

Ярослав ГАНІТКЕВИЧ

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ
В ДАТАХ ТА ІМЕНАХ**

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
MYKHAILO HRUSHEVSKY INSTITUTE OF UKRAINIAN
ARCHEOGRAPHY AND SOURCE STUDIES, L'VIV BRANCH
ALL-UKRAINIAN PHYSICIAN SOCIETY

Yaroslav HANITKEVYCH

**THE HISTORY
OF UKRAINIAN MEDICINE
IN DATES AND NAMES**

L'VIV — 2004

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ, ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ЛІКАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО

Ярослав ГАНІТКЕВИЧ

**ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ
В ДАТАХ ТА ІМЕНАХ**

ЛЬВІВ — 2004

ББК Р. д (4 Укр.)
Г192
УДК 61 (091) (477)

У книзі подано матеріали про розвиток і становлення української медицини та фармації від найдавніших часів до 2000 року. Наведено дані про медицину княжих часів, козацької держави; про монастирську, народну та цехову медицину. Відображено початки сучасної наукової медицини на українських землях, яку започаткували лікарі, випускники європейських університетів та медичного класу Києво-Могилянської академії. Подано дані про лікарів різних національностей, які працювали в Україні. Максимально повно представлено замовчувані за часів тоталітаризму події та факти з розвитку української наукової медицини, матеріали про діяльність українських лікарів і вчених у період «українського ренесансу» 1920-х років. Наведено основні дані про українську радянську медицину та її представників. Подано статистичні дані за різні роки про стан охорони здоров'я, рух населення, демографічні показники, в тому числі маловідомі. Наведено інформацію про видатних лікарів-українців, що працювали за межами України, про еміграцію 1920-х та 1940-х років, створення у діаспорі українських лікарських організацій та їх діяльність. Представлено основні матеріали про медицину і фармацію у незалежній Україні.

Розрахована на викладачів і студентів медичних університетів і академій, істориків медицини і фармації та істориків української науки, на широке коло лікарів і науковців, а також на читачів, яких цікавлять проблеми відродження української науки і культури.

Р е ц е н з е н т и:

Олександр ГОЛЯЧЕНКО — завідувач кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я з курсом історії медицини Тернопільської медичної академії ім. І. Горбачевського

Мартин БІДЮК — завідувач кафедри патологічної фізіології Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького

Це видання появляється завдяки фінансовій допомозі Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці з фонду М. Лепкого при сприянні ВАТ «Львівобленерго» (голова наглядової ради Ярослав Шпак)

ВСТУП

Історія медицини як галузь науки й університетська дисципліна пройшла на українських землях складний шлях. Започаткував її викладання Петро Пелехін — професор медичного класу Києво-Могилянської академії, який викладав «Історію і літературу медицини та висловлювання древніх медичних авторів».

Після відкриття в Києві Університету св. Володимира історію медицини на медичному факультеті викладали переважно вчені чужоземного походження — О. Вальтер, Х. Хюббенет, К. Гейбель, Ф. Мерінг, а також В. Караваєв, М. Козлов. У Львівському університеті кафедру історії медицини, єдину на українських землях, очолював В. Зембіцький.

Перші новітні українські медико-історичні публікації з'явилися в кінці ХІХ — на початку ХХ ст.; вони набули розвитку в роки української національної революції та в наступному періоді українського відродження.

Вагомий внесок у розвиток української історії медицини радянського періоду зробили С. Верхратський, І. Дейнека, М. Спіров, С. Дяченко, С. Томілін, М. Думка та ін.

В незалежній Україні вийшли в світ низка історичних матеріалів, чимало біографічних довідників медичних університетів і академій, засновано український історико-медичний журнал «Агапіт» (О. Грандо), опубліковано книгу «Визначні імена у світовій медицині», матеріали про перші українські науково-медичні школи. В медицину повертаються праці лікарів української діаспори (В. Плющ, П. Пундій, А. Олеарчик, Г. Шульц), імена репресованих і заборонених медиків.

Проте для формування української історії медицини як самостійної науки європейського рівня потрібно ще немало зробити. У вищих школах необхідно налагодити підготовку спеціалістів з історії медицини, в провідних університетах створити кафедри історії медицини (як це вже близько століття практикується в Європі), розробити нову навчальну програму, підготувати український підручник з історії медицини.

До актуальних завдань належить глибоке дослідження історії нашої медицини, починаючи з археологічних пам'яток, писемних пам'яток України-Руси, літописів та документів, рукописних книг ХІV—ХVІІІ ст., написаних давньоукраїнською мовою, таких як Травники, Зелейники, Врочувальники та «Сад здоров'я», «Вертоград» та ін.

Українська історія медицини має глибокі традиції, великий, хоч і розрізнений доробок та значні здобутки. Вона має розвиватися на фундаменті, закладеному як українцями, так й іншими вченими протягом більше ніж тисячоліття, на працях лікарів-науковців у краю та в діаспорі. Маємо всі підстави розглядати сьогодення як період праці над завершенням формування української історії медицини як частини нашої історичної науки, самостійної галузі медичних наук.

Під час підготовки книжки «Історія української медицини» виникає питання про зміст цього поняття. Термін «Українська медицина» все частіше з'являється

у засобах масової інформації, в науковій літературі після здобуття Україною незалежності. Цей термін трапляється у книгах і збірниках, звучить на наукових конференціях і конгресах. Здавалося б, поставлене питання цілком закономірне, адже загальноприйнятими є визначення німецької, американської, китайської, польської, російської медицини. Навіть у добу тоталітаризму, поруч з поняттям «медицина в УРСР» чи «медицина в СРСР» широко вживали з певною гордістю терміни «русская медицина», «советская медицина».

Проте ставлення до поняття «українська медицина» неоднозначне. Висловлюють заперечення, обґрунтовані тим, що медичні знання мають, мовляв, міжнародний характер, — бо вони тисячоліттями нагромаджувалися зусиллями різних народів і націй. Немає чіткого визначення терміна «українська медицина», різні автори його трактують по-різному. Не викликає сумнівів і найчастіше вживається поняття «медицина в Україні», тобто визначення її приналежності за географічною ознакою. Подібну назву в українській державі носить уже чи не більшість журналів і видань.

Таке становище зумовлено насамперед тим, що Україну віками позбавлено своєї державності, внаслідок чого розвиток різних галузей науки і практики був підпорядкований панівним націям. У той час, коли українські землі поділено між Росією, Польщею, Австро-Угорщиною, Румунією, Чехо-Словаччиною, Угорщиною, медицина розвивалася як складова російської, австрійської чи польської медицини. Поневолювачі України забороняли або всіляко стримували розвиток національної культури і науки, зокрема заборонено як вищу світську школу з медичним відділом Києво-Могилянську академію; Австро-Угорська і Польська держави не давали дозволу на відкриття українського університету; Російський уряд також не погоджувався відкривати університети на українських землях, а коли нарешті дозволив (Харків, Одеса, Київ), то вимагав формувати їх суто російськими за духом. Головним завданням було прискорити зросійщення українського народу. Як у російській, так і в радянській літературі, і навіть у деяких сучасних виданнях доробок українських лікарів подається як досягнення російської або іншої іноземної медицини.

Початковим етапом зародження української медицини є народна медицина часів Київської Держави, а згодом монастирська медицина, медицина козацької держави. Втрата Україною своєї державності надовго загальмувала розвиток української медицини.

Перші кроки до становлення сучасної наукової української медицини зроблено у 1898—1910 рр., коли засновано перші наукові об'єднання лікарів-українців (у Києві — УНТ, у Львові — НТШ) та вперше опубліковано наукові медичні праці українською мовою (Євген Озаркевич, Мартирій Галин, Олександр Черняхівський та ін.), у Львові засновано перший виразно українського характеру лікувально-профілактичний заклад — «Народну лікарню». Тоді ж українські лікарі заявили про своє існування на європейських міжнародних медичних форумах (Париж, Мадрид, Прага, Белград). Формування санітарної служби Українських Січових Стрільців та УГА започаткували новітню українську військову медицину.

Термін «українська медицина» або рівнозначний йому «українська національна медицина» почали вживати лише після розпаду Російської імперії та утворення УНР. У січні 1918 р. вийшов перший на Наддніпрянщині український медичний часопис, у якому в передовій статті Овксентій Корчак-Чепурківський, найстарший український професор-гігієніст, писав: «Найголовніше наше завдання —

утворити українську національну медицину як науку і як практичну галузь наукового знання». Для цього він уважав необхідним: «утворити власні наукові і культурно-просвітницькі медичні установи; пошукати зерна емпіричної народної медицини; сприяти утворенню національно об'єднаної верстви лікарів громадських діячів, скористатися силами прихильних до нас лікарів й іншого медичного персоналу неукраїнського походження, повернути на Україну всі розповсюджені на далекій чужині українські лікарські сили»*. Сам О. Корчак-Чепурківський організував і очолив перший український медичний факультет університету, був одним з організаторів Всеукраїнської Академії наук, створив при ній Медичну секцію ВУАН — як центр розвитку української медичної науки, організував Науково-дослідну кафедру здоров'я — праобраз пізніших академічних інститутів, опрацьовував українську медичну термінологію, досліджував стан здоров'я та демографічні характеристики населення України.

Тоді ж таки сформовано Міністерство народного здоров'я і опікування Української держави, Медико-санітарну службу Української Армії, лікувальні заклади, Український Червоний Хрест.

Українці О. Черняхівський, М. Вовкобой, Є. Черняхівський, М. Нещадименко, П. Кучеренко, М. Левітський, О. Тижненко, М. Кудрицький та ін. започаткували викладання у вищій медичній школі українською мовою, стали організаторами наукових та лікувальних установ. Було створено в подальші роки такі українські за формою і змістом науково-медичні заклади, як Патанатомічний інститут (проф. Павло Кучеренко), Київський бактеріологічний інститут (проф. Марко Нещадименко), Інститут мікробіології ВУАН (проф. Ф. Омельченко), Харківський інститут експериментальної медицини, Харківський психоневрологічний інститут та ін. За цей час набули розвитку осередки української наукової медицини — наукові школи українських учених з основних медичних спеціальностей, які на європейському рівні розробляли актуальні питання медицини, готували лікарів, аспірантів і докторантів, видавали українські словники, підручники, наукові монографії і збірники. Сформовано перші національні наукові школи хірургів (Євген Черняхівський), акушерів-гінекологів (Олександр Крупський), оториноларингологів (Олександр Пучківський), офтальмологів (Микола Левітський), дерматовенерологів (Олександр Тижненко), гігієністів праці (Володимир Підгаєцький), патологоанатомів (Павло Кучеренко), мікробіологів (Марко Нещадименко), фізіологів і біохіміків (Валентина Радзимовська), патофізіологів (Микола Вашетко). Започаткували формування власних наукових шкіл хірурги Борис Андрієвський, Григорій Іваницький, Петро Шидловський, психоневролог Михайло Міщенко, фтизіатри Василь Плющ і Антін Собкевич, рентгенолог О. Богаєвський, клінічний фізіолог і терапевт-геронтолог Іван Базилевич, гістолог Олександр Черняхівський, гігієністи Овксентій Корчак-Чепурківський і Володимир Удовенко, анатоми Арсен Старков та Олексій Івакін, мікробіолог Федір Омельченко. Вони надрукували десятки фахових підручників, монографій, збірників наукових праць, а також підготували багато фахівців.

Вагомий внесок у розвиток української медицини зробили Євмен Лукасевич і Борис Матюшенко — автори термінологічних матеріалів і наукових праць, редактори і видавці перших українських медичних часописів; Мартирій Галин — автор

* Наші завдання часу // Укр. медичні вісти.— 1918.— Ч. 1.— 15 лют.; Лікарський збірник НТШ у Львові. Нова серія. — 1996.— Т. III.— С. 65—68.

першого наукового Медичного словника і перших українських публікацій з хірургії; Мар'ян Панчишин — засновник і декан медичного факультету таємного (підпільного) Українського університету у Львові (1921—1925), а також Андрій Журавель, Микола Кудрицький, Микола Геращенко, Микола Сисак та багато інших. Серед перших українських наукових медичних часописів, у яких публікувалися наукові праці і методичні матеріали, реферати досягнень світової медицини, хроніка українського медичного життя, назвемо «Українські медичні вісті» (Київ, 1918 р., опісля 1925—1931 рр.), «Український медичний архів» (Харків, 1927—1932), «Профілактична медицина» (1929—1937), «Лікарський вістник» (Прага, 1923—1925). У Львові виходив «Лікарський вісник» (1921—1939), який згодом відновлено у діаспорі (1954 — по даний час).

Практичну медицину, охорону здоров'я також почали переводити на мову корінного населення, наближати до народу, реорганізовувати на основі досягнень українських і світових учених-медиків.

Отже від самого початку українська медицина складалася з українських наукових медичних закладів, українських вищих медичних шкіл та українських закладів охорони здоров'я; створювала свою наукову, навчальну, науково-практичну та науково-популярну літературу.

В 1930-х роках, у процесі жорстокого придушення тоталітарним режимом українського відродження, знищення Голодомором українського села, розстрілів і заслання до таборів ГУЛАГу української інтелігенції, знищено або усунуто від роботи засновників українських наукових шкіл, адміністративними заходами припинено українізацію і знову почато процес зросійщення наукових і навчальних закладів, лікувально-профілактичних установ. Українців-керівників замінено інонаціональними фахівцями, їхні підручники і праці вилучено і заборонено навіть згадувати. Увесь цей період розвитку української медичної науки, медичних шкіл і лікувальних закладів намагалися викреслити з нашої історії.

Натомість під керівництвом компартії почали розвивати радянські вищі навчальні заклади (позбавлені повністю традиційної у вільному світі університетської автономії), радянські наукові школи, органи охорони здоров'я, які формувалися практично лише на традиціях російської імперської медицини. Настав період розвитку зросійщеної заідеологізованої радянської медицини в УРСР з її самовихвалянням та замовчуванням здобутків світової медицини і їх нехтуванням. Партійні вожді грубо втручалися в розвиток медицини, вольовими рішеннями протидіяли становленню цілих напрямів медичної науки, зокрема, соціальної медицини, генетики. Доробок української медицини періоду Українського відродження, зокрема українські підручники і монографії, медичну термінологію, українську лектуру в Київському медичному інституті компартійні органи оголосили «націоналістичними», ворожими і контрреволюційними та виключили їх з історії радянської медицини.

У роки пропагованого «розквіту радянської України», коли сотні тисяч українців заслано на Соловки, до Сибіру, в табори ГУЛАГу, коли внаслідок організованого режимом Голодомору гинули мільйони українських селян, лише в поодиноких наукових, навчальних та лікувальних закладах УРСР можна було зустріти лікарів і науковців, що не цуралися своєї мови і культури, віри і традицій свого народу, виступали і публікували праці, навіть захищали дисертації рідною мовою. Це, зокрема, професори Сергій Дяченко, Андрій Ємченко, Петро Богач, Михайло Шуба, Любомир Пиріг, Петро Мощич, Богдан Іськів, Дмитро Наливайко,

Віталій Западнюк, Катерина Захарія та ін. (Київ), низка професорів із Західної України. Проте з часом влада ліквідувала українські медичні журнали, заборонила писати і захищати дисертації українською мовою.

У цей період вагомий внесок у розвиток української медицини, її історії, зробили лікарі української діаспори. Низку нарисів з історії української медицини та охорони здоров'я опублікували «Лікарський вісник» (Нью-Йорк, Чикаго, з 1954 р., останні 30 років головний редактор д-р Павло Джуль), Енциклопедія українознавства українською та англійською мовами. Вагомими є також праці професора Василя Плюща «Нариси з історії української медичної науки і освіти» (Мюнхен, 1970.— Т. 1.— 342 с.); «Нариси з історії української медичної науки і освіти (XIX і XX століття)» (Мюнхен: УВАН, 1983.— Кн. II. — 372 с.). За редакцією В. Плюща та з його великою участю видано «Матеріали до історії української медицини» (Нью-Йорк — Мюнхен, 1975.— Т. 1.— 336 с.). Другий том «Матеріалів...» видано в Чикаго 1988 р. за редакцією д-ра Павла Джуля. У передмові слушно сказано: «Висвітлення історії української медицини на Батьківщині під сучасну пору, внаслідок підпорядкованого Москві становища УРСР та її режимного тиску, дуже недостаточне й часто викривлене. Історію української медицини трактується там як частину загальноросійської історії медицини та майже не згадується про те, що саме українські вчені медики, вкупі з німцями чи іншими чужинцями, були творцями російської медицини, медичної освіти та науки».

Зі здобуттям незалежності України настав новий етап відродження української медицини. Розпочато перехід на державну мову в медичних наукових, навчальних і лікувально-профілактичних закладах (у західному регіоні його здійснено в повному обсязі), розпочато роботу в цьому напрямку в науково-дослідних установах. Засновано низку українських наукових медичних видань, видано чимало медичних словників і підручників. Деякі медичні форуми (напр., I (XV) з'їзд хірургів України) проведено майже без винятків державною мовою. Відроджуються традиції української медицини, відновлено діяльність УЛТ у Львові (О. Кіщера), у Києві створено Всеукраїнське лікарське товариство — ВУЛТ (Л. Пиріг). Сприяли цим процесам шість проведених в Україні конгресів СФУЛТ (А. Хрептовський, П. Джуль, Л. Пиріг).

Однак у багатьох наукових і навчальних закладах, лікувально-профілактичних установах ще часто звучить мова сусідньої держави (неначе досі діє Валуєвський указ!); серед нової медичної літератури українські видання усе ще в меншості; нові періодичні видання здебільшого — чужомовні або двомовні з незначним відсотком матеріалів українською мовою; нерідко вони містять шовіністичні, антиукраїнські публікації. Чимало вчених і лікарів, виступаючи в засобах масової інформації, демонструють своє нехтування державною мовою. У рік (1992) офіційного відзначення у державі річниці Голодомору 1932—1933 рр. жоден медичний журнал України не згадав про цю національну трагедію, традиційно, по-компартиїному замовчуючи її. Українські за своєю сутністю видання повинні б відгукнутися на цю досі болісну рану українського народу! За останні роки сфера вжитку української мови в багатьох медичних навчальних закладах, інститутах і лікувально-профілактичних установах не тільки не поширюється, а навіть зужується. На жаль, не є винятком в цій парадоксальній ситуації інститути АМН України.

Отож ще багато треба зробити, щоб сучасна медицина (в тому числі охорона здоров'я) стала справді українською. Є ще в Україні чимало лікарів і вчених, які хотіли б бачити українську медицину російськомовною, опертою на здобутках переважно російських учених, на традиціях російського імперського самодержавства,

котрі завжди мали антиукраїнську спрямованість. Тобто прагнуть залишити безкритично все, що було за царизму та доби тоталітаризму.

Очевидно, продовження впливу ідеологічних штампів комуністичного режиму зумовлює той факт, що ми досі не маємо об'єктивного підручника з історії медицини для вищих медичних шкіл, який би висвітлював також історію української медицини. Викладання курсу історії медицини ведеться за радянськими підручниками, за дещо підправленою старою програмою. Якоюсь мірою це відображає небажання багатьох фахівців відкинути заідеологізованість, деформації та антиукраїнські елементи тоталітарного періоду в своїх галузях науки.

Наше завдання, завдання української (за сутністю, а не за місцем проживання) інтелігенції (в першу чергу українців, але також і інших національностей), української науково-медичної еліти — активно розвивати українську медицину як частку європейської і світової медицини. Для цього треба повернути доробок і традиції українських лікарів, українських науково-медичних шкіл 20—30-х років ХХ століття та пізніших років, засудити та відкинути деформації доби тоталітаризму, відмовитися від мови, нав'язаної нам тривіковим поневолювачем та повернути рідну мову, наблизитися до джерел світової та української культури і науки. Українська медицина може і повинна стати вагомою складовою світової медицини.

У процесі організації та керівництва роботою Лікарської комісії Наукового товариства ім. Шевченка, підготовки та видання нової серії Лікарського збірника НТШ, зокрема двох томів довідника Павла Пундія «Українські лікарі», праці над книжкою «Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи», під час участі у з'їздах та конгресах Всеукраїнського лікарського товариства та Світової федерації Українських лікарських товариств автор нагромаджував усе більше відомостей з історії української медицини. Поступово, за 10 років копітких пошуків і опрацювання різних джерел, у тому числі літератури із закритих раніше спецфондів та депозитаріїв, архівних фондів, довідникових українських видань («Хто є хто в Україні» і т. п.), веб-сторінок медичних закладів у інтернеті, а також діаспорних видань удалося зібрати матеріали, що лягли в основу цієї книги. При розбіжності даних літератури приведені відомості енциклопедичних видань.

У першій частині книги («Дати») подано дати подій та фактів української медицини, в тому числі на українських землях під пануванням інших держав та в діаспорі, події з медицини радянської доби та за період незалежності України до 2000 року. Представлено дані з розвитку народної, монастирської, козацької та цехової медицини. Наголошено на винаходах і досягненнях світового значення, які зробили українські лікарі та уродженці України на рідній землі та за межами своєї батьківщини. До книги увійшли відомості з історії аптечної справи та фармації України. Приведено дані медичної статистики та демографічні матеріали. При їх трактуванні слід пам'ятати про можливу недостовірність радянської статистики.

У другій частині «Персоналії» насамперед подано імена лікарів та вчених-медиків, які розвивали українську національну медицину, спочатку в Медичній секції УНТ у Києві та НТШ у Львові, а опісля в період Української національної революції та в період українського відродження — на всій території України. Подані імена лікарів — міністрів і організаторів охорони здоров'я в УНР, творців Українського Червоного Хреста, членів дипломатичних місій та делегацій, тих, хто ще раніше (1914—1920) формували медико-санітарну службу в загонах Українських

Січових Стрільців, в Українській Галицькій Армії. Названі також перші цілителі та лічці України-Русі.

У книзі подано найважливіші відомості про лікарів, які працювали протягом XVIII — поч. XX ст. на українських територіях, що перебували не тільки під владою Росії, а й під пануванням Австро-Угорщини і Польщі (подібний підхід до відбору персоналій української медицини є у виданнях В. Плюща, О. Грандо).

Представлено також дані про інонаціональних лікарів та науковців, які народилися на українській землі, а частіше — прибули або були прислані режимами для формування на українських землях медицини сусідніх народів. Кадрова політика російської, радянської, польської, румунської влади створила таку ситуацію, що не місцеві українські лікарі, не уродженці української землі, а переважно чужоземні фахівці розвивали медицину на українських землях.

Значну частину книги становлять матеріали радянської доби, коли створено велику мережу наукових, навчальних, лікувально-профілактичних, оздоровчих закладів, розвинуто радянську систему охорони здоров'я; на українській землі сформувалися і працювали визначні лікарі-науковці, нерідко світової слави (В. П. Філатов, М. М. Амосов та ін.). При наявності відомостей подана національність лікарів і вчених (хоч дехто приховує її або подає зміненою). Не можна оминати того факту, що радянський режим особливо активно перемішував медичні кадри в «союзному» котлі, випускників медичних закладів УРСР (яким надали статус всесоюзних) посилали в РСФСР та інші республіки, а в Наддніпрянщину та Західну Україну присилали лікарів та науковців переважно з Росії з метою прискорити русифікацію краю, розвивати «радянську» медицину, оперту головно на традиціях російської держави, з використанням чужої мови.

Головну роль у розвитку медичної науки та у системі охорони здоров'я в УРСР відігравали прибулі кадри, їм звичайно належали керівні посади в навчальних, наукових і лікувально-профілактичних закладах.

Багато хто з приїжджих сприйняв Україну як нову батьківщину, засвоював її мову, шанували історію і культуру. Але партійні ідеологи робили все можливе, щоб не допустити такого вкорінення в український ґрунт, часто перекидали фахівців з однієї республіки в іншу, пропагуючи лозунг «Наш дом — Советский Союз». Все ж таки, значною мірою праця і цих лікарів розвивала медичну науку і практику на українській землі.

В книзі подано імена лікарів українського та іншого походження, які народилися в Україні, нерідко здобули тут освіту, а згодом навчалися і працювали в інших країнах; багато таких лікарів і вчених проживали в Росії, де мали великий вплив на розвиток медичних наук і практичної медицини. Велика кількість українців емігрувала на Захід, насамперед до США і Канади, де створилася потужна українська діаспора; українські лікарі діаспори багато зробили для збереження традицій і історії української медицини. Довгий час журнал діаспори «Лікарський вісник» був єдиним у світі лікарським виданням українською мовою, у якому в роки компартійної цензури об'єктивно висвітлювалися болючі проблеми медицини в УРСР. Лікарі української діаспори надавали і надають велику допомогу медичним закладам незалежної України, зокрема для подолання наслідків аварії на ЧАЕС.

Поруч з іменами видатних лікарів, подано імена керівників медичних відомств та установ останнього часу, відповідальних за стан медицини в Україні. Враховуючи, що в книзі йдеться про лікарів у різні часи і у різних державах, дані про партійно-державні нагороди і звання радянського періоду (які легко знайти в

довідкових виданнях того часу) пропущені, оскільки їх підкреслення ставило б у нерівні умови інших лікарів і вчених.

Оригінальні назви праць, видань та цитати подані із збереженням правопису того часу.

Автор намагався всебічно відобразити в датах та іменах історію тієї реальної медицини, яка в умовах бездержавності розвивалася на українських землях, популяризувати досягнення української медицини, певною мірою заповнити прогалину, зумовлену браком монографій і підручників з історії української медицини.

Буду вважати своє завдання виконаним, якщо ці матеріали допоможуть українським лікарям відчувати гордість за чималі досягнення протягом багатоговікового періоду формування нашої медицини та спрямовувати її розвиток переважно в напрямку формування української медицини так, щоб, як й інші держави, Україна з часом мала свою українську за коренями, традиціями, мовою і змістом медицину, яка стане гідною складовою медицини світу.

Висловлюю щире вдячність за допомогу в пошуку і доборі матеріалів працівникам Державної наукової медичної бібліотеки України, Національної бібліотеки НАН України імені В. І. Вернадського, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Наукової бібліотеки Львівського Національного медичного університету ім. Данила Галицького, Львівської обласної науково-медичної бібліотеки, особисто Раїсі Павленко, Наталії Курнат, Світлані Булах, Тетяні Добко, Тамарі Столярчук, Олені Кріль, Світлані Лозинській, Ользі Хміль, директорів Львівської Аптеки-музею Любові Роздобудько. Я вдячний за підтримку, цінні консультації та поради академіку Любомирові Пирогу, доктору історичних наук професору Ярославові Дашкевичу, докторам медичних наук професорам Олександрові Кіцері, Мартинові Бідюку та Олександрові Голяченку. Дякую за допомогу в оформленні книги Андрієві Муравецькому, мовному редакторові Лесі Савулі, доцентові Василеві Дякову, за переклади на англійську мову — Антоніні Поповій.

Сердечна подяка меценатам, завдяки яким книжка вийшла в світ, насамперед Науковому товариству ім. Шевченка в Америці (голова Президії — професор Лариса Онишкевич Залеська, голова Видавничої комісії — професор Марта Тарнавська), а також ВАТ «Львівобленерго» (голова наглядової ради — Ярослав Шпак).

Ярослав Ганіткевич

ДАТИ

- VII—VIII ст. до н. е.**— на території українських земель відомі досить розвинені для того часу способи розпізнавання та лікування хвороб; скіфські племена застосовували лікарські рослини, вправляли вивихи і лікували переломи, здійснювали ампутації, трепанації черепа, виривали зуби, використовували кінський волос для зашивання ран, лікували кровопусканнями.
- 862** — *Кирило і Мефодій* уклали азбуку «Кирилицю», слов'янською мовою почали друкувати Євангеліє, а згодом також книги про хвороби, ліки та способи лікування.
- IX ст.** — *Георгій Авертол* відзначав такі ефективні лікувальні методи в тогочасній Київській державі, як перев'язування ран баранячою шерстю, ампутацію кінцівок і трепанацію черепа із застосуванням болезаспокійливих і насонних засобів; факти трепанації черепа підтверджені археологічними розкопками на Княжій горі в Києві.
- IX — XIII ст.** — у Київській державі описували, вміли розпізнавати та лікували засобами народної медицини вовчий лишай, свербіж, запалення грудної плівки і суглобів, бронхіальну і серцеву астми, жовтяницю, висипний тиф, малярію, чуму, сибірку, падучу хворобу, нервовий параліч; підкреслювано значення пульсу — «жилобиття» у розпізнаванні та прогнозуванні хвороб. Допомогу хворим надавали знавці народної медицини — «лечці», «волхви» або ченці, «резальники» (хірурги), «ведуні», «знахарі»; вони лікували з допомогою гіпнозу і навіювання, масажу, водолікуванням, лікуванням зіллям, кровопусканням, припіканням, а також мазями; застосовували відхаркувальні й проносні засоби; знали лікувальні властивості опію, ртуті, аконітину, блекоти, плямистого болиголову, мінеральних джерел; відокремлювали заразних хворих; рани лікували цибулею, алкоголем і медом, що *Авіценна* назвав «руськими ліками».
- 988** — при дворі Київського князя *Володимира Великого* був лічець *Іоан (Іван) Смера* — перший учений-медик слов'янського походження, прибув з Візантії.
- 996** — київський князь *Володимир Великий* запровадив Устав про десятини і церковних людей (Церковний устав), за яким монастирі при церквах мали піклуватись хворими та немічними. Засновано «больниці» або лікарні-притулки для хворих, калік та перестарілих. Згідно з цим Уставом уперше офіційно визнано професію «лічця», до церковних людей належали «лічці, прощенник (зцілений), баба-вдовиця». Лічці мусили служити в лікарнях, заснованих церквою, пильнувати, щоб усіх вмирущих проводили напутньою молитвою. Офіційно зобов'язавши духовенство займатися суспільною опікою, Устав установлював десятину на утримання монастирів, церков, «богаділень» і лічниць.
- 998, 14 серпня** — відбулося хрещення України-Руси князем *Володимиром Великим*; це відіграло, крім усього іншого, велику роль у поширенні в Україні досягнень східної і візантійської медицини та швидкому розвитку монастирської медицини. В посольстві князя Володимира був лікар з Візантії *Іоан (Іван) Смера*.

- X ст.**— у Київській державі з'являються лазні — перші найпоширеніші і доступні засоби гігієни, у яких також лікували хворих.
- 1016** — київський князь *Ярослав Мудрий* створив «Руську правду» — перший збірник законодавчих актів Київської держави, за яким визначали норми суспільного життя того часу, зокрема положення лічця у суспільстві та оплати його праці; церквам наказувалось будувати лічниці і лазні та безплатно надавати допомогу хворим і немічним.
- 1019** — у «Повісті временних літ» описано розумову недугу і смерть князя *Святополка*: «І коли втікав він, напав на нього біс і розслабили всі члени його. І не міг він сидіти на коні, і несли його на ношах. І втікаючи з ним, принесли його до Берестя. Він же говорив: «Втікайте зі мною, бо женуть за нами!» А отроки його посилали подивитися «Чи женеться хто за нами?» І не було нікого, хто гнався за ними, і втікали з ним далі. Він лежав ослаблений... і там бідолашно закінчив своє життя».
- 1063** — ігумен Києво-Печерської лаври *Феодосій Печерський* (1036—1074) запровадив перший в Київській державі монастирський статут, який передбачав, зокрема, організацію при монастирях опіки хворими та каліками; усіх хворих, що приходили до монастиря, спочатку дивився настоятель, який скеровував їх до одного з ченців-лічців, залежно від характеру хвороби.
- 1070** — у Києві княгиня *Ольга* та ігумен Києво-Печерського монастиря *Феодосій* заснували при Києво-Печерській лаврі «богадільню» — притулок для хворих та немічних, один з перших лікувальних закладів в Україні-Русі.
- 1073** — з ініціативи князя Чернігівського та Київського *Святослава*, сина Ярослава Мудрого, переписано перекладений на початку X ст. у Болгарії з грецької мови на старослов'янську «Ізборник Святослава» — першу рукописну писемну пам'ятку Київської держави енциклопедичного характеру, збірник знань того часу з різних галузей. Містить відомості з медицини та гігієни, писав про медицину як «майстерність вищого порядку», відзначав, що лічець повинен насамперед бути добрим хірургом, уміти розрізати тканини, ампутувати кінцівки, припікати рани. Одна з найпопулярніших книг XI ст.
- 1091** — за даними Никонівського літопису, переяславський єпископ *Єфрем* побудував поблизу Києва церкву «и строение, и врачеве и больницы всем приходящим безмездно врачевание, тако же и в Милитине, своем граде устроен, и по иным своим градам митропольским... сего же не быть прежде на Руси»; отже він заснував один з перших лікувальних закладів, збудувавши у Переяславлі «банну», організував лічницю, у якій лічці надавали всім, хто приходив, безплатне лікування.
- 1092** — у Києві в Пилипівку (грудень) померло від пошестей близько 7000 чоловік.
- 1095** — помер *Аганіт Печерський* — перший уславлений лікар-цілитель України-Русі, чернець монастиря Києво-Печерської лаври.
- XI ст.**— перша згадка в архівних джерелах про цілювання монахами-бенедиктинцями хворих на Закарпатті.
- 1105** — до Києва переїхав зі Сурожа (Судака в Криму) лічець *Петро Сурянин* (*Сиріянин*), мабуть, грек; до цього він лікував Чернігівського князя *Святошу*; багатьох зцілив у Києві.
- 1106** — *Петро Сурянин*, лікар і друг чернігівського князя *Миколи Давидовича*. вступив до Києво-Печерського монастиря; за літописом він був «лечець вельми хитр», коли «блаженний князь од трудів зробився хворим, готував йому зілля лікування ради».

- 1112** — у Болонї засновано перший університет, у якому пізніше здобули докторські дипломи чимало перших наших докторів медицини.
- 1113** — у Київській державі *Нестор Літописець* склав «Повість временних лет», у якій описано санітарне очищення населених пунктів і поля бою, захоронення тих, що загинули в бою та померлих від епідемій.
- 1187** — У Київському літописі вперше подано термін «Україна»; розвиваються українська культура і наука, в тому числі українська народна медицина.
- XII ст.** — у рукописі монастирського статуту ідеться про будівництво при церквах і діяльність «богаділень» і лікувальних закладів; лічець при монастирі був зобов'язаний надавати допомогу ченцям, прихожанам і прочанам, прийом хворих проводив у «недужому храмі»; лікував з допомогою лікувальних олій, пластирів, меду, сухих трав, вина, сливи, смокви, мигдалю; ці засоби зберігалися у спеціальному приміщенні, видавав їх келяр під контролем ігумена.
- XII ст.** — чернець Києво-Печерської лаври *Лаврентій-затворник*, згодом єпископ туровський, лікував різні виразки та психічні захворювання, перший відомий психотерапевт.
- XII ст.** — в українському псалтирі написано: «Бали не повинь, ли врачеве воскресять», — тобто лічці не відповідають за наслідки лікування хвороб, яких не можнавилікувати. В той же час в інших краях (напр., у Московії) і навіть значно пізніше карали на смерть лікарів, яким не вдалося допомогти хворим.
- XII ст.** — лікарі Київської держави використовували досить багатий арсенал ліків, серед яких порошки («порохи»), мазі («масти», «мазуни»), настої і відвари («питие», «зеле»); лічці приготувляли «горошки», які давали хворому під язик (праобрази пігулок), назначали ванни з різних трав, використовували камені для припікання.
- 1215—1230** — у Києво-Печерській лаврі ченці *Симон* (колишній володимирський єпископ) та *Полікарп* на основі монастирських переказів, літописних джерел та монастирського Синодика склали «Києво-Печерський патерик», в якому описано діяльність лічців, способи лікування, випадки зцілення, наприклад: «лечец приготувлят зеле на потребу врачевания»; згадано блаженного *Аганіма*, як «безкоштовного лікаря». Сучасною літературною мовою опубліковано у 1998 р.
- 1220** — у Парижі відкрито університет Сорбони, у якому пізніше вчилися деякі українські лікарі.
- 1222** — у монастирі Києво-Печерської лаври запроваджено догляд і лікування хворих, використовуючи традиції монастирської медицини Візантії, перейняті після хрещення України-Русі.
- 1240** — татаро-монгольське нашествя на українські землі призвело до упадку Київську державу та на 240 років загальмувало розвиток державності, науки і культури, медицини.
- 1253** — у Дорогичині на Берестейщині представник Папи Римського коронує князя *Данила Галицького* — видатного полководця і будівничого української державності, котрий у Галицько-Волинському князівстві дбав про культуру й освіту, будову церков, монастирів і лічниць при них, про медичне забезпечення війська; його ім'я надане (1999) Львівському державному медично-університетові.
- 1263** — вийшла візантійська книга з медицини *Іоана Болгарського* «Шестоднев», що містила описи лікарських рослин, ванн, лікування деяких хвороб, кровопускання, дані про будову головного мозку, серця, інших органів. У ній

- ідеться також про застосування аконіту, болиголова, блекоти, втирань руті, одержання опію з маку. Книга була поширена в Київській Русі, і сприяла складанню місцевих «зільників» та «травників».
- 1270** — у Львові дочка князя *Лева Констанція* віддала свій посаг для спорудження при храмі Іоанна Хрестителя монастиря з притулком для хворих та аптекою.
- XIII ст.** — у Львові відкрито перші світські лікарні; у с. Середньому поблизу Ужгорода лицарський орден Тамплієрів заснував шпиталь-притулок.
- 1306** — уперше в історичних джерелах згадано староукраїнський «зелейник» або «врачувальник» — рукописний збірник народних способів лікування хворих.
- 1348** — Галицьке князівство, як і всю Європу, охопила жадлива епідемія «чорної смерті» — чуми, від якої загинула майже четверта частина населення.
- 1348** — у Празі, вперше у слов'янській країні, відкрито Карловий університет, у якому, також, навчалися медицини студенти з українських земель.
- 1349** — в Європі та на землі України поширилася епідемія чуми, що лютувала близько двох років та від якої у великих містах вимерло від половини до 3/4 населення.
- 1364** — у Кракові відкрито Університет, у якому навчалися медицини українські лікарі, а також був професором (1487—1494) український лікар *Юрій Дрогобич*.
- 1377** — у Львові міщани створили шпиталь для хворих, немічних і бідних; населення міста тоді становило близько 4 тисяч, складалося з українців, вірмен, поляків, греків і євреїв.
- 1390** — у Новгородському літописі сказано: «Тої ж осени був мор сильний... Такі знамена на людях: при смерті появляється желез, побуде три дні, умре».
- 1392—1400** — у Львові аптекар *Клеманс* провадив першу в Україні приватну аптеку.
- 1397** — у Білозері монах Києво-Печерської лаври Кирич заснував монастир, у якому також лікували хворих.
- 1404** — у Львові збудовано лікарню св. Станіслава; за проектом будівничого *Гануша* почато спорудження водогону, першого на українських землях; питну воду доставляли в центр міста з допомогою мідних, дерев'яних та гончарних труб.
- 1417** — у Новгородському літописі подано опис захворювання: «являється железа або почне кров'ю харкати, а потому має дроз, і огонь розпалить по всіх суглобах людських, і в тій недузї многі лежачи померли».
- 1423** — перекладено з німецької на польську мову книгу «Вертоград» («Сад здоров'я»), що містила відомості про лікарські рослини та їх застосування при різних хворобах; її використовували українські лічці.
- 1434** — *Микола Булев* переклав із німецької мови на староукраїнську книгу «Вертоград», видану раніше в Любеку.
- 1445** — у Львові київський аптекар *Василь Русин (Базилій Рутенус)* заснував одну з перших приватних аптек.
- 1451** — в Ужгороді засновано шпиталь-притулок для хворих і немічних; існував до 1686 р.; такі заклади були ще в Мукачеві і Берегові.
- 1461** — у Перемишлі відкрито лікарню для хворих, немічних і перестарілих.
- 1464** — у Львові спалахнула епідемія чуми; тривала до 1467 р.
- 1472** — у Києві діяльність цеху цируликів нормувалася Статутом, який згідно з магдебурзьким правом затверджував магістрат міста; копія Статуту збереглася у Центральному державному історичному архіві України в Києві.
- 1483** — у Римі вийшла перша друкована праця українського вченого, доктора медицини Болонського університету *Юрія Дрогобича*: «Iudicium prognosticon

Anni MCCCXXXIII currentis Magistri Georgii Drohobicz de Russia almi studii Bononiensis artium e medecine doctoris. Romae, 1483» (Прогностична оцінка поточного 1483 року), латинською мовою, у 10 частинах; містить відомості з астрономії, географії та медицини, зокрема, причини і перебіг чуми.

- 1484** — у Франкфурті-на-Майні видано Могунцький гербарій — травник-лікувальник *С. Фалімира (Фаліміжа)* «Про трави та їх дію» (латинською мовою) із зарисовками лікарських рослин; перевиданий польською мовою у Кракові 1534 р. («О ziołach i mosy ich»); містить описання понад 500 лікарських засобів, способів діагностики, лікування і попередження хвороб; його використовували українські лікарі; примірник зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України.
- 1490** — у Львові магістрат прийняв на службу *Олександра*, аптекаря, а заодно і лікаря; йому з міського фонду дано кошти, на які засновано першу офіційну публічну аптеку для загального користування.
- 1499** — на українських землях установлено перше звичаєве право міського самоуправління, що торкалося також питань лічництва.
- XV ст.** — чернець *Кирило Білозерський* (1337—1427) переклав із грецької мови коментарі *Галена* до збірника *Гіппократа*, що вийшли під назвою «Галиново на Иппократа».
- XV ст.** — вийшла болгарською мовою книга «Врата Аристотелеви», яка пропагувала західно-європейське відродження. У ній нарівні з філософськими питаннями мовилося про етику лікаря; підкреслено, що в ньому все повинно бути гарним, як його думки, так і тіло, й одяг. Внутрішню красу лікаря має становити доброта, чуйність, постійне самовиховання. Особисті образи він повинен сприймати з філософською байдужістю. Наголошено також на ролі праць *Арістотеля*, *Гіппократа*, *Галена*, *Авіценни* та ін. для лікарських знань, а також практичного досвіду. В книзі були викладені способи дослідження очей, вух, шкіри, грудей, кінцівок; а також методи пальпації черевної порожнини, бужування носо-слезного каналу. Це видання стало дуже популярним, сприяло поширенню на українських землях досягнень західної і арабської медицини.
- XV ст.** — у Закарпатті започатковано діяльність цирульників, які лікували кровопусканням, зупиняли кровотечі, виривали зуби, робили масаж, лікували переломи і вивихи (костоприви); цехи цирульників існували в Ужгороді, Мукачеві, Берегові.
- 1512** — у Львові, за західноєвропейським взірцем, засновано цех цирульників; учнів цеху вчили голярській справі, вмінню робити кровопускання, ставити банки, виривати зуби, перев'язувати рани, вправляти вивихи, виготовляти пластирі для лікування ран; учнів брали з 12 років, навчання тривало 3 роки; після іспиту учням надавали звання майстра.
- 1512** — видано першу в Польщі працю з гігієни *Мацея з Мехова* «Conservatio Sanitatis» (Збереження здоров'я); була поширеною на українських землях.
- 1522** — у Львові при церкві Успення Богородиці Львівське Успенське (пізніше — Ставропігійське) братство заснувало один з перших міських шпиталів; спочатку — на Руській вулиці, згодом його перенесено до монастиря св. Онуфрія на Жовківській вулиці; після пожежі дерев'яної будівлі збудовано муровану. Постійними мешканцями його були різні старці, чоловіки і жінки, всього 10—20 осіб; траплялися хворі, яких лікували домашніми засобами. Утримувано з допомогою благодійних пожертвувань. Існував до XVIII ст.

- 1523** — в аптеках українських міст разом з виготовленням ліків за рецептами лікарів продавали лікувальні засоби рослинного, мінерального і тваринного походження, різні ароматичні речовини зі Сходу, прянощі для кулінарії.
- 1525** — у Львові для поліпшення санітарного стану міста і попередження заразних захворювань упроваджено грошовий асенізаторський податок з усіх возів, що прибували з краєм до міста.
- 1534** — *С. Русин* написав українською мовою велику (870 с.) книжку про лікарські рослини.
- 1534** — у Кракові український лічець *Степан Фалімир* видав польською мовою працю «Гербарій — про зілля та його силу», яка містила описання багатьох способів лікування різних хвороб, послідовний опис лікувальних трав, настоїв, олій, деяких заморських рослин, мінералів. Її використовували як популярну енциклопедію українські лікарі; пізніше (1588 р.), перекладено на українську мову.
- 1538** — у Львові засновано одним з перших притулок-шпиталів при церкві св. Богоявлення.
- 1550** — у Києві діяло 13 шпиталів, переважно при монастирях.
- 1550** — у Львові було два шпиталі при монастирях і три міські шпиталі; міським лікарем працював доктор медицини з Іспанії *Егреніус*.
- 1552—1775** — у період існування Запорізької Січі досягла значного розвитку військова медицина; лікування поранених козаків зосереджувалося у лічницях Межигірського і Трахтемирівського монастирів.
- 1557** — у Кам'янці-Подільському засновано чисельний цех хірургів.
- 1560—1580** — у великих містах Закарпаття з'явилися присяжні (службові) бабки-повивальниці, які за невелику платню з міської каси надавали допомогу вбогим жінкам при пологах.
- 1572—1576** — у м. Трахтемирові, де знаходився центр реєстрового козацтва, засновано при монастирі один з перших козацьких шпиталів; виник з потреби лікування поранених і хворих козаків Запорізької Січі, яку 20 років раніше *Дмитро Байда-Вишневецький* заснував на Дніпрі на острові Мала Хортиця. Такий же шпиталь був при Межигірському монастирі, де ченці мали велику книгозбірню, у тому числі книги латинською мовою; знали основи медичних наук того часу. Гетьман *Б. Хмельницький* подарував Межигірському монастиреві містечко Вишгород з окрешніми селами у винагороду за допомогу, яку монастир надавав пораненим козакам.
- 1576** — у дорожніх записках *Миколая Радзивілла* вперше згадано лікування мінеральними водами (купелями) «на термах Яворівських» у Шклі на Львівщині, яке порівнюється із лікуванням у чужоземних курортах.
- 1577** — брацлавський каштелян *Василь Загоровський* у своєму заповіті розпорядився влаштувати два шпиталі: у м. Володимирі при церкві, та в своєму маєтку в с. Суходолі. Шпиталі мали бути на 12 осіб «убогих і здоров'я нездатного»; на утримання шпиталів виділялися кошти і продукти.
- 1577** — в Острозі на Волині князь *Костянтин Острозький*, український магнат і меценат, заснував Острозьку Академію — греко-слов'яно-латинську колегію, першу вищу школу в Україні, яку називали «Острозькі Афіни»; першим ректором був *Герасим Смотрицький*. При ній відкрито шпиталь із медичним класом (праобраз факультету); нарівні з гуманітарними предметами вивчали медицину. Острог став культурним осередком: у ньому була друкарня, у якій видруковано першу Біблію; виникла вперше віршована література.

Звідси вийшло чимало визначних людей України, зокрема медиків. Існувала до 1640 р. Відновлена як вища школа «Острозька академія» в незалежній Україні.

- 1578** — поблизу містечка Трахтемирів засновано широковідомий Трахтемирівський монастир, при якому була лічниця для лікування поранених та хворих козаків Запорізького війська. Існував до 1665 р.
- 1578** — у Луцьку відкрито першу приватну аптеку.
- 1578** — відомий варшавський лікар *Войцех Очко* у книзі «Теплиці» вперше описав цілющі мінеральні джерела в Шклі біля Яворова (Львівщина), подав рекомендації до лікування цими мінеральними водами (купелями); згадував також про сірчані джерела в Городку, Микулинцях, Любені Великому.
- 1583** — у Києві засновано окремий цех цирульників.
- 1586** — у Львові засновано першу Братську школу в Україні. Пізніше такі школи створено в Луцьку, Бересті, Перемишлі, Кам'янці-Подільському; вони стали вищим проявом тодішнього українського життя, були на рівні передових шкіл того часу, з яких вийшло чимало освічених людей, у тому числі лікарів.
- 1588** — єпископ володимирський *Феодосій* заснував соборну церкву, при ній школу, «богадільню» і шпиталь, який розташований в приміщенні старої школи; на утримання шпиталю назначено дохід з одного села.
- 1589** — у м. Кам'янці-Подільському існувала приватна аптека, яка належала *Ісаю Дзегелинському*, що був радним магістрату, власником значного майна.
- 1591** — львівське братство при церкві Успення Богородиці влаштувало при монастирі св. Онуфрія готель для прочан, шпиталь та чоловічу і жіночу «богадільню» для опікування людьми похилого віку, прочанами і слугами церковними, взагалі — для бідних, перестарілих, сиріт і вдів.
- 1592** — у Львові, за Статутом цеху цирульників, вимагалось від членів знання грамоти; майстер мав 3—4 учнів, які навчалися у нього 3 роки; опісля ще 3 роки працювали підмайстром, після чого складали іспит на майстра. Перевірялося уміння виготовляти мазі (деякі з них мали до 20 складників), порошки, гострити бритву, пускати кров, виривати зуби, лікувати рани; деякі з них уміли читати рецепти, написані латинською мовою; видаляти камені зі сечового міхура, робити ампутації.
- 1593** — король *Зигмунт* установив остаточну регламентацію цеху цирульників; цехи були найпоширенішою школою медичної майстерності, встановлено термін навчання 5 років. Цирульник-підмайстер складав перед цехмістром і членами цеху іспит, він повинен був уміти приготувати пластир, мазі, порошки, наточити ланцет і ножиці, знати молитви. Найбільший цех цирульників був у Львові, статут його служив взірцем для цілого краю.
- 1593** — у місті Замості на захід від Львова польський магнат *Ян Замойський* на зразок Падуанського університету заснував Замойську Академію — першу вищу школу на українських землях, що входили до складу Польської держави. При ній відкрито шпиталь на 40 ліжок. На початку XVII ст. уродженець Львова д-р медицини *Ян Урсин* організував у ній окремий медичний клас (факультет). Загальна кількість студентів медицини не перевищувала 40 осіб. У медичному класі, що складався з «катедри філософії натуральної», як тоді писали: «медичні знання викладалися на найвищому рівні». На четвертому році викладали натуральну історію, фізику та медицину. В Академії була спеціальна «руська (українська) група», в ній охоче вчилися

- кияни, здобували дипломи українці — випускники Братських шкіл Львова, Києва, Луцька. Вчилися у ній і поляки, литовці, білоруси. Закрита за розпорядженням австрійського уряду 19 липня 1784 р.
- 1594** — Замойській академії надано права університету; Папа Римський *Климент VIII* затвердив Статут Академії з правом присуджувати ступені докторів філософії, права та медицини.
- 1596** — у с. Пересопниці на Волині український меценат *Олена Горноставська* викупила з-під закладної монастир та зобов'язала ченців влаштувати при монастирі шпиталь для бідних і хворих.
- 1596** — у Вільні вийшов друком перший в Україні буквар зі словником *Лавренція Зизанія (Тустановського)* «Наука ку читаню і розуміню писма словенского», написаний староукраїнською мовою; містив терміни про здоров'я і хвороби. Вплинув на розвиток української (та білоруської) медичної термінології. Автор родом з Галичини, спочатку викладав у Львівській братській школі, пізніше жив і працював у Бересті, Вільні, Києві. Помер після 1633 р.
- XVI ст.** — початок створення при церковних братствах шпиталів, які існували на добровільні пожертви; у них лікували хронічних хворих, утримували калік та інвалідів.
- XVI ст.** — у Карпатах поблизу села Луги почали вживати мінеральні води «Лужанські». Походять з великого Голубинського родовища; в XIX ст. розливалися як «Панонія-Жофія», «Луги-Ержибейт», «Маргіт» і експортувалися в Європу, представлялися на міжнародних виставках.
- XVI ст.** — в Україні була дуже поширена книга «Тайная тайных» — перекладена з арабської мови; містила відомості про будову людського тіла та про різні лікарські засоби.
- 1601** — видана королівська грамота, за якою місто Трахтемирів мало утримувати шпиталь для хворих і поранених козаків.
- 1609** — ректором Замойської академії обрано *Симона Бірковського*, уродженця Львова; ступінь доктора медицини здобув у Краківському університеті, читав курси анатомії і сифілідології.
- 1609** — у Львові видано латинською мовою аптекарську ординацію «*Lekta digna*», в якій описано права та обов'язки фармацевтів, про накладення податків на продаж ліків.
- 1610—1616** — у Кракові надруковано в 5 томах зільник (гербарій) *Симеона Сиреніуса (Сиренський, 1540—1611)*, який навчався у Краківському університеті, став доктором медицини в Падуї (Італія), деякий час працював у Львові, став професором Краківського університету; подавав польські, німецькі та латинські назви лікарських рослин, інші тогочасні ліки. Зільник був енциклопедією фармації XVI—XVII ст., якою користувалися і в Україні; містив доповнення, у яких згадується про лікарське зілля Покуття та Львівщини.
- 1611** — у статуті Львівського цеху аптекарів було написано: «...аптекарі, що добре опанували свою справу, як і лікарі, приносять місту славу і користь благододним розумом та добрими науками... мають привілеї і ніяк не можуть бути залічені до ремісників».
- 1613** — у Кракові видано працю професора ботаніки в Краківській академії, лікаря і натураліста *Симеона Сиреніуса* «О властивостях і вживанні зел»; нею користувалися українські лікарі.
- 1615, 15 жовтня** — у Києві *Гальшка Гулевичівна (Єлизавета Гулевич)*, київський меценат, заповіла свою садибу із землею на заснування Київського братства,

монастиря, шпиталю та школи; кільканадцять років пізніше ця школа увійшла до складу Києво-Могилянського колегіуму.

- 1615** — надруковано фламандською мовою книгу *Ван-Гельмонта* «Початок медицини», якою пізніше користувалися лікарі в Україні.
- 1617** — у Луцьку, після того, як згоріла стара «богадільня», засновано братство милосердя для побудови нової церкви, школи і «богадільні»-шпиталю; кошти на утримання шпиталю давали магнати та міщани.
- 1617** — у Замості (недалеко Львова) доктор медицини *Еразм Сікст*, львів'янин, дослідив мінеральні води місцевості Шкло і видав книгу «Про теплиці в Шкло» (польською мовою).
- 1618** — у Ковелі цех кравців отримав привілей короля на влаштування свого шпиталю.
- 1620** — у Луцьку заходами міщан відкрито першу в Україні спеціальну стаціонарну міську лікарню для хворих — «Лікарню братства милосердя».
- 1623** — галицькі землі та Львів охопила одна з найбільших епідемій чуми; за відомостями літопису Львівського братства, тоді загинуло до 20 тисяч мешканців. Львівський лікар *І. Альнпек* опублікував описання цієї епідемії: «Про морову епідемію».
- 1624** — у Львові засуджено до кари смерті аптекаря *О. Лянга*, який продав одній жінці отруту для отруєння чоловіка.
- 1627, 21 серпня** — у Києві надруковано «Лексикон» *Памви Беринди* (уродженця Прикарпаття) — перший друкований словник давньоукраїнської мови з перекладом та тлумаченням термінів тодішньою українською літературною мовою, містив близько 7000 слів, у т. ч. терміни про хвороби та здоров'я. Перевиданий в Кутеїнській (біля Орші) друкарні 1653 р.
- 1629** — у Києві на ґрунті, який подарувала *Гальшка Гулевичівна*, засновано Братство милосердя, котре заклало церкву і влаштувало при ній шпиталь для убогих людей, старих і «уломних» (калік); як духовних, так і світських.
- 1630** — в Києві існував спеціальний лікарський монастир; Запорозька Січ давала зі своєї скарбниці внески монастирям на лікування запорожців.
- 1631** — киево-печерський архимандрит *Петро Могила* заснував при Києво-Печерській лаврі Лаврську школу; пізніше об'єднавши її з Київською братською школою, перетворив у Києво-Могилянський колегіум, згодом — в Академію.
- 1632** — у Києві архимандрит *Петро Могила*, обраний в цьому році митрополитом київським і галицьким, об'єднавши засновану ним Лаврську школу при Києво-Печерській лаврі та Київську братську школу (школу Київського Богоявленського братства) заснував Києво-Братський колегіум. З 1633 р. дістав назву Києво-Могилянського колегіуму (колегії), пізніше (з 1701 р.) — Києво-Могилянська академія.
- 1632** — *Рембрандт* створив картину «Урок анатомії доктора Тульпа», яка прикрашає анатомічні музеї України.
- 1641** — у Віленському університеті відкрито медичний факультет, де навчалися лікарі з України.
- 1642** — львів'янин *Пилип Ляшковський* здобув у Падуанському університеті диплом доктора медицини.
- 1647** — у м. Барі засновано цех хірургів.
- 1648—1654** — в Україну з півдня через Молдавію у роки Визвольної війни проникла епідемія чуми, почастишали спалахи тифу, холери, які вражали армію *Богдана Хмельницького* і польські війська. У літописі *Самовидця* написано:

- «Барзо приморки великие были в Корсуню и по иных городах и тых пове-
тах також на Заднепровье и Переяславлю и в пригородах его... много вы-
мерло людей, же пусте застали дворе».
- 1649** — російський цар *Олексій Михайлович* забрав з Києво-Могилянської академії низку викладачів, що добре володіли грецькою та латинською мовами, для перекладу книг, зокрема з медицини. Серед них були *Єпіфаній Славинецький* (заснував у Москві греко-латинсько-сло'янську школу), *Арсеній Сатановський*.
- 1649** — за встановленим адміністративним поділом України на 16 полків із гетьманською резиденцією у Чигирині в кожному полку був полковий цирульник, який лікував хворих і поранених, готував для них ліки.
- 1650** — у м. Руані (Франція) вийшов друком твір французького інженера *Гійома Левассера де Боплана* «Опис України або областей Королівства Польського, розташованих між кордоном Московії й Трансільванії», в якому подані відомості про високий стан гігієни серед українських козаків. *Боплан* стверджує, що серед українських козаків «майже не знають дуже поширеної у Польщі хвороби, що називається «колтун».
- 1653** — у Чернігівському літописі написано: «Великий мор был по всей Украине, вельми много померло людей светских и духовных». За наказом *Богдана Хмельницького*, вражені епідемією населені пункти були ізолювані, на дорогах до них поставлені загороджувальні пости; епідемії чуми охопили і Запорозьку Січ.
- 1654, 30 січня** — за два тижні після Переяславської ради представники Посольського приказу Росії в Києві дістали наказ про використання розроблених у Москві методів боротьби з епідеміями.
- 1654** — подорожуючи Україною *Павло Алеппський* зі Сирії у своїх записках із здикуванням відзначав, що в усіх українських містах і навіть селах існують шпиталі і лазні (купальні), які «в козацькому краю в кожному місті та кожному селі побудовані для бідних і сиріт».
- 1658** — *Єпіфаній Славинецький*, випускник і професор Києво-Могилянського колегіуму, переклав з латинської на давньоукраїнську (церковно-слов'янську) мову найвагоміший медичний твір того часу, видану в Базилеї 1543 р. працю *Андреаса Везалія* «De humani corporis fabrica libri septem» («Про будову людського тіла») під назвою «Врачевська анатомія», який став згодом одним із перших підручників для спудеїв (студентів) Колегіуму та пізніше — Академії.
- 1660** — французький історик *Шерер* після мандрівки Україною писав: «У Малоросії при кожній церкві, без винятку, є лікарня або лазарет, де люди, справді бідні й не здатні себе забезпечити, доглянуті коштом церкви, залежно від її прибутків».
- 1661, 20 січня** — привілеєм короля *Яна Казимира* Львівський єзуїтський колегіум піднесено до рівня Академії з наданням титулу Університету в складі трьох факультетів (без медичного); почав діяти Львівський університет — нині найстаріший в Україні. Медичний факультет відкрито пізніше (16 листопада 1784 р., ненадовго; остаточно відновлено у 1894 р.).
- 1661** — київський гравер *Ілля* виконав перший портрет *Аганіта* — першого лікаря України-Руси для Києво-Печерського патерика. Скульптурний портрет *Аганіта* створив (1986), за методом *Герасимова*, московський судмедексперт *С. О. Нікітін* за даними, які були здобуті фаховими комісіями (1922, 1939, 1985) при дослідженні його останків.

- 1661—1762** — у Патерику Києво-Печерської лаври розповідається про лікаря *Гіполіта*, який лікував недуги травами.
- 1662** — у Львові Ставропігійське братство побудувало на території Онуфріївського монастиря лікарню.
- 1662** — в Англії вийшла книга *Джона Граунта* «Природничі і політичні спостереження, зроблені над бюлетенями смертності головним чином за їх відношенням до управління, релігії, торгівлі, росту, повітр'я, хвороб та ін. у місті Лондоні», що започаткувала становлення демографії як науки; використовувалася українськими демографами.
- 1669** — польський король *Міхал Корибут* надав Замойській академії всі права університетів і наказав «вважати її єдиним університетом для всієї Русі». Медичні кафедри очолювали *Б. Монегін* та *Т. Ортинський*. У цій Академії навчалися поляки, українці, литовці та ін., охоче в ній училися кияни. В Академії була спеціальна руська (українська) група.
- 1670** — в Україні почали поширювати перекладену з латинської мови працю «Альберт Славний таїнств женских, еще же о силах трав, камней, зверей, птиц и рыб».
- 1670** — у Галичині та на Поділлі побував німець *У. Вердум*, який пізніше писав: «На Русі купають дітей аж до року щоденно два рази в теплій воді, кладучи їх так, що тільки вистає голова. Так вони лежать у воді понад годину й полощуться, як жаби... Українці вважають, що це сприяє ростові дітей».
- 1671** — у друкованому варіанті «Києво-Печерського патерика» поміщена розповідь про цілителя Києво-Печерського монастиря *Аганіта*.
- 1675** — в літописі згадується про «целюриків» на Запорізькій Січі. Під час несподіваного нападу турецьких військ на Січ «поранено до осьмодесят товариства, яких кошовий *Іван Сірко* целюрикам січовим лікувати наказав».
- 1676** — колишні вихованці Києво-Могилянської академії переклали з латинської на слов'янську мову книгу «Фармокопія о составленіи лекарств».
- 1678** — після руйнувань Чигирин і Трахтемирова Трахтемирівський монастир з одним із найбільших шпиталів того часу припинив своє існування. Основним шпиталем запорізьких козаків став шпиталь Межигірського монастиря; при шпиталі, який утримували коштом козаків, була церква Благовіщення. Існував до часу зруйнування царизмом Січі в 1775 р., знищений пожежею.
- 1684, 15 травня** — у Києві царський генерал *Гордон*, який займався будівництвом фортеці, звернувся до столичних властей з проханням надіслати до Києва лікаря з аптекою.
- 1684** — у Львові єдиний у місті магістр фармації *Матвій Зінткевич* заснував аптеку «Під золотим оленем»; його родина володіла цією аптекою упродовж 275 років.
- 1690** — у Мукачеві приступив до роботи перший на Закарпатті дипломований хірург, німець з походження.
- XVII ст., початок** — у Львові працювали 15 дипломованих лікарів, 5 цирульників-хірургів і 15 аптекарів.
- XVII ст.** — на українських землях були поширені рукописні медичні твори «Травники», «Лічебники», «Вертогради», які містили поради з попередження і лікування хвороб як з народної медицини, так і з досвіду закордонних праць. У «Травниках» можна було знайти перелік лікувальних трав та опис місцевостей, де вони ростуть. У них описано передачу хвороб не лише через дотик хворого, але також через його речі та одяг. Подано поради ізолювати хворих під час епіdemій, спалювати одяг хворих, обкурювати приміщення.

- XVII ст.** — *Павло Алеппський*, описуючи подорож патріарха *Макарія* Україною, писав «У всій козацькій країні було багато будинків для інвалідів та шпиталів».
- XVII ст.** — українські лічebníки подавали такий склад «плайстера» для лікування ран: «До якої колвек рани: свинячого михурового свежего сала, живица, воску молодих пчел, оливи, белку з яйца курячого и всего того по равним частям сложив на пановку или що колвек присмажить в легком огне и с того учиня пластор, прикладать да рани... Видавити калину ягоди спили, зимою, коли вони в пучках зроблюються мякими. Скільки буде соку — стільки и меду покласти, змишати и варити поки не загусне, цю масть намащувати на плайстер та прикладати до ран».
- XVII ст.** — західно-українські землі вразило 9 епідемій чуми, історики писали, що найбільш спустошеною епідеміями була Львівська земля.
- XVII ст.** — на Закарпатті першим лікарем був *П. Гергей*, очолював приватну медичну школу в селищі Великі Капушани Ужанської жупи, яка існувала до 1670 р.
- XVII ст.** — у Львові існували чотири шпиталі — при церквах Успення Богородиці, Богоявлення, Благовіщення та св. Миколая.
- XVII—XVIII ст.** — медичну допомогу населенню України надавали головним чином «лічці», «цирульніки», «костоправи», інші «майстри лікарських справ», які вчилися у монастирях, при війську, або переймали досвід у своїх батьків. Лише в князів, гетьманів, митрополитів були лікарі, деякі із дипломами західних університетів.
- 1701, 6 жовтня** — Києво-Могилянський колегіум, заснований раніше Київським архімандритом *Петром Могилою*, одержав від царського уряду офіційний титул та права Академії. Київська (Києво-Могилянська) академія — перша в Наддніпрянській Україні та в Східній Європі вища школа, одна із найстаріших у Європі; до відкриття Московського університету (1755) була основним культурно-освітнім центром, сприяла утворенню Слов'яно-греко-латинської академії у Москві (1687). Стояла на рівні передових університетів того часу, відіграла надзвичайно вагомую роль у справі поширення культури як в Україні, так і на східних європейських просторах; сприяла розвиткові культури і науки в Україні, в тому числі й в підготовці лікарів та розвитку медицини. Мала велику книгозбірню, де було багато рукописів з різних ділянок науки того часу, зокрема з медицини. Згодом у ній почали викладати природознавство і медицину, відкрили (1802) медичний клас (факультет). Відіграла важливу роль у розвитку науки і підготовці національних кадрів, у тому й медичних. Низка учнів Академії продовжували здобувати освіту в західно-європейських університетах (*Іван Козак, Роман Риліів*). Учнями Академії були медики *Петро Погорецький, Хома Тихорський, Касян Ягельський*, за неповними даними — 740 українських лікарів. 66 вихованців Академії захистили в Європейських університетах дисертації на здобуття ступеня доктора медицини, серед них *Д. Самойлович, М. М. Тереховський, О. М. Шумлянський, І. А. Полетика, Н. М. Максимович-Амбодик, К. І. Щепін, Д. М. Велланський-Кавунник*. Здійснюючи антиукраїнську політику в процесі наступу на українську культуру, російський уряд закрав її 1817 р., перетворивши в Київську духовну академію (з обов'язковим користуванням книгами лише російською мовою).
- 1701** — король *Август II* підтвердив привілеї цеху цирульників.
- 1702** — вийшов «Літопис Самовидця», у якому є згадки про хвороби і їх лікування.
- 1702—1800** — українці для здобуття наукових звань змушені були виїздити на навчання до Росії або європейських країн, оскільки російський уряд відмовляв

- у проханнях відкрити університети на українських землях (у Києві, Батурині, Переяславі, Чернігові). У чужоземних університетах здобули вищу освіту та стали докторами наук сотні українців, у тому числі багато лікарів. Упродовж XVIII ст. у наукових центрах Росії та закордонних університетах захистили дисертації на ступінь доктора медицини 62 українці (росіян — 16); 16 дисертацій захищено в Галле, в Лейдені — 17; у Страсбурзі — 11; Кенігсберзі — 3; по 2 — у Геттінгені, Кілі, Єні, Лейпцигу і Единбурзі, по 1 — у Парижі, Падуї, Ерлангені, Кракові й Вільні. Майже всі українці — доктори медицини обіймали відповідальні посади, як викладачі вищих медичних шкіл найчастіше в Петербурзі та Москві, але також в Європі (*Іван Полетика*).
- 1704** — французький дипломат *Жан Балюз*, який відвідав гетьмана *І. Мазепу* в Батурині, писав: «При дворі *І. Мазепи* є два лікарі-німці, з якими гетьман розмовляє їхньою мовою».
- 1706** — у Глухові відкрито першу в Україні державну аптеку.
- 1709** — у Києві на Печерську Приказ громадської опіки відкрив аптеку для мешканців міста; довгий час її очолював провізор *І. В. Чекалов*.
- 1710—1711** — населення Києва сильно потерпіло від епідемії чуми.
- 1711** — у Києві перебував на державній роботі кваліфікований лікар.
- 1711** — в Києво-Печерському монастирі згоріла бібліотека, втрачено цінні книги і рукописи, в тому числі медичні, архівні матеріали.
- 1712** — запроваджено шоквартальну звітність церков про кількість тих, що народилися і померли (чоловічої статі).
- 1715** — у Києві відкрито першу державну аптеку (аптечний склад) для потреб місцевого військового гарнізону; засновано першу приватну аптеку.
- 1716** — в м. Лубнах відкрито аптеку з городом при ній для вирощування лікувальних рослин.
- 1718, 22 квітня** — у Києві під час пожежі (мабуть, спланованої) згоріла бібліотека Києво-Печерської лаври, знищено багато книг і рукописів з князівських часів, зокрема й медичних.
- 1728, 12 липня** — у Києві гетьман *Апостол* звернувся з проханням до місцевої влади виділити приміщення для аптек. Медична канцелярія видала дозвіл на відкриття «вільної» аптеки лікареві і хіміку (фармацевтові?) *Іванові (Йоганну) Гейтеру*. Його Києво-Подільська аптека була однією з перших приватних аптек для цивільного населення, існувала до половини XVIII ст., відома як аптека Бунге. Тепер — Аптека-музей.
- 1730—1740** — на Закарпатті почали практикувати перші дипломовані лікарі, що закінчили європейські університети; на посаду хірурга Ужанської жупи затверджено цирульника *Ф. Енеді*.
- 1732** — в Україні було багато шпиталів: у Чернігівському полку — 118 шпиталів для хворих і немічних; у Лубенському — 107; Миргородському — 29; Ніжинському — 138; Полтавському — 42; Переяславському — 52; усього в 7 полках Лівобережної України було 589 шпиталів; більшість з них були невеликими, в середньому на 5 чоловік. Закладали їх, переважно, при церквах і монастирях.
- 1733** — населення Києва становило 10—11 тисяч чоловік.
- 1735** — у Львові на Ринку військовий магістр *Вільгельм Нарторн* заснував аптеку «Під чорним орлом», завданням якої було забезпечити ліками розташованих у місті військових та урядовців Ради міста. З 1966 р. у ній створено Аптеку-музей міста Львова.

- 1737** — у великих містах України Приказом Сенату Росії уперше запроваджено посади міських лікарів; у переліку згадано 9 малоросійських (українських) полків: Стародубський, Переяславський, Прилуцький, Лубенський, Чернігівський, Ніжинський, Полтавський, Миргородський, Гадяцький і 5 Слобідських полків: Харківський, Сумський, Острозький, Охтирський та Ізюмський.
- 1738** — в Україні видано інструкції, як поводитися лікарям під час епідемії чуми; у Харкові створено спеціальний лазарет для ізоляції хворих на чуму; в Очаківі з п'яти полків тисячного складу уціліло від епідемії 300 чоловік.
- 1739, 19 квітня** — у Харкові назначено першого цивільного міського лікаря.
- 1740** — *Йоганн Шрайбер*, німецький лікар, який працював у Росії, опублікував трактат «Спостереження та думки про чуму, що в 1738 і 1739 рр. лютувала в Україні».
- 1742** — у Києві цех цирульників через брак фахівців об'єднано з цехом кравців; цех періодично то розвивався, то втрачав самостійність; ще на початку ХІХ ст. майже всі цирульники Києва були неграмотними, лікували лише засобами народної медицини.
- 1742** — у Києво-Могилянській академії навчался 1234 учнів (спудеїв).
- 1743** — у м. Глухові *Яків Андрійович Маркович* (уродженець Прилук, навчався у Києво-Могилянській академії) відкрив разом із *Казимиром Майером* першу в місті приватну аптеку.
- 1746** — запроваджено обов'язкове дослідження трупів осіб, які раптово померли.
- 1750, березень** — у фортеці на Січі з'явилася чума; присланий з Києва штаб-лікар давав полковому лікареві *Черкейчу* настанови та ліки. Не зважаючи на зменшення контактів між козаками і солдатами, на Січі поширилася епідемія.
- 1750—1764** — останній гетьман України *Кирило Розумовський* розробив проект відкриття у гетьманській столиці Батурині першого в Україні університету з медичним факультетом; закупив за кордоном для цього медичні прилади й інструменти; запроектував анатомічний театр, побудував першу в Україні лікарню як базу майбутнього університету. Прагнув також перетворити в університет Києво-Могилянську академію. Царська влада не допустила до реалізації цих ініціатив.
- 1754—1768** — понад 300 українців, випускників Києво-Могилянської академії, вступили у медико-хірургічні школи Російської імперії в Москві, Петербурзі і Кронштадті; більшість з них стали полковими лікарями.
- 1755, 10 червня** — Сенат ухвалив рішення про будову в Києві першого державного шпиталю на 50 хворих, у якому запроваджено посади доктора, лічця (лікаря) і аптекаря. Про виконання цього рішення матеріалів не знайдено.
- 1755** — влада Російської імперії дозволила учням з українських земель вступати до шпитальних шкіл Москви і Петербурга.
- 1755** — з відкриттям Московського університету в ньому почали викладати фармацію, у т. ч. слухачам із України.
- 1761** — уряд Росії скерував на навчання до Лейденського університету 10 лікарів для підготовки їх на докторів медицини; всі вони — вихованці Києво-Могилянської академії.
- 1763** — в Україні, як і в усій Російській імперії, управління медичними справами перейшло від Медичної канцелярії до Медичної колегії.
- 1763** — під Києвом лікар *Іван Полетика*, уродженець м. Ромен на Сумщині, доктор медицини Лейденського університету (1754), організував протиепідемічні

заходи, створив взірцевий у країні Васильківський карантин, який очолював 20 років.

1763 — у Львові засновано Рутенську студію.

1764 — внаслідок пожежі знищено архів Межигірського монастиря, при котрому знаходився один із основних шпиталів Запорізької Січі; втрачено цінні матеріали про стан медичної допомоги того часу.

1764 — цариця *Катерина II* відмовила проханню козацької старшини і гетьмана *Кирила Розумовського* відкрити в Україні (Малоросії) два університети.

1767 — Київський магістрат затвердив Статут київських цирульників, у якому, зокрема, був такий 10-й пункт: «Ця майстерність цирульника має полягати в тому: голити, кров жильну та заскурну пускати, рани гоїти рубані, пробиті і стріяні, а особливо в вириванні зуба і в лікуванні французької і шолудної хвороб, у ставленні пластрів і у шліфуванні бритв».

1768 — засновано Харківську колегію.

1770, серпень — епідемія чуми поширилася на Київ, обмежено переміщення і контакти населення; міський лікар *Рундер* видавав свідоцтва на в'їзд у місто та на виїзд з нього.

1770, вересень — до Києва на Поділ для боротьби з епідемією чуми прислано прикордонного лікаря *І. Л. Полетику*, лікаря *С. М. Митрофанова* і ще трьох лікарів.

1770 — у Львові в зв'язку з епідемією чуми надруковано польською мовою книгу «Спосіб лікування, що застосовувався під час моровиці в Яссах, описаний німецькою мовою п. Бароном фон Аш, тепер перекладений рідною мовою заради загальної користі».

1770 — у Києві на Подолі був військовий аптечний склад (магазин), яким керували німець-провізор *Ведель* та його два німецькі помічники, забезпечували ліками військові частини, а вже військові лікарі самі готували ліки для своїх пацієнтів.

1770 — відкрито аптеку в м. Кременчуці.

1770 — у Відні видано «Головний санітарний статут», який нормував і упорядковував медичну допомогу на території Австро-Угорщини; узаконив штати лікарів та хірургів, заборонив лікувальну діяльність особам, які не мали диплома; окремим розпорядженням цирульників, аптекарів та повивальних бабок зобов'язано складати іспити адміністративним лікарям на право займатися лікувальною діяльністю; нові правила торкнулися насамперед Закарпаття.

1770—1774 — в Україні була найбільша епідемія чуми, для боротьби з нею створено понад 100 лазаретів та карантинних пунктів.

1770—1780 — у містах Правобережної України створено мережу аптек.

1770—1784 — німецький учений, лікар і мандрівник *С. Гмелін*, відвідавши Україну, в чотири томній праці «Подорожі по Росії» відзначив високий рівень медицини в Україні, велику кількість уживаних ліків. Він писав, що в Україні «вже з давніх часів знали різні хімічні ліки, також розповсюджене було щеплення віспи» (чим Україна значно випереджувала Росію).

1771 — у Львові організовано перший в Галичині «фізикат» — лікарську управу, яка стала органом управління медичною справою у містах; відповідних лікарів називали «фізиками».

1771—1774 — німецький учений *Гільденштедт* у своєму описі подорожі по Приозівському краю в кількох місцях пише про добрий санітарний стан і чистоту в новозаснованих українськими козаками містах і поселеннях та про

боротьбу із заразними хворобами; відзначає чистоту і привабливість української хати та ставить її безмірно вище з гігієнічного огляду від курної хати донських козаків, подібної до московської «ізби».

- 1772, 22 грудня** — імператриця *Марія-Терезія* з метою поліпшення медичного обслуговування населення Галичини, розвитку медичної освіти і науки, видала Декрет про призначення доктора медицини *Андрія Крупинського* крайовим протомедиком Галичини і професором, доктора медицини *Йоганна Спавенті* — провінційним протомедиком і професором, трьох магістрів медицини *Йоганна Вальтца*, *Франца Огессера* та *Антонія Кремлера* — крайовими хірургами і акушерами, а також ад'юнктами. Тим же декретом передбачалося відкриття у Львові університетського медичного і акушерського колегіумів.
- 1772** — відбувся перший поділ Польщі; Галицьку Русь приєднано до Австро-Угорської імперії як Королівство Галичини і Лодомерії (Володимирії); у Галичині працювали тоді 15 дипломованих лікарів.
- 1773, 13 січня** — вийшла постанова уряду Австро-Угорщини про призначення двох докторів медицини — *Андрія Крупинського* і *Яна Спавенті* та трьох хірургів-акушерів — *Й. Вальтца*, *Франца Огессера* і *Антонія Кремлера* у Галичині з метою створення Collegium medicum (Медичну колегію), яка мала перевіряти лікарні, аптеки, всіх, хто надавав медичну допомогу, та організувати навчання медицини. Створено колегію на зразок медичної школи для хірургів, цируликів і акушерок, яку очолив *А. Крупинський*.
- 1773, 20 березня** — у Львові губернатор Галичини видав розпорядження, згідно з яким розпочалося читання лекцій з усіх галузей медичної науки для осіб, що здійснювали лікарську, акушерську і аптекарську практику, але не мали дипломів.
- 1773, 1 жовтня** — у Львові відбулося урочисте відкриття при Духовній академії Collegium medicum — Медико-хірургічної школи, першої такого типу школи на Галицькій землі та другої (після Замоїської академії) медичної школи на західноукраїнських землях. Організатором її був доктор медицини, протомедик (державний начальний лікар) *Андрій (Єнджей) Крупинський*. Колегіум отримав від уряду Австро-Угорщини функції державного управління медико-санітарною справою на території Галичини, його вважали малим медичним факультетом або Медичною академією. У колегіумі був дворічний курс навчання, на першому році викладали анатомію, загальну патологію, загальну та спеціальну хірургію, учення про ліки та рецептуру; на другому — клінічну медицину, спеціальну терапію та хірургію, десмургію, акушерство; проводились також заняття біля ліжка хворого. Викладали ще філософію і теологію. Кількість учнів досягала 100 осіб. Основним викладачем та керівником був доктор *А. Крупинський* — великий гуманіст, лікар за покликом серця. Серед слухачів були українці, поляки, австрійці, німці, чехи, угорці, італійці, французи. Навчання було безкоштовним, слухачі перебували на повному утриманні землевласників, які скеровували їх на навчання, та діставали кошти з губернаторського фонду. Викладачами були переважно випускники Віденського університету, але також і Сорбони та інших університетів Європи. Навчання велося німецькою та польською мовами. Колегіум був розташований біля теперішньої церкви св. Лазаря на вул. Коперника, проіснував як окрема школа до відкриття медичного факультету (1784).

- 1773** — у Львові при уряді намісника Австро-Угорщини створено Крайову санітарну колегію (комісію); намісник видав «Санітарний патент», який забороняв лікарям і аптекарям виконувати професійні обов'язки без наявності відповідних дипломів. Лікарям заборонялося виготовляти ліки, а аптекарям — самостійно лікувати хворих.
- 1773** — у Львові на базі монастирської лікарні Терезіанського медичного колегіуму вердиктом австрійського монарха *Йосифа II* відкрито загальнодоступний міський шпиталь, який мав акушерський відділ та відділ для душевнохворих; в кінці XIX ст. збудовано спеціальні хірургічний, терапевтичний і акушерський корпуси, в яких розташовано кафедри відновленого лікарського факультету університету.
- 1773** — у Львові протомедик *Андрій Крупинський* зорганізував перші курси з основ медицини для цирульників і акушерок, у них брали участь 78 осіб.
- 1773** — у Львові, в час переходу Галицьких земель під владу Австро-Угорщини, в місті на 25 тисяч мешканців було 6 лікарів; з них — 2 французи, 2 поляки, 1 італієць, 1 чех. У цей час до цеху львівських цирульників належало 7 майстрів і 33 помічники; лікувальною практикою поза цехом займалися 28 осіб «партачів-приватників», які не пройшли підготовки в цехових майстрів; у декретах міської влади підкреслено право «русинів» вступати в члени цеху.
- 1774—1775** — у Львові вийшла книга *Андрія Крупинського* «Опис хвороб» — перший на українських землях посібник для цирульників (польською мовою, 1034 с.), який містив відомості з анатомії, опис різних хвороб, способи їх лікування, багато рецептів; був на той час одним з найкращих підручників медицини, був дуже популярним серед українських лікарів. *Андрій Крупинський* видав також латинською і польською мовами працю «*Osteologia*», яка набула поширення в Україні; 20 таблиць до видань цієї книги виконав український гравер з Почаєва *А. Гочемський*.
- 1775, 3 квітня** — на Закарпатті укладено договір між керівництвом Угочанської жупи і доктором медицини *Т. Сікорою* про умови його праці; визначена річна платня розміром 295 золотих форинтів; це перша згадка про доктора медицини в цьому регіоні.
- 1775** — на українських землях Наддніпрянщини (як і в Росії) створено Приказ громадського опікування — перший орган управління медичною справою у містах; йому підпорядковувалися всі медичні та «богоугодні» заклади, зокрема, сирітські будинки, «богадільні», будинки для розумово хворих, а також аптеки; тоді ж впроваджено посади повітових лікарів.
- 1775** — у Страсбурзькому університеті *Мартин Тереховський*, уродженець Полтавщини і вихованець Києво-Могилянської академії, захистив докторську дисертацію «Про наливковий хаос Ліннея», у якій довів неспроможність теорії самовільного зародження найпростіших.
- 1775** — у Львові вийшла книга протомедика *А. Крупинського* «Про води, що мають лікувальну силу», містила характеристику мінеральних вод багатьох джерел Галичини.
- 1776, 14 вересня** — указом Австро-Угорського уряду в Галичині та Володимирії засновано 6 посад старших окружних фізиків (лікарів) та 19 посад повітових фізиків.
- 1776** — у Галичині почав діяти «Головний санітарний статут» Австро-Угорщини, прийнятий у Відні 1770 р.

- 1776** — у друкарні Почаївського монастиря видано книжку «Чин наставлення болізушим», написану мовою, наближеною до української народної.
- 1777** — у м. Єлисаветграді *Д. Вовченецький*, лікар фортеці св. Єлисавети, організував перший військовий шпиталь для потреб гарнізону.
- 1777** — у Галичині уряд Австро-Угорщини запровадив єдині ціни на ліки, аптекарям заборонено допускати будь-які зловживання.
- 1778** — в м. Харкові відкрито першу в Слобідській Україні державну «губернську кам'яну аптеку з лабораторією».
- 1778** — у містечку Цеханові (Польща) видано підручник з ботаніки «Про рослини та їх склад», укладений священиком *Кишиштофом Клюком*. Містив відомості про лікарські рослини; був поширений і в Україні.
- 1778** — український учений *Никон Карпинський* склав першу в Росії Фармакопею.
- 1780** — у Києві внаслідок пожежі знищено бібліотеку Києво-Могилянської академії, яку сотні років збирали найосвіченіші люди України; втрачено тисячі книг і рідкісних рукописів, у т. ч. з медицини; книги європейських учених, їх переклади. За 30 років пожежа знову знищила бібліотеку.
- 1780** — в Лейденському університеті *Данило Самойлович*, уродженець Чернігівщини, написав і захистив дисертацію на ступінь доктора медицини на тему: «Tractatus de sectione symphyseos ossium pubis et partu caesareae» (Про симфізотомію і кесаревий розтин); він же опублікував працю «Теперішній спосіб лікування з настановами, як можна простому народу лікуватися від укусів скаженої собаки та від ужалення змії».
- 1781** — у Києві закрито Кирилівський монастир, у його приміщеннях згодом відкрито лікарню для душевнохворих, нині — Психіатрична лікарня ім. І. П. Павлова.
- 1782** — український лікар *Олександр Михайлович Шумлянський* захистив у Страсбурзькому університеті докторську дисертацію «De structura renum» (Про будову нирок), у якій на 60 років раніше *Боумена* описав уперше клубочкову капсулу нирок (капсула Шумлянського) та петлі мозкової частини ниркових каналців (петля Шумлянського).
- 1782** — *Данило Самойлович* (1744—1805) після захисту докторської дисертації у Лейденському університеті опублікував працю «Роздуми про щеплення чуми з описанням трьох обкурюючих порошоків» (Memoire sur l'inoculation de la peste, avec la description de trois poudres fumigatives).
- 1782** — *Нестор Максимович-Амбодик*, уродженець Полтавщини, першим з українських (і російських) лікарів дістав у Петербурзі звання професора акушерства.
- 1783** — у Чернівцях доктор *І. Глабах* заснував першу школу акушерок.
- 1783** — український лікар *Нестор Максимович-Амбодик*, який заснував і очолював Клінічний акушерський інститут у Петербурзі, уклав один з перших «Анатомо-фізіологічний словник»; два роки пізніше видав «Медико-патолого-хірургічний словник»; ці книги стали енциклопедіями медичних знань XVIII ст.
- 1784, 29 липня** — у Херсоні *Данило Самойлович*, який прибув туди для організування боротьби з епідемією чуми, заснував «Зібрання медичне в Херсоні» — перше на українських землях і в Російській імперії науково-медичне товариство; в ньому брали участь 10 лікарів; було оголошено конкурс на кращу роботу про хвороби на Херсонщині. Після від'їзду *Д. Самойловича* наприкінці серпня 1784 р. роботу товариства припинено.
- 1784, 16 листопада** — у Львові, згідно з дипломом імператора Австро-Угорщини *Йосифа II* (від 21 жовтня), урочисто відкрито (відновлено) Львівський університет з чотирма факультетами: теології, права, філософським та медичним.

Медичним відділом керував *Вавжинець Прессен*. Фізіологію і «медичну матерію» викладав *Якуб Костиевський*, акушерство і хірургію — *Ян Вальці*, анатомію — *Антоні Маргер*, хірургію — *Августин Крігель*, патологію — *Альойзи Капуано*, хімію і ботаніку — *Свіберт Шіверек*. Навчання на медичному факультеті тривало 4 роки. На 1-му зі спеціальних предметів вивчали анатомію; на 2-му — фізіологію і хірургію; на 3-му — патологію, акушерство і «матерію медичну»; на 4-му — клініку. Викладали латиною, частково — німецькою і польською мовами. Факультет розширено 1791 р.; відкрито нові кафедри, прийшли нові професори. Однак не було відповідних приміщень, бракувало коштів, професори конфліктували один з одним, студентів-медиків було всього від кількох до кількох десятків. Унаслідок цього, наприкінці 1805 р. університет закрито і приєднано до Краківського університету.

- 1784** — засновано бібліотеку медичного факультету Львівського університету.
- 1784—1786** — український лікар *Нестор Максимович-Амбодик* видав у Петербурзі книгу «Лікарське лікослів'я», а згодом (1796) — «Початкові основи ботаніки», вони значною мірою сприяли розвитку фармації у країні.
- 1786** — у Чернігові міщани виступили з клопотанням про відкриття університету з медичним факультетом; царський режим відповів відмовою (як і на прохання інших міст).
- 1786** — Медична колегія Росії видала перший диплом доктора медицини *Г. М. Орреусу*.
- 1787** — у Києві (за Васильківським шлагбаумом) коштом магістрату для цивільного населення збудовано перший в Україні шпиталь для лікування «прилиплих» (інфекційних) недуг, насамперед для хворих на віспу; спочатку його очолював д-р *Еллізен*, пізніше — *Опанас Масловський* (викладач медичних наук у Києво-Могилянській академії та губернський лікарський інспектор).
- 1787** — в Єлисаветграді в період російсько-турецької війни для потреб армії заходами *Данила Самойловича* при військовому шпиталі засновано першу в Україні Медико-хірургічну школу; фактично стала першою вищою медичною школою на Лівобережній Україні; підготувала 250 лікарів та підлікарів; навчання здійснювалося за підручниками латинською, німецькою та російською мовами. Існувала до 1797 р., ліквідована царським урядом після закінчення війни.
- 1788** — у Чернівцях на філантропічних засадах відкрито першу на Північій Буковині (в складі Австро-Угорщини) лікарню на 20 ліжок.
- 1789** — урядом затверджено аптечний устав, який регламентував облаштування і роботу аптек, права і обов'язки аптечних працівників, обов'язковий набір медикаментів і ціни на них.
- 1789** — у м. Києві відкрито Кирилівську психоневрологічну лікарню, першу такої спеціалізації лікарню в Україні.
- 1789** — лікар *Степан Андрієвський*, уродженець Чернігівщини, вихованець Києво-Могилянської академії, досліджуючи сибірку в Челябінській провінції уперше в світі довів її заразність, прищепивши собі сибірку від хворого.
- 1790** — в Києві у цеху цируликів була 31 особа, з них — 13 майстрів і 18 підмайстрів.
- 1790** — у Львові відкрито першу публічну аптеку для населення.
- 1792, 17 березня** — у Краківському університеті після семирічного навчання здобув ступінь «доктора медицини, хірургії і акушерської справи» *Яків Постоловський*, виходець з вінницької міщанської сім'ї; перший дипломований український лікар на Вінниччині.

- 1792, квітень** — у Гродні почало виходити перше в Російській імперії медичне видання «Pismo tygodniowe medyczne» (Медичний щотижневий часопис), було відоме українським медикам; (у Петербурзі медична газета почала виходити лише наприкінці року).
- 1792** — у Києві відкрито перший військовий шпиталь європейського рівня.
- 1794** — лікар *Хома Барсук-Мойсеїв (Мойсеев)*, уродженець Чернігівщини і вихованець Києво-Могилянської академії, захистив у Московському університеті першу дисертацію з фізіології «Про дихання».
- 1795** — в містах Умані та Чернігові відкрито аптеки.
- 1796** — на Лівобережній Україні царський уряд запровадив у губерніях лікарські управи; в повітах — повітові лікарські управи; лікарі міської управи та повітові лікарі почали контролювати та обмежувати практику цирульників; деякі цирульники стали помічниками повітових лікарів. За цирульниками, які належали до цеху, зберігалось право вільно практикувати; управи забороняли медичну практику особам, що не пройшли перевірки. У кожному повіті під контролем повітових лікарів і лікарів-акушерів працювали повивальні бабки (акушерки), які пройшли відповідне навчання і склали іспит.
- 1796** — *Максим Парпура* переклав у Петербурзі книгу *Жакеня* «Початкові основи всезагальної і лікарської хімії», яка значно вплинула на розвиток фармації у країні.
- 1796—1798** — професор хірургії й акушерства медичного факультету Львівського університету *Томаш Кнауер* видав підручник «Опис хірургічних інструментів для вивчення практики», надрукований латинською, німецькою і французькою мовами з 25 малюнками інструментів у натуральну величину.
- 1797** — у м. Полтаві лікар *Іван Тишевський* (1760—1830) своїм коштом побудував міську лікарню для безплатного лікування незаможних хворих — одну із перших лікарень у провінції.
- 1797** — в Єлисаветграді після закінчення російсько-турецької війни царський уряд, не зацікавлений у розвитку в Україні вищих шкіл, закриття Медико-хірургічну школу (відкриту 1787 р.); учнів переведено до Московського та Петербурзького медичних училищ.
- 1798** — у повітах Київської губернії було 9 лікарів; за їхніми даними найчастішими захворюваннями були хвороби кишок з кривавими проносами, венеричні хвороби, цинга.
- 1799** — в Києві відкрито ще одну аптеку громадської опіки, якою керував *І. В. Чекалов*. Існувала до першої половини XIX ст.
- 1799** — у Харкові при губернській аптеці створено аптекарський сад; ініціатор його організації — *Петро Пискуновський*, перший український аптекар (досі були звичайно німці) на Наддніпрянщині.
- 1800** — лікар *Єфрем Мухін* (1766—1850), уродженець Слобожанщини, випускник Харківського колегіуму, згодом професор Московського університету, в рукописі своєї докторської дисертації (захищено в Геттінгені, 1804) вперше виклав основи рефлекторної теорії, основоположник анатоμο-фізіологічного напрямку в українській і російській медицині, розвинув учення про провідну роль головного мозку в життєдіяльності організму, підкреслював основну роль нервової системи у виникненні захворювань (теорія нервізму). За часів тоталітаризму основоположниками нервізму в країні називали *С. П. Боткіна* та *І. П. Павлова*.
- 1800** — за декретом Надвірної канцелярії Австро-Угорської імперії лікарям, що практикували, дозволялося мати домашні аптеки, якщо в місці їхнього

проживання на віддалі однієї милі не було жодної аптеки; лікарі мали право видавати хворим лише ті ліки, які були вказані у фармакопеї.

1800 — у м. Кременчуці побудовано першу на українських землях велику державну лікарню Приказу громадського опікування.

1800 — в містах Черкасах і Шполі засновано аптеки.

1800 — *Тимофій Смілівський* (1769—1815) з України, професор ботаніки і хімії Петербурзької медико-хірургічної академії, переклав з латини працю *К. Ліннея* «Філософія ботаніки».

XVIII ст. — початок створення в Україні державних лікарень.

XVIII — на Закарпатті в першій половині століття при магістратах міст почали вводити посади штатних хірургів (цирульників).

XVIII ст. — у другій половині століття складено Устав цеху цирульників м. Києва, копія якого збереглася у справах губернської канцелярії в Архіві древніх актів при Київському університеті; це єдиний документ цехової медицини на Східній Україні, знайдений *С. Верхратським* 1941 р. За Уставом цирульники лікували всі поранення (у т. ч. вогнепальні), зубні, венеричні і шкірні хвороби; внутрішні хвороби офіційно не належали до компетенції цирульників, але оскільки лікарів було мало, то і їх вони нерідко лікували.

XVIII ст. — аптекарських учнів («гезелів») підготовляли трирічним стажуванням в аптеках молоді з чотирикласною освітою, навчання також відбувалося на аптекарських городах; після довготривалої сумлінної служби учні складали іспит на провізора; при наявності вакансії одержували звання аптекаря.

1801, березень—травень — на Поділлі та Київщині спалахнула епідемія «простудної гарячки».

1801 — в Одесі відкрито міську лікарню.

1802 — у Києво-Могилянській академії відкрито медичний клас (прирівнювався до факультету), який за своїм рівнем мав відповідати тодішнім медичним школам; відіграв значну роль у розвитку медичної науки і підготовці національних медичних кадрів. Керівником і першим викладачем був відомий тоді вчений-медик *Опанас Масловський* (1753—1804) — один з перших професорів медицини у вищій школі України. За неповними даними, Академію закінчило 740 українських лікарів, багато з них продовжували освіту в західноєвропейських університетах.

1802 — у Львові професори медицини *Крауснекер*, *Седей*, *Мазох*, *Кней* і *Крадотцер* заснували своїм коштом заклад для безплатного щеплення віспи.

1802 — в Гамбургу вийшла книга німецького лікаря *Й. В. Меллера* «Подорож з Волині до Херсона», у якій згадано аптеку в Кременчуці і характеризується аптекаря *Шіка*, як «людину, що цілком знає своє діло і загалом дуже розумну та освічену»; до зруйнування Січі аптекар *Шік* був запорожцем, вів аптеку на Запорозькій Січі.

1803, 29 жовтня — у Києві на Кудрявській горі в колишньому митрополичому дворі Кудрявець відкрито першу соматичну (для незаразних хвороб) лікарню «для лікування людей різного стану, крім заразних недуг», на 20 ліжок; убогих хворих при представленні довідки магістрату брали на лікування державним коштом, інші оплачували по 10 коп. в день.

1803 — у Києві відкрито перший пологовий будинок; душевнохворих з будинку на Подолі переведено до «богоугодних» закладів при Кирилівській церкві, чим продовжено формування Київської Кирилівської психіатричної лікарні.

- 1803** — у Петербурзі видано посібник *Йосипа Каменецького*, уродженця Чернігівщини, «Короткий poradник про лікування хвороб простими способами» широковідомий також в Україні; до 1864 р. перевидано 9 разів російською, вірменською і грузинською мовами.
- 1803** — засновано бібліотеку Львівської фельдшерської школи (тепер — Львівський державний медичний коледж ім. А. Крупинського).
- 1804**— у Полтаві було 5 лікарів, з них 2 — приватної практики; у повітах Полтавщини працювали 14 урядових лікарів і 13 приватно-практикуючих; у місті відкрито пологовий будинок, мабуть, перший в Україні; відкрито першу державну (казенну) аптеку, одночасно при ній засновано ботанічний сад, де вирощували лікарські рослини.
- 1804** — *Петро Карпович Піддубик-Суцєвський*, оператор Чернігівської лікарської управи, опублікував першу на українських землях наукову працю з травматології «Про нову і правильну геогностичну ознаку утворення рубця після перелому кісток, з додатком різних спостережень з цього предмета, зроблених протохірургом П. П.».
- 1805, 29 січня** — у Харкові (у якому тоді було 10 тисяч населення) після багаторічних зволікань російської влади відкрито перший в Україні університет з медичним факультетом. Перші роки через брак умов медичний факультет не функціонував; були спроби царських чиновників зірвати організацію медичного факультету, мотивуючи це тим, що серед молоді України немає охочих вивчати медицину, на що міністр *Розумовський* відповів: «До медичних наук давно вже помічена схильність в українському юнацтві. Найбільша частина лікарів вийшла з Малоросії». Першим деканом медичного факультету був професор хірургії *Павло Шумлянський*, один з найосвіченіших медиків того часу. Факультет складався з шести кафедр; засновано бібліотеку медичного факультету. (У Києві царський режим не дозволяв відкрити університет.)
- 1805** — вперше на базі лікарень відкрито клініки — як навчально-наукові заклади.
- 1805** — у Львові влада Австро-Угорщини закрила Львівський університет; професорів-медиків *Шіверєка*, *Гакета*, *Седєя* і *Гільдебранда* переведено до Кракова; медичний факультет реорганізовано в Медичну колегію з дворічним терміном навчання, для підготовки хірургів і акушерів. Існувала до 1883 р., у якому її перетворено на Медико-хірургічну школу з трирічним терміном навчання, навчалися 40—115 осіб у рік. Існувала до 1875 р.
- 1805** — у селах Київщини лютувала епідемія віспи; повітові лікарі робили щеплення проти віспи, однак жителі рідко зверталися за допомогою.
- 1806** — почав працювати медичний факультет Харківського університету; який розпочав в Україні підготовку дипломованих лікарів і фахівців фармацевтичної справи. Відділ (факультет) лікарських і медичних наук складався з п'яти кафедр: 1. Анатомії, фізіології, судової медицини і лікарської науки; 2. Хірургії; 3. Лікарського речовинослів'я (фармакології), фармації і лікарської словесності; 4. Повивального мистецтва; 5. Скотолікування. Першими професорами медицини були *Г. Г. Корритарі* (доктор медицини і магістр окулістики, кафедра лікарського речовинослів'я), *Ф. І. Гізе*, *Л. О. Ванноті*, *М. П. Болгарєвський*, *Я. М. Громов*, *П. О. Бутковський*.
- 1806** — український вчений, професор Московської медико-хірургічної академії та Московського університету *Єфрем Мухін* (1766—1850, родом з Чугуєва), випускник Харківського колегіуму, видав перший у державі підручник з ортопедії «Перші начала костоправної науки».

- 1807** — при Петербурзькій медико-хірургічній академії відкрито спеціальне фармацевтичне училище, в якому почали підготовляти аптекарів, у т. ч. для України.
- 1808** — уряд Австро-Угорщини керівництво щепленням віспи в Галичині передав окружним лікарям.
- 1811** — у Київській губернії на державній службі було 12 лікарів, з них у Києві — 3; лікарських учнів було 22, повивальних бабок — 8. У цей же час було 11 лікарів приватної практики, в т. ч. 2 доктори медицини (у графа *Потоцького* і губернського маршалка).
- 1811** — у Києві внаслідок пожежі знищено нову бібліотеку Києво-Могилянської академії, втрачено книги з різних міст і монастирів України, в т. ч. на медичні теми.
- 1812** — з початком Вітчизняної війни лікарів, що працювали в Україні, мобілізовано до армії; залишилося небагато лікарів похилого віку, непридатних до похідних умов, на яких покладено обов'язки обслуговування військових частин, що формувалися в містах і містечках України, лікування хворих, залишених військовими частинами, та місцевих хворих.
- 1812** — в Одесі спалахнула епідемія чуми, яка тривала з серпня по січень 1913 р., за цей час у місті захворіли на чуму 3022 чоловіка, з них померло 2407 (1/12 частина населення).
- 1814** — в Харкові при медичному факультеті Університету відкрито першу хірургічну клініку на 6 ліжок.
- 1816** — у Києві на державній службі були: 1 лікар, 2 штаб-лікарі, 5 приватно-практикуючих лікарів, 2 повитухи, 1 лікарський учень. У Київській губернії на державній службі було 7 лікарів, 12 приватно-практикуючих лікарів, 17 лікарських учнів та 4 повитухи.
- 1816** — у Харкові професор університету *Ф. Гізе* виділив хінін.
- 1816** — в Ужгороді було 4 лікарів — докторів медицини.
- 1817** — у процесі наступу на українську культуру і науку російська влада закрила Києво-Могилянську академію як найвищу світську школу в Україні, перетворивши її в Київську духовну академію з обов'язковим користуванням книгами лише російською мовою.
- 1820—1825** — в Кременчуці, який був адміністративним центром Півдня України, функціонувала одна з найкращих в Україні лікарень; в ній працював відомий епідеміолог *Данило Самойлович*, славний хірург *Овксентій Богаєвський*; розташовувалася у мурованому будинку, мала 11 палат, спеціальну операційну, пологову кімнату; у господарстві лікарні було 87 десятин землі.
- 1820—1830** — у Могилево-Подільському повіті працював кріпосний лікар *Прокіп Данилевський*; закінчив Московський університет, як і *В. Тропінін*; на відміну від художника, граф відмовився відпустити лікаря на волю, через деякий час він приєднався до народного ватажка *Устима Кармелюка*.
- 1821** — повітові та міські лікарі підросійської України почали подавати в лікарські управи звітність російською мовою; досі такі звіти писали латинською мовою.
- 1823** — у Києві для лікування і утримування хворих і немічних існували Кирилівський дім інвалідів, Кирилівська богадільня, Виховний дім, «Акушергауз», Венерична лікарня, Шпиталь непричепливих недуг.
- 1823** — у Полтаві відкрито лікарню.
- 1823** — в Одесі засновано Приказ (уряд) громадської опіки.

- 1826** — у Києві в лікарні було 492 хворих, з них померли 52; найбільша смертність була при таких хворобах (за тодішньою термінологією): Hydrops — 37 із 58, Phtyses varia — 20 із 30, Typhus febris petechialis — 15 із 28, Diarrhoe — 27 із 43.
- 1826** — у Львові угорський підприємець *Петро Миколайш* заснував аптеку «Під золотою зіркою», у якій спочатку виготовляли ліки із напівфабрикатів, що закуповувалися переважно у Відні; пізніше (1852) при ній відкрито хіміко-фармацевтичну лабораторію.
- 1827** — на Прикарпатті засновано Трускавецький курорт, збудовано перше приміщення для ванн, будинки для проживання приїжджих хворих.
- 1827** — вийшла «Краткая история медицины» *Н. Д. Лебедева*, охоплює період до XV ст.
- 1830** — в Україні за наказом генерал-штаб-лікаря, уперше запроваджено писання історій хвороб, які тоді називали «Скорбні листки»; писали їх латинською мовою, дуже коротко; містили назву хвороби, перебіг та її лікування.
- 1831** — у Харкові відкрито першу школу для підготовки лікарських помічників — фельдшерів.
- 1831** — на Закарпатті, як і в усій Європі, було багато жертв від епідемії холери.
- 1832, 29 грудня** — у Львові відкрито клінічну інфекційну лікарню.
- 1832** — після повстання в Польщі, Литві і частині Білорусії цар *Микола I* наказав закрити Віленський університет (із медичним факультетом), один із найстаріших в Європі; це прискорило відкриття Університету в Києві.
- 1833** — у повітових містах Київщини існували шпиталики на 14 ліжок. В Києві на території Кирилівського монастиря був шпиталь, дім для божевільних і «богадільня».
- 1833** — поблизу Одеси на Куяльницькому лимані відкрито першу грязелікарню (пелоїдолікарню).
- 1834** — у Києві за приватним почином київських жінок засновано Благодійне товариство для допомоги бідним і хворим; нерухоме майно товариства згодом оцінено майже в 3 млн. рублів, а щорічні витрати досягали 150 000 рублів.
- 1835** — в Україні царський уряд відмінив Магдебурзьке право, цехова медицина перестала офіційно існувати; ліквідовано цехи цирульників у Києві, проте цирульники ще довго були у містах і селах. Помічників лікарів почали офіційно називати фельдшерами.
- 1835** — у Києві відкрито першу гомеопатичну аптеку.
- 1835** — львівський аптекар і хімік *Теодор Торосевич* першим почав досліджувати склад мінеральних вод Трускавецьких джерел «Фердинанд», «Маруся» і «Нафта» (сьогоднішня «Нафтуся»).
- 1835** — в Одесі відкрито благодійний заклад — «Лічницю для приходящих».
- 1837** — вийшла книга доктора медицини *Якима Чаруковського*, уродженця с. Пологів на Полтавщині, «Военно-похідна медицина» у 5-ти томах; була удостоєна Демидівської премії.
- 1837—1855** — на Київщині, Полтавщині та Чернігівщині лютували спустошливі епідемії віспи; лікарські управи вживали заходів для більшого охоплення населення щепленнями, вимагали звіти у повітових лікарів, організовували навчання цирульників та сільських хлопців робити щеплення.
- 1838** — німецький учений і мандрівник, основоположник антропогеографії *Й. Г. Коль* у книзі «Die Ukraine», виданій в Дрездені, писав: «Українець, що старанно робить тоалету, плекає своє тіло та вбирає козацький або гвардійський

однострій, виходить своїм виглядом ніжно-виробленіший і ближчий до досконалості, як росіянин, а також шляхетніший і кращий (від нього)».

- 1838** — при університетах країни створено курси з підготовки фармацевтів; на них викладали фізику, ботаніку, зоологію, мінералогію, фармацію і фармакогнозію; уведені правила іспитів для фармацевтів.
- 1839** — київський хірург *В. О. Караваєв* першим в історії хірургії здійснив операцію перикардіоцентезу — пункцію перикарда при кров'яному випоті серцевої сорочки з метою видалення з неї рідини; описав операцію наступного року.
- 1839** — *Якима Чаруківського*, уродженця Полтавщини, за працю «Военно-похідна медицина» нагороджено найвищою премією Російської Академії наук — Демидівською.
- 1840** — у Львові серед 57 докторів медицини було 6 українців.
- 1840** — київський хірург *В. О. Караваєв* першим в історії хірургії описав успішну операцію ринопластики.
- 1840, 29 жовтня** — у Києві відбулося урочисте відкриття першого в Україні Наукового об'єднання лікарів; засноване лише 3 роки пізніше від Королівського медичного товариства у Відні та 20 років раніше від Московського товариства лікарів. Дозвіл уряду одержано після дворічного зволікання. Метою товариства було «радитися відносно предметів, що стосуються медицини», сприяти розвитку медичної науки, відкриттю медичного факультету. Членами могли бути лікарі різних спеціальностей і установ, без жодних обмежень, ініціатором його створення був інспектор Київської лікарської управи *Іван Кудрявцев*, засновниками — лікарі *К. Ф. Боссе*, *Л. Ф. Гротковський* і *Ф. Ф. Мерінг*. 1849 р. Товариство очолив проф. *В. О. Караваєв*. З 1894 р. систематично видавало «Праці товариства», відіграло вагомую роль у розвитку медицини, майже 50 років було у Києві єдиним науково-медичним товариством.
- 1841, 21 вересня** — у Києві відкрито медичний факультет Університету св. Володимира на базі кабінетів закритої царатом Віленської медико-хірургічної академії. Почав діяти 1-й медичний клас (курс) у тимчасовому приміщенні — триповерховому будинку, орендованому на вул. Лютеранській; передбачалося збудувати спеціальне приміщення, створити 10 кафедр. Термін навчання — 5 років. Першим професором ще у 1940 р. призначено доктора медицини, відомого київського хірурга *В. О. Караваєва*. Того року лекції слухали 29 студентів першого курсу, з яких 16 вчилися за «казенний» кошт, 13 — за власний. Вивчали фізіологічну анатомію, енциклопедію і методологію медицини; на інших факультетах слухали фізику, хімію, ботаніку, зоологію, латинську і німецьку мови, богослов'я.
- 1841** — у Києві започатковано бібліотеку медичного факультету Університету св. Володимира.
- 1841** — у Львові засновано Фармацевтичне товариство — першу фахову організацію фармацевтів на наших землях.
- 1842** — київський лікар *Олександр П. Вальтер* (пізніше — доктор медицини, професор Київського університету) відкрив судинозвужувальну дію симпатичних нервів.
- 1842** — *Олексій М. Філомафітський* разом з хірургом *Василем А. Басовим* уперше виконали операцію накладання нориці шлунку в собаки (фістула Басова).
- 1842** — у Києві при Кирилівській церкві з ініціативи київського духовенства засновано бібліотеку фельдшерської школи.

- 1843** — на медичному факультеті Університету св. Володимира призначено вперше декана, ним став відомий київський хірург професор *В. О. Караваєв*, перший професор медичного факультету. Першими професорами були також анатом *М. І. Козлов*, терапевт *Ф. С. Цициурин*, хірург *І. Ф. Леонов*, фізіолог *Е. Е. Мірам*, терапевт *В. В. Беккер*, анатом *О. П. Вальтер*.
- 1843** — в Одесі на Хаджибейському лимані відкрито перше лиманне відділення міської лікарні.
- 1844, 1 листопада** — у Києві урочисто відкрито клініки медичного факультету Університету св. Володимира; хірургічну і терапевтичну — на 16 ліжок кожна, акушерську — на 8 ліжок; розташовані у не цілком відповідних приміщеннях Університету.
- 1844** — в Одесі засновано Товариство лікарів.
- 1844—1847** — у Петербурзі вийшла книга *Я. Чаруковського* «Народна медицина», ч. 1—5; у ній описано народну медицину на українських землях.
- 1845** — в Києві в Університеті св. Володимира відбувся перший захист дисертації на медичну тему — праці *О. П. Вальтера* «Про механізм сплетення волос при колтуні (мікроскопічне дослідження)».
- 1845** — на Закарпатті на 1 лікаря припадало 80 000 жителів.
- 1845** — у Львові стараннями *Ядвіги Сапежини* відкрито невелику лікарню для дітей ім. св. Софії, для якої пізніше збудовано два спеціальні корпуси на 110 ліжок; вважають, що це була перша така дитяча лікарня в Європі; в інших містах існували лише дитячі відділи при загальних шпиталях.
- 1845** — запроваджено нові правила іспитів для фармацевтів, перелічено докладно коло питань, на які фармацевти повинні дати відповідь; встановлено три фармацевтичні звання: аптекарський помічник, провізор, ступінь магістра фармації із захистом дисертації; право надавати ці звання після відповідних іспитів мали університети. Такий порядок збережено до кінця існування Російської імперії. В Україні такі права мали Харківський університет та Університет св. Володимира.
- 1846, 8 червня** — у Києві в Університеті св. Володимира відбувся перший випуск лікарів; звання лікаря дістали 10 осіб, з них з відзнакою — 4; ще 2 особи одержали дипломи після перездачі іспитів.
- 1846** — хірургічні клініки розділено на факультетські та госпітальні.
- 1847, 18 лютого** — київський лікар *Володимир Караваєв*, професор медичного факультету Університету св. Володимира, першим в Україні здійснив у своїй клініці операцію з допомогою ефірного наркозу.
- 1847** — наприкінці літа до Києва наблизилася епідемія холери, серед городян почалася паніка, поширювалися різноманітні, інколи безглузді чутки, траплялися випадки нападу розлюченої юрби на студентів-медиків, звинувачених у розповсюдженні холери.
- 1847** — в Ужгороді відкрито невелику міську лікарню.
- 1847** — у Петербурзі вийшов друком фундаментальний посібник *Степана Хомича Хотовицького*, уродженця Поділля, «Педіятрика», у якому він уперше в світовій літературі обґрунтував своєрідність дитячого організму, його істотні відмінності від організму дорослої людини.
- 1848** — на медичному факультеті Університету св. Володимира навчалось 299 студентів — 46 відсотків усіх студентів університету. В умовах обмеження царом вищої освіти для жителів України збільшення кількості студентів-медиків було зумовлене цивільними та військовими потребами.

- 1849** — засновано Спілку одеських лікарів. Пізніше (1893) зазнала розколу; її перетворено в Спілку російських лікарів м. Одеси.
- 1849** — *Павло Заблоцький-Десятовський*, уродженець Чернігівщини, за працю про хвороби чоловічих статевих органів відзначений Демидівською премією — найвищою нагородою Російської Академії наук.
- 1850** — в Одесі для німеччин і хворих відкрито «Богадільню сердобольних сестер».
- 1853, 31 липня** — у Львові в міській лікарні лікар *Загорський* здійснив першу нічну операцію хворому *Владиславу Голецькому* при освітленні нафтовою лампою; незадовго до цього у шпиталі запроваджено вперше в місті (за деякими даними — вперше в світі) освітлення нафтовою лампою Лукашевича.
- 1853** — у Києві в Університеті св. Володимира відкрито побудований за проектом проф. *О. Вальтера* (архітектор *О. Беретті*), на Фундуклеєвській (нині — Б. Хмельницького) вул., ч. 37, Анатомічний театр медичного факультету, який був у той час одним із кращих у світі, дістав назву «Палац науки». Нині в цьому будинку знаходиться Центральний музей медицини України.
- 1853** — у Києві професор акушерства, жіночих і дитячих хвороб Університету св. Володимира *Олександр Матвеев* (1816—1882) опрацював і впровадив у практику метод профілактики бленореї новонароджених закапуванням в очі 2% розчину нітрату срібла (метод Матвеева-Кредо).
- 1853** — на філософському факультеті Львівського університету створено фармацевтичний відділ.
- 1854** — у Києві в Університеті св. Володимира проф. *Ю. І. Мацон* створив першу в Україні кафедру патологічної анатомії.
- 1854** — в Одесі на Сухому (Клейн-Лібентальському) лимані відкрито приватний гідропатичний та лиманний заклад д-ра *К. О. Валицького*.
- 1854** — у Львівському університеті на філософському факультеті відкрито фармацевтичне відділення з дворічною програмою навчання; ліквідоване 1925 р., відновлене на медичному факультеті у 1930 р.; до 1939 р. підготувало близько 1300 фармацевтів з вищою освітою.
- 1854** — польський історик *Л. Гонсіоровський* писав про медицину XVII ст.: «Тільки окремі великі міста мали досвідчених лікарів. В воєводствах, особливо українських, добрий лікар, якщо він тут осів, забезпечував собі маєток, робив щасливим місто, в якому він поселявся...».
- 1859** — у Харківському університеті опубліковано працю *В. М. Черняєва* «Конспект рослин, що дико ростуть і розводяться в околицях Харкова і на Україні», в ній описано понад 1500 рослин, з них чимало лікарських.
- 1859** — в Харкові керівник кафедри патологічної анатомії Університету професор *Д. Ф. Лямбль* відкрив і описав одноклітинний паразитарний організм з типу найпростіших, згодом названий в честь ученого *Lambliia intestinalis*.
- 1859** — у Луцьку засновано Волинське медичне товариство.
- 1860** — у Києві професор анатомії Університету св. Володимира *О. П. Вальтер* заснував власним коштом один із перших у Російській імперії та перший в Україні щотижневий медичний часопис «Современная медицина». В рік виходило 42 числа, мав передплатників у Росії та за кордоном. Пропагував фізіологічний напрям у медицині, критикував стан санітарно-медичної справи в Росії, закликав до звільнення медичної науки від чужих впливів. Припинив виходити 1876 р. у зв'язку з переїздом *Вальтера* до Варшави.
- 1860** — засновано Кам'янець-Подільське медичне товариство; 1865 р. його заборонив царський губернатор; відновило роботу 1872 р.

- 1861, 12 червня** — у Києві відбувся перший з'їзд природодослідників, у якому взяли участь лікарі; фактично це був перший медичний з'їзд у Російській імперії; його проведенню сприяв *М. І. Пирогов*, що був попечителем (опікуном) Київського навчального округу. Було запропоновано щорічно проводити такі з'їзди.
- 1861** — в Україні після реформи і створення земств скорочено формальності на створення добровільних об'єднань, що сприяло значному посиленню благодійного руху, зросла кількість благодійних товариств і благодійних закладів.
- 1861** — населення Києва становило 65 000 чоловік.
- 1861** — після відміни в Росії кріпацтва почато реформування місцевого самоуправління, у т. ч. медичної допомоги; впровадження земств та земської медицини на українських землях. Земська медицина стала першою успішною спробою створення системи медичної допомоги населенню; територію повіту поділено на дільниці, в центрі яких будували лікарню; працювали в ній земські лікарі-універсали. Значну роль відігравали земські з'їзди лікарів, на яких вироблялася колективна думка, ухвалювали рішення, обов'язкові для виконання земськими лікарями. Земські лікарі діставали високу на той час заробітну платню і вважали неетичним та аморальним брати гроші за лікування від хворих. Влада всіляко гальмувала впровадження земської медицини в українських губерніях.
- 1861** — засновано Харківське медичне товариство.
- 1862** — київський лікар — професор анатомії й фізіології Університету св. Володимира *Олександр П. Вальтер* провів досліди з охолодженням кроликів до 20°C, показав збільшення безпеки операції при зниженні температури, тим самим заклавши основи застосування у медицині гіпотермії.
- 1862** — у Криму в Феодосії почав виходити один з перших у Російській імперії медичних часописів «Медицинский вестник» — другий медичний часопис на українських землях; виходив до 1886 р.
- 1862** — уродженець Харкова лікар *Іван Шолков* організував у Харківському університеті першу в Україні фізіологічну лабораторію для дослідження фізіології газообміну та м'язів.
- 1863** — харківський учений *О. Я. Данилевський* відкрив трипсин.
- 1863** — в Одесі при міській лікарні створено перший у країні самостійний спеціалізований урологічний відділ на 25 ліжок для хворих з каменями сечостатевої системи; на Куяльницькому лимані відкрито перший заклад купалень.
- 1863** — професор кафедри оперативної хірургії Університету св. Володимира *Ю. К. Шимановський* опрацював метод операції кістково-пластичної ампутації стегна (операція Грітті-Шимановського).
- 1863** — у Харкові відкрито амбулаторію Харківського медичного товариства для приходящих хворих.
- 1863** — у Харківському університеті з ініціативи професора *Г. С. Риндовського* розділено кафедри фармакології і фармації; згодом його кафедра дістала таку назву — кафедра експериментальної та теоретичної фармакології з рецептурою і вченням про мінеральні води.
- 1864** — в Одесі лікар міської лікарні *Н. О. Бернштейн* зробив перший в Україні опис епідемії поворотного тифу, дав чітке визначення характеру хвороби, диференціальну діагностику, показав значення соціальних факторів у її розповсюдженні.

- 1864** — у Полтавській губернії до запровадження земської медицини було 15 лікарень на 740 ліжок, більшість селян користувалися послугами фельдшерів та знахарів.
- 1864** — в Одесі засновано благодійне «Товариство для догляду новонароджених і породіль».
- 1864** — у Львові *Іван Верхратський* опублікував «Початки до уложення номенклятури і термінології природописної, народної» — перші спроби утворення української науково-природничої термінології, у тому числі в галузі здоров'я та лікування хвороб. Інші праці під цією ж назвою вийшли 1869, 1872 та 1879 рр.
- 1864** — у Києві вийшла книга професора Університету св. Володимира *Ю. К. Шимановського* (1829—1868) — «Введення до оперативної хірургії і елементи операції», що заклала основи шелепно-лицевої хірургії в Україні.
- 1865** — у Києві професор медичного факультету Університету св. Володимира *Ю. К. Шимановський* у праці «Операції на поверхні людського тіла» вперше в світовій хірургічній практиці описав вільне перещеплення шкіри.
- 1865** — професор Харківського університету *Іван Павлович Лазаревський* (1829—1902) запропонував першу модель прямих акушерських щипців.
- 1865** — населення Києва становило 71 400 чоловік.
- 1866** — Херсонське земство вийшло на перше місце в імперії за забезпеченням лікарями, у шести повітах працювали 15 земських лікарів.
- 1866** — у Києві видано працю *І. Ф. Шмальгаузена* «Флора Середньої і Південної Росії, Криму і Північного Кавказу», у якій вміщено матеріали з Київської, Волинської, Подільської, Полтавської та Чернігівської губерній.
- 1867** — в Одесі *М. В. Скліфосовський* здійснив перші операції гриж у дітей.
- 1867** — у Київській губернії народилося 104 464 чоловіка, померло — 67 264; природній приріст становив 37 200 чоловік.
- 1868, 8 грудня** — у Львові засновано товариство «Просвіта», яке публікувало, зокрема, книжки та матеріали з медицини.
- 1868** — у медичному журналі професора Університету св. Володимира *О. П. Вальтера* з'явилося уперше на території України повідомлення про відкриття *Дж. Лістером* (1865) асептики і антисептики, в найближчі роки почалося їх застосування, наукове дослідження і впровадження у практику.
- 1868** — у Київській, Волинській та Подільській губерніях засновано спеціальні «медичні частини», що поклало початок розвитку сільської медицини.
- 1868** — в Єлисаветграді засновано медичне товариство.
- 1868** — у Львові засновано Товариство лікарів Галичини, до якого належали переважно німецькі, польські та єврейські лікарі, лікарі-українці були поодинокі.
- 1868** — *Павло Пелехін*, нащадок старовинного козацького роду, професор судової медицини Петербурзької медико-хірургічної академії, опублікував працю «Успіх нових ідей в хірургії при лікуванні ран, складних переломів і гнійних накопичень», у якій уперше в Російській імперії описав та активно пропагував метод антисептики *Дж. Лістера*.
- 1868, 20 вересня** — у м. Львові з ініціативи *Якуба Пінес-Поратинського* (1847—1904) засновано Аптекарьське товариство, яке об'єднувало здебільшого фахівців німецької, польської та єврейської національностей; 1872 р. зорганізувало Згромадження аптекарів Східної Галичини (голова — *Фортунат Гралевський*); захищало інтереси аптекарів, перевіряло кваліфікацію, екзаменувало практикантів; з ініціативи фармацевта *Ігнатовича* зорганізовано читальню, курси для практикантів, періодичні наукові доповіді.

- 1868 — в Чернігові при губернській земській управі засновано фельдшерську школу.
- 1868 — у Сімферополі засновано Таврійське медико-фармацевтичне товариство.
- 1868 — у Херсоні засновано лікарське товариство.
- 1869, 1 жовтня — у Галичині почала діяти Фармакопея Австро-Угорщини; подавала відомості про ліки та їх складники.
- 1869, травень — Ставропігійський інститут у Львові надрукував першу книжку «Просвіти» — «Зоря. Читаночка для сільських людей», в якій вміщено розділ «Порадник лікарський», що уклав лікар *О. П. Рафалович*.
- 1870 — київський хірург *Олександр Степанович Яценко*, уродженець Сімферополя (1843—1897), першим у світі здійснив перещеплення шкіри для заміщення дефекту після вогнепального поранення, опрацював методи блефаропластики (операція за Яценком-Лефором-Вольфом-Краузе), розширення звужених ділянок стравоходу (бужування за Яценком-Геккером).
- 1870 — у Галичині й Буковині стараннями з'їзду лікарів офіційно заборонено діяльність цеху цирульників.
- 1871 — в Університеті св. Володимира професор *В. А. Субботін* організував першу в країні самостійну кафедру гігієни, медичної поліції, медичної географії і статистики.
- 1871 — на Поділлі було 12 лікарень — по одній в кожному повіті, всього на 410 ліжок; на державній службі було 34 лікарі, приватно практикували — 131, у власників маєтків було — 6, зареєстровано 12 бабок-повитух.
- 1871 — у Харківському університеті декан медичного факультету професор *І. К. Зарубін* першим на українських землях почав читати курс сечостатевої хірургії.
- 1871 — у Чернівцях створено Буковинську крайову санітарну раду — перший найвищий орган управління медичною справою у Буковині.
- 1871 — у Львові Аптекарське товариство почало видавати «Часопис Аптекарського товариства» (польською мовою); перше таке видання на наших землях; редактор — *Владислав Тенна*; в перші роки подавав переважно переклади із чужоземних журналів, статті з хімії; з 1897 р., за редакцією *Броніслава Косковського*, часопис став фаховим фармацевтичним виданням. Поширював у Галичині фармацевтичні знання, критикував систему концесій, що гальмувала розвиток аптек, агітував за їх збільшення. Виходив до 1939 р., його лікували більшовики.
- 1871 — харківський хірург *В. Ф. Грубе* здійснив першу операцію під наркозом з допомогою закису азоту.
- 1871 — введено «Положення про фармацевтичні іспити» в Університеті св. Володимира; для складання іспиту на звання аптекарського помічника треба було закінчити 4 класи гімназії або духовного училища і відбути не менше 3 років практики в аптеці; найвище звання — провізора — могли здобути аптекарські помічники, які пропрацювали 3 роки і склали іспити з мінералогії, ботаніки, зоології, фізики, хімії, фармакології, фармації з фармакогнозією і швидкої допомоги.
- 1872 — Київ пережив найлютішу в XIX ст. епідемію холери, смертність досягала 48 відсотків; боротьбу з епідемією очолив голова міської санітарної комісії професор Університету св. Володимира *Ю. І. Мацон*.
- 1872 — український хірург *Іван Микулич-Радецький* та *Олександр А. Владимиров* запропонували остеопластичну ампутацію стопи (операція Владимирова-Микулича).
- 1872 — у клініці шпитальної хірургії Університету св. Володимира *С. П. Коломнін* зробив уперше в Україні переливання дефібринованої крові.

- 1872 — в Австро-Угорщині ліквідовано цехову медицину; хірургам-цирульникам заборонено лікувати.
- 1873, 11 грудня — у Львові засновано Товариство ім. Шевченка; австро-угорська влада Галичини затвердила Статут Товариства, складений *Дмитром Пильчиковим* та *Михайлом Драгомановим*. З допомогою українських меценатів з Наддніпрянщини і Галичини закуплено два будинки, влаштовано бібліотеку, друкарню, музеї. Розпочато просвітницьку і наукову діяльність товариства, яке пізніше (1892) було реорганізоване в Наукове товариство ім. Шевченка та стало, по суті, українською академією наук. З самого початку в організації та діяльності Товариства брали участь лікарі: працювала лікарська комісія, до якої входили *Є. Озаркевич*, *І. Горбачевський*, *Ф. Щасний-Сельський*, *О. Дакура*, *О. Черняхівський* (Київ), *В. Бехтерев* (Петербург), *С. Морачевська*, *М. Кос*, пізніше *М. Музика*, *М. Панчишин*, *С. Балей*, *Т. Бурачинський* та ін. Комісія відіграла значну роль у розвитку української медицини. Товариство розпущене більшовиками на початку 1940 р. Відновлено в еміграції 1947 р., в Україні — 1989 р.
- 1873 — у Харківському університеті засновано кафедру гігієни.
- 1873 — в Одесі засновано Фармацевтичну спілку.
- 1873 — при Харківському медичному товаристві зорганізовано перше в Україні Бюро санітарної статистики, яке склало одні з перших в країні медико-топографічні описи низки районів, брало участь у санітарному впорядкуванні Харкова і губернії, в боротьбі з епідеміями.
- 1873 — у Карпатах місцевість Синяк в районі гори Синяк, недалеко від Мукачєва, проголошена курортом; збудовано Купальний дім, пізніше Мисливський дім; почали розвивати бальнеокліматичний курорт; досліджувано мінеральні води, збудовано санаторій «Синяк».
- 1873 — у Львові Аптекарьське товариство зорганізувало трирічні курси для практикантів аптек, очолив їх *Мечислав Дунін-Вонсович*, згодом викладач фармакогнозії у Львівському університеті.
- 1873 — у Лондоні на Міжнародній виставці Золотою медаллю нагороджено професора Харківського університету *І. П. Лазаревича* за створені ним акушерські та гінекологічні інструменти.
- 1873—1876 — на українських землях відбулися перші у Російській імперії губернські з'їзди лікарів Бессарабії та Таврії, Херсонської та Харківської губерній; обговорено здебільшого питання організації медичної допомоги та захворюваності населення.
- 1874 — професор Університету св. Володимира *Володимир О. Бец* відкрив рухову зону кори головного мозку, описав великі пірамідні клітини кори головного мозку (гігантські пірамідні клітини Беца); заклав основи вчення про цитоархітектоніку і міелоархітектоніку головного мозку.
- 1874 — *Григорій М. Мінх*, професор патологічної анатомії Університету св. Володимира, та одеський лікар-епідеміолог *Йосип Й. Мочутковський* провели дослідження з самозараженням, які довели заразність крові хворих на поворотний тиф; ще за два роки (1876) довели це ж і з висипним тифом; висловили думку про можливість передачі цих хвороб кровососними комахами (вошима).
- 1874 — в Одесі при інфекційних лікарнях почали функціонувати перші в країні дезінфекційні камери.
- 1874 — у Києві вийшла друком книжечка «Про хвороби і як їх запобігти» — перше на Наддніпрянщині науково-популярне видання на медичні теми українською мовою; автор — український лікар *Степан Ніс*.

- 1874** — у Херсоні проведено Перший з'їзд земських лікарів губернії.
- 1875, 23 листопада** — у Києві освячено і відкрито Олександрівську міську лікарню, лікарем-директором призначено професора-патологоанатома *Ю. І. Мациона*; прийнято хворих на перші 65 ліжок; 1910 р. було уже 600 ліжок.
- 1875** — вихованець Університету св. Володимира професор *М. В. Скліфософський* впровадив затискальне змикання при лікуванні переломів, що не зростаються (замок Скліфософського).
- 1875** — у Києві видано книгу «Ліки своєнародні, з домашнього обиходу і в картинах життя».
- 1875** — у Львові акушерську школу, започатковану Медичним колегіумом 1784 р., перейменовано на Імператорсько-королівську школу акушерства у Львові. Школа з пологово-гінекологічним відділом належала до складу загальної міської лікарні. Існувала до 1918 р., коли її перетворено на Державну акушерську школу у Львові; довгий час її очолював професор акушерства *Адам Соловій* (1919—1930). У 1939 р. на її базі створено Львівську фельдшерсько-акушерську школу, яку 1954 р. перейменовано у Львівське медичне училище, а у березні 1993 р. — у Львівський державний медичний коледж ім. А. Крупинського.
- 1875** — у Києві лікар *Ф. О. Леш*, пізніше керівник кафедри лікарської діагностики Університету св. Володимира, вперше в світі виявив і описав збудника амєбіазу.
- 1876** — харківський учений *Василь Якович Данилевський* (1852—1939), пізніше керівник кафедри фізіології Харківського університету та медичного інституту, вперше в країні зареєстрував біоелектричні явища в корі головного мозку собаки.
- 1876** — в Одесі засновано бальнеологічну спілку — Одеське бальнеологічне товариство.
- 1876** — уряд Австро-Угорщини видав закон «Про врегулювання громадської охорони здоров'я», який сприяв покращенню медичної допомоги населенню Галичини, Буковини і Закарпаття.
- 1877** — керівник клініки шпитальної хірургії Університету св. Володимира *С. П. Коломнін* (1842—1886) уперше в світі провів у воєнно-польових умовах внутрішньоартеріальне переливання дефібринованої крові.
- 1877** — у Моршині на Львівщині відкрито перший водолікувальний заклад; приїжджі хворі зупинялися в старому панському дворі та в заїжджому дворі «Під якорем».
- 1878, травень** — відбулося офіційне відкриття курорту Моршин з участю Краківського бальнеологічного товариства; перші лікарі — *Зигмунт Дзіковський* та *Венатий П'ясецький*, які перші організували клімато- і водолікування; за сезон приїжджало близько 40 осіб.
- 1878** — у Києві засновник і професор кафедри гістології, ембріології та порівняльної анатомії *Петро І. Перемежко* (1833—1893) відкрив явище мітозу у тваринних організмів, уперше описав нервові утворення — пропріорецептори.
- 1878** — у Львові у виданні «Просвіти» з друкарні НТШ вийшла книжечка «Про життя» — перше науково-популярне видання українською мовою на медичні теми в Галичині.
- 1878** — у Золочеві на Львівщині редактор *Мар'ян Заградник* заснував часопис «Кур'єр аптекарський», виходив 1 рік.
- 1879** — у Женеві український лікар *Сергій Подолінський* опублікував книгу «Життя і здоров'я льудей на Україні» (Життя і здоров'я людей на Україні) — одну з перших книг українською мовою, пов'язану з медичною тематикою.

- 1879** — харківський учений-фізіолог *Василь Якович Данилевський* відкрив явище сумачії ефекту гальмування серця.
- 1879** — вихованець Університету св. Володимира проф. *М. В. Скліфософський* на з'їзді природознавців і лікарів виступив з вимогою викладати зубні хвороби на медичних факультетах університетів.
- 1879** — у Львові Аптекарське товариство і Згромадження аптекарів Галичини відкрили фармацевтичну школу і хімічну лабораторію.
- 1880** — у селищі Моршині на Львівщині розвивався бальнеологічний курорт; використовувано мінеральні джерела для «рапних» ванн і торф'яні грязі «боровину» — для грязьових ванн і аплікацій; зроблено перші спроби використання питної мінеральної води джерела «Боніфацій», започатковано лікування питними мінеральними водами і пелоїдом (грязями). Почато дослідження лікувальних властивостей джерел Моршина, визначено склад мінеральних вод, почали виморожувати моршинську сіль та готувати пресовані брикети торф'яного пелоїду. Почався розвиток Моршина як бальнеогрязекурорту, одночасно лікувалося 40—50 хворих.
- 1880** — у Київській губернії народилося 139 205 чоловік, померло — 87 338; природній приріст становив 51 867 чоловік; зареєстровано 92 064 хворих. Хворіли на епідемічні хвороби: віспа — 4 259; кір — 545; шкарлатина — 71; кашлюк (коклюш) — 180; дифтерія, круп — 8 250; черевний тиф — 647; висипний тиф — 185 чоловік.
- 1881, квітень** — *Ілля Мечников* провів самозараження висипним тифом з метою довести можливість зараження цією хворобою через кров.
- 1881, 21 листопада** — у Львові у хірургічній клініці Університету професор *Людвіг Ридигер* виконав першу в світі резекцію шлунку при виразці дванадцятипалої кишки
- 1881** — з ініціативи Товариства київських лікарів, яке очолював проф. *М. А. Хржонцевський*, у Києві організовано «Гурток лікарів з метою нічних лікарських чергувань», чим започатковано створення у країні служби швидкої медичної допомоги.
- 1881** — у Харкові відбувся крайовий протидифтерійний з'їзд — перший вузькофаховий з'їзд у Російській імперії, в якому брали участь представники земств Харківської, Чернігівської, Курської, Полтавської, Херсонської та Воронізької губерній.
- 1881—1885** — захворюваність на висипний тиф становила в Україні 5,4 на 10 000 населення.
- 1882** — український учений *Іван Горбачевський*, професор хімії у Карловому університеті в Празі, вперше синтезував сечову кислоту з гліцину і сечовини, довів що вона може утворюватися з нуклеїнових кислот, а рівень її збільшується при пухлинах, чим започаткував біохімічний скринінг в онкології.
- 1882** — у Києві стараннями Товариства Червоного Хреста та коштом *О. Пирогової* засновано притулок для одужуючих хворих. При товаристві діяла Маріїнська община сестер милосердя, яка утримувала лікарню з амбулаторією.
- 1882** — в Одесі засновано «Товариство шкільних фельдшерів», перше таке об'єднання на землях Російської імперії.
- 1882** — у Відні Міністерство внутрішніх справ видало розпорядження, яке регламентувало права і обов'язки лікарів — власників аптек; їм дозволялося видавати хворим лише ті препарати, які вказані у Фармакопеї.

- 1883, 23 червня** — у Львові Крайова рада здоров'я дозволила виготовляти гомеопатичні ліки лише за рецептом лікаря і тільки тим аптекам, які мали на це право.
- 1883** — в Одесі відбувся Сьомий з'їзд природознавців, на якому *Ілля Мечников* вголосив свою історичну доповідь «Про цілющі сили організму», у котрій обґрунтував нове вчення про імунітет; в цьому ж році він зробив перше повідомлення про клітинну теорію імунітету, опублікувавши матеріали про фагоцитоз.
- 1883** — одеський мікробіолог *Володимир Хавкін* створив вакцину для активної імунізації проти холери (вакцина Хавкіна).
- 1883** — професор ботаніки (1882—1887) Харківського університету *Лев Семенович Ценковський*, відомий протозоолог і бактеріолог, опрацював власний метод виготовлення вакцини проти сибірки, яка виявилася ефективнішою за вакцину *Л. Пастера*; застосовується досі.
- 1883—1884** — київський лікар *А. Л. Рава* вперше експериментально розробив ефективне зшивання нервів м'язів антагоністів.
- 1883** — у Харкові засновано журнал «Архів психіатрії, неврології та судової психопатії»; виходив російською мовою до 1899 р.
- 1884** — професор Харківського університету *В. Я. Данилевський* відкрив збудника малярії птиць.
- 1884** — у Полтавській губернській дитячій лікарні доктор *М. Коробков* зробив уперше в Російській імперії операцію на легенях.
- 1884** — в Києві почав виходити «Вісник офтальмології» — перший спеціалізований медичний журнал у країні; виходив російською мовою до 1902 р.
- 1884** — Львівський підприємець *Боніфаций Штіллер*, який купив Моршин 1876 р., дарує курорт «Товариству галицьких лікарів» на користь удів і сиріт лікарів; почалося облаштування курорту, збудовано декілька пансіонатів, відкрито грязелікарню. Після Першої світової війни курорт «Моршин» взяло в аренду товариство «Курорти польске», збудували низку будинків, вивозили моршинську сіль за кордон.
- 1884** — у Києві працювало 107 лікарів з прийому і лікування хворих, з них 61 лікар практикував приватно. Населення Києва у той час становило 154 600 чоловік.
- 1884** — у Львові при шпиталі для дітей ім. св. Софії побудовано перший інфекційний відділ на 20 ліжок.
- 1884** — київський лікар проф. *М. М. Волкович* здійснив першу в Україні операцію видалення щитовидної залози.
- 1884** — у Харківському університеті хірург *А. Г. Підріз* (1852—1900) опрацював оригінальний спосіб відновлення прохідності уретри.
- 1884** — хірург *Іван Микулич-Радецький*, уродженець Чернівець, який працював у Німеччині, вперше застосував марлеві тампони для дренажу черевної порожнини.
- 1885** — у Києві завершено будівництво двоповерхового будинку (Бульвар Шевченка, 17) для хірургічної та терапевтичної клінік Університету св. Володимира. За кілька років (1888) збудовано акушерсько-гінекологічну клініку, а пізніше (1894) — Патолого-анатомічний інститут.
- 1885—1890** — у Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі й Херсоні засновано одонтологічні товариства (зубних лікарів).
- 1885** — *О. Т. Богаєвський*, доктор медицини, полтавський хірург, опублікував першу в країні працю про ехінокок.

- 1886, 24 червня** — в Одесі з ініціативи *Іллі Мечникова*, а також *М. Гамалії* та *Я. Бардаха*, міське самоврядування відкрило першу на території Російської імперії санітарно-бактеріологічну (Пастерівську) станцію; була другим у світі бактеріологічним закладом з виробництва антирабічної вакцини; пізніше на її базі створено Бактеріологічний інститут ім. І. І. Мечникова.
- 1886, 22—29 серпня** — в Одесі проведено Десятий губернський з'їзд лікарів і членів управ. З основною доповіддю про побудову і діяльність земської санітарної організації виступив губернський санітарний лікар *Михайло Семенович Уваров*. На з'їзді створено комісію для підготовки питання про сутність санітарної справи, до її складу ввійшли *І. І. Мечников*, *М. Ф. Гамалія*, *Й. Й. Мочутковський*. Створена Херсонська земська санітарна організація стала першою в Україні і другою в Російській імперії.
- 1886** — засновано Київське акушерсько-гінекологічне товариство; очолив його професор Університету св. Володимира *Г. Є. Рейн*.
- 1886** — одеський лікар *М. Ф. Гамалія* відкрив і описав вірус чуми рогатої худоби.
- 1886** — у Києві вийшла праця *В. О. Караваєва*, професора кафедри оперативної хірургії Університету св. Володимира, — «Атлас до оперативної хірургії».
- 1886** — харківський патологоанатом і бактеріолог, пізніше професор Університету св. Володимира, *В. К. Високович* у ґрунтовній праці «Ueber die Schicksal der in's Blut injicirten Microorganismen im Körper der Warmbluter» (Про долю мікроорганізмів, уведених в кров тварин) оголосив відкриття процесу поїдання (фагоцитозу) бактерій ендотелієм кровноносних судин та «теорію фагоцитарної здатності ендотелію — захисних клітин організму при інфекціях»; заклав основи вчення про ретикулоендотеліальну систему. *Карл Купфер* у Берліні тільки за 13 років (1899) висловився про здатність ендотеліальних клітин печінки зірчастої форми до фагоцитозу.
- 1886** — опубліковано працю професора Харківського університету *В. Я. Данилевського* «Про паразити крові».
- 1886** — при «Товаристві Київських лікарів» з ініціативи професора Університету св. Володимира *Н. А. Хржонцевського* створено «Комісію народних медичних читань», чим започатковано в країні санітарну освіту населення.
- 1887** — *Федір Селіванов* розробив пробу на наявність фруктози в сечі (реакція Селіванова).
- 1887** — одеський лікар *М. Ф. Гамалія* опублікував працю «Про поразення, викликані сказом».
- 1887** — у Києві створено Акушерсько-гінекологічне товариство.
- 1887** — в Ужгороді засновано міський шпиталь.
- 1887, 20 квітня** — Харківське медичне товариство відкрило Пастерівський пункт щеплень та Бактеріологічну станцію — лабораторію для теоретичного вивчення і практичного застосування пастерівського способу лікування сказу; пізніше це були: Бактеріологічний інститут Харківського медичного товариства (1895—1920), Перший Український санітарно-бактеріологічний інститут (1920—1931), Всеукраїнський інститут бактеріології, епідеміології і серотерапії ім. І. І. Мечникова (1931—1941), Український інститут епідеміології та мікробіології ім. І. І. Мечникова (1942—1952), Харківський НДІ мікробіології вакцин та сироваток ім. І. І. Мечникова (1952—1987), Харківський НДІ мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова (від 1987 р.)
- 1887** — до США приїхав перший український лікар-емігрант *Микола Судзіловський* (нар. 1850 р.). Спочатку провадив лікарську практику в Сан-Франциско,

- згодом — на Карібських островах, де став американським консулом. Наприкінці життя оселився на Гаяях. Став президентом місцевого сенату, співзасновником Лікарського товариства, відзначався освіченістю, високою громадсько-політичною активністю, непосидючою вдачею; підтримував тісні зв'язки з громадою українських емігрантів.
- 1887** — у працях Харківського медичного товариства д-р *Н. Н. Філіннов* повідомив про першу успішну операцію кісти підшлункової залози із сприятливим результатом.
- 1887** — київський терапевт *В. П. Образцов*, пізніше — професор Університету св. Володимира, в праці «Про дослідження шлунку і кишок» уперше в світі розробив метод «систематичної, методичної, глибокої ковзаючої пальпації» органів черевної порожнини — один із важливих методів дослідження хворих.
- 1887** — *Н. Д. Монастирський* вперше у світі здійснив в Україні операцію холецистоеюностомії в один прийом.
- 1887** — одеський хірург *І. Ф. Сабанєєв* (1856—?) запропонував остеопластичну міжвиросткову ампутацію стегна (операція Сабанєєва).
- 1887** — професор Харківського університету *А. Г. Підріз* уперше в країні здійснив операції спленектомії та простатектомії; опублікував перший підручник з урології «Хірургічні хвороби сечових і статевих органів».
- 1887** — у Києві професор Університету св. Володимира *В. О. Бец* опублікував працю «Морфологія остеогенезу».
- 1888** — одеський мікробіолог *Володимир Хавкін*, який на пропозицію *Л. Пастера* взяв участь в боротьбі з епідемією холери в Індії, створив живу вакцину для активної імунізації проти холери та випробував її на собі.
- 1888** — в Одесі *І. Р. Вальтух* створив першу на українських землях ортопедичну лікарню.
- 1888** — одеський мікробіолог *М. Ф. Гамалія* відкрив холероподібний пташиний вібріон і створив протихолерну вакцину.
- 1888** — київський лікар *Микола Волкович*, згодом професор хірургії Університету св. Володимира, відкрив і вивчив збудника риносклероми (паличка Волковича-Фріша).
- 1888** — київський лікар *Володимир К. Високович* (згодом — професор патологічної анатомії Університету св. Володимира) встановив цитотоксичну дію бактеріальних токсинів і значення антитоксичного імунітету.
- 1888** — у Харкові професори університету брати *Олександр* і *Василь Данилевські* заснували перше в країні фізіологічне видання «Фізіологічний збірник».
- 1888** — у Чернігові почали видавати медичний журнал «Земський лікар». Наступного року тут почала виходити «Лікарсько-санітарна хроніка Чернігівської губернії».
- 1888** — український вчений професор Празького університету *Іван Горбачевський* відкрив фермент ксантиноксидазу.
- 1889** — *Микола Ф. Гамалія* одночасно з німецькими і французькими мікробіологами відкрив віруси, виділив паличку дифтерії та одержав антитоксин.
- 1889** — одеський лікар *А. А. Ясиновський* опублікував і захистив першу в країні дисертаційну роботу про судинний шов.
- 1889** — у Києві засновано журнал «Лікарсько-санітарна хроніка», у якому публікували матеріали з різних регіонів України; виходив російською мовою до 1917 р.
- 1890** — в Одесі засновано журнал «Акушерка», виходив російською мовою до 1917 р.

- 1890** — в Ужгороді на базі Ужгородської публічної лікарні відкрито школу для підготовки бабок-повитух спочатку з трирічним, а потім з п'ятирічним курсом навчання.
- 1890** — київський терапевт *Теоділ Г. Яновський* у своїй докторській дисертації встановив бактерицидну дію ультрафіолетових променів на паличку черевного тифу.
- 1890** — на Львівщині смертність від інфекційних недуг становила 38,2 на 10 000 населення, була в декілька разів вищою, ніж в центральних районах Австро-Угорщини.
- 1890—1899** — на українських землях під пануванням Росії виходило 20 медичних часописів; 14 з них засновано в цьому десятиріччі. Царський режим, боячись «малоросійського сепаратизму», забороняв видання фахової літератури українською мовою.
- 1890—1892** — Одеський лікар-інфекціоніст, пізніше перший професор кафедри інфекційних хвороб Одеського університету *В. К. Стефанський* (1867—1949) вперше в країні впровадив інтубацію при дифтерійному крупі замість трахеотомії.
- 1891** — у Києві діяло Товариство надання допомоги хворим дітям, яке за добродійні кошти побудувало дитячу амбулаторію та організувало надання лікарської допомоги дітям найбільшого населення міста.
- 1891** — в Одесі лікар *Т. Тичинський* відкрив першу в Україні зуболікарську школу. До неї вступали після закінчення 6 класів гімназії, проте більшість учнів мала закінчену гімназійну освіту. Наступного року навчалися вже 82 учні, серед них багато українців.
- 1891** — відбувся з'їзд лікарів Херсонської губернії, на якому д-р *О. А. Юцевич* запропонував проводити огляд населення з метою виявлення хірургічних хворих з наступним оперативним їхнім лікуванням, хірурги на українських землях стали піонерами диспансеризації в країні.
- 1891** — з ініціативи Товариства київських лікарів у Києві почала функціонувати перша санітарна станція.
- 1891** — харківський біохімік *О. Я. Данилевський* опрацював одну з перших теорій будови білка.
- 1891** — у Києві за участю графині *С. Ігнат'євої* та українського промисловця-мецената *М. А. Терещенка* засновано безплатну лікарню, у якій безкоштовно видавали ліки незможним хворим.
- 1891** — вийшла книга *В. Ф. Демича*, лікаря з Чернігівщини, «Педіатрія у народа».
- 1891** — у Львові на території гарнізонного шпиталю (вул. Личаківська, 28) збудовано перший окремий павільйон (Charitas) на 60 ліжок для дорослих інфекційно хворих.
- 1891—1894** — одеський мікробіолог *Я. Ю. Бардах* розробив (незалежно від *Е. Берінга* і *Е. Ру*) методику виготовлення протидифтерійної сироватки.
- 1891—1912** — на Буковині головним санітарним крайовим інспектором був український лікар *Василь Ключенко*.
- 1892** — на медичному факультеті Університету св. Володимира *Т. Г. Яновський* уперше почав читати курс інфекційних хвороб під назвою «Клінічна бактеріологія».
- 1892** — у Львові Товариство ім. Шевченка з ініціативи його новообраного голови *Михайла Грушевського* реорганізовано в Наукове товариство ім. Шевченка.
- 1892** — в Одесі доктор медицини *Йосип Й. Мочутковський* заснував «Южнорусскую медицинскую газету», що виходила до 1896 р.

- 1892** — на Київщині середній зріст рекрутів становив 165,6 см, на Волині — 164,1 см, на Поділлі — 164,4 см, на Чернігівщині — 164,1 см, на Полтавщині — 165 см.
- 1892** — у Харкові відкрито першу спеціалізовану дитячу лікарню.
- 1892** — галицький фармацевт із м. Стрижова *Вільгельм Зайончковський* видав у Варшаві «Lexicon sinonimorum pharmaceuticorum» — словник синонімів лікарських препаратів і сировини, що застосовуються у фармації, містив 7000 назв латинською, німецькою, французькою, англійською, польською і російською мовами.
- 1892** — у Києві діяли численні добродійні товариства допомоги хворим, серед них Благодійне товариство, Товариство Червоного Хреста, Товариство надання допомоги хворим дітям, Товариство допомоги бідним породіллям, Товариство швидкої медичної допомоги, Товариство нічних лікарських чергувань, Товариство денних притулків для дітей робочих, Попечительство сліпих, Попечительство глухонімих, Товариство лікарень для хронічно хворих дітей, Товариство боротьби з заразними хворобами, Попечительство народної тверезості. Після жовтневого перевороту 1917 р. благодійність визнано небажаним соціальним явищем класового, буржуазного суспільства; партійно-державні керівники вважали її шкідливою та непотрібною.
- 1892** — у Києві панувала епідемія холери; активну участь в боротьбі з нею брав професор кафедри загальної патології Університету св. Володимира *Володимир Підвисоцький*.
- 1892—1903** — *Ілля Мечников* та *Володимир Високович* опрацювали вчення про ретикуло ендотеліальну систему (РЕС), або систему мононуклеарних фагоцитів. Пізніше це вчення розвинув *О. О. Богомолець*.
- 1893** — студент медицини *Д. К. Заболотний* (пізніше — президент ВУАН) разом з проректором *І. Г. Савченком* на кафедрі загальної патології під керівництвом проф. *В. В. Підвисоцького* встановили епідеміологічне значення факту бацилоносійства та експериментально підтвердили можливість бацилоносійства холерних вібріонів; провели на собі дослід з вивченням ефективності перорального введення холерної вакцини, який вперше в світі довів можливість протихолерної вакцинації, започаткували ентеровакцинацію для профілактики кишкових інфекцій.
- 1893** — надрукована докторська дисертація *М. Ф. Гамалії* «Етіологія холери з точки зору експериментальної патології».
- 1893** — у Києві коштом українського промисловця і мецената *М. Терещенка* відкрито безкоштовну лікарню для чорноробочих — «Чорноробську лікарню».
- 1893** — у Харкові створено відділення Російського товариства охорони народно-го здоров'я.
- 1893** — у Києві відкрито благодійний заклад «Крапля молока» — перший такого типу в Російській імперії.
- 1893** — у Кракові вийшла книга *Й. Талька-Гринцевича* «Нариси народного ліцництва на Русі» (польською мовою).
- 1893** — у львівському українському часописі «Зоря» молодий київський лікар *О. Черняхівський* опублікував цикл із п'яти статей на тему «Нарис сучасного вчення про бактерії».
- 1894, 9 квітня** — у Львові першим професором відновленого лікарського виділу (факультету) призначено *Генрика Кадія*, керівника кафедри описової анатомії, ініціатора і організатора. Будівництва медичного містечка.

- 1894, 9 вересня** — у Львові на вул. Пекарській закінчено будівництво першого корпусу (анатомії і фізіології) нового університетського медичного Містечка; з Відня спеціально прибув голова Австро-Угорської держави Імператор *Франц-Йосиф I* та в присутності численних гостей здійснив урочисте відкриття Лікарського віділу (факультету) університету. Навчання на факультеті почалося у жовтні 1894 р.
- 1894** — київський хірург, пізніше професор Університету св. Володимира *Микола Маркіянович Волкович*, розробив оригінальний метод кістковопластичної операції при туберкульозі кісток ступні та гомілковостопного суглоба.
- 1894** — у Києві коштом відомого українського мецената *М. А. Терещенка* за участю професора медицини *Є. І. Афанасьєва* при Товаристві Червоного Хреста засновано безкоштовну лікарню для чорноробочих, нині — міська дитяча лікарня № 14.
- 1894** — в Одесі робітники 22 підприємств застраховані підприємцями у приватних страхових товариствах на випадок смерті, інвалідності та тимчасової втрати працездатності. Страхування робітників розпочалося у 1890-х роках.
- 1894** — у Львові з ініціативи *Івана Франка* та за його редакцією почав виходити журнал «Життя і слово»; публікував також статті з питань медицини; виходив до 1897 р.
- 1894—1895** — у Львові на медичному факультеті університету навчалося 84 студенти: з них 24 відсотки — українці, 63 відсотки — поляки, 12,5 відсотки — євреї.
- 1895** — у Києві професор Університету св. Володимира *Олександр Д. Павловський* одним з перших у світі виготовив у своїй лабораторії і застосував для лікування антидифтерійну сироватку.
- 1895** — у Харкові *Ю. Ф. Фінк* відкрив першу невелику платну ортопедичну лікарню для дітей.
- 1895** — у Харкові лікар *Л. В. Орлов*, а в Одесі лікар *І. Ф. Сабанєєв* виконали перші в країні операції на судинах.
- 1895** — зареєстровано відкриття рентгенівських променів *Конрадом Рентгеном*. Шість років раніше перші знімки кісток руки людини в X-променях зробив український професор Віденського університету *Іван Пулюй*, але не подав це як відкриття.
- 1895** — в Ужгороді споруджено перший акушерський стаціонар на Закарпатті, пологовий відділ на 15 ліжок став також базою для Ужгородської акушерської школи.
- 1895** — на українських землях забезпечення лікарями становило 1,3 на 10 000 населення.
- 1895** — у Києві засновано Товариство для боротьби з заразними хворобами; ставило своєю метою виробництво протибактерійних препаратів і будівництво в Києві Бактеріологічного інституту. Очолював товариство професор *О. Д. Павловський*.
- 1895** — у Львові на вул. Піярів (нині — вул. Некрасова) відкрито шпитальний комплекс, в якому розташовано пологовий відділ, акушерсько-гінекологічну клініку та акушерську школу; три роки пізніше тут розташовано кафедру акушерства і гінекології медичного факультету Львівського університету, яку очолював професор *Адам Чижевич*.
- 1895** — у Чиказькому університеті здобув уперше лікарський диплом українець — *Володимир Сіменович* (нар. 1859 р.); лікарську практику з акушерства почав

- провадити у штаті Пенсільванія, у якому тоді проживало найбільше українських робітників. Згодом став професором акушерства у Національному медичному університеті в Чикаго.
- 1896** — український фізіолог *Василь Ю. Чаговець* запропонував йонну теорію походження біоелектричних явищ у живих тканинах.
- 1896** — засновано Київський бактеріологічний інститут, який очолив проф. *О. Д. Павловський*, завідувач кафедри хірургічної патології й терапії Університету св. Володимира; 40 років у ньому працював і 20 років очолював його український мікробіолог професор *Марко Нецадименко*.
- 1896** — у Катеринославській та Харківській губерніях запроваджено посади губернських санітарних лікарів.
- 1896** — у Києві при Університеті св. Володимира засновано Фізико-медичне товариство, ставило своєю метою зближення медицини та інших галузей природознавства, ширше використання у медицині результатів фундаментальних досліджень. Очолював його проф. *М. І. Стуковенков*, один час головою був проф. *О. Ф. Шимановський* — офтальмолог.
- 1896** — у Києві засновано журнал «Питання нервово-психічної медицини», виходив російською мовою до 1905 р.
- 1896** — у першій Одеській зуболікарській школі навчалося 300 студентів; більше половини — єврейської національності, оскільки в Петербурзі та Москві євреїв не приймали в державні університети.
- 1896** — в Одесі лікар *І. Марголін* заснував другу в Україні та Одесі зуболікарську школу.
- 1897, 25 травня** — у Кам'янці-Подільському відкрито спеціально збудовану Психіатричну лікарню, одну з найкращих у країні, у якій створено нормальні умови для побуту хворих, ніколи не застосовувалися зв'язування та примусові сорочки, широко використовувалися наукові методи лікування, у т. ч. терапія працею; у лікарні працював відомий український психіатр *Олександр Ющенко* — перший психіатр-академік ВУАН.
- 1897, 27 травня** — у Львові відкрито перші в історії міста клініки: хірургічну і терапевтичну; їх організували і очолювали професори *Л. Ридигер* і *А. Глюзінський*.
- 1897** — харківський хірург *А. Г. Підріз (Подрез)* першим у світовій практиці здійснив видалення чужорідного тіла зі стінки серця 16-річної дівчини та зашив вогнегострільну рану серця, запропонувавши для цього власний клаптевий спосіб зі зовнішньою основою.
- 1897** — в Києві першу в місті зуболікарську школу заснував лікар *Л. Бланк*; у Харкові — лікар *С. Немировський*.
- 1897** — у Харкові професор медичного факультету Університету *Микола К. Кульчицький* відкрив аргентофільні клітини (клітини Кульчицького).
- 1897** — *Д. Заболотний* і *В. Високович* здійснили експедицію до Індії для вивчення епідемії чуми та допомоги в її ліквідації.
- 1897** — у Вінниці відкрито Психіатричну лікарню для південно-західних українських земель.
- 1897** — у Львові вийшов друком перший том «Збірника математично-природописно-лікарської секції» (МПЛС) Наукового товариства ім. Шевченка; редактори — професор зоології *Іван Верхратський* та професор математики *Володимир Левицький*. У ньому вперше українською мовою надруковано науково-медичні праці лікарів — *Осипа Дакури* і *Щасного Сельського* з питань

діагностики тифу та жіночих недуг, *Івана Раковського* — з порівняльної анатомії, *Івана Горбачевського* (Прага) — з проблем біохімії; молодий київський лікар *Олександр Черняхівський* опублікував об'ємну (38 с.) інформацію про Шостий Пироговський з'їзд лікарів у Києві. Збірник виходив до 1939 р., у якому НТШ розпущене більшовиками.

1897 — в Одесі засновано одонтологічну спілку.

1897 — на Прикарпатті поблизу Осмолоди з ініціативи Львівського митрополита *Сильвестра Сембратовича* з участю д-ра *Є. Озаркевича* та архітектора *В. Нагірного* почався розвиток Підлютого як відпочинкової місцевості і купелевого курорту. Пізніше (1910) цю справу продовжив митрополит *Андрей Шептицький*, разом з *Є. Озаркевичем* відкрили перший український санаторій для хворих на туберкульоз львівських студентів медицини, організували вивчення джерел мінеральних вод.

1897 — у Києві відбувся Шостий загальноросійський з'їзд лікарів, організований «Товариством руських лікарів ім. М. І. Пирогова». В Пироговських з'їздах брали активну участь такі лікарі-вчені українських земель, як *В. Я. Данилевський*, *В. К. Високович*, *М. М. Волкович*, *В. І. Яковенко*, *І. І. Мечников*, *В. В. Підвисоцький*, *В. П. Образцов*, *В. О. Караваєв*, *Т. Г. Яновський*. На них нерідко засуджували політику царського режиму в справі охорони народного здоров'я. Останній відбувся 1919 р.

1897 — в Києві засновано Психоневрологічне товариство.

1897 — у Львові відбувся Перший з'їзд фармацевтів Галичини. Розглядалися питання про відкриття нових аптек, розширення університетських студій, створення професійних аптечних товариств з участю власників аптек і магістрів фармації, прийняття статуту пенсійного фонду допомоги аптечним працівникам і їхнім сім'ям.

1897 — за даними перепису населення у Київській губернії проживало: «малоросів» — 79,2 відсотків; «великоросів» — 5,9; білорусів — 0,2; поляків — 1,9; євреїв — 12,1; інших — 0,7 відсотків.

1898, 7 лютого — у Львові на засіданні Математично-природописно-лікарської секції НТШ з ініціативи *Є. Озаркевича* вирішено видавати «Лікарський збірник» — перше в нашій історії науково-медичне видання українською мовою; виходив до 1902 р.; містив розділи оригінальних наукових статей, реферати чужоземних медичних видань та термінологічні матеріали. Попри заборони царського уряду висилали його у Наддніпрянську Україну, в бібліотеки та українським лікарям в Австро-Угорщині та інших країнах. Відновлений 1991 р. (Нова серія, гол. редактор — *Я. Ганіткевич*).

1898, 28 червня — полтавський хірург-новатор *Овксентій Трохимович Богаєвський* (1848—1930) першим в Україні зробив резекцію шлунку з приводу ракового захворювання зі сприятливим віддаленим результатом.

1898 — у Києві професор Університету св. Володимира *В. К. Високович* одним з перших в Європі застосував профілактичну вакцину проти черевного тифу.

1898 — Одеський мікробіолог *М. Ф. Гамалія*, пізніший директор Одеського бактеріологічного інституту, відкрив явище лізису бактерій.

1898 — у Львові д-р *Євген Озаркевич* почав систематично публікувати у заснованому ним «Лікарському збірнику» реферати нових медичних праць із європейських наукових медичних журналів; цим започаткував українське медичне реферативне видання.

- 1898** — український лікар *Арсен Вікторович Старков* (пізніше — академік ВУАН) запропонував модифікацію доступу для артротомії колінного суглоба, що відома в світовій літературі як Більрота-Ольє-Старкова розріз.
- 1898** — у Львові на медичному факультеті Університету засновано чотири нові медичні кафедри: акушерства і гінекології (проф. *А. Марс*), шкірно-венеричних хвороб (проф. *В. Лукасевич*), очних хвороб (проф. *Е. Махек*), судової медицини (проф. *В. Серадський*).
- 1899, 1 червня** — у Львові відбулися перші вибори дійсних членів Наукового товариства ім. Шевченка; з лікарів обрано *Є. Озаркевича*, *Щ. Сельського* (Львів), *О. Черняхівського* (Київ), *В. М. Бехтерева* (Петербург).
- 1899** — *Д. К. Заболотний* уперше в світовій науці висунув гіпотезу про значення різних гризунів, що живуть у природних умовах, у підтриманні ендемічних вогнищ і спалахів епідемії чуми серед людей та підтвердив її своїми дослідженнями та працями співробітників і учнів.
- 1899** — в Одесі створено перше на території України Товариство взаємного страхування фабрикантів з їхніми робітниками та ремісників від нещасних випадків, за 3 роки воно нараховувало вже 7 000 застрахованих.
- 1899** — у Києві засновано Товариство для боротьби з чахоткою (туберкульозом).
- 1899** — професор Одеського університету *Броніслав Веріго* вперше описав зміщення кривої дисоціації оксигемоглобіну внаслідок зміни парціального тиску двоокису вуглецю та рН, пізніше в 1904 р. це саме описав *Х. Бор* (ефект Веріго-Бора).
- 1899** — середній зріст селян різних повітів України становив 166,7 см.
- XIX ст., перша половина** — фармацевтична освіта була частиною медичної освіти, викладали «лікознавство», у яке входив розділ фармацевтичних знань.
- XIX ст., друга половина** — у містах Галичини почалося відкриття перших окружних аптек.
- XIX ст.** — на Закарпатті працювали високоосвічені лікарі, автори наукових праць, серед них *А. Черський* в Мукачеві (1779—1834) — член-кор. Медико-хірургічної академії в Петербурзі; *І. Широ* в Ужгороді (1808—1876) — дійсний член Угорського товариства природодослідників; *І. Дьордь* — головний лікар Марамароської жупи (1813—1862), житель Хуста, автор праці «Думки про організацію публічної охорони здоров'я».
- 1900, 14 липня** — у Львові відбувся перший випуск лікарів у відновленому 1894 р. лікарському (медичному) факультеті Університету, дипломи доктора всіх наук лікарських здобули 15 осіб, з них — два українці: *Іван Полохайло* (1874—1959), лікар-терапевт у Любачеві та Львові, активний учасник українського громадського життя; *Ярослав Грушкевич* (1873—1964) — лікар-офтальмолог у Львові, Тернополі та Станіславові, автор наукових праць, брав участь у підготовці Української загальної енциклопедії, викладав у гімназії гігієну. Випуск лікарів до Першої світової війни становив близько 13—35 осіб щорічно.
- 1900, 1 вересня** — в Одеському (Новоросійському) університеті відкрито медичний факультет, за останнім словом архітектури того часу збудовано основні корпуси і клініки, обладнано їх за останнім словом науки і техніки; факультет став найпрестижнішим у країні, першим деканом його був відомий учений-патолог проф. *В. В. Підвисоцький*.
- 1900** — професор хірургічної патології і терапії Університету св. Володимира *О. Д. Павловський* (1857—1944) впровадив у практику кип'ятіння хірургічних інструментів в однопроцентному розчині соди.

- 1900** — у Парижі в роботі Тринадцятого міжнародного наукового конгресу лікарів брала участь українська делегація, сформована Науковим товариством ім. Шевченка, до якої входили лікарі *В. Кобринський*, *Т. Гвоздецький* (Галичина), проф. *І. Горбачевський* (Прага), *Є. Кобринський* (Відень), *В. Сіменович* (Чикаго), *В. Шмигельський* (Франція). Лікарі-українці з Наддніпрянщини не змогли взяти участі через переслідування царським режимом.
- 1900** — у Катеринославі (нині — Дніпропетровськ) відкрито зуболікарську школу.
- 1900** — у Львові створено фармацевтичну фірму «П. Міколяш і Спілка», яка мала аптеку, науково-хімічну лабораторію, магазини санітарії і гігієни та лабораторного скла і реактивів, склади для гуртової реалізації лікарських засобів, гомеопатичних препаратів, товарів для дрогерій, виробництво і склади для розчинників лаків та фарб. У першому десятиріччі ХХ ст. фірма забезпечувала чверть потреб Галичини лікарськими засобами, реалізувала продукцію європейських фірм.
- 1900** — у Києві засновано Товариство дитячих лікарів.
- 1900** — в Києві створено Дерматосифілологічне (Дерматологічне та венерологічне) товариство, яке очолив проф. *С. П. Томашевський*, та Товариство дитячих лікарів — голова проф. *В. Е. Чернов*.
- 1900** — у Харкові засновано Дерматологічне та венерологічне товариство.
- 1900** — у Київській губернії народилося 176 367, померло — 102 095 чоловік; природній приріст становив 74 272 чоловіки; загальне число населення — 3 850 599 чоловік. Зареєстровано 979 625 хворих, з них епідемічних — 73 240; число лікувальних установ — 222; в них 3 886 ліжок; загальне число медперсоналу — 1 545, з них лікарів — 702; число стаціонарних хворих становило 43 237 чоловік.
- 1900** — у Київській губернії хворіли на епідемічні хвороби: віспу — 2 470; кір — 6 523; шкарлатину — 10 513; кашлюк (коклюш) — 7 444; дифтерію, круп — 6 898; грип — 23 241; черевний тиф — 13 633; висипний тиф — 2 124; поворотний тиф — 394 чоловіки.
- 1900** — у Харкові-Хоролі-Одесі почав виходити часопис «Вісник гомеопатичної медицини», виходив до 1913 р.
- 1900** — Харківський університет обрав *Роберта Коха* своїм почесним членом.
- 1900—1905** — захворюваність на висипний тиф в Україні становила 4,0 на 10 000 населення; на поворотний тиф — відповідно 1,0.
- 1900—1909** — на українських землях продовжує розвиватися періодична медична література: виходить 37 видань (10 з минулого десятиліття і засновано 27 нових), зокрема, «Харківський медичний журнал», «Руський журнал шкірних і венеричних хвороб», «Єврейський медичний голос» (російською мовою); появляються (1908) медичні збірники українською мовою.
- 1901, 15 травня** — зі Львова до Відня виїхала делегація Лікарського факультету Львівського університету, до якої належали професори *Г. Кадий*, *А. Глюзінський*, *Е. Махек* і *В. Лукасевич*, з проханням відкрити на факультеті кафедри ларингології, дитячих хвороб, нервових хвороб і психіатрії; ці три кафедри відкрито в 1904—1905 рр.
- 1901** — у Києві професор Університету св. Володимира *В. К. Ліндеман* уперше в світі з допомогою цитотоксичної сироватки експериментально відтворив гломерулонефрит.
- 1901** — у Києві з ініціативи *Т. Яновського*, *В. Високовича* і *К. Трішеля* створено «Київське товариство для боротьби з туберкульозом», перше таке товариство в Російській імперії.

- 1901** — у Харкові засновано періодичне видання «Руський журнал шкірних і венеричних хвороб» — перше і єдине в країні спеціальне видання з цієї галузі. Редагував і видавав його власним коштом професор Харківського університету *І. Ф. Зеленов*. У зв'язку з переїздом його до Москви (1910) туди перенесено редакцію журналу.
- 1901** — в Умані засновано Уманське лікарське товариство — одне з перших повітових товариств. Царська влада довгий час не давала дозволу на його створення під тим приводом, що в ньому забагато поляків та євреїв.
- 1902, 16 квітня** — у Криму в Алупці з активною участю д-ра *О. О. Боброва* відкрито санаторій для дітей, хворих на туберкульоз.
- 1902** — у Києві засновано «Рятувальну станцію» — першу станцію швидкої медичної допомоги.
- 1902** — у Київській губернії було 144 аптек, у них працювало 169 фармацевтів; усього фармацевтів — 247. У Волинській губернії було 102 аптеки і 149 фармацевтів, у Катеринославській — 87 аптек і 165 фармацевтів.
- 1902** — Одеський інфекціоніст і мікробіолог *В. К. Стефанський* відкрив збудник лепроподібного захворювання у пацюків (паличка Стефанського).
- 1902** — у Львові з ініціативи д-ра *Євгена Озаркевича* та з матеріальною допомогою митрополита *Андрея Шептицького* засновано товариство «Народна лікарня», яке мало на меті зібрати кошти та створити у Львові новітню українську лікувальну установу; амбулаторію збудовано 1903 р.
- 1902** — ректором Карлового чеського університету в Празі обрано видатного українського лікаря і вченого *Івана Горбачевського*; згодом він засновує у Празі Український вільний університет (УВУ) і стає його ректором.
- 1903, 1 жовтня** — у Львові українськими лікарями з ініціативи д-ра *Є. Озаркевича* при підтримці митрополита *Андрея Шептицького* відкрито амбулаторію «Народна лікарня», призначенням якої було «несення дарової лікарської помочі мешканцям Львова і цілої Галичини без різниці віроісповідання і народності». Згодом розширена до 8 відділів, у рік надавала допомогу понад 3 000 хворим. Існувала до 1939 р., коли її ліквідували більшовики.
- 1903** — *М. М. Волкович* уперше успішно виконав вільну пластику черепа з приводу грижі головного мозку.
- 1903** — *Д. К. Заболотний* уперше на мавпах вивчив експериментальний сифіліс.
- 1903** — у Криму створено одне з перших Товариство боротьби з туберкульозом.
- 1903** — в Києві вийшла книга *В. Ю. Чаговця* «Нариси електричних явищ на живих тканинах з точки зору найновіших фізико-хімічних теорій» — одна з фундаментальних праць засновника української електрофізіології.
- 1903** — уродженець Одеси *Олександр М. Безредка*, працюючи в Інституті Пастера в Парижі, відкрив антивіруси (антивіруси Безредки).
- 1903** — у Полтаві лікар *Л. Ю. Ейгорн* відкрив першу приватну лікарню з хірургічних та жіночих хвороб на 12 гінекологічних та 3 пологових ліжка.
- 1903** — в Одесі з ініціативи *Я. Ю. Бардаха* відкрито станцію швидкої медичної допомоги — одну з перших у країні.
- 1903** — у Київській, Волинській та Подільській губерніях розпочато передання медичних закладів від Приказів громадської опіки до відання земств.
- 1903** — в Лебедині на Слобожанщині створено один з перших самостійний хірургічний відділ Лебединської земської лікарні.
- 1904, 18 квітня** — в Одесі при міській лікарні відкрито прозекторій, збудований при консультуванні прозектора *Ч. Хенцинського*, за найновішими вимогами

гігієни і будівничого мистецтва, який називали «Мертвий білий палац Хенцинського»; вважався найкращим прозекторієм у Російській імперії.

- 1904** — у Києві в хірургічному відділі Олександрівської лікарні, який очолював *Є. Черняхівський*, проведено 554 операції на органах черевної порожнини, серці, кровоносних судинах, з приводу пухлин і травм; післяопераційна летальність становила 13,5 відсотків, загальна — 8 відсотків.
- 1904** — у Пущі-Водиці поблизу Києва Київське товариство для боротьби з туберкульозом відкрило перший протитуберкульозний санаторій.
- 1904** — в Ялті діяли санаторії «Квісіана» та «Гастрія», а також численні мебльовані кімнати для пацієнтів — з повідомлення путівника «Бедкер».
- 1905** — в Одесі створено Чорноморське товариство взаємного страхування судновласників від нещасних випадків з їхніми робітниками і службовцями; діяло в усіх портах Чорного і Азовського морів та в приморських річкових портах.
- 1905** — у східних галицьких повітах в зимові місяці наприкінці року розпочалася епідемія висипного тифу.
- 1905** — київський хірург *Є. Черняхівський* опублікував статтю «Випадок зашивання рани серця» — одну з перших пріоритетних українських праць цього напрямку; наступного року її передрукував німецький медичний журнал. Започаткувала становлення серцево-судинної хірургії в українській медицині, яку *Є. Черняхівський* десятки років успішно розвивав.
- 1905** — опубліковано записку Імператорської Академії наук «Об отмене стеснений мало-русского печатного слова», унаслідок чого в 1906 р. царський режим, наляканий революційними виступами, послабив заборони української мови; стало можливим створення у Києві Українського наукового товариства та друкування наукових праць, у тому й медичних, українською мовою.
- 1905** — у Львові організовано комітет, що вів облік випадків смерті від туберкульозу; надавав допомогу «Товариству боротьби з туберкульозом» в організації роботи амбулаторій.
- 1905—1907** — київські та харківські хірурги проводять перші успішні нейрохірургічні операції при опухах та абсцесах головного мозку.
- 1905** — Рада професорів Харківського університету затвердила рішення допустити жінок вільнослухачами на медичний та інші факультети; у 1908 р. це рішення відмінив міністр народної освіти.
- 1905** — у виборах до Петербурзької Державної Думи кандидатом від спільного блоку українців, російських кадетів та єврейського об'єднання був київський лікар *Модест Левицький* (1866—1932).
- 1905** — у Києві засновано професійне товариство фармацевтів-службовців.
- 1906** — київський терапевт *М. Д. Стражеско* описав «гарматний тон» при розладі функцій серця (феномен Стражеска).
- 1906** — у Києві при пологовому будинку створено першу в Україні консультацію для новонароджених.
- 1906** — у Харкові професор Університету *М. Ф. Мельников-Разведенков* заснував і редагував «Харківський медичний журнал», виходив російською мовою до 1917 р.
- 1906** — населення Київської губернії становило 4 252 800 чоловік; померло — 108 521 чоловік; лікувальних закладів було 297.
- 1907, 29 квітня** — у Києві засновано Українське наукове товариство (УНТ), на першому зібранні головою обрано *Михайла Грушевського* — голову НТШ у Львові. Сформовано Історичну, Філологічну та Математично-природничу секції.

- Серед перших 16 членів-засновників були лікарі *О. Черняхівський, М. Галин, О. Корчак-Чепурківський*. Пізніше (1911) виділено Медичну секцію; активно працювала до Першої світової війни, опісля на її основі сформувалася Медична секція ВУАН. Т-во видавало «Записки», окремі збірники, в т. ч. медичних праць — перші в Наддніпрянщині медичні наукові праці українською мовою. У 1921 р. Товариство ввійшло до складу Академії наук України.
- 1907, 25 травня** — у Києві під головуванням д-ра *Олександра Черняхівського* відбулося зібрання УНТ. Брала участь лікарі *М. Галин, О. Корчак-Чепурківський, Є. Черняхівський*. Сформовано Математично-природничу секцію. Наступного року було створено Природничо-лікарську, а згодом — Медичну секції.
- 1907, вересень** — у Києві при Вищих жіночих курсах з ініціативи професорів медичного факультету Університету св. Володимира *В. К. Високовича, С. П. Томашевського, Т. Г. Яновського, К. Г. Тритшеля, Н. А. Оболонського, В. К. Ліндемана, А. А. Садовеня, А. І. Морозова* відкрито Медичний відділ — Вищі жіночі медичні курси з університетською програмою (оскільки в царській Росії жінкам доступ до вищої медичної освіти був заборонений); до занять приступило 295 курсисток, які самі оплачували навчання.
- 1907, жовтень—листопад** — у Києві під час епідемії холери з води р. Дніпра виділено холерний вібріон; підтверджено роль питної води у поширенні холери.
- 1907** — у Києві почав виходити журнал «Україна», що замінив собою заборонену «Киевскую старовину»; з 1913 р. став науковим шоквартальником Українського наукового товариства, містив статті з проблем здоров'я, гігієни. 1915 р. його заборонила царська цензура; відновлено після розвалу Росії 1917 р., заборонено комуністичною владою 1919 р.
- 1907** — у Харкові група підприємців організувала акціонерне товариство «Галеніка», яке відкрило того ж року «Парову фабрику хіміко-фармацевтичних і галенових препаратів».
- 1907** — вийшла друком книга *Іллі Мечникова* «Этюды оптимизма».
- 1907** — надруковано книжку *Д. К. Заболотного* «Чума (Pestis bubonica). Епидемиология, патогенез, профилактика. Наблюдения и исследования».
- 1907** — у Львові вийшла польською мовою книга «Galicja pod względem medycznym» (Галичина під оглядом медичним), яку написав польський історик медицини *Владислав Шумовський*, який багато років викладав історію медицини у Львові та Кракові.
- 1907—1908** — в Харкові засновано Медико-механічний інститут — першу спеціалізовану установу і науковий центр ортопедичного профілю на території України.
- 1907—1909** — вийшли фундаментальні книги *Д. К. Заболотного* «Общая бактериология» та «Сифилис, его патогенез, патология и этиология».
- 1907—1909** — у Києві вийшов друком «Словарь української мови» *Бориса Грінченка*; містить терміни про людське тіло і його діяльність, хвороби та їх лікування.
- 1908, 17 лютого** — в Києві, після понад 200-літньої насильної русифікації, на засіданні Природничо-лікарської секції УНТ голова її д-р *Мартирій Галин*, головний хірург Київського військового шпиталю, виголосив уперше українською мовою наукову медичну доповідь на тему «Симуляції в хірургії». Працю того ж року опубліковано в «Записках УНТ в Києві». Це перша наукова медична публікація українською мовою у Наддніпрянщині.

- 1908, липень** — у Празі в З'їзді слов'янських лікарів взяли участь українські лікарі *Т. Гвоздецький*, *І. Бережницький* та *К. Тянчкєвич*, виголошено привітання делегатам з'їзду українською мовою.
- 1908, 28 жовтня** — у Києві в приміщенні Університету св. Володимира з ініціативи 46 лікарів було засновано перше в Україні Київське хірургічне товариство. Головою товариства обрано *Миколу Маркіяновича Волковича*, професора кафедри шпитальної хірургії і вихованця Університету, який очолював його до кінця життя (1928 р.); секретарями обрано українців *Григорія Іваницького* та *Євгена Черняхівського*. Товариство було центром наукової хірургічної думки того часу, видавало збірники праць, організувало наукові з'їзди. Діяло до 1929 р., коли було реорганізоване під тиском влади.
- 1908** — *Іллі Мечникову* присуджено Нобелівську премію з фізіології й медицини за відкриття фагоцитозу та опрацювання фагоцитарної теорії; уперше в світі цю найвищу нагороду дістав учений українського походження, уродженець Харківщини, випускник Харківського університету.
- 1908** — *Ілля Мечников* та *П. Ерліх* створили в Інституті Пастера теорію імунітету.
- 1908** — в Одесі *В. П. Філатов* розробив метод еластотонетрії.
- 1908** — медичні факультети Київського, Харківського та Одеського університетів випустили 313 лікарів, що становило 23,9 відсотка загального випуску лікарів у Російській імперії.
- 1908** — організовано Полтавське товариство боротьби з чахоткою (туберкульозом).
- 1908** — у Києві в Українському науковому товаристві (УНТ) створено Природничо-лікарську секцію, головою якої обрано д-ра *Мартирія Галина*. Упродовж року відбулося 10 засідань Секції, яка почала розвивати українську медичну науку. З доповідями українською мовою виступали *О. Корчак-Чепурківський* — про мальтузіанство і неомальтузіанство з погляду соціальної гігієни, *М. Галин* — про грижі, *Ф. Вовк* — про палеолітичні знахідки.
- 1908** — уперше на українських землях лікар Єлисаветградської повітової лікарні *О. А. Юцевич* повідомив про лікування кровотечної виразки оперативним методом.
- 1909, 1–2 лютого** — у Львові проведено Перший український просвітно-економічний конгрес, який організував д-р *Євген Озаркевич*, заступник голови «Просвіти»; в програмі конгресу була Медична секція; *Є. Озаркевич* виступив з доповіддю «Суспільно-санітарні потреби сільського люду», відстоював потребу відкриття у Львові українського університету з медичним факультетом.
- 1909** — у Києві відбулося 30 засідань Природничо-лікарської секції Українського наукового товариства, з медичної тематики заслухано вісім доповідей: *М. Галина* «Походження кил» та «Хірургічні спостереження і примітки»; *Є. Черняхівського* «Чи існує дуоденальний діабет?» та «До методики добування сечі»; *А. Каковського* «Про вплив деяких ліків на вирізане серце»; *П. Блонського* «Діяльність очних летючок в м. Калузі»; *О. Черняхівського* «Комірка центральної нервової системи з подвійним зерном»; *М. Шмигельського* «Про гоїння хорєї лікарською гімнастикою».
- 1909** — у Миколаєві на суднобудівних заводах члени кооперативних та ремісничих товариств створили медичну страхову службу на зразок німецьких лікарняних кас.
- 1909–1911** — на Київщині було 154,5 випадка злоякісних пухлин на 100 000 мешканців, найменше їх траплялося у Чернігівській області (77,8).

- 1909—1919** — в Україні створено чотири періодичні медичні видання українською мовою; продовжує виходити 29 та засновано нових 36 видань російською мовою.
- 1910, 9 травня** — Харківське медичне товариство у відповідь на звернення 343 слухачок нефункціонуючих Жіночих курсів постановило заснувати Жіночий медичний інститут (оргкомітет очолив *В. Я. Данилевський*) і добилося відповідного дозволу міністерства, обладнано приміщення на вул. Сумській, 1; збудовано Анатомічний театр; створено клініки на Сумській, 86, в Олександрівській лікарні; на перші 3 курси прийнято 804 слухачок.
- 1910, 22 червня** — у Львові в домівці Академічної (студентської) громади відбулися установчі збори Медичної громади — організації українських студентів медицини у Львівському університеті. Головою обрано *Омеляна Кордасевича*, його заступником *Михайла Козака*, до товариства записалося 30 студентів. Почесний протекторат над товариством взяв на себе професор *І. Горбачевський* з Праги. Організовувало товариське життя, самодопомогу, санаторний відпочинок; опрацьовувало українську медичну термінологію; проводило відчити з рефератами на санітарно-гігієнічні теми; створювало власну бібліотеку. Співпрацювало з Медичною секцією УНТ у Києві. В роки Першої світової війни перервано роботу. Найбільш активно вело роботу під час існування Українського (таємного) університету у Львові (1921—1925). В 1924 р. Медичну громаду заборонив Польський уряд. Відновлена 26 квітня 1926 р. як університетське тов-во, затверджене ректоратом Університету, мало кураторів; ними були професор фармакології *Б. Косковський* та професор гігієни — *З. Штойзінг*. Підтримувало зв'язки з іншими українськими тов-вами в Польщі та за кордоном. Розпущено більшовиками 1939 р.
- 1910, 1 жовтня** — у Львові засновано Українське лікарське товариство — перша в нашій історії фахова організація лікарів-українців. Головою Товариства обрано д-ра *Євгена Озаркевича*, директора Народної лічниці. Товариство ставило завдання — домогтися створення української лікарської палати, видати фахову термінологію в порозумінні з лікарями Наддніпрянщини; видавати фаховий лікарський часопис. Об'єднувало кілька сотень лікарів, у тому числі поза межами Галичини. Ліквідоване більшовиками 1939 р. Відновлене 1990 р.
- 1910, 16 жовтня** — Галицький сейм впровадив ухвалу про будівництво у Львові крайової інфекційної лікарні на 120 ліжок; відкрито її 29 грудня 1912 р.
- 1910** — професори Університету св. Володимира *В. П. Образцов* і *М. Д. Стражеско* опублікували працю «До симптоматології і діагностики тромбозу вінцевих артерій серця», в якій одними з перших у світі дали класичне описання тромбозу вінцевих судин серця (інфаркту міокарда).
- 1910** — в Одесі український мікробіолог *М. Ф. Гамалія* обґрунтував значення дезінфекції для боротьби з паразитарними тифами.
- 1910** — у Києві вийшов друком «Збірник Медичної секції Українського Наукового товариства в Києві», книга 1 (121 с.) — перша наукова медична книга українською мовою в Наддніпрянській Україні. Редакційний комітет — *М. А. Галин*, *О. Г. Черняхівський*. У збірнику опубліковані праці українських лікарів-науковців Києва — *Мартирія Галина*, *Євгена Черняхівського*, *Антоня Каковського*, *П. Блонського*, *М. Шмигельського* з актуальних питань хірургії, офтальмології, неврології, експериментальної медицини. Праці написані і

представлені на рівні європейських журналів, широко цитується література німецькою та французькою мовами. Ще дві книги видано за царського режиму 1912 та 1913 рр.

- 1910** — в Одесі на пожертвування приватних осіб відкрито Вищі жіночі медичні курси.
- 1910** — у Львові фармацевтична фірма Міколяша відкрила фармацевтичну фабрику «Лакоон», яка забезпечувала медикаментами галицькі аптеки, лікарні, військові шпитали; згодом вона стала базою для створення нинішнього фармацевтичного комплексу «Галичфарм».
- 1910** — український лікар *Антін Каковський* опублікував методику підрахунку клітинних елементів у сечі, яку пізніше (1925) вдосконалив американський лікар *T. Addis* — метод Каковського-Аддіса (частіше називають метод Аддіс-Каковського).
- 1910** — у Харкові відбувся «З'їзд Півдня Росії» для боротьби зі заразними захворюваннями; на ньому опрацьовано питання боротьби з епідеміями.
- 1910—1914** — у Львові д-р *Євген Озаркевич* викладає українською мовою в Жіночій учительській семінарії та на організованих «Просвітою» курсах вищої освіти медичні дисципліни (курси «Соматологія і гігієна» — вчення про будову і діяльність людського тіла, гігієна спеціальна і загальна), дістав звання доцента; тим самим започатковує у ХХ ст. викладання медичних наук сучасною українською мовою.
- 1911, вересень** — у Києві почав виходити ілюстрований російсько-український тижневик «Огні», редактор — *О. П. Прохаско*; публікував статті, що стосувалися медичних проблем.
- 1911** — *Д. К. Заболотний* виділив збудника чуми з організму дикого гризуна — тарбагана, підтвердив свою гіпотезу про носіїв чумного мікроба в природі, встановив шляхи передачі чуми, довів лікувальний ефект протичумної сироватки.
- 1911** — на українських землях запроваджено земства, організовано земську медицину.
- 1911** — у Києві в УНТ, у зв'язку з значним зростанням чисельності Природничо-лікарської секції, з неї виділено окрему Медичну секцію, головою залишався *М. Галин*. Упродовж року на засіданнях секції заслухано доповіді *М. Коса* «Клінічний причинок до пізнання виливу крові перед сітківку»; *Є. Лукаевича* «Situs viscerum inversus totalis»; *О. Черняхівського* «Амебоїзм та пластичність неврона»; *Ф. Лук'янова* «Організація медичної допомоги в Києві нічної доби».
- 1911** — у Києві засновано перші дитячі ясла. Дитяча смертність на той час становила 235 дітей на 1 000 народжених живими.
- 1911** — у Софії відбувся Болгарський лікарський з'їзд, на якому опрацьовано і прийнято «Статут Слов'янського лікарського комітету та національних комітетів». В український комітет увійшли львівські лікарі *Т. Гвоздецький*, *Я. Березинський*, *М. Вахнянин*; у Львівський польський підкомітет входили *А. Глюзінський*, *Л. Ридигер* та *А. Марс*.
- 1911** — в Києві почав виходити журнал «Українська хата» — літературно-громадський український місячник; містив статті з питань охорони здоров'я.
- 1911** — у Кракові відбувся Дев'ятий з'їзд польських лікарів і природознавців, у якому брали участь українські лікарі та лікарі інших слов'янських народів, зокрема, російські представники — проф. *В. М. Бехтерев* та проф. *І. П. Павлов*, які запросили всіх слов'янських лікарів на лікарський з'їзд до Петербурга в

- 1912 р. Представник від Галичини д-р *Євген Озаркевич* виступив з пропозицією дозволити на з'їзді промови і реферати усіма слов'янськими мовами. Він закликав до активної участі в з'їзді членів Українського лікарського товариства, зазначив важливість того, «щоб учасники з Галицької і Російської України виступили корпоративно, як одне тіло, становили разом одну національну секцію». Пропозицію підтримали учасники і прийняв організаційний комітет. Однак після цього в Росії почалися нападки на *В. М. Бехтерева* за те, що допустив на з'їзді українську мову. Великодержавні шовіністи боялися української політичної демонстрації, вважаючи таке рішення небезпечним для Російської імперії. З'їзд відклали, він так і не відбувся.
- 1911** — львівський професор стоматології *Антоній Цешинський* опублікував перший в Європі підручник рентгеностоматології «Рентгенологічне дослідження зубів і щелеп» (польською мовою).
- 1911** — упродовж року в лікарнях Подільської губернії проведено 2 548 операцій, 42 відсотки з них припадали на Кам'янець-Подільську губернську лікарню.
- 1911** — харківський лікар *М. П. Трінклер* зробив першу успішну операцію симпатектомії і трепанації черепа з приводу джексоновської епілепсії.
- 1911** — у Львові видавництво товариства «Просвіта» видало одну з перших науково-практичних книг на медичну тему «Недуги пошестні. Порадник гігієнічно-лікарський» (133 с.), яку написав д-р *Євген Озаркевич* — директор Народної лікарниці, голова Українського лікарського товариства, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка. Була першим популярним підручником з інфекційних недуг українською мовою.
- 1911—1912** — Медична громада львівських студентів медицини з допомогою мітрополита *А. Шептицького* створила і провадила на час літніх вакацій санаторій у Підлютому (в Карпатах біля Осмолоди) для оздоровлення студентів.
- 1911—1913** — захворюваність на висипний тиф в Україні становила 7,0 на 10 000 населення; у Київській губернії — 1,0—3,9; на Катеринославщині та Чернігівщині — 7,0—9,9; на Волині, Полтавщині, Поділлі, Харківщині і Херсонщині — 10,0 і вище; захворюваність на поворотний тиф становила — 2,7.
- 1912, 1 січня** — у Львові з ініціативи д-ра *Євгена Озаркевича* почав виходити журнал «Здоровле» — перший спеціальний медичний науково-популярний і науково-практичний часопис українською мовою, орган Українського лікарського товариства. Його девіз: «В здоровому тілі здорова душа, де сила там воля витає!» Відіграв значну роль у підвищенні санітарної культури населення Галичини, пропаганді медичних знань, становленні української медичної термінології. Виходив до червня 1914 р. (початку Першої світової війни).
- 1912, 14 лютого** — у Катеринославі преса повідомила про початок діяльності відділу Ліги для боротьби з туберкульозом, яка об'єднала всі створені раніше товариства допомоги хворим на туберкульоз.
- 1912, 28 лютого** — в Одесі *В. П. Філатов* здійснив першу операцію повного перешеплення рогівки.
- 1912, 25 жовтня** — у Львові трагічно помер професор *Генрик Кадий*, керівник кафедри описової анатомії Львівського університету, засновник і довголітній декан відновленого медичного факультету, організатор будови медичного містечка; причиною передчасної смерті стало зараження при бальзамуванні тіла намісника Галичини графа *Бадені*.
- 1912, 2 листопада** — у Львові на трьох загальних зборах «Руського лікарського товариства» висловлено подяку д-ру *Євгенові Озаркевичу* за редагування журналу

«Здоровле», «який є різнородним і інтересним, має понад 400 передплатників»; внесено поправки до проекту нового закону про поборовання пошесних недуг.

- 1912, 29 грудня** — у Львові на вул. Пекарській при загальному крайовому шпиталі м. Львова відкрито новозбудовану лікарню для інфекційних хворих; нині має 10 клінічних відділів, 420 ліжок.
- 1912** — у Києві на засіданнях Медичної секції Українського наукового товариства заслухано доповіді *Є. Черняхівського* «До казуїстики піддіафрагмальних абсцесів», *П. Блонського* «Гоїння виразок рогівки ока дифтерійною сироваткою»,
- 1912** — у Києві відбувся перший випуск жінок-лікарів Медичним відділом Вищих жіночих курсів; лікарські дипломи дістали 69 жінок.
- 1912** — на Поділлі вперше організовано санітарне бюро, лікарі почали ставити питання про встановлення певних санітарних норм для сільськогосподарських економій та цукрових заводів з метою покращення санітарних умов праці і побуту робітників.
- 1912** — Україна посідала третє місце серед 18 країн за народжуваністю та перше місце за приростом населення (20,7 на 1000). За антропометричними даними для 13 народів, українці посідали четверте місце за зростом чоловіків (169,9 см) та друге за окружністю грудей (88,3 см). В Україні була середня інтенсивність розповсюдження туберкульозу, венеричних захворювань, пошестей, вживання алкоголю; зроблено висновок, що до 1914 року «наш народ був одним із здоровіших і міцніших народів світу» (*Б. Матюшенко*).
- 1912** — в Одесі та Миколаєві підприємцями сформовані власні страхові медичні служби для своїх працівників.
- 1912** — вийшла друга книга «Збірника Медичної секції Українського наукового товариства в Києві» — одна з перших українських науково-медичних книг українською мовою в Наддніпрянській Україні; містила 7 наукових праць з хірургії, офтальмології, гістології, про організацію в Києві медичної допомоги в нічний час та ін.; автори — *Є. Черняхівський, М. Вашетко, О. Черняхівський, Є. Лукасевич, М. Кос, Ф. Лук'янів, П. Блонський*.
- 1912** — у Києві засновано Товариство боротьби з дитячою смертністю. Воно утримувало амбулаторію «Крапля молока», яка забезпечувала дітей бідняків молоком та консультувала матерів з питань природного вигодовування дітей та догляду за ними.
- 1912** — вийшла праця *Л. А. Тарасевича* «Медична мікробіологія».
- 1912** — на українських (підросійських) землях працювали 4 900 лікарів, у т. ч. 3400 в містах, 1500 — у сільській місцевості.
- 1912** — у Києві засновано Інститут дитячої психології; його ініціатор і керівник — професор Університету св. Володимира *І. О. Сікорський* (1842—1919); відзначався різко антиукраїнськими і антиєврейськими поглядами.
- 1912** — у Київській, Волинській та Подільській губерніях створено санітарні губернські організації.
- 1912** — у Києві *О. Ф. Шимановський*, доктор медицини, професор кафедри очних хвороб Університету св. Володимира, повідомив про першу в Російській імперії та першу в світі операцію перещеплення переднього відділу очного яблука.
- 1912—1916** — київські психіатри *В. М. Гаккебуш, Т. О. Гейер* та *О. Й. Гейманович* установили, що причиною старечого слабоумства є атеросклероз артерій кори головного мозку (синдром Гаккебуша-Гейера-Геймановича).

- 1912—1927** — на Київщині злякисні пухлини були причиною смерті в 8,7 відсотка випадків, найчастіше спостерігали метастази в лімфатичних залозах, печінці, очеревині та чепці, легенях, підшлунковій залозі.
- 1913, 23 травня** — у Києві на засіданні Фізико-медичного товариства при Київському університеті св. Володимира український хірург *Є. Черняхівський* доповів про першу в країні трансплантацію нирки в експерименті на собаці із застосуванням розробленого ним судинного шва.
- 1913, 15 червня** — у Полтаві вперше на поневолених царизмом українських землях вийшов популярний часопис гігієнічно-лікарського змісту українською мовою «Життя та знання»; заснований Фельдшерсько-акушерським товариством, редактор *Григорій А. Коваленко* (автор статей на гігієнічні теми, що друкувалися раніше у Львівській «Просвіті»); виходив до початку Першої світової війни.
- 1913, 2 жовтня** — у Львові крайове товариство Червоного Хреста відкрило першу державну школу світських доглядачок хворих; одночасно Червоний Хрест відкрив безплатний інтернат для доглядачок. Час навчання в школі тривав 2 роки; після державного іспиту учениці діставали звання «Дипломованої доглядачки».
- 1913, 7—8 грудня** — у Львові відбувся щорічний з'їзд делегатів австрійських лікарських палат; делегати-чехи відвідали голову УЛТ д-ра *Євгена Озаркевича*.
- 1913** — в Одесі *В. П. Філатов* почав застосовувати нові методи оперативного лікування очних недуг — заміну непрозорої рогової оболонки оболонкою померлих.
- 1913** — вийшла книга *І. І. Мечникова* «Сорок років пошуку раціонального світогляду».
- 1913** — на засіданнях Медичної секції УНТ у Києві заслухано доповіді українською мовою: *М. Коса* «Хиби очей у новобранців»; *О. Кобзаренка* «Матеріяли до питання про діяльність периферичних кров'яних жил та про ролю їх в акті коловороту крові»; *Є. Черняхівського* «До питання про шво кров'яних жил при гоїнні аневризм»; *Г. Квятковського* «Два випадки численних пухирних глистів *cysticercus cellulosae* в головному мозку та м'якій оболонці»; *Є. Лукасевича* «Tumor malignus pulmonis dextri». Члени секції активно розвивали українську медичну термінологію, формували українську національну медичну науку.
- 1913** — харківський анатом, керівник кафедри анатомії Харківського університету *В. П. Воробйов* описав поверхнєве нервове сплетення серця (Воробйовське сплетення).
- 1913** — на Наддніпрянщині підготовлено 1 336 лікарів, що становило 47 відсотків від загальної кількості підготовлених лікарів у Російській імперії; зокрема, підготували: Київський університет — 424, Київські жіночі медичні курси — 165, Харківський університет — 336, Харківські жіночі медичні курси — 240, Одеський університет — 171.
- 1913** — при Харківському, Чернігівському та Катеринославському земствах відкрито бактеріологічні інститути (лабораторії).
- 1913** — у Подільській губернії з призовників визнано нездатними до військової служби 35,5 відсотка; з них зовсім нездатними до військової служби — 12,5 відсотка, зараховано в ополчення 2-го розряду через хвороби і тілесні недостатки — 7,7 відсотка, дано відтермінування для поліпшення здоров'я — 15,1 відсотка.
- 1913** — на Наддніпрянщині народжуваність становила 44,1, смертність — 25,2; природний приріст — 18,9 (В УСРР приріст населення був значно нижчим,

найбільш виразно він почав знижуватися з 1958 р., коли упродовж 8 років низився з 14,1 до 8,1).

- 1913** — на території Наддніпрянської України було 1 514 лікарень з 52 585 ліжками; 21 приватний санаторій на 60 місць, 1 344 амбулаторних установ, 50 здоров'я пунктів та 1 159 фельдшерсько-акушерських пунктів. Працювало 8 539 лікарів, з них 1 300 — зубних; середнього медперсоналу було 15 043, аптек — 1067, фармацевтів — 1 008. На 10 000 населення припадало 3 лікарі.
- 1913** — населення Києва становило 595 000 чоловік.
- 1913** — у Кам'янці-Подільському губернська земська лікарня мала 7 відділів на 240 ліжок.
- 1913** — у Київській губернії народилося 123 153 чоловіка; померло — 107 838 чоловік; загальна кількість населення — 4 855 202 чоловіка; густина населення — 89,4 чоловіка на 1 кв. версту; зареєстровано 2 947 336 хворих, з них епідемічних — 181 776; лікувальних установ було 307, в них 7 439 ліжок; медичного персоналу — 2 408, з них лікарів — 912.
- 1913** — у Відні на Третій Міжнародній фармацевтичній виставці продукцію Львівської фармацевтичної фабрики «Лаокоон» відзначено золотою медаллю.
- 1913** — на території України працювало близько 300 хірургів, 40 відсотків їх незабаром мобілізовано.
- 1913** — в аптечній мережі східно-українських земель працювали 2 009 фармацевтів.
- 1914, 5 лютого** — відбувся перший випуск 242 жінок-лікарів Харківських вищих жіночих медичних курсів, більше половини їх здобули дипломи з відзнакою.
- 1914, 21 квітня** — у Києві відбулося останнє перед початком Першої світової війни засідання Медичної секції УНТ, на якому обговорено підготовку до видання 4-ї книги «Збірника медичної секції УНТ». Книга вийшла друком у 1918 р., після проголошення УНР.
- 1914, 23 травня** — 3 червня — у Празі відбувся З'їзд чеських лікарів і природознавців, який від Українського лікарського товариства та Львівської «Прогресу» вітав д-р *Євген Озаркевич*.
- 1914** — на українських землях Російської імперії було 8 539 лікарів, з них 1 300 — зубних; на 10 000 мешканців припадало 3 лікарі. Середнього медичного персоналу було 15 403; на 10 000 мешканців — 4,0. Фармацевтів з вищою освітою було 1 008; всього медичних працівників було 46 250.
- 1914** — у Київській губернії хворіли на епідемічні хвороби: віспа — 960; кір — 14 326; шкарлатина — 18 778; кашлюк (коклюш) — 15 208; дифтерія, круп — 30 540; грип — 85 532; черевний тиф — 13 136; висипний тиф — 1 897; поворотний тиф — 1 399 чоловік. У губернії, яка мала 12 повітів, виділено окремо Чорнобильський повіт.
- 1914** — у Подільській губернії захворюваність (на 10 000 населення) становила: висипний тиф — 21,9; поворотний тиф — 0,3; черевний тиф — 24,9; дизентерія — 17,4; віспа — 3,0; сибірська виразка — 0,3; дифтерія — 52,5; шкарлатина — 19,0; кір — 29,9; коклюш — 22,4.
- 1914** — у Подільській губернії працювали 106 земських лікарів, 269 фельдшерів, 33 акушерки та 71 бабка-повитуха; було 88 сільських лікарських дільниць та 77 фельдшерських пунктів; 1 лікар припадав на 33 313 чоловік.
- 1914** — у Галичині на заклик Української Національної Ради розпочалося формування частин Українських Січових Стрільців (УСС); функції медичної служби спочатку виконували студенти медицини, які вступили в ряди УСС: *Богдан Гарасимів, Роман Гаванський, Юліян Кордюк, Богдан Гнатевич, Лесь Перфецький,*

- Омелян Волосянський, Володимир Свідерський та ін.* В грудні командуванням до формування УСС були призначені лікарі; першими з них стали *Кость Воєвідка, Іван Рихло, Володимир Білотор та Володимир Щуровський.*
- 1914** — у боях Українських Січових Стрільців з російськими військами на горі Маківці в Карпатах брав участь 1-й курінь УСС, у якому лікарем служив д-р *Володимир Білотор.*
- 1914** — в Одесі *В. П. Філатов* уперше в світі запропонував оригінальний спосіб пластики з допомогою круглого шкірного стебля, який широко застосовувався у відновній хірургії.
- 1914** — засновано Севастопольський інститут фізичних методів лікування ім. *І. М. Сеченова.*
- 1914** — у підросійській Україні працювали 1 514 лікарень, у яких було 52 585 ліжок; у санаторіях було 600 місць; діяли 1 344 амбулаторії і поліклінічні установи та 1 159 фельдшерсько-акушерських пунктів.
- 1914** — у Києві засновано видання науково-популярного ілюстрованого місячника «Вісник магнетизму» (російською мовою); висвітлював проблеми гіпнозу, магнетизму, психології та загальної медицини.
- 1914** — у Полтаві працювало 9 лікарів та 41 акушерка; в губернії надано допомогу лікарями у 1334 випадках, акушерками — у 1107 випадках.
- 1914** — у Львові в журналі «Здоров'я» д-р *Євген Озаркевич* опублікував серію статей про «кліматичні станиці», приділяв велику увагу курортам Карпат, фактично започаткував розвиток української курортології.
- 1915, червень** — у Львові у великій залі митрополичої палати відбулися збори для створення Українського шпиталю, насамперед для лікування поранених Українських Січових Стрільців. На пропозицію директора Народної лікарниці д-ра *Євгена Озаркевича* тимчасово створено шпиталь під назвою «Захист для хворих УСС»; організовано курси медсестер, збирання коштів на обладнання шпиталю. 15 липня шпиталь на 50 ліжок у приміщенні монастиря оо. Студитів прийняв перших пацієнтів; у ньому перебували також *Іван Франко, Олекса Новаківський.*
- 1915** — У зв'язку з воєнними діями царський режим повернувся утисків української мови, які діяли до революції 1905 р.; заборонено науково-медичні видання УНТ в Києві.
- 1915** — у Херсонській губернії діяли 74 страхові лікарняні каси.
- 1915** — в Одесі при Вищих жіночих курсах відкрито хіміко-фармацевтичний відділ.
- 1915** — за даними Страхового товариства на 1000 робітників обробної промисловості впродовж року було 149,7 нещасних випадків; в 1916 р. — 142,6.
- 1915** — в Одесі почав виходити журнал «Основа» — «Вісник письменства, науки і культури» — продовження традицій першого українського громадсько-політичного і літературно-мистецького журналу, заснованого в Петербурзі (1861—1862).
- 1915** — на Наддніпрянщині забезпечення лікарями становило 1,9 на 10 000 населення.
- 1916, 28 вересня** — у Катеринославі засновано медичний відділ Вищих жіночих курсів, нині — Дніпропетровська державна медична академія.
- 1916** — у Києві Медичний відділ Вищих жіночих курсів перетворено в Жіночий медичний інститут; очолював його проф. *П. І. Морозов.* Існував до 1920 р., коли влада УСРР включила його бази до складу Інституту народного здоров'я.

- 1916 — у Полтавській губернії земство утримувало 120 лікарень на 3712 ліжок, у тому числі 39 в селах; в них працювало 195 лікарів.
- 1917, 17—20 березня — у Києві утворено Центральну Раду, після 250 років поневолення починається відродження Української державності. До Центральної Ради належали лікарі *А. Журавель, О. Крупський*.
- 1917, 8 квітня — у Києві в перших зборах Центральної Ради беруть участь лікарі *А. Журавель, О. Крупський, Ю. Вороний*.
- 1917, 6 серпня — професор *Данило Заболотний* опублікував «Лист до селян про народне здоров'я», який починався словами: «В цю трудну для всіх годину, коли сам нарід складає своє життя і буде свою долю, — кожний громадянин повинен пам'ятати, що щастя і багатство залежить від нього самого». І далі: «Здобули волю, здобудем землю, засяє над людьми просвіта, але треба захистити нарід від лихих слабостів, котрі у нас доводять до смерті в два, три рази більше людей, як у других народів». Громадянська, патріотична позиція ученого викликала повагу і захоплення.
- 1917, 4 (18) вересня — в Одесі почала виходити газета «Рідний курінь» — Народна українська газета Одеської військової ради. Подавала відомості з питань охорони здоров'я.
- 1917, 5 жовтня — у Києві з ініціативи членів УНТ відкрито первенця української національної вищої школи — Український народний університет. Ректором його став професор Київської Політехніки *Іван Ганицький*. Університет спочатку мав три факультети: історико-філологічний, фізико-математичний та правовий; передбачалося формування медичного факультету. Лекції читали в приміщеннях Університету св. Володимира. Вийшло перше число часопису «Університетські вісти» — органу Українського університету.
- 1917, 12 жовтня — у Києві в будинку Педагогічного музею з ініціативи Спілки українських лікарів проведено Всеукраїнський лікарський з'їзд, в якому взяли участь представники 79 лікарських та 48 фельдшерських організацій. На з'їзді заслухано такі доповіді: «Загальний стан реформи медично-санітарної справи на Україні» (*Є. Г. Дяченко*), «Утворення медико-санітарної крайової організації на Україні» (*Б. П. Матюшенко*), «Організація судових лікарів в українських судових установах» та «Організація подачі медичної допомоги селянам на Україні» (*Супруненко*), «Положення про реформу середньої медичної освіти на Україні» (*С. Л. Тимофієв*), «Справа розповсюдження гігієнічних відомостей на Україні» (*В. Кудрицький*), «Про наукову і популярну літературу на Україні» (*О. Г. Черняхівський*). Обрано тимчасову Президію Всеукраїнської спілки лікарів, поставлено завдання: «...бути осередком, до якого горнулись би усі лікарські сили України; витворювати медичну термінологію, видавати медичні книжки та часописи, організувати медичні школи, проводити українізацію громадських та урядових медичних установ».
- 1917, 12—14 жовтня — в Києві проведено Всеукраїнський військовий лікарський з'їзд.
- 1917, 16—19 жовтня — у Києві відбувся перший Крайовий медично-санітарний з'їзд України; на цей організаційний з'їзд лікарів України прибули здебільшого лікарі-неукраїнці. Хоч лікарів-українців було лише кільканадцять, їм удалося провести бажані резолюції та обрати д-ра *Бориса Матюшенка* головою першої Медично-санітарної управи України.
- 1917 — жовтень — Генеральний секретаріат Центральної Ради утворив Крайову медико-санітарну раду, до складу якої увійшли *Овксентій Корчак-Чепурківський, Борис Матюшенко* та *Юрій Меленевський*; затверджено Статут ради.

- 1917, грудень** — в Одесі за сприянням української влади створено Товариство лікарів міських лікарняних кас.
- 1917** — в Україні проф. *Зав'ялов* здійснив перше успішне переливання крові від сина до матері.
- 1917** — при Центральній Раді створено Комісію охорони здоров'я; з проголошенням самостійності України організовано Департамент охорони здоров'я; медично-санітарну службу військ УНР очолювали *М. Галин, Ю. Добриловський, Дайн, В. Совачів*.
- 1917** — в Одесі *Володимир П. Філатов* удосконалив пластичну хірургію, впровадивши трубчастий клапоть шкіри або клапоть на ніжці (клапоть Філатова-Джилліса).
- 1917** — у Києві відбувся Перший всеукраїнський фельдшерсько-акушерський з'їзд.
- 1917** — в Українській Галицькій Армії полковим санітарним шефом став д-р *Володимир Щуровський*, пізніше він був санітарним шефом бригади УСС.
- 1917** — Товариство київських лікарів очолив проф. *В. П. Образцов*.
- 1917** — у Києві Рада Київського товариства лікарських помічників і помічниць почала видавати журнал «Наше слово» — щомісячний професійний орган лікарських помічників і помічниць на Україні. У вступі сказано: «Наше слово» обслуговує і захищає інтереси лікарських помічників і помічниць на Україні. «Наше слово» стежить за національно-професійним рухом лікарських помічників і помічниць і освітлює життя та діяльність організацій на місцях. «Наше слово» містить: статті на громадсько-побутові теми, наукові праці, фельетони на тему «Минуле, біжуче і майбутнє», біографії видатних професійних діячів, хроніку професійного життя, дописи з місць». Редакція знаходилася на вул. Гоголівській, 50.
- 1917—1922** — через хвороби, невзгоди та воєнні дії загинуло 20 професорів медичного факультету Університету св. Володимира, зокрема, професора *Г. Г. Брюно* вбили на вулиці, 5 осіб померли від інфекційних хвороб.
- 1918, 1(3) січня** — у Херсоні почав виходити «Вістник комісаріату Херсонщини і Української Народної Республіки», подавав відомості з питань охорони здоров'я. Виходив до травня 1918 р.
- 1918, 12—14 січня** — в Одесі відбувся Крайовий протичумний з'їзд.
- 1918, 15 січня** — у Києві вийшов з друку часопис «Українські медичні вісти» — перше українське періодичне медичне видання на Наддніпрянській Україні. Головний редактор — *Євмен Лукасевич*. У вступі «Від редакції» читаємо: «Український народ, визнавши себе хазяїном своєї землі та проголосивши свою державну незалежність в Українській Народній Республіці, владно кличе всіх до великої будівничої праці, до праці нової, творчої та вдячної на великій, але занедбаній ниві України... Медико-санітарна справа в Україні, яка ніколи не була в руках лікарів-українців, переходить теж у руки властивого господаря... Виникла потреба у створенні організації медико-санітарних діячів, наслідком чого було з'єднання всіх лікарів України в одне товариство «Всеукраїнська спілка лікарів» з осередком в Києві... Спілка вирішила видавати двотижневик «Українські Медичні Вісти», присвячений медико-санітарній справі... У скрутний час виходять «Українські Медичні Вісти», за умов дорожнечі паперу та друку, але мета, якій цей журнал служить, дозволяє сподіватись, що громадськість України допоможе Всеукраїнській спілці лікарів у цій великій праці». Виходив до 1920 р., вийшло 13 чисел.

- 1918, 15 січня** — у першому числі часопису «Українські медичні вісти» опубліковано статтю *Овксентія Корчака-Чепурківського* «Наші завдання часу», в якій вперше поставлено завдання розвивати українську національну медицину. В ній читаємо: «На Україні почалося нове життя... Загальноросійська революція утворила ту політично-соціальну зміну, що зусиллями синів України призвела 7 листопада до проголошення Української Народної Республіки. Це ми від усієї глибини серця і розуму вітаємо! Розбиті політичні кайдани на усіх «підданцях-обивателях» деспотично-бюрократичної царської Росії, скинула й Україна свої ще більш ніж для «владики-народа» великоросійського тяжкі кайдани підневольної нації, котрі тягли на собі понад 250 років! Усі громадяни Української Народної Республіки стали вільними синами вільної України, ожили національні політичні партії, виникло море питань політичного і соціального змісту, розпочалася боротьба між старим і новим. Звичайно, як одна із соціальних груп і ми, лікарі, відчули на собі вплив політичних відмін, що виникли у житті України, і ми як громадяни повинні взяти участь укупі з усіма соціальними верствами громадянства у перебудові життя». Далше автор формулює основні завдання лікарів-українців: «1. Найголовніше наше завдання — утворити українську національну медицину як науку і як практичну галузь наукового знання...»
- 1918, січень** — під час тимчасового захоплення Києва більшовиками для управління справами охорони здоров'я в столиці при Київській раді робітничих депутатів створено спеціальну трійку, в яку входили фельдшер *Подкамінер*, студент-медик *Урін* та курсистка *Масальська*.
- 1918, лютий** — створена силами московського більшовицького уряду Київська рада робітничих і селянських депутатів організувала медико-санітарний відділ.
- 1918, 18 квітня** — у Києві з ініціативи лікарів-українців, які працювали в Російському Червоному Хресті, на установчому з'їзді розпочато формування першого в історії України Українського Червоного Хреста (УЧХ). Управу очолили лікарі *Євмен Лукасевич*, *Борис Матюшенко*, *Володимир Наливайко*, створено численні філії у містах України.
- 1918, 29 квітня** — у Києві Центральна Рада прийняла Конституцію Української Народної Республіки, *М. Грушевського* обрано Президентом УНР. Передбачено створення Міністерства охорони здоров'я; за російського панування охороною здоров'я відав відділ Міністерства внутрішніх справ.
- 1918, 1 (16) травня** — у Києві почав виходити «Державний вістник», подавав відомості також з питань охорони здоров'я. Виходив до листопада 1918 р.
- 1918, 8 травня** — в уряді Української Держави (за Гетьманату) створено перше в нашій історії українське Міністерство народного здоров'я та опікування. Першим Міністром призначено доктора *Всеволода Любинського*; голову колишньої Головної медично-санітарної управи Міністерства внутрішніх справ лікаря *Бориса Матюшенка* призначено директором Департаменту лікарської допомоги і шпитальних справ; члена Ради — *Овксентія Корчака-Чепурківського* призначено директором санітарного департаменту; загальний департамент очолив *М. Галаган*; відділ освіти — *В. Піснячевський*, інформаційно-видавничий — *Ю. Меленевський*, судової експертизи — *Сулима*, санітарно-технічний — інж. *О. Земляніцин*, демобілізаційний — *О. Сидоренко*. Затверджено утворену при колишній Медично-санітарній управі Термінологічну комісію, голова — *М. Галин*. Міністерство в такому складі діяло до 26 грудня 1918 р. (до падіння Гетьманату); робота Міністерства була скерована

- на поліпшення санітарного стану краю, підтримку і відновлення лікувальних закладів, боротьбу з пошестями. Видавало «Вісник Міністерства народного здоров'я та опікування».
- 1918, 13 травня** — військовий Міністр Гетьманського уряду отаман *Рогоза* підписав Наказ Армії Української Держави № 13, в якому сказано: «По наказу Ясновельможного Пана Гетьмана призначаються: по Головній санітарній управі: Корпусним лікарем Волинського полку — лікар *Лінгарт*. Завідуючий отіатричним відділом Клінічного військового шпиталю лікар *Пучківський* — Головним лікарем Одеського сталого шпиталю. Дивізійними лікарями: до 42-ої пішої дивізії — лікар *Деполович*, до 1-ої Української пішої дивізії — лікар *Знойко*, до 7-ої кінної дивізії — *Рожалін*, до 3-ї стрілецької дивізії — *Стецькович...*». Призначено корпусних лікарів, дивізійних лікарів; головним лікарем Одеського військового шпиталю — д-ра *О. Пучківського*.
- 1918, 30 травня** — Гетьман *Павло Скоропадський* затвердив Закон Ради Міністрів про асигнування коштів на негайні заходи з боротьби з пошесними хворобами; виділено всього 3 595 000 крб.
- 1918, травень** — у Києві у «Державному вістнику» повідомлено, що голова колишньої Головної медично-санітарної управи Міністерства внутрішніх справ лікар *Борис Матюшенко* призначається директором департаменту лікарської допомоги і шпитальних справ Міністерства народного здоров'я і державного опікування. За Гетьманату і Директорії деякий час він виконував обов'язки Міністра.
- 1918, 2 червня** — відповідальним редактором «Вістника Міністерства народного здоров'я та опікування» призначено *Ю. Ф. Меленевського*.
- 1918, 9 червня** — у Львові в приміщенні Народної лічниці заходами філії Українського крайового товариства охорони дітей та опіки над молоддю відкрито першу в Україні порадню (консультацію) для матерів і немовлят; педіатр д-р *Сильвестр Дрималик* здійснював лікарські огляди матерів і немовлят; чергові надавали матерям молоко, жири, крупи; давали правничі поради, проводились лекції про плекання дітей. У 1920 р. під наглядом порадни було понад 800 немовлят; організовано кварцове опромінення, згодом відкрито стоматологічний кабінет. День заснування порадни — народження української галицької педіатрії.
- 1918, 15 червня** — в Одесі відбулися збори Спілки лікарів-українців Одеської залози (гарнізону), організованої ініціативи д-ра *Олександра Пучківського*; вживали заходи для поліпшення санітарного стану військових частин Одеси в зв'язку з поширенням інфекційних недуг; заслуховували наукову доповідь про риносклерому, приймали нових членів. Подібні засідання Спілки проводили раз у місяць.
- 1918, 28 червня** — Військовий Міністр, Генеральний Бунчужний *Рогоза* видав Наказ Військової офіції Української Держави ч. 280 — По головній військовій санітарній управі. В ньому сказано: «Наказую всім військовим санітарним установам Української Держави приймати на лікування хворих вояків Австро-Угорської та Германської армії нарівні з козаками Української армії. Відчітність по утриманню Австро-Угорських та Германських вояків вести окремо».
- 1918, червень** — у Києві лікаря *Марка Нецадименка* обрано головою бюро організаційної комісії для скликання Всеукраїнського з'їзду лікарів, товаришами голови стали *Е. І. Дяченко* і *В. М. Гаккебуш*, секретарями — *А. Журавель*, *Левинський*, *Підаєцький*, *Іваницький*, *Вашетко* і *Жовтий*.

- 1918, 1 серпня** — у м. Миргороді почала функціонувати лікарня Полтавського губерньського земства, обладнана ваннами — водяними, пісочними та світловими; налагоджено гідро- та електротерапію.
- 1918, 2 серпня** — засновано Київський клінічний інститут Київської професійної спілки лікарів, що став першою в Україні установою, яка проводила вдосконалення лікарів; мав свої поліклініку, стаціонар, лабораторії. Декретом Раднаркому УССР 24 квітня 1919 р. його націоналізовано, став державним.
- 1918, 15 серпня** — за поданням Ради Міністрів Гетьман *Скоропадський* прийняв закон про відкриття Українського державного університету, засновано медичний факультет Київського українського державного університету — першу новітню українську національну вищу медичну школу. Міністр народної освіти і мистецтв Української держави *М. Василенко* видав закон про призначення до складу факультету викладачів: «Приват-доцент Університету св. Володимира доктор медицини *Овксентій Корчак-Чепурківський* ординарним професором Київського Державного Українського Університету по кафедрі гігієни і до перебрання у вересні деканом медичного факультету того ж Університету». Цим же законом ординарними і екстраординарними професорами призначено: *В. Константиновича*, *А. Тржецького*, *М. Нещади-менка*, *Є. Черняхівського*; виконуючими обов'язки професорів призначено *О. Черняхівського* та *М. Вовкобая*. Того ж дня ректорат Київського державного українського університету затвердив остаточно плани медичного факультету. Почався розвиток української національної вищої медичної школи; 99 відсотків студентів становили українці.
- 1918, серпень** — організовується перша українська кафедра клінічної хірургії медичного факультету Українського університету; її очолив проф. *Євген Черняхівський*.
- 1918, серпень** — у журналі «Українські медичні вісти» надруковано словник «Українська медична термінологія» — перший у Наддніпрянській Україні медичний словник наукової української термінології, який уклав д-р *Мартирій Галин*. Пізніше виданий окремою книжкою.
- 1918, серпень** — Волинська губерньська земська управа звернулася до уряду з проханням асигнувати 351 263 крб. на покриття дефіциту через відбудування в червні та липні та підтримання мережі земської медицини на Волині.
- 1918, 2—5 вересня** — Київська губерньська земська управа, в зв'язку з поширенням холерної епідемії, скликала нараду санітарних лікарів для вироблення плану боротьби з пошестю.
- 1918, вересень** — у Києві почав виходити «Вісник Міністерства народного здоров'я та опікування», щомісячний журнал, присвячений питанням санітарії, громадської медицини та опікування.
- 1918, вересень** — у Києві приступило до праці створене Київське товариство шкільних лікарів; його завдання — підвищення загального рівня рідної школи через фізичне і моральне оздоровлення молоді і постійний та неухильний догляд за рівномірним розвитком з усіх боків людської природи. Товариство очолив д-р *В. Л. Рейнгардт*, розташовувалося на вул. В. Підвальній, 23/41.
- 1918, 5 жовтня** — у Києві відбулося урочисте відкриття Українського державного університету, створеного на базі існуючого вже рік Українського народного університету. Це мав бути найбільший після Києво-Могилянської академії український державний осередок культурного розвитку нації. На відкритті виступили гетьман України *П. Скоропадський*, міністр освіти *М. Василенко*.

Володимир Винниченко, голова Національного союзу, сказав: «День, котрий ми переживаємо сьогодні — це день великої перемоги, той день, коли ми починаємо входити в коло європейських націй. Досі ми не мали своєї школи, а нація без школи — не нація, а етнографічний матеріал, попихач, яким ми були стільки віків. Школа — це самовідданість, це ліхтар, що освітить ту темноту, через яку ми загубили свою мораль, одрікаємося від своєї душі, плюємо на неї». В складі Університету був медичний факультет, який очолював декан *О. Корчак-Чепурківський*. На відкритті були присутні 3 000 студентів, українці становили 99%; влада Української Держави планувала відкрити ще 4 українські університети — в Одесі, Харкові, Катеринославі та Кам'янці-Подільському, медичні факультети мали бути в Харківському і Одеському українських університетах.

- 1918, жовтень** — у Києві в місячнику «Українські медичні вісти» д-р *Олександр Пучківський* опублікував статтю «Хірургічне лікування зрощення носової стінки і носової скойки» — першу наукову працю з оториноларингології українською мовою.
- 1918, листопад** — у Києві Українська Держава започаткувала Український Червоний Хрест; створений відповідно до вимог Женевської конференції; першим його головою став д-р *Андрій Вязлов*; після його смерті у 1919 р. головами УЧХ були *А. В. Ніковський* та *І. І. Холодний*. Останнього пізніше заслано більшовиками в концтабори, де й загинув. Було делеговано представника до Міжнародного Червоного Хреста в Женеві, яким став д-р *Л. Бачинський*. УЧХ діяв в Україні до 1921 р., пізніше — в еміграції та в роки Другої світової війни — у підпіллі. Вповні діяльним став після здобуття Україною незалежності.
- 1918, 14 грудня** — більшовицька влада в Харкові створила Народний комісаріат охорони здоров'я УСРР.
- 1918, 25 грудня** — Директорія Української Держави видала постанову про асигнування 2-х мільйонів карбованців на потребу Військово-санітарних місій в Австро-Угорщині та Німеччині (для придбання медикаментів і санітарних засобів).
- 1918, 26 грудня** — уряд Директорії призначив міністром народного здоров'я та опікування д-ра *Бориса Матюшенка*; пізніше його змінив приват-доцент *Овксентій Корчак-Чепурківський*.
- 1918, 28 грудня** — сформований Москвою радянський уряд України прийняв декрет про націоналізацію аптек, відбирали їх у власників і передавали державним органам. Пізніше (1920) декрет «Про націоналізацію аптечної справи» прийняв Раднарком УСРР.
- 1918, грудень** — за влади Директорії в Українській Державі об'єднано функції Медично-санітарної служби Української армії з діяльністю товариства Українського Червоного Хреста, головним завданням якого стало забезпечення допомоги армії і населенню в умовах воєнного конфлікту з Росією.
- 1918** — за підтримки Гетьманського уряду вчені Києва створили Українську Академію наук (УАН), пізніше з 1921 р. — Всеукраїнська Академія наук (ВУАН), створено фізико-математичний відділ, який мав мати катедри (зачатки теперішніх інститутів) та комісії: народного здоров'я, клінічної медицини, епідеміології та бактеріології, а також експериментальної зоології, ботаніки, хімії; почала працювати Медична секція, яку очолив *О. Корчак-Чепурківський*.
- 1918** — у Галичині поширилася епідемія висипного тифу, меншою мірою — черевного і поворотного тифів, що спричинилося, головним чином, поверненням вояків та полонених.

- 1918** — у Києві на базі монастирської лікарні Києво-Печерської лаври відкрито першу в місті інфекційну лікарню.
- 1918** — у Петрограді українські мікробіологи *Данило Заболотний* та *Микола Гамалія* створили першу вакцинно-сироваткову комісію для боротьби з інфекційними захворюваннями.
- 1918** — у Сімферополі при Таврійському університеті відкрито медичний факультет; існував до 1925 р., коли був розформований. Пізніше (1931) створено Кримський медичний інститут.
- 1918—1919** — у складі Української Галицької Армії (УГА) нараховувалося 167 лікарів — учасників Визвольних змагань, у т. ч. 96 студентів-медиків. До керівного санітарного складу входили полковники-доктори — *Андрій Бурачинський*, *Теоділь Бардах*, *Осип Кос*, *Іполит Левицький*, *Амврозій Целевич*; підполковники-доктори — *Осип Маланюк*, *Себастьян Мантель*, *Петро Петрушевич*, *Амврозій Юркевич*, *Осип Ямпольер*; отамани-доктори — *Тит Бурачинський*, *Ростислав Білас*, *Володимир Дроздовський*, *Теоділь Гвоздецький*, *Гайнріх Глянц*, *Лівій Клефаніус* та *Денис Новак*.
- 1918—1920** — внаслідок жовтневого військового перевороту і захоплення більшовиками України почалася розбудова централізованої соціалістичної медицини та охорони здоров'я. При впровадженій системі охорони здоров'я, соціального забезпечення та соціальної допомоги забезпечувалися діагностикою, лікуванням, медикаментами, санаторно-курортним оздоровленням особи з невисоким економічним достатком; при самовідданій праці частини лікарів та видатних досягненнях в окремих напрямках, через вади тоталітарної системи загальний розвиток медицини відстав від світового, в середньому, на одне покоління.
- 1918** — більшовицька влада розпочала націоналізацію аптек на захоплених територіях України.
- 1918** — в Одесі засновано «Медико-санитарный сборник».
- 1918** — Міністр народного здоров'я і опікування УНР підготував тимчасовий закон про утворення посад 11 уповноважених Міністерства (у 9 губерніях, в Холмщині та в Одесі); уповноважений мав бути вищим і незалежним від інших урядових установ представником Міністерства зі справ його компетенції і безпосередньо підлягати Міністерству.
- 1918** — спеціальна Українська державна геральдична комісія розробила положення, зокрема, про медичну військову символіку; Прапор міністра народного здоров'я та опікування, Прапор голови Українського Червоного Хреста.
- 1918** — у Києві видано невеликий (500 слів, 31 с.) «Російсько-український словничок медичних термінів», який уклала *Олена Курило*; призначений для учнів середніх шкіл.
- 1918** — у Харкові засновано медичний журнал «Врачебное дело» як орган Харківського медичного товариства.— щотижневий науковий і професійно-громадський медичний орган професійної спілки лікарів м. Харкова і губернії, що видавався товариством «Соціалістична думка» (російською мовою). Відповідальні редактори: проф. *М. Ф. Мельников-Разведенков* і проф. *В. П. Фавр*, секретарі — *О. Й. Гейманович* і *Л. Л. Рохлин*. До засновників його належали *М. Ф. Мельников-Разведенков*, *О. Й. Гейманович*, *М. П. Трінклер*, *О. О. Богомолець*, *В. Я. Данилевський*, *В. П. Образцов*, *О. В. Палладін*, *В. Н. Шамов*, *М. Д. Стражеско*, *М. П. Кончаловський* та ін. Журнал зразу задекларувався на боці «Рабоче-крестьянского правительства Украины», хоч була прийнята

резолуція «про повну аполітичність». Перше число було присвячене здебільшого питанням загальної патології і внутрішньої медицини. В розділі хроніки повністю ігноровано події українського медичного життя, зате на сторінках журналу часто висвітлювалося життя у Росії. Правління спілки лікарів клопоталося перед Воєнно-санітарною радою про звільнення лікарів та їхніх родин від реквізицій, обшуків і арештів. Незабаром журнал перейшов у розпорядження Наркомату здоров'я УСРР, однак його критикували за «буржуазно-демократичний» напрям. У період становлення тоталітаризму влада схвалювала журнал за «пропагування марксистсько-ленінської теорії». 1932 р. зроблено спробу перевести цей журнал на українську мову, але наступного року — знову на російську. Переведений в Українській державі 1992 р. на українську мову («Лікарська справа», гол. ред. — *А. Ю. Руденко*), але редакційні матеріали і більшість статей публіковано да- лі російською мовою.

- 1918** — український мікробіолог *Федір Омельченко* створив власну мікробіологічну лабораторію як дослідний заклад природничого відділу УНТ в Києві; у листопаді 1919 р. передав лабораторію Академії наук, де була перетворена у Мікробіологічний інститут.
- 1918** — у Києві першим головою правління заснованого Клінічного інституту удосконалення лікарів, став проф. *М. А. Левітський* — видатний український офтальмолог; пізніше (1922—1938) його замінив проф. *О. Б. Беренштейн*.
- 1918—1921** — під час перебування в Україні *В. І. Вернадський* написав одну із найвизначніших своїх біологічних філософських праць — «Жива речовина»; опублікована лише через 57 років.
- 1919, січень** — у процесі реорганізації Української Галицької Армії (УГА) Державний військовий секретаріат призначив керівником санітарної служби отамана д-ра *Ростислава Біласа*. Начальними лікарями бригад стали *Володимир Шуровський* (I бригада), *Фастман* (II бригада), *Андрій Гаврилюк* (III бригада), *Володимир Білозор* (IV бригада), *Євген Олексій* (VII бригада), *І. Стефанович* (VIII бригада), *Юда Маврикій* (IX бригада), *Володимир Гамерський* (X бригада), *Рибачевський* (XI бригада), *Сасовер Данило* (XXI бригада). Організовано військові лічниці: польові, запасні та окружні. Найважливіші окружні лічниці були у Станіславові, Тернополі, Чорткові, Сокалі, Кам'янці Струмиловій, Радехові, Стрию, Дрогобичі, Самборі та Ходорові. Три санітарні потяги очолювали *Р. Гаванський*, *О. Гробельний* та *Скоморовський*. Особовий склад УГА, який тоді становив майже 50 000 чоловік, обслуговували 24 лікарі, 34 студенти-медики, 4 студентки-медички, 2 аптеки, 5 лічниць, 529 ліжок, 3 санітарні поїзди, 2 купальні поїзди. У запіллі (тилу) Армії працювало 95 лікарів, 2 лікарки, 66 студентів-медиків, 8 студенток-медичок; було 18 аптек, 25 лічниць, 12 притулків, 5 643 ліжок; 48 дезінфекторів.
- 1919, січень** — до Станіславова (нині — Івано-Франківськ) прибули з Відня і зголосилися до служби в Армії ЗУНР полковники-лікарі: *Михайло Кос*, *Йосиф Кос*, *Андрій Бурачинський* і *Володимир Целевич*.
- 1919, лютий** — у Станіславові Державний секретаріат ЗУНР створив Державну раду здоров'я, до якої увійшли лікарі *Іван Куровець*, *Андрій Бурачинський*, *Ростислав Білас*, *Остап Прийма*, *Олександр Жуковський*, *Володимир Янович*, *Густав Добруцький*, *Станіслав Кубіштал*, *Гнат Ромарін*, *Остап Бородаєвич* та аптекарі *Т. Теодорович*, *А. Ляндес* і *С. Петриківна*. Основна їхня діяльність була скерована на боротьбу з епідемією висипного тифу.

- 1919, березень** — на територіях, захоплених більшовиками, розпочато впровадження загального і обов'язкового страхування коштом роботодавців, усю медичну допомогу передано лікарняним касами.
- 1919, березень** — у Галичині досягла найбільшого поширення епідемія висипного тифу. За даними звітів повітових лікарів, у ЗУНР занедужали: на висипний тиф — 17 229 чоловік, черевний — 117, віспу — 31, скарлатину — 21. Для боротьби з епідемією Державний секретаріат ЗУНР утворив Раду здоров'я, до якої увійшли д-р *І. Куровець* — начальник санітарного відділу Секретаріату внутрішніх справ, полковий лікар *А. Бурачинський*, відпоручник військового секретаріату отаман д-р *Р. Білас*, від Українського Червоного Хреста — д-р *О. Прийма* та д-р *В. Янович*. Були призначені повітові лікарі, які утворили санітарні комісії. За 3 місяці захворіло на тиф 34 лікарі, 14 з них померли. В травні вдалося послабити епідемію.
- 1919, 8 травня** — прийнято рішення про входження Закарпаття як Прикарпатської Русі до Чехо-Словаччини на правах автономії; розвиток охорони здоров'я організовувався за законами Чехо-Словаччини; сформовано близько 70 лікарських дільниць, у яких працювали 110 лікарів, з них лише одиниці — українці.
- 1919, 9 червня** — в Чорному острові відбулася політична нарада, внаслідок якої Міністром здоров'я та заступником Голови Ради Міністрів призначено д-ра *Дмитра Одрину*, уродженця Білоцерківщини.
- 1919, червень** — у Галичині після проголошення *Петрушевича* диктатором ЗУНР, коли владу перейняла військова канцелярія диктатури, санітарну службу очолив полковник-доктор *Андрій Бурачинський*, згодом у Кам'янці-Подільському він обійняв посаду головного лікаря УГА; сотник-доктор *Кость Таянкевич* став санітарним шефом етапу.
- 1919, 1 липня** — військово-санітарну службу УНР та діяльність Українського Червоного Хреста очолив д-р *Верхратський*, який замінив д-ра *Совачева*.
- 1919, 15 липня** — санітарна служба Української Галицької Армії в складі 100 осіб з усім майном перейшла Збруч і стала на службу спільним збройним силам УНР; центром усієї санітарно-медичної служби став Кам'янець-Подільський — тодішня тимчасова столиця Української Держави.
- 1919, 18 липня** — у Кам'янці-Подільському закінчились заняття з теоретичного курсу для сестер-жалібниць, влаштовані відділом УЧХ; після складання іспитів слухачки дістали відповідні свідоцтва та могли приступати до догляду за пораненими і хворими.
- 1919, липень** — Польський уряд видав санітарний закон, який зобов'язував повідомляти владу про випадки захворювання та смерті від туберкульозу.
- 1919, 1 серпня** — вийшов перший номер журналу «Известия народного комиссариата здравоохранения УССР» (російською мовою) за редакцією заступника народного комісара здоров'я *Н. А. Кост*. Містив неофіційну та офіційну частини, в яких були надруковані статті: Від редакції; Радянська влада і радянська медицина; *С. Томіліна* «Проект заходів по покращенню санітарних умов сільського населення України»; Організація аптечної справи в Радянській республіці; Огляди діяльності відділів комісаріату; Повідомлення з місць; Хроніка (про статистику інфекційних захворювань); накази, декрети та циркуляри комісаріату.
- 1919, серпень** — у Києві відкрито Державний зуболікарський інститут; існував до жовтня 1920 р., коли його включено до складу Інституту охорони здоров'я і реорганізовано в одонтологічний факультет.

- 1919, 20 вересня** — Київська губерньська народна управа повідомила в пресі, що в будинку управи на вул. Володимирській, 33 відкрито першу нормальну земську аптеку з вільним відпуском ліків для населення.
- 1919, вересень** — у Києві Міністерство народного здоров'я і опікування Української Держави почало видавати «Вістник Міністерства Народного Здоров'я і Опікування» — щомісячний журнал, присвячений питанням санітарії, громадської медицини та опікування. Редакція розташовувалась на вул. Рейтарській, 22. Зміст першого числа журналу такий: 1. Офіційна частина. 2. Від редакції. 3. *С. А. Томлін*. Фрагменти по філософії медицини. 4. Крайовий медично-санітарний з'їзд України 16—19 жовтня 1917 р. у м. Києві. 5. *В. В. Удовенко*. Найближчі завдання та схема організації санітарної статистики на Україні. 6. З'їзд по організації Українського Товариства Червоного Хреста. 7. Крайовий протичумний з'їзд в Одесі 12—14 січня 1918 р. 8. Нарada представників Губерніальних санітарних організацій при Міністерстві народного здоров'я і опікування 22—25 травня 1919 р. 9. Постанови першого Всеукраїнського делегатського з'їзду зубних лікарів. 10. Матеріали до історії медицини. 11. Дописи з Поділля і з Херсонщини. 12. За кордоном: в Польщі. 13. Реферати і рецензії. 14. Критика і бібліографія. 15. Хроніка.
- 1919, вересень** — після закінчення воєнних дій Львівський університет, який відкрив уряд Австро-Угорщини і якому було надано ім'я цісаря Франц-Йосифа, перейменований поляками на університет Яна Казимира; встановлено нові правила прийому студентів, за якими навчання (в тому числі на медичному факультеті) української молоді було заборонено.
- 1919, вересень** — після переходу Української Галицької Армії за Збруч реорганізовано медичну службу; утворено 4 польові та 4 запасні лікарні, які розташовувалися у Вінниці, Жмеринці, Гнівані, Бірзулі, Браїлові й Барі.
- 1919, жовтень** — захопивши Київ, денікінці заборонили діяльність Українського Червоного Хреста.
- 1919, жовтень** — в УГА, яка перейшла через Збруч до Східної України, поширилася епідемія висипного тифу; захворіло до 70 відсотків складу армії; близько 20 тисяч вояків лежали у військових шпиталях, решта — в цивільних лікарнях або селянських хатах.
- 1919, 16 листопада** — у Кам'янці-Подільському від тифу помер Міністр охорони народного здоров'я та опікування УНР *Дмитро Одріна*. Наступником його на короткий час став д-р *К. Підбуцький*, який очолив Військову медично-санітарну службу.
- 1919, листопад** — наприкінці місяця д-р *Підбуцький* залишив пост голови Української військової медично-санітарної служби; її очолював д-р *В. Совачів* до 20 листопада 1920 р.
- 1919, листопад** — Міністром охорони здоров'я Директорія призначила д-ра *Ст. Стемповського*.
- 1919, 25 грудня** — у Львові відновлено діяльність Українського лікарського товариства, перервану Першою світовою війною; відбулися перші післявоєнні загальні збори, вшановано пам'ять померлого у 1916 р. голови товариства д-ра *Євгена Озаркевича*; головою обрано д-ра *Івана Куровця*. Збори постановили видавати «Лікарський вісник», працювати над створенням українського медичного назовництва, влаштовувати курси для студентів медицини (пізніше стали медичним факультетом Українського таємного університету). Згодом ці збори розглядали як Перший з'їзд українських лікарів Галичини (УЛТ).

- 1919, 26 грудня** — наказом Директорії про склад першої Ради Народних Міністрів Української Держави Міністром народного здоров'я призначено д-ра *Бориса Матюшенка*. Він багато уваги приділив утворенню Спілки українських лікарів, організував роботу Термінологічної комісії. Незабаром виїхав за кордон на Мирну конференцію у Парижі та залишився в еміграції, заснував Закордонне бюро Українського Червоного Хреста; став його головою та виконував ці обов'язки до 1921 р.
- 1919, грудень** — до Варшави прибула з України місія Українського Червоного Хреста, яку очолювали *Людмила Черняхівська-Старицька* і *Софія Русова*; до складу її входив доктор медицини професор *Олександр Черняхівський*; завданням місії було вивчити і полегшити умови перебування у таборах полонених та інтернованих українців.
- 1919** — у Києві засновано «Будинок покаліченої дитини» — першу установу ортопедичного профілю.
- 1919** — в Одесі більшовики вбили професора медичного факультету терапевта *А. І. Ускова*.
- 1919** — в Одесі проведено першу в країні Бальнеологічну виставку; професор *Є. М. Брусиловський*, що майже все життя працював на Куяльницькому лимані, представив на ній понад 1000 експонатів із бальнеології та лиманотерапії; наступного року її реорганізовано в Бальнеологічний музей.
- 1919** — заходами адмірала *Теофіла Окуневського* (родом з Галичини) — головного лікаря військового флоту Австро-Угорщини — Україні передано повністю устаткований персоналом і ліками шпиталь Міжнародного Червоного Хреста, який відіграв значну роль у боротьбі з епідемією висипного тифу.
- 1919** — при Наркоматі освіти УСРР створено відділ вищої школи, всупереч принципам автономії університетів і вищих шкіл в усьому світі, започатковано систему докладного партійного контролю та управління вищими школами, характерну тоталітарному суспільству.
- 1919** — створена з ініціативи Центральної Ради Правописна комісія, яку очолював *Агатангел Кримський*, видала «Найголовніші правила українського правопису», що стали основою української орфографічної системи. Згідно з цими правилами друкували українські медичні видання; діяли до 1928 р., коли були замінені «Скрипниківським» правописом.
- 1919** — Харківське медичне товариство з ініціативи професора *В. Я. Данилевського* створило Органо-терапевтичний інститут — першу в країні установу ендокринологічного профілю, працював у галузі фармакотерапії ендокринних захворювань. У червні 1927 р. при ньому створено першу в країні і третю у світі (після Берліна і Праги) ендокринологічну клініку. Згодом (1930) реорганізований у Всеукраїнський інститут ендокринології і органотерапії. Опрацьовував метод отримання інсуліну, фолікуліну, пролану, пітуїтрину, тиреоїдину, адреналіну.
- 1919** — у Відні лікар *Віктор Піснячевський* почав видавати український часопис «Воля», у якому висвітлювалися події в Україні.
- 1919** — у Києві *М. Нещадименко*, видатний український мікробіолог, очолив Київський бактеріологічний інститут, був його керівником до 1931 р.
- 1919** — у Києві засновано Фізично-медичну наукову спілку, яку очолив проф *А. П. Кривов*; об'єднувала переважно російськомовних науковців. у 1920 р. не працювала, до 1924 р. проведено 28 засідань; 23 грудня 1924 р. відбулося засідання, присвячене 40-літньому ювілею лікарської і науково-педагогічної діяльності проф. *Т. Г. Яновського*.

- 1919** — у Києві український мікробіолог *М. Нецадименко*, родом з Черкащини, заснував першу в Україні кафедру мікробіології Медичного інституту; очолював її до початку війни.
- 1919** — в Києві в Олександрівській лікарні *А. Г. Радзівський* організував перше в Україні урологічне відділення, у Харкові у 2-й лікарні *І. І. Маклецов* організував ліжка для урологічних хворих.
- 1919** — у Львові створено Медичну секцію Українського горожанського комітету, яка почала виконувати функції Українського Червоного Хреста.
- 1919** — Центральна Рада скеровує до Берліна українську Військово-санітарну місію, яка фактично виконувала функції першого посольства України в Німеччині; зокрема, закупила для України велику кількість німецької медичної літератури. Ця література переховувалася у Берліні до 1927 р., коли стараннями Співки українських лікарів у Чехо-Словаччині її переслано до Медичної секції Всеукраїнської Академії наук.
- 1920, 27 січня** — у зайнятому більшовиками Харкові, на протигагу Міністерству народного здоров'я і опікування УНР, на засіданні Всеукраїнського ревкому та Раднаркому України створено Всеукраїнську комісію з охорони здоров'я у складі *М. І. Барсукова* (голова), *М. М. Щербакова* і *С. І. Міцкевича*; проводила боротьбу з епідемією тифів, організувала підготовку медичних працівників різних категорій, яких бракувало, відновлювала лікарняну мережу.
- 1920, січень** — у Львові вийшло перше число «Лікарського вісника» — органу Лікарської комісії НТШ і Українського лікарського товариства, першого в Галичині медичного науково-практичного журналу українською мовою. Заснований з ініціативи *М. Панчишина*, у редакційній колегії — *М. Панчишин*, *І. Бережницький*, *С. Дрималик*, *І. Куровець*. Упродовж року видано 8 чисел, у наступному році — 1. Через брак передплатників та заборони висилання у Східну Україну видання припинено; відновлено у 1925 р. Регулярно став виходити 1933 р. Найчастішими авторами були *М. Панчишин*, *Т. Бурачинський*, *М. Музика*, *Ю. Кордюк*, *С. Парфанович*, *О. Філяс*, *Є. Лукасевич*, *П. Шепченко*, *Р. Осінчук*, *Б. Гординський*, *Н. Лукіянович*, *С. Коржинський*, *В. Кархут*. Виходив до 1939 р., коли був заборонений більшовиками. Відновлений (1954) українською еміграцією (УЛТПА) у США, з 2000 р. друкується знову у Львові.
- 1920, січень** — у Харкові почав виходити «Бюлетень народного комісаріату охорони здоров'я УСРСР». Містив постанови медичних з'їздів, розпорядження Наркомату здоров'я, його Колегії. Видавався перші роки українською мовою.
- 1920, січень** — у Херсонській губернії, розділеній більшовиками на Миколаївську і Одеську губернії, розпочалося формування державної страхової системи. Скасовано старі страхові організації, страхування передане трьом відомствам: охорони праці, соціального забезпечення та охорони здоров'я. Страхова медицина стала складовою частиною єдиної державної медицини.
- 1920, січень** — Харківський медико-механічний інститут перетворено на Перший державний український медико-механічний інститут.
- 1920, 19 березня** — Київський губернський відділ Наркомату освіти видав наказ № 56 про ліквідацію існуючих університетів та створення на їх базі нових інститутів народної освіти; почався період повної ліквідації більшовицькою владою університетського самоврядування та академічної автономії.
- 1920, 6 квітня** — декрет РНК УСРСР запровадив мілітаризацію медичних вищих шкіл, перетворивши їх в медичні академії (наближені до військових) та

запровадивши обов'язкове відвідування студентами лекцій і семінарів як трудову повинність; невиконання обов'язків студентами і викладачами розглядалося як трудовий саботаж і дезертирство; навчальну роботу було ускладнено великим перевантаженням кількістю викладачів і малими приміщеннями, групи нараховували до 100 студентів, у аудиторіях, що вмщали максимально 65 осіб, навчалися 130 студентів.

- 1920, квітень** — Київський губернський відділ Наркомату освіти на базі медичного факультету Українського державного університету, медичного факультету Університету св. Володимира, Одонтологічного інституту та Жіночого медичного інституту створив Інститут охорони здоров'я; уже в грудні його перетворено в Київську державну медичну академію, а в грудні 1921 р. — у Київський державний медичний інститут.
- 1920, липень** — у Кам'янці-Подільському, на території УНР, київський професор *О. Черняхівський* організував і очолив філію Всеукраїнської спілки лікарів; її члени планували видавати власний друкований медичний орган, популяризувати медично-гігієнічні знання серед населення, тимчасово приєднатися до «Лікарського вісника» у Львові.
- 1920, 28 серпня** — перепис населення у межах УСРР подав 26 070 000 чоловік; якщо врахувати, що до Першої світової війни на цьому просторі проживало 30 млн чоловік, то через війну, пошесті, зменшення приросту втрачено 6—7 млн. чоловік (за *Б. Матюшенком*).
- 1920, жовтень** — у Києві більшовики заарештували і засудили до 3-х років ув'язнення *Губенка (Остан Вишня)* — працівника санітарної управи Міністерства шляхів УНР; 1933 р. його знову заарештовано і засуджено до розстрілу, присуд замінено на 10 років ув'язнення.
- 1920, 23 грудня** — уряд УСРР затвердив Головний комітет профтехнічної і спеціальної освіти (УКРГОЛПРОФОС) з відділом медичної освіти «для впровадження у життя основних завдань компартії».
- 1920, грудень** — у Києві Інститут охорони здоров'я перетворено в Київську державну медичну академію.
- 1920** — у Києві та Харкові відкриті рентгенорадіологічні інститути.
- 1920** — більшовицька влада закрила Харківський університет, на базі медичного факультету університету та Жіночого медичного інституту створено Харківську медичну академію; у 1921 р. переіменовано у Харківський медичний інститут.
- 1920** — у Харкові та в Одесі на базі фармацевтичних лабораторій медичних факультетів університетів створено Науково-дослідні хіміко-фармацевтичні інститути.
- 1920** — в Одесі більшовицька влада ліквідувала медичний факультет Одеського (Новоросійського) університету та Одеські жіночі медичні курси, на їх базі створили Медичну академію. Ректором призначено *Данила Кириловича Заболотного*, видатного українського мікробіолога; тут він відкрив першу в світі кафедру епідеміології. 1921 р. Медичну академію перетворено на Одеський медичний інститут.
- 1920** — в Одесі на базі отоларингологічної клініки військового шпиталю український лікар доктор медицини *Олександр Пучківський* організував першу в Україні кафедру оториноларингології.
- 1920** — у Києві видано «Російсько-український медичний словник» за редакцією *М. Галина* — перший український науковий медичний словник у Наддніпрянській Україні.

- 1920** — в Одесі *Д. К. Заболотний* створив першу в країні кафедру епідеміології.
- 1920** — у Києві і Харкові створено Інститути рентгенології та радіології.
- 1920** — у Києві засновано Всеукраїнський державний інститут дитячої ортопедії, 1924 р. перетворено на Український НДІ травматології й ортопедії.
- 1920** — у Львові в «Лікарському віснику» опубліковано статтю *М. Музики* «Розвій медичної науки і літератури на Україні в 1917—1918 рр.»
- 1920—1922** — у Харкові проведено три Всеукраїнські наради з питань охорони матері та дитини.
- 1920—1929** — в Україні виходили 33 періодичні медичні видання українською та 55 видань російською мовою; у цьому десятиріччі засновано 32 українські видання та 50 російських; це був період найінтенсивнішого розвитку української періодичної медичної літератури. Водночас тоталітарний режим та прибічники русифікації нарощували російські медичні видання.
- 1921, 17 січня** — у Відні український лікар, уродженець Тернопільщини професор *Іван Горбачевський* з групою однодумців заснував у Празі Український вільний університет (УВУ) та став його ректором. Восени того ж року перенесено УВУ до Праги, лекції відбувалися у стінах Карлового університету, діяли 2 факультети — філософічний і правничий; а 1945 р. перенесений до Мюнхена.
- 1921, 7 березня** — Українська Академія наук (УАН) уперше обирає своїм дійсним членом лікаря — професора *Овксентія Корчака-Чепурківського*.
- 1921, березень** — партійний з'їзд проголосив курс на нову економічну політику (НЕП), після цього майже всі медичні заклади переведено на місцевий бюджет.
- 1921, 14 червня** — УАН перейменована у Всеукраїнську Академію наук (ВУАН).
- 1921, червень** — у м. Твері (Росія) засновано журнал «Новий хірургічний архів», на той час перший і єдиний в СРСР спеціалізований хірургічний журнал. У 1924 р. переведений до Дніпропетровська, де виходив до 1941 р. З 1955 р. перенесено до Києва. У 1962 р. перейменовано на «Клінічну хірургію». Видавався російською мовою.
- 1921, серпень** — рішеннями уряду ліквідовані Правління медичних інститутів, які початково існували, і запроваджено «одноособове управління вищою школою в особі відповідального ректора і фактичного контролю в управлінні з боку уповноваженого політкомісара»; керівництво діяльністю інститутів перейняли повністю партійні органи.
- 1921, 15 вересня** — у Львові всупереч заборонам польської влади українські науковці — доктори наук заснували Український (таємний) університет, який діяв нелегально. Почато запис студентів на три факультети: філософський, правничий та медичний, згодом — і на мистецький. Медичний факультет мав 10 кафедр, діяли 1-й та 2-й курси, на навчання записалися 185 студентів; викладали за університетськими програмами українською мовою (використовуючи переважно німецькі підручники та латинську термінологію). Деканом медичного факультету став *Мар'ян Панчишин*; університетом керували Сенат, очолюваний виборним Ректором, колегія професорів, декани факультетів. Ректорами були по черзі *Василь Шурат*, доктор *Мар'ян Панчишин*, *Е. Давидяк*. Документи про закінчення двох курсів друкували латинською мовою, свідоцтва про державні іспити видавали від імені Західно-Української Народної Республіки і Сенату Української вищої школи. Після закінчення 4-х семестрів студенти виїжджали продовжувати навчання у закордонних університетах, де визнавали свідоцтва У(т)У. Існував до липня 1925 р.

- 1921, вересень** — Міністерство віровизнання та народної освіти Польщі видало розпорядження, за яким заборонялося приймати українців до вищих навчальних закладів у Львові та в усій Польщі; для здобуття медичної освіти українські студенти змушені були виїздити в закордонні університети. Пізніше прийнято «numerus clausus» — різке обмеження числа українців, яких дозволялося приймати.
- 1921, 20 жовтня** — київський лікар — проф. *О. Черняхівський* і *Людмила Старицька-Черняхівська* були делегатами Першого всеукраїнського собору Української автокефальної православної Церкви, на якому митрополитом було висвячено *Василя Липківського*.
- 1921, 23 жовтня** — у Львові у великій залі Народного дому відбулася інавгурація академічного року Українського (таємного) університету, промову виголосив проректор проф. *Мар'ян Панчишин*.
- 1921, 8 листопада** — рішенням уряду Медичні академії перетворені в медичні інститути з організацією у них двох факультетів: лікувального і одонтологічного.
- 1921, 10 грудня** — більшовицький уряд запровадив декрет про введення соціального страхування замість попереднього соціального забезпечення, почалося становлення робітничої страхової медицини («Робмеди»); останню ліквідовано 1927 р.
- 1921, 13 грудня** — Київську медичну академію реорганізовано у Київський медичний інститут.
- 1921, грудень** — у зв'язку з впровадженням НЕПу (нової економічної політики) бюджет охорони здоров'я розділено на державний і місцевий; це призвело до гострої кризи охорони здоров'я, яку поглиблювали явища голоду; через брак фінансування кількість лікарняних ліжок у Києві з 5 720 (у 1920 р.) зменшилась до 3 200 (кінець 1922 р.).
- 1921, грудень** — організована партійними органами Перша всеукраїнська конференція з медичної освіти радикально змінила систему підготовки лікарів, замість лікарів-універсалів, вирішено готувати спеціалістів, для чого запроваджено спеціалізації — «ухили»: санітарно-профілактичний, терапевтичний, хірургічний та охорони материнства і дитинства. Висунуто лозунг: «Готувати не енциклопедистів, а спеціалістів».
- 1921** — в Одесі засновано Інститут туберкульозу та Хіміко-фармацевтичний інститут.
- 1921** — лікар *Рибінський* із Київського бактеріологічного інституту побував на маляріологічних курсах Ліги націй у Франції та Італії.
- 1921** — в Одесі *Н. І. Кефер* організував першу в Україні кафедру і клініку ортопедії.
- 1921** — у Києві вийшла книга *Данила Заболотного* «Основи епідеміології».
- 1921** — у Харкові засновано Медичний стоматологічний інститут (у 1967 р. переведений до Полтави).
- 1921** — в Одесі Медичну академію влада реорганізувала в Одеський медичний інститут; водночас ліквідовано посаду декана.
- 1921** — в Одесі на базі Вищих жіночих курсів створено Хіміко-фармацевтичний інститут; у 1959 р. переведений до Запоріжжя як Запорізький державний фармацевтичний інститут.
- 1921** — в Україні 174 821 чоловік хворіли на черевний тиф.
- 1921** — у Харкові на базі неврологічного центру, створеного в роки Першої світової війни *О. Й. Геймановичем*, відкрито Український психоневрологічний інститут.
- 1921** — у Харкові вийшла книга «Про голод»; у ній вміщена стаття *А. Івановського* «Антропологічні дослідження голодаючих», в якій він описав значні зміни фізичних показників населення під впливом голоду.

- 1921, 18 вересня** — засновано перший в Україні Харківський фармацевтичний інститут, ініціаторами були професори-фармацевти *М. А. Валяшко, М. П. Красовський, О. Д. Розенфельд*; перший випуск фармацевтів відбувся 1 березня 1924 р.
- 1921** — засновано Ялтинський інститут кліматотерапії туберкульозу.
- 1921** — захворюваність на черевний тиф в Україні становила 61,5 на 10 000 населення; загалом у СРСР — 43; (для порівняння, у Німеччині — 3,04).
- 1921** — в Україні засновано перші кафедри ортопедії та травматології в Харківському та Одеському медичних інститутах.
- 1921** — при Всеукраїнській Академії наук *Овксентій Корчак-Чепурківський* заснував «Науково-дослідчу кафедру народного здоров'я і соціальної медицини» — перший український академічний науковий медичний заклад.
- 1921** — при Всеукраїнській Академії наук створено перший в Україні Інститут фізичної культури; очолив його проф. *Володимир Підгаєцький*.
- 1921** — у вищих медичних школах УСРР прийом студентів не обмежувався, записувалися всі охочі; навчалося 17 206 студентів, випущено 1 432 лікарів.
- 1921** — у Вінниці відкрито Фармацевтичний інститут; у 1930 р. на його базі створено заочний Медичний інститут, який у 1932 р. реорганізовано у виробничий вечірній Медичний інститут; у ньому навчалися, не перериваючи роботи, середні медичні працівники м. Вінниці.
- 1921** — у Львові видано книгу д-ра *Сильвестра Дрималика* «Порадник лікарський у всіх недугах людей» (54 с.), набув великої популярності серед населення Галичини.
- 1921** — у Харківському медичному інституті заходами *Ю. М. Гофунга* — відомого українського стоматолога, уродженця Полтавщини, відкрито одонтологічний факультет; він став його першим деканом і професором.
- 1921** — у Харкові відбувся Перший Всеукраїнський з'їзд лікувальної медицини; вперше на таких з'їздах звучали виступи українською мовою.
- 1921** — український народ зазнав великих втрат від голоду; в Херсоні народилося 2 254, померло 4 241 чоловік; у Полтаві відповідно 1 949 і 3 595 чоловік; втрати були здебільшого чоловічого населення.
- 1921—1923** — створено Інститути вдосконалення лікарів у Києві, Одесі та Харкові.
- 1922, 22 квітня** — у Подєбрадах (Чехо-Словаччина) українські емігранти-науковці заснували Українську господарську академію; з 1932 р. — Український технічно-господарський інститут. У роботі цієї вищої школи брали участь українські лікарі *А. Старков, В. Гармашів, А. Гончаренко, В. Королів*.
- 1922, 15 червня** — у доповіді Київського лікувального підрозділу йшлося: «Лікувальну медицину в останній час піддали ще незакінченій важкій операції — переведенню на місцеві кошти... в результаті перед нами важка криза... дільнична і решта сітки жорстоко потерпіли... Ця, справжня фізична боротьба за існування, при повній, майже всюди, байдужості місцевих органів влади, становить основний тон всього життя лікувальних установ Київщини на протязі першого півріччя 1922 р.» Настало масове скорочення штатів, повністю скорочено райздороввідділи.
- 1922, 26 червня** — Рада ВУАН ухвалила рішення провести в жовтні 1922 р. Всеукраїнський науковий конгрес.
- 1922, 10—14 серпня** — у Харкові Наркомздрав'я України організував Всеукраїнську нараду з лікувальної медицини, на якій ухвалено рішення про впорядкування лікувальної мережі та впровадження інституту інтернів при губернських лікарнях.

- 1922, серпень** — у Києві засновано журнал «Профілактична медицина», спочатку виходив російською мовою. У період українського відродження 1929 р. переведений на українську мову; був одним з провідних, найпоширеніших українських медичних журналів з галузі практичної медицини і гігієни, у редколегію входив *Д. К. Заболотний*. Закритий владою під час русифікації 1937 р.
- 1922, вересень** — у Києві з ініціативи професора Київського медичного інституту *Олександра Тижненка* організовано Дерматологічно-венерологічне товариство. Щомісячно проводилися збори, на яких заслуховували та обговорювали науково-практичні доповіді (переважно українською мовою), демонстрували хворих, муляжі, мікроскопічні препарати. На кінець 1924 р. товариство нараховувало понад 60 дійсних членів.
- 1922, 28 листопада** — у Києві на базі 9-ї міської лікарні з ініціативи *Т. Г. Яновського* відкрито «Київський туберкульозний інститут», очолювали його лікар *М. Єфремова*, а з 1925 р. — проф. *А. І. Собкевич*; пізніше (1928) — Інститут туберкульозу ім. акад. *Ф. Г. Яновського*.
- 1922, 10 грудня** — у Празі урядом Республіки затверджено статут Спілки українських лікарів у Чехо-Словацькій Республіці, організатором якої був *д-р Борис Матюшенко* — колишній голова Закордонної місії Українського Червоного Хреста; очолював Спілку до 1935 р.
- 1922, грудень** — з ініціативи *д-ра Бориса Матюшенка* створено Спілку українських лікарів Чехо-Словацьчини з осідком у Празі. Головними завданнями Спілки було об'єднати українських лікарів в еміграції; допомагати їм у професійному вдосконаленні та науковій і фаховій праці; вести наукову та культурно-освітню роботу; підтримувати громадську діяльність. Спілку очолив *Б. Матюшенко*; Чехо-Словацький уряд надавав їй грошову допомогу. Спілка видавала науковий журнал «Український медичний вісник», видала Медичний латинсько-український словник; нараховувала близько 120 членів. Почесними членами Спілки були проф. *І. Горбачевський*, проф. *Б. Матюшенко*, *д-р В. Гармашів*, *д-р М. Левицький*. Її розпущено 21 вересня 1940 р.
- 1922** — вийшов «Правописний словник» *Григорія Голоскевича*, містив 40 тис. слів, багато медичних термінів. Оснований на першому українському правописі 1929 р. Пізніше заборонений в УСРР комуністичним режимом, вилучений і знищений. Перевиданий 7 разів українською діаспорою; його переважно дотримувалися еміграційні видання, не бажаючи застосовувати запроваджений адміністративно-тоталітарним режимом зрусифікований правопис; *Г. Голоскевич* загинув у концтаборах ГУЛАГу.
- 1922** — у Варшаві *д-р Євмен Лукасевич* видав книжку «Як доглядати діток-немовлят» (52 с.).
- 1922** — у Львові товариство «Народна лікарня» розпочало серед громадськості збір коштів на побудову шпиталю. Будову почато восени 1930 р., а закінчено у 1936 р. Затрачені кошти становили 600 000 золотих. Начальний лікар Народної лікарни та шпиталю — хірург *Тит Бурачинський*.
- 1922** — у Харкові засновано Український психоневрологічний інститут, Інститут клінічної психіатрії та Інститут соціальної психогігієни; були реорганізовані у 1932 р.
- 1922** — в Україні проводилася акція «Голодні України», в якій найактивнішу участь брали академіки *М. Грушевський*, *К. Студинський*, *О. Корчак-Ченурківський*.

- 1922** — від голоду на Україні різко зросла смертність населення; на Катеринославищині народилося 7 127, померло 17 275 чоловік; упродовж січня місяця в Одесі народилося 180, померло — 2 208 чоловік.
- 1922** — відбулася Всеукраїнська нарада завідувачів Губернських відділів охорони здоров'я; ухвалено коштом місцевого бюджету утримувати повітові та губернські соматичні лікарні; коштом державного бюджету та впровадженого страхового фонду — всю мережу, призначену для обслуговування лише застрахованих; у той же час лікарні, санаторії, аптеки, рентгенкабінети, клінічні лабораторії, інститути фізичних методів лікування, призначені для обслуговування «нетрудового елементу», переведено на господарський розрахунок; дозволено їх (крім аптек) здавати в оренду приватним підприємцям. Багато медично-санітарних працівників не вірили в реальність такої системи, бурхливі дискусії викликали питання про місце і роль страхових кас.
- 1922** — вперше проведено вибіркове санітарне дослідження сільського населення України.
- 1922** — *Данило Заболотний* звернувся до влади з клопотанням про відкриття у Вінниці медичного інституту, проте на його лист не звернули уваги.
- 1922** — в Одесі в дитячій клініці медичного інституту *Ю. Ю. Крамаренко* здійснив уперше вдале переливання крові 4-річній дитині з важкою формою цинги.
- 1922** — радянські органи видали декрет «Про санітарні органи республіки».
- 1922** — у Києві з ініціативи проф. *М. Нещадименка* запроваджено вакцинацію БЦЖ новонароджених дітей.
- 1922** — у Львові в Українському (таємному) університеті на 10 кафедрах медичного факультету навчалося 170 студентів перших двох курсів.
- 1922** — в Україні створено «Укрдержторг», який мав забезпечувати лікувальні установи медичним обладнанням.
- 1922** — у Харкові з ініціативи українського професора-педагога *О. Попова* та під його керівництвом створено Центральний інститут експериментальної педагогіки; в ньому організовано відділ фізіології вищої нервової діяльності, який очолив *В. Протопопов*. Були встановлені контакти з американськими психологами, згодом з передмовою американського психолога *Вотсона* вийшла книжка *В. Протопопова* «Основи поведінки». Інститут видавав журнал «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки» (1925—1932) за редакцією професорів *О. Попова*, *В. Протопопова* і *М. Волобуєва*.
- 1922** — у Харкові при Народному комісаріаті охорони здоров'я створено Всеукраїнську санітарну раду.
- 1922** — в Одесі у хірургічній клініці Медичного інституту *Н. Є. Крамаренко* здійснив вперше в Україні непряме переливання крові із врахуванням ізоаглютинаційної сумісності.
- 1922** — український лікар-учений проф. *Михайло Левітський* очолив Київське офтальмологічне товариство, пізніше (1925) став головою Офтальмологічної секції Єдиного науково-медичного товариства.
- 1922** — уряд УСРР відмінив необмежений до цього часу набір студентів у медичні (та інші) вищі школи, запроваджено систему поповнення вищих шкіл пролетарською молоддю із підготовчих курсів, за «розверстками» в партійних, комсомольських, профспілкових, комнезамовських і військових організацій.
- 1922—1923** — у бюджетному році з місцевого бюджету України на охорону народного здоров'я виділено 10,8 відсотка коштів, порівняно з 1912 роком.

- 1923, 13 січня** — Центральне бюро з роботи серед комуністичного студентства при ЦК КП(б)У вирішило: «підготовчі курси медиків перейменувати в робфаки з усіма правами робфаків»; на робфаках за 2 роки підготовляли до прийому в інститути особи, які при вступі на робфак уміли вільно читати і писати та знали чотири дії арифметики; перший робітничий факультет створено при Харківському медінституті; у 1923 р.— у Дніпропетровську, у 1924 — в Києві та Одесі. У 1925 р. на них навчалося 585 слухачів. Перший прийом у медінститути з робфаків відбувся 1924 р., вони становили 1,7 відсотка захищених студентів.
- 1923, 16 січня** — Раднарком УСРР ухвалив постанову про заборону реорганізації органів охорони здоров'я на місцях.
- 1923, 16 лютого** — циркуляр Наркомздоров'я УСРР відзначав різко негативний результат проведеної як експеримент на Донеччині та Харківщині передачі губернськими і повітовими відділами охорони здоров'я господарських функцій відділам комунального господарства.
- 1923, квітень** — окружні відділи охорони здоров'я переведено на самостійний бюджет.
- 1923, 1 червня** — Раднарком УСРР затвердив положення про санітарні органи республіки.
- 1923, 1 серпня** — керівники уряду УСРР, висловили підтримку курсу «українізації», запропонованого комуністами-українцями (*Скрипник, Хвильовий*).
- 1923, 14—17 жовтня** — відбувся Перший з'їзд хірургів Одеської губернії, головував проф. *Я. В. Зільбергер*.
- 1923, 18 жовтня** — *В. П. Філатов* здійснив першу успішну операцію часткової наскрізної пересадки рогівки.
- 1923, листопад** — за наказом НКОЗ УСРР створено Харківський державний інститут для удосконалення лікарів; спочатку підготовляв лікарів для сільських лікарських дільниць, з 1936 р. — лікарів 30 спеціальностей.
- 1923, 23 грудня** — у Празі в залі Гігієнічного інституту Карлового університету відбулися річні збори «Спілки українських лікарів в ЧСР». Після привітань та заслухання звіту секретаря проф. *Б. Матюшенко* виступив із доповіддю «Сучасний стан здоров'я українського народу і перспективи на ближче майбутнє». Обрано президію Спілки в попередньому складі: голова — проф. *Б. Матюшенко*, заступник — д-р *В. Наливайко*, секретар — д-р *І. Ортинський*.
- 1923, грудень** — органи влади УСРР затвердили положення про губернські відділи охорони здоров'я.
- 1923, грудень** — у Празі почав виходити «Український медичний вістник» — неперіодичний часопис клінічної та суспільної медицини, який видавала «Спілка українських лікарів в Чехо-Словащині». Головний редактор — д-р *Борис Матюшенко*. Впродовж 1923 — 1925 рр. вийшло 6 чисел журналу.
- 1923** — в Україні зростала епідемія малярії, захворюваність досягнула 329 на 10 000 населення.
- 1923** — в Україні створено Інститут для боротьби з малярією та іншими паразитарними захворюваннями, очолив його проф. *В. Я. Рубашкін*.
- 1923** — вийшла праця українського мікробіолога *Миколи Гамалії* «Бактеріофаги і бактеріолізину».
- 1923** — відкрито Київський фармацевтичний інститут, існував до 1935 р.
- 1923** — у Харківському медичному інституті відкрито кафедру спеціальної епідеміології із клінікою інфекційних хвороб, очолила їх проф. *З. М. Несмелова*.

- 1923 — Київське акушерсько-гінекологічне товариство нараховувало 12 почесних та 141 дійсний член, упродовж року проведено 7 засідань з науковими доповідями та демонстраціями.
- 1923 — Київський учений, професор кафедри загальної патології Київського медінституту *О. А. Кронтовський*, вперше одержав культуру збудника висипного тифу в культурах тканин, що сприяло розробці методу отримання висипнотифозної вакцини.
- 1923 — у Харкові та Дніпропетровську при медичних інститутах відкрито робітничі факультети — робфаки.
- 1923 — фармацевти здобували освіту в УСРР у трьох хіміко-фармацевтичних інститутах Києва, Харкова і Одеси та чотирьох технікумах Києва, Харкова, Одеси і Вінниці.
- 1923 — протезні майстерні у Києві та Харкові реорганізовано в протезні заводи.
- 1923 — районні санітарні станції України склалися з таких частин: райсанбюро, санітарно-бактеріологічної лабораторії, пункту щеплення, дезінфекційного пункту, санітарної консультації, саносвітбази, малярійного пункту у вогнищах малярії і транспорту. Типовий штат: районний санітарний лікар, другий санітарний лікар, 2 помічники, зав. лабораторії, лаборант, препараттор, сестра для щеплень, сестра для щеплення віспи, дезінфектор, санітар, діловод, бухгалтер, прибиральниця і кучер — всього 14 осіб.
- 1923 — у вищих медичних школах УСРР навчалося 11 549 студентів, випущено 1 631 лікарів, прийом становив 1 193 особи (попереднього року прийнято 4 000); «партійна прослойка» становила 3,6 відсотка, комсомольська — 2,2 відсотка.
- 1923 — у відділах охорони здоров'я Полтавської та Сумської губерній створено перші санітарно-епідеміологічні відділи.
- 1923 — у Києві засновано Інститут мікробіології ВУАН, нині — Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України.
- 1923 — у Харкові засновано Інститут робітничої медицини; філії його відкрито в Дніпропетровську, Києві, Донецьку і Одесі.
- 1923 — відбувся Третій Всеукраїнський з'їзд охорони здоров'я, який ухвалив рішення про організацію медичної мережі за адміністративно-територіальним принципом; започатковано формування багаторівневої системи медичної допомоги.
- 1923 — у Київському та в інших медичних інститутах УСРР на четвертому курсі запроваджено дві спеціалізації («ухили») — лікувально-профілактичну та санітарно-профілактичну; готували терапевтів і хірургів. Передбачалося запровадити ще два ухили: санітарно-гігієнічний та охорони материнства і дитинства; навчання проводилося за триместрами.
- 1923 — у Львові вийшла книга *М. Ростковича* «Чоловік (Будова людського тіла та його частин з узглядненнями з гігієни)», 88 с.
- 1923 — у Харківському та Одеському медичних інститутах відкрито кафедри соціальної гігієни, опісля перетворені владою у кафедри організації охорони здоров'я.
- 1923 — в Харкові відкрито Український інститут удосконалення лікарів.
- 1923 — у Харкові вперше відбувся випуск санітарних лікарів, які закінчили спеціальні курси.
- 1923 — в Ялті відкрито школу медичних сестер.
- 1923 — у Києві Медична секція Всеукраїнської Академії наук, очолювана академіком *О. Корчаком-Чепурківським*, нараховувала 93 члени; упродовж року проведено 21 наукові збори.

- 1923** — після тривалого періоду пошуку нової системи викладання у медичних вищих школах (відміна лекцій, оцінки знань, зміни програм, термінів навчання, характеру спеціалізації) запроваджено єдиний для всіх медичних інститутів навчальний план, відновлено клініки, встановлено контингенти студентів. У медичних інститутах УСРР навчалось 31,3 відсотка студентів усіх медінститутів СРСР.
- 1923** — створено два типи фармацевтичних навчальних закладів: технікуми з вищою освітою та хіміко-фармацевтичні інститути.
- 1923** — Товариство київських лікарів очолив проф. *Т. Г. Яновський*.
- 1923** — у Дніпропетровську та Житомирі розпочато створення мережі протитуберкульозних диспансерів.
- 1923** — у Києві відбувся один з перших політичних процесів українських учених — справа «Київського центру дій», який дістав назву «Справи київських професорів»; з 18 підсудних 5 засуджено до розстрілу. Процес сфабриковано ГПУ.
- 1923** — в Києві у видавництві «Час» вийшла книга проф. *В. Радзимовської* «Діти з часів революції», у якій авторка подала унікальні результати обстеження за спеціальною методикою 25 000 дітей шкільного віку. Вона закликала до боротьби за зміцнення здоров'я виснаженого внаслідок війни, революції й голоду молодого покоління України.
- 1923** — у Київському медичному інституті з ініціативи акад. *О. Корчака-Чепурківського* проф. *Володимир Підгаєцький* створює на базі гігієнічної лабораторії університету першу в країні самостійну кафедру професійної гігієни (гігієни праці). Очолював її до свого арешту в 1929 р.
- 1923** — в Харкові створено Інститут робочої медицини та кафедру гігієни праці.
- 1923** — у Львові видано «Порадник лікарський у всіх недугах людей», автор — д-р *Сильвестр Дрималик* (296 с.).
- 1923** — у малих містах України смертність від туберкульозу становила 22,5 на 10 000 населення.
- 1923** — у Нью-Йорку видано українською мовою «Порадник лікарський», 42 с.
- 1923** — у Харківському медичному інституті відкрито першу окрему кафедру рентгенології.
- 1923** — в Харкові створено перший в країні Інститут робочої медицини і профзахворювань.
- 1923** — у Львові видано книжечку д-ра *Івана Куровця* «Перша поміч у наглих випадках захорювання» (30 с.).
- 1923** — в УСРР функціонували 2 фармацевтичні інститути (Харків, Одеса) та 4 технікуми (Київ, Харків, Вінниця, Одеса), в них навчалось 1 403 студенти, працювали 140 викладачів.
- 1923** — у Харкові створено перший Центральний губернський шкірно-венерологічний диспансер.
- 1923** — у Харкові, тодішній столиці УСРР, відкрито Український науково-дослідний інститут охорони материнства та дитинства.
- 1923** — у Львові Крайове товариство охорони дітей видало книжку *М. Долинського* «Жінка, як мати, гігієна жінки, заваготіння, роди і поліг», 102 с.
- 1923** — у Львові поліклініка «Народна лічниця» прийняла 20 190 хворих, з них нових (первинних) хворих — 7 958. Серед хворих було: українців — 4 577; поляків — 2 606; євреїв — 609; інших народностей — 106.
- 1923—1924** — з місцевого бюджету України на охорону народного здоров'я виділено 40,2 відсотка коштів, порівняно з 1912 р.

- 1923—1924** — у Києві професор Київського медичного інституту *Євген Черняхівський* видав два томи підручника «Хірургічна патологія і терапія» — перший фундаментальний посібник з хірургії українською мовою.
- 1923—1924** — у Харківській губернії взимку харчовий раціон робітників радгоспів включав: білків — 102,1 г; жирів — 47,2 г; вуглеводів — 698,2 г; загальна калорійність — 3725,4 Ккал; на Полтавщині відповідно: 121 г; 48 г; 652,9 г; 3737 Ккал; на Волині — 101,3 г; 58,1 г; 666,2 г; 3654 Ккал; на Донеччині: 139,5 г; 74,5 г; 706,6 г; 4136,6 Ккал.
- 1923—1925** — у Празі заходами українського громадського видавничого фонду видано понад 10 книжок для вищої школи з медичних дисциплін. Це зокрема: акад. *А. Старков* — «Загальна біологія» і «Остеологія»; *М. Павлічук* — «Коротка анатомія для студентів медицини», Ч. 1. (перший український науковий підручник з анатомії з передмовою акад. *А. Старкова*); д-р *В. Гармашів* — «Шкільна гігієна»; д-р *А. Гончаренко* — «Загальна гігієна»; проф. *Б. Матюшенко* — «Соціальна гігієна»; *В. Королів* — «Записки по фізіології тварин».
- 1924, 1 січня** — населення України становило 27 628 300, у тому числі міське — 5 111 500, сільське — 22 516 800; з 11 губерній найбільше населення мали Київська (4 635 700), Полтавська (3 566 800), Подільська (3 457 100) і Катеринославська (3 424 100), найменше — Волинська (1 818 300) і Чернігівська (2 003 200); службовців — медичних працівників і санітарів — було: 27 376 самодіяльних і 29 056 несамодіяльних. Мережу медичних установ становили: в містах — 142 лікарні з 12 991 ліжком, 77 амбулаторій, 44 поліклініки, 53 тубдиспанси та 45 вендиспансів; у сільських місцевостях було 18 848 лікарських дільниць, 9 322 ліжок у лікарнях, 28 тубдиспансів і 56 вендиспансів. У 7 медичних інститутах навчалось 10 706 студентів (31,6 відсотка від усіх, хто навчався).
- 1924, 10 січня** — Наркомздор'я УСРР видав наказ про оформлення губернських відділів охорони здоров'я, визначив нову внутрішню структуру місцевих органів, перевівши їх функції на інспекційні. Штат Київського губвідділу з 322 осіб (1920 р.) зменшено до 30 осіб, на передній план висунуто санітарну діяльність.
- 1924, січень** — у Харкові відбувся з'їзд з реформи вищої медичної освіти в Україні; вирішено перші чотири роки студентів ознайомлювати з основними дисциплінами, п'ятий рік — давати спеціальний курс (ухил). На біжучий рік відкрито два ухили — терапевтичний і хірургічний, третім і четвертим мали стати охорона материнства і дитинства та санітарно-гігієнічний. Рік складався з трьох триместрів. 21 професор викладав українською мовою, 15 — російською.
- 1924, квітень** — на українських землях під польським пануванням лікарську допомогу надавали 106 лікарів-українців, з них у Галичині — 69; на Волині і Холмщині — 7. У Львові практикувало 25 лікарів, серед них хірургів — 3; інтерністів — 3; дентистів — 3; педіатрів — 1; окулістів — 2; бактеріологів — 1.
- 1924, квітень** — у Празі в журналі «Український медичний вістник» опубліковано статтю проф. *Б. Матюшенка* «Зміни здоров'я українського народу за останнє десятиліття», в якій, зокрема, аналізується наслідки голоду 1921—1922 рр.
- 1924, 15 травня** — у Празі в залі хімічного інституту Карлового університету відбулося святкування 70-ліття проф. д-ра *Івана Горбачевського* — уродженця Тернопільщини, видатного українського лікаря і хіміка, вченого світової слави. Ювілянта привітали Президент Чехо-Словацької республіки, Міністри,

Чеська академія наук, голова м. Праги, ректори вищих шкіл, НТШ у Львові, Спілка українських лікарів, студентські організації. ВУАН у Києві обрала проф. *І. Горбачевського* своїм дійсним членом — академіком.

- 1924, 21 травня** — у Києві при Медичній секції ВУАН утворено рентгенологічну підсекцію, яку очолив проф. *Павло Кучеренко*. Представником підсекції у Всесоюзній асоціації рентгенологів став приват-доцент *О. Богаєвський*.
- 1924, червень** — у Львові заходами ініціативної комісії (*М. Панчишин, О. Барвінський, І. Куровець, М. Музика, Л. Максимонько, С. Белей, В. Кашубинський, О. Пелех* та *О. Подолинський*) відновлено після Першої світової війни роботу Лікарської комісії НТШ, яка припинила свою діяльність 1916 р. зі смертю її засновника *Є. Озаркевича*. Головою обрано *М. Панчишина*, його заступником — *І. Куровця*, секретарем — *М. Музику*. Вирішено відновити спільно видання «Лікарського вісника», який УЛТ започаткувало 1920 р.
- 1924, 1 липня** — Наркомат охорони здоров'я України нараховував 4 214 установ, у яких працювало 45 808 службовців, з них 13 555 — у сільській місцевості; у 91 адміністративній установі було 1 467 службовців, відповідно у 25 наукових установах — 1 445, у 3 114 лікувально-профілактичних установах — 32 769, в 600 установах охорони материнства і дитинства — 5 287, у 257 санітарно-епідеміологічних установах — 1 461, в 70 установах санаторно-курортного типу — 2 770.
- 1924, 15—20 серпня** — у Харкові відбувся Всесоюзний з'їзд з боротьби з туберкульозом.
- 1924, 1 вересня** — в Україні діяло 100 страхових кас, кількість застрахованих становила 1 118 554 чоловік. Впродовж року витрати Соцстраху на допомогу при тимчасовій непрацездатності, профілактику, санаторно-курортне лікування, утримання дитячих будинків, пенсії інвалідам та ін. становили 25 619 000 черв. крб. Видатки на життєві потреби впродовж місяця становили близько 40 умовних довоєнних крб.
- 1924, 15 вересня** — відбувся Другий з'їзд хірургів Одеської губернії, на якому заслухано 68 доповідей; у ньому взяли участь хірурги інших губерній, а також Москви і Ленінграда; основна проблема — проривні перитоніти.
- 1924, 1 жовтня** — у Києві в мережі загальноцивільної медицини було 115 лікарів та 9 зубних лікарів і техніків, у лікарсько-профілактичній мережі робітничої медицини — відповідно 241 і 49; в установах охорони матері і дитини — 103 лікарі, в установах санітарно-епідемічного підвідділу — 35 лікарів. Кількість лікарів мережі загальноцивільної медицини у різних містах становила: Харків — 149, Полтава — 47, Одеса — 242, Біла Церква — 5, Вінниця — 40, Житомир — 28, Запоріжжя — 10, Кам'янець-Подільськ — 13, Катеринослав — 114, Конотоп — 4, Кременчук — 21, Лубни — 10, Луганськ — 19, Ніжин — 7, Прилуки — 12, Сміла — 8, Умань — 12, Харків — 149, Чернігів — 15.
- 1924, 1 листопада** — за даними 20 найбільш важливих бірж праці України серед безробітних було 9 268 медико-санітарних працівників та 1 124 робітників гігієни.
- 1924, 8—9 листопада** — у Львові в залі Музичного інституту ім. Лисенка вперше відбувся окремих з'їзд українських лікарів, у якому взяли участь 62 лікарі з Галичини, Волині та Буковини. Відкрив з'їзд голова УЛТ д-р *М. Вахнянин*. Заслухано 13 доповідей, ухвалено низку постанов про організацію наукової праці та згуртування наукових сил, видання часопису.

- 1924, 27—30 грудня** — відбувся Перший з'їзд фармацевтичної освіти, під тиском центральних органів ухвалив резолюцію із засудженням українського досвіду вищої фармацевтичної освіти.
- 1924** — у Харкові засновано Інститут експериментальної дефектології, єдиний у світі науково-дослідний заклад для вивчення особливостей сліпоглухонімих. Організатор і його директор — проф. *І. О. Соколянський*, спеціаліст з ділянки формування мови у глухонімих. В Інституті створено фізіологічну лабораторію для досліджень на тваринах та дефективних дітях. Консультантами були *В. Воробйов* (нейрофізіолог) і *В. Протопопов* (психіатр), співробітники-лікарі — *Е. Уринсон* (учень *Крепеліна*), *Уланова*, *Кортузанська*, *Антер*, *Сибірцева*. Робочою мовою була українська. У 1936 р. після постанов ЦК ВКП(б) Інститут розгромлено, матеріали вивезено до Москви; чимало співробітників ув'язнено; *І. О. Соколянському* після тюремного ув'язнення заборонено працювати в Україні.
- 1924** — у Києві засновано Психоневрологічний інститут.
- 1924** — в Україні працювали 1 300 хірургів.
- 1924** — у Харкові вийшла друком книга акад. *Овксентія Корчака-Чепурківського* «Міжнародня номенклатура причин хороб та смерти. Матеріяли до української статистичної та економічної термінології. Ч. 1», 25 с. Це була перша класифікація хвороб українською мовою.
- 1924** — у Харкові при кафедрі біохімії Харківського медичного інституту на базі Науково-дослідної кафедри біохімії Наркомату освіти УСРР з ініціативи *О. В. Палладіна* засновано Український біохімічний інститут; з 1931 р. (1932) — у Києві, згодом — Інститут біохімії ВУАН, а з січня 1973 р. — Інститут біохімії ім. *О. В. Палладіна* АН УСРР, нині — Інститут біохімії ім. *О. В. Палладіна* НАН України.
- 1924** — *О. О. Богомолець* висловив твердження, що рак зазвичай не може досягнути клінічного розвитку в організмі, у якому фізіологічна система сполучної тканини зберегла достатню опірність.
- 1924** — в Україні, за вказівкою Всесоюзного з'їзду профспілок у Москві, розпущено профкоми і створено уніфіковані студентські організації у вузах, в т. ч. у медичних створено єдину профспілку «Медсанпраця» із центральним підпорядкуванням Москві.
- 1924** — у Варшаві в серії бібліотеки «Наш світ» вийшла книжечка *В. Дмитрюка* «Лікування ран».
- 1924** — в Києві при ВУАН діяла Медична секція; нараховувала 142 члени. Секцію очолювала президія: почесний голова — акад. *О. Корчак-Чепурківський*, голова — проф. *О. Черняхівський*, заступники голови — проф. *Є. Черняхівський* і проф. *В. Виноградів*. При Секції працювали комісії: Редакційно-видавнича, Термінологічна, Медична комісія Інституту української наукової мови ВУАН. Упродовж року відбулося 14 загальних наукових зборів, на яких зроблено 25 доповідей та демонстрацій. Заслухано доповіді проф. *Є. Черняхівського* «Біологічне коріння медицини»; проф. *П. Кучеренка* «Ретикулоендотеліальна система», приват-доцента *О. Крупського* «Про акушерські щипці *Kielland'a*»; проф. *О. Леонтовича* «Нові методи фіксації нервової тканини пофарбованою за життя метиленою синькою»; проф. *О. Черняхівського* «Про плазмодіяльну будову рослинного та тваринного організму»; проф. *М. Губергіца* «Вражіння від подорожи до Німеччини». Секція була одним з найбільших у Києві центрів розвитку української національної медичної науки.

Розгромлена більшовиками 1929 р. за сфабрикованою ГПУ справою «Союзу визволення України» (СВУ).

- 1924** — у Київському медичному інституті навчальний рік почався із запізненням на 2,5 місяці через проведення так званої соціально-академічної перевірки, під час якої виключено з Інституту «ті елементи, що перешкоджали налагодити оточення, яке потрібне для радянського ВУЗу», тобто 385 юнаків і дівчат з родин інтелігентів та не-пролетарів. Партійні органи робили «фільтрацію» студентів, щоб залишити лише тих, «з яких можна виховати лікарів-супільників, цінних для держави...»
- 1924** — у Львові при медичному факультеті Університету відкрито фармацевтичний відділ, згодом реорганізований у фармацевтичний факультет. Викладали лише польською мовою.
- 1924** — у Полтаві видано «Шкільний медичний словник. Для учнів середньої медичної школи» (41 с.); укладач — *Б. А. Александровський*.
- 1924** — в Харкові засновано Інститут материнства і дитинства.
- 1924** — у Харкові створено Українське товариство патологів.
- 1924** — в Україні 18,5 відсотка бюджету установ охорони материнства і дитинства становили кошти громадських організацій (Українського Червоного Хреста, Комісії допомоги дітям, Ради соціальної допомоги, Комітету взаємної допомоги).
- 1924** — у Києві Біологічному інституту ВУАН надано ім'я академіка *Федора Омельченка* як ознака визнання заслуг ученого; 1927 р. вийшов друком «Збірник праць Біологічного інституту ім. Хв. Омельченка» (ВУАН, Київ).
- 1924** — у Києві на базі «Будинку покаліченої дитини» створено Всеукраїнський державний дитячий ортопедичний інститут.
- 1924** — в Одесі засновано Український науково-дослідний інститут стоматології.
- 1924** — у селах України було 111 954 венеричних захворювань, тобто 48 на 10 000 населення. У містах відповідно — 218.
- 1924** — в Україні органи державної статистики за участю органів Наркомату охорони здоров'я провели спеціальне обслідування медично-санітарної справи в містах і селищах міського типу; результати опубліковані в брошурі «Організація медично-санітарної справи в містах та селищах міського типу України за станом на 1 жовтня 1924 р.» та в книзі «Україна. Статистичний справочник». Харків, 1925.
- 1924** — головою Медичної секції ВУАН обрано проф. *Олександра Черняхівського*; акад. *О. Корчака-Чепурківського* обрано довічним почесним головою Секції.
- 1924** — у медичних інститутах УСРР навчання було платним; оплата становила від 90 до 150 крб за триместр; деяких студентів (переважно партійних і профспілкових активістів) частково звільняли від оплати; за пільгами Головпрофосвіта поділила студентів на 3 категорії та 4 групи. Із загальної кількості 2 351 студентів Київського медінституту звільнено від платні 326 осіб.
- 1924** — серед студентів 4-го курсу Київського медичного інституту селяни становили 15 відсотків, робітники — 2 відсотки, інтелігенти — 83 відсотки; українців було 117, євреїв — 132.
- 1924** — у Дніпропетровську з ініціативи професора Медичного інституту *С. М. Компанійця* засновано «Журнал вušних, носових і горлових хвороб». З 1958 р. виходить у Києві; довголітнім редактором був *О. С. Коломійченко*.
- 1924** — у Києві відбувся Всеукраїнський з'їзд бактеріологів, епідеміологів і санітарних лікарів.

- 1924 — в Києві в видавництві «Час» вийшла монографія проф. *В. Радзимовської* «Фізичний розвиток дітей України».
- 1924 — у Києві у видавництві «Шлях освіти» вийшла брошура проф. *В. Підгаєцького* «Евгеніка або наука поліпшення майбутніх поколінь», у якій висловлені деякі з положень, що нині реалізують медико-генетичні консультації.
- 1924 — у Львові, в умовах заборони Польським урядом вищих українських шкіл, діяв підпільний (таємний) Український університет (УТУ), у складі якого був медичний факультет. Працювали такі кафедри: описової та топографічної анатомії, гістології і ембріології, біохімії, фізіології, органічної хімії, загальної патології, фізики, неорганічної хімії, пропедевтики внутрішніх хвороб; деканом і деякий час ректором був д-р *Мар'ян Панчишин*. Діяв до 1925 р.
- 1924 — у Харкові видано книгу проф. *В. Підгаєцького* «Що таке наукова організація труда» (118 с.) — першу українську монографію з наукової організації праці.
- 1924 — у Харкові засновано Інститут педагогіки; в якому багато уваги приділяли проблемам анатомії й фізіології, вищої нервової діяльності. Видавав щомісячний журнал «Рефлексологія і експериментальна педагогіка», укомплектований здебільшого українськими фахівцями.
- 1924 — у Празі видано українською мовою підручник для вищих шкіл проф. *І. Горбачевського* «Органічна хемія».
- 1924 — у Харкові відбувся Третій всесоюзний з'їзд з боротьби з туберкульозом; активну участь в його організації й проведенні брали українські вчені.
- 1924 — у Варшаві з ініціативи проф. *Адама Вжоска* засновано перший у Східній Європі журнал з історії медицини «Архів історії і філософії медицини»; не виходив у 1939—1947, 1948—1957 рр.; змінювали його назву. У 1985 р. відновлено первісну назву, публікує матеріали з історії медицини в Галичині.
- 1924—1925 — у бюджетному році України звичайні видатки на Наркомат охорони здоров'я становили 4 153 000 черв. крб. із загальною сумою видатків 43 384 000, тобто 9,6 відсотка. З місцевих бюджетів на охорону народного здоров'я виділяли ще 16 906 000 крб., що становило 9,8 відсотка (62,6 відсотка від коштів, що виділялися 1912 р.). З місцевого бюджету на охорону народного здоров'я витрачено: у Київській губернії — 2 533 453 000 крб., у Харківській — 3 617 434 000 крб., у Полтавській — 1 339 230 000 крб.
- 1924—1925 — при великих лікарнях України створено мережу курсів удосконалення лікарів, підвищення їхньої кваліфікації з терапії та хірургії, зокрема, у Вінниці, Жмеринці, Чернігові, Конотопі, Ніжині, Новгороді-Сіверському.
- 1924—1925 — в Україні було 8 900 випадків висипного тифу, 1 300 — поворотного тифу.
- 1924—1925 — в УСРР вийшло 48 медичних видань українською мовою, у т. ч., *В. Гаккебуша* — «Гігієна духу», 80 с.; *В. Підгаєцького* — «Евгеніка або наука поліпшення майбутніх поколінь», 24 с.; *Б. Александровського* «Шкільний медичний словник (за Галінім)», 41 с.; *Г. Грам* «Паразитні хвороби на шкірі», 31 с.; *П. Кравціва* «Як відбувається життя в людському тілі», 36 с.; «Короткий огляд історії та діяльності Українського Червоного хреста», 82 с.; *І. Холдного* «Курорти України», 81 с.; *В. Гаккебуша* «Нарис рефлексології», 96 с.; проф. *В. Удовенка* — «Житло та здоров'я», 93 с.; *Цельннера* — «Внутрішні хвороби», 180 с.
- 1925, 10 січня — у Харкові почав виходити «Бюлетень Всеукраїнського центрального правління спілки Медсантруд» (російською мовою). В першому числі подано резолюції та постанови Першого Всеукраїнського з'їзду спілки

Медсантруд, що відбувся 23—27 грудня 1924 р. На титульному листку — партійний лозунг «Пролетарі всіх країн...».

- 1925, січень** — у журналі «Українські медичні вісті» надруковано статтю «Українізація Київського медичного інституту». В ній мовилося, що викладання лекцій українською мовою провадиться на 35 кафедрах із 49. Упродовж 1924 р. переведено на українську викладацьку мову 35 кафедр. Із 36 професорів КМІ українською мовою володіє 25; з 39 старших асистентів — 25; з 72 молодших асистентів — 48; з 40 ординаторів — 21. Діловодство п'ятий рік ведеться українською мовою. У статті відзначається, що: «...українізація провадиться нормально й цілком безболісно».
- 1925, січень** — «Бюлетень медсантруд» у дописі «Українізація» повідомляв, що в даний час Полтавський, Волинський і Київський губернські відділи профспілки «Медсантруд» повністю українізували свій апарат. З метою використання досвіду роботи з українізації у всіх губернських відділах профспілки президія ЦП зробила запит на відповідні матеріали. Одночасно відбувалася українізація ЦП.
- 1925, лютий** — у журналі «Українські медичні вісті» опубліковано «Матеріали до відчиту Київського медичного інституту за 1924/25 навч. рік», у яких сказано: «Маємо велике досягнення в справі переведення українізації Медінституту. Тут цілком виконано директиви Головпрофос'у — перейти на українську мову викладання на 1. X. 1925 року, коли не брати на увагу поодиноких випадків провадження навчання російською мовою; вони на тлі загальної українізації Медінституту не можуть мати принципового значення».
- 1925, лютий** — в журналі «Українські медичні вісті» (ч. 2) розпочато друкувати «Матеріали до ембріологічної термінології» професора Київського медичного інституту *О. Черняхівського* — перший латинсько-український словник з цієї спеціальності.
- 1925, 25 березня** — на Західноукраїнських землях та за кордоном проживало 205 лікарів-українців, членів Українського лікарського товариства (УЛТ) у Львові; з них у Львові працювало 30, всього в Галичині — 113; на Волині — 5; у Польщі — 5; на Буковині — 20; у Чехо-Словаччині — 49; в Австрії — 2; в Югославії — 6, в США — 2, у Канаді — 3.
- 1925, 26 березня** — у Харкові відбувся Перший з'їзд хірургів Лівобережної України; відзначено зростання кадрів та ліжкової мережі; в Україні діяло 585 лікарень на 9 300 ліжок, 763 амбулаторії. Після розпаду Росії від 1923 р. проводилися регіональні з'їзди в Одесі та інших великих наукових центрах. Вирішено скоординувати організацію з'їздів так, щоб кожного року відбувався один всеукраїнський з'їзд хірургів по черзі в чотирьох академічних центрах України — Харкові, Києві, Катеринославі та Одесі.
- 1925, 13—19 травня** — у Харкові відбувся Всесоюзний з'їзд з боротьби з венеричними захворюваннями.
- 1925, червень** — у Дубровнику відбувся Науковий з'їзд югославських лікарів, на який запрошено лікарів інших слов'янських народів, в т. ч. українських лікарів Галичини.
- 1925, 1 жовтня** — у Харкові відкрито Патолого-анатомічний інститут науково-дослідного напрямку для обслуговування усієї України.
- 1925, 1 жовтня** — в Україні діяли такі дитячі заклади: ясла — 447; консультації для дітей — 137; консультації для вагітних — 28; будинки матері та дитини — 110; будинки немовлят — 491; літні ясла — 209.

- 1925, 10 жовтня** — у Києві постановою Укрголовнауки створено при ВУАН «Науково-дослідну кафедру теоретичної медицини», керівником призначено українського вченого — проф. *М. П. Нещадименка*. До 1929 р. наукова установа мала в своєму складі 6 дійсних членів, 2 наукових співробітників, 23 аспіранти; працювало 5 секцій. Завданням установи була підготовка науковців з теоретичної, експериментальної та профілактичної медицини; становила один з перших наукових закладів, що пізніше перетворилися в наукові інститути АН.
- 1925, 8—14 листопада** — в Харкові відбулася Шоста всеукраїнська нарада в справі охорони материнства і дитинства.
- 1925, 30 листопада** — 5 грудня — у Харкові відбувся Четвертий всеукраїнський з'їзд охорони здоров'я; розглядалися актуальні питання охорони здоров'я, у тому числі епідемічний стан України за попередні 5 років (1920—1924).
- 1925, 11 грудня** — при ВУАН створено Рефлексологічну лабораторію, яку очолив проф. *Сковорода-Зачиняєв*. Роботу вели 2 лікарі і 3 педагоги. Завдання лабораторії — різними методами досліджувати вищу нервову діяльність тварин і людини, вивчати функції організму як щось цілісне, висвітлювати механізми, що врівноважують його з довкіллям, що так, чи інакше пристосовують його до умов життя. За 4 роки виконано понад 10 наукових праць.
- 1925, грудень** — у Харкові при Патолого-анатомічному інституті засновано Українське товариство патологів.
- 1925** — у Києві сформовано Всеукраїнський комітет з вивчення і боротьби зі склерозом верхніх дихальних шляхів; головою став ініціатор його створення проф. *Олександр Пучківський*.
- 1925** — у Львівському університеті лікарський відділ (факультет) вирішив відкрити кафедру історії і філософії медицини; викладання почалося лише 1929 р., курс читав д-р *Вітольд Зембіцький*, професором університету став 1936 р.
- 1925** — в Харкові на базі Медико-механічного інституту створено Український державний клінічний інститут ортопедії та травматології.
- 1925** — у Києві група українських учених Київського медичного інституту заснувала журнал «Українські медичні вісті» — орган Київського медичного інституту. Назва журналу така сама, що й в одноіменного місячника, який виходив 1918 р. в УНР. У редакційну колегію входили: проф. *П. Кучеренко*, проф. *М. Левітський*, проф. *М. Стражеско*, проф. *О. Тижненко*, проф. *В. Удовенко* та ректор *Л. Левітський*. Представляв розділи: Клінічна медицина; Теоретична медицина; Профілактична медицина; Дописи; Огляди, Реферати, Рецензії; Життя КМІ; Українське медичне життя; редагований на рівні європейських журналів, став основним органом формування української медичної науки. Закритий більшовиками 1931 р. у процесі насильної русифікації України; живих членів редколегії (крім, *М. Стражеска*) репресовано.
- 1925** — в Харкові у Хіміко-фармацевтичному інституті *М. А. Валяшко* відкрив першу в СРСР науково-дослідну кафедру фармацевтичної хімії для підготовки наукових працівників-фармацевтів.
- 1925** — у Києві вийшло друком перше число журналу КМІ «Українські медичні вісті» (обсягом 304 с.). У вступі «Від редакції» писалося: «Навколо Київського медінституту за повної підтримки радянської влади зосередились кадри молодих українських наукових медичних сил, що поставили перед собою завдання підготовляти червоних лікарів, озброєних у повній мірі сучасним медичним знанням, здібних на ґрунті своєї професії провадити активну

- політично-громадську працю в самих темних закутках України, по глухих селах... Молодий перший на Радянській Україні науковий орган, якого друкуватиметься українською мовою...» Редакція також відзначала, що «друкування цього наукового органу українською мовою безумовно означає великий крок вперед у загальному розвитку українського народу, який в умовах радянського устрою життя має неосяжні можливості вільного економічного й культурно-політичного росту». В журналі вміщено статті професорів *О. Тижненка, М. Стражеска, П. Кучеренка, О. Леонтовича, М. Нещадименка, В. Підгаєцького, М. Губерґрица, В. Удовенка*. Матеріали подані на тогочасному європейському науково-методичному рівні. Як додаток, надруковано «Показчик літератури по громадській та народній медицині, гігієні, санітарії та бальнеології України по 1890 рік», який уклав проф. *О. Пучківський*.
- 1925** — опубліковано працю професора Київського медичного інституту *М. Вашетка* «Психотерапія та народна медицина», у якій відображено зацікавлення ученого практикою, а також народними традиціями.
- 1925** — у Києві в журналі «Українські медичні вісті» вміщено розділ «Огляди, реферати, рецензії», у якому на 42 сторінках подано короткий виклад найновіших зарубіжних книг і журнальних статей, підготовлений провідними українськими вченими. Фактично цим закладено початок першого на Наддніпрянщині українського реферативного медичного видання (у Галичині таке видання започаткував *Є. Озаркевич* 1898 р.).
- 1925** — в Харкові засновано «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки». Виходив до 1932 р., коли його ліквідували.
- 1925** — у Києві проросійські шовіністично налаштовані науковці-медики зробили спробу підпорядкувати собі та ліквідувати перший український медичний журнал «Українські медичні вісті» через злиття його з журналом «Киевская медицинская жизнь», що видавався Єдиним науково-медичним товариством. Правління КМІ та редколегія УМВ відповіли рішучою відмовою, у якій мовилося: «Ми певні, що широкі медичні кола підтримають «Українські медичні вісті» в тій мірі, в якій це потрібно для найкращого розвитку медицини на Україні й того молодого, першого українського радянського медичного ВУЗу...»
- 1925** — у Львові в Науковому товаристві ім. Шевченка створено Бактеріологічно-хімічний інститут, організатором його став д-р *Максим Музика*. Розташовувався на першому поверсі будинку НТШ на вул. Чарнецького, 24 (тепер — Винниченка).
- 1925** — у Харкові засновано Український науково-дослідний шкірно-венерологічний інститут.
- 1925** — в Києві створено Всеукраїнський комітет з вивчення і боротьби зі склерозом верхніх дихальних шляхів; очолював його український учений професор Київського медінституту *Олександр Пучківський*, якого репресовано 1938 р.
- 1925** — у Києві відбувся Перший всесоюзний з'їзд хірургів; до організаційного бюро входили українські хірурги *Є. Черняхівський, Г. Іваницький, О. Кримов, С. Тимофіїв, А. Чайка*.
- 1925** — розпочато створення санітарно-епідеміологічних станцій, завданням яких було попередження та ліквідація епідемічних вогнищ, поліпшення санітарних умов у виробничих приміщеннях та в побуті.
- 1925** — у Харкові вийшов підручник акад. *В. Данилевського* «Фізіологія людини», 145 с.
- 1925** — відкрито Київський психоневрологічний інститут.

- 1925 — лікарями і науковцями Київського туберкульозного інституту вперше в країні здійснено вакцинацію населення проти туберкульозу.
- 1925 — середній зріст 237 студентів Київського медінституту становив 169,1 см; українців (117 осіб) — 172 см; євреїв (131 особа) — 166,3 см.
- 1925 — у Києві Інститут наукової мови Всеукраїнської Академії наук видав книгу «Nomina Anatomica Ucrainica. Анатомічний словник. Міжнародня та українська анатомічна номенклатура, прийнята в Базелі на дев'ятих зборах анатомічного товариства» (81 с.) в серії «Матеріяли до української природничої термінології та номенклатури. Т. V». Редактори: *Ф. Цешківський, О. Черняхівський*. Мовний редактор: *О. Курило*. Вдруге перевидано в Детройті 1971 р.
- 1925 — у Києві засновано журнал «Сучасна психіатрія», виходив російською мовою до 1931 р. Замість нього 1932 р. у Харкові почали видавати журнал «Советська психіатрія», виходив до 1941 р.
- 1925 — в Києві почав виходити науково-популярний журнал «Шлях до здоров'я».
- 1925 — у Київському медичному інституті навчалося у весняному триместрі 2 351 студент, з них 1 395 чоловіків і 956 жінок. На медичному факультеті було 2 089 студентів, на одонтологічному — 262. За курсами кількість студентів розподілялася таким чином: I курс — 181 медичного і 55 одонтологічного факультетів; II курс — відповідно 238 і 97, III курс — 375 і 67, IV курс — 602 і 43, V курс — 693 і 43. Педагогічний персонал становив 184 чоловіки, технічно-педагогічний — 66. Навчання було платним — 90–150 крб. у рік.
- 1925 — при Харківському медичному товаристві з ініціативи *З. Й. Геймановича* створено першу в країні Отоневроофтальмо-хірургічну секцію, яка працювала в галузі суміжних питань отології і офтальмології.
- 1925 — у Празі Український громадський видавничий фонд видав книжку академіка ВУАН проф. *А. Старкова* «Загальна біологія (Елементи життя. Хемічний та фізичний субстрат життя. Загальні поняття про клітину)». Це видання було одним із перших українських підручників з біології.
- 1925 — у Харкові вийшла книга проф. *В. Удовенка* «Житло і здоров'я», у якій багато уваги приділено гігієнічній характеристиці житла українських селян.
- 1925 — у Криму засновано оздоровчий табір для школярів «Артек».
- 1925 — в Харкові засновано «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки», видавав Центральний інститут експериментальної педагогіки за редакцією професорів *О. Попова, В. Протопопова* і *М. Волобуєва*. Виходив до 1932 р.
- 1925 — Шоста сесія Всеукраїнської санітарної ради затвердила рішення про створення комплексних профілактичних установ — санітарно-епідеміологічних станцій.
- 1925 — українського вченого, професора Карлового університету (Прага) *Івана Горбачевського*, уродженця Тернопільщини, обрано академіком ВУАН.
- 1925 — український лікар *М. М. Іценко* описав гідроадренкортицизм (синдром Іценка-Кушінга).
- 1925 — харківський хірург професор Медичного інституту *В. М. Шамов* першим у світі експериментально обґрунтував можливість переливання трупної крові.
- 1925 — журнал «Українські медичні вісті» (№ 5) опублікував першу частину «Матеріялів до ембріологічної термінології», укладених професором гістології та ембріології Київського медінституту *О. Черняхівським*; це був один з перших етапів опрацювання вузькоспеціалізованої української наукової медичної термінології.

- 1925** — продовжувалося зменшення прийому (до 720 чоловік) та спад кількості студентів (до 7 686 чоловік) у вищих медичних школах УСРР; випущено 1 719 лікарів.
- 1925** — у Києві почав виходити журнал «Київське медичне життя» — орган Єдиного науково-медичного товариства, який мав бути двомовним, але більшість статей та редакційні матеріали друкував російською мовою. Хоч редакція висловлювала добрі наміри — «проводити на сторінках ідеї суспільства, прагнучи по змозі до висвітлення всіх науково-медичних питань з соціально-профілактичної точки зору; виявляти нові форми суспільної медицини з новим змістом, згідно створеним новим можливостям; представляти досить місця для розробки питань експериментальної і клінічної медицини», та згодом потрапила під великий вплив партійних органів і вступила на шлях витіснення українських медичних видань.
- 1926, 1 січня** — в Україні було 9 404 лікарів, з них 73 відсотки в містах. Серед лікарів українці становили 25 відсотків, серед фельдшерів — 49 відсотки, акушерок — 30 відсотків, сестер-жалібниць — 16 відсотків, серед зубних лікарів і фармацевтів — 5 відсотків. Серед 65 000 членів спілки «Всеєдиносантруд» українці становили 30 відсотків, росіяни — 34 відсотки, євреї — 28 відсотків, інші національності — 8 відсотків. На лікарську дільницю припадало 18 000—20 000 населення.
- 1926, 10—15 січня** — відбувся Перший український з'їзд терапевтів; програмним питанням був рак молочної залози; професора *Т. Яновського* обрано постійним головою Всеукраїнських з'їздів терапевтів.
- 1926, 1 березня** — на зборах ВУАН затверджено Статут Одеського Наукового товариства при Всеукраїнській Академії наук, яке створили українські науковці Одеси. Дійсними членами тов-ва могли бути науковці (викладачі вузів і ті, хто мали наукові праці), яких обирали загальні збори. В Статуті наголошувалося: «Доповіді на українські теми мусять виголошуватися українською мовою — обов'язково...» В складі Товариства спочатку було 5 секцій, в тому числі Природничо-математична. Згодом виокремилася окрема Медична секція. За структурою і Статутом Товариство було подібне до Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.
- 1926, березень** — у Додатку до Українських медичних вістей (№ 2/4) розпочато публікацію «Номенклатури хвороб українською мовою», складену академіком *Овксентієм Корчаком-Чепурківським*. Це було друге видання першої української наукової номенклатури хвороб.
- 1926, березень** — у журналі «Українські медичні вісті» опубліковано статтю *М. Вимте* з лабораторії проф. *В. Підгаєцького* «Фізичний розвиток сільсько-господарського робітництва з даних обслідування 1925 року». Наведені антропометричні дані для 787 жінок і 490 чоловіків. Середній зріст робітників-чоловіків становив 166,9 см, вага — 62,7 кг, для жінок відповідно 155,3 см і 58 кг.
- 1926, 7 квітня** — в Одесі для підвищення кваліфікації лікарів засновано Клінічний інститут, згодом (1930) перейменовано в Інститут удосконалення лікарів; з 1955 р. переведено до Запоріжжя (Запорізький державний інститут удосконалення лікарів).
- 1926, червень** — у Белграді відбулися Восьмий з'їзд югословських лікарів та нарада делегатів слов'янських лікарських організацій. Українське лікарське товариство у Львові на з'їзді представляв д-р *Борис Матюшенко*. Він виступив із рефератом про туберкульоз в Україні. На цьому з'їзді заплановано

- провести 1927 р. у Варшаві З'їзд всеслов'янського лікарського союзу, який однак не відбувся.
- 1926, липень** — у Львові в журналі УЛТ «Лікарський вістник» опубліковано статтю київського професора-отоларинголога *Олександра Пучківського* «Перші медико-санітарні та антропологічні нариси України».
- 1926, 13 серпня** — Революційна військова рада СРСР у Москві видала наказ № 455 про організацію в Київському медичному інституті військово-санітарного кабінету та запровадження посади військового керівника Інституту. Останнім призначено бригадного лікаря *П. П. Сумбаєва*, який офіційно вважався заступником директора Інституту з військової підготовки.
- 1926, серпень** — у Празі вийшов «Медичний латинсько-український словник» д-ра мед. *М. Галина* за редакцією проф. *Б. Матюшенка* і д-ра *В. Наливайка*; в основу його покладено матеріали *М. Галина* та Медичної секції УНТ у Києві, опрацьовані та доповнені спеціальною термінологічною комісією при МЗ у Києві. Видання Спілки українських лікарів у Чехо-Словаччині. Більшість примірників Словника вислано у Східну Україну та в Галичину.
- 1926, 5—11 вересня** — в Одесі відбувся Всесоюзний з'їзд бактеріологів, епідеміологів і санітарних лікарів.
- 1926, 15—19 вересня** — в Одесі дніпропетровські та одеські хірурги *Г. Турнер*, *Я. Зільбергер* провели Перший всеукраїнський з'їзд хірургів; у ньому взяла участь багато хірургів Росії; доповіді і матеріали — російською мовою.
- 1926, 20—21 вересня** — у Белграді відбувся Восьмий з'їзд південнослов'янських лікарських організацій, на якому Українське лікарське товариство у Львові представляв проф. *Б. Матюшенко*; він виступив з рефератом про туберкульоз в Україні.
- 1926, 3—6 жовтня** — у Празі відбувся Український науковий з'їзд, який відкрив акад. *Іван Горбачевський*. Медична підсекція працювала в аудиторіях Медичного факультету Карлового університету; на 5 засіданнях заслухано та обговорено 20 доповідей; очолювали підсекцію проф. *Б. Матюшенко* та д-р *Є. Лукасевич*.
- 1926, 29 жовтня** — у Харкові при Медичній і Природничій секціях Харківського наукового товариства засновано Мечниківський комітет Всеукраїнського наукового товариства УАН, який очолив проф. *М. Білоусів*. Комітет запланував заходи увічнення пам'яті *Іллі Ілліча Мечникова* як місцевого, так і всеукраїнського характеру. До останніх входили проекти організування в Харкові Всеукраїнського біологічного інституту ім. Мечникова, створення премії та стипендії ім. Мечникова, видання повної збірки його праць; спорудження у Харкові монумента Мечникову; утворення асоціації біологічних знань та проведення періодичних конгресів натуралістів і медиків ім. Мечникова.
- 1926, 28 листопада** — в Одесі засновано Медичну секцію Наукового товариства при Українській Академії наук. Почала працювати 1927 р. У 1930 р. нараховувала 44 члени, серед яких 47 науковців, — у тому числі професори *Й. Вайнберг*, *М. Заєвлошин*, *Й. Корнман*, *В. Покотило*, *Б. Шаццо*, приват-доценти *Л. Коровицький*, *В. Сніжков*, лікарі *В. Гукевич*, *В. Кисільов* (укладач словника), *Д. Костирко*, *Є. Моловичко*, *М. Щегельський*. Упродовж 1928 р. в секції було 35 українців, 2 росіян, 8 євреїв та 2 інших національностей. За рік заслухано 23 доповіді, проведено 5 засідань президії.
- 1926, 15—16 грудня** — у Празі зібралися представники Національних лікарських комітетів для обговорення характеру репрезентації їх та статуту Всеслов'янського лікарського союзу. Проведено підготовку до наступного з'їзду в 1927 р.

- 1926 — засновано Харківський інститут судової експертизи.
- 1926 — вийшла книга *Данила Заболотного* «Чума на південному сході СРСР».
- 1926 — вийшов перший том «Наукових записок Українського Біохімічного Інституту» (українською мовою).
- 1926 — журнал «Українські медичні вісті» опублікував велику статтю приват-доцента *О. Крупського* «Що конче потрібно Миргородському курортіві»; основними завданнями автор уважав: 1) підвищення кваліфікації курортної медичної допомоги; 2) розбудову санаторіїв; 3) перевід санаторіїв на власний госпрозрахунок.
- 1926 — в Одесі *В. Філатов* упровадив метод перещеплення трупної роگیки ока.
- 1926 — в Україні працювали 7 980 лікарів, з них 5 400 лікарів-лікувальників, 1000 зубних лікарів, 300 санітарних лікарів, 230 лікарів у лабораторіях, дезінфекційних станціях і малярійних станціях, 450 лікарів оздоровити і 600 лікарів охматдиту; в окружних містах працювали 4 610 лікарів, в інших містах — 680, у сільських місцевостях — 2 690. 20,5 відсотка медичних дільниць у селах залишалися без лікаря.
- 1926 — вийшла книга проф. *О. Палладіна* «Основи живлення. Фізіологічні нариси», 167 с.
- 1926 — Державне видавництво України випустило книгу проф. *О. Пучківського* «Хвороби вуха, носа та горлянки. Підручник для лікарів і студентів» — перший український підручник з оториноларингології.
- 1926 — львівський професор стоматології *Антоній Цешинський* запропонував радикальний спосіб гінгівектомії (спосіб Відмана-Неймана-Цешинського).
- 1926 — у Києві на 21 підприємстві трапилося 16,9 відсотка нещасних випадків (від числа робітників); у першому півріччі 1928 р. цей відсоток зріс до 24,4 відсотка.
- 1926 — проведено перепис населення УСРР; зареєстровано 28,4 млн. українців (80,5 відсотка), 2,5 млн. росіян (8,9 відсотка), 1,5 млн. євреїв (5,4 відсотка), 1,4 млн. інших національностей (5,2 відсотка). За прогнозами демографів у 1950 р. на цій території населення повинно було становити 40,2 млн. Через жахливий штучний голодомор, сталінські репресії, Другу світову війну в 1959 р. Україна втратила понад 10 млн. чоловік.
- 1926 — чимало київських українських лікарів-професорів на запрошення зарубіжних учених відвідали провідні наукові інститути та лабораторії Європи, серед них були *О. Черняхівський* (Мадрид), проф. *В. Підгаєцький* (Німеччина, Італія, Польща), *В. Радзимовська* (Німеччина).
- 1926 — у Києві Всеукраїнський державний інститут гігієни виховання видав збірник праць «На шляхах до нової людини» (українською мовою). Наступні два випуски збірника вийшли 1928 р.
- 1926 — у Києві з ініціативи професора Київського медичного інституту *М. Нещадименка* запроваджено вакцинацію БЦЖ новонароджених дітей.
- 1926 — засновано «Одеський медичний журнал».
- 1926 — у Коломиї д-р *Володимир Кобринський* заснував Музей народного мистецтва «Гуцульщина».
- 1926 — у Празі вийшла книга д-ра *Гармашева* «Шкільна гігієна. Короткий курс для студентів і учителів» — перший український підручник з цієї галузі гігієни. Виданий Українським громадським видавничим фондом.
- 1926 — у Харкові засновано Психоневрологічний інститут.
- 1926 — в Харкові Український біохімічний інститут, очолюваний *О. В. Палладіним*, почав видавати «Наукові записки Українського біохімічного інституту»,

- пізніше перейменовані в «Український біохімічний журнал»; виходив українською мовою до 1976 р., коли під тиском партійних керівників УРСР разом з кількома останніми журналами його переведено на російську мову.
- 1926** — в журналі «Українські медичні вісті» опубліковано серію статей з кафедри професійної гігієни КМІ: проф. *В. Підгаєцького* «Заходи до оздоровлення праці при молотьбі», *В. Лебедева* «До характеристики гіроскопічності промислового пороху», *М. Вітте* «Фізичний розвиток сільсько-господарського робітництва з даних обслідування 1925 року», *С. Драпалюка* «Дослідження потомлености у жінок при виміреній фізичній роботі в зв'язку з конституцією жіночого організму».
- 1927, лютий** — у Харкові розпочато видання українською мовою журналу «Український медичний архів» — органу Медичної секції Харківського наукового товариства, науково-дослідних установ Укрнауки та Харківського медичного інституту. (На той час в Харкові вже виходив російською мовою журнал «Врачебное дело».) Редакція: проф. *О. Гейманович* (по-батькові не вказували!), проф. *М. Мельников-Разведенков*, *В. Рубашкін*, *Г. Радченко*, *І. Холодний*, секретар редакції — *І. Петренко*. Містив клінічні та експериментальні статті, огляди, рецензії, бібліографію, матеріали з наукового життя, хроніку й оголошення. 1-й зошит 1-го тому відкривається великою (38 с.) статтю *М. Мельникова-Разведенкова* «Історичний нарис розвитку патології на Україні». Виходив до 1932 р., його закрито владою в процесі наступу на українську культуру і науку.
- 1927, 22—28 травня** — у Києві відбувся Перший всеукраїнський з'їзд акушерів та гінекологів; матеріали з'їзду видано у Харкові 1928 р.
- 1927, 26—27 травня** — у Варшаві відбувся Перший загальний з'їзд Всеслов'янського лікарського союзу, в числі 500 делегатів було 7 українців. Проф. *Б. Матюшенко* виступив з доповіддю про спеціальні форми і методи адміністрації здоров'я на слов'янських землях. Д-р *Мирон Вахнянин* зі Львова виголосив привітальну промову з'їзду, в якій схвалив ідею єднання лікарів усіх слов'янських народів на полі їх наукової і суспільної праці. Однак з'їзд затвердив Статут, за яким членами союзу могли бути державні об'єднання, а національні, народні групи позбавлялися цього права. Оскільки Українське лікарське товариство як недержавне не могло бути представлене в союзі, співпраця з ним українських лікарів припинилася, а незабаром припинилася діяльність Всеслов'янського лікарського союзу.
- 1927, 1 червня** — у Львові продовжено видання «Лікарського вісника» як органу Лікарської комісії Наукового товариства ім. Шевченка і Українського лікарського товариства у Львові. Редакційний комітет: *Т. Бурачинський*, *Л. Максимонько*, *М. Музика*. Виходив раз у три місяці.
- 1927, 5—6 червня** — у Львові в залі «Бесіди» Народного дому відбувся Другий з'їзд українських природознавців і лікарів. На спільному засіданні виступили з такими доповідями: проф. *Б. Матюшенко* «Проблеми старіння і відмолодження в світлі сучасних біологічних дослідів», *М. Музика* і *П. Холодний* «Стабільний колоїд срібла і квантитативні досліди над його реакціями з електролітами», *Є. Лукасевич* «Містицизм і демонологія в народній педіатрії», *Р. Цегельський* «І. Пулюй як науковий дослідник (в 10-ліття його смерті)». На трьох засіданнях Лікарської секції виступили *Є. Лукасевич*, *Ів. Куровець*, *Т. Бурачинський*, *М. Дзерович*, *М. Музика*, *М. Долинський*, *О. Подолинський*, *О. Барвінський*, *М. Панчишин*, *Ю. Добриловський*, *Н. Мазепа*. З'їзд поручив

Виділові Українського лікарського товариства створити постійну комісію для захисту станових інтересів українських лікарів у Польщі.

- 1927, 10—14 вересня** — у Києві проведено Другий Всеукраїнський з'їзд хірургів, взяли участь 512 делегатів, заслухано 66 доповідей; головував *М. М. Волкович*; відзначено успішний розвиток хірургічної допомоги, перевищення довоєнного рівня; в УСРР працювали понад 1 500 хірургів.
- 1927, 15—20 вересня** — у Києві відбувся Всесоюзний з'їзд патологів.
- 1927, вересень** — у Львові в журналі «Лікарський вісник» опубліковано матеріали д-ра *Ярослава Грушкевича* «Окулістична термінологія. Анатомічна частина».
- 1927, 30 листопада** — НКОЗ УСРР ухвалив постанову про організацію районних санітарних станцій як окремих санітарно-епідеміологічних установ із самостійним бюджетом.
- 1927** — у Харкові організовано Українське ендокринологічне товариство, головою його обрано *М. Ф. Мельникова-Разведенкова*.
- 1927** — видавництво Київського медичного інституту видало окремою книгою працю «Номенклатура хвороб. Латинсько-українські назви хвороб та російський показчик до них». Укладач — *Овксентій Корчак-Чепурківський*.
- 1927** — засновано Харківський державний інститут удосконалення лікарів.
- 1927** — на Шостій сесії Всеукраїнської санітарної ради ухвалено рішення про створення комплексних профілактичних установ — санітарно-епідеміологічних станцій.
- 1927** — кількість лікарів в Україні збільшилася з 7 980 (1926) до 10 000. Передбачено, що до 1931 р. треба буде додатково 5 500 лікарів, а 4 Медінститути України за цей час випустять лише 4000 лікарів. Виникла проблема фахової диференціації лікарської діяльності.
- 1927** — в УСРР комуністична влада повернула обов'язкове вивчення у школах російської мови, запровадженого царатом (яке було відмінене 1917 р. в процесі Національно-визвольної революції). Почалася насильна русифікація адміністративними заходами, в тому числі медичних установ та навчальних закладів, наслідки якої досі не вдається подолати українській державі.
- 1927** — вийшла книга *Теофіла Яновського* «Діагностика захворювань нирок в зв'язку з їх патологією».
- 1927** — у Харкові почали видавати «Український журнал кров'яних угруповань та переливання крові» (спочатку під назвою «Бюлетень постійної комісії вивчення кров'яних угруповань»). Виходив до 1934 р.
- 1927** — у Київському медичному інституті *Олексій Якович Богаєвський*, професор-рентгенолог, учень і співробітник *Т. Яновського*, заснував першу в Україні самостійну кафедру рентгенології. Викладали українською мовою. Опублікував низку праць з рентгенодіагностики і рентгенотерапії, співавтор великого Українського довідника з клінічної медицини. У виданнях УСРР не згадується.
- 1927** — в Одесі на Другому всеукраїнському з'їзді терапевтів акад. *Теофіл Яновський* виступив з доповіддю «Ближче до хворого», в якій закликав лікарів мислити більше про хвору людину, більше індивідуалізувати діагноз, прогноз і терапію у кожному випадку. Безпосереднє уважне спостереження біля ліжка хворого та лікарське почуття і на думку Яновського, дають змогу виявити реакції ушкодженого організму, оцінити характер і ступінь анормального перебігу процесів життєдіяльності. Фармакотерапію треба часто доповнювати дієто- та фізіотерапією, курортним лікуванням, розумною

- психотерапією. Він говорив: «Кожний пацієнт є нещасна людина, яка терпить і нудиться, яка конче потребує доброго ставлення до неї, ласкавого слова, щирого підбадьорювання. Бо медицина є не тільки наука, не тільки мистецтво, а й має етико-моральні аспекти. Гуманізм, альтруїзм та часом певна жертвенність не можуть не бути характерними рисами лікаря на його тяжкому шляху служіння хворій людині». Це була остання доповідь вченого і його життєве кредо.
- 1927** — в Україні вийшли друком 15 українських наукових книг, у тому числі *Ів. Нещадименка* «Короткий курс інфекційних хвороб», *А. І. Собкевича* «Наука про харчування та їжу» (дієтетика, 400 с.); *М. Б. Станішевської* «Інфекційні недуги. Підручник для студентів та лікарів», проф. *О. В. Палладіна* «Фізіологічна хемія. Підручник для студентів і лікарів» (406 с.); переклад з рос. *В. Щербаненка*; *Анни Михайлюти* «Порадник жінки селянки», 80 с.; *І. О. Ординця* «Гігієна школи й школяра. План гігієнічного обслідування» (152 с.); *Т. І. Циганкова* — «Масаж та лікарська гімнастика»(переклад з російської); також звіти про з'їзди акушерів та хірургів, звіти наукових закладів. Було видано 32 науково-популярні видання, виходило 11 періодичних медичних українських видань.
- 1927** — в УСРР розпочато відкриття медичних технікумів.
- 1927** — видано постанову уряду УСРР № 367, яка зобов'язувала адміністрацію підприємств реєструвати всі випадки травматизму та повідомляти про них відділ праці.
- 1927** — відбувся Другий всеукраїнський з'їзд терапевтів.
- 1927** — Всеукраїнська правописна конференція затвердила після широкого обговорення підготовлений фахівцями Інституту української мови ВУАН і опублікований 1926 р. «Український правопис», який дістав назву «Скрипниківського» (затверджений 1928 р. Наркомом освіти *М. Скрипником*); за цим правописом стали друкувати і українську медичну літературу. Діяв офіційно до 1933 р., у якому його визнано «націоналістичним» і шкідницьким та замінено русифікованим правописом, підготовленим за дорученням компартійних органів та впровадженим в адміністративному порядку без будь-якого обговорення. За вказівкою партійного керівника *Постишева* з українського алфавіту вилучено літеру «г», відповідно змінено медичну термінологію.
- 1927** — до підготовки в Москві Великої медичної енциклопедії (БМЭ) запрошено українських учених — професорів *О. Богомольця*, *М. Нещадименка*, *М. Стражеска*.
- 1927** — захворюваність на черевний тиф в Україні становила 11,9 на 10 000 населення; загалом в СРСР — 9,5.
- 1927** — київський хірург, професор Університету св. Володимира *Михайло Дітеріхс* (1871—1941) сконструював шину для тимчасової іммобілізації кінцівок при переломах (транспортна шина Дітеріхса).
- 1927** — Медична секція Харківського наукового товариства нараховувала 132 члени; до її складу входили *Беликів Леонід*, *Білоусів Микола*, *Баштан Федір*, *Воробйов Володимир*, *Вороний Юрко*, *Гейманович Олександр*, *Горбенко Дмитро*, *Журавель Андрій*, *Данилевський Василь*, *Іскра Андрій*, *Кандиба Левко*, *Квасницький Григорій*, *Квінт Левко*, *Мельників-Разведенков Микола*, *Палладін Олександр*, *Протопопів Віктор*, *Томілін Сергій*, *Шамів Володимир*. Відповідальним секретарем був *Ілля Петренко*.
- 1927** — на базі Лабораторії гігієни праці Київського облздороввідділу з участю професора *В. Підгасцького* (репресованого 1929 р.) створено Київський інститут

- гігієни праці та профзахворювань, з 1992 р.— Інститут медицини праці АМН України, очолюваний акад. АМН України *Ю. І. Кундієвим*; має понад 270 співробітників, в т. ч. близько 60 докторів і кандидатів наук; клініку на 60 ліжок; проводить наукові дослідження з вивчення дії промислових аерозолів, електромагнітних випромінювань, шуму та вібрації, токсиколого-гігієнічні дослідження нових зварювальних матеріалів; здійснює комплексні дослідження з низкою установ технічного, біологічного та медичного профілю.
- 1927** — опубліковано працю проф. *М. Вашетка* «Деякі антропометричні дані виміру людности наддніпрянської Київщини та Чернігівщини», що відіграє значну роль і для української антропології.
- 1927** — упродовж року Медична секція ВУАН провела 123 зібрань, на яких заслухано і обговорено 26 доповідей та демонстрацій. З доповідями виступали професори *Є. Черняхівський, М. Нещадименко, В. Радзимовська, О. Черняхівський*.
- 1927** — у Києві працювало 27 аптек, на одну аптеку припадало 19 000 жителів.
- 1927** — у Києві вийшла книга «Збірник праць членів наукового товариства студентів-медиків при Київському медичному інституті» (№ 2, 80 с., мова українська).
- 1927** — у Житомирі засновано фабрику Лікростресту, яка переробляла переважно далматську ромашку, валеріановий корінь, корінь айру, липовий цвіт, конвалію та інші лікарські завізні рослини, до 600 тонн у рік.
- 1927** — у Києві організовано Київський психоневрологічний інститут, згодом (1950) перетворено в Інститут нейрохірургії.
- 1927** — у Києві проведено Перший з'їзд патологів, головою оргбюро був *М. Ф. Мельников-Разведенков*, його заступником — *П. Кучеренко*.
- 1927** — у Києві у видавництві Книгоспілки вийшла книга *М. Кудрицького* «Здорове і хворе людське тіло» (обсягом 210 с.), яку дозволено як підручник для учнів старших груп шкіл соціального виховання.
- 1927** — у Львові при Математично-природописно-лікарській секції Наукового товариства ім. Шевченка зорганізовано комісію для вивчення груп крові українського населення західних українських земель; головою обрано проф. д-ра *І. Раковського*. Комісія встановила зв'язки з відповідною комісією Медичної секції Наукового товариства у Харкові для проведення робіт за спільною програмою.
- 1927** — у Медичних інститутах 22,5 відсотка прийнятих становили слухачі робфаків; із прийнятих 54 відсотки становили робітники, 26 — селяни, 16,7 — службовці; 54,2 відсотки становили комуністи і комсомольці, близько половини — жінки.
- 1927** — у Харкові відкрито Органотерапевтичний інститут, очолив його акад. *В. Я. Данилевський*.
- 1927** — у Вінниці відкрито Фармацевтичний інститут, існував до 1935 р.
- 1927** — у Харкові засновано Українське товариство фізіологів, біохіміків і фармакологів; ініціатор створення — *О. В. Палладін*, завідувач кафедри біохімії Харківського медичного інституту і керівник організованого ним при кафедрі Українського біохімічного інституту; очолював Товариство впродовж 30 років (після 1931 р. переїхав до Києва); Товариство спочатку вживало українську мову, деякі елементи застосування її (урочисте відкриття з'їздів, друкування програми і тезів доповідей, поодинокі доповіді) зберігалися упродовж усієї доби тоталітаризму.

- 1927 — в Харкові надруковано книгу проф. *А. Собкевича* «Наука про харчування та їжу (дієтетика)» (400 с.) — перший фундаментальний український посібник з цієї галузі.
- 1927 — у Самборі на Львівщині д-р *Володимир Кобільник* заснував Музей «Бойківщина», в якому зосереджено матеріали з дослідження проблем цього регіону; видавався журнал «Літопис Бойківщини»; один час кустошем музею працював д-р *Михайло Дубовий*.
- 1927 — у Дніпропетровську відкрито Фармацевтичний інститут, існував до 1957 р., у якому його перетворили на фармацевтичний факультет Медінституту.
- 1927, **травень** — у Харкові засновано журнал «Ортопедія і травматологія», редактор — *М. І. Ситенко*.
- 1927—1928 — на одну людину в Україні на охорону здоров'я пересічно витрачали 1,30 крб.; на Одещині — 4,06 крб., в Первомайській окрузі — 0,65 крб.; на Київщині — 2,13 крб. Темп зростання витрат на охорону здоров'я відставав від усього бюджету, затрати були нижчими, ніж в інших республіках СРСР.
- 1927—1939 — під керівництвом *Наталії Осадчої-Янати*, ботаніка, доцента Харківського сільськогосподарського інституту, здійснено експедиційне вивчення лікарської флори в 14 областях України. В околиці 144 сіл зафіксовано 646 видів лікарських рослин, що їх уживали в народній медицині в обслуговуваних районах. Описані в дисертаційній праці *Н. Осадчої* «Народня медицина на Україні» (Харків, 1939).
- 1928, **січень** — вийшли друком «Бюлетень про рух інфекційних хороб в УСРР», «Вісник Українського Червоного Хреста», № 1 і 2.
- 1928, **15—17 травня** — у Київському бактеріологічному інституті, очолюваному проф. *М. Нецадименком*, відбулася Третя крайова санітарна нарада, на якій обговорювалися чергові епідеміологічні питання, а також вивчення санітарного стану містечок та професійні вади цукрового виробництва. З доповідями виступали проф. *О. Пучківський*, проф. *М. Нецадименко*, д-р *Вайнберг*, проф. *В. Підгаєцький*, проф. *С. Каган*. Затверджено резолюції про дизентерію, склерому, шкарлатину, черевний тиф, про оздоровлення сільськогосподарської праці.
- 1928, **18—23 травня** — у Києві відбувся Всесоюзний з'їзд рентгенологів і радіологів.
- 1928, **21 травня** — у Києві в приміщенні Оперного театру відбулося урочисте відкриття Сьомого всесоюзного з'їзду акушерів та гінекологів, який працював 6 днів. У ньому взяли участь понад 1 000 лікарів, виступали з доповідями і проводили засідання з'їзду українські фахівці. Київський проф. *О. Крупський* зробив доповідь на тему радіаційної генетики — про вплив рентгеноопромінення мишей на їх спадкові ознаки, порушив питання про нешкідливу дозу опромінення.
- 1928, **10—14 вересня** — у Дніпропетровську відбувся Третій всеукраїнський з'їзд хірургів; заслухано 71 доповідь і 126 виступів; головував *Я. О. Гальперн*. З програмними доповідями на теми нефролітіазу виступили професори *Спасокукоцький*, *Богославський*, *Готліб*, *Чайка*. *В. М. Шамов* доповів про перші успішні спроби переливання посмертної крові. В роботі з'їзду взяли участь гості з Фрайбурга, Москви, Ленінграда, Ростова, Баку, Краснодара.
- 1928, **вересень** — акад. *О. Корчак-Чепурківський* опублікував статтю «Основні етапи будівництва й розвитку вищої медичної школи у Києві за перше десятиліття існування радянської влади на Україні», в якій описує становлення

українського медичного факультету та української лектури, аналізує розвиток української медичної науки.

- 1928, жовтень** — обраний (після відходу акад. *А. Кримського*) неодмінним (ученим) секретарем ВУАН, акад. *О. Корчак-Чепурківський* заснував новий часопис «Вісті Всеукраїнської академії Наук»; у вступному слові редактор відзначав: «Мета їх — відбивати систематично в загальних рисах життя Академії...»
- 1928, жовтень** — опубліковано статтю д-ра *С. Драпалюка* з кафедри проф. *В. Підгаєцького*: «Санітарно-клінічна характеристика праці пекарів», у якій вперше дано ергономічну (в нинішньому розумінні) характеристику їхньої праці.
- 1928, 22 листопада** — у Києві на засіданні Медичної секції ВУАН проф. *В. Підгаєцький* зробив доповідь про мету та завдання Товариства професійної гігієни.
- 1928** — випуск профільних медичних та фармацевтичних вищих навчальних закладів становив 14,7 відсотка фахівців від реальної потреби в них.
- 1928** — головою Київського медичного товариства, яке об'єднувало лікарів і науковців усіх спеціальностей, обрано проф. *М. Нещадименка*; він очолював це Товариство до 1930 р., поки не посилюлися репресії щодо українських учених.
- 1928** — у «Лікарському віснику» опублікована стаття проф. *Б. Матюшенка* «Проблеми старіння та відмолодження у світлі сучасних білогічних дослідів» — одна з перших праць української геронтології, яку пізніше розвивали в Інституті фізіології *О. О. Богомольця*.
- 1928** — в Одесі відкрито Інститут гігієни праці та Науково-дослідний інститут курортології.
- 1928** — у сільських місцевостях УСРР створено перші райздоровінспектури.
- 1928** — Державне видавництво України пропонувало лікарям і студентам медичних інститутів 13 підручників українською мовою, зокрема: *В. Данилевського* «Фізіологія людини»; *О. Пучківського* «Хвороби вуха, горла, носа та горлянки»; *О. Палладіна* «Фізіологічна хемія», «Основи живлення»; *В. Пальчинського* «Гігієна дитячих установ соціального виховання»; *А. Собкевича* «Механізми і апарати нервової системи»; *М. Сокола* «Підручник латинської мови для медичних шкіл» та ін.
- 1928** — на промислових підприємствах УСРР реорганізовано пункти першої медичної допомоги в здоровпункти («здравпункты»).
- 1928** — президентом ВУАН обрано лікаря — *Данила Кириловича Заболотного*, видатного вченого, мікробіолога і епідеміолога, уродженця Вінницької області, з 1898 р. — у Петербурзі (Ленінграді), професор Жіночого медичного інституту та Військово-медичної академії. Навчався на природничому відділі Одеського університету, закінчив медичний факультет Університету св. Володимира, працював в Україні, в 1919—1923 рр. був професором і ректором Одеського університету, створив у ньому першу в світі кафедру епідеміології. Академік ВУАН з 1922 р.
- 1928** — у Дніпропетровську та Одесі відкрито Інститути охорони материнства та дитинства.
- 1928** — в Харкові організовано перший в країні Онкологічний диспансер.
- 1928** — у великих обласних та міських лікарнях УСРР розпочато відкриття урологічних відділів.
- 1928** — у Києві на базі Інституту мікробіології ВУАН відкрито Інститут мікробіології і епідеміології; нині — Інститут мікробіології і вірусології НАН України ім. акад. Д. К. Заболотного.

- 1928 — у Харкові засновано науково-практичний двомісячник «Фармацевтичний журнал», видавався українською мовою; у 1936—1941 рр. виходив у Києві. Після війни відновлено в 1959 р.; у період чергової русифікації наукових видань (1976) залишався єдиним журналом медичного профілю, що виходив українською мовою; редактори *О. І. Шевчук, О. І. Абрамова, О. О. Цуркан*.
- 1928 — у Харкові опубліковано книжку проф. *М. Нецадименка* «Бактеріологія та профілактика хвороб» (138 с.) — першу велику монографію з мікробіології українською мовою.
- 1928 — відбувся Третій всеукраїнський з'їзд хірургів, програмною темою була хірургія раку товстих кишок.
- 1928 — в Одесі відбувся Другий всеукраїнський з'їзд терапевтів; праці видані російською мовою.
- 1928 — в Одесі відкрито Всеукраїнський бальнеологічний інститут, створений на базі артрологічної клініки, організованої (1925) бальнеотерапевтом і ревматологом *Єфремом Мойсейовичем Брусиловським*.
- 1928 — в Одесі відкрито Науково-дослідний інститут стоматології.
- 1928 — у Рогатині на Львівщині з ініціативи вчителів Рогатинської гімназії, лікаря *І. Вербенця* та десятка учнів засновано товариство «Відродження» для боротьби з алкоголізмом. Видавало місячник «Відродження» за редакцією *М. Чайковського* та *Ю. Кам'янецького*. Великої активності набуло після перенесення до Львова (1 січня 1930 р.), коли його керівником стала доктор *Софія Парфанович*.
- 1928 — голод у частині областей УСРР.
- 1928 — Держмедвидав видав книгу проф. *А. Собкевича* «Туберкульоза» (574 с.), рекомендовану як посібник для медичних вищих шкіл, — перший фундаментальний український посібник з фтизіатрії.
- 1928 — київський учений фізіолог і нейрогістолог *Олександр Леонтович* запропонував теорію нейрона як апарата змінного струму.
- 1928 — науковці кафедри професійної гігієни Київського медичного інституту, очолюваної професором *В. Підгаєцьким*, взяли участь у П'ятому міжнародному конгресі в справах профтравматизму та профпатології (Будапешт) та в Міжнародному психотехнічному конгресі (Утрехт).
- 1928 — професор Київського медінституту *Олександр Черняхівський* видав українською мовою підручник для студентів і лікарів *Оскара Гертвіга* «Елементи ембріології людини та хребтовців» обсягом 435 с., перекладений ним з шостого німецького видання. Цей переклад одного з найпопулярніших в Європі медичних підручників значно збагатив наукову українську термінологію та українську медичну літературу.
- 1928 — у Києві *Б. М. Маньківський* описав пароксизмальний параліч і вперше запропонував патогенетичне лікування його як явища діенцефальної патології.
- 1928 — у Києві видано книгу «Знеболювання родів» — першу велику монографію з цього питання; вийшла українською мовою за редакцією проф. *О. Крупського*, ініціатора запровадження масового знеболювання пологів в Україні.
- 1928 — у Києві вийшла книга д-ра *А. Мазура* «Санітарний стан Труханового острова».
- 1928 — засновано журнал «Київський медичний журнал», який висвітлював медичні проблеми Києва. 1930 р. ліквідований більшовицькою владою.
- 1928 — у Києві український акушер-гінеколог *Олександр Крупський* видав книжечку «Аборт, лихі наслідки від нього та як їм запобігти», в якій, зокрема,

засуджує горезвісну «теорію склянки води», що проповідувалася режимом замість викорінюваних релігійних і традиційних норм та звичаїв у родинних і міжстатевих відносинах.

- 1928** — у Харкові Всеукраїнське сільськогосподарське видавництво «Радянський селянин» видало книгу проф. *В. Підгаєцького* «Гігієна сільськогосподарчої праці (Науково-популярний нарис)», 83 с. Дозволена як посібник для сільськогосподарських та педагогічних вузів. Містить глави «Життєві потреби с. г. робітника», «Сільськогосподарські роботи та їх санітарна характеристика», «Професійні хвороби та нещасливі випадки з с. г. робітниками». Фактично, це був перший український підручник з професійної гігієни та професійної патології.
- 1928** — у Харкові організовано Інститут клінічної психоневрології, складався із п'яти психіатричних клінік, клініки неврозів, нейрохірургічної клініки та трьох неврологічних клінік; їх очолювали професори *В. Протопопов, Т. Юдин, М. Чалисов, Брайловський М. Гольденберг, Е. Попов, О. Грінштайн, О. Гейманович, З. Гейманович, О. Ющенко*. Входив до складу Української психоневрологічної академії; в ньому проводилися дослідження генетичного, біохімічного, нейрофізіологічного характеру; видано низку праць, монографій, підручників. Реорганізований 1936 р. у процесі розгрому більшовиками українських наукових установ.
- 1928** — захворюваність на висипний тиф в Україні становила 2,8 на 10 000 населення; на поворотний тиф — 0,3; на черевний тиф — 8,4.
- 1928** — у Києві вперше в країні отримано препарати вітаміну D₂.
- 1928** — у Харкові видано «Медичний російсько-український словник» (обсяг — 142 с.), який підготував *В. Кисільов*, член Медичної секції Одеського наукового товариства при ВУАН.
- 1929, 27 січня** — у Львові під проводом д-ра *Мар'яна Панчишина* засновано Українське гігієнічне товариство; у залі «Бесіди» Народного дому відбулися установчі збори. До управи ввійшли проф. *М. Панчишин* (незмінний голова), *Семен Магалаєс* (заступник голови), д-р *Софія Парфанович*, д-р *Маркіян Дзерович*. Створено 6 секцій: пропагандистську, туберкульозну, протиалкогольну, венерологічну, фізичного виховання та редакційну. До діяльності залучено також медиків-українців, що навчалися в університетах Кракова, Познаня, Вільна. Ставило своєю метою: поширювати серед населення основи гігієни, відомості про пошесні хвороби, способи запобігання їх; засновувати та провадити протипошесні поради (консультації), диспансери, санаторії, купелеві заклади, кліматичні станиці (курорти) та дослідні лабораторії; утворювати філії, секції та місцеві гуртки; підтримувати в справах охорони здоров'я населення взаємини із центральною та місцевою владою; збирати пожертвування на цілі товариства. Тов-во здійснювало широкопрофілактичні та освітні акції, влаштовувало виставки, видавало журнал-місячник «Народне здоров'я», утворювало свої філії у більших містах Галичини. Під кінець 1938 р. членами його були 2 700 чоловік та кільканадцять організацій, діяло 15 філій. Відіграло вагому роль у підвищенні санітарно-культурного рівня населення Галичини. Діяло активно до 1939 р., у якому його ліквідували більшовики.
- 1929, 22 березня** — з обранням президентом ВУАН акад. *Данила Заболотного* відбулися зміни в Медичній секції ВУАН; на загальних зборах Секції дотеперішнього голову і організатора Секції проф. *Олександра Черняхівського*

обрано почесним членом, головою Секції обрано акад. *Д. Заболотного*. До Ради секції увійшли *М. Нецадименко, М. Мельников-Разведенков, В. Данилевський, М. Левітський, В. Радзимовська, А. Собкевич, О. Тижненко, В. Удовенко, Є. Черняхівський, О. Крупський, С. Ярослав, А. Барбар*. Більшість з них пізніше репресовано комуністичним режимом.

- 1929, 8 квітня** — відбулися звичайні збори Ради ВУАН, які проводив акад. *Д. К. Заболотний*, секретарював в. о. неодмінного секретаря *О. В. Корчак-Чепурківський*. У зборах брали участь такі дійсні члени Академії: *Д. І. Багалій, К. Г. Воблій, М. П. Василенко, Д. О. Граве, М. С. Грушевський, С. О. Єфремов, М. М. Крилов, М. Ф. Мельников-Разведенков, Г. В. Пфейфер, К. К. Симінський, К. Студинський, І. І. Шмальгавзен, Л. М. Яснопольський*, член-кор. *О. О. Палладін* та ін. Обговорювали діяльність Історично-філологічного відділу, роботу етнографічної комісії, поточні справи. Це були одні із останніх зборів до реорганізації Академії та репресій проти українських учених. Вже в наступних зборах 29 червня 1929 р. брали участь представники від наукових установ та «від Сталінських робітників»; готувався розгром української науки.
- 1929, 16 квітня** — Раднарком УСРР ухвалив постанову про «обрання нових дійсних членів ВУАН із залученням до участі в виборах широких кіл спеціалістів, партійних та радянських організацій»; наростало безпрецедентне в історії брутальне втручання компартійних вождів у формування і діяльність Всеукраїнської Академії наук, готувався розгром і знищення української національної науки.
- 1929, 17 травня** — закінчився термін подання кандидатур на обрання до Всеукраїнської Академії наук, було представлено 118 чоловік. Рішенням уряду створено Особливі комісії, контроль над якими перебрали партійні органи, що готували поповнення Академії своїми людьми. Пізніше зняли свої кандидатури професори-медики *О. Черняхівський, О. Тижненко, В. Чаговець*, а також письменник *Василь Стефаник*; знято кандидатуру *Ольги Кобилянської*. Кандидатура *Мар'яна Панчишина* зі Львова відпала, бо в Києві його ніхто не підтримав. Для обрання проф. *О. О. Богомольця* з Москви уряд виділив додаткову вакансію.
- 1929, 30 травня** — в Одесі відбулося об'єднане засідання Медичної секції при ВУАН із товариствами акушер-гінекологів, бальнеологів та ендокринологів. Проф. *О. Крупський* виступив з доповіддю «Сексуальні гормони (фолікулін та пролан) та їх клінічне значення» (опублікована 1930 р.); проводячи експериментальні дослідження з гормональною стерилізацією він фактично одним з перших в Європі та першим в Україні висловив думку про можливість використання гормональної контрацепції, яка тільки в останні десятиліття набула масового поширення.
- 1929, травень** — в Києві проведено Перший фізіологічний з'їзд; голова оргкомітету — *О. В. Палладін*; основним питанням була фізіологія харчування.
- 1929, травень** — у Львові польський уряд затвердив статут Українського гігієнічного товариства.
- 1929, травень** — у Львові Секція туберкульозу Українського гігієнічного товариства (УГТ) заснувала перший в Галичині Український протитуберкульозний диспансер під провідом проф. *Мар'яна Панчишина*. Спочатку діяв у приміщенні амбулаторії Народної лікарни; в грудні 1931 р. *М. Панчишин* віддав для диспансера приміщення свого будинку (вул. Устияновича, 14); забезпечив його рентгенівським апаратом та потрібним обладнанням. Упродовж

півтора року безплатно обстежено 5 437 чоловік. Планувалося відкриття на-родного санаторію у Гребеніві.

- 1929, 2 червня** — у Львові відзначено 25-ліття «Народної лічниці» — української амбулаторії для хворих (незважаючи на національність і вірування), заснованої на початку століття і очолюваної д-ром *Євгеном Озаркевичем*. Існувала до 1939 р., у якому її ліквідували більшовики.
- 1929, 29 червня** — відбулися вибори до ВУАН, які вперше проходили під тиском партійних керівників. Дійсними членами Академії стали *М. О. Скрипник* та *О. Г. Шліхтер*, останній відіграв особливо велику роль у розгромі української науки в Академії. Із лікарів академіками обрано *О. В. Палладіна* (який 1916 р. переїхав з Петербурга до Харкова), та *О. О. Богомольця* — професора кафедри патофізіології Другого Московського університету, уродженця Києва; для його обрання влада виділила додаткову вакансію, наступного року він став президентом ВУАН).
- 1929, червень** — Наркомздорв'я УСРР ухвалив рішення про введення профілактичного дня.
- 1929, 10 вересня** — заступник Наркома охорони здоров'я УСРР підписав розпорядження № 7/2 «Про українізацію апарату. До всіх Окрздоровінспектур та МСУ». В ньому сказано: «Ще й досі доводиться стикатися з низкою випадків, коли листування в органах Здоровоохорони провадиться не українською мовою. Так само і в апаратах далеко не скрізь і не завжди вживається української мови в службових справах, розмовах із відвідувачами, звертаннях до службовців тощо. НКЗУ цим категорично пропонує у листуванні, що провадиться з НКЗУ, всіма установами, громадськими та інш. організаціями й приватними особами вживати тільки української мови (звичайно, додержуючи разом із цим встановлених директив щодо обслуговування нацменшостей). Усі службові звертання, розмови підчас роботи, відповіді відвідувачам тощо, повинні провадитись українською мовою. Інспектору Охорони Здоров'я належить постійно пильно стежити, щоб директиву Уряду виконувалось ретельно й дбало. Заст. Наркомздорв'я УСРР Нагорний».
- 1929, вересень** — у Харкові здійснювалася підготовка лікарів у Інституті вдосконалення із таких округ: Артемівська, Дніпропетровська, Запорізька, Зінов'ївська, Ізюмська, Кременчуцька, Криворізька, Куп'янська, Лубенська, Луганська, Маріупольська, Мелітопольська, Миколаївська, Полтавська, Прилуцька, Роменська, Сталінська, Старобільська, Сумська, Харківська, Херсонська; за Києвом були закріплені такі округи: Бердичівська, Білоцерківська, Волинська, Вінницька, Глухівська, Уманська, Кам'янецька, Київська, Конотопська, Коростенська, Могилів-Подільська, Ніжинська, Одеська, Першомайська, Проскурівська, Тульчинська, Чернігівська, Шевченківська, Шепетівська.
- 1929, жовтень** — «Вісті ВУАН» опублікували статтю акад. *О. Палладіна* «Вражіння з тижня науки й техніки на Артемівщині», в якій розповідається про виступи академіків і науковців перед робітниками на фабриках і заводах Артемівщини. За дорученням партійних органів потрібно було розвивати тісні контакти науковців з робітничими масами. Півроку пізніше робітники, керовані партією, вимагали найвищої кари для академіків — «ворогів народу», з участю робітників провадилася «чистка» в Академії.
- 1929, жовтень—грудень** — у Києві ГПУ заарештувало в сфабрикованій справі «СВУ» в числі кількох тисяч інтелігентів професорів Київського медичного

- інституту *Володимира Підгаєцького, Володимира Удовенка, Олександра Черняхівського*, старших асистентів *Аркадія Барбара* та *Володимира Кудрицького*.
- 1929, 28 листопада** — на сесії ВУАН представник уряду (Укрнауки) заявив, що Народний комісаріат освіти змінив інструкцію про обрання Президії зборів ради ВУАН та Президії ВУАН, порушувалася все більше автономія та самоврядування Академії наук, поступово вирішення справ Академії від вчених перебирали на себе партійні та державні органи.
- 1929, 15 грудня** — у Києві о 22 год. 27 хв. після тяжкої недуги помер *Данило Кирилович Заболотний*, академік, рік тому обраний президентом Всеукраїнської Академії наук. Прощальні промови в Академії виголосили академіки *К. Воблий* та *О. Корчак-Чепурківський*. Похований в рідному селі Чоботарці біля станції Крижопіль на Вінниччині, згідно з його заповітом. 20 грудня труну з прахом великого вченого, громадянина, опустили в могилу. В похороні взяли участь понад 5 тисяч чоловік із Києва, Харкова, багатьох міст і сіл. Тоді й почалися арешти академіків і учених академії за сфабрикованою ГПУ справою «СВУ». Партійне керівництво і ГПУ скористалися смертю Президента, щоб очистити від «націоналістів» обезглавлену Академію, насадити в неї своїх людей і агентів.
- 1929, 15 грудня** — Медична секція Одеського наукового товариства при ВУАН нараховувала 47 членів, серед них були професори *Й. М. Вайнберг*, *М. М. Заєвлошин* (організатор і голова Секції), *Й. Є. Корнман*, *О. І. Крупський*, *В. Л. Покотило*, *Б. А. Шаццо*. Секретар та співорганізатор Секції — д-р *Т. М. Смеречинський*.
- 1929, 18 грудня** — центральними партійними органами ухвалено постанову «Про медичне обслуговування робітників і селян»; відзначала незадовільний стан системи охорони здоров'я, започаткувала першу п'ятирічку охорони здоров'я (1929—1933), проголошувала класовий підхід в організації і наданні медичної допомоги різним прошаркам населення.
- 1929** — за п'ять років захворюваність на малярію в Україні знижено з 329 до 58 на 10 000 населення.
- 1929** — розпочато будівництво нових лікарень у Харкові, Придніпров'ї, Миколаєві, у промислових центрах, зокрема в Горлівці (на 150 ліжок), Єнакієві (відповідно — 300), Щербинівці (80), Краматорську (90), Константинівці (175), Слов'янську і Артемівську (по 80).
- 1929** — професора *М. Нецадименка* — видатного українського мікробіолога, завідувача кафедри мікробіології Київського медичного інституту, директора Київського бактеріологічного інституту обрано членом-кореспондентом ВУАН з відділу мікробіології.
- 1929** — відбувся Перший всеукраїнський з'їзд очних лікарів.
- 1929** — у більшості великих міст України відкрито онкодиспансери.
- 1929** — у Києві ДВУ видало «Медичний poradnik. Довідник з клінічної медицини для лікарів» (922 с.), який вийшов за редакцією професорів *О. Богаєвського*, *М. Губерґріца*, *М. Левітського*. Друге видання (за участю *М. Василенка*) вийшло 1940 р. Був фундаментальним підручником для студентів і лікарів, поки його не вилучили з бібліотек у процесі русифікації.
- 1929** — у Харкові в «Українському медичному архіві» опубліковано статті *С. Верхратського* про лікування ран у народній медицині українського села та про застосування кровопускання в народній медицині.
- 1929** — в Одесі вийшли друком «Записки Одеського наукового при УАН товариства. Секція медична», № 1. Видання Одеського наукового при УАН

товариства. Редакційна колегія: проф. *М. М. Заєвлошин*, проф. *Й. Є. Корнман*, *В. Ф. Кисільов*, *Т. М. Смеречинський*. Це було одне з перших українських наукових медичних видань в Одесі.

- 1929** — в Україні вперше почато розпилення з літаків отрут для боротьби з личинками малярійних комарів; щорічно опилуюно понад 1 800 000 га боліт і заражених водойм, понад 50 000 га ґрунтів.
- 1929** — київський хірург *Юрій Вороний* описав імунологічну природу відторгнення трансплантата.
- 1929** — народним комісаром охорони здоров'я УСРР призначено *Соломона Ілліча Канторовича* (1892—1937), раніше завідувача Харківським губернським відділом охорони здоров'я (з 1925 р.) та заступника наркома (з 1926 р.); поліпшив протиепідемічну службу, охорону здоров'я робітників Донбасу; проте Голодомор 1932—1933 рр. в Україні оцінював як ліквідацію класово-ворожих елементів, що потрібно для прискорення побудови соціалізму; розстріляний більшовиками 1937 р.
- 1929** — одонтологічний факультет Київського медичного інституту реорганізовано в Київський державний стоматологічний інститут; у 1955 р. його знову приєднано як факультет КМІ.
- 1929** — професор-гігієніст Київського медичного інституту *В. Удовенко* опублікував працю «Повітропроникальність глиняних матеріалів, уживаних на українське селянське житлове будівництво».
- 1929** — у Дніпропетровську на базі журналу «Медицинский сборник Екатеринославского Губздрава» (що виходив у 1922 — 1926 рр.) засновано «Дніпропетровський медичний журнал»; видавався українською мовою до 1931 р.
- 1929** — опубліковано 9-й том праць Інституту демографії ВУАН, в якому представлено бібліографію 1276 робіт, що вийшли за період з 1914 по 1928 р.
- 1929** — у Києві в Державному видавництві України вийшов перший український підручник з патологічної анатомії «Основи патологічної морфології», автор — проф. *Павло Кучеренко*, відомий український учений. Друга частина підручника «Патологічна анатомія. Частина спеціальна» вийшла друком 1936 р., вже після смерті автора.
- 1929** — у Харкові засновано «Український офтальмологічний журнал», виходив українською мовою 2 роки. Пізніший «Офтальмологический журнал» (з 1946 р.) замовчував існування українського попередника.
- 1929** — у Києві засновано Інститут охорони материнства і дитинства, з 1965 р. — Київський НДІ педіатрії, акушерства та гінекології МОЗ УСРР, з 1993 р. — Інститут педіатрії, акушерства та гінекології АМН України; з 1979 р. його очолює *О. М. Лук'янова*, академік НАН і АМН України; в ньому працює понад 150 докторів і кандидатів наук; має клініки на 500 ліжок; наукові розробки скеровані на істотне покращення стану здоров'я жінок і дітей та збереження генофонду нації.
- 1929** — у Києві Медвидав видав книжку за редакцією проф. *О. Крупського* «Оперативне акушерство» (326 с.) — перша велика українська монографія з цієї галузі. Пізніше (1936) вийшло друге видання російською мовою.
- 1929** — в Одесі засновано Психоневрологічний інститут.
- 1930, 1 січня** — до Львова з Рогатина на Львівщині перенесено управу товариства «Відродження»; його діяльність очолила і активізувала відома українська лікарка *Софія Парфанович*; тов-во стало видавати додаток «Ми молоді» до

- часопису «Відродження», популярні брошури; з часом зорганізувало філії у містах Галичини, брало участь в Міжнародному протиалкогольному конгресі. Ліквідоване більшовиками 1939 р.
- 1930, 2 січня** — у зв'язку з підготовкою органами ГПУ процесу «СВУ» з Москви до Києва було надіслано таку телеграму: «*Ш и ф р о м Харьков Косиору, Чубарю* Когда предполагается суд над *Ефремовым* и др.? Мы здесь думаем, что на суде надо развернуть не только повстанческие и террористические дела обвиняемых, но и медицинские фокусы, имевшие своей целью убийство ответственных работников. Нам нечего утаивать перед рабочими грехи своих врагов. Кроме того, пусть знает как назыв. Европа, что репрессии против контрреволюционной части спецов, которые пытаются отравить и зарезать коммунистов-пациентов, имеют полное «оправдание» и по существу дела бледнут перед преступной деятельностью этих контрреволюционных мерзавцев. Наша просьба согласовать с Москвой план ведения дела в суде. № 8/ш Подпись *И. Сталин*. 2. 1. 1930 г. 16. 45». Після такої вказівки заповзятливі слідчі та судді звинуватили та засудили професорів теоретиків, які не лікували хворих, за терор проти пацієнтів-комуністів!
- 1930, січень** — у Києві опубліковано статтю проф. *О. Крупського* «Сексуальні гормони та їхнє клінічне значіння», у якій вперше в Україні порушено питання гормональної контрацепції.
- 1930, 1 березня** — ухвалено рішення уряду про відкриття нових медичних інститутів, значне розширення прийому; заборонено директорам медінститутів без відома наркомату звільняти професорів, доцентів та асистентів; дозволено практикувати наукові відрадження учених за кордон.
- 1930, 9 березня** — у Харкові в приміщенні Оперного театру розпочався процес за звинуваченням у справі створення «Спілки визволення України» (СВУ) 45 українських інтелігентів, серед них були лікарі-професори *Володимир Підгаєцький, Володимир Удовенко, Олександр Черняхівський*, терапевт *Аркадій Барбар*, гігієніст *Микола Кудрицький*.
- 1930, 9 квітня** — партійно-урядова газета «Вісті» опублікувала статтю «Шкідників викинути з лав чесних трудящих» — про збори професорів і викладачів Київського медичного інституту, які «рішуче відмежовуються від контрреволюційної купки в «СВУ».., вважають за потрібне провести самоочистку своїх лав від шкідників». Резолюцію зборів підписали 99 професорів, асистентів і викладачів, у тому числі відомі професори *Стражеско, Губерґріц, Гаккебуш, Кримов, Нецадименко*.
- 1930, 19 квітня** — особливим складом Верховного Суду УСРР за сфабрикованою органами ГПУ справою «Спілки визволення України» до різних термінів ув'язнення засуджено 45 осіб, переважно видатні діячі української культури, в тому числі українські лікарі-професори Київського медичного інституту *Олександр Черняхівський, Володимир Удовенко, Володимир Підгаєцький*, викладачі *А. Барбар і М. Кудрицький*; почалося винищення інтелектуального і духовного потенціалу України.
- 1930, квітень** — у Харкові з ініціативи *В. М. Шамова* створено Український інститут переливання крові; 1931 р. його реорганізовано в Харківський науково-дослідний інститут загальної і невідкладної хірургії і переливання крові МОЗ УСРР.
- 1930, 6—12 травня** — у Києві відбувся Всесоюзний з'їзд зоологів, анатомів і гістологів.

- 1930, 26 травня** — ухвалена постанова уряду про створення Всеукраїнського аптекоуправління (ВАУ) — республіканського відомства з управління фармацевтичною мережею, що підпорядковувалася Наркоматові охорони здоров'я; в областях створено філії ВАУ.
- 1930, 20—26 травня** — у Харкові відбувся Четвертий всесоюзний з'їзд фізіологів.
- 1930, травень** — у Вінниці на базі Фармацевтичного інституту створено заочний Медичний інститут; відкриття якого раніше добивався *Д. Заболотний*; наукову і навчальну частину Інституту очолив головний лікар обласної лікарні *Микола Болярський*, під його безпосереднім керівництвом збудовано морфологічний корпус, організовано клініки і кафедри; сам він займався травматологією та онкологією; помер 19 жовтня 1939 р.
- 1930, 23 червня** — ухвалено постанову ЦВК і РНК СРСР про передачу керівництва медичною освітою із системи Наркомату освіти у відання Наркомату охорони здоров'я.
- 1930, 7—10 вересня** — у Харкові під головуванням *В. М. Шамова* відбувся Четвертий всеукраїнський з'їзд хірургів, став переломним у розвитку переливання крові в Україні.
- 1930, вересень** — у Львові на ділянці, пожертвованій митрополією, на вул. Петра Скарги, 4 (нині — вул. Євгена Озаркевича), з ініціативи д-ра *Івана Куровця* з активною допомогою митрополита *Андрея Шептицького* розпочато будівництво Українського шпиталю Народної лічниці. Роботи проводилися народним коштом та пожертвуваннями, котрі збирали впродовж 8 років.
- 1930, 28 листопада** — у Донецьку (тодішнє — Сталіно) розпочалося навчання у новоствореному Медичному інституті; спочатку діяв єдиний лікувально-профілактичний факультет, на якому навчалося 138 студентів денної форми та 290 робітфаківців-вечірників; на 6 кафедрах працювали 17 професорів і викладачів. Першим директором призначено завідувача Окружного відділу охорони здоров'я Донбасу *І. Я. Олімпієва*. Для організації кафедри гістології скеровано видатного українського вченого *Олександра Черняхівського*, репресованого в процесі «СВУ», якому після дострокового звільнення заборонено проживати в Києві.
- 1930** — уродженець Одеси д-р *О. М. Безредка* запровадив метод щеплення правцевим анатоксином та імуноглобуліном.
- 1930** — в УСРР створено педіатричні та санітарно-гігієнічні факультети, медичні факультети університетів перетворено у медичні інститути (за винятком медичного факультету Ужгородського університету) та передано їх у відання Народного комісаріату охорони здоров'я.
- 1930** — вийшов у світ «Збірник пам'яті акад. *Теофіла Гавриловича Яновського*» — унікальне за обсягом (775 с.) і змістом академічне видання, містив 45 наукових праць провідних українських учених та 18 статей учнів вченого.
- 1930** — професійно-технічні медичні школи, які готували в УСРР середню ланку медичного персоналу, реорганізовано у 47 медичних технікумів, у них навчалося 8 063 студенти.
- 1930** — у Галичині польська влада почала акцію «пацифікації» — загони вояків-пілсудчиків найджали в українські села, жорстоко збивали селян, знищували їхнє майно; руйнували будинки «Просвіти» і «Рідної школи», спалювали українські книжки; на захист селян виступив д-р *Мар'ян Панчишин*.

- 1930 — у Києві з ініціативи *Миколи Голобородька* організовано підпільну ланку Червоного Хреста, яка збирала серед матеріально забезпечених українців кошти і надавала допомогу засланим у концтабори та їхнім родинам.
- 1930 — у Києві за редакцією *О. Корчака-Чепурківського* вийшла книга «Смертність в 4-х найбільших містах УСРР у 1923—1929 рр.», пізніше публікацію таких матеріалів заборонено.
- 1930 — у Львові професор університету *Рудольф Вайгель*, видатний паразитолог світової слави, розпочав продукцію винайденої ним вакцини проти висипного тифу.
- 1930 — у Києві *Д. А. Кінчій* вперше запропонував використовувати для переливання плацентарну кров та опрацював методику її заготовляння.
- 1930 — у Харкові Державне видавництво України видало велику монографію проф. *О. Пучківського*, *Г. Махулька-Горбацевича* та *В. Дроботька* «Склерома горішніх дишних шляхів. Клініка, патологічна анатомія, бактеріологія та серологія» — першу в Україні велику працю з цієї проблеми.
- 1930 — в Одесі працювала Медична секція Одеського наукового товариства при ВУАН, за рік проведено 13 засідань, заслухано 23 доповіді (робоча мова — українська). До складу Секції входило 44 науковців, чоловіків — 41, жінок — 3. Видано 2-й і останній номер Наукових записок.
- 1930 — в УСРР виходило друком 41 медичне видання українською мовою; російською мовою виходило 16 медичних видань.
- 1930 — в УСРР діяло 1115 аптек.
- 1930 — у чотирьох медичних інститутах України (Київському, Харківському, Одеському і Дніпропетровському) відкрито санітарно-гігієнічні факультети і факультети охорони материнства і дитинства.
- 1930 — в Одесі *В. П. Філатов* почав опрацьовувати вчення про біогенні стимулятори.
- 1930 — медична преса відзначала перевантаження студентів медичних інститутів; кількість обов'язкових дисциплін досягала 60, необов'язкових — 30.
- 1930 — у Києві з ініціативи новообраного президента ВУАН акад. *О. О. Богомольця* створено два інститути: в системі ВУАН — Інститут клінічної фізіології; в системі Наркомату охорони здоров'я УСРР — Інститут експериментальної біології та патології МОЗ (1931). По смерті *О. О. Богомольця* їх об'єднано та сформовано Інститут фізіології АН УСРР якому надано (1953 р.) ім'я *О. О. Богомольця*. Інститут об'єднав найавторитетніших вчених-фізіологів; з 1966 р. його очолює акад. *П. Г. Костюк*, під керівництвом якого став одним з провідних наукових центрів Європи.
- 1930 — у Києві відбувся П'ятий всесоюзний з'їзд рентгенологів та радіологів.
- 1930 — близько 50 відсотків усіх лікарів УСРР працювали в Харкові, Києві, Одесі та Дніпропетровську, лише 20 — в окружних містах. Наркомздоров'я ухвалив рішення про «переміщення» частини міських лікарів на периферію, у сільські райони, тих хто відмовлявся виїхати, звільняли з роботи.
- 1930 — вийшла праця *С. А. Томіліна* «Соціально-гігієнічна оцінка дитячої смертності за матеріалами міжнародної та української статистики».
- 1930 — у Києві проф. *М. Левітський* видав книгу «Хвороби очей. Медичний порадник» — перше українське фахове видання з офтальмології.
- 1930 — у Києві смертність від туберкульозу становила 30 на 10 000 населення.
- 1930 — у Харкові на базі створеного у 1922 р. видавництва «Наукова думка» організовано Укрмеддержвидав, деякий час видавав багато літератури українською мовою.

- 1930** — у Львові в приміщенні «Порадні для матерів» відкрито першу в Галичині українську порадню для широких мас спортсменів — зачаток пізніших фізкультурних диспансерів. Консультації та обстеження спортсменів проводили лікарі *Іван Мриць, Степан Коцюба, Ярослав Макарушка, Іван Борим, Степан Коренець*. Існував до 1939 р.
- 1930** — у Харкові надруковано книгу наукового співробітника Інституту туберкульозу доцента *А. Журавля* «Туберкульоз у в'язницях»; працюючи за сумісництвом в'язничним лікарем він зібрав матеріали, які підтверджували, що в'язниці в Україні, які не мали найпримітивніших санітарних умов, були найнебезпечнішим джерелом туберкульозу; хворі були приречені на смерть, здорові — на зараження; в'язничні шпитали не відрізнялися від самих в'язниць; звільнені хворі розповсюджували хворобу серед населення. Влада гостро розкритикувала працю, вилучила з бібліотек і каталогів, а автора незабаром репресували.
- 1930** — постановою уряду СРСР у країні впроваджено аспірантуру, в т. ч. у медичних вищих навчальних закладах УСРР.
- 1930—1937** — в Україні внаслідок Голодомору, розкуркулювання, репресій загинуло 14,5 млн. чоловік (Конквест).
- 1931, 28 січня** — у Дніпропетровську почала працювати фабрика ліків; наступного року подібні фабрики створено в Харкові, Києві, Одесі.
- 1931, лютий** — у Львові у «Лікарському віснику» опубліковано велику статтю доктора *М. Панчишина* «Про виразку і пістряка (рака) шлунку і дванадцятипалої кишки».
- 1931, 26 березня** — на засіданні Українського лікарського товариства у Львові д-р *А. Чаплінський* виступив з доповіддю «Лічнична вартість живця (курорту) Черче». Пізніше він зробив доповідь на цю ж тему на Третньому з'їзді українських природників, лікарів й інженерів.
- 1931, 6 травня** — в Одесі *В. П. Філатов* провів першу в світі операцію перещеплення консервованої при зниженій температурі трупної рогівки.
- 1931, 24—25 травня** — у Львові в будинку Народного дому відбувся Третій з'їзд Українських природників, лікарів і інженерів; з доповідями на секції лікарів виступили проф. *Б. Матюшенко*, д-ри *М. Панчишин, Т. Є. Бурчинський, Є. Дурделло, М. Дзерович, О. Подолінський, А. Чаплінський, О. Барвінський* та ін. Під час засідань влаштовано виставку медичної літератури, представлено кілька сотень видань з УСРР.
- 1931, травень** — у Львові відкрито «Спортову порадню», яку організувала Секція фізичного виховання та здоровної опіки над молоддю Українського гігієнічного товариства. Лікарі порадні обстежували спортсменів, учасників змагань, давали відповідні рекомендації.
- 1931, травень** — у Львові в «Лікарському віснику» опубліковано статтю проф. *Б. Матюшенка* «Евгенічні поради та їх організація» — першу українську працю про майбутні медико-генетичні консультації.
- 1931, 8—12 липня** — у Харкові відбувся Перший всесоюзний з'їзд онкологів.
- 1931, 18 липня** — у Києві засновано Український державний інститут комунальної гігієни, пізніше Київський НДІ загальної і комунальної гігієни ім. О. М. Марзєєва МОЗ УРСР.
- 1931, липень** — у Карпатах біля Підлютого Українське гігієнічне товариство у Львові зорганізувало першу кліматичну станицю з кліматолікуванням для учнів і учениць середніх шкіл.
- 1931, вересень** — у Києві відбувся Третій всеукраїнський з'їзд терапевтів.

- 1931, 10 листопада** — у Львові в домівці Українського лікарського товариства відбулися установчі збори кооперативу «Лікарська самопоміч», мета якого — надавати допомогу вдовам і сиротам лікарів, тим, хто через нещасні обставини потрапили в скрутне положення. Головою наглядової ради обрано д-ра *М. Панчишина*, директором призначено д-ра *Л. Максимонька*.
- 1931** — у Києві новообраний президент ВУАН *О. О. Богомолець* заснував Інститут експериментальної біології і патології; належав до системи Наркомату охорони здоров'я УСРР.
- 1931** — у Харкові Медична секція Всеукраїнського товариства культурного зв'язку з закордоном, секретарем якої був д-р *Андрій Журавель*, проводила велику роботу з інформування закордонних медичних товариств, організацій і інститутів про охорону здоров'я та розвиток медичної науки в Україні, а також дбала про ознайомлення українських медичних установ із закордонним медичним життям. Секція ставила питання перед Всесоюзним товариством про передачу їй всієї роботи з цієї галузі на території України.
- 1931** — в Україні для розширення підготовки середньої ланки медичних працівників створено 33 вечірні медичні технікуми; в них проходили підготовку 2 080 студентів.
- 1931** — у Харкові відкрито Всеукраїнський інститут заочної медичної освіти з медичним, стоматологічним і фармацевтичним факультетами, мав на меті полегшити скрутну ситуацію з браком медичних і фармацевтичних кадрів.
- 1931** — до Києва за рішенням Уряду УСРР переведено з Харкова Український біохімічний інститут, очолюваний новообраним академіком *О. В. Палладіним*, та перейменовано його в Інститут біохімії ВУАН; після арешту українських учених та процесу «СВУ» замість українських наукових закладів і організацій національного характеру формувалися вірнопіддані режимові радянські структури; разом із назвою «Український» усувалася більш або менш повно українська мова і український зміст.
- 1931** — у Києві український офтальмолог проф. *М. Левітський* розробив і опублікував оригінальну методику операції при внутрішньоочному цистецерку.
- 1931** — у Сімферополі на базі Університету (створеного 1918 р.) відкрито Кримський медичний інститут.
- 1931** — в Чикаго (США) з ініціативи доктора-дентиста *Григорія Скегара*, уродженця Буковини, засновано Українське професійне товариство (УПТ), до якого входили також лікарі (до часу створення Українського лікарського товариства). УПТ провело 2 конгреси (1934 і 1935 рр.), видало довідник «Українські професіоналісти в Америці і Канаді».
- 1931** — у Теревовлі на Тернопільщині з ініціативи д-ра *Томи Воробця* засновано першу філію Українського гігієнічного товариства у Львові.
- 1931** — у Харкові відбувся Перший всесоюзний з'їзд онкологів.
- 1931** — у Харкові з'явилися перші українські праці з психофізіології та дефектології *Г. Соколянського*, *Л. Квінта*, *М. Міщенка* та ін.; започатковано самобутній оригінальний напрям української психоневрології; ліквідований владою за вказівками центральних органів.
- 1931** — у Харкові засновано Український інститут очних хвороб (нині — імені Л. Л. Гіршмана).
- 1931** — у Харкові на базі стоматологічного факультету Медичного інституту відкрито Харківський медичний стоматологічний інститут.
- 1931** — в Одесі організовано Інститут онкології, який очолив *А. З. Коздоба*.

- 1931** — Українське гігієнічне товариство у Львові, очолюване д-ром *М. Панчишиним*, нараховувало 182 члени; в т. ч. 55 лікарів, 64 студенти, 18 селян, 11 учителів, 10 магістрів фармації, 4 урядовця, 3 робітники, 2 священники, 2 адвокати. Організовано близько десяти філій, проведено низку виставок, виголошено за рік 155 рефератів, які прослухали близько 17 000 чоловік, підготовлено оздоровлення молоді в Підлютному (в Карпатах біля Осмолоди), налагоджено роботу протитуберкульозного диспансеру, проводилися спортивно-лікарські огляди.
- 1931** — у Держмедвидаві (Харків; Київ) вийшла книга професора Київського державного медичного інституту *Олександра Пучківського* «Хороби органа слуху і верхніх дишних органів у дітей та підлітків» — підручник для лікарів та студентів і працівників охматдиту та ОЗДП. Наркомат охорони здоров'я УСРР дозволив його як підручник для студентів медінститутів та працівників дитячих установ.
- 1931** — українські хірурги взяли участь у міжнародних конгресах рентгенологів і радіологів у Парижі і Берліні.
- 1931** — у Києві з обранням Президентом ВУАН акад. *О. О. Богомольця* розпочато ліквідацію в ній українських установ, у т. ч. Медичної секції, очолюваної акад. *О. Корчаком-Чепурківським* та проф. *О. Черняхівським*; реорганізовано медичні заклади Академії; у складі Природничо-технічного відділу створено Медичний цикл, засновано «Журнал медичного циклу», у вступній статті якого писалося: «Окрему посилену увагу „Журнал“ приділяє питанням марксо-ленінської методології в медицині, застосовуючи до своїх праць метод діалектичного матеріалізму... Сторінки журналу широко відкрито для критики буржуазних антимарксівських теорій в медицині і в біології, ворожих та чужих пролетарській ідеології...» На титульному листі — партійний лозунг «Пролетарі...» Подавав реферати французькою мовою. 1934 р. його перейменовано у «Медичний журнал», виходив до 1941 р.
- 1931** — у Харкові в видавництві «Радянська школа» видано «Практичний словник медичної термінології». Автори: *В. Крамаревський, О. П'ятак, В. Савицький, О. Туровець, А. Шуринок*. Обсяг — 86 с. Над цим словником вже давно працювали *Олександр* та *Євген Черняхівські*, але після того, як їх було репресовано, їх імена із числа укладачів словника виключили. Дехто із обізнаних лікарів називав його «Словником Черняхівського». Це перший і останній із серії практичних словників, підготовлених Науково-дослідним інститутом мовознавства (а ще раніше — Інститутом наукової української мови), відділом термінології та номенклатури. Партійні органи припинили працю над українськими словниками, визнали її «націоналістичною» та «ворожою».
- 1931—1933** — український лікар і психолог *Степан Балей*, уродженець Тернопільщини, що працював у Львові та Варшаві, опублікував перші фундаментальні праці з психології дитини, таким чином став одним із засновників дитячої психології.
- 1931—1939** — у Радянській Україні виходив 41 медичний часопис українською мовою та 16 російською; засновано 26 нових українських видань та 5 російських; одночасно в другій половині десятиріччя більшовицька влада починає ліквідацію українських видань.
- 1932, січень** — у Коломиї філія Українського гігієнічного товариства відкрила амбулаторію для найбідніших міщан та селян округу, директором став д-р *О. Козакевич*. Допомогу хворим надавали 7 лікарів, українців і євреїв.

- 1932, лютий** — у Харкові в журналі «Український медичний архів» (№ 1—2) народний комісар охорони здоров'я УСРР *С. Канторович* виступив зі зверненням «До всіх медробітників УСРР», у якому писав: «В останній завершувальний рік п'ятирічки перед органами охорони здоров'я за настановленнями XVII партконференції стоять величезні завдання удосконалити справу охорони здоров'я так, щоб вона якнайповніше й найкраще забезпечувала б медсанобслуговування будівників соціалізму». Він закликав «писати до мене особисто про всі заходи, що можуть значно поліпшити й раціоналізувати справу охорони здоров'я». У наступні роки він як лікар і міністр нічого не зробив для того, щоб рятувати селян від Голодомору, а в 1937 р. більшовики розстріляли його як «ворога народу».
- 1932, вересень** — в Мадриді (Іспанія) відбувся Другий міжнародний конгрес отоларингологів, на якому з доповіддю «Війна і склерома» мав виступити український учений з Києва професор *О. Пучківський*, проте тоталітарний режим не дозволив йому виїхати на конгрес; все ж його доповідь надрукована в матеріалах конгресу і організатори відзначили його дипломом.
- 1932, 14 грудня** — центральні партійні органи в Москві ухвалили постанову про ліквідацію на території Росії усіх українських навчальних закладів; почали ліквідувати наслідки українізації, більшість українських викладачів і науковців, у т. ч. медиків, заарештовано та заслано в концтабори.
- 1932** — у Вінниці заочний Медичний інститут реорганізовано у виробничий вечірній.
- 1932** — у Харкові відбулася перша Всеукраїнська конференція з фармацевтичної освіти.
- 1932** — в Київському медичному інституті на базі військово-санітарного кабінету організовано кафедру санітарної оборони, начальником її призначено військового лікаря *С. М. Когана*. Кафедра стала центром навчальної і методичної роботи з військової підготовки у довоєнний період для лікарів і студентів Києва та Київської області.
- 1932** — у Харкові на базі Українського психоневрологічного інституту, Інституту клінічної психіатрії та Інституту соціальної психогієни створено Українську психоневрологічну академію; деякий час (до розгрому партійними органами) була найавторитетнішим центром психоневрологічної науки всієї країни.
- 1932** — постановою ЦК ВКП(б) у навчальних закладах, у тому числі медичних, впроваджено курс марксистсько-ленінської психології, псевдонаукове нагромадження висловлювань «вождів», які вважали своїм правом повчати спеціалістів усіх галузей.
- 1932** — у Харкові в Медвидаві УСРР почав виходити «Український журнал кров'яних угруповань та переливання крові» — орган Постійної комісії вивчення кров'яних угруповань та Всеукраїнського інституту гематології, невідкладної хірургії та переливання крові. Том 1, книга 1 вийшли як продовження Бюлетенів Постійної комісії з вивчення кров'яних угруповань. Друкував статті українською мовою, а також реферати німецькою мовою.
- 1932** — в Одесі відбувся Перший всеукраїнський стоматологічний з'їзд.
- 1932** — після рішень ЦК ВКП(б) в Україні ліквідовано нейрофізіологічні лабораторії Інституту народної освіти та Інституту політичної освіти; офіційно введено курс марксистсько-ленінської психології як предмет викладання і дослідження. В Україну прислано з Москви професорів *Леонтєва, Лурія*

- і *Лебединського* для ліквідації українських наукових напрямів і поширення «марксистсько-ленінської психології». Викладання у вузах (вищих школах), у т. ч. медичних, переведено на російську мову.
- 1932** — у Празі Спілка українських лікарів провела науковий з'їзд. Доповіді виголосили проф. *І. Горбачевський*, проф. *Б. Матюшенко*, лікарі *В. Наливайко*, *І. Ортинський*, *О. Якубовський*, *Мазена*.
- 1932** — у Харкові засновано журнал «Питання онкології»; виходив російською мовою.
- 1932** — в Харкові при Українському НДІ ортопедії і травматології засновано перший у країні дитячий ортопедичний профілакторій.
- 1932—1939** — у Києві та Харкові видано українською мовою фундаментальні ювілейні збірники, присвячені *Д. Заболотному*, *Т. Яновському*, *О. Палладіну*, *М. Мельникову-Разведенкову*, а також «Матеріали про захворювання населення Одеської округи», «Матеріали про захворювання робітників і службовців України».
- 1933, 13 січня** — у газеті «Український медробітник» опубліковано статтю «Боротьба за хліб», у якій сказано, що медробітники села Пришиб стали до лав контрреволюціонерів і саботажників, перехували куркульський хліб; лікар *Лянде* не виїхав на план хлібозаготівель.
- 1933, 14 січня** — керівником партійної влади в УСРР Московське керівництво призначило *Постишева*, який до 1937 р. був основним провідником політики масового терору проти українців, організації Голодомору; наказав вилучити літеру «г» з українського алфавіту.
- 1933, 15—18 березня** — у Харкові відбулася Перша всеукраїнська нарада з питань кісткового туберкульозу.
- 1933, 3 квітня** — у Херсонській лікарні невідкладної хірургії та переливання крові *Юрій Юрійович Вороний*, учень проф. *Є. Черняхівського*, виконав першу у світі (з випередженням західних учених більш як на 20 років) операцію аллотрансплантації нирки людини у жінки, яка помирала від гострого сулемового отруєння. Нирку взяли у чоловіка, що 6 годин перед тим помер від травми мозку, під'єднали до стегнової артерії та вени під місцевим знеболюванням, застосувавши судинозшивальний круговий апарат (СКА); хвора прожила 48 годин. До 1949 р. він зробив ще 5 операцій перещеплення нирки. *Ю. Вороний* був членом Центральної Ради, брав участь в проголошенні УНР; його пріоритет у СРСР переважно замовчували.
- 1933, 15 квітня** — за даними статистики ДПУ при раднаркомі УСРР, починаючи з 1 грудня 1932 р. за 4,5 місяці кількість жертв голоду становила 2 420 100 чоловік, щомісяця помирало понад 0,5 млн. осіб. Звіти про смертність від голоду були строго засекреченими, публікації про них з'явилися лише наприкінці 1980-х років; дані переписів 1927 і 1937 рр. влада приховувала. Невдавано стало відомим, що перепис населення 1937 р. насправді зареєстрував 28 387 000 чоловік, цю цифру влада переправила на 30 158 000.
- 1933, 3 червня** — Наркомат охорони здоров'я надіслав до ЦК КП(б)У «Доповідну записку про стан здоров'я населення Київської області у зв'язку з продовольчими труднощами»; підписав її зам. наркома *Хармандар'ян*.
- 1933, 27 липня** — керівництво СРСР у Москві заслухало доповіді президентів Всесоюзної, Білоруської та Всеукраїнської академії наук про їх роботу, відзначало «...рішучий поворот у роботі Академії»; поставило завдання «...ще тісніше поєднати теоретичну думку з практикою соціалістичного будівництва

- і цілком ліквідувати відставання теорії від соціалістичної практики»; далі посилювалося підпорядкування науки партійним інстанціям і партійним догмам «вождів».
- 1933, 15—18 вересня** — у Харкові під головуванням *В. М. Шамова* відбувся П'ятий всеукраїнський з'їзд хірургів; основним питанням була хірургія шлунку; з промовою про стан і завдання хірургічної допомоги виступив міністр *Канторович* (пізніше розстріляний більшовиками); партійні органи і цензура подбали, що б не було ніяких матеріалів про Голодомор в Україні.
- 1933, 5 жовтня** — у Києві Президія ВУАН, очолювана академіком *О. О. Богомольцем*, виключила зі складу дійсних членів Академії галицьких учених *М. Возняка, Ф. Колесу, В. Щурата* і *К. Студинського* (котрі виступали із закликами запобігати Голодомору) «як ворогів народу»; припинилися контакти галицьких лікарів із київськими колегами.
- 1933, 15—20 жовтня** — газета «Медробітник Київщини» опублікувала матеріали про пограбування комори з продуктами; статтю у стінгазеті лікарні про брак харчів оцінено як «вилазку класового ворога».
- 1933, 18 листопада** — партійне керівництво УСРР за вказівкою з Москви ухвалило рішення про припинення українізації, яка нібито «загрожує існуванню єдиного СРСР». Різко зменшилося видання української медичної літератури, припинено підготовку словників, засуджено український правопис, як «націоналістичний»; викладати медичні дисципліни та вести документацію у лікувальних закладах почали російською мовою.
- 1933** — в Українському інституті вдосконалення лікарів організовано першу в Україні клінічну кафедру військово-польової хірургії.
- 1933** — у рік страхітливого Голодомору в Україні, в процесі розгрому партійними органами «українізації» та адміністративного запровадження русифікації влада адміністративними заходами змінила український правопис. Вільно опрацьований ученими-мовознавцями в 1920-х роках і прийнятий 1928 р. в Харкові правопис (Скрипниківський) оголошено «націоналістичним», укладача правопису *Григорія Голоскевича* заслано до ГУЛАГу, де він загинув. Без будь-якого обговорення і висновків фахівців-мовознавців запроваджено виготовлений кулуарно групою на чолі з *Хвилею* русифікований правопис, спрямований на штучне зближення і насильне «злиття» української та російської мов. У словнику *С. Василевського* (1936) написано: «... докладно викрито головні моменти націоналістичного шкідництва у галузі медичної термінології». Почалася насильна русифікація медичних словників, виключення багатьох українських термінів і слів, заборонено літеру «г», багато українських медичних термінів замінено російськими «кальками», українським словам надано російськомовного звучання.
- 1933** — у Києві замість часопису «Журнал медичного циклу ВУАН» засновано «Медичний журнал», орган Академії Наук УСРР, Інституту клінічної фізіології, відповідальний редактор — акад. *О. О. Богомольць*. Виходив українською мовою, друкував резюме російською і французькою мовами. Публікував матеріали з проблем фізіології і патології серцево-судинної системи, імунітету, алергії, шоку, злоякісних пухлин, обміну речовин, гігієни праці. Виходив до 1941 р.
- 1933** — у Харкові відкрито Інститут підготовки і перепідготовки фармацевтичних кадрів, пізніше (1940) реорганізовано в Інститут удосконалення провізорів.

- 1933** — у м. Фукуока (Японія) в журналі «Oto-Rhino-Laryngologia» опубліковано перекладену японською мовою працю українського вченого професора Київського медінституту *О. Пучківського* «Пластичне відновлення кінчика носа».
- 1933** — в Одесі почали виходити українські збірники «Дерматологія і венерологія»; пізніше ліквідовані режимом, унаслідок об'єднання із російським виданням.
- 1933** — в Одеському медичному інституті відкрито санітарно-гігієнічний факультет.
- 1933** — у Запоріжжі на будівництві Дніпровської гідроелектростанції створено перший «цех здоров'я» з відділами лікувальної допомоги, диспансеризації, промислової санітарії і кабінетом першої допомоги.
- 1933** — відбувся Четвертий науковий з'їзд українських лікарів Галичини.
- 1933** — у Харкові з ініціативи групи українських учених-лікарів за підтримки *О. О. Богомольця* засновано Інститут експериментальної медицини у якому мали розробляти теоретичні проблеми медицини, а також — допомогти ученим-клініцистам вирішувати питання клінічної медицини експериментальними методами (раніше такий інститут заснував *І. Павлов* у Ленінграді). Започаткований як український науково-дослідний центр; діловодство і публікації велись українською мовою; видавав український журнал «Експериментальна медицина». Мав відділи фізіології вищої нервової діяльності (керівник — *В. Протопопов*); патофізіології (*Д. Альперн*); злоякісних пухлин; перещеплення тканин; фармакології (*О. Черкес*) і народної медицини (*Преображенський, Н. Осадча-Яната*).
- 1933** — *В. П. Філатов* висунув ідею тканинної терапії, запропонував метод, який згодом набув великого поширення.
- 1933** — після репресій проти прихильників української культури і науки та засудження курсу українізації почалося підпорядкування партійним органам наукових закладів і видань, у тому числі медичних. Журнал «Український медичний архів», який заснували харківські науковці-медики, став «органом управи кадрів та науки Наркомздоров'я УСРР, науково-дослідчих інститутів та медвишів НКОЗ УСРР». На титулі медичного журналу з'явився партійний лозунг «Пролетарі...».
- 1933—1934** — у Києві та Харкові в порядку виконання другого п'ятирічного плану відкрито ще одні (другі) медичні інститути.
- 1933—1934** — у Києві, Харкові і Одесі організовано кафедри невідкладної хірургії та переливання крові.
- 1933—1936** — у Львові—Станіславові—Коломиї видано «Українську загальну енциклопедію» (УЗЕ) у трьох томах, за головною редакцією *Івана Раковського*. Це перша в нашій історії українська енциклопедія. Містить відомості про лікарів та охорону здоров'я; співробітники (редактори) відділу медицини — д-ри *Ярослав Грушкевич, Юліян Кордюк та Мар'ян Панчишин*.
- 1933—1935** — у Підкарпатській Русі (нині — Закарпатська обл.) працювали 278 лікарів, з них 15 українців; у семи лікарняних установах було 1325 ліжок.
- 1934, 21 січня** — столицю УСРР з Харкова, де її поспішно створено в роки наступу з півночі на УНР, повернено до Києва; відповідно перемістилися органи управління охороною здоров'я, перенесено республіканські медичні установи і видання. Під приводом підготовки до перенесення установ радянської влади почалося варварське руйнування старовинних українських пам'яток Києва, зокрема, Михайлівського собору, Василівської церкви, Братського і Никольського соборів, пам'ятника «Голгофа» на Володимирській гірці.

- 1934, квітень** — в Україні, відповідно до рішень РНК СРСР, створено Державну санітарну інспекцію; почали розвиватись санітарно-протиепідемічні служби.
- 1934, квітень** — у Станіславові (нині — Івано-Франківськ) засновано філію Українського лікарського товариства, головою став д-р *Кость Воевідка*.
- 1934, 9 травня** — за вказівкою партійних органів президія ВУАН (у яку ввели партійних ставлеників, зокрема *Шліхтера*, на місце засудженого віце-президента *Сергія Єфремова*) ухвалила постанову про об'єднання Інституту демографії і Кафедри санітарії і гігієни з санітарно-статистичним кабінетом та перетворення його в Інститут демографії і санітарної статистики; керівництво Інститутом доручено проф. *Соломонові Кагану*; таким чином повністю знищено українську демографічну школу, котру розвивали *М. Птуха* і *О. Корчак-Чепурківський*; від демографічно-статистичних досліджень усунено акад. *О. Корчака-Чепурківського* і його сина *Юрія*; наукові дослідження замінено цитуванням вождів і повністю підпорядковано партії; керівництво УСРР намагалося приховати демографічні наслідки штучного голодомору в Україні 1932—1933 рр. та репресій.
- 1934, 29 жовтня** — у Галичині проведено день загального протесту і жалоби з приводу голоду в Радянській Україні; голова УЛТ д-р *Тит Бурачинський* організував збори, на яких виступив з доповіддю д-р *Ю. Кордюк*, відзначивши, що теперішня голодова катастрофа на Україні з усіма її страхіттями є прямим наслідком більшовицької політики, свідомо здійсненим засобом боротьби з українською людністю; присутні лікарі вшанували хвилиною мовчання пам'ять жертв Голодомору.
- 1934, осінь** — на базі Вінницького виробничого вечірнього Медичного інституту відкрито Вінницький медичний інститут; тривалий час активно добивався його відкриття *Д. К. Заболотний*, уродженець Вінниччини; згодом президент ВУАН; сподівалися що Інститут буде носити ім'я цього видатного українського вченого, проте незабаром йому надали ім'я російського вченого *М. І. Пирогова*.
- 1934, грудень** — у Дніпропетровську проведено Всеукраїнську конференцію з невідкладної хірургії і переливання крові.
- 1934** — у Києві організовано Інститут невідкладної хірургії і переливання крові, керівником його став *О. Р. Федоровський*.
- 1934** — в Україні працювали 16 000 лікарів, утричі більше, ніж на початку століття.
- 1934** — у Харкові проведено Всеукраїнську конференцію рентгенологів, радіологів і онкологів.
- 1934** — академік і президент АН *О. О. Богомолець* розвивав Інститут клінічної фізіології ВУАН, нині — Інститут фізіології ім. *О. О. Богомольця* НАН України. При Інституті створено «клініку старості», розпочато клініко-фізіологічне вивчення довгожителів; започатковано українську геронтологію і геріатрію.
- 1934** — в Україні почалося створення сільських (колгоспних) пологових будинків.
- 1934** — у Харкові на базі хірургічного відділення для дітей, заснованого 1925 р., створено першу в Україні клініку дитячої хірургії, очолив її *С. Л. Мінкін*.
- 1934** — засновано «Мікробіологічний журнал», виходив до 1976 р. українською мовою; в незалежній Україні виходить як двомовний, більшість статей — російською; головний редактор — *В. В. Смірнов*, академік НАН України.
- 1934** — при Харківському інституті ортопедії і травматології з ініціативи професора *М. І. Ситенка* організовано першу в країні дослідну станцію з перекваліфікації і працевлаштування інвалідів.

- 1934 — у Харкові *О. Кричевський* та *З. Симельников* одержали штамп саркоми шурів шляхом перещеплення меланоми у людини (штамп Кричевського-Симельникова).
- 1934 — створено Товариство хірургів УСРР.
- 1934 — професор Харківського фармацевтичного інституту видав український підручник «Технологія лікарських форм і галенових препаратів».
- 1934 — в Одесі видаються українською мовою «Труди Одеського рентгеноонкологічного інституту».
- 1934 — у Києві при Першій робітничій поліклініці з ініціативи *М. Д. Стражеска* організовано перший ревматокардіологічний диспансер.
- 1934 — у Києві у видавництві ВУАН вийшов «Медичний термінологічний бюлетень», який мав на меті усунути «націоналістичні перекручення в медичній термінології»; публікував зрусифіковані слова та «кальки», які мали замінити самотутні українські терміни та сприяти «злиттю мов».
- 1934 — у Харкові видано українською мовою перший анатомічний атлас «Анатомія людини. Атлас» професора Харківського медінституту *В. П. Воробйова*; переклад і редакція українського професора *О. І. Івакина*. Довгий час був найпоширенішим у медичних вищих школах України.
- 1934 — у Харкові засновано журнал «Експериментальна медицина», виходив до 1941 р.
- 1934 — у Харкові створено Інститут санітарно-хімічної оборони (ІСХО), який згодом перетворено в Інститут фармакології та токсикології.
- 1934 — створено Товариство онкологів УСРР.
- 1935, березень — у Перемишлі відбулися установчі збори філії Українського лікарського товариства (УЛТ), головою управи обрано д-ра *Михайла Старуха*; до філії належали 16 лікарів з Перемишльського, Ярославського, Мостиського, Лиського і Сяноцького повітів.
- 1935, травень — у Львові відбувся П'ятий науковий з'їзд українських лікарів і природознавців Галичини.
- 1935 — професор Київського медичного інституту *Микола Стражеско* і його учень *Володимир Василенко* розробили клінічну класифікацію серцевої недостатності.
- 1935 — вийшла постанова уряду СРСР про відновлення учених ступенів і звань, у тому числі і медичних наук, які було скасовано після жовтневого перевороту. Відновлено вчений ступінь «доктора медичних і фізіологічних наук».
- 1935 — у Харкові засновано військово-медичне училище для підготовки військових фельдшерів; початковий 3-річний курс навчання у 1939 р. скорочено до 2 років.
- 1935 — у Києві засновано НДІ переливання крові і невідкладної хірургії.
- 1935 — філії Всеукраїнського аптекоуправління (ВАУ) реорганізовано в обласні аптекоуправління. Аптеки УСРР лише на 20 відсотків забезпечувалися продукцією хіміко-фармацевтичної промисловості республіки.
- 1935 — у Львові біохімік *Я. О. Парнас* відкрив шляхи обміну глюкози.
- 1935 — за 10 років у медичні інститути України прийнято 12 484 студентів з робфаків; здійснювалася політика «формування нової пролетарської інтелігенції».
- 1935 — населення Закарпаття (під владою Чехо-Словаччини) становило 786 тис. чоловік.
- 1935 — у Вінницькій області за 10 років число лікарів майже подвоїлося і становило 1 069 чоловік; число середніх медичних працівників досягло 3 084, кількість фельдшерів збільшилася у 7,5 разів.

- 1935 — у Києві Медвидав видав працю проф. *О. Тижженка* «Захворювання шкіри» — перше наукове видання з дерматології українською мовою.
- 1935 — у Києві український професор *Іван Базилевич* за підтримки акад. *О. О. Богомольця* організував при Інституті клінічної фізіології «клініку старості» та очолив групу вивчення проблем довголіття, провів наукові експедиції до Грузії (1937, 1938) для дослідження довгожителів Абхазії, опублікував перші праці про клініко-фізіологічні особливості довгожителів, започаткував розвиток української геронтології та геріатрії.
- 1935 — у Харкові Інститут експериментальної медицини видав українською мовою монографію проф. *В. Протопопова* «Движні навички у тварин».
- 1935 — в Одесі відкрито фармацевтичний інститут, існував до 1959 р.
- 1935 — український фізіолог, професор Київського медичного інституту *Василь Чаговець* розробив і впровадив у практику методику електрогастрографії.
- 1935—1936 — у Києві український анатом і ембріолог *О. Івакин* опублікував у «Наукових записках» Київського університету унікальні дослідження з ембріології про роль мезодерми в процесі розвитку передніх кінцівок у аксолотля, виконані в лабораторії академіка *І. І. Шмальгаузена*.
- 1936, 24—28 січня у Харкові проведено Перший всеукраїнський з'їзд ортопедів-травматологів та працівників протезної справи; відзначено зниження промислового травматизму за минулі 5 років на 35—40 відсотків, створено Українське республіканське наукове товариство ортопедів-травматологів і працівників протезної справи, першим головою обрано проф. *М. І. Ситенка*.
- 1936, 21 лютого — Всеукраїнську Академію наук (ВУАН) за рішенням партійно-урядових структур перейменовано в Академію наук УСРР; з ліквідацією центрів української національної науки і прийнятої в роки «українського ренесансу» назви Академію перетворювали в розташований в УСРР філіал російсько-радянської науки.
- 1936, 26 лютого — у Коломиї на зборах філії УЛТ заслухано реферат д-ра *М. Дзєровича* «Відгомін ідеалістичної і матеріалістичної філософії у медицині».
- 1936, 4 квітня — в Одесі з ініціативи *В. П. Філатова* засновано Український науково-дослідний інститут експериментальної офтальмології МОЗ УСРР, став всесвітньо відомим центром трансплантації рогівки та оригінального методу нетрадиційного лікування — тканинної терапії; після смерті засновника 1956 р. Інституту надано ім'я *В. П. Філатова*; 1957—1988 рр. Інститут очолювала *Надія Пучківська*; опісля — проф. *І. М. Логай*; з 1993 р. — Одеський Інститут очних хвороб і тканинної терапії ім. *В. П. Філатова* АМН України; нині в ньому працює близько 80 докторів і кандидатів наук, має 8 клінічних відділень на 500 ліжок. Основні способи лікування: оптичне втручання і пошарова трансплантація донорської рогівки, лікувальна кератопластика, кератопротезування, реконструктивні операції при пошкодженні райдужки, після опіків, протиглаукомні операції, операції при відшаруванні сітківки.
- 1936, травень — у Львові відбувся Шостий науковий з'їзд українських лікарів і природознавців.
- 1936, 25—29 червня — в Одесі відбувся Шостий всеукраїнський з'їзд хірургів.
- 1936, 26 червня — у Львівському університеті урочисто відкрито заклад (кафедру) історії медицини, який очолював проф. *Вітольд Зембіцький*; існував до 1944 р.

- 1936, 21 жовтня** — ЦК КП(б)У ухвалив постанову «Про український інститут експериментальної медицини та його директора *Я. І. Ліфшиця*», в якій йшлося ухвалити: «Директора Ліфшиця з роботи зняти, розглянути питання про правильність надання йому звання професора соціальної гігієни, зняти його з роботи голови вченої ради Наркомздорів'я, голови кваліфікаційної комісії Наркомздорів'я, редактора журналів «Врачебное дело» та «Експериментальна медицина» і уповноваженого Наркомздорів'я по Харківській області». Інститут, створений як український науковий заклад європейського характеру, розгромлено, реорганізовано і русифіковано; проф. *Я. І. Ліфшиця* незабаром заарештовано, а згодом ізольовано у психіатричній лікарні. Розгортався наступ комуністичного режиму на українську медичну науку та українську культуру.
- 1936** — вийшла постанова уряду про розвиток аптечної справи, відкрито велику кількість нових аптек, часто в пристосованих, не зовсім відповідних приміщеннях.
- 1936** — у Києві засновано журнал «Радянська медицина», один з найбільших часописів УСРР; з 1939 р. виходив щомісячно, публікував матеріали переважно з проблем профілактичної медицини; мав замінити ліквідовані в процесі розгрому українізації видання періоду українського відродження.
- 1936** — створено Київський НДІ гематології та переливання крові.
- 1936** — Київська обласна філія аптекоуправи України видала довідник «Лікарі та медустанови м. Києва»; у якому подано імена відомих українських лікарів й науковців *О. І. Крупський, О. М. Тиженко, Є. Г. Черняхівський, П. С. Шидловський*.
- 1936** — у Москві Центральний комітет ВКП(б) ухвалив рішення про ліквідацію «шкідливих буржуазних наук», у т. ч. педагогіки та фізіології дітей з каліцтвами; в Україні ліквідовано педологію як шкідливу буржуазну науку (узаляжнювала розвиток дитини від спадковості та взаємовідношення біологічних і соціальних чинників), ув'язнено українського професора-дефектолога *І. Соколянського*, згодом вислано його з України.
- 1936** — у Києві відкрито НДІ кардіології, пізніше — ім. М. Д. Стражеска.
- 1936** — у виданому (Київ; Дніпропетровськ) з ініціативи партійних органів Медичному словнику *С. Василевського* написано: «...докладно викрито головні моменти націоналістичного шкідництва у галузі медичної термінології». Вони полягали у прагненні українських лікарів розробити і впроваджувати своє самотутнє медичне назовництво, відмінне від російського.
- 1936** — у Вінницькому медичному інституті відбувся перший випуск 113 лікарів, у т. ч. 38 лікарів, що починали навчання заочно.
- 1936** — в Одесі *А. А. Бабський* і *А. Г. Сосновський* запропонували як кровозамінник морську воду.
- 1936** — у Москві створено Народний комісаріат охорони здоров'я СРСР, який перейняв на себе вирішення усіх важливих питань охорони здоров'я у республіках, в т. ч. в Україні, встановлено жорстке централізоване керівництво органами охорони здоров'я.
- 1936** — в Україні організовано перші постійні та пересувні сільські ясла для забезпечення нагляду за дітьми до п'яти років.
- 1936** — Київський медичний інститут видав українською мовою праці клініки очних хвороб, присвячені 40-річчю наукової, педагогічної та громадської діяльності її завідувача проф. *М. Левітського*.

- 1936** — партійне керівництво УСРР почало ліквідацію українських закладів вищої освіти; інститутам народної освіти (в яких викладання велося переважно українською мовою) формально повернено назву «університети», але без відновлення університетської автономії та самоврядування; знову (як в царській Росії) введено російську мову викладання; адміністративними рішеннями запроваджено російську мову в медичних інститутах. Університети і медичні інститути в Україні проголошено установами всесоюзного значення і кадри молодих випускників скеровували за межі республіки; продовжувалося вилучення інтелектуального потенціалу українського народу та руйнування його генофонду.
- 1936** — у Києві Державне медичне видавництво видало «Словник медичної термінології», укладач *І. Кириченко*, обсяг 220 с.
- 1936** — у Києві вийшла друком унікальна на той час праця професора Київського медичного інституту *О. Пучківського* «Основні дати розвитку оториноларингології (ЛОР) в колишній Росії та в СРСР».
- 1936** — у Києві Держмедвидав видав книгу проф. *П. О. Кучеренка* «Патологічна анатомія. Частина спеціальна. Підручник для медвишів» — перший український підручник з цієї дисципліни.
- 1936** — у Києві у видавництві Академії Наук УСРР Інститут клінічної фізіології видав українською мовою книгу проф. *Івана Базилевича* «Нарис клінічної ферментології» (бібліографія — близько 2 000 джерел світової літератури) з передмовою відповідального редактора акад. *М. Д. Стражеска*; монографія започаткувала розвиток української ензимології. Пізніше в СРСР переважно її замовчувано.
- 1936** — на Шостому з'їзді хірургів створено Українське хірургічне товариство, головою його обрано *В. М. Шамова*.
- 1936** — у Підкарпатській Русі (нині — Закарпатська обл.) найвідомішими лікарями були *А. Новак, Б. Ліннер, С. Веселі, В. Немець, Г. Вайна, П. Петрецький, О. Фединець, І. Станканинець, М. Браццайко*; працювало 348 дипломованих акушерок (5,5 на 10 000 населення); материнська смертність становила 3,2—3,35 на 1 000 пологів).
- 1936** — у Харкові відбувся Другий український з'їзд стоматологів.
- 1936** — у Харкові засновано двомісячний науково-практичний журнал «Педіатрія, акушерство і гінекологія»; з 1945 р. видається у Києві; висвітлює проблеми профілактики, діагностики і лікування дитячих і жіночих захворювань, питання акушерства, охорони матері і дитини, практики дитячих і пологових допоміжних закладів. З часу заснування постійно видається українською мовою; у роки найбільшої русифікації залишався єдиним фаховим медичним журналом, що виходив українською мовою. Гол. редактор *Г. В. Майданник*.
- 1936** — рішенням партійних органів зобов'язано науковців-лікарів «шефствувати» над периферійними лікарнями, надавати допомогу на заводах і підприємствах.
- 1937, січень** — у Львові почав виходити ілюстрований місячник «Народне здоров'я», у редколегію входили *М. Панчишин, С. Парфанович, М. Корнілів-Василів* та *Р. Осінчук*, видавець — Українське гігієнічне товариство у Львові. Популяризував основи здорового життя та побуту. Вийшло 33 числа, 1939 р. закрито більшовиками. Відновлено як газету 1990 р., перший гол. редактор — проф. *О. Кіцера*.

- 1937, 25 березня** — в Одесі в Інституті очних хвороб з ініціативи *В. П. Філатова* почато лікування різних хвороб перещепленням консервованих холодно тканин, згодом розроблено методи тканинної терапії.
- 1937, 8—10 квітня** — у Києві відбулися «збори активу Наркомздоров'я, присвячені рішенням лютневого Пленуму ЦК ВКП(б)», на яких заступник наркома *Медведь* «розповів про неподобства в роботі наркомату і його місцевих органів, про класових ворогів, які пролізли в систему охорони здоров'я через недостатню пильність керівництва (*Ліфшиць, Елін, Мавикін*)». В процесі великого терору почалося «полювання на відьм» у медицині, незабаром розстріляли наркома *Канторовича*, постраждало багато не винних лікарів.
- 1937, 11—17 травня** — у Львові в залі музею НТШ (нині — вул. Винниченка, 24) проходили засідання лікарської секції Шостого з'їзду українських природників і лікарів. У роботі з'їзду взяли участь 104 лікарі Західної України. З першою доповіддю «Симптоматологія і лікування сепсису зі становища інтернаста» виступив *М. Панчишин*. Це був останній з'їзд до встановлення тоталітарного режиму.
- 1937, 2 липня** — вищі партійні інстанції у Москві ухвалили рішення провести масові репресії ув'язнених у концтаборах у зв'язку з XX річницею «Жовтневої революції». Нарком *Єжов* видав наказ, в якому визначалося, скільки ув'язнених у кожній тюрмі розстріляти. За цим рішенням на Соловках були розстріляні лікарі — професори Київського медичного інституту.
- 1937, 9 вересня** — у Києві розстріляно начальника управління медико-санітарної промисловості УСРР *З. Н. Барова*, звинуваченого в участі в троцькістській організації.
- 1937, 23 вересня** — київська газета «Пролетарська правда» опублікувала наклепницьку, «викривальну» статтю «Подвійна „бухгалтерія“ професора *Крупського*» про нібито ворожу контрреволюційну діяльність українського вченого, видатного акушера-гінеколога.
- 1937, 12 жовтня** — в Києві ГПУ заарештувало професора Медінституту *Олександра Пучківського* — одного з провідних українських учених; дальша доля його приховувалася; повідомили про його смерть від хвороби у 1942 р. (УРЕ). Недавно встановлено, що 6 грудня 1937 р. його засуджено до страти і розстріляно у Києві 14 грудня 1937 р.
- 1937, листопад-грудень** — на Півночі поблизу Медвежегорська в місцевості Сандормох за вироком Ленінградської судової трійки більшовики розстріляли 1 111 в'язнів Соловеського табору особливого призначення («СЛОН»), переважно українців, у тому числі українських лікарів проф. *В. Підгаєцького*, проф. *В. Удовенка*, доктора медицини *В. Крушельницьку*, *А. Барбара*, багато творців українського культурного відродження.
- 1937** — в Україні, за неточними офіційними даними спису населення у зв'язку з виборами, проживало 30 157 609 чоловік; у той же час, за офіційними даними, в концтаборах і колоніях перебувало 1 956 217 чоловік.
- 1937** — Харківський державний медичний інститут провів Першу наукову сесію.
- 1937** — більшовицька влада репресувала Народного комісара охорони здоров'я УРСР *С. І. Канторовича*, незабаром його розстріляли. В роки Голодомору в Україні, нехтуючи лікарським обов'язком, він схвалював партійну політику винищення голодом «класово чужих елементів».
- 1937** — вийшла постанова уряду СРСР про присудження вчених ступенів і звань кандидата і доктора фармацевтичних наук.

- 1937** — після відновлення в УСРР вчених звань доцента і професора та ступенів доктора наук, запроваджено ступінь кандидата наук; зокрема Вченій раді Харківського хіміко-фармацевтичного інституту надано право присудження ученого ступеня кандидата фармацевтичних наук; за 4 довоєнні роки захищено близько 40 дисертацій.
- 1937** — опубліковано статтю *С. С. Кагана* «Класовий зміст „наукової“ продукції *Ю. Корчак-Чепурківського*», в якій написано про роботи вченого в галузі демографічної статистики: «... хиби, помилки, погляди *Ю. Корчак-Чепурківського* політично загострені: вони мають свої зуби, своє класове вістря. Вони розкривають перед нами буржуазне, націоналістичне, фашистське обличчя *Ю. Корчак-Чепурківського*»; незабаром вченого арештували. Партійні органи з допомогою вірнопідданих «підручних партії» провадили розгром української демографічної науки, започаткованої батьком Юрія — акад. *Овксентієм Корчаком-Чепурківським*, яка могла показати трагічні для України наслідки штучного голодомору і більшовицьких репресій.
- 1937** — у Львові в «Народній лікарні» у 12 відділах прийнято 41 041 хворий, з них найбільше — в очному відділі (16 682), внутрішніх недуг (5 700), хірургічному (3 863). Повторні хворі становили 25 115 чоловік. Серед усіх хворих було 10 420 українців, 3 444 поляки, 985 євреїв, 224 німця та 42 чоловіки інших національностей.
- 1937** — у Держмедвидаві вийшла книга доктора медицини *Бориса Кучеренка* з передмовою *О. Абрикосова* «Про ожиріння і парадоксально добру вгодованість при злоякісних опухах» (170 с., резюме англійською мовою) — фундаментальна монографія у цій галузі європейського значення.
- 1937** — перепис населення України, як недавно стало відомо, насправді зареєстрував 28 387 000 чоловік, цю цифру влада переправила на 30 158 000.
- 1937** — у Київському державному медичному видавництві вийшла монографія проф. *Павла Кучеренка* «Інкреторні залози і злоякісні новотвори» (200 с., резюме французькою мовою), — одна з фундаментальних праць у цій галузі в світовій медицині.
- 1937** — український вчений проф. *Іван Базилевич*, який очолював в Інституті клінічної фізіології групу вивчення проблем довголіття, провів першу наукову експедицію до Грузії для дослідження довгожителів Абхазії; наступного року — другу експедицію.
- 1937** — у Львові при НТШ створено Бактеріологічно-хімічний інститут, який організував і очолив доктор *Максим Музика*, пізніше — завідувач кафедри мікробіології Львівського медичного інституту.
- 1937** — у Львові Українське гігієнічне товариство з ініціативи його голови професора *Мар'яна Панчишина* заснувало першу в Україні «Євгенічну пораду», завдання якої — давати передшлюбні консультації з метою поліпшення здоров'я потомства, — зачаток сучасних медико-генетичних консультацій. Очолював раду д-р *Р. Осінчук*, були виготовлені спеціальні формуляри і анкети, до консультацій залучували лікарів «Народної лікарні». Проіснувала до вересня 1939 р., у якому її закрила комуністична влада.
- 1938, 13 лютого** — в Харкові більшовики розстріляли українського вченого, доцента-фізіятра *Андрія Журавля*.
- 1938, 12 березня** — газета «Советская Украина» опублікувала пасквільну пропагандистську статтю «Врачи-отравители» за підписом акад. *О. О. Богомольця*, у якій мовиться: «На процессе право-троцкистского блока» проходить целая

вереница ублюдков человеческого рода, разоблаченных предателей... продажных агентов международного фашизма... Среди них группа, к счастью ничтожна, — врачей, группа врачей-отравителей; *Левин, Казаков, Плетнев...* С чувством гадливости и омерзения наша советская медицинская общественность вместе со всем народом клеймит всех преступных негодяев и прежде всего трех — врачей — отравителей, опозоривших высокое звание врача, и ждет для них самой суровой кары за их неслыханные преступления». Як тепер відомо, колеги-професори були невинними, а процес — сфабрикованим.

- 1938, 27 березня** — у Тернополі відбулися установчі збори філії УЛТ, головою обрано д-ра *Нестора Воронича*; до філії увійшли 17 лікарів.
- 1938, 10 квітня** — у Львові урочисто відкрито та посвячено Український шпиталь Народної лічниці, якому надали ім'я митрополита *А. Шептицького*. Директор шпиталю — д-р *Тит Бурачинський*. Збудований з допомогою добродійних внесків та Церкви, став одним із найкращих лікувальних закладів Львова; мав відділи внутрішніх хвороб, хірургічний і хвороб вуха, горла і носа; жіночий, очний, шкірний, неврологічний, урологічний, аналітичний (лабораторний), рентгенівський, зубний. У ньому лікувалися хворі різних національностей, убогі — безплатно.
- 1938, 11 квітня** — призначено першу українську владу автономної Карпатської України, державним секретарем (міністром) здоров'я та соціальної опіки став о. *Августин Волошин*. 1945 р. загинув у московській в'язниці.
- 1938, 25—30 травня** — у Києві відбувся Перший з'їзд онкологів УРСР.
- 1938, червень** — уряд УРСР впровадив «Положення про сільську лікарську дільницю», зокрема, дільнично-територіальний принцип надання медичної допомоги населенню.
- 1938, жовтень** — уряд СРСР затвердив нове положення про Наркомат охорони здоров'я СРСР як союзно-республіканський; він мав керувати охороною здоров'я в усій країні через наркомати союзних республік та управляти безпосередньо підпорядкованими лікувальними, санітарними установами, навчальними закладами, науково-дослідними інститутами, курортами і підприємствами медичної промисловості в республіках, у т. ч. в Україні.
- 1938, 17—19 грудня** — у Києві відбулася перша в Східній Європі наукова конференція з проблеми генези старості і профілактики передчасного старіння організму. Голова оргкомітету — акад. *О. О. Богомолець*; один із головних доповідачів — проф. *І. Базилевич*.
- 1938** — у Києві відбувся перший з'їзд дерматовенерологів УРСР.
- 1938** — філії Українського інституту переливання крові та його опорні пункти у 29 великих містах України перетворено у Станції переливання крові.
- 1938** — відкрито Харківський НДІ мікробіології та імунології ім. *І. І. Мечникова*.
- 1938** — створено Київський науково-дослідний санітарно-хімічний інститут (КНДСХІ), згодом перетворений в Інститут фармакології і токсикології.
- 1938** — у Житомирі відкрито фармацевтичну школу.
- 1938** — у Львові українські лікарі почали готувати до видання «Книгу здоров'я» у 2-х томах, обсягом понад 1 000 сторінок, яка мала науково-популярно висвітлювати всі ділянки медицини та здоровий спосіб життя, включаючи питання історії медицини, народну медицину, лікувальні рослини, лікувальні джерела України. Д-р *М. Корнилів-Василів* уже зібрав матеріали до друку, коли 1939 р. з приходом більшовиків усе було знищено.

- 1938** — український мікробіолог, професор Київського медичного інституту *Марко Нецадименко* запровадив масове щеплення новонароджених вакциною БЦЖ.
- 1938** — у Карпатській Україні, де раніше було 305 лікарів (більшість — з єврейських родин) після Віденського арбітражу і встановлення уряду *А. Волошина* залишилося 118 лікарів, серед них 36 українців, 24 — «русских», 41 — євреїв, 9 — чехів, 4 — угорці, 4 — інших. На підгурській частині Закарпаття (Ужгород, Мукачеве і Берегове) залишилося 187 лікарів. Національному відродженню карпатських українців сприяли декілька лікарів з Наддніпрянщини та Галичини.
- 1938** — у Харкові відбувся із запізненням Перший всеукраїнський з'їзд отоларингологів; його відкладено в зв'язку з арештом у 1937 р. провідного українського фахівця, голову Українського товариства отоларингологів київського професора *Олександра Пучківського*, який розпочав підготовку цього з'їзду створеного ним Українського товариства отоларингологів.
- 1938** — у Харкові відкрито Українське науково-дослідне бюро санітарної статистики; одним із головних його завдань була фальсифікація матеріалів про наслідки Голодомору 1932—1933 рр.
- 1938** — у Дніпропетровському медичному інституті кафедру хірургії очолив український вчений з Харкова — доктор медичних наук *Борис Андрієвський*.
- 1939, січень** — у Галичині працювало 66 міських лікарень: на 14 000 сільського населення припадав 1 лікар.
- 1939, весна** — Українське лікарське товариство (УЛТ) у Львові нараховувало 460 членів, до нього входили лікарі з Буковини, Волині, Закарпаття.
- 1939, жовтень** — після возз'єднання Західної України з УРСР у Львові радянською адміністрацією створено Обласний відділ охорони здоров'я, який деякий час очолював д-р *Мар'ян Панчишин*; незабаром його замінив присланий зі Сходу член партії д-р *І. М. Трегуб*. Лікарську палату, Українське лікарське товариство зліквідовано; Народну лікарню і Шпиталь ім. митрополита Шептицького перетворено на лікарню для партійних і радянських керівників.
- 1939, 11 грудня** — у Львові почалися заняття на лікарському і фармацевтичному відділах (факультетах) Львівського університету; два місяці пізніше за рішенням влади ці факультети виділено в окремий Медичний інститут; на 1-й курс прийнято 340 чоловік; вперше в Галичині більшість прийнятих становили українці (48 відсотків), євреїв було 32 відсотки, поляків — 16 відсотків, інших національностей — 4 відсотки. Навчання переведено на програми Міністерства ОЗ УРСР, запроваджено партійні дисципліни, обов'язкове вивчення російської мови, ліквідовано університетські самоврядування і автономію.
- 1939, грудень** — незабаром після возз'єднання Західної України з УРСР і СРСР органи НКВД почали вишукувати «націоналістичні елементи», якими вважали освічених свідомих українців, що брали участь у просвітянських та інших організаціях; до березня 1940 р. депортовано до Сибіру 137 тисяч чоловік, в тому числі чимало медичних працівників.
- 1939, грудень** — до Львова уряд УРСР скерував бригаду Академії наук УРСР «з метою вивчення роботи наукових організацій м. Львова», до якої входили віце-президент *О. В. Палладін*, голова відділу суспільних наук *М. Калинович* та 9 «товаришів» з партійних органів і спецслужб. Бригада визнала «перехід Наукового товариства ім. Шевченка у Львові в існуючому стані до АН УРСР [як це пропонували львівські вчені — *Я. Г.*] недоцільним» та запропонувала

НТШ самоліквідуватися. Було ліквідовано і Лікарську комісію НТШ — першу українську наукову організацію лікарів, засновану ще в 1898 р.

1939, грудень — у Тернопільській області відкрито 24 лікарні на 1 325 ліжок.

1939, грудень — 1940, березень — у Західній Україні без будь-якого розгляду, вольовими рішеннями партійного керівництва проведено першу масову депортацію населення; 175 тис. людей (у тому числі низку медичних працівників і їхніх сімей) виселено в північно-східні області РСФСР, Комі, Казахстан. У квітні 1940 р. проведено другу депортацію; виселено 6 тис. сімей «куркулів» та репресованих раніше.

1939 — у Донецькому медінституті відкрито два нових факультети: педіатричний і санітарно-гігієнічний.

1939 — у Харкові видано український підручник *В. І. Сили* «Основи лікарської рецептури»; перевидано 5 разів.

1939 — Київський учений-мікробіолог *Сергій Гершензон* довів мутагенні властивості екзогенної дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК).

1939 — для збільшення підготовки військово-лікарських кадрів при Харківському медичному інституті організовано військовий факультет.

1939 — у Вінницькій області в лікарнях і амбулаторно-поліклінічних закладах працювали 919 лікарів і 4 075 середніх медичних працівників; було 126 лікарень і пологових будинків, 301 амбулаторія, поліклініка і диспансер, 66 жіночих і дитячих консультацій, 144 зуболікарські кабінети, 23 рентгенівські кабінети, 36 фізіотерапевтичних кабінетів, 52 клінічні лабораторії.

1939 — у Києві проведено Другий український з'їзд ортопедів-травматологів та працівників протезної справи.

1939 — у Києві вийшла фундаментальна праця з фтизіатрії проф. *В. Плюща* «Клініка гематогенно-дисимінованого туберкульозу легень» (287 с., мова російська).

1939 — Український інститут переливання крові виготовив 172 660 ампул крові; кров здали 65,5 тис. донорів.

1939 — у Харкові в Українському інституті вдосконалення лікарів створено першу в Україні кафедру нейрохірургії.

1939 — у Києві опубліковано велику статтю проф. *І. Базилевича* «Синдром нормальної старості» — одну з перших великих праць української геронтології. Подальші публікації *І. Базилевича* українською («Біологічний процес старіння») та англійською мовами стали вагомим внеском у світову геронтологічну науку.

1939 — у Львові вийшла друком книжка д-р *Софії Парфанович* «Гігієна жінки» — перший такого роду посібник українською мовою. Передмову написав *М. Панчишин*.

1939 — у Харкові Інститут санітарно-хімічної оборони (ІСХО) перетворено в Український науково-дослідний санітарно-хімічний інститут (УНДСХІ) НКОЗ УРСР, згодом — Інститут фармакології і токсикології.

1939 — у Харкові видано монографію *Б. Андрієвського* «Експериментальні та клінічні дані про дію деяких соляних розчинів при наглій кровотечі» (272 с.) — одне з перших великих досліджень в українській трансфузіології.

1939 — у Харкові вийшла книжка *Наталії Осадчої-Янати* «Народня медицина на Україні».

1939 — керівництво і контроль за роботою аптечної мережі повністю передані госпрозрахунковим аптекоуправлінням.

1940, 1 січня — у Львові після кількомісячної підготовки почав працювати Львівський державний медичний інститут, створений на базі медичного факультету

- Львівського університету. Директором призначено *Олександра Макарченка* (з Києва), заступником та професором мікробіології — *Максима Музику*; другим заступником — *Микиту Онопрієнка* (з Києва), третім заступником і начальником політичної частини — *О. Павленка* (єврея зі Сходу). Прислано чимало викладачів та партійних керівників зі Сходу, деякі з них не знали української мови. Викладання провадилося українською, польською та російською мовами.
- 1940, 14 січня** — у Львові відбулися останні збори НТШ, які під тиском владних структур затвердили рішення про саморозпуск нібито з таких мотивів: «НТШ як товариство можна було б зберегти в цілості, але праці в ньому не буде, бо радянська влада таких товариств не визнає і не дає їм допомоги». Пізніше ці збори визнано такими, що не відповідали Статуту; Товариство відновлено 1947 р. в еміграції, а 1989 р. — у Львові.
- 1940, 19 лютого** — прийнято постанову Раднаркому УРСР про виділення у Львові медичного факультету зі складу Львівського університету і перетворення його у самостійний Львівський державний медичний інститут з лікувально-профілактичним і фармацевтичним факультетами.
- 1940, 15 вересня** — у Львівському медичному інституті прийнято на 1-й курс 510 чоловік (за планом — 400); на 2-му курсі — 339 студентів; на 3-му — 242; на 4-му — 160; на 5-му — 357; всього 1713 студентів. За національним складом: українців — 33,2 відсотка; євреїв — 36,4 відсотка; поляків — 14,2 відсотка; росіян — 3,6 відсотка; інших — 2,6 відсотка.
- 1940, 20 жовтня** — план прийому до медичних інститутів УРСР становив: Київський 1-й — 650 чоловік; Київський 2-й — 350; Харківський — 400; Одеський — 725; Дніпропетровський — 700; Донецький — 450; Вінницький — 350; Львівський — 400; Київський стоматологічний — 225.
- 1940** — листопад — у Львові НКВД почало арешти студентів-українців Медичного інституту, переважно за «соціальне походження» та «ненадійність»; упродовж двох місяців з одного гуртожитку заарештовано понад 20 студентів.
- 1940** — у Києві видано українською мовою підручник *О. Кримова* «Спеціальна хірургія», перевиданий 1948 р., становив вагомий внесок у розвиток української медицини.
- 1940** — в Україні діяло 2 498 лікарень, у яких було 160 993 ліжка; у санаторіях — 71 328 місць, у будинках відпочинку — 40 100; працювали 3 512 амбулаторій і поліклінічних установ, 8 628 фельдшерсько-акушерських пунктів.
- 1940** — в УРСР було 2 419 аптек.
- 1940** — в УРСР середніх медичних працівників готували 207 медичних технікумів.
- 1940** — в Україні було 41,3 млн. населення.
- 1940** — клініка очних хвороб Київського медичного інституту видала за редакцією завідувача проф. *М. Левітського* том наукових праць; це останнє видання офтальмологічної школи вченого українською мовою.
- 1940** — у Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Запоріжжі, Миколаєві, Донецьку, Херсоні, Львові, Чернівцях, Білій Церкві, Хмельницькому та Житомирі працювали зуболікарські школи.
- 1940** — у Львові засновано Інститут материнства і дитинства.
- 1940** — медичних інститутів в Україні стало 14, в цьому році випущено 3,5 тис. молодих спеціалістів.
- 1940** — у Москві представлено результати дослідження скелету князя *Ярослава Мудрого*.

- 1940—1949** — у роки війни і репресій щодо «українських націоналістів» (насамперед ОУН-УПА) режимом ліквідовано 32 українські медичні часописи; їх кількість зменшилася від 41 до 9; російських видань зменшилося від 16 до 8; засновано 1 український журнал і 4 російських.
- 1941, 15—18 січня** — у Львові вперше після встановлення комуністичного режиму, в процесі репресій проти українських інтелігентів і патріотів, відбувся великий політичний процес 59 молодих українців, звинувачених у приналежності до ОУН та протидержавній діяльності; серед них були студенти-медики *Дарія Коверко, Орест Булка, Богдан Старко і Петро Шенгера; П. Шенгера* засуджено до розстрілу, інших — до 10 років сталінських концтаборів.
- 1941, початок** — система охорони здоров'я Української РСР налічувала 29 000 лікарів та 91 000 середніх медпрацівників; працювали 16 медичних інститутів, 4 інститути удосконалення лікарів та фармацевтів і 45 науково-дослідних інститутів. На території УРСР діяло 2 449 аптек, з них у містах — 1 017, в селах — 1 432. Одна міська аптека обслуговувала 13 900 чоловік, сільська — 19 600.
- 1941, 15 лютого** — у Києві організовано Центральну науково-дослідну лабораторію при Головному аптечному управлінні МОЗ УРСР.
- 1941, березень** — за останні півроку із західних областей України та Білорусії органами НКВД без суду і слідства депортовано 1 173 170 чоловік українців, поляків, євреїв, німців; серед них були й лікарі та медичні працівники; підданих Польської держави пізніше звільнено.
- 1941, 28 квітня** — у Львові діяли 120 лікувальних закладів; у них працювали 775 лікарів і до 2 000 середніх медичних працівників.
- 1941, травень** — у Галичині була 121 лікарня; там працювало 9 558 лікарів.
- 1941, весна** — в Україні було 809 санітарних станцій, у т. ч. — 492 міські та 317 — районні.
- 1941, весна** — в Україні працювало 33 649 лікарів, з них 1 894 зубних; на 10 000 мешканців було 8,3 лікарів; середнього медичного персоналу було 102 000 чоловік, на 10 000 мешканців — 23,9; фармацевтів з вищою освітою було 4 428; всього медичного персоналу — 307 000.
- 1941, весна** — за 20 років Харківський фармацевтичний інститут підготував 1 379 спеціалістів.
- 1941, весна** — у Києві до початку війни працювала 61 аптека; на одну аптеку припадало 13 900 жителів.
- 1941, весна** — в Західній Україні впродовж двох років НКВД проводило масові депортації українського населення, вивезено в Сибір 1 868 170 чоловік. Після війни комуністичний режим продовжив масові депортації у 1946—1947 рр.
- 1941, початок** — у системі (відомстві) охорони здоров'я УРСР працювало 29 000 лікарів та 91 000 середніх медпрацівників, частина з них працювала у 16 медичних інститутах, 4 інститутах удосконалення лікарів та фармацевтів, і 45 науково-дослідних інститутах республіки.
- 1941, 22 червня** — початок нападу гітлерівської Німеччини на СРСР; у війні, в якій загинуло 55 млн. чоловік, на Україну припало 65 відсотків усіх людських втрат СРСР, загинув кожний шостий мешканець України; офіційні статистичні дані сфальсифіковано, приблизна кількість втрат України становить від 13 до 16 млн. чоловік, загинуло багато лікарів й інших медичних працівників; великих руйнувань і знищень зазнали лікувально-профілактичні, науково-медичні та навчальні заклади.

- 1941, 30 червня** — у Львові після відступу більшовиків проголошено відновлення Української держави на Західних землях, створено Українську національну раду та Українське державне правління, яке очолив прем'єр-міністр і голова департаменту соціальних реформ *Ярослав Стецько*; віце-прем'єром та міністром охорони здоров'я став д-р проф. *М. Панчишин*, його заступником — д-р *Р. Осінчук*. Проте вже 12 липня гітлерівці почали арешти членів уряду та припинили його діяльність.
- 1941, червень** — з початком війни загопи НКВД здійснювали в Західній Україні масові арешти, в тому числі й лікарів, медичних працівників і студентів медицини; при відступі Червоної армії у в'язницях Західної України закатовано 80—100 тисяч чоловік; переважно українців, з них багато затриманих до розгляду судових справ.
- 1941, кінець червня** — відступаючи на початку війни, в Галичині та на Волині органи НКВД закатували близько 15 тис. жертв, що з різних причин перебували у в'язницях; серед них були немовлята, підлітки, жінки, молоді дівчата, люди похилого віку; в числі замордованих — інтелігенція, лікарі і медичні працівники, студенти, духовні особи, селяни, робітники; при розкопках частину жертв ідентифіковано.
- 1941, кінець червня** — у Львові в перші дні гітлерівської окупації студенти-медики самі zorganizували медичну міліцію для охорони кафедр і клінік Медичного інституту перед пограбуванням і розкраданням; діяли до встановлення української адміністрації фахових медичних курсів.
- 1941, 3—4 липня** — у Львові гітлерівці розстріляли 25 польських професорів і науковців вищих шкіл та їхніх рідних, у тому числі докторів медицини. Зокрема, *Романа Ренцького* — терапевта (пенсіонера); *Вітольда Новицького* (з сином) — патологоанатома, *Тадеуша Островського* (з дружиною) — хірурга, *Генрика Гляровича* — хірурга, *Станіслава Прогульського* (з сином) — педіатра, *Яна Грека* (з дружиною) — терапевта, *Адама Соловія* (українець, пенсіонер, з онуком) — акушера-гінеколога, *Владислава Серадського* — професора судової медицини (пенсіонер), *Антонія Цешинського* — професора стоматології, а також доцентів *Станіслава Мончевського* — акушера-гінеколога, *Єжи Гжендзельського* — окуліста, *Владислава Добжанецького* — хірурга.
- 1941, липень** — у Києві в зв'язку з воєнними діями, почато евакуацію медичних інститутів. Об'єднано 1-й та 2-й Київські медичні інститути разом із студентами Вінницького, Дніпропетровського, Одеського інститутів, евакуйовано 1200 студентів спочатку до Харкова, опісля переведено в Челябінськ.
- 1941, липень** — у Львові з ініціативи українських лікарів зроблено спробу відновити Український Червоний Хрест, головним чином для опіки над полоненими та пораненими. Вже в серпні голову УЧХ д-р *Леоніда Курчабу* заарештовано і згодом закатовано гітлерівцями у краківській в'язниці; головами відділу пізніше були *Ганна Біленька-Врецьона*, *Тома Воробець*; 1942 р. УЧХ ліквідовано окупаційною владою, діяльність його відновлено у підпіллі.
- 1941, липень** — у Рівному створено відділ УЧХ, головою став д-р *М. Корнелів-Василів*; основним завданням була допомога полоненим червоноармійцям у німецьких таборах та опіка місцевим населенням.
- 1941, 19 вересня** — Київ захопили гітлерівці; всупереч ворожому зневажливому ставленню окупаційної влади до місцевого населення, лікарям удалося почати відновлення служби охорони здоров'я цивільного населення. Боячись епідемій, окупанти змушені були дозволити відновити роботу лікарень

і поліклінік; створено Товариство друзів швидкої медичної допомоги, почав працювати Київський туберкульозний інститут (директор — проф. *В. Плющ*), Київський рентгенологічний інститут (директор — доц. *Бобрецька*), Ортопедичний інститут, Інститут клінічної хірургії, спеціалізовані клініки.

- 1941, вересень—жовтень** — у Києві в умовах переслідування окупаційним режимом почав діяти Український Червоний Хрест, який очолив проф. *Федір Богатирчук*, в його роботі активну участь брали *Марія Ясеницька*, письменниця *Людмила Івченко*, *Олена Чехівська*, *Леся Рибачук*, *Дмитро Ленкий*, *В. Полонська*. УЧХ організував відділи допомоги колишнім політв'язням і засланим; медичної допомоги; допомоги полоненим; зв'язків з іншими товариствами та їдальню. 10 лютого 1942 р. членів УЧХ гітлерівці арештували і легальна діяльність його припинилася.
- 1941, 5 жовтня** — в окупованому гітлерівцями Києві намісник голови Проводу українських націоналістів *Олег Ольжич (Кандиба)* зібрав на Подолі перші збори Української національної ради, яка ініціювала відновлення національного і суспільного життя в місті, налагоджувала роботу лікарень і поліклінік.
- 1941, 12 жовтня** — на території окупованої німцями Галичини проголошено день Українського Червоного Хреста.
- 1941, жовтень** — у Києві, незважаючи на позицію окупаційної влади, яка не допускала можливості відкриття університету для українців, київським лікарям удалося налагодити підготовку лікарів для цивільного населення; відновлений Київський медичний інститут очолили хірург доц. *О. Лазуренко* (ректор) та професор-патологоанатом *Б. Кучеренко* (проректор), проф. *М. Венцківський* (завідувач навчальної частини). До викладання зголосилися професори і доценти *О. Богаєвський*, *Ф. Богатирчук*, *С. Богданович*, *М. Вашетко*, *Д. Воронцов*, *Л. Гіренко*, *К. Добровольський*, *А. Зюков*, *О. Івакин*, *Г. Іваницький*, *Ю. Крамаренко*, *А. Левицький*, *М. Нецадименко*, *О. Селецький*, *Б. Падалка*, *С. Ручковський*, *І. Студзинський*, *С. Томілін*, *Г. Шкавера*, *П. Шидловський*. Медична наукова рада наблизила навчальні програми до програм європейських університетів, виключила з них усі компартійні дисципліни. На початку 1942 р. в Інституті навчалася 556 студентів, пізніше — близько 800 чоловік. Навчання було платним, проводилося українською мовою.
- 1941, жовтень** — у Спадшанському лісі на Сумщині в партизанському загоні під керівництвом *С. А. Ковпака* лікар *Надія Казимирівна Маєвська* почала організувати медико-санітарну частину, разом з фельдшерами і медсестрами забезпечувала допомогу пораненим і хворим партизанам.
- 1941, осінь** — у Сокалі на Львівщині відновлено діяльність філії розпушеного більшовиками Українського гігієнічного товариства під назвою «Осередок здоров'я».
- 1941, листопад** — в окупованому гітлерівцями Києві на вул. Великій Дорогожицькій, 50 відновлено роботу 1-ої Київської фельдшерсько-акушерської школи.
- 1941, листопад** — у Рівному в важких умовах окупаційного режиму створено відділ Українського Червоного Хреста, який очолив д-р *Микола Корнилів-Василів*. Дівав кілька місяців, поки не заборонили гітлерівці.
- 1941, листопад** — в окупованій гітлерівцями Полтаві заходами Українського Червоного Хреста відкрито «Шпиталь УЧХ для полонених», в якому лікували понад 350 хворих; працювали в ньому лікарі із полонених, а також лікар *Нагай*, керівники УЧХ Полтавщини *Г. В'юн*, *З. Потульницька*, *А. Кушнір-Бурко*.

- 1941, осінь** — на окупованій гітлерівцями території України розпочато створення місцевого самоврядування, відновлення діяльності українських організацій; жіноча служба виконувала функції Червоного Хреста, налагоджувала допомогу полоненим, організувала курси медсестер; відновлювала діяльність лікарень і поліклінік.
- 1941, грудень** — на окупованій гітлерівцями Полтавщині широкого розмаху набула діяльність УЧХ, головним чином у справі розшуку, лікування і звільнення полонених; в його роботі брало участь понад сто свідомих українців-полтавчан; у Полтаві на Подолі на Пролетарській вулиці відкрито Готель УЧХ для полонених, який утримував УЧХ з допомогою громадянства Полтави; надавав притулок звільненим полоненим та інвалідам.
- 1941** — Київські вчені *М. К. Яцемирська-Кронтовська, М. М. Маєвський* та ін. розробили метод виготовлення вакцини проти висипного тифу, що успішно застосовувалася у роки Великої Вітчизняної війни.
- 1941** — в окупованій гітлерівцями Полтаві одним із найважливіших осередків українського громадського життя став УЧХ (другим осередком була Українська Автокефальна Православна Церква); надавав підтримку українському національно-визвольному підпіллю, через що наступного року його заборонили окупанти.
- 1941** — у Рівному в умовах гітлерівської окупації організовано школу медсестер; діяла до 1943 р., майже всі її слухачки вступили до УПА, після закінчення війни і визвольної боротьби лише поодинокі з них залишилися живими.
- 1941** — в Канаді нараховувалося 42 українські лікарі, з них у Вінніпегу — 6, в той час кількість українців у Канаді становила 400 000.
- 1941** — в окупованому гітлерівцями Києві організовано Українську лікарську палату, до її управи входив проф. *В. Плющ*.
- 1941** — у радянських партизанських загонах України були 1 лікар і 12 фельдшерів та медичних сестер.
- 1941** — еміграційне видавництво «Прометей» випустило книгу *Семена Підгайного «Українська інтелігенція на Соловках. Спогади 1933—1941»*, в якій, зокрема, наведено матеріали про ув'язнених там лікарів *В. Підгаєцького, В. Удовенка, В. Крушельницьку, А. Барбара*.
- 1941** — на окупованій гітлерівцями території України зусиллями переважно українських лікарів та науковців, які з різних причин не евакуювалися на Схід, розпочато тимчасове налагодження роботи вищих та середніх медичних шкіл у Києві, Дніпропетровську, Вінниці, Львові та інших містах. Проіснували один-два роки.
- 1941—1945** — у роки Великої Вітчизняної війни на фронті і в тилу самовіддано працювало понад 200 000 лікарів, близько півмільйона середніх медичних працівників; вони надали допомогу понад 10 мільйонам поранених і хворих.
- 1941—1945** — у роки Великої Вітчизняної війни велика армія лікарів України працювала в медсанбатах, госпіталях; хірургічну роботу армій очолювали *М. С. Коломійченко, М. О. Дудко, В. Л. Хенкін, О. К. Горчаков; О. І. Арутюнов* був головним хірургом Закавказького і Південного фронту, *І. М. Іщенко* — Південно-Західного фронту, *М. М. Милостанов* — Харківського військового округу; в тилу консультантами госпіталів, керівниками кафедр працювали професори-хірурги з окупованої України *О. П. Кримов, О. Г. Єлецький, В. М. Городинський, А. З. Цейтлін, А. В. Габай, В. І. Юст, М. П. Соколовський,*

П. А. Наливкін, А. Г. Сосновський, М. М. Ляховицький, С. Л. Мінкін, Я. М. Волошин, А. Г. Кисельов.

- 1941—1945** — у Другій світовій війні Україна втратила 13—16 млн. чоловік; від рук нацистів загинуло 3 898 тис. мирних мешканців (у т. ч. понад 2,5 млн. євреїв), 1367 тис. військовополонених, 2,2 млн. чоловік вивезено на роботи до Німеччини. Кількість населення у східних областях України зменшилася з 31,6 до 21,5 млн. чоловік; у західних областях — з 9,3 до 5,8 млн. чоловік.
- 1942, 28 січня** — в окупованому гітлерівцями Києві оголошено набір на перший курс Медичного інституту, на діючий уже з осені лікувальний факультет, а також на заново відкриті стоматологічний та фармацевтичний факультети; викладали українською мовою.
- 1942, 14 лютого** — в окупованій гітлерівцями Вінниці тимчасово відновлено роботу Медичного інституту з підготовки лікарів для цивільного населення; насамперед почалися заняття на п'ятому курсі.
- 1942, лютий** — у партизанському з'єднанні під командуванням *С. А. Ковпака* розпочали роботу курси з підготовки медичних сестер за скороченою програмою; першими навчалися 10 партизанок з освітою 7—10 класів; пізніше такі курси проводилися і в інших з'єднаннях.
- 1942, січень** — розроблено нову систему лікувально-евакуаційного забезпечення Чорноморського флоту, в основу якої покладено принцип лікування усіх поранених і хворих до визначення результатів у лікувальних закладах Чорноморського флоту. Середня тривалість лікування у воєнно-морських госпіталях флоту становила для поранених 44,5—49,2 діб, для хворих — 20 діб.
- 1942, початок** — у лабораторії Уфимського вітамінного заводу під керівництвом київського вченого *О. В. Палладіна* налагоджено виробництво розробленого ним препарату бісульфітного похідного метилнафтохінону — вікасолу, синтетичного аналога вітаміну К для боротьби з кровотечами.
- 1942, березень** — у Києві гестапо заарештувало керівників Медичного інституту — професорів *О. Лазуренка* і *Б. Кучеренка*. На початку квітня їх розстріляли, ймовірно, — в Бабиному Яру.
- 1942, квітень** — перший в історії радянський партизанський госпіталь відкрито в тилу в Тамбові, тут проводилося хірургічне лікування поранених партизан, доставлених (найчастіше літаками) через лінію фронту з України.
- 1942, 20 травня** — у Львові окупаційна влада, яка задля потреби у цивільних фахівцях дозволила розпочати роботу деяких вищих шкіл (хоч уперто не погоджувалася відкривати вищі школи для українців), відкрила Державні медичні фахові курси; після приєднання фармацевтичного факультету назву змінено на Державні медично-природничі фахові курси у Львові. Викладали українські і польські професори за університетськими програмами, але замість дипломів влада дозволила видавати довідки про закінчення курсів. Після відкриття курсів у квітні на них навчалися 722 слухачі — українці і поляки.
- 1942, 25 травня** — у Празі помер д-р професор *Іван Горбачевський*, видатний український біохімік, дійсний і почесний член НТШ, уродженець Тернопільщини, працював у Празі та Відні.
- 1942, травень—липень** — гітлерівці розігнали в Києві, Дніпропетровську, Полтаві та інших містах України організації УЧХ, які надавали допомогу у звільненні та лікуванні полонених, були осередками українського громадського життя.
- 1942, 15 червня** — в окупованому Києві розпочалися випускні іспити в Медичному інституті. В серпні ще проведено вступні іспити; загальна кількість

- студентів досягла 750. Але вже 1 листопада оголошено про реорганізацію Медичного інституту в «Полімедікум», а до кінця року його закрито; частину слухачів, яким не вдалося схватися, відправили на роботи до Німеччини.
- 1942, 1 липня** — у Полтаві німецькі окупанти ліквідували УЧХ, низку працівників арештували; посилилася антиукраїнська політика цивільної окупаційної влади; деякий час його роботу продовжували «добродійні відділи» при магістраті, які надавали матеріальну допомогу тим, хто потребував, насамперед репресованим більшовиками, інвалідам війни та праці; такі відділи створювали також на деяких підприємствах, у районах, області.
- 1942, літо** — в Уфі відбулася конференція евакуйованих Київського, Харківського та інших медичних інститутів і 40 госпіталів, яка ухвалила резолюцію про широке впровадження в лікувальну практику госпіталів і цивільних лікувальних установ антиретиккулярної цитотоксичної сироватки (АЦС), розробленої під керівництвом *О. О. Богомольця*.
- 1942, 18 серпня** — відбулася перша евакуація поранених радянських партизанів із з'єднання *С. А. Ковпака* у радянський тил; за весь період бойових дій із партизанських з'єднань відправлено на лікування у тил 22,8 відсотка поранених і 2,5 відсотка хворих. Для поранених і хворих партизанів організовано спеціальні евакогоспіталі.
- 1942** — протягом трьох місяців воєнних дій корабельні медичні групи Чорноморського флоту забезпечили евакуацію 44 000 поранених і хворих, здійснили близько 800 оперативних втручань.
- 1942** — у радянських партизанських загонах України було 27 лікарів і 90 фельдшерів та медичних сестер; у загонах захворюваність становила 14,2 відсотка; за нозологічними формами: короста — 35 відсотків, висипний тиф — 17,3 відсотка, авітамінози, аліментарна дистрофія — 12,7 відсотка, грип — 11 відсотків, гострий нефрит — 9,7 відсотка, суглобовий ревматизм — 7,9 відсотка, запалення легень — 1,4 відсотка, фурункульоз, піодермії — 1 відсоток, інші — 4 відсотки.
- 1942** — *В. П. Філатов* опублікував свою гіпотезу вчення про біогенні стимулятори.
- 1942** — у гітлерівських концтаборах утримувалися українські лікарі *Омелян Волинець, Тома Ланчак, Ростислав Сочинський, Нестор Процик, Роман Ковальський, Мирослав Куник, М. Григорчук*.
- 1942** — в окупованій гітлерівцями Галичині при Українському центральному комітеті, який був єдиною легальною організацією українців, з ініціативи референта народного здоров'я *Р. Осінчука*, зорганізовано Українське медично-санітарне об'єднання праці (УМСОП), в якому створено 3 секції: лікарську, фармацевтичну, медичних сестер. Проводило що два тижні зібрання для обговорення громадських і науково-практичних проблем, сприяло відновленню роботи медичного інституту у вигляді Медичних фахових курсів.
- 1942** — на кафедрах Львівського медичного інституту, який у важких окупаційних умовах діяв як Медичні фахові курси, почали працювати професори: *В. Радзимовська* і *В. Плющ* — з Києва; *М. Міщенко* — з Харкова, *Б. Андрієвський* — з Дніпропетровська.
- 1942** — на окупованій гітлерівцями території зусиллями лікарів і науковців удалося відновити підготовку лікарів для цивільного населення у Київському, Дніпропетровському, Вінницькому та Львівському медичних інститутах.
- 1942** — в окупованому гітлерівцями Харкові залишалося дуже мало лікарів, деякі з них організували свої клініки, надавали медичну допомогу населенню,

лікували поранених червоноармійців і партизан; серед них — професори *О. І. Мещанінов, М. Н. Шевандін, В. П. Недохлебов*; двох останніх розстріляли гестапівці.

- 1942** — у США уродженець України *Соломон Ваксман* (1888—1973) відкрив стрептоміцин.
- 1942—1943** — із збільшенням партизанського загону *С. А. Ковпака* до близько 1,5 тис. чоловік у ньому організовано медико-санітарну службу, до якої входили санчастини батальйонів, фельдшери або медсестри в ротах, аптека, амбулаторія, пересувний лісовий партизанський госпіталь з хірургічним, терапевтичним та інфекційним відділеннями; в хірургічному відділенні були сортувальня, операційна і перев'язочна; головним хірургом, начальником медико-санітарної служби був *Д. Ф. Скрипниченко*.
- 1942—1944** — у Львові в умовах гітлерівської окупації відновила свою діяльність Лікарська палата, очолював її д-р *Володимир Врецьона* (1907—1967) — старший асистент клініки акушерства і гінекології Фахових медичних курсів (закінчив життя в еміграції).
- 1943, 23 лютого** — в Крем'янці на Тернопільщині гестапівцями розстріляно 12 осіб, у тому числі лікарів *Ганну і Петра Роцинських*, активних організаторів українського громадського життя, українських патріотів.
- 1943, квітень** — на Волині в підпіллі українських повстанців в районі Володимира-Волинського організовано перші курси для підготовки медсестер і шпитальної обслуги. У Степанському лісі медична служба УПА організувала шпиталь та підпільні вищі центральні медичні курси медсестер для всієї Волині; очолювала їх «*Уляна*», курсантками були близько 100 міських освічених дівчат; навчалися 6 місяців, після чого були розподілені для роботи в шпиталях УПА.
- 1943, травень** — Головне військово-санітарне управління Червоної армії виділило 34 хірургів для організації і надання кваліфікованої хірургічної допомоги пораненим і хворим партизанам безпосередньо в партизанських загонах.
- 1943, весна** — на Волині розпочато створення підпільних шпиталів УПА в селах, невеликих містечках, будовано спеціальних приміщень у лісах, не зважаючи на великі труднощі; згодом перетворені у «шпитальки» — лікарні у криївках, інколи підземних.
- 1943, липень** — почалося формування медично-санітарної служби в загонах УПА в Галичині; одним з перших її організаторів був випускник Станіславської фельдшерсько-акушерської школи *Олександр Болехівський* («*Здоровенко*», р. н. 1925). Підпільний УЧХ організував на Львівщині медичні курси для медсестер і санітарок, які пізніше надавали допомогу пораненим і хворим воякам УПА; одним із організаторів курсів в Яворові та Городку була студентка медицини *Анна Стецько*.
- 1943, 20 серпня** — у м. Любартові (нині — Польща) трагічно загинув (убитий польською боївкою) доктор *Остан Бурка*, директор Любартівського повітового шпиталю, популярний у люблінських, холмських і підляських землях; виконував роль українського амбасадора на спольщених землях, виступав в обороні прав місцевого населення, захищав його перед окупаційною владою, допомагав полоненим українцям і сприяв їх звільненню.
- 1943, 2 вересня** — командир групи УПА «Заграва» видав наказ у санітарних та інформаційних справах № 23, в якому визначено обов'язки санітара: надавати поміч пораненим у часі бою, дбати про стан здоров'я і гігієнічний стан стрільців, запобігати хворобам, дбати про харчування.

- 1943, 11 вересня** — у Львові ввечері на вулиці польськими терористами з підпільної Армії Крайової застрілено українського професора *Андрія Ластовецького*, декана Медичних фахових курсів, керівника кафедри фізики, який тісно співпрацював з проф. *М. Панчишиним*.
- 1943, 20 вересня** — командант військового округу УПА «Турів» *Рудий* видав наказ командантам районів № 4 у справі запілля, у якому наказував Червоному Хресту поранених і хворих, яких досі групували при відділах УПА, що наразало їх на небезпеку при несподіваних наскоках або бомбардуваннях, розташовувати в безпечних лісових теренах; подбати про належну санітарну опіку і харчування з метою скорочення часу лікування, встановити контроль за витрачанням ліків і допоміжних матеріалів, створити провізоричні аптечки для лікування цивільного населення, зібрані лічнічі зела перетворити на ліки, кожного місяця до 25 числа подавати місячні звіти.
- 1943, вересень** — на території військової округи УПА «Заграва» лікарі і медичні працівники Червоного Хреста створили спеціальні санітарно-гігієнічні комісії, які здійснювали медичний огляд дітей у школах.
- 1943, 1 жовтня** — у Львові трагічно загинув від пострілу на вулиці польський професор *Болезлав Яловий*, керівник кафедри гістології Медичних фахових курсів, колишній декан Львівського медичного інституту; вважалося що це була відповідь українського підпілля на недавнє вбивство польським підпіллям (АК) українського професора, декана Медичних фахових курсів *А. Ластовецького*, хоча не виключено, що це була провокація гестапівців з метою розпалювання міжнаціональної ворожнечі.
- 1943, 9 жовтня** — у Львові від серцевого нападу помер проф. *Мар'ян Панчишин*, керівник клініки внутрішніх хвороб, ініціатор відкриття Медичних фахових курсів, «Народний професор» Галичини. Останні місяці йому погрожувало польське підпілля про засудження його до смерті; переховувався на Святоюрській горі в митрополичих будинках.
- 1943, 25 жовтня** — командир УПА *Клим Савур (Дмитро Клячківський)* та начальник лікар *Сидір Савчик* видали наказ ч. 18 «Командирам УПА, комендантам запілля, а також медико-санітарним працівникам УПА в справі оборони перед бактеріологічним і хемічним наступом», у якому наказано провести профілактичні щеплення, пильнувати дотримання особистої гігієни, щомісяця проводити лікарський огляд стрільців усіх відділів, влаштувати в кожному повіті камери-дезінфектори, остерігатися можливості отруєння води та підозрілих предметів, які німці скидали з літаків.
- 1943, жовтень** — у процесі організації на Волині Української Повстанської Армії (УПА) в її запіллі формувався Український Червоний Хрест з підвідділами санітарним і суспільної опіки; в селах, на хуторах і в лісах створювали санітарні пункти і шпитальки (похідні шпитали); в зв'язку з малою кількістю лікарів-українців залучали лікарів-євреїв та поляків, деяким євреям спеціально допомагали втекти з гето. Лікарів нерідко замінювали студенти-медики, медсестер навчали в підпіллі на спеціальних курсах.
- 1943, жовтень** — у радянському партизанському з'єднанні під командування *С. Ф. Маликова* до медико-санітарної служби належало 114 медичних працівників, у т. ч. 21 лікар загального профілю, 5 зубних лікарів, 4 фармацевти, 2 студенти медінститутів, 22 медичні сестри, 47 фельдшерів, 13 санінструкторів. Серед них були втікачі з фашистського полону та єврейських гето.

- 1943, 2 листопада** — Командир УПА *Клим Савур* видав наказ ч. 21 «Командирам груп, командантам воєнних округ, Українському Червоному Хрестові» про впорядкування медико-санітарної служби, зокрема запровадження при групах поста начальних лікарів, призначення у воєнних округах медичного шефа Українського Червоного Хреста (відповідальних за здоров'я війська, запілля та цивільного населення), створення строго законспірованих санітарних пунктів.
- 1943, 6 листопада** — Радянська армія звільнила Київ від німецьких окупантів, розпочалася підготовка до відновлення роботи медичних закладів, наукових та кадрових інститутів.
- 1943, 10 листопада** — командант Українського Червоного Хреста видав «Правильник УХЧ», який детально нормував структуру та діяльність медичного відділу УХЧ (санітарна опіка над військом і над запіллям, санітарно-освітня робота), аптечного відділу, господарчого відділу, харитативного відділу; в залучниках подано норми харчування хворих, комплект торби санітара і фельдшера, програму гігієнічного вишколу, план лабораторії, регулямін санітарних пунктів; у спеціальних інструкціях вказано інвентар районних санітарних пунктів, повітових польових шпиталів.
- 1943, 23 листопада** — у Києві відбулося перше засідання Вченої ради після повернення з евакуації Медичного інституту; вирішували питання швидкого відновлення навчання.
- 1943, 30 листопада** — командант запілля УПА групи «Богун» видав наказ № 10 «До Українського Червоного Хреста» про роботу харитативного відділу, в якому відзначав, що завданням відділу є поміч потерпілим від акцій німецько-польських вандалів, полегшення матерям опікуватись дітьми. Командир групи УПА військового округу «Турів» *Вовчак* і шеф штабу *Леонід Яворенко* видали наказ № 34, в якому наказували звільнити всіх людей, які з огляду на стан здоров'я не можуть виконувати строювої служби, видати їм відповідні документи і скерувати для подальшої праці в запіллі.
- 1943, листопад** — командир групи УПА «Заграва» і начальний лікар «*Бравий*» видали наказ ч. 9 у медично-санітарних справах, в якому вимагали подати список санітарної обслуги і санітарного майна, командирам загонів не приймати санітарної обслуги без призначення начального лікаря; негайно повідомляти начального лікаря про здобуті хірургічні інструменти, аптечки, санітарний інвентар.
- 1943, листопад** — на Волині в лісах поблизу Каменя-Каширського господарчі служби УПА-Північ збудували табір із шпиталем для лікування поранених повстанців.
- 1943, осінь** — у Львові, в період гітлерівської окупації, на Медичних фахових курсах навчалися 1 577 студентів, з них 1 238 українців, 322 поляки. На II триместрі було 614 чоловік; на IV — 609, на VI — 163; на VIII — 96; на X — 63. Випускників було 32. Упродовж 1942—1943 рр. закінчили навчання 143 особи.
- 1943, 5 грудня** — командир групи УПА військового округу «Турів» *Рудий* видав наказ ч. 37 «Всім завідуючим військових лікарень та курінним командирам, на теренах яких містяться ці лікарні», в якому наказував усіх хворих, що випи-суються з лікарень, для поліпшення стану здоров'я утримувати в одному визначеному місці, яке має бути поблизу лікарень та під їхнім доглядом.
- 1943, 13 грудня** — відновилося навчання у Київському медичному інституті, що повернувся із евакуації; навчалися 491 студент, лекції читали 23 професори.

- Збереженню матеріальної бази Інституту посприяли лікарі та викладачі, що залишалися в окупованому Києві.
- 1943, грудень** — в окрузі УПА «Заграва» організовано 4 підпільні шпиталі (в т. ч. один епідемічний), три амбулаторії. Командир відділу УПА «Погром» *Мороз* видав наказ № 7 в санітарних справах, в якому наводив наслідки оглядин відділу лікарем та наказував для уникнення поширення епідемії пильнувати як суворіше особистої гігієни, здійснити дезінфекцію одягу, відокремити хворих.
- 1943** — в Одесі відбулася Перша всесоюзна нарада судово-медичних експертів.
- 1943** — на окупованій території при радянському Українському штабі партизанського руху організовано санітарний відділ.
- 1943** — у визволених від гітлерівських окупантів містах Києві, Дніпропетровську, Харкові та Донецьку відновлено роботу медичних інститутів, які повернулися з евакуації.
- 1943** — у Старобільську Луганської області відновлено діяльність Народного комісаріату здоров'я УРСР.
- 1943** — в радянських партизанських загонах України було 187 лікарів, 229 фельдшерів та 237 медичних сестер; більше двох років медичну допомогу пораненим і хворим самовіддано надавали лікарі *М. В. Ангстурм, В. Ф. Берідзе, С. Д. Воздвиженський, Т. К. Гнедаш, М. М. Григор'єв, М. А. Єрмаков, М. Д. Звоников, В. Ф. Земськов, Х. М. Ібрагімов, Г. І. Кононенко, Н. К. Маєвська, О. І. Майоров, Б. О. Маслов, М. М. Міхно, П. В. Михайленко, Є. П. Панасюк, М. М. Попова, Ратмиров-Щавинський, Н. Ф. Солодюк, Д. Ф. Скрипниченко, Я. В. Стівбуненко-Заїченко, О. Л. Стуккея, І. Ф. Федотчев, О. М. Федоров, М. М. Тарасов, Н. О. Титова, А. В. Цесарський, Ф. Д. Циганков, Я. В. Зайченко, Н. І. Міхно*, та багато інших, фельдшери — *З. О. Бондарєва, Т. І. Брусенко, М. В. Дейнека, Є. С. Сокол* та ін., медсестри — *А. Г. Ворожцова, О. П. Добронос, Н. К. Кононенко, В. Я. Проценко* та ін.
- 1943** — в Україні відновлено мережу лікувально-санітарних і протималярійних закладів; в Харкові відновлено Український інститут малярії і медичної паразитології.
- 1943** — заборонений гітлерівцями УЧХ почав діяти в підпіллі, в УПА; першим головою його стала *Катерина Зарицька*, після її арешту — *Галина Дідик*. Підпільний УЧХ поділявся на 3 відділи: медичний, фармацевтичний, суспільної опіки; на деяких територіях діяв як референтура служби здоров'я УПА.
- 1943** — в Українській Повстанській Армії (УПА) налагоджено чітку структуру Українського Червоного Хреста. Було створено Службу здоров'я, в яку входили військова мережа, фармацевтична мережа та теренова мережа УЧХ. Пости районних референтів обіймали переважно студенти-медики, які організовували санітарну криївку-шпиталик або «лічниці в катакомбах». Вищі посади — надрайонний лікар та окружний лікар — референт УЧХ.
- 1943—1944** — медичні працівники радянських партизанських загонів на окупованій гітлерівцями території за неповними даними обробили 7 204 ран, виконали 71 переливання крові, 5 923 хірургічні операції, у т. ч. на черепі — 156 операцій, на обличчі — 235, очах — 76, шиї — 91, грудній клітці — 573, животі — 308, хребті — 86, верхніх кінцівках — 1 703, нижніх кінцівках — 2 411, тазу — 233, на статевих органах — 51.
- 1943—1944** — на Львівщині створено підпільний УЧХ, основним завданням якого було організування медичної допомоги пораненим та хворим воякам

УПА та членам збройного підпілля, а за необхідністю — місцевому населенню; мав такі відділи: медично-санітарний, вишкільний, фармацевтичний і харитативний (господарський). Медичну допомогу надавали молоді, недовідчені лікарі, студенти медичних закладів, фельдшери, санітари та медичні сестри, часто нашвидкоруч навчені на спеціальних підпільних курсах.

- 1943—1944** — у боях з німецько-фашистськими загарбниками проявили подвиги і мужність медсестра *Галина Костянтинівна Петрова* — уродженка м. Миколаєва; воєнний фельдшер *Микола Микитович Кравцов* — уродженець Чугуєвського району Харківської області; командир взводу санітарів *Василь Олексійович Коляда* — уродженець м. Валкова Харківської області; санінструктор *Йосип Матвійович Петлюк* — уродженець с. Немирівки Дубнівського району Волинської губернії; санінструктор *Іван Устимович Вербловський* — уродженець с. Дорофіївки Кіровоградської області; санінструктор *Людмила Степанівна Кравець* — уродженка с. Кушугул Запорізької області; санінструктор *Михайло Павлович Грищенко* — уродженець м. Малина Житомирської області; їм (частині посмертно) надано звання Героя Радянського Союзу.
- 1943—1944** — на Рівненщині діяв підпільний УЧХ, який надавав медичну допомогу воякам Української Повстанської армії (УПА); головним лікарем військової округи «Заграва» був *Дмитро Сагайко* — хірург Рівненської лікарні, у важких умовах підпілля здійснював складні операції; йому допомагали медсестри з Рівного *Надя Паладійчук* і *Валя Завада*; у с. Малому Стидіні на Костопільщині розташовувався підпільний шпиталь, в якому працювали лікарі «*Завіруха*» — зі східних областей України, чотири євреї — «*Льодовий*», «*Боско*», «*Попер*» та «*Гіль*».
- 1943—1948** — у західних областях України співпрацювали з медичною службою УПА і надавали допомогу пораненим і хворим воякам УПА лікарі *Юрій Липа* (закатований НКВД 20. 08. 1944 р.), *Ярослав-Ігнатій Макарушка*, *Родіон-Пилип Сліпий*, *Тома Воробець*, *Володимир Врецьона*, *Ганна* та *Петро Роцинські* (розстріляні гестапо 23. 02. 1943 р.), *Іван Паньків*, *Льонгин Мельник*, *Максим Тимків*, *Василь Стефурак*, проф. *Борис Андрієвський*, доц. *Ярослава Криштальська*, *Антін Жуковський*, *Іван Козій*, *Омельян Лебедович*, *Юліян Радзикевич*, *Іван Мосійчук*, *Ізидор Кліш*, *Андрій Чеховський*, *Дмитро Капітан*, *Роман Кушнір* (провадив підпільну школу медсестер у Добромилі).
- 1943—1948** — у підпільному УЧХ, що забезпечував медичну опіку воякам УПА, були керівниками і працювали *Катерина Зарицька-Сорока* — організатор і керівник мережі УЧХ в Західній Україні, *Галина Дідик* («*Анна*») — організатор УЧХ на Тернопільщині, *Харитя Кононенко* (розстріляна фашистами 15.10.1943), *Тетяна Кохановська* («*Мамця*»), *Ірина Козак* («*Лада*»), *Софія Киндій* («*Мавка*»), *Марія Кухарук* («*Світлана*», «*Тирса*») — на Холмщині, *Олена Лебедович-Кліш* («*Звенислава*», «*Заграва*»), фармацевти *Іванна Аптульська* («*Підгірянка*») та *Ярослав Солган* («*Нехрист*»), *Ірина Тимочко-Камінська* («*Христя*»), *Марія Ріпецька* («*Оксана*»), *Марія Лабунька* («*Ірина*»), *Ярослава Саламаха* («*Рента*»), *Марія Тесля-Павлик* («*Мотря*»), *Катерина Тесля-Шумик* («*Ручай*»), *Микола Кулик* («*Дорошенко*»), *Ірина Баран-Путко-Василівська* («*Галина*», «*Грізна*»), *Ярослава Мороз-Філь* («*Марта*», «*Ева*»), *Льоня Сенік*, *Марія Попович* («*Гуцулка*»), *Ольга Пілсудкевич*, *Параня Борис* («*Роксоляна*»), *Слава Романина-Левкович* («*Марта*», «*Оля*»), *Марія Юрчак-Дужа*, *Ольга Капшій* («*Оля*»).
- 1943—1950** — в УПА організували і надавали медичну допомогу повстанцям, готували медсестер лікарі *Богдан Гук* — надрайоновий референт Служби здоров'я

УЧХ на Перемищині («Холодний Яр»); *Богдан Крук* («Мелодія») — надрайоновий референт Служби здоров'я УЧХ на Лемківщині; *Богдан Савка* («Софрон»), «Берест», «Фока»; *Борис Яворський* («Яким»), *Олександр Давиденко* («Юрко»), *Дмитро Сагайко* — хірург з Рівного («Бравий», «Еней»), «Завіруха», *Марта Тарнавська*, *Олександр Двиденко*, *Яромир Олесницький* (загинув взимку 1945 р.), *Олексій Зеленюк* («Пастер») — родом з Вінниччини, *Володимир Манюх*, *Василь Стефурак*, *Євген Каранович* («Караван») — загинув 1943 р., *Антін Кольман* («Вугляр») *Павло Клочник* («Сірко»), *Петро Скобельський*, «Гаврило» (три останні загинули 1945 р.), *П. Лесик* (розстріляний гестапо у травні 1944 р.), *Ярослав Мартинець* («Берест») — загинув 1948 р., *Євген Лужецький* («Шувар»); лікарі єврейського походження: «Амікус», «Льодовий», «Боско», «Попер», «Гіль»; *Абрагам Штерцер*, «Чорний» (з Рівного), *Грифель*, *Берензон*, «Білий», *В. Новак* («Крилатий»), *Самуель Нойман* («В. Максимович») — лікар і викладач старшинської школи УПА в Карпатах), лікар «Кум» — загинув 1946 р., *Шай Варм*, лікар «Рат» — син німецького колоніста, — загинув у бою 23 січня 1947 р., лікарі польської національності: *Тадеуш Крвавич*, *Галина Якубюк*.

1943—1950 — в рядах УПА боролися і надавали в підпіллі медичну допомогу повстанцям медсестри *Лариса Медведчук* («Тополя»), *Кліма Капко*, *Богдана Трошко* («Богдана»), *Катерина Гаврилів* («Зелена»), *Олександра Воробій* («Галля»), *Софія Овчар*, «Світлана», *Марія Павлишин-Гаврилів* («Іра», «Чайка»), *Наталка Косарчин-Марунчак*, *Емілія Стефурак*, *Надія Цюпка* (загинула 1950 р. на Самбірщині), *Федотівна* (загинула 1943 р.), *Надя Паладійчук* («Доля») — на Волині, *П. Свита*, *Валя Завада* («Лялька») — із східних областей України, *Оля Феник*, *Марійка Савчин*, *Надія Демчук*, *Анна Телятинська* («Рома»), *С. Станько* («Софія»), *Марія Ровенчук* («Ірина»), *Марія Бондаренко-Рінецька*, *Ірина Лемеха* («Рогніда»), *Зена Химка* («Зоя»), *Тетяна Сидоренко* («Галичанка», «Надя»), фельдшер *Дмитраш* («Кривоніс»); *Олекса Зеленюк*, «Камінь»; фармацевти *Ярослава Крижанівська*, *Тетяна Бак* («Ярина»), *Ярема Зарицький* («Прометей»), *Олександра Гайдукевич* («Богданна») — загинула 11 квітня 1947 р., «Орест», «Нехрист», *Богданна*, санітарки *Євгенія Романіна-Чорній* («Галина»), *Мирослава Гребенюк* («Барвінок»), *Ольга Баб'як* («Уляна»), *Анна Скірка* («Дора»), *Пчілка*, *Калина*, *Леся*, *Стефа*, *Ганна Мартинюк* («Ганя»), *Ганна Милик* («Таня»).

1944, 15 січня — командир групи «Богун» Української Повстанської Армії — «Еней» — видав наказ командантам надрайонів та УЧХ про реорганізацію госпітального обслуговування, в якому пропонувалося хворих та поранених розмістити поодинокі в менше розконспірованих теренах; кожного хворого приділити по одному до родини, до важкохворих прикріпити сестер чи санітарок, забезпечити всіх ліками і харчами; аптечні магазини також розкидати дрібними частинами по терені; шпитальне майно, приладдя, хірургічні інструменти, які не є в ужитку — замагазинувати.

1944, 15 лютого — у м. Рівному проведено науково-практичну конференцію медичних працівників радянських партизанських з'єднань; заслухано доповіді «Організація хірургічної допомоги пораненим партизанам України» (проф. *М. О. Дудко*), «Тактика лікування вогнепальних поранень в умовах партизанського загону» (л-р *О. Л. Стуккей*), «Глухі гіпсові пов'язки при вогнепальних переломах у партизанському загоні» (*В. С. Попова*), «Лікування інфекційних захворювань у партизанському загоні» (*М. С. Познанський*)

та ін. У конференції взяли участь 27 партизанських лікарів, фельдшерів і медсестер.

- 1944, 19 березня** — у Києві Рада народних комісарів УРСР затвердила постанову № 1050 про поновлення роботи Львівського медичного інституту; наркомату здоров'я дозволено поновити роботу ЛМІ в складі лікувального і фармацевтичного факультетів і клінічної бази на 1840 ліжок; встановлено план набору на 1-й курс — 600 осіб.
- 1944, березень** — у Львові студент медицини *Андрій-Тадей Плюгавка* перейшов на нелегальне становище для організації роботи підпільного УЧХ на Стрийщині, проведення курсів медсестер та надання медичної допомоги пораненим і хворим воякам УПА; після захоплення його у березні 1945 р. енкаведистами його засуджено на 20 років каторжних робіт; після звільнення працював у Воркуті, завершив медичну освіту, працював лікарем у Львівському психоневрологічному диспансері.
- 1944, квітень** — в с. Грабівці на території Чорного Лісу на Івано-Франківщині створено підпільну лікарню УПА; невеликі лікарні — «шпитальки» організовано на горі Хрещатій (Лемківщина), в селах Більчу Золотому і Монастирку на Тернопільщині, в селах та на хуторах Волині, зокрема в Свиначьких лісах (на «Січі») у Володимир-Волинському районі.
- 1944, травень** — вступив у ряди УПА та понад 3 роки виконував обов'язки лікаря *Модест Рінецький*, уродженець Львова, студент Львівського медичного інституту, пізніше в еміграції сімейний лікар у Чикаго, голова видавничого комітету Літопису УПА, редактор двох томів книги «Медична опіка в УПА» (1992 і 2001 рр.).
- 1944, травень** — у с. Лужках Долинського району на Станіславщині УПА організувала підпільні тримісячні курси медсестер для 13 дівчат, які навчалися в гімназіях і знали основи латинської мови; заняття у сільській хаті проводив лікар «*Амікус*», розпорядок дня складався з ранкової спільної молитви, вмивання в річці, фізкультури, занять — 5 годин зранку і 3 години після обіду; в програму входили анатомія, фізіологія, внутрішні недуги, хірургія, перша медична допомога; після перевірки знань слухачки одержали відповідні посвідчення.
- 1944, весна** — погіршення умов радянських партизан унаслідок посилення каральних експедицій фашистів спричинили спалах епідемічних захворювань; на тиф захворіло понад 1 000 чоловік; з метою профілактики тифу зроблено 29 780 щеплень.
- 1944, червень** — Український інститут переливання крові в Харкові заготовив і відправив на фронт 1 451 л крові, Київський — 1 202 л.
- 1944, червень** — на Івано-Франківщині почав свою діяльність в українському національно-визвольному підпіллі *Олекса Зеленик («Пастер»)*, уродженець Крижопільського р-ну на Вінниччині, закінчив Одеський медичний технікум, навчався у Львівському медичному інституті; згодом дав таку характеристику медичній служби УПА: «Надавала медичну допомогу в дуже трудних ускладнених умовах; була позбавлена тилкових позицій, можливості евакуації; перед пораненими були закриті державні лікарні та їх операційні; ніхто не допомагав медикаментами, хірургічні операції доводилося проводити в селянських хатах, криївках, в лісі, на поляні, часто в антисанітарних умовах, без відповідного освітлення; бракувало кваліфікованих хірургів; бракувало хірургічного інструментарію, стерильного матеріалу, медикаментів,

- кровозамінників, автоклавів; доводилося працювати без належного клінічного, лабораторного та рентгенологічного обстеження; на поранених вояків УПА не розповсюджувалися права та закони міжнародних конвенцій Червоного Хреста; завдяки великій самопосвяті, жертвності, мужності і відданості працівників медичної служби УПА і населення вдавалося повертати здоров'я багатьом пораненим і хворим воякам».
- 1944, червень** — у Львові в останні дні окупації на Медичних фахових курсах відбулася екзаменаційна сесія. Окупаційна влада готувала евакуацію викладачів, студентів і обладнання до Кракова. Працівники кафедр, ризикуючи життям, заховали і зберегли найцінніше обладнання, що дозволило після визволення Львова швидко відновити діяльність Медичного інституту. Частина викладачів і студентів, побоюючись репресій, емігрували на Захід.
- 1944, 27 липня** — у день визволення Львова від фашистських загарбників в. о. директора *Максим Музика* підписав наказ про відновлення діяльності Львівського державного медичного інституту. За 65 днів 1 062 студенти лікувального і фармацевтичного факультетів приступили до занять. Хоч фактично зараховували (після перездачі іспитів) період навчання на окупаційних Медичних фахових курсах, цей період вищої медичної школи у Львові за тоталітарного режиму повністю замовчувався, багато слухачів і викладачів курсів репресовано.
- 1944, 12 серпня** — в Івано-Франківську відкрито обласну станцію переливання крові.
- 1944, 1 вересня** — у Київському медичному інституті навчалось 3109 студентів.
- 1944, 11 вересня** — Чернівецька обласна влада вирішила просити Раднарком УРСР і центральні партійні органи санкціонувати відкриття медичного інституту в м. Чернівцях; у жовтні центральні органи влади ухвалили рішення про відновлення роботи 2-го Київського медінституту з лікувальним факультетом та переведення його до м. Чернівців; наказом НКОЗ тимчасово виконуючим обов'язки директора призначено доцента *Кефалі Євгена Ілліча*; на 1 курс прийнято 300 студентів.
- 1944, 5 листопада** — у звільненому від фашистських окупантів Львові відновила роботу Медичного інституту; призначений у серпні ректором проф. *Тимофій Титович Глухенький* видав наказ № 567 про те, щоб читати лекції і вести заняття українською мовою і лише, як виняток, — російською; після скарги групи польських професорів (які викладали польською або російською мовою) уже 22 листопада ректора звільнено з посади; почалося все більше витіснення української мови.
- 1944, 20 грудня** — у Москві відбулася установча сесія Академії медичних наук (АМН) СРСР. Фундаторами її з України були: *О. О. Богомолець, О. В. Палладін, Я. О. Парнас, О. М. Марзеев, М. Маньківський*, членами її пізніше стала низка науковців-медиків УРСР. Одночасно керівництво Академії брало активну участь в ініційованому компартією «викриттю вейсманізму-морганізму» та розгромі генетичної науки, у створенні т. зв. Павловської наукової ради, що завдало великої шкоди розвитку медико-біологічних наук, супроводилося шельмуванням та репресуванням низки видатних учених.
- 1944** — медична служба Червоної армії повернула в стрій 90,4 відсотка поранених і хворих; у 1943 р. ця величина становила 76,4 відсотка. Летальність в евакогоспіталах фронтів і внутрішніх районів країни становила 1,8 відсотка (1943 р.— 2,7 відсотка).
- 1944** — у Берліні у видавництві «Східня Європа» вийшов «Німецько-український медичний словник» за редакцією проф. *Гайнца Цайса*, директора Інституту

гігієни Берлінського університету, знавця східних мов. Містив 6 500 слів, обсяг — 234 с.

- 1944** — відновлена після війни аптечна мережа нараховувала 1 126 аптек; повне відновлення її завершено 1949 р.
- 1944** — у Західній Україні за роки німецько-фашистської окупації гітлерівцями розстріляно і закатовано 25—30 тисяч чоловік, з них 5 тисяч членів ОУН, багато лікарів та медичних працівників.
- 1944** — у Львові засновано НДІ переливання крові і невідкладної хірургії.
- 1944—1948** — у медико-санітарній службі УПА виконували обов'язки лікарів студенти медицини *Модест Рінецький* («Горислав»), *Марія Левицька-Загоруйко* («Ганна»), *Анна Стецько*, на Тернопільщині — *Іван Швак-Шуль* («Орлик»), *Ірина Бабуняк* («Ніна») — загинула 1945 р., *Люба Верес* (загинула 1948 р.), *Любомир Полюга*, *Тоня Король* («Таня») — загинула в бою 1946 р., *Марія Балабан-Головата* («Сніжинка»), *Параскевія Мачула*, *Ольга Ференц* («Підгірян-ка») — загинула 1945 р., *Мирон Семчук* («Вітер») — загинув 1947 р., *Євген Лужецький* («Шувар»), *Григорій Друль* («Славко», «Луговий»), *Надія Савчак* («Христя», «Сося») — загинула 1944 р., *Богдан Коваль* (загинув 1946 р.), *Петро Городник* (загинув 1946 р.), *Ілля Оберишин*, *Остап Волинець* («Гуцул») — загинув у бою 2. 04. 1945 р., *Ярослав Крента* («Арпад») — загинув у бою 23 січня 1947 р., *Богдан Чупіль* («Бей»), *Ігор Вонс* («Бродич»), *Олег Вонс* («Гнат»), «Сопран» з Перемищини, «Маріян», «Кивай», «Тимець» з Перемишля, *Іван Пельо* («Тарас») з Перемищини, *Мирон Семчук* («Вітер»), *Кость Фенчин*, *Василь Гранас-Ониськів* («Десна»), «Юрко».
- 1944—1951** — в Західній Україні органи НКВД провели третю кампанію репресій проти підпілля ОУН та депортації українського населення до Сибіру та на Далекий Схід, репресовано та вивезено близько 500 000 чоловік, а також 203,6 тис. членів сімей вояків УПА та їхніх прихильників, у т. ч. чимало лікарів, науковців, студентів-медиків.
- 1945, 1 січня** — населення Західної України становило 5 849 000 чоловік, за роки Другої світової війни втрати населення становили 29—37 відсотків.
- 1945, лютий** — у деяких частинах УПА на Лемківщині почалася епідемія висипного тифу; енергійними заходами медичної служби епідемію удалося локалізувати і побороти.
- 1945, березень** — у Закерзонському краю (Холмщина, Засяння, Лемківщина) діяло 5—6 тис. членів ОУН-УПА під керівництвом провідника *Ярослава Стягу* («Стяг»); медичну службу організували спеціальні референти здоров'я.
- 1945, початок** — у республіці було 12 000 лікарів (крім тих, хто працював в евакуаційних шпиталях), що становило 45,3 відсотка від кількості лікарів за станом на 1 січня 1941 р.
- 1945, початок вересня** — в Україні відновлено роботу 4 780 амбулаторно-поліклінічних закладів та понад 800 санітарно-епідемічних станцій; відновили свою діяльність майже усі сільські лікарські дільниці, близько 6700 фельдшерських та фельдшерсько-акушерських пунктів, закладів охорони матері та дитини, аптечна мережа; розпочали випуск продукції підприємства медичної промисловості.
- 1945, 18 жовтня** — засновано Ужгородський державний університет з медичним факультетом; за піввіку випустив понад 6 тисяч лікарів, з них понад 200 захистили кандидатські дисертації, 45 стали докторами наук; нині на 13 кафедрах навчається 1200 студентів.

- 1945, осінь** — у Львові НКВД здійснило численні арешти польських науковців, у тому числі лікарів.
- 1945** — вийшла друком монографія *В. П. Філатова* «Оптична пересадка рогівки і тканева терапія».
- 1945** — у воєнні роки українську землю залишили як біженці та емігранти багато українців, у тому числі лікарів та медичних працівників; до США прибуло 80 тис. українців, до Канади — 30, Великобританії — 35, Австрії — 20, Франції — 10, Бразилії — 7, Аргентини — 6 тис. чоловік.
- 1945** — на Житомирщині розпочато масову відбудову лікувально-профілактичних закладів, зруйнованих у роки Великої Вітчизняної війни гітлерівськими окупантами.
- 1945** — у Детройті (США) видано медичний довідник «Український лікар», автор — *Амброзій Кібзей* (1888—1954), уродженець Тернопільщини.
- 1945** — в загонах УПА на Закерзонні надрайоновий референт УЧХ доктор *Богдан Крук* («Мелодія») написав і розмножив конспект «Зела та їх застосування», який містив рекомендації, як збирати і зберігати лікувальні зела, як готувати напари, відвари, настої, спиртові наливки; поданий список хвороб та способи їх лікування зелами; служив підручником на медичних курсах, використовувався у загонах.
- 1945** — засновано Івано-Франківський медичний інститут (нині — Івано-Франківська медична академія); перший рік тут навчалося 395 студентів.
- 1945—1946** — поранення вояків УПА за частотою були такими: нижні кінцівки — 34 відсотки, верхні кінцівки — 29 відсотків, груди — 24 відсотки, живіт — 8 відсотків, сечо-статева система — 3 відсотки, голова — 2 відсотки; із 100 вояків 51 зазнав різних поранень.
- 1945—1947** — в Україні в усіх обласних центрах створено госпіталі інвалідів Великої Вітчизняної війни; лікування інвалідів обговорювано на науково-практичних конференціях у Харкові та Києві.
- 1946, 16—17 лютого** — в Ляндеку (Австрія) відбулися установчі збори Товариства українських лікарів і аптекарів в еміграції у Тиролі і Форальберзі, яке нараховувало 45 членів. Головою став д-р *П. Цимбалістий*. Діяло до 1949 р., коли більшість лікарів емігрували до США.
- 1946, 27 березня** — уряд СРСР ухвалив рішення про наукову розробку і узагальнення досвіду радянської медицини за час Великої Вітчизняної війни (1941—1945 рр.).
- 1946, 4—5 травня** — у Німеччині в таборі переміщених осіб біля Карльсфельда поблизу Мюнхена проведено Перший з'їзд українських лікарів у Німеччині.
- 1946, 17 травня** — МОЗ УРСР надіслало у найвищі партійні інстанції листа з описанням реальної, майже критичної, ситуації з постачанням населення медикаментами.
- 1946, 21 червня** — у Львові на партійному бюро Медичного інституту слухалася справа члена ВКП(б) лікаря *Тененбаума*, який дістав від хворої хабар в 1000 крб.; вирішено — враховуючи його службу в Червоній армії не звільняти з роботи.
- 1946, липень** — на Волині медична служба УПА вживала заходів для попередження дії отрути, яку НКВД роздавало своїм агентам для отруєння води і харчів повстанців, а також для попередження епідемії, яку намагалися викликати поширенням через агентів заражених тифом вошей.
- 1946, вересень** — у Києві в журналі «Врачебное дело» опубліковано статтю *С. А. Верхратського* «Цехова медицина на Україні».

- 1946, 15 листопада** — уряд УРСР запровадив новий український правопис, скерований на дальше зближення з російською мовою та «злиття націй»; за ним друкували надалі нечисленні медичні праці та поодинокі підручники.
- 1946** — в Одесі засновано «Офтальмологічний журнал»; ініціатор видання та його довголітній незмінний редактор — *В. П. Філатов*; мова — російська. Висвітлює питання оперативних втручань, кератопластики, главоми, травми очей, вірусні захворювання, тканинної терапії, невроофтальмології. Про попередника — «Український офтальмологічний журнал»- що виходив у Харкові 1929—1930 рр., не згадано.
- 1946** — в Україні повністю відновлено довоєнну мережу станцій переливання крові.
- 1946** — засновано Всесоюзне наукове товариство істориків медицини, до якого увійшли історики медицини УРСР.
- 1946** — у Мукачеві на Закарпатті засновано Інститут охорони материнства і дитинства МОЗ УРСР.
- 1946** — у Чернівцях у Медичному інституті відбувся перший випуск лікарів, дипломи здобули 88 чоловік.
- 1946** — в Україні працювали 1 876 аптек та численні аптечні пункти.
- 1946** — у Львові у в'язниці на Замарстинові НКВД утримувало 22 українців-лікарів, затриманих за підозрою в «націоналізмі».
- 1946** — Київському медичному інституту надано ім'я *О. О. Богомольця*.
- 1946** — розпочато перехід медичних інститутів УРСР з 5-ти на 6-ти річний термін навчання.
- 1946** — радянські органи репресували тих членів підпільного за гітлерівської окупації УЧХ, яких не знищили гестапівці; арештовано студентку 5-го курсу Львівського медінституту *Анну Стецько* і засуджено на 10 років концтаборів.
- 1946** — у Карпатах поблизу Мукачева на території лісопарку та мисливського замку австрійського графа *Фрідріха Шенборна* відкрито санаторій «Карпати» зі спальними корпусами на 650 місць; вживано чимало мінеральних вод, кліматолікування.
- 1946—1947** — в Україні від голоду загинули від 100 000 до 1,2 млн. людей, здебільшого українських селян-хліборобів; смертність у 16 східних областях становила 20—51,4 тис чоловік у місяць; найбільше голодували в південних, центральних та східних областях; основною причиною була не стільки засуха, як репресивна хлібозаготівельна і податкова політика тоталітарного режиму, безпосередні вказівки «вождя» про тотальну конфіскацію зерна з голодуючої України.
- 1946—1948** — у Харкові перевидано «Атлас анатомії людини» *В. П. Воробйова* у 5 томах, один з найпопулярніших підручників серед студентів України.
- 1947, 30 березня** — у Мюнхені відновлено діяльність забороненого більшовиками НТШ; у загальних зборах брали участь 17 дійсних та 16 звичайних членів, головою переобрано проф. *І. Раковського*, заступником — проф. *З. Кузельо*, генеральним секретарем — проф. *В. Кубійовича*; обрано нових членів НТШ. Лікарі входили до Математично-природничо-лікарської секції (МПЛС), яку очолював проф. *І. Розгін*. Відновлено видання «Записок НТШ», деяких праць, у т. ч. медичних. Незабаром засновано Американський відділ НТШ, до якого згодом перейшла Президія НТШ.
- 1947, 5 квітня** — у південних та східних областях України важку форму дистрофії від голоду мали 681 538 чоловік; госпіталізовано 59 491 чоловік; померли 21 223 чоловік, з них 2 528 дітей.

- 1947, 21 квітня** — на історичних українських землях Закарпаття (Надсяння, Холмщина, Лемківщина) польська комуністична влада почала акцію «Вісла» — масове виселення українських сімей на Західні землі Польщі. До 31 липня депортовано 160 тисяч українського населення, до числа депортованих потрапили сім'ї українських лікарів.
- 1947, липень** — Львівське управління МДБ надіслало обкомові партії «Політичну характеристику викладачів і студентів вузів Львова» під заголовком: «Совершенно секретно. Справка о засоренности высших учебных заведений г. Львова националистическим элементом». Наведено дані, за якими в Медичному інституті 61 викладач стоїть на оперативному обліку, на 31 викладача є первинні і компрометуючі матеріали, з них по ОУН — на 44 викладачів. Для студентів відповідні цифри становили 58, 11 і 62. Оскільки місцевих викладачів було на той час 67 чоловік, то майже всі вони «стояли на оперативному обліку» в МВД.
- 1947, 16 серпня** — Львівський обком партії направив до ЦК КП(б)У довідку «...про діяльність лікаря *О. О. Барвінського* в зв'язку з необхідністю його арешту».
- 1947, 18 серпня** — Львівський обком партії надіслав в ЦК КП(б)У *Кагановичу* «Строго секретно» інформацію про інтелігенцію Львівщини та контингент вступаючих у львівські вузи. В ній сказано: «В области насчитывается 17 275 человек интеллигенции. Из общего числа интеллигенции более 5 тысяч из числа местного населения... Местная интеллигенция, как правило, является выходцами из среды мелкобуржуазных слоев общества и, естественно, переживает и сейчас еще период идейной ломки своих старых взглядов... внешним поведением и лояльностью к советской власти некоторая группа местной интеллигенции прикрывает свое националистическое враждебное советской власти лицо... считаю, что назрела необходимость изоляции указанных лиц... Вопрос об аресте указанных лиц неоднократно ставился начальником областного управления МГБ т. *Ворониным* перед Министром МГБ УССР, однако до сего времени он не решен».
- 1947, 15 вересня** — міністр охорони здоров'я СРСР *Є. І. Смирнов* видав наказ про об'єднання амбулаторно-поліклінічних і стаціонарних закладів.
- 1947, 29 жовтня** — у Нью-Йорку з ініціативи львівського лікаря *Романа Осінчука* та *Льва Чапельського* створено Американський відділ НТШ, пізніше в ньому організовано Математично-природничо-лікарську секцію.
- 1947, 22 листопада** — у Львові відкрито Інститут охорони материнства і дитинства.
- 1947** — в Україні відновлено мережу лікарняних закладів та ліжковий фонд, знищені війною.
- 1947** — в Україні розпочато упровадження в медичну практику методу психо-профілактичної підготовки до пологів, який розробили *І. З. Вельвовський*, *В. А. Плотічер* і *З. А. Шула*.
- 1947** — в медичних інститутах УРСР спецчастини інститутів та органи НКВД особливо прискіпливо контролювали молодь, яка подавала заяви до вищих навчальних закладів. В одній з довідок написано: «В этом году по плану набора львовские вузы должны принять 3 955 студентов. Подало заявлений и держат экзамены свыше 5 000 человек. Среди поступающих около 50% местной молодежи... среди этой части поступающих во львовские вузы имеется, как это показала проверка, много детей кулаков, священников, участников антисоветских бандитских организаций ОУН и УПА... Например, из Яворовского района Львовской области в числе 15 человек, подавших заявления во

- Львовский медицинский институт, 9 человек детей кулаков, священников и ближайших родственников оуновцев, один из них арестован в августе этого года...»
- 1947** — у Дніпропетровську започатковано перші фтизіоторакальні відділення, які очолювали лікарі *М. П. Подольський, Д. Ф. Стеценко, О. А. Бринза*.
- 1947** — в Києві відбувся Третій Український з'їзд ортопедів-травматологів і працівників протезної справи, головою Товариства обрано *Н. П. Новаченка*.
- 1947** — у Регенсбурзі (Західна Німеччина) засновано шпиталь Міжнародної допомогової організації (ІРО), в якому під керівництвом проф. *Б. Андрієвського* та д-ра *Б. Панасюка* працювало 15 українських лікарів.
- 1947** — Львівський медичний інститут випустив 205 лікарів і 25 провізорів; лекції читалися приїжджими професорами переважно російською мовою, місцеві викладачі проводили заняття українською мовою.
- 1947** — у Києві вийшла книга «Сто років Київського медичного інституту. 1841—1941» (російською мовою), яка містить матеріали про відзначення Урядом УРСР і Центральним комітетом КП(б)У 100-літнього ювілею КМІ. Професорів-українців 20—30-х років та їх науково-педагогічну діяльність або повністю замовчувано, або в деяких статтях згадано мимохідь, тоді як докладно описано діяльність російських та відданих режимові науковців.
- 1947** — українські лікарі-вчені в еміграції організували в Мюнхені Медичний відділ Української вільної Академії наук (УВАН); до складу його входили професори *Борис Андрієвський, Єлизавета Попова (Гімельрайх), Михайло Міщенко, Василь Плющ, Валентина Радзимовська*.
- 1948, 3 лютого** — Львівський обком партії направив секретарю ЦК КП(б)У *М. Хрущову* матеріал: «Політінформація про проведення судового процесу над (лікарем) *Барвінським О. О.* і реагування інтелігенції та партійно-радянського активу м. Львова на судовий процес, що відбувся 27—29 січня 1948 року».
- 1948, 7 серпня** — у Москві розпочала роботу сесія ВАСГНІЛ «Про положення у біологічній науці», на якій *Т. Д. Лисенко* за підтримки найвищих партійних інстанцій оголосив своє «мічурінське вчення» єдино правильним, встановивши таким чином своє монопольне положення у біологічній науці. Генетика була визнана буржуазною і шкідливою, провідних спеціалістів-генетиків усунуто від роботи, наукові заклади і лабораторії зліквідовано; сесія загальмувала на декілька десятиліть розвиток медичної генетики та пов'язаних із нею галузей медицини.
- 1948, 9 грудня** — у Зальцбургу відбулися установчі збори Товариства українських лікарів і фармацевтів в Австрії. У ньому було близько 35 членів, на чолі з д-ром *Теодором Решетилом*. Працювало недовго, відновлене 1984 р. З 1990 р. управу очолює проф. *О. Горникевич*.
- 1948** — розпочато реорганізацію санітарно-епідеміологічної служби; державну санітарну інспекцію, санітарно-епідеміологічні станції, протималарійні та дезінфекційні служби, спеціалізовані протиепідемічні заклади об'єднано в санітарно-епідеміологічні станції.
- 1948** — в Одесі відбувся Шостий з'їзд терапевтів УРСР.
- 1948** — у Києві на базі міської інфекційної лікарні (до революції — лікарні Києво-Печерської лаври) створено Інститут інфекційних хвороб; у 1988 р. його об'єднано з Інститутом епідеміології, паразитології та мікробіології, тепер Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського АМН України.

- 1948 — у Станіславові (нині — Івано-Франківськ) звільнено з роботи і репресовано за звинуваченням у зв'язку з підпіллям ОУН-УПА ректора медичного інституту, доцента кафедри анатомії людини *Олексія Овксентійовича Сушка*.
- 1948 — в УРСР впроваджено викладання у медичних інститутах невеликого курсу історії медицини, коли вже минуло більше 20 років після впровадження цього предмета і відкриття відповідних кафедр у європейських та американських університетах.
- 1948 — у Києві Держмедвидав УРСР опублікував книжку «Записки лікаря-партизана», автор — *Я. В. Стовбуненко-Заїченко*.
- 1948 — у Львові заарештовано і засуджено асистента кафедри шпитальної терапії Медичного інституту *Матвія Лотовича*, який надавав медичну допомогу підпільникам, особистого лікаря проводу УПА. Загинув у концтаборі ГУЛАГу 9 вересня 1953 р.
- 1948 — у Мюнхені Український технічно-господарський інститут видав книгу проф. *В. Радзимовської* «Фізіологія людини і свійських тварин. Ч. 1 і 2. Підручник для студентів медичних та ветеринарних вищих шкіл».
- 1948 — у Києві у Державному медичному видавництві видано «Словник медичної термінології. Латинсько-українсько-російський», укладач — *М. Ф. Кніпович*. Обсяг — 442 с.
- 1948—1951 — у Києві в лабораторії Інституту кібернетики АН УРСР розроблено перші в Європі електронні обчислювальні машини; під керівництвом *М. Амосова* сконструйовано кібернетичні машини (тепер — комп'ютери) для потреб анестезіології, хірургії, космічної медицини, електронного «штучного лікаря».
- 1949, **квітень** — у Сарселі біля Парижа з ініціативи проф. *В. Кубійовича* НТШ розпочало підготовку «Енциклопедії українознавства», упродовж 1955—1984 рр. видано 3 загальні томи та 11 томів словникової частини; містить багато відомостей з історії української медицини, про українських лікарів та вчених. Протягом 1993—2001 рр. її перевидало НТШ у Львові та Київське видавництво.
- 1949, **13 серпня** — у Львові «трійка» НКВД засудила до 10 років концтаборів ГУЛАГу *Ярослава Бачинського* — асистента, виконуючого обов'язки завідувача кафедри нервових хвороб Львівського медичного інституту.
- 1949, **10 вересня** — директор Львівського медичного інституту *Г. Ф. Скосогоренко* доповідав обкомові партії про професорсько-викладацький склад: «Працювало завідувачів кафедр — 41, з них місцевих — 8; доцентів — 25, місцевих — 4; старших викладачів — 11, місцевих — 3; асистентів — 142, місцевих — 43; всього — 236, з них місцевих 67. Продовжувалася дискримінація місцевих українських науковців, яка прикривалася лозунгами про визволення краю та розквіт його культури і науки.
- 1949, **21 вересня** — за даними Львівського обкому партії, в Медичному інституті працювало 236 чоловік професорсько-викладацького складу; у т. ч. українців — 140, росіян — 69, євреїв — 15, поляків — 4, місцевих — 80 чоловік; серед загальної кількості 2 268 студентів було українців — 1 664; росіян — 365; євреїв — 137; інших — 102.
- 1949, **3 жовтня** — уряд СРСР ухвалив рішення про об'єднання поліклінічних закладів з лікарнями.
- 1949, **10 жовтня** — на пленумі Львівського обкому КП(б)У секретар *Зленко* заявив: «Зовсім незадовільно організована підготовка спеціалістів з місцевого

населення. З 15 тисяч студентів ВИШів — місцевих лише 39%...» Пленум відмічав малу кількість місцевих фахівців в області; «в установах науки, культури та охорони здоров'я на 203 посадах... з місцевого населення 20 чоловік... З 15 тисяч студентів ВИШів — місцевих лише 39 %; із 85 аспірантів — 20». Разом з тим мовилося: «Ворожі елементи — куркулі, українські націоналісти — будуть намагатися пролізти в радянські і партійні органи».

- 1949, листопад** — у Львові після убивства *Я. Галана* (24 жовтня) почалися арешти інтелігенції та молоді; в Медичному інституті арештовано і виключено десятки студентів.
- 1949** — партійно-державні органи ухвалили рішення про організацію обласних лікарень, завершено триступеневу систему медичної допомоги: лікарські дільниці — районні та міські лікарні — обласні лікарні.
- 1949** — в Україні вперше здійснено атестацію лікарів-хірургів.
- 1949** — київський хірург *Юрій Вороний* запровадив у судинну хірургію спосіб механічного зшивання судин.
- 1949** — у Харкові акушер-гінеколог *Ілля Вельвовський* разом з психіатром *Костянтином Платоновим* запропонували психопрофілактичну підготовку вагітних до пологів.
- 1949** — у Нью-Йорку на святкуванні 75-ліття НТШ д-р *Р. Осінчук* виголосив доповідь «Народне здоров'я в політичному розвитку народу».
- 1949** — у США в Пенсільванському університеті вийшла книга «Смерть науки в Росії», яка засуджувала партійне втручання у розвиток науки та адміністративне управління нею після «Павловської» та «Лисенківської» сесій, ліквідацію генетики, окремих напрямів фізіології. Американський генетик академік *Мюллер*, лауреат Нобелівської премії, на знак протесту відмовився від членства в АН СРСР.
- 1950, 22 січня** — у день соборності України в Нью-Йорку з ініціативи львівського лікаря *Романа Осінчука* відбулися перші загальні збори українських лікарів, в яких взяли участь близько 70 лікарів і дентистів. Ухвалено рішення про відновлення традицій галицьких лікарів, заснування Українського лікарського товариства в Америці; до головної управи обрані д-р *Роман Осінчук* (голова), *Еміль Гарасим* і *Волтер Барон* (заступники), *Ярослав Макарушка* (секретар), *Дмитро Ленкий* (скарбник). Упродовж року прийнято 145 членів. Товариство допомагало лікарям отримати працю, нострифікувати дипломи, проводило зібрання, наукові конференції та з'їзди, співпрацювало з іншими українськими товариствами. Згодом утворило низку відділів, 1971 р. перетворене в «Українське лікарське товариство Північної Америки» (УЛТПА), відновило (1954) видання «Лікарського вісника».
- 1950, 6 березня** — секретар Львівського міськкому партії на нараді активу працівників вузів та технікумів м. Львова доповів: «За вимогою зборів [які організували партійні комітети і спецчастини з допомогою секретних «сотрудників» — *Я. Г.*] із навчальних закладів виключено 110 студентів, посібників і однодумців українських буржуазних націоналістів, також звільнено з роботи ряд викладачів, не здібних або не бажаючих здійснювати найвідповідальнішу роботу по ідейному навчанню студентів... Очищено від ворожих елементів колективи... медичного... інститутів».
- 1950, 25 грудня** — на базі Київського психоневрологічного інституту засновано Інститут нейрохірургії, першим директором його (1950—1964) став *О. І. Арутюнов*, засновник української радянської школи нейрохірургів. З 1964 по

1993 р. Інститут очолював акад. *А. П. Ромоданов*, після його смерті Інституту надано ім'я *А. П. Ромоданова*. З 1993 р. його очолює академік АМН України *Ю. П. Зозуля*. Нині має понад 860 співробітників, з них понад 80 докторів і кандидатів наук, клініку на 370 ліжок, 15 профільних відділень; поліклінічний відділ. Основні напрями досліджень — діагностика і комплексне лікування пухлин нервової системи, нейроімунологія; патогенез, діагностика і лікування травми ЦНС та її наслідків, вивчення тривалого впливу на головний мозок малих доз радіації, трансплантація ембріональної тканини.

- 1950, 28 червня—4 липня** — у Москві відбулася об'єднана сесія АМН СРСР, присвячена питанням фізіологічного вчення академіка *І. П. Павлова*; проходила під тиском партійного керівництва з навішуванням кон'юнктурними нечесними вченими непокірним або надто самостійним колегам ярликів «антипавловців», призвела до надмірної універсалізації та догматизації учення *І. П. Павлова*, безкритичного «впровадження» його у медичну практику, зокрема «захисного режиму», «захисної — сонної терапії», лікування різних станів через вплив броміду і кофеїну на центральну нервову систему тощо. Спричинила усунення від роботи чимало видатних учених, зокрема *Л. А. Орбели*; запровадження обов'язкового вивчення «павловської фізіології» претендентами на вчені ступені; завдала значної шкоди розвитку фізіологічної науки, у т. ч. в Україні.
- 1950, кінець** — у лікувально-профілактичних установах України працювали 48 600 лікарів та 136 400 чоловік середнього медичного персоналу, що значно більше, ніж у довоєнні роки.
- 1950** — київські біохіміки *В. О. Беліцер* і *К. І. Коткова* створили білковий кровозамінник БК-8.
- 1950** — в Україні працювало 48 626 лікарів, з них 3 101 — зубних; на 10 000 мешканців було 13,9 лікарів; середнього медичного персоналу було 136 400, на 10 000 мешканців — 36,6.
- 1950** — у країні в адміністративному порядку створено так званий Макарівський рух — Макарівська лікарня Київської області стала ініціатором упровадження в лікувальну практику охоронного режиму, оснований на павловському вченні.
- 1950** — до номенклатури закладів аптечної мережі належали: аптека, аптечний кіоск, аптечний магазин, аптечний склад, контрольно-аналітична лабораторія і центральна районна аптека.
- 1950** — в Інститутах удосконалення лікарів пройшли післядипломну підготовку в Києві — 1 493 лікарі; в Харкові — 1 240; у Донецьку — 832; у Запоріжжі — 700.
- 1950** — в Україні працювали 3 533 лікарні, у яких було 343 800 ліжок; у санаторіях було 82 100 місць; у будинках відпочинку — 32 000 місць; діяло 8 157 амбулаторій і поліклінічних установ, 17 653 фельдшерсько-акушерських пунктів.
- 1950—1951** — у Львівському медичному інституті, за обвинуваченням в «антирадянській діяльності», заарештовано професорів *Г. Ковтуновича*, *М. Туркевича*, асистента *М. Копистянського*, лікарів *Н. Левицьку*, *Я. Павловську*, студентів *І. Буланову*, *В. Васюту*, *В. Шелеста*.
- 1950—1954** — *Олександр В. Мельников* упровадив поняття передракових станів шлунку.
- 1950—1957** — в Україні опрацьовано нові методи фракціонування і переливання крові; виділено дефібриновану кров, глобулярну масу. натуральну сироватку,

фібринні плівки, нативну фібрино-лейкоцитоеритроцитарну плівку, еритроцитарну масу.

- 1950—1959** — в Україні виходило 9 українських і 6 російських медичних часописів; один український медичний журнал почала видавати (1954) українська діаспора в США.
- 1951, 20 жовтня** — у Чикаго відбулися перші установчі збори Українського лікарського товариства (УЛТ), головою обрано д-ра *Василя Стефурака*.
- 1951** — у Львівському медичному інституті відкрито санітарно-гігієнічний та педіатричний факультети, а згодом і стоматологічний.
- 1951** — у Детройті засновано відділ Українського лікарського товариства Америки (УЛТА), який очолив д-р *Амброзій Кібзей*. Відділ брав активну участь у культурно-громадському житті Детройта, був співзасновником літературно-мистецького клубу, кредитової кооперативи «Самопоміч», заініціював викладання української мови у Вейнському університеті штату.
- 1951—1952** — в Україні здійснено обстеження 11 000 довгожителів — осіб віком понад 90 років, у тому числі близько 1 500 чоловік віком від 100 до 120 років. Серед них жінки становили 74 відсотки, чоловіки — 26 відсотків.
- 1951—1955** — у Москві видано велику 35-томну працю «Опыт советской медицины в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.», містить матеріали про участь лікарів України та діяльність військових медиків на території України.
- 1952, 14 вересня** — у Мюнхені з ініціативи проф. *Василя Плюща* відбулися установчі збори Товариства українських лікарів в еміграції; наступного року його перейменовано в Українське лікарське товариство в Мюнхені, головою виділу обрано д-ра *Омеяна Тушинського*; до Товариства входило понад 30 українських лікарів-біженців та 15 студентів-медиків.
- 1952, 7—8 жовтня** — у Києві в 2-му хірургічному відділенні НДІ туберкульозу *М. М. Амосов* з групою лікарів виконав перші в Україні три операції пневмонектомії хворим з полікавернозним ураженням легень.
- 1952** — уродженець України *Зельман Ваксман* отримав Нобелівську премію з фізіології та медицини за відкриття стрептоміцину, яке він здійснив у США.
- 1952** — у Нью-Йорку видано працю українського ботаніка *Наталії Осадчої-Янати* — *Osadcha-Janata N. Herbs used in Ukrainian Folk Medicine. Research Program on the U. S. S. R. and New York Botanical Garden.* — New York, 1952. — 114 p. (Рослини, що вживаються в українській народній медицині).
- 1952** — при Київському інституті вдосконалення лікарів створено першу в Україні кафедру торакальної хірургії, яку очолив *М. М. Амосов*.
- 1952** — український вчений проф. *Сергій Томілін* підняв у пресі питання про необхідність ширшого розвитку фітотерапії і впровадження її досягнень у практику медицини.
- 1953, 4 лютого** — Львівський обком подав до ЦК КПУ інформацію «про ідеологічну роботу з інтелігенцією у зв'язку з справою лікарів». В інститутах і лікувальних закладах міста проведено збори з підвищення пильності та викриття «неблагонадійних» лікарів, виключення з партії, звільнення їх з роботи.
- 1953, 12 червня** — на пленумі Львівського обкому партії ректор Університету ім. Франка проф. *Є. Лазаренко* говорив: «Зовсім, на мій погляд, ганебно стоїть справа з прийомом до аспірантури. Є положення, що список відбору в аспірантуру ми направляємо до органів МВС, які ставлять нам пташки, що такого-то не слід брати в аспірантуру. Я вважаю, що на керівників університетів і вузів не слід класти таке доручення. Я вважаю, що це порушення

- Радянської Конституції, прав громадян, які записані в Радянській Конституції». Незабаром його усунули з посади ректора, а подібна практика продовжувалася і в медичних інститутах.
- 1953, 22—23 червня** — на пленумі Чернівецького обкому партії обговорювано питання про дискредитацію місцевих кадрів; вказано, що за післявоєнний час вузи міста випустили 1 322 лікарів і педагогів, з них у Західні області дістали скерування лише 526 чоловік, а в м. Чернівці направлено лише 2 українці та 6 молдаван.
- 1953, 26—28 грудня** — у Нью-Йорку в приміщеннях Колумбійського університету відбувся Перший український науковий з'їзд в Америці, присвячений 80-річному ювілею НТШ у Львові та 35-річному ювілею Української академії наук у Києві. Учасниками були понад 200 українських учених, членів НТШ і УВАН, зокрема, лікарі *Софія Парфанович, Роман Осінчук, Михайло Міщенко*.
- 1953** — в Євпаторії відкрито школу медичних сестер.
- 1953** — в Україні ліквідовано захворюваність тропічною і чотириденною малярією, спостерігалися лише поодинокі спорадичні випадки захворювань триденною малярією; працювали 955 санітарних станцій, у т. ч. 566 міських та 389 — районних.
- 1953** — у Донецьку створено обласну травматологічну лікарню на 300 ліжок.
- 1953** — Київський інститут удосконалення провізорів реорганізовано у фармацевтичний факультет Київського інституту вдосконалення лікарів.
- 1953** — при Харківському університеті з ініціативи новообраного завідувача кафедри фізіології людини і тварин проф. *В. М. Нікітіна* створено Науково-дослідний інститут біології.
- 1953** — у Раковому інституті в Х'юстоні (США) українець професор *Леонтій Дмоховський* відкрив вірусні частинки в ракових тканинах молочних залоз мишей.
- 1953** — у Києві на базі Інституту експериментальної біології і патології МОЗ УРСР та Інституту клінічної фізіології АН УРСР, які організував і очолював акад. *О. О. Богомолець*, створено Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР, тепер — Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України.
- 1953** — в Україні розпочато широке впровадження диспансеризації хворих.
- 1953** — у Нью-Йорку Наукове товариство ім. Шевченка відновило видавничу діяльність; видано «Наукові записки» (Proceedings) Математично-природописно-лікарської секції, том 1 (XXIX); містили науково-медичні праці *М. Міщенка, Є. Вертипороха, Б. Гординського, М. Зайцева*.
- 1953** — у Самборі на Львівщині відкрито Медичне училище.
- 1954, 3—4 квітня** — в Нью-Йорку відбулася Конференція підсоветських науковців-емігрантів у США, присвячена обговоренню стану науки в СРСР. Серед доповідачів був проф. *Михайло Міщенко*, який виступив з доповіддю «Психіатрія та неврофізіологія в СРСР».
- 1954, травень** — у Нью-Йорку з ініціативи львівського лікаря *Романа Осінчука* почав виходити журнал «Лікарський вісник», орган Українського лікарського товариства в Америці; продовжив традиції «Лікарського вісника» УЛТ у Львові; редколегію очолив *Роман Осінчук*, з 1976 р. незмінний редактором є д-р *Павло Джуль*. Містить історичні статті, науково-медичні матеріали, новини медичної науки, хроніку, обсяг 52—72 с.; вийшло 150 чисел; з 2000 р. друкується в Україні (у Львові).

- 1954, 13—17 липня — на Першому міжнародному симпозиумі з нейрохімії в Оксфорді (Англія) представлено з Києва доповідь акад. *О. В. Палладіна* «Обмін нуклеїнових кислот в головному мозку під час його розвитку».
- 1954 — у Києві на Восьмому з'їзді хірургів УРСР програмною темою були нагнійні процеси легень; уперше широко обговорено питання диспансеризації хірургічних хворих; головний хірург МОЗ *М. С. Коломійченко* наголосив про необхідність широкої профілактики хірургічних захворювань.
- 1954 — у журналі «Врачебное дело» опубліковано статтю проф. *С. А. Верхратського* (Івано-Франківськ) «Медична допомога в Запорозькій Січі».
- 1954 — в Одеському інституті очних хвороб ім. *В. П. Філатова Н. О. Пучківська* запропонувала метод периферичної поширової кератопластики.
- 1954 — медичні школи в УРСР реорганізовано у медичні училища, в яких підготовляли фельдшерів, лаборантів, акушерок, зубних техніків і помічників провізорів; у 90 училищах навчалося близько 35 тис. студентів, працювали 4 000 викладачів.
- 1954 — Українське лікарське товариство в Америці нараховувало 500 зареєстрованих членів; з них 7 відсотків лікарів-стоматологів, 18 відсотків мали вік понад 50 років; 95 відсотків становили лікарі, що прибули до Америки по Другій світовій війні, 5 відсотків — ті, що народилися в Америці.
- 1955, січень — відзначено 150-річчя Харківського університету; серед його вихованців — уродженець України, лауреат Нобелівської премії *Ілля Ілліч Мечников*.
- 1955, 19—25 травня — у Києві відбувся Всесоюзний з'їзд фізіологів, біохіміків і фармакологів.
- 1955, 28 травня — у Нью-Йорку в Українському народному домі відбулися Шості загальні збори — З'їзд делегатів Українського лікарського товариства в Америці, в якому взяли участь 33 чоловіки. Відбулася наукова конференція, вибір керівних органів. Заслухано звіти відділів Метрополії Нью-Йорка, Філадельфії, Іллінойсу, Огайо, Мічигану. З'їзд схвалив діяльність Головної управи та висловив подяку голові Управи та організаторові з'їзду *д-рові Роману Осінчуку*.
- 1955 — у Києві професор-хірург *М. М. Амосов* організував у Інституті вдосконалення лікарів на базі 24-ї міської лікарні першу в країні спеціалізовану кафедру серцевої (торакальної) хірургії; уперше в Україні розпочато хірургічне лікування вад серця.
- 1955 — в Києві вийшла книга-альбом *О. Грандо* «Очима художників. Медицина в українському образотворчому мистецтві». Містить 130 кольорових ілюстрацій з картин відомих українських художників на медичну тематику, а також короткі нариси про найважливіші події з історії медицини в Україні. Книга видана українською, російською та англійською мовами.
- 1955 — видавничий дім «КМ Academia» у Києві видав книгу *Марії Присяжнюк* «Російсько-український медичний словник професійної мови фахівців з внутрішніх хвороб (із тлумаченням термінів)»; до нього увішли 20 000 термінів, що набули широкого вжитку, обсяг — 504 с.
- 1955 — в Одесі з ініціативи *В. П. Філатова* при амбулаторії Інституту очних хвороб організовано перший у країні диспансер для короткозорих.
- 1955 — у лікувальну практику впроваджено кровозамінник «БК-8», розроблений Інститутом біохімії АН УРСР і Київським інститутом переливання крові.
- 1955 — у Ялті на базі Ялтинського і Севастопольського інститутів створено Український НДІ медичної кліматології та кліматотерапії ім. *І. М. Сеченова*.

- 1955** — в Україні видано впродовж року 11 медичних книг, з них в Києві — 8, в Харкові — 3; уся медична література видавалася, як правило, російською мовою.
- 1955** — в Україні було 1 250 міських і 1 500 сільських аптек; 1 434 аптечних пункти, 199 аптечних крамниць, 536 кіосків і понад 1 300 аптечних лотків.
- 1955** — пересічний заробіток лікаря в УРСР становив у рік 1 140—2 000 крб. (для порівняння — у США — 16 017 амер. дол.).
- 1955** — у Києві в видавництві РВА «Тріумф» вийшла книга *О. Грандо* «Подорож в минуле медицини» (176 с.), містить 4 частини: «Тут відроджується історія» — про Центральний музей медицини України; «Штрихи до портретів» — про дореволюційних і радянських медиків, «Із спогадів військового лікаря» та «Про думки мудрі і вічні» — висловлювання філософів, письменників, лікарів, учених про душевне і фізичне здоров'я, медицину; багато кольорових ілюстрацій.
- 1956, 26 березня** — в Україні почав діяти закон про збільшення тривалості відпусток по вагітності і пологах.
- 1956, травень** — у Нью-Йорку журнал «Лікарський вісник» опублікував матеріали «На термінологічні теми» д-ра *Ярослава Макарушки* (передруковані з 5-го тому матеріалів ВУАН до української природничої термінології та номенклатури, 1925 р.), продовжуючи цим роботу над розвитком і вдосконаленням української медичної термінології.
- 1956, 2 червня** — у Клівленді (США) відбувся Перший науковий з'їзд українських лікарів Америки і Канади, який започаткував традицію проведення таких з'їздів що два роки. Ця традиція діє до нині. У з'їзді взяли участь 87 лікарів; працювали 2 секції, заслухано 7 наукових доповідей українською мовою з актуальних питань медицини.
- 1956, 18—24 червня** — у Києві відбувся Другий з'їзд онкологів і Третій з'їзд рентгенологів і радіологів УРСР; в Україні працювало 40 онкодиспансерів на 4 300 ліжок, відмічено низку недоліків в онкологічній службі.
- 1956** — в Україні працювало 65 234 лікарі; у вищих медичних закладах України — 308 докторів та 2 593 кандидати наук; у науково-дослідних інститутах — 66 докторів та 673 кандидати наук, 1 554 наукових співробітників (для порівняння — 1958 р. в США працювало 90 359 лікарів загальної практики, 77 655 лікарів-спеціалістів (вузьких фахівців), 17 303 лікарів у шпиталях і 7 320 лікарів у медичних школах, дослідних центрах та інших установах; разом 192 637).
- 1956** — у Луганську (тоді — Ворошиловград) засновано Медичний інститут, згодом (1994) реорганізований у Державний медичний університет; на 6 факультетах навчається майже 3 000 студентів, серед них близько 800 із чужоземних країн. За 46 років випустив більше, ніж 15 000 лікарів.
- 1956** — хірургів в Україні збільшилося за 5 років на 316 осіб; лікарняних ліжок хірургічного профілю — на 5 700; загальна летальність знизилася майже в два рази і становила при хірургічних захворюваннях по містах — 1,4, по селах — 1,0.
- 1956** — у Києві відбувся Третій з'їзд рентгенологів і радіологів УРСР.
- 1956** — у Мюнхені Інститут для вивчення СРСР видав Український збірник за 1955 рік, книга 7 — «Бібліографія совєтської медичної літератури»; з наведених 130 медичних книжок у РСФСР видано 108, в Україні — лише 11, всі російською мовою.

- 1956—1958** — в Україні розпочалося створення відділів для хірургічного лікування серця; операції на серці почали здійснювати у лікарнях Києва, Вінниці, Одеси, Миколаєва, Генічеська.
- 1956—1958** — у Москві видано «Основы курортологии» (багатотомний посібник), редактор — *В. А. Александров*. В книгах представлено курорти України.
- 1956—1965** — у Москві вийшла «Большая медицинская энциклопедия», видання друге, гол. редактор — *А. Н. Бакулев*. Медицина України представлена з партійних позицій, однобоко, із замовчуванням національних моментів і зниженим режимом українських учених та наукових шкіл 1920—1930-х років, з позицій класової боротьби та вихваляння диктатури пролетаріату. Поодинокі згадки про репресованих і реабілітованих учених-медиків неповні та неточні.
- 1957, 1 вересня** — розпочалося навчання у новоствореному Тернопільському медичному інституті; відкрито 19 кафедр, працювали 66 викладачів, на 3-х курсах навчалися 624 студенти; нині — Тернопільська медична академія ім. І. Горбачевського.
- 1957, 29 грудня** — у Торонто (Канада) засновано відділ УЛТА, головою став д-р *Г. Шиманський*.
- 1957** — у Києві в Українському НДІ туберкульозу та грудної хірургії під керівництвом *М. М. Амосова* впроваджено в клініку грудної хірургії механічні шви; з їх допомогою здійснено часткове і повне видалення легенів.
- 1957** — у Москві засновано серійне видання на кожний рік «Знаменательные и юбилейные даты истории медицины» за редакцією *Б. Д. Петрова*. Представлено такі розділи: Історико-медичні події, Вихід у світ праць, Заснування медичних закладів, Створення наукових медичних товариств, Вихід у світ журналів, Проведення з'їздів і конференцій та персоналії (за місяцями). До 1990 р. вийшло 34 випуски. Якщо дати з історії зарубіжної та російської медицини представлені досить ґрунтовно і повно, то поняття української медицини, українських лікарів і вчених у виданнях немає. Українці представлені як російські або «советські» лікарі та вчені, а медична наука та практика в УРСР — лише як «советська».
- 1957** — в УРСР видано 5 українських підручників для студентів медицини, перекладених з російської мови.
- 1957** — у Києві відбувся Сьомий з'їзд терапевтів УРСР.
- 1957** — у Волинській області діяло 47 клінічно-діагностичних лабораторій при міських лікарнях і 30 — у селах. В усіх цих лабораторіях працювало 14 лікарів, 2 хіміки і біологи, 102 лаборанти з середньою медичною освітою, за рік здійснено понад 516 000 аналізів.
- 1957** — у Києві вийшла книжка «Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні», редактор — *К. Ф. Дулленко*; багато даних представлено тенденційно і заідеологізовано, матеріали про розвиток української національної медицини, як правило, замовчувано.
- 1957** — у Харкові надруковано книжку *Костянтина Платонова* «Слово як фізіологічний та лікувальний фактор», у якій описано психопрофілактичну підготовку вагітних до пологів. Перше видання книги вийшло у Харкові в 1930-х роках українською мовою (про що не згадано).
- 1958, 16 лютого** — у Бафало (США) відбулися установчі збори відділу УЛТПА, головою управи обрано д-ра *Уляну Лозу*, секретарем — д-ра *Євгена Стецьківа*.
- 1958, 21 травня** — у Дніпропетровську в обласному тубдиспансері проф. *Д. П. Чухрієнко* здійснив під інтратрахеальним наркозом першу операцію резекції легені.

- 1958, 30 травня—1 червня** — у Чикаго (США) відбувся Другий з'їзд українських лікарів США та Канади; в ньому взяли участь 127 лікарів, заслухано 14 доповідей, зокрема, професорів *Б. Андрієвського, В. Петришина, Л. Дмоховського, В. Плюща.*
- 1958, 2—9 липня** — у Києві відбувся Всесоюзний з'їзд анатомів, гістологів і ембріологів.
- 1958, 20—23 жовтня** — у Києві відбувся Третій з'їзд фтизіатрів України, в якому взяли участь 971 чоловік; серед них були представники 18 національностей, українці становили близько 40 відсотків. Прочитано 90 доповідей на такі основні теми: епідеміологія і профілактика туберкульозу та організація боротьби з ним; видужання при різних формах туберкульозу; сучасні покази для різних методів хірургічного лікування кавернозної форми туберкульозу; компенсаторні процеси в організмі після хірургічних втручань.
- 1958** — у Києві в Українському НДІ туберкульозу *М. М. Амосов* здійснив першу в країні операцію із застосуванням штучного кровообігу.
- 1958** — у Києві засновано Інститут геронтології АМН СРСР; очолювали його акад. АМН СРСР *М. М. Горев* (з 1958 р.), акад. АМН СРСР *Д. Ф. Чеботарьов* (з 1961 р.), з 1988 р. — член-кор. АМН України *В. В. Безруков*; від 1991 р. у підпорядкуванні МОЗ України, з 1993 р. — АМН України. Основні напрями роботи: вивчення фундаментальних механізмів старіння і довголіття, особливостей розвитку, перебігу, профілактики і лікування основних захворювань людей похилого та старечого віку, аналіз демографії старіння, вивчення впливу способу життя на стан здоров'я та тривалість життя, розробка основ організації медико-соціальної допомоги людям літнього віку. У 21 науковому підрозділі працюють понад 500 співробітників, близько 100 докторів і кандидатів наук; клініка Інституту має 245 ліжок, працює консультативно-діагностична поліклініка.
- 1958** — в Україні впродовж 8 років приріст населення знизився з 14,1 до 8,1.
- 1958** — у Чикаго проведено Другий науковий з'їзд УЛТА, видано «Лікарський альманах» за редакцією д-ра *Томи Лапичака.*
- 1958** — в Одесі відбувся Дев'ятий з'їзд хірургів УРСР, програмною темою була виразкова хвороба шлунку і дванадцятипалої кишки, заслухано 37 доповідей та 48 виступів, обрано 8 почесних членів Республіканського товариства хірургів: професорів *О. І. Мещанінова, П. А. Наливкіна, М. П. Слоколовського, І. В. Студзинського, А. А. Чайку, А. І. Чаругіна, доцента Б. З. Архимович* та лікаря *С. Л. Тимофієва.*
- 1958** — до вищих медичних шкіл (медичних інститутів) України прийнято 5 847 чоловік; закінчив навчання у цьому році 4 381 лікар.
- 1958** — УРСР прийнято в члени Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй.
- 1958** — в Україні було 1 202 туберкульозні диспансери та туберкульозні відділи при лікарнях; у туберкульозних лікарнях та стаціонарах було 36 981 ліжок; у туберкульозних санаторіях — 35 596 ліжок. Із 746 районів України 698 мали фахівців-фтизіатрів.
- 1958** — в Україні були два історико-медичні товариства — в Києві та Харкові.
- 1958** — на території України діяло 4 129 поліклінік і амбулаторій.
- 1958** — у Києві вийшла книга «Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР», головний редактор — міністр охорони здоров'я *П. Л. Шупик*, редактори — *В. Д. Братусь* і *К. Ф. Дупленко*; видана Державним медичним видавництвом, обсяг — 728 с. Містить праці 62 авторів, що подають матеріали про самовіддану діяльність українських лікарів і медичних працівників на благо свого

народу, обширну бібліографію (972 назви). Разом з тим у ній багато партійних пропагандистських матеріалів, замовчувано багато фактів та подій з розвитку української національної медицини, бракує критичної оцінки досягнень та їх зіставлення зі станом європейської та світової охорони здоров'я.

- 1958** — у Київській області було 199 аптек, 866 аптечних пунктів, 15 аптечних крамниць і 130 аптечних кіосків.
- 1958** — у Києві Держмедвидав випустив (російською мовою) книжку *М. А. Носаля і І. М. Носаля* «Лікарські рослини і способи їх застосування в народі» (256 с.); автори — народні цілителі з Рівненщини; *Михайло Андрійович Носаль* 45 років збирав, заготовляв і вивчав лікарські рослини, підготував для публікації матеріали про їх дію і застосування, працював кооператором, помер у 1950-х роках; син *Іван Михайлович Носаль* продовжив практику батька, доповнив і видав підготовлені батьком матеріали про популярні в народі лікувальні рослини, працював агрономом. Книгу перевидавали українською і російською мовою 9 разів.
- 1958** — у Миколаєві засновано Товариство морських лікарів.
- 1958—1969** — в Україні кількість українських медичних журналів унаслідок русифікаторської політики комуністичного режиму зменшилася з 9 до 5; це — «Педіатрія, акушерство і гінекологія» та медико біологічні видання «Фізіологічний журнал», «Український біохімічний журнал», «Мікробіологічний журнал» і «Фармацевтичний журнал». Уперше з 1917 р. у цьому десятиріччі не засновано ні одного українського медичного журналу. В 1970-х роках ще 4 журнали переведено на російську мову.
- 1959, 6—11 липня** — у Харкові відбувся Всесоюзний з'їзд патологоанатомів.
- 1959, 2 грудня** — українці у всьому світі відзначили 250-ліття від смерті гетьмана *Івана Мазепи*, відзначено вагому роль його в розвитку науки і освіти в Україні, підвищенні культури, розвитку медичної допомоги.
- 1959** — в Харкові відбувся Третій всесоюзний з'їзд патологів.
- 1959** — за даними перепису населення України становило 41,9 млн. осіб; у т. ч. українців — 75 відсотків, росіян — 8 відсотків.
- 1959** — *К. М. Сиваш* розробив повний клубовий протез з шуруповим прикріпленням до кульшової ямки (клубовий ендопротез Сиваша), що зумовило значний прогрес в ортопедії.
- 1959** — в Харкові відбувся Четвертий з'їзд травматологів-ортопедів УРСР.
- 1959** — у Львові проведено Першу Українську республіканську історико-медичну конференцію; з позицій марксизму-ленінізму розглядалися історія медичної науки, медичної освіти та охорони здоров'я західноукраїнських земель до і після воз'єднання.
- 1959** — в Україні було 4 611 територіальних та 565 цехових дільниць; на 1 територіальну одиницю у містах припадало близько 4 000 чоловік, у селах — близько 5 500.
- 1960, 14 травня** — у Меріленді (США) відбулися установчі збори відділу УЛТА, головою управи став д-р *Михайло Завальняк*. Створено стипендійний фонд ім. проф. І. Горбачевського для допомоги студентам медицини.
- 1960, 23—26 червня** — в Одесі проведено Першу українську конференцію хірургів-педіатрів.
- 1960, 12—15 грудня** — у Харкові відбулася Дванадцята українська республіканська конференція з переливання крові; на цей час в Україні було понад 20 000 безплатних донорів крові.

- 1960 — у Києві в Українському НДІ туберкульозу та грудної хірургії під керівництвом акад. *М. М. Амосова* сконструйовано перший апарат штучного кровообігу (АШК), придатний для широкого застосування у клінічній практиці.
- 1960 — у Києві професор-невропатолог *Дмитро Панченко* сконструював «Біотрон Панченка» для лікування легких форм нервово-психічних розладів та гіпертонічної хвороби; оснований на сприятливому впливі на організм штучного стабільного клімату і часового відокремлення.
- 1960 — у Києві засновано Інститут експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР, нині — Інститут експериментальної патології, онкології та радіобіології ім. Р. Є. Кавецького АМН України.
- 1960 — у Києві *М. Амосов* створив перший у країні комп'ютер для медичних цілей.
- 1960 — у Києві видано «Українсько-латинсько-російський медичний словник», укладачі — *Г. В. Казьєр, В. Г. Соколовський*, Державне медичне видавництво; обсяг — 487 с.
- 1960 — київський фізіолог *Платон Костюк* описав кальцієві канали клітин міокарда, одним з перших у світі почав розвивати молекулярно-фізіологічний напрям у теоретичній медицині.
- 1960 — у Торонто (Канада) відбувся Третій науковий з'їзд Українського лікарського товариства Америки, який ухвалив рішення про об'єднання товариств США і Канади і створення Українського лікарського товариства Північної Америки (УЛТПА) з осередком у Нью-Йорку. Першим і довголітнім головою управи УЛТПА став д-р *Ахіль Хрептовський*, уродженець Тернопільщини. Друкованим органом УЛТПА залишився журнал «Лікарський вісник».
- 1960 — в Україні було 5 043 лікарні із 343 800 ліжками в них; 449 санаторіїв на 82 100 місць, 164 будинки відпочинку, 8 157 амбулаторних установ, 5 992 здоровпункти та 17 653 фельдшерсько-акушерські пункти. Кількість лікарів у них становила 85 577, з них терапевтів — 19 190, хірургів — 8 705, педіатрів — 11 513. Працювало 3 484 консультації для жінок і дітей, 5 283 дитячих ясел та садків, у яких було 399 417 місць; санітарно-протиепідемічних установ було 1 126, аптек — 3 300, аптечних крамниць та пунктів — 20 600.
- 1960 — в Києві відбулася Республіканська конференція урологів, прийнято рішення про поліпшення підготовки лікарів-урологів та покращення урологічної допомоги населенню.
- 1960 — в Україні працювало 105 300 лікарів, з них 8 700 — зубних; на 10 000 мешканців припадало 24,8 лікарів; Середнього медичного персоналу було 344 400, на 10 000 мешканців — 74,9; фармацевтів з вищою освітою — 9 491; всього медичного персоналу — 871 000.
- 1960 — народжуваність в Україні становила 20,5 на 1000 мешканців; смертність — 6,9.
- 1960 — у Києві в Держмедвидаві УРСР вийшла книга *Микити Думки* — завідувача кафедри латинської мови Івано-Франківського медичного інституту — «Про медицину Скіфів (Історико-медичне дослідження)».
- 1961, 17—19 березня — у Нью-Йорку в приміщенні Українського інституту Америки відбулася Перша сесія Світового конгресу Української вільної науки для вшанування 100-ліття з дня смерті *Тараса Шевченка*, організована Науковим товариством ім. Шевченка у США. Головою Конгресу був проф. *Роман Смаль-Стоцький*. Виголошено близько 100 доповідей, Медично-лікарська й Біологічна комісія засідали під проводом професорів *Михайла Міщенко* та *Романа Осінчука*; заслухано доповіді про стан здоров'я населення Західних земель України після прилучення їх до Австрії (*Р. Осінчук*), нову

гіпотезу про рух рідини в людини і тварини (*Ф. Украдіга*), гіпнотичний стан і сон як стан нервового напруження (*М. Міщенко*), медицину в Україні в добу Шевченка (*В. Плющ*), лікування герпесу сімплекс хініною (*Р. Лисяк*). Конгрес привітав президент США *Дж. Ф. Кеннеді*. Відбулося спільне засідання НТШ і УВАН. Закінчилася Сесія урочистим Шевченківським концертом.

- 1961, 27—28 травня** — у Нью-Йорку відбувся з'їзд делегатів УЛТА, який підтвердив постанову Українського медичного товариства в Канаді про об'єднання двох товариств в організаційну цілість під спільною назвою «Українське лікарське товариство Північної Америки» (УЛТПА). Українські лікарські товариства у великих містах США і Канади об'єдналися в УЛТПА.
- 1961, квітень** — у «Лікарському віснику» опубліковано статтю *Михайла Логази* «Тарас Шевченко та його здоровий стан».
- 1961, 20 вересня** — МОЗ затвердило рішення про створення оргметодвідділів обласних лікарень, першим завідувачем став житомирський лікар *Леонід Рогальський*.
- 1961, вересень** — у Львівському медичному інституті розпочато навчання громадян закордонних країн, переважно Азії та Африки; під цим приводом з навчальної та методичної роботи практично повністю виключено українську мову як незрозумілу іноземцям, оскільки їх спеціально розподілили по кілька осіб в усі групи і лекційні потоки.
- 1961** — київський учений *М. М. Амосов* разом з *В. В. Паріним* і *О. Г. Газенком* (Москва) у процесі перших польотів людини в космос розробили основи космічної медицини.
- 1961** — у Києві на станції швидкої медичної допомоги з ініціативи *Д. Б. Зільбермана* сформовано першу в країні спеціалізовану тромбоемболічну бригаду (СТБЕ).
- 1961** — у Київському НДІ туберкульозу і грудної хірургії застосовано штучну нирку.
- 1961** — за рішенням Головної управи УЛТПА в Чикаго започатковано організацію архіву-бібліотеки УЛТПА в приміщенні Українського національного музею в Чикаго. Активну роботу архіву-бібліотеки розгорнув д-р *Павло Пундій* 1977 р., зібрано розрізнені архівні матеріали, доукомплектовано бібліотеку, видано 13 випусків Українського медичного архіву, перевидано декілька вагомих книг. Наприкінці 1980-х років д-р *П. Пундій* почав висилати українські медичні книги та «Лікарський вісник» в Україну, що відіграло значну роль у прискоренні відродження української медицини.
- 1961** — у медичних інститутах України навчалася 35 135 студентів.
- 1961** — в інститутах удосконалення лікарів упродовж року пройшли спеціальну підготовку 1 270 чоловік, удосконалення — 4 668 чоловік. За період 1944—1961 рр. відповідно — 26 292 і 37 122 чоловіки.
- 1961** — в Україні працювало 16 нейрохірургічних відділень на 568 ліжок.
- 1961** — у Львові в Обласній клінічній лікарні відкрито перше в країні спеціалізоване проктологічне відділення, очолив його д-р *В. Масляк*.
- 1961** — у Торонтському університеті (Канада) українець, уродженець Львова, *Олег Горникевич*, — професор фармакології і психіатрії — разом з *В. Біркмаєром* відкрив нестачу допаміну в смугастому тілі мозку при хворобі Паркінсона та впровадив у медичну практику метод лікування паркінсонізму з допомогою L-ДОПА. Праці висунуті на здобуття Нобелівської премії.
- 1962, 1 січня** — в Україні працювало 84 тис. лікарів, з них понад 8 000 хірургів; функціонувало 367,4 тис. лікарняних ліжок, на 10 000 населення припадало 19,4 лікаря і 65 середніх медичних працівників.

- 1962, 17 лютого** — у Едмонтоні (Канада) відбулися установчі збори українських лікарів, на яких засновано відділ УЛТПА, який мав охоплювати всю Західну Канаду. Головою обрано д-ра *М. Снігуровича*.
- 1962, квітень** — у Чикаго комісія професійної етики УЛТПА опублікувала в «Лікарському віснику» «Правильник комісії професійної етики». Мета комісії — опрацювати та розвивати норми лікарського етичного кодексу, пропагувати їх у середовищі лікарів.
- 1962, 26 червня** — у Чикаго при УЛТПА створено Секцію українських фармацевтів (СУФ), головою її став д-р *Михайло Головатий*. Мета СУФ — проводити періодичні зібрання і товариські зустрічі, через український «Лікарський вісник» ознайомлювати читачів з новинами фармації. У 1966 р. проведено Перший з'їзд СУФ.
- 1962, 26—30 червня** — у Києві відбувся Всесоюзний з'їзд дитячих лікарів.
- 1962, 2—5 липня** — у Харкові відбувся Десятий з'їзд хірургів УРСР; міністр ОЗ *П. Л. Шупик* відзначив високий рівень забезпечення України лікарями, зниження загальної смертності, разом з тим відзначено недостатню організацію хірургічної допомоги.
- 1962, листопад** — у Монреалі (Канада) засновано відділ УЛТПА, головою управи став д-р *П. Тарашук*.
- 1962, грудень** — у медичних вищих школах і науково-дослідних інститутах МОЗ УРСР працювали близько 6,5 тис. наукових працівників, у т. ч. 493 доктори і 2 874 кандидати наук. У 15 вузах і 3 інститутах удосконалення лікарів працювали 365 докторів і 1 877 кандидатів наук; в 42 науково-дослідних інститутах — відповідно 128 і 997 вчених.
- 1962** — в Україні було 88 900 лікарів; 7 210 наукових медичних працівників; з них 2 578 працювали в науково-дослідних установах; 4 196 — у вищих навчальних закладах; у тому числі — 506 докторів медичних наук і 3 276 кандидатів медичних наук.
- 1962** — Президія АН УРСР створила спеціальну Словникову комісію під головуванням акад. *Й. З. Штокала*. В роки «відлиги» комісія планувала підготувати спочатку низку російсько-українських, а пізніше українсько-російських термінологічних словників з різних галузей знання (медицини, фізіології, біохімії, ботаніки, зоології). У галузі медицини надруковано лише «Російсько-український словник фізіологічної термінології» (1963), з новою хвилею русифікації роботу комісії припинено.
- 1962** — у Києві *М. Амосов* удосконалив апарат штучного кровообігу та сконструював штучні дволисткові клапани, здійснив оперативне вживлення їх хворим.
- 1962** — в Одесі відбувся Третій з'їзд стоматологів УРСР.
- 1962** — у журналі «Нові дні» опубліковано статтю *Д. Соловєя*, в якій сказано: «87 мільйонів людности 14 неросійських республік СРСР одержали в період 1951—1957 рр. на охорону свого здоров'я на 36 мільярдів крб. менше, ніж їм належало за нормою РСФСР. Оці 36 мільярдів крб.— це і є заплата неросійських народів більшовицькій Москві за своє колоніальне їй підпорядкування».
- 1962** — вийшла книга «Матеріали до історії гігієни і санітарії на Україні» (рос. мовою) за ред. *Д. Н. Калюжного* і *О. А. Грандо*; про гігієнічні школи українських професорів *В. Підгаєцького* і *В. Удовенка* жодних згадок немає.
- 1962** — у Детройті відбувся Четвертий науковий з'їзд УЛТПА, в якому взяли участь 200 лікарів США і Канади. Видано пропам'ятну книгу з історії міста Детройт та українського лікарського руху.

- 1962 — у Києві почав виходити щомісячний науково-практичний журнал «Клінічна хірургія» (колишній «Новий хірургічний архів»), в УРСР виходив лише російською мовою. В Україні публікує статті українською і російською мовами; гол. редактор — *О. О. Шалімов*.
- 1963, січень — у медичних інститутах та інститутах удосконалення лікарів УРСР було 610 кафедр, із них очолені докторами наук 52 відсотки.
- 1963, 3—5 квітня — у Харкові відбувся Перший з'їзд фармацевтів УРСР, на якому відзначено недостатній зв'язок фармацевтичних інститутів і факультетів з практичною діяльністю аптечних установ, а також потребу в рішучій боротьбі з випадками відмовлення населенню у медикаментах.
- 1963, травень — у Києві проведено Українську історико-медичну конференцію, присвячену 120-річчю Київського медичного інституту; відзначався великий вклад вчених-медиків, що працюють в Україні, у створення вітчизняної вищої медичної школи.
- 1963, 1 липня — за період від 18 жовтня 1923 р. в Інституті очних хвороб *В. П. Філатов* і його учні здійснили 3 600 операцій часткового наскрізного перешеплення рогівки.
- 1963, 23 листопада — в Римі засновано Український католицький університет св. Климента; професором пасторальної медицини у ньому став доктор медицини *Роман Осінчук*.
- 1963 — в Україні відкрито Межигірське, Ківерецьке та Чемировецьке медичні училища.
- 1963 — Головну державну санітарну інспекцію МОЗ УРСР реорганізовано в Головне санітарно-епідеміологічне управління.
- 1963 — у медичних вищих школах України працювали 4 158 науково-педагогічних працівників, у т. ч. 389 докторів і 1 892 кандидати наук.
- 1963 — відбувся Третій з'їзд онкологів України, на якому рекомендовано організувати бригади для комплексних профоглядів, оснащені флюорографами і цитологічними лабораторіями.
- 1963 — в Україні було 12 медичних, 2 фармацевтичні та 1 стоматологічний інститути й медичний факультет в Ужгородському університеті; в них навчалися понад 35,6 тис. студентів, з них 2 тис. — на вечірніх факультетах, 1,7 тис. — на заочних відділах; післядипломну освіту лікарі здобували у трьох Інститутах удосконалення лікарів (у Києві, Харкові та Запоріжжі) і двох факультетах (у Донецькому і Львівському медичних інститутах); щорічно підвищували кваліфікацію понад 5 000 лікарів і провізорів.
- 1963 — у Чикаго в українському журналі «Лікарський вісник» доктор *Мирон Заррицький* опублікував статтю «В роковини голоду», до 30-річчя штучно викликаного комуністичним режимом в Україні Голодомору. В ній написано: «Спротив українського народу проти національного і соціального поневолення був такий великий, що Москва та її прислужники рішилися на зламання цього спротиву через винищення українського народу голодом. Селянство України, віруюче, прив'язане до своєї землі, не прийняло закликів комуністів... Та жертва мільйонів українських селян, жінок і дітей, замучених голодом, кличе до нас певними вимогами. Ми, українські лікарі в еміграції, маємо певні зобов'язання супроти тих жертв, що загинули голодовою смертю». В СРСР, навіть після засудження «культу особи», такі матеріали замовчували, називали «наклепами буржуазних націоналістів».

- 1963** — у Київському НДІ туберкульозу і грудної хірургії *М. М. Амосов* уперше в країні здійснив операцію протезування мітрального клапана та операцію на серці в умовах барокамери.
- 1963** — у Києві вийшов «Російсько-український словник фізіологічної термінології», укладачі *Б. Єсипенко* і *М. А. Кондратович*, містить 15 тис. термінів, видавництво АН УРСР; обсяг — 201 с.
- 1964, 22 лютого** — у Вінніпегу (Канада) засновано відділ УЛТПА, головою управи став д-р *Лев Коник*, до контрольної комісії увійшов проф. *Ярослав Барвінський*.
- 1964, 24 травня** — у Києві співробітник Державної публічної бібліотеки *Погружальський* навмисне підпалив приміщення бібліотеки, де зберігалися книги українського відділу, старовинні та унікальні рідкісні друки, у тому числі з медичної тематики; через невідомі обставини пожежні служби своєчасно не прибули, втрачено значні українські історичні цінності.
- 1964, 29 вересня—1 жовтня** — у Києві відбувся Всесоюзний симпозіум з проблеми «Спосіб життя і старіння людини».
- 1964** — у Москві вийшла книга «История медицины СССР», за редакцією *Б. Д. Петрова*. Про українських лікарів та вчених в ній немає згадки, а йдеться лише про російських та «советських» медиків.
- 1964** — заарештовано і утримувано (1970—1974) в ізоляції у спеціальних психікарнях генерала *Петра Григоренка*, правозахисника.
- 1964** — у селах України працювало 2 182 дільничні лікарні та 18 310 фельдшерсько-акушерських пунктів. Загалом на охорону здоров'я витрачено 996,2 млн. крб., приблизно 10 відсотків усього державного бюджету. При цьому видатки на охорону здоров'я на одну особу на рік були на 34 відсотки нижчі, ніж у Москві, та на 14 відсотки нижчі, ніж в РСФСР.
- 1964** — до 17 медичних інститутів України прийнято 6 796 чоловік; закінчило навчання у тому ж році 5 904 лікарі.
- 1964** — засновано Київський НДІ ендокринології та обміну речовин МОЗ УРСР; з 1992 р.— Український НДІ ендокринології та обміну речовин, з 1993 р. — Інститут ендокринології та обміну речовин ім. *В. П. Комісаренка* АМН України; засновник та перший директор (1964—1986) — акад. АН УРСР *В. П. Комісаренко*, з 1986 р.— очолив проф. *М. Д. Тронько*; має 650 наукових співробітників, близько 100 докторів і кандидатів наук; основні напрями наукової діяльності такі: вивчення механізмів дії гормонів та гормональної регуляції функцій, цукрового діабету, щитовидної залози та надниркових залоз, взаємодії імунної та ендокринної систем у регуляції імунологічного гомеостазу, впливу радіоактивного випромінювання на ендокринні залози та пошук нових лікарських засобів; при Інституті діє клініка на 150 ліжок.
- 1964** — у Києві відкрито другий в Україні Інститут ендокринології.
- 1964** — впродовж п'яти років в Україні організовано десять нових історико-медичних товариств: у Дніпропетровську, Донецьку, Луганську, Одесі, Сімферополі, Львові, Чернівцях, Ужгороді, Вінниці та Івано-Франківську; охоплювали 250 осіб; у Києві та Харкові створені раніше; найважливішим завданням було поліпшення ідейно-виховної роботи, виконання рішень з'їздів КПРС.
- 1965, 26—29 жовтня** — у Києві уперше відбувся Всесоюзний з'їзд геронтологів і геріатрів.
- 1965** — у Києві *М. М. Амосов* уперше в світі почав впроваджувати в практику протитромбічні протези серцевих клапанів, здійснив операцію уживлення в серце кулькового клапана з повністю обшитим сідлом.

- 1965** — засновано Київський НДІ захворювань нирок та сечовивідних шляхів МОЗ УРСР, згодом — Інститут урології та нефрології.
- 1965** — на базі Українського (до війни — Харківського і Київського) науково-дослідного санітарно-хімічного інституту відкрито Київський НДІ фармакології і токсикології МОЗ УРСР.
- 1965** — відбувся Перший з'їзд ендокринологів України.
- 1965** — у Києві у видавництві «Здоров'я» видано книжку *Віталія Западнюка* «Протисудорожні препарати» (українською мовою, що траплялося рідко в цей час); це була важлива подія у фармакології; згодом її перекладено на російську мову для використання у космічній медицині.
- 1965** — в СРСР, у т. ч. в УРСР встановлено День медичного працівника.
- 1965** — у Львівському медичному інституті з 36 професорів лише 20 становили українці або ті, хто народилися в Україні, з них лише 3 із корінного населення Львівщини; в Івано-Франківському медичному інституті із 19 професорів більшість були неукраїнцями.
- 1965** — у Мюнхені вийшла праця *Василя Плюща* «Українські жінки — вчені-медики».
- 1966, 5—7 листопада** — у Львові відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми профілактики і лікування ревматизму у дітей та дорослих».
- 1966** — в Донецьку відбувся П'ятий республіканський з'їзд травматологів-ортопедів України; головою тов-ва обрано *Ф. Р. Богданова*.
- 1966** — у Львові в найстарішій діючій аптеці № 15 заходами завідувача *Л. С. Крилова* засновано Аптеку-музей; багато матеріалів, друкованих видань та історичних експонатів зібрані *Михайло Терлецький* (власник цієї аптеки в 1923—1940 рр.), та *Софія Гургула* (1899—1981) — провізор і деякий час завідувач аптеки, яка працювала в ній з 1923 по 1970 р.; тепер колекція нараховує 8 000 експонатів.
- 1966** — в США Українське лікарське товариство Північної Америки встановило стипендійний фонд імені проф. *М. Панчишина* для допомоги українським студентам, що студіюють медицину в Європейських університетах.
- 1966** — в Україні було 448 700 лікарняних ліжок, що становило 97,6 ліжок на 10 000 населення.
- 1966** — у Києві вийшла книга *Євгена Товстухи* «Лікувальна магія українців» (272 с.); підручник *В. Х. Василенка* «Внутрішні хвороби» (переклад на українську мову з 7 російського видання) — найпоширеніший у той час в медучилищах України.
- 1967** — підготовка медичних кадрів в Україні проходила у 15 медичних інститутах, 2 інститута удосконалення лікарів, низці НДІ.
- 1968, травень** — у Монреалі (Канада) відбувся Сьомий науковий з'їзд УЛТПА.
- 1968** — у Торонто український лікар *Володимир Бобечко* розробив шини для уражених хворобою Ленг-Кальве-Петерса (торонтські шини).
- 1968—1969** — у Мюнхені вийшла велика праця *Василя Плюща* «Лікарі — політичні та громадські діячі українського національного руху», видана як «Наукові записки» НТШ та Української вільної Академії наук.
- 1969, вересень** — у Детройті Українське лікарське товариство Північної Америки випустило друге видання словника *М. Галина* «Медичний латинсько-український словник» (уперше виданий у Празі 1926 р.).
- 1969** — Калинівська ЦРЛ Вінницької області прийняла вперше делегацію ВОЗ; за спеціально виділені бюджетні та колгоспні кошти її розбудовано і обладнано

- найкраще із усіх районних лікарень України; стала республіканською, а згодом всесоюзнаю школою передового досвіду; створено кінофільм «Лікарі із Калинівки».
- 1969** — київський учений професор *Ростислав Є. Кавецький* застосував в онкології лікування лазером.
- 1969** — у науково-літературному місячнику ОУН «Визвольний шлях» проф. *В. Плющ* опублікував велику програмну працю «Охорона здоров'я в Українській соборній самостійній державі», в якій подав глибоко опрацьовану програму організації охорони здоров'я народу в майбутній Українській державі. Він наголошує: «Засада максимального забезпечення здоров'я... може бути здійснена лише за умов гармонійного поєднання державної, громадської та приватної ініціативи... всі оздоровчі та медичні заходи мають бути широко доступні й безкоштовні».
- 1970, жовтень** — у «Лікарському віснику» опубліковано статтю д-ра *Осипа Береста* «Вагітність та роди в українській народній медицині».
- 1970** — у Дніпропетровську відбувся Четвертий з'їзд стоматологів України.
- 1970** — за даними перепису населення України становило 47,1 млн. чоловіка, у т. ч. українців — 76,8 відсотка, росіян — 16,9 відсотка.
- 1970** — в Україні нараховано 131 тис. лікарів і 411,5 тис. середнього медичного персоналу; кількість лікарняних ліжок — 511 тис., на 10 000 чоловік відповідно: 27,7; 86,9; і 107,9. 68 відсотків лікарів — жінки. Найбільше забезпечення лікарями — на 10 000 населення — у м. Києві (83,1), Кримській (47,9), Одеській (39,2), Харківській (36,1), Львівській (30,3) областях; найменше — в Сумській (17,0), Волинській і Рівненській (17,6), Чернігівській (17,7), Житомирській (17,8), Черкаській (18,7) областях. Забезпеченість населення лікарняними ліжками (на 10 000 населення) найбільша в м. Києві (139), Донецькій (125), Луганській (122,8), Харківській (117,6), Дніпропетровській (115,2) областях; найнижча — у Закарпатській (95), Івано-Франківській і Тернопільській (95,9), Хмельницькій (96), Чернівецькій (96,5), Житомирській (96,7) областях. На черевний тиф і паратифи хворіли 2 161 чоловік; на скарлатину — 78,2 тис.; коклюш — 9,7 тис.; кір — 12,2 тис.; грип — 10,4 тис.; вірусний гепатит — 74,5 тис.; правець — 216 чоловік, дифтерію — 31. Відпочивали і лікувалися у санаторіях і установах відпочинку 3 255 000 чоловік.
- 1970** — в УРСР було 5 872 аптеки.
- 1970** — розпочалося зниження народжуваності в Україні; до 1991 р. вона зменшилася від 15,2 до 12,1. За цей час дитячу смертність удалося знизити з 17,2 до 12,9.
- 1970** — у США із МПЛС НТШ в Америці виділено Хімічно-біологічно-медичну секцію, яку очолив проф. *М. Зайцев*. До 1975 р. дійсними членами НТШ в Америці було 28 лікарів, звичайними — 51; вони беруть участь у з'їздах, організують конференції; низку доповідей присвячено медицині та охороні здоров'я в Україні. Деякі праці видано англійською мовою.
- 1970** — в Одесі спалахнула епідемія холери, що радянські органи переважно замовчували.
- 1970** — в УРСР вироблено 934,26 млн. упаковок готових препаратів (крім ампул), препаратів для ін'єкцій в ампулах — відповідно 572,48; препаратів для ін'єкцій у флаконах — 86,44; таблеток та драже — 2 548,1 тонни.
- 1970** — опубліковано матеріали про позитивний ефект введення жовчєвих кислот при декомпресійній хворобі (*Я. Ганіткевич*, Івано-Франківськ, Ленінград).

- 1970** — органи НКВД заарештували викладача Донецького медичного інституту *Івана Степановича Сука*, кандидата медичних наук; якого звинувачено у висловлюваннях про рецидиви сталінщини і «порушення ленінських норм життя»; він мав велику бібліотеку українських книг, цікавився українською літературою, культурою, історією.
- 1970** — у Московському видавництві «Статистика» вийшла книга *Юрія О. Корчака-Чепурківського* «Вибрані демографічні дослідження». Містить унікальні, дуже цінні праці автора, виконані під керівництвом його батька академіка ВУАН *Овксентія Корчака-Чепурківського* в період з 1926 по 1937 р., коли його заарештували і заслали в концтабори.
- 1971** — у Дніпропетровську відбувся Шостий з'їзд травматологів України.
- 1971** — у Києві на базі Інституту експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР створено Інститут проблем онкології АН УРСР, нині — Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького АМН України.
- 1971** — у Детройті (США) Українське лікарське товариство Північної Америки перевидало вдруге «Анатомічний словник» *Ф. Цешківського* та *О. Черняхівського* (перше видання у Києві 1925 р.).
- 1971—1972** — у медичних закладах України працювало 157 100 лікарів, у тому числі у системі МОЗ УРСР — 127 300; на кожних 300 жителів республіки припадало по 1 лікарю та 3 фахівці середнього медичного персоналу. Були створені спеціалізовані бригади швидкої медичної допомоги, оснащені сучасною технікою.
- 1972, січень** — у Донецьку заарештовано гірничого інженера *Олексія Нікітіна*, правозахисника, який почав боротьбу за дотримання правил безпеки праці на шахті.
- 1972, 16 травня** — у Київському НДІ захворювань нирок та сечовивідних шляхів група фахівців під керівництвом *В. С. Карпенка* виконала першу в Україні успішну пересадку нирки від живого донора хворому 26-літньому братові.
- 1972, 24 травня** — у Львові помер *Максим Музика*, видатний український мікробіолог, доктор медицини, член НТШ, завідувач кафедри мікробіології Львівського медичного інституту (1940—1965); звання професора партійне керівництво йому не надало.
- 1972, 26—28 травня** — у Торонто відбувся Дев'ятий науковий з'їзд Українського лікарського товариства Північної Америки (УЛТПА); у його роботі взяла участь 260 лікарів, дентистів та фармацевтів, прочитано 22 наукові доповіді.
- 1972, 30 травня—1 червня** — у Львові за участю 300 делегатів відбувся Другий з'їзд фармацевтів УРСР, на пленарних засіданнях заслухано 9 доповідей, обговорювано питання організації фармацевтичної справи, синтезу лікарських речовин, розробки нових і вдосконалення та уніфікація існуючих методів фармацевтичного аналізу, вдосконалення методів виготовлення лікарських форм, вивчення лікарської флори СРСР та речовин природного походження.
- 1972, грудень** — у м. Скадовську заарештовано лікаря *Л. Гука* за правозахисну діяльність.
- 1972** — у Києві на базі відділу клінічної та експериментальної хірургії Київського НДІ гематології та переливання крові з ініціативи проф. *О. О. Шалімова* відкрито Київський НДІ клінічної та експериментальної хірургії; він очолював його до 1988 р., коли директором став *В. Ф. Саєнко*; нині має понад 1 000 працівників, клініку на 420 ліжок; основні напрями наукової роботи —

- вдосконалення та розробка нових ефективних технологій діагностики та хірургічного лікування травного тракту, судин і серця, мікрохірургічна техніка, розробка нових хірургічних інструментів.
- 1972** — у Харкові створено Інститут проблем кріобіології та кріомедицини.
- 1972** — заарештовано та засуджено до 5 років ув'язнення українського лікаря *Микола Плахотнюка*; пізніше його утримували у психіатричних закладах; звільнений зі Смілянської обласної психіатричної лікарні 1981 р.
- 1972** — у діаспорі *В. Плющ* видав матеріали про геноцид українського народу — до 20-ї річниці Голодомору, організованого комуністичним режимом в Україні 1933—1934 рр. У Лондоні видано українською мовою «Розгром української еліти та українського селянства»; в Мюнхені — німецькою «Mord am ukrainischen folk» і англійською — «Genocide of the Ukrainian People».
- 1972** — фармацевтичні кадри в УРСР готували Харківський фармацевтичний інститут та фармацевтичні факультети Львівського і Запорізького медичних інститутів; в Україні функціонувало 5 084 аптеки, 19 502 аптечних пункти, 27 фармацевтичних підприємств, 46 аптечних складів, 50 контрольно-аналітичних лабораторій, 953 контрольно-аналітичні кабінети, в аптечній мережі працювало 25 884 фармацевти, з них 10 064 — з вищою освітою.
- 1972** — засуджено до 10 років концтаборів *Семена Глузмана* — лікаря, директора Українсько-Американського бюро захисту прав людини, дисидента, відомого психіатра; готував незалежну експертизу в справі генерала *П. Григоренка*; відбував покарання у Пермській області разом з *І. Світличним*, *Є. Сверстюком*, *Л. Лук'яненком*. Згодом в незалежній Україні організував і очолив Асоціацію психіатрів України.
- 1972—1973** — у психіатричних лікарнях УРСР утримували дисидентів *А. Луциноса*, *Коваленка*, *В. Рубана*, *Л. Плюща*, *З Красівського*.
- 1973** — у Києві відкрито Республіканський центр урологічної допомоги населенню.
- 1973** — у Київському НДІ туберкульозу і грудної хірургії розпочато операції аорто-коронарного шунтування при ішемічній хворобі серця.
- 1973** — професор Київського медичного інституту *Олександр Й. Грицюк* описав перехід підендокардіального інфаркту мікарда у внутрішньостінковий (дрібноосередкового у великоосередковий).
- 1973** — в Івано-Франківську на базі Медичного інституту (тепер — Медичної Академії) створено Музей розвитку охорони здоров'я і медичної науки на Прикарпатті. На сьогодні Музей реконструйовано, в експозицію включено відомості про перших українських лікарів Прикарпаття, громадські й наукові товариства, медичну службу УСС, УГА, УПА, новітні тенденції медицини.
- 1973** — у Київському НДІ захворювань нирок та сечовивідних шляхів група лікарів виконала першу в Україні успішну пересадку трупної нирки від донора, що загинув унаслідок черепно-мозкової травми; незабаром (січень, 1977) в Інституті відкрито відділ трансплантації нирки, який очолив проф. *Є. Я. Баран*; за 18 років проведено понад 600 операцій аллотрансплантації трупної нирки. Центри трансплантації нирки створені в Донецьку, Львові, Запоріжжі.
- 1973** — у Києві перевидано книгу «Демографія і соціальна гігієна» *Сергія Аркадійовича Томіліна* — видатного українського вченого, соціального гігієніста і санітарного статистика, історика медицини, одного із основоположників фітотерапії в Україні.
- 1973** — у Києві видано «Латинсько-український анатомічний словник» львівсько-го науковця *Михайла Нетлюха*. Обсяг — 228 с.

- 1974, січень** — у Львові виключили з Медичного інституту студента *Мельника* за покладання квітів на могили стрільців УГА; проведено «чистку» студентів у Київському університеті.
- 1974, 25—27 травня** — у Вашингтоні відбувся Десятий науковий з'їзд УЛТПА; заслухано низку доповідей; взяли участь 150 лікарів та понад 300 гостей.
- 1974** — у Києві започатковано Науково-практичний центр нейрорентгенохірургії, з 1993 р. входить до складу АМН України; має понад 80 співробітників; започаткував новий напрямок — ендovasкулярну нейрорентгенохірургію; це перша в світі нейрохірургічна установа, де почали виконувати цілеспрямовано ендovasкулярні реконструктивні операції при внутрішньочерепних аневризмах, двосторонніх каротидно-кавернозних співустьях; основний напрям роботи — розробка та вдосконалення ендovasкулярних втручань при різноманітних захворюваннях ЦНС, особливо її судин; очолив — канд. м. н. *В. І. Щеглов*.
- 1974** — у Києві відкрито Музей медицини УРСР, з 1982 р. — Центральний музей медицини УРСР, нині — Національний музей медицини України.
- 1975, січень** — в Одесі заарештовано і заслано в мордовські табори *Ніну Строкату* — лікаря, ученого-мікробіолога, правозахисницю, дружину *Святослава Караванського*.
- 1975, 23—26 травня** — у Нью-Йорку відбувся Шістнадцятий з'їзд делегатів УЛТПА, на якому відзначали ювілей — 25-річчя УЛТПА; головою управи обрано *Ахіля Хрептовського*, головну управу УЛТПА перенесено з Нью-Йорку до Чикаго.
- 1975** — у Чернівецькому університеті на базі кафедри фізіології з ініціативи *Я. Ганіткевича* проведено вперше Всесоюзний симпозиум «Фізіологічна роль поверхневоактивних речовин», обговорено питання методів дослідження та ролі у фізіології і патології організму ендogenous і синтетичних ПАР, можливість застосування їх для цілеспрямованого впливу на процеси життєдіяльності.
- 1975** — у Нью-Йорку — Мюнхені вийшла книжка «Матеріали до історії української медицини», т. 1, 336 с.; видання Українського лікарського товариства Північної Америки (УЛТПА), головний редактор проф. *Василь Плющ*, його заступник — *Роман Осінчук*. Містить матеріали про розвиток медичної освіти та науки в Україні, про діяльність українських лікарів у Галичині та їхню участь в НТШ, про 20 років діяльності УЛТПА. За тоталітарного режиму в УРСР була недоступна.
- 1976, 13—14 листопада** — у Сідней (Австралія) відбувся установчий з'їзд Українського лікарського товариства Австралії (УЛТА), головою став д-р *Б. Шехович*; товариство проводить що два роки зустрічі та наукові з'їзди, належить до Союзу українських організацій Австралії, створило свій стипендійний фонд.
- 1976** — у Києві на базі Дарницького хіміко-фармацевтичного заводу (створеного 1954 р.) засновано Київське виробниче хіміко-фармацевтичне об'єднання (КВХФО) «Дарниця».
- 1976** — Президія АН УРСР, очолювана *Б. Є. Патон*ом, у процесі чергової хвилі русифікації, яка проводилася партійним керівництвом СРСР та УРСР, перевела на російську мову останні багаторічні українські видання періодичної медичної літератури — «Фізіологічний журнал», «Мікробіологічний журнал», «Біохімічний журнал».
- 1977, травень** — у Чикаго під час Сімнадцятого з'їзду делегатів УЛТПА з ініціативи д-рів *Романа Осінчука* та *Ахіля Хрептовського* засновано Світову федерацію українських лікарських товариств (СФУЛТ), що охопила організаційно всі українські лікарські товариства в діаспорі, а саме: США і Канади

- (УЛТПА), Австралії, Західної Німеччини, Аргентини та Австрії. Метою СФУЛТу було — об'єднати лікарів українського походження у діаспорі, розгорнути професійну та наукову працю, організувати медичні з'їзди та брати активну участь в наукових з'їздах країн їхнього поселення, щоб підняти престиж українського лікаря і народу; видавати публікації українських лікарів українською і тими офіційними міжнародними мовами, що мають помітне значення у світовій медичній науці. Президентом СФУЛТу обрано *Романа Осінчука*, діловим віце-президентом — *Ахіля Хретовського*. Пізніше СФУЛТ став організатором проведення світових конгресів українських лікарів та гуманітарної допомоги Україні.
- 1977** — у Донецьку поміщено на багато років у «спецпсихлікарні» українського шахтаря *Володимира Клебанова*, який намагався створити незалежну профспілку; так само покарані правозахисники та інакодумці *Микола Вальков* (м. Ізюм), *Валерій Тюринцев* (Дніпропетровськ), *Василь Рубан* і *Павло Скочок* (Київ), *Василь Спиненко* (Донецьк), *Іван Литвинов* (Фастів), *Ганна Михайленко* (Одеса), *Володимир Коломійцев* (Біла Церква), *Луцьків Василь* (Полтава), *Куціль Дмитро* (м. Яворів), *Василь Полинбок*, *Іван Хом'як*.
- 1977** — в Одесі відбувся з'їзд дитячих лікарів УРСР.
- 1978, липень** — у Вінніпегу (Канада) проведено Восьмий науковий з'їзд УЛТПА
- 1978** — у Києві відкрито республіканський центр відновлення слуху.
- 1978** — український учений *К. М. Сиваш* розробив повний штучний колінний суглоб (колінний ендопротез Сиваша).
- 1978** — у Донецьку відбувся П'ятий з'їзд стоматологів України.
- 1978** — в Одесі відкрито Республіканський центр контактної корекції зору.
- 1978** — Наукове товариство ім. Шевченка в діаспорі видало «Праці наукової конференції Хемічно-біологічно-медичної секції НТШ і Відділу природничих і медичних наук Української вільної академії наук», містили наукові доповіді лікарів і професорів *Р. Осінчука*, *Б. і В. Гординських*, *О. Волянського*, *М. Стефаніва*.
- 1979, 12 вересня** — в Ізраїльському кнесеті (парламенті) президент Ізраїлю вручив ученому українського походження проф. *Олегіві Горникевичу*, директорі Інституту біохімічної фармакології Віденського університету, медичну нагороду фундації Вольфа (100 000 амер. доларів) за новаторські дослідження хвороб мозку, які призвели до винайдення ефективного ліку від хвороби Паркінсона (L-dopa).
- 1979** — розпочалося зменшення чисельності сільського населення УРСР.
- 1979** — у Харкові відбувся Третій з'їзд фармацевтів УРСР, заслухано близько 30 доповідей (матеріали опубліковано російською мовою). Низку доповідей присвячено поліпшенню і впровадженню в практику нових методів аналізу лікарських речовин і отрут.
- 1979** — за даними перепису, населення України становило 49,8 млн. чоловік, у т. ч. українців — 74,9 відсотка, росіян — 19,4 відсотка.
- 1979** — у Нью-Йорку та Монреалі Українська Могилянсько-Мазепинська академія наук і Науково-дослідне товариство української термінології видали «Правописний словник української мови» за редакцією *Яр. Рудницького* і *К. Церкевича*. Словник підготувало Науково-дослідне товариство української термінології; містив медичні терміни.
- 1980, січень** — журнал «Лікарський вісник» (Чикаго; США) опублікував велику статтю д-ра *Андрія С. Оларчика* «До історії медицини та охорони здоров'я на Україні».

- 1980, 27—29 червня** — у Детройті (США) відбувся Двадцятий науковий з'їзд УЛТПА. В його програмі близько 20 наукових доповідей, які виголошували українською або англійською мовами. Взяли участь близько 100 українських лікарів.
- 1980, 30 вересня — 2 жовтня** — у Львові відбувся Шостий міжнародний симпозиум з інтерферону.
- 1980** — у Сан-Франциско засновано Відділ УЛТПА у Північній Каліфорнії, голова — д-р *Леонід Каменецький*.
- 1980** — у Чикаго (США) архівар і директор бібліотеки УЛТПА д-р *Павло Пундій* започаткував видання архівного збірника «Український медичний архів», який став цінним джерелом матеріалів до історії української медицини. Вийшло 13 томів.
- 1980—1985** — аптечну мережу УРСР забезпечували медикаментами 48 виробничих підприємств, у т. ч. 25 фармацевтичних фабрик обласних аптекоуправлінь і дві республіканські фабрики.
- 1981, 19 лютого** — більшовицька влада заарештувала і засудила лікаря-психіатра *Анатолія Корягіна* — консультанта-психіатра Московської робочої комісії з розслідування використання психіатрії у політичних цілях. Його покарано начебто за антирадянську агітацію і пропаганду, насправді за його виступи проти несправедливого засудження радянськими судами інакомислячих до відбування кари в «тюремно-психіатричних закладах», що часто були звичайними в'язницями.
- 1981, 2—3 травня** — у Щеціні (Польща) громада українських лікарів провела Перший медичний семінар українських лікарів у Польщі на тему: «З історії української медицини»; було заслухано 8 доповідей; взяли участь 16 лікарів та 5 студентів медицини. У подальших семінарах, які організував проф. *Г. Шумилович*, брали участь все більше лікарів. На П'ятому семінарі вирішено створити Українське лікарське товариство у Польщі.
- 1981, березень** — виповнилося 25 років «Лікарському віснику» — журналові Українського лікарського товариства Північної Америки, у той час — єдиному загальномедичному виданню у світі українською мовою. Вийшло 100 чисел журналу, близько 1 000 сторінок друкованого українською мовою слова, близько 500 наукових статей, багато історичних матеріалів. Важливе завдання журналу — зберігати та творити українське медичне назовництво (термінологію.) Він став речником української лікарської спільноти у вільному світі, а також лікарів України. Цей журнал — творіння трьох поколінь лікарів: тих, що народилися і здобули медичний фах на українських землях; лікарів, що народилися в Україні, але здобули спеціальну освіту в еміграції; а також тих, хто народилися і навчалися в еміграції. На сторінках журналу публікували свої праці молоді українські фахівці з найкращих наукових центрів Америки і Канади.
- 1981, березень** — у Лос-Анджелесі (США) засновано Відділ УЛТПА у Південній Каліфорнії, першу управу очолив д-р *Андрій Олесюк*.
- 1981** — у Харкові з ініціативи *Л. Т. Малої* організовано Філіал Українського НДІ кардіології ім. М. Д. Стражеска, згодом перетворено в Інститут терапії АМН України.
- 1982, 20 лютого** — в Нью-Йорку газета української еміграції опублікувала «Відкритий лист до лікарів-психіатрів у світі» доктора *Анатолія Корягіна*, засудженого на 12 років ув'язнення за виступи проти використання психіатрії у

- політичних цілях. У листі засуджено ганебну позицію деяких провідних радянських психіатрів (*А. Снежневський, Г. Морозов, Е. Бабаян*), які науково «обгрунтовують» використання психіатрії для ізоляції критиків режиму. Його підтримали лікарі і правозахисники *Леонід Терновський, Микола Плахотнюк, Зиновій Красівський, Альгірдас Статкевічус*.
- 1982, 27 березня** — у Філадельфії в Українському освітньо-культурному центрі відбулася Науково-популярна конференція про охорону здоров'я, яку організував Філадельфійський осередок НТШ, Відділ хемічно-біологічних і медичних наук, та Пенсільванський відділ Українського лікарського товариства. З доповідями виступили лікарі *Р. Дикий, М. Диміцький, І. Куйдич* та *Р. Максимович*.
- 1982, 15 травня** — у Вашингтоні на науковій конференції «Наука і технологія у 80-х роках», організованій Товариством українських інженерів Америки, виступила з доповіддю д-р *Ніна Строката-Караванська*, розповіла про репресії комуністичного режиму щодо науковців, про формування режимом «пролетарської» інтелігенції.
- 1982, 19 вересня** — українська лікарська діаспора відзначила 80-річчя доктора *Романа Осінчука*, одного з визначних лікарів, науковців і організаторів української медицини, спочатку у Львові, а після Другої світової війни — в еміграції у США. Ювілейні святкування організували Наукове товариство ім. Шевченка, Українське лікарське товариство Північної Америки та Нью-Йоркський відділ Українського патріархального товариства.
- 1982, 16—17 жовтня** — в Австралії у Сіднею відбувся Четвертий науковий з'їзд Українського лікарського товариства Австралії. За 6 років тов-во заслуhalo 37 рефератів та доповідей, влаштувало зустрічі, надавало фінансову допомогу. Головою обрано д-ра *Андрія Строкона*.
- 1982, жовтень** — у Сан-Франциско відбувся Двадцять другий науковий з'їзд УЛТПА, прочитано 16 наукових доповідей.
- 1982** — у Харкові відбувся з'їзд дитячих лікарів УРСР.
- 1982** — у Києво-Печерській лаврі поблизу церкви св. Миколи встановлено барельєф першого лікаря Київської Русі-України *Аганіма*.
- 1982** — Київський НДІ захворювань нирок та сечовивідних шляхів перейменовано у Київський НДІ урології та нефрології МОЗ УРСР.
- 1982** — очікувана тривалість життя в Україні становила для чоловіків 62, для жінок — 73 роки, набагато нижча, ніж в передових розвинутих країнах (у США відповідно 71,5 і 78,5 років). За тривалістю життя СРСР був на 32 місці у світі.
- 1982** — в Буенос-Айресі (Аргентина) надруковано книжку д-ра *Юліяна Мовчана* «Незабутнє і непростене» (187 с.) про трагічну історію родини батька автора між двома світовими війнами. Автор пише: «Моїм Родичам, нащадкам та землякам села Зорокова Черняхівського району Житомирської області з дружною приязню присвячую цей спогад».
- 1983, 27 травня** — у Нью-Йорку в Домі української культури відбулася «Жалобна Академія для вшанування жертв Великого Голоду в Україні в 1932—1933 роках в 50-ту річницю їхньої мученицької смерті». З доповіддю виступив д-р *Анатолій Лисий*. В цьому ж році д-р *Юліян Мовчан* опублікував в журналі «Новий шлях» статтю «Медичний аспект голодового голокосту».
- 1983, 15—16 жовтня** — у Щеціні (Польща) відбувся Другий медичний семінар українських лікарів на тему «Історико-соціологічні проблеми медицини»; заслухано 11 доповідей, взяли участь 27 лікарів та 9 студентів медицини.

- 1983** — у Києві з ініціативи *М. М. Амосова* на базі Київського НДІ туберкульозу і грудної хірургії створено Київський НДІ серцево-судинної хірургії МОЗ УРСР.
- 1984, 10—15 вересня** — у Мюнхені в приміщеннях Українського вільного університету (УВУ) відбувся Перший конгрес СФУЛТу, який відкрив його голова д-р *Ахіль Хрентовський*. Почесний голова СФУЛТу проф. *Роман Осінчук* виголосив доповідь «Роль українського лікаря в громаді»; впродовж трьох днів заслухано 16 наукових доповідей з різних ділянок медицини.
- 1984, 23—25 жовтня** — у Запоріжжі проведено Четвертий з'їзд фармацевтів УРСР, взяло участь понад 300 делегатів.
- 1984, листопад** — управа УЛТПА в Нью-Йорку підтримала колишнього дисидента *Павла Стокотельного*, чоловіка відомої дисидентки *Надії Світличної*, який голодував перед будинком Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку на знак протесту проти знущань в СРСР над політичними в'язнями.
- 1984** — на лівому березі Дніпра відкрито Київську міську лікарню швидкої допомоги, персонал її нараховував 1 400 чоловік; мала 15 відділів, 20 операційних блоків.
- 1984** — у Торонто відбувся П'ятнадцятий науковий з'їзд УЛТПА.
- 1984** — у Чикаго УЛТПА видало «Архівний збірник в світлу пам'ять д-ра *Юрія Липи* (1900—1944)» — у сорокаліття його геройської смерті.
- 1984** — у Полтаві відбувся Шостий з'їзд стоматологів України.
- 1984—1993** — заходами Канадського інституту українознавчих студій (Університет Альберти), Наукового товариства ім. Шевченка (Сарсель, Франція) та Канадського фонду українознавчих студій вийшла п'ятитомна англomовна «Encyclopedia of Ukraine» (понад 4500 с.), містить понад 300 статей про українських лікарів та науковців-медиків і близько 30 статей з різних питань української медицини.
- 1985, червень** — у Хмельницькому відбулася Восьма Республіканська історико-медична конференція; вирішено, що Наукове товариство істориків медицини УРСР повинно неухильно керуватися рішеннями XXVII з'їзду КПРС і постановами пленумів ЦК КПРС.
- 1985** — смертність населення в Україні становила 11 на 1000 населення, значно вища, ніж у передових розвинутих країнах (у США відповідно 8,7); смертність немовлят становила 31 на 1000 народжених живими (у США відповідно 10,4). За зниженням дитячої смертності СРСР посідав 50 місце в світі, після Мавританії і Барбадосу.
- 1985** — у Києві видано «Морфологічний словник медичної термінології (латинсько-українсько-російський)»; укладачі *О. В. Федотов*, *О. М. Очкуренко*, *К. М. Фенчин*, обсяг — 312 с.
- 1985** — у Києві вийшло 2-е вид. книжки *Н. К. Маєвської* «Медична служба в партизанських загонах», автор у роки Великої Вітчизняної війни була начальником медично-санітарної служби партизанського з'єднання під командуванням *С. А. Ковпака*.
- 1986, 26 квітня** — у Чорнобилі, за 100 км від Києва, сталася аварія на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) — найбільша в світі техногенна (радіоекологічна) катастрофа з непередбачуваними наслідками. В зовнішнє середовище викинуто щонайменше 50 млн. кюрі радіонуклідів (можливо в 1,5—3 рази більше). В атмосферу потрапило 50 тонн ядерного пального, радіоактивна хмара забруднила території багатьох країн, у т. ч. Фінляндію,

Швецію, Норвегію. В зоні радіоактивного забруднення в Україні є 1 500 населених пунктів, у яких проживає понад 1,5 млн. чоловік. Влада Москви та Києва намагалася приховати від свого народу і народів світу факт радіаційного забруднення. Режим *Щербицького* при потуранні тодішнього міністра охорони здоров'я УРСР *Романенка* провів 1 травня святкову демонстрацію та дитячі виступи під радіоактивними опадами. Наслідки катастрофи стали предметом вивчення медиків усього світу. Негативні зміни здоров'я населення України та меншою мірою сусідніх країн продовжуються.

- 1986, 26 квітня** — на ЧАЕС відразу після аварії першими медичну допомогу потерпілим з гострою променевою хворобою — пожежникам і рятувальникам — надавали лікар *Валентин Петрович Белоконь* і фельдшер *Олександр Скачок* зі станції швидкої допомоги м. Прип'яті (опісля лікувалися від променевої хвороби), лікарі *Володимир Єлагін* — завідувач терапевтичного відділу, *Клавдія Іванівна Старовойт* — начмед Поліської ЦРЛ, *Петро Романович Ярмолюк* — головний лікар Іванківської ЦРЛ, *Анатолій Петрович Миколаєнко* — головний лікар Чорнобильської санепідстанції, *Арнольд Францевич* і *Галина Павлівна Врублевські* — лікарі Поліської санепідстанції, *Валерій Юрійович Балаковський* — головний лікар Севастопольської станції швидкої допомоги, студенти Київського медичного інституту *Максим Драч*, *Вадим Пятак*, *Костянтин Лисовий*, *Костянтин Дахно*, *Володимир Бульда* та ін.
- 1986, 27 квітня** — о 14 год., із значним запізненням почато евакуацію населення Прип'яті; вже напередодні потужність експозиційної дози гамма-випромінювання на висоті 1 м від поверхні землі на вулицях міста становила 14—140 мілірентген/год, тобто в 700—7000 разів перевищувала природний фон; за 3 години з міста евакуйовано 50 000 чоловік. До цього партійна влада та секретар обкому КПУ *В. Маломуж* наказали проводити усі заплановані заходи, уроки, зібрання, спортивні імпрези, щоб неначебто уникнути паніки.
- 1986, 28 квітня** — появилася перша у світі інформація про приховувану радянським урядом катастрофу на ЧАЕС, здобута завдяки виявленню працівниками шведської атомної електростанції Форсмарк підвищеного рівня радіації біля станції та на усій території Швеції. За рішенням урядової комісії евакуйовано жителів 10-кілометрової зони ЧАЕС, згодом жителів 30-кілометрової зони; хворих з променевими ураженнями відправлено до Москви у клінічну лікарню № 6, де їм надали кваліфіковану допомогу; із США приїхали і значно допомогли спеціалісти з перешеплення кісткового мозку професори *Роберт Гейл* і *Тарасакі*.
- 1986, квітень** — у Харкові філіал Українського НДІ кардіології ім. М. Д. Стражеска, очолюваний *Л. Т. Малою*, реорганізовано в Харківський НДІ терапії, нині — Інститут терапії АМН України.
- 1986, 1 травня** — до 25-ї лікарні м. Києва доставлено з Чорнобиля першу групу хворих з променевими ураженнями, допомогу їм надавав лікар *Олександр Іванович Мостепан*; в Україні, в тому числі у Києві та районах поблизу Чорнобиля, за партійними вказівками проведено першотравневі демонстрації та спортивні виступи; влада продовжувала приховувати від населення масштаби і небезпеку наслідків аварії на ЧАЕС.
- 1986, 6 травня** — уряд і керівники Міністерства охорони здоров'я УРСР від першого дня аварії замовчували і злочинно приховували радіаційну загрозу населенню унаслідок аварії на ЧАЕС; виконуючий обов'язки міністра *А. М. Кас'яненко*, нехтуючи лікарським обов'язком, послухавши пішов на

поводу партійного керівництва, відкидав усі пропозиції деяких лікарів (*Ю. Щербака* та ін.) виступити з правдивою інформацією, дати належні рекомендації населенню. Міністр *А. Ю. Романенко*, повернувшись з відрядження в США, натомість став застерігати населення від «радіофобії», поради щодо приймання йоду й інших захисних заходів жителі Києва і України могли отримати тільки від зарубіжних радіостанцій.

- 1986, 22—26 вересня** — у Львові відбувся Двадцять другий з'їзд Українського фізіологічного товариства.
- 1986, 1 жовтня** — у Києві відкрито Науковий центр радіаційної медицини (НЦРМ) для вивчення наслідків аварії на ЧАЕС, підпорядковувався АМН СРСР; пізніше (1991) передано МОЗ України, перейменовано (1992) в Український науковий центр радіаційної медицини, підпорядкований МОЗ України, з 1993 р. увійшов до складу АМН України, складається з трьох установ: Інституту епідеміології і профілактики променевого ураження, Інституту клінічної радіології (має 10 спеціалізованих відділів на 300 ліжок і поліклініку) та Інституту експериментальної радіології; у ньому працює понад 1 100 співробітників, у т. ч. понад 120 докторів і кандидатів наук. Це головна установа в Україні з медичних проблем Чорнобильської катастрофи та питань радіаційної гігієни; очолює центр *А. Ю. Романенко*, обраний академіком АМН України.
- 1986, 16 листопада** — у найстарішому в Україні Львівському медичному інституті запроваджено Актівий день; відзначається щорічно в день урочистого відкриття 16 листопада 1784 р. Львівського університету із чотирма факультетами, в тому числі медичним; до 1990 р. проводився російською мовою, опісля — українською.
- 1986, 11—13 грудня** — у Львові відбувся Восьмий з'їзд акушерів-гінекологів УРСР; робоча мова — російська.
- 1986, 16—18 грудня** — у Львові відбувся Одинадцятий з'їзд гігієністів УРСР; робоча мова — російська.
- 1986** — в УРСР смертність (на 100 000 осіб) чоловіків від різних причин становила: хвороби системи кровообігу — 824,4 (тут і надалі для жінок — 590,6); новоутворення — 258,8 (126,4); травми і отруєння — 138,1 (36,5); хвороби органів дихання — 132,6 (51,6); хвороби органів травлення — 44,8 (19,2); інфекційні і паразитарні хвороби — 22,0 (5,8); хвороби сечостатевої системи — 16,5 (7,5); в перинатальному періоді — 10,2 (6,7); хвороби нервової системи і органів чуття — 9,6 (6,5); вроджені аномалії — 10,3 (8,6); від усіх причин разом для чоловіків — 1 480,1; для жінок — 870,4.
- 1986—1988** — у республіканському видавництві «Здоров'я» з 500 видань українською мовою видано 0,9 відсотка наукової літератури, 8,6 відсотка — виробничої та довідкової, 40,8 відсотка науково-популярної; усього 14,7 відсотка українських видань.
- 1986—2002** — після аварії на Чорнобильській АЕС міністрами охорони здоров'я УРСР, а пізніше України, впродовж короткого часу були *Ю. П. Спіженко*; *В. І. Мальцев*, *О. С. Короленко*, *В. О. Бобров*; *А. М. Сердюк*; *Р. В. Богатирьова*; *В. Ф. Москаленко*.
- 1986** — у Києві в медичних закладах — НДІ професійних захворювань, комунальної гігієни та гігієни харчування — створено засекречені Перші відділи, що контролювалися органами КДБ; їх завдання — досліджувати проблеми наслідків аварії на ЧАЕС без можливості відкрито доповідати і публікувати результати досліджень.

- 1986** — у Трускавці з ініціативи проф. *Володимира Козявкіна* відкрито Інститут медичної реабілітації та Реабілітаційний центр для лікування хворих дитячим церебральним паралічем, вертебральних синдромів, артрозів та інших ортопедичних і неврологічних розладів; Інститут став відомим у світі, щорічно в ньому лікується понад 1 500 пацієнтів з України і понад 20 країн світу. За розробленим тут методом нейрофізіологічної реабілітації пролікувалися понад 10 тис. хворих із хронічними ураженнями нервової системи, у тому числі 6 тис. — з Німеччини, Австрії, Швейцарії, Греції, Франції, Іспанії, США та ін. Спосіб нейрофізіологічної реабілітації під назвою «*die Kozijavkin Methode*», входить у четвірку найефективніших методів реабілітації ДЦП у світі.
- 1987, січень-квітень** — радянська преса майже повністю замовчувала проблеми і медичні наслідки аварії на ЧАЕС, публікувала статті про повну відсутність шкідливого впливу радіації на здоров'я людини; у Києві офіційні особи продовжували вводити в оману населення столиці і всієї України щодо небезпеки радіаційного ураження, дезінформували населення такі офіційні службові особи, як *А. М. Кас'яненко* — головний державний санітарний лікар УРСР, *М. Шандала* — директор Київського НДІ загальної і комунальної гігієни, академік АМН СРСР, *І. Р. Лось* — завідувач лабораторії цього ж НДІ, *В. П. Антонов* — начальник управління МОЗ УРСР, професор-фізик *І. А. Ліхтарьов*, заступник міністра ОЗ УРСР — *А. Н. Зелінський*, заступник директора новоствореного у Києві Центру радіаційної медицини АМН СРСР — *О. А. П'ятак*; народ їх називав «чорнобильськими соловейками».
- 1987, 24 квітня** — у Львові у 8-й лікарні у відділі поєднаної травми під керівництвом хірурга, головного лікаря, *Ростислава Тимощука* група лікарів провела першу в Західних областях операцію реплантації відірваної нижньої кінцівки у молодій жінки; сформовано центр реконструктивної хірургії кисті, досі здійснено близько 20 таких операцій.
- 1987, 5 березня** — у Відні у першій університетській клініці відбулася Конференція з медичних проблем Чорнобиля; виступив проф. д-р *Роберт Гале* із США як спеціаліст з лікування кісток.
- 1987, 2—3 липня** — у Львові проведено всесоюзну нараду з вищої медичної та фармацевтичної освіти; виступили міністр охорони здоров'я СРСР *Є. І. Чазов* та перший секретар обкому партії.
- 1987, 29 вересня — 1 жовтня** — у Львові відбувся Четвертий з'їзд ендокринологів УРСР.
- 1987, 17—19 жовтня** — лікарі УРСР брали участь у Всесоюзному з'їзді лікарів СРСР.
- 1987, жовтень** — родина доктора *Володимира Івановича* (1905—1984, уродженця Чернівців) та його дружина *Євгенія Іванович* із США передали 100 000 ам. доларів на створення наукового фонду Івановичів при українському науковому осередку в Гарвардському університеті (США).
- 1987** — в УРСР захворюваність інфекційними хворобами становила: черевний тиф — 0,8 (на 100 000 населення); паратифи А,В,С, — 0,1; гострі кишкові інфекції — 303,7 (у т. ч. бактеріальна дизентерія — 77,9); вірусний гепатит — 177,7 (у т. ч. сироватковий — 27,3); дифтерія — 0,17; кір — 74,8; коклюш — 4,6. Захворюваність злоякісними новоутвореннями становила 292,6 (в СРСР — 233,9); венеричними захворюваннями: сифіліс 5,7 (2 128 чоловік), гостра і хронічна гонорея — 73,5 (37 578 чоловік).

- 1987** — в УРСР народжуваність (на 1 000 населення) становила 14,8; померло — 11,4; приріст становив 3,4 (загалом в СРСР відповідно 19,8; 9,9 і 9,9). Дитяча смертність становила 14,5 (в СРСР — 25,4). Очікувана тривалість життя становила для чоловіків 66,5, для жінок 74,9 років, для усіх разом — 70,1 років.
- 1987** — у Тернополі відбувся З'їзд дитячих лікарів УРСР.
- 1987** — в Одесі відбувся Десятий республіканський з'їзд травматологів-ортопедів, головою тов-ва обрано *К. С. Тернового*.
- 1987** — медичну допомогу сільському населенню України надавали 42 обласні лікарні для дорослих і дітей, 628 районних лікарень, 1 440 дільничних лікарень, понад 1 300 сільських лікарняних амбулаторій, 16 000 фельдшерсько-акушерських пунктів, понад 4 000 медичних профілакторіїв при тваринницьких фермах колективних господарств і радгоспів.
- 1987** — новопризначений міністр охорони здоров'я СРСР *Є. І. Чазов* опублікував плани реформування охорони здоров'я, висловив стурбованість низьким рівнем медичної служби в деяких околицях країни: близько третини районних лікарень не має теплої води, 27 відсотків не мають водопроводів, бракує ліків, перев'язувальних матеріалів. Видатки потрібно підняти до 2000 року з 4 відсотків до 6 відсотків загального державного доходу.
- 1987** — помер *Андрій Снежневський* — професор-психіатр, академік Академії медичних наук СРСР, директор створеного 1981 р. «Всесоюзного наукового центру психічного здоров'я»; відомий тим, що на замовлення режиму висунув теорію «повільно текучої шизофренії», симптомом якої може бути «стремління добиватися зміни існуючого суспільного ладу», «заперечення дійсності». Ця теорія послужила «науковим» прикриттям для створення органами КДБ тюремно-психіатричних закладів та запроторення до них сотні правозахисників і політичних опонентів. Місце *Снежневського* обійняв *Марат Вартамян*, якого звинувачували в плагіаті, аморальності, адміністративному бандитизмі.
- 1987—1988** — у Львівському медичному інституті кафедра управління охороною здоров'я під керівництвом *Я. Базилевича* розробила концепцію та професіограму сімейного лікаря, його медичної сестри і менеджера сімейної медицини, опрацьовані програми підготовки та перепідготовки сімейних лікарів.
- 1988, 10 лютого** — у Львові Міжнародний центр ВОЗ з первинної медико-санітарної допомоги (ПМСП) та Львівський медичний інститут провели міжнародний семінар ВОЗ «Міжсекторальне співробітництво і участь населення в первинній медико-санітарній допомозі».
- 1988, травень** — у Києві відбулася Міжнародна конференція «Медичні аспекти аварії на Чорнобильській АЕС», чимало радянських медиків намагалося применшити небезпеку радіаційного ураження, турбувалися більше поширенням «радіофобії», майбутнім атомної енергетики, ніж здоров'ям народу.
- 1988, 1—7 липня** — у Відні відбувся Другий науковий конгрес СФУЛТУ, який відкрив його президент д-р *Ахіль Хрептовський*; до ділової президії входили *Мирослав Коленський*, *Павло Пундій*, *Леонід Мостович*, *Юрій Грицеляк*, секретар — *Зоя Крассер*. Проф. *Роман Осінчук* виголосив доповідь «Медицина XI—XII століть в Русі-Україні». Впродовж трьох днів заслухано 27 наукових доповідей про найновіші досягнення в різних ділянках медицини. Також вшанували 1000-ліття хрещення Русі-України. В зв'язку з процесами перебудови в СРСР виникла пропозиція наступний конгрес провести в Україні.

- 1988, серпень-листопад** — у Чернівцях серед дітей поширилося невідоме захворювання, зареєстровано 132 випадки з такими ознаками: облісіння, розлади органів дихання, психоневрологічні порушення. Досліджували фахівці Чернівців, Києва, Львова, Москви, закордонні, однак їхня робота затруднялася засекреченням багатьох даних. Урядова комісія, до складу якої входили київські та московські представники, в тому числі академіки *В. П. Кухар*, *А. Ю. Романенко*, 5. 12. 1988 р. подала в ЦК КПУ та урядові «цілком секретно» звіт, в якому багато місця займає інформація про роботу органів МВД і КДБ в зв'язку з стихійними мітингами та виступами переляканого населення. Найповніші дослідження провели *Д. Зербіно* і *А. Сердюк* (1998), встановивши що найімовірніша причина — забруднення довкілля талієм та важкими металами; вони дали хворобі назву «чернівецька хімічна хвороба». За 10 років усі діти практично виздоровіли.
- 1988** — у Києві відкрито Науково-дослідний інститут соціальної гігієни та управління охороною здоров'я.
- 1988** — у Києві з ініціативи *М. М. Сергієнка* відкрито Республіканський центр мікрохірургії зору (нині — Центр мікрохірургії ока).
- 1988** — у Києві створено службу і Центр термодіагностики.
- 1988** — в Україні нараховувалося 221,7 тис. лікарів і 593,8 тис. середнього медичного персоналу; кількість лікарняних ліжок — 687,5 тис., на 10 000 чоловік відповідно: 43,1; 115,5; і 133,7. 60 відсотка лікарів — жінки. Найбільше забезпечення лікарями — на 10 000 чоловік населення — у м. Києві (81,5), Кримській (62,7), Одеській (51,6), Харківській (48,6), Львівській (47,1) областях; найменше — в Хмельницькій (31,6), Сумській (31,8), Рівненській (31,7), Чернігівській (32,7), Житомирській (33,2) областях. Забезпеченість населення лікарняними ліжками (на 10 000 чоловік населення) найбільша в Кримській області (144,1), м. Києві (142,0), Волинській (128,1), Одеській (126,2), Донецькій (121,0), Кіровоградській (119,4), Вінницькій (118,7), Харківській (108,6) областях; найнижча — в Закарпатській (99,1), Чернівецькій (103,4), Хмельницькій (103,6), Рівненській (104,7), Миколаївській (105,3), Житомирській (106,7) областях. На гострі кишкові інфекції хворіли 161,2 тис. чоловік, на черевний тиф і паратифи — 299 чоловік; на скарлатину — 33,8 тис.; коклюш — 5,4 тис.; кір — 10,3 тис.; грип — 16,2 тис.; вірусний гепатит — 89,0 тис.; правець — 85 чоловік, дифтерію — 81. Хворих на злоякісні пухлини — 695,2 тис. Тимчасова непрацездатність становила 975 днів на 100 працюючих. Відпочивало і лікувалося у санаторіях і установах відпочинку 11 534 000 чоловіки.
- 1988** — у Києві створено Музей-аптеку у відбудованому приміщенні найстарішої Києво-Подільської аптеки, заснованої у 1728 р. німецьким колоністом *Йоганном Гейтером*; пізніше багато років належала родині *Бунге*, в якій було чимало видатних фахівців-фармацевтів.
- 1988** — Київське медичне видавництво «Здоров'я» пропонувало 28 книг наукової літератури і посібників для лікарів і науковців УРСР; всі — російською мовою.
- 1989, 9 лютого** — у Львівському державному медичному університеті відкрито кафедру дитячих інфекційних хвороб, очолила її доктор медичних наук *А. І. Мостюк*.
- 1989, лютий** — у Львові засновано всеукраїнський часопис «Галицька аптека», видавець — фірма «Едельвейс», редактор *Любомира Салюк*.

- 1989, березень** — під впливом економічного тиску влада СРСР погодилася допустити делегацію із 18 членів Асоціації американських психіатрів для відвідання психіатричних шпиталів та з'ясування справи використання їх для ізоляції політичних в'язнів. Делегація заявила, що в СРСР тривають порушення правил примусового поміщення хворих у психіатричні лікувальні заклади і застосовуються методи лікування, які на Заході вже давно визнані безпідставними. Діагноз шизофренії і далі широко використовується для позначення такої поведінки, яка у вільному світі не вважається відхиленням від норми; широко застосовують психотропні засоби, що викликають у пацієнтів сильні болі, не даючи ніякого лікувального ефекту. Делегація представила список 32 осіб, які були поміщені в психіатричні лікарні, не будучи хворими.
- 1989, 24—25 червня** — у Щеціні (Польща) відбувся Четвертий медичний семінар українських лікарів на тему «Ставлення лікарів до актуальних проблем загрози здоров'ю і життю людини в сучасному світі»; взяли участь 36 лікарів і 11 студентів медицини. На семінар прибули гості з України, Австрії та Швеції. Виступили доктори медицини *Іван Душкевич*, *Григорій Шумилович*, усього заслухано 12 доповідей. Проведено підготовку до створення Українського лікарського товариства в Польщі.
- 1989, 1—3 липня** — у Чикаго під час Двадцять дев'ятої наукової конференції УЛТПА організовано виставку українського екслібриса, зокрема продемонстровано 116 медичних екслібрисів, які зібрав архівар УЛТПА д-р *Павло Пундій*. У з'їзді брав участь професор *Любомір Пиріг* з Києва, головний нефролог МОЗ УРСР, заступник директора Київського інституту урології.
- 1989, 28 серпня—7 вересня** — у Києві відбулася міжнародна робоча нарада «Математичне моделювання в імунології і медицині».
- 1989, 3—5 жовтня** — у Львові відбувся Сьомий з'їзд стоматологів УРСР; ряд доповідей зроблено українською мовою.
- 1989, 21 жовтня** — у Львові проходили установчі збори українських науковців, письменників, митців, які ухвалили рішення про відновлення діяльності Наукового товариства ім. Шевченка (розпущеного більшовиками у січні 1940 року). У зборах взяли участь лікарі *М. Дубовий*, *О. Кіцера*, *М. Коржинський*, *С. Мартинів* та ін. *Я. Ганіткевич* розповів про роботу Лікарської комісії НТШ та представив програму її відновлення.
- 1989, 26—28 жовтня** — в Ужгороді — Берегове проведено Сьомий білатеральний Симпозіум СРСР і ЧССР.
- 1989, 21 листопада** — у Львівському медичному інституті відбулося засідання ініціативної групи, на якому вирішено створити Лікарську комісію НТШ, обговорено і схвалено програму її діяльності. Головою Комісії обрано професора *Ярослава Ганіткевича*.
- 1989** — за даними перепису населення України становило 51,9 млн. чоловік, у т. ч. українців — 73,6 відсотка, росіян — 21,1 відсотка.
- 1989** — в Україні в підпорядкуванні Міністерства охорони здоров'я було 15 вищих медичних шкіл та 38 медичних науково-дослідних інститутів; у них працювали 10 690 наукових та науково-педагогічних співробітників, у тому числі 1 255 докторів і 5 997 кандидатів наук; щорічно виконувалися дослідження з 1 200 наукових медичних тем. Медичні наукові дослідження проводили також установи союзного та іншого підпорядкування.
- 1989** — у Києві відновлено Інститут соціальної гігієни і управління охороною здоров'я; очолив його *А. Р. Уваренко*.

- 1989** — лікарі та вчені УРСР взяли участь у Міжнародній конференції з фотодинамічної терапії (Болгарія), Двадцять п'ятому з'їзді хірургів Чехо-Словацької СР.
- 1989** — у Львові відбувся Сьомий з'їзд стоматологів України.
- 1989** — у Києві Верховний Суд УРСР реабілітував засуджених у 1930 р. за сфабрикованою ГПУ справою «СВУ» і розстріляних 1937 р. професорів Київського медичного інституту *Володимира Удовенка, Олександра Черняхівського, Володимира Підгаєцького*, а також старшого асистента *Аркадія Барбара* та засудженого *Миколу Кудрицького*. В постанові сказано: «Припинити справу за відсутністю складу злочину».
- 1989** — у Києві засновано російськомовний науково-популярний журнал «Здоровье и питание», засновник і видавець — ИЦ «Медпроминфо», гол. ред. — *В. Бондаренко*; поодинокі матеріали публікує українською мовою.
- 1989** — у Києві створено Медичну комісію Народного Руху України, до якої входили *С. Гаврилюк, В. Городинський, В. Івасюк, С. Нечаїв, Л. Пиріг, О. Ціборовський* та ін., активно працював у ній *В. Маргітич* із Української Гельсінської Спілки (УГС).
- 1989—1990** — у Москві вийшла «Коротка медична енциклопедія» («Краткая медицинская энциклопедия») у 3-х томах; гол. ред. акад. *Б. В. Петровський*. В статті *Н. І. Чикаленка* «СРСР» наведено дані про населення, охорону здоров'я і захворюваність в УРСР.
- 1990, 21 січня** — в «Українській хвилі» на честь 72-х роковин Злуки ЗУНР і УНР у живому ланцюзі єднання на трасі Івано-Франківськ—Львів—Київ біля Золочева стояли з національною символікою сотні лікарів, студентів медицини, науковців. Багато лікарів та медичних працівників були у групах, які вийшли до траси «Української хвилі» з інших районів і областей.
- 1990, 12 лютого** — Лікарська комісія НТШ у Львові звернулася до МОЗ УРСР та Ради Міністрів УРСР з вимогою відновити видання українською мовою «Медичного журналу» та часопису «Українські медичні вісті».
- 1990, 17 лютого** — вперше в історії Української РСР до Києва із США прибув літак із ліками, вітамінами, продуктами харчування, одягом, які українці в Канаді та США зібрали або закупили для дітей, що потерпіли від Чорнобильської катастрофи. 82 тонни вантажу супроводжувала делегація, яку очолював голова фонду «Діти Чорнобиля» *Тарас Гунчак*, уродженець Тернопільської області, професор Ратгерського університету. Члени делегації *Надія Матковська, Ірен Лабенська* та *Ярослав Шудрик* побували у Львові, куди привезли частину дарунків дітям із уражених районів, що тут оздоровлювалися.
- 1990, 19 березня** — у Львівському медичному інституті з ініціативи Лікарської комісії проведено багатолюдну зустріч з професором Сорбони *Аркадієм Жуковським* — директором Інституту Енциклопедії українознавства, Президентом Європейського осередку НТШ. Уперше в стінах вузу УРСР виступив представник національної науки із діаспори, якій багато років вішали ярлики «буржуазних націоналістів, лютих ворогів українського народу».
- 1990, 28 квітня** — у Львові в Актовому залі Медичного інституту відбулася установча конференція Українського лікарського товариства. Рішенням близько 300 делегатів — лікарів Львова та області — відроджено УЛТ, створене у Львові 1910 р. та ліквідоване більшовиками 1939 р. Головою Управи УЛТ обрано професора-отоларинголога *Олександра Кіцєру*. Новообрані голова та керівники УЛТ дали присягу на Святому Письмі і Національному прапорі України.

- 1990, 28 квітня** — у Щеціні відбулася установча конференція Українського лікарського товариства у Польщі (УЛТУП), головою обрано д-ра *Юрія Стабішевського*. Після його смерті головою став проф. *Григорій-Ігор Шумилович*.
- 1990, 4 травня** — у Львові з ініціативи Лікарської комісії Наукового товариства ім. Шевченка, регіональної організації «Меморіал», комітету захисту Української Греко-Католицької Церкви та товариства «Милосердя» в актовому залі Медичного інституту відбувся перший за післявоєнний час вечір-конференція пам'яті митрополита *Андрея Шептицького*. Вечір вели митрополит *Володимир Стернюк*, професори *Олександр Кіцера* та *Юрій Туркевич*. У конференції брали участь владика *Филимон Курчаба*, *Юліян Вороновський*, отець *Тарас* (Канада), сестра-василіанка *Тереса Сапун* (Югославія), голова Світової федерації українських лікарських товариств (СФУЛТ) д-р *Ахіль Хрентовський* (США), д-р *Володимир Барвінський* (Канада).
- 1990, 27 травня** — у Києві в залі Науково-дослідного інституту ортопедії і травматології відбулася Перша установча конференція Київської крайової організації Української медичної асоціації (УМА), на основі якої пізніше сформувалося Всеукраїнське лікарське товариство (ВУЛТ).
- 1990, 9 червня** — у Львові за великої участі громадськості та духовенства відбулися установчі збори українського добродійного товариства «Народна лікарня», на яких вирішено відновити Товариство, ліквідоване більшовиками 1939 р.
- 1990, 9 червня** — в Куритибі (Бразилія, штат Парана) відбулися установчі збори УЛТ Бразилії, яке заснували 13 українців-лікарів. Входить до СФУЛТу.
- 1990, 17 червня** — засновано Українське медичне товариство у Великобританії (УМТВБ), голова управи — д-р *Орест Мулька*.
- 1990, 28—29 червня** — у Львові проведено Республіканську наукову конференцію «Діопластичні захворювання скелета у дітей та підлітків».
- 1990, 30 червня** — у Києві відбувся Перший установчий з'їзд Української медичної асоціації (УМА), в якому брали участь 146 делегатів із 17 областей України; вирішено назву товариства змінити на «Всеукраїнське лікарське товариство» (ВУЛТ); до правління обрано *Любомира Пирого* (голова), *Гелія Аронова*, *Сергія Гаврилюка*, *Валерія Городинського*, *Едвіна Задорожного*, *Віктора Маргітича*, *Олега Мусія*, *Станіслава Нечаєва*, *Костянтина Тринуса*, *Олега Ціборовського*, *Валерія Чмиря*; ухвалено закликати до лікарської громадськості.
- 1990, червень** — за даними Міністра охорони здоров'я УРСР *Ю. П. Сніженка*, внаслідок Чорнобильської катастрофи потерпіло 1 400 000 жителів України; на ураженій території молоко забруднене радіонуклідами на 80 відсотків, м'ясо — 20 відсотків, зелень — 5—10 відсотків.
- 1990, червень** — засновано Українське лікарське товариство Чехо-Словаччини (УЛТ ЧС), до якого входить кількадесят лікарів і студентів-медиків. Управу очолив д-р *Ярослав Баб'юк*.
- 1990, 31 серпня** — у Львові вперше у медичних вузах УРСР оновлено церемонію прийняття присяги лікаря та присяги провізора випускниками медичного інституту. З тексту присяги вилучено заідеологізовані фрази, натомість відображено загальнолюдські цінності. Церемонія почалася підняттям національного синьо-жовтого прапора та державного прапора під звуки національного гімну «Ще не вмерла України». Під звуки стрілецької пісні «Червона калина» випускники поклали квіти біля пам'ятника полеглим лікарям. Церемонія присяги закінчилася виконанням гімну «Боже, великий, єдиний».

- 1990, серпень** — у Києві (3—10) та у Львові (10—17) відбувся Третій Конгрес СФУЛТу, вперше в Україні; організатори — *Ахіль Хреттовський, Мирослав Коленський, Павло Джуль, Ярослав Барвінський, Леонід Мостович* та ін. В його роботі брало участь 817 делегатів, у т. ч. 230 лікарів із США, Канади і ще 8 країн. У програмі були такі секції: серцево-судинні захворювання, нервові та психічні захворювання, хірургія, акушерство і гінекологія, соціальна медицина, медико-біологічні проблеми Чорнобиля та ін., на 16 наукових засіданнях виступило 185 доповідачів. Гості відвідали лікувально-профілактичні установи Києва та Львова, мали цікаву культурну та соціальну програму; на відкритті Конгресу в Київському театрі опери та балету ім. Шевченка вперше пролунав національний український гімн. Учасники конгресу взяли участь в Панахиді на могилах *Василя Стуса, Олекси Тихого і Юрія Литвина*.
- 1990, 11 серпня** — у Львові на вул. Кармелюка, 3, в будинку, де жив і працював (1923—1943 рр.) видатний український лікар *Мар'ян Панчишин*, під час Третього конгресу СФУЛТу відбулося урочисте відкриття Медичного музею-архіву ім. М. Панчишина, відслонено меморіальну таблицю роботи скульптора *Р. Романчука*. Значну частину експозиції присвячено життю і діяльності лікаря, містить його особисті речі, інструменти, документи, книги з його бібліотеки. Тепер — Музей історії галицької медицини ім. М. Панчишина, домівка УЛТ у Львові (Дім Панчишина).
- 1990, серпень** — у Києві засновано часопис «Ваше здоров'я», співзасновники МОЗ України, ЦК профспілки працівників охорони здоров'я України та колектив редакції; головний редактор — *М. П. Берник*. Віднедавна виходить двома варіантами — для населення та для медичних працівників. Газета для медичних працівників містить такі рубрики: управління охороною здоров'я; охорона здоров'я: реформи і наслідки; нові медичні технології; на допомогу лікареві; лікарська справа; на службі здоров'я; особистості; щоденник практичного лікаря; оздоровниці України; незвичайний ракурс, духовність, мораль, цікаво про різне. На сьогодні — єдиний загальноукраїнський лікарський часопис.
- 1990, серпень** — у Києві вийшло перше число часопису «Вісник Всеукраїнського лікарського товариства»; видано три числа.
- 1990, вересень** — у Львові на базі обласної дитячої спеціалізованої лікарні лікар *Геофіл Підлісецький* з допомогою українських лікарів діаспори *Петра Козицького* та *Романа Дашівця* організував перший у західних областях артрологічний відділ; з 1993 р. перенесено до Львівського шпиталю інвалідів війни і репресованих ім. Ю. Липи, розширений до 65 ліжок; до кінця 2000 р. здійснено понад 600 ендопротезувань кульшових та колінних суглобів, понад 1 000 артроскопічних втручань.
- 1990, 4—5 жовтня** — у Львові відбулася Одинадцята Всесоюзна конференція з трансплантації серця, печінки, нирок і підшлункової залози.
- 1990, 13 жовтня** — в Івано-Франківську пройшла зустріч Українських лікарських товариств Івано-Франківської та Львівської областей. З доповідями виступили професори *О. Кицера, Я. Ганіткевич, А. Омеляшко, Й. Библюк*, лікарі *О. Рудавська, Ю. Дашо, З. Гельнер, О. Олійник, І. Томенко*.
- 1990, 24—26 жовтня** — у Києві відбувся Четвертий всесоюзний симпозіум з міжнародною участю «Імунологія, репродукція».
- 1990, жовтень** — у Житомирі почав виходити часопис «Народний лікар», газета Української асоціації народної медицини, головний редактор — *А. Ф. Журавський*.

Розрахована на широке коло читачів, висвітлює насамперед проблеми нетрадиційної медицини.

- 1990, грудень** — у Києві засновано російськомовний журнал «Проблеми старіння і довголіття», головний редактор *В. В. Безруков*, заступник гол. редактора *Н. С. Верхратський*.
- 1990** — в Україні народилося 129 332 дитини з аномаліями розвитку різних органів (11,6 на 1 000 дітей). Наступного року рівень поширеності аномалій зріс до 12,5. Мали вади, що можуть бути оперативно виправлені, 55—56 відсотків дітей.
- 1990** — у Торонто д-р *Тарас Мицик* організував добродійний фонд «Діти Чорнобиля», в якому беруть участь бізнесмен *Мирослав Івасиків*, єпископ *Ізидор Борецький*.
- 1990** — в Україні народжуваність становила 12,7 на 1 000 мешканців, смертність — 12,1. Далі знижується народжуваність, що почалося ще на початку 1980-х років; за останні 5 років народжуваність зменшилася на 18 відсотків, смертність зросла на 9 відсотків; природний приріст населення зменшився від 4,4 до 0,5 на тисячу населення (на 89 відсотків). В 15 областях смертність перевищила народжуваність, зокрема, у Чернігівській (приріст населення — 2,1), Сумській (відповідно —1,7), Полтавській (—1,3), Кіровоградській (—1,1), Черкаській (—0,7), Харківській (—0,1). Особливо критичне становище щодо приросту населення є у сільських місцевостях.
- 1990** — у Полтаві в медичному стоматологічному інституті для студентів випускних курсів запроваджено навчальний курс фітотерапії.
- 1990** — у Києві в філії Харківського НДІ ім. В. П. Протопопова створено відділ інформотерапії, згодом сформовано Науково-практичний медико-біологічний центр «Інформотерапія» (1991), засновано наукове видання з проблем інформотерапії (1994).
- 1990** — видано книжку *З. Е. Болтарович* «Народна медицина українців» (Київ: Наукова думка.— 230 с.).
- 1990** — засновано Асоціацію психіатрів України, яку очолив лікар-дисидент *Семен Глузман*; при ній почала діяти Експертна комісія, яка у рік допомагає понад 1 000 особам у питаннях, пов'язаних із захистом майна і громадянських прав людей. Асоціація видає книги, перекладені з інших мов, випускає професійні журнали, створила велику бібліотеку, заснувала премію ім. М. Танцюри для українських психіатрів.
- 1990** — від виробничих і побутових травм, убивств, самогубств, отруєнь алкоголем загинуло 135,6 особи на кожних 100 000 населення України.
- 1990** — лікарі та науковці-медики України взяли участь у багатьох міжнародних форумах, зокрема, Шістнадцятому конгресі нефрологів НДР (Магдебург), Восьмому європейському конгресі анестезіологів (Польща), П'ятому конгресі європейської асоціації акушерів-гінекологів (Греція), Першому конгресі нефрологів Болгарії, Європейському інтенсивному семінарі з судинної хірургії (Австрія), Четвертому інтернаціональному симпозіумі з трансплантації частини підшлункової залози (Югославія), Конгресі хірургічної гастроентерології (Індія).
- 1990** — почалося скорочення чисельності жителів міст України; скорочення чисельності сільських жителів зареєстровано ще 1979 р.
- 1990** — у Києві у видавництві «Дніпро» вийшла книга *Гелія Снегір'ова* «Набої для розстрілу (Ненько моя, ненько)», в якій описано сфабрикований ГПУ

процес «СВУ», у котрому серед 45 українських інтелігентів засуджено лікарів і професорів *О. Черняхівського, В. Підгаєцького, В. Удовенка, В. Кудрицького, А. Барбара*.

- 1990** — наслідки Чорнобильської катастрофи в Україні спричинили 5 000 померлих та 50 000 хворих. До медичних наслідків належали: ураження щитовидної залози — близько 1,5 млн. чоловік, прогнозувалося збільшення у 5 разів раку щитовидної залози; різке збільшення захворюваності на лейкемію; збільшення онкологічних захворювань; зниження противірусного імунітету, що призводить збільшення частоти і тривалості різних захворювань; збільшення кількості вроджених дефектів унаслідок ураження генетичних механізмів. Кількість осіб, потерпілих після катастрофи, досягнула 4,5 млн. чоловік.
- 1991, січень** — у Львові відновлено видання газети «Народне здоров'я», яка виходила з 1937 по 1939 р., у якому її заборонили більшовики, як «націоналістичне видання».
- 1991, 7 березня** — у газеті «Голос України» опубліковано відкритий лист групи вчених Голові Верховної Ради України *Л. Кравчуку* про необхідність затвердження програми збереження генофонду України та скликання наукової конференції з цієї проблеми під егідою комісії з питань здоров'я людини.
- 1991, 23—28 травня** — в Івано-Франківську відбувся Перший європейський конгрес Українських лікарських товариств, який організувало УЛТ Івано-Франківщини. Наукова програма охоплювала доповіді з історії української медицини, про мораль і етику українського лікаря, екологію Карпатського регіону та підготовку лікарів. Заслухано 48 доповідей з України та 11 з інших країн. Здійснено велику культурну програму, гості відвідали Манявський Скит.
- 1991, 27—30 червня** — у Чикаго відбулася Тридцять перша наукова конференція УЛТПА, відзначено 40 років існування цієї організації.
- 1991, липень** — в Україні розпочато виконання державної національної програми «Діти Чорнобиля», в якій брали участь Київський НДІ педіатрії, акушерства і гінекології (головний заклад); ще 6 НДІ та 3 медичні інститути; виконавці програми співпрацюють з багатьма науковими закладами України, а також Швейцарії, Фінляндії, Японії, Англії.
- 1991, 19 вересня** — у Києві відроджено Києво-Могилянську академію як самоврядний (недержавний) університет. У вересні 1992 р. здійснено перший набір спудеїв (студентів). 1994 р. отримала IV рівень акредитації як «Національний університет Києво-Могилянська академія». Має 3 факультети; на природничому є спеціальності з екології та радіобіології.
- 1991, 25 вересня** — після розпаду СРСР та припинення існування Всесоюзного товариства істориків медицини в Луганську проведено розширений пленум Всесоюзного товариства який переведено на Установчий з'їзд, на ньому правонаступницею Всесоюзного товариства визнано Конфедерацію істориків медицини (міжнародну) — КІММ — з розміщенням керівних органів у Москві, при чому Конфедерація істориків медицини України має бути відділенням КІММ. Статут КІММ московська влада затвердила 1992 р.
- 1991, 27 вересня** — у Львові в Актівому залі Львівського медичного інституту відбулася Наукова конференція, присвячена 130 роковинам з дня народження *Євгена Озаркевича* — одного із засновників української медичної науки. З доповідями виступили *Я. Ганіткевич, Ю. Туркевич, Ю. Дашо, І. Даценко, І. Яворський*. На будинку колишньої «Народної лічниці», яку заснував

Є. Озаркевич, відкрито пам'ятну таблицю; вулиці, на якій розташована лікарня, надано ім'я *Є. Озаркевича*; в архикатедральному соборі св. Юра відправлено по ньому Панахиду.

- 1991, 10—11 жовтня** — у Києві пройшов міжнародний симпозіум «Експериментальна робота та утримання лабораторних тварин».
- 1991** — Київський медичний інститут відзначив 150-річчя від дня заснування; за весь час випущено 55 982 лікарі; в Інституті навчається понад 5 500 студентів, у тому числі понад 800 громадян із 70 країн світу; серед викладачів 120 докторів і 553 кандидати наук, 10 академіків, 38 лавреатів Державних премій; 42 клінічні бази нараховують 8 835 ліжок.
- 1991** — в Україні було 228,9 тис. лікарів — 44,2 на 10 000 населення; середніх медичних працівників було 614,5 тис.— 118,6 на 10 000 населення. Лікарняних ліжок було 700,3 тис.— 135,2 на 10 000 населення.
- 1991** — кількість померлих в Україні на 35 000 перевищила кількість народжених, демографічна статистика України вперше зареєструвала від'ємний приріст населення (–0,8%), тобто вимирання його.
- 1991** — в Україні було 2 464 аптеки.
- 1991** — у Львові відновлено видання «Лікарського збірника» Наукового товариства ім. Т. Шевченка, заснованого *Євгеном Озаркевичем* у 1898 р. До редакційної колегії «Нової серії» «Лікарського збірника» входили: *Ярослав Ганіткевич* (голова), *Михайло Дубовий*, *Михайло Подільчак*, *Анна Рудницька* (секретар). У першому томі нової серії, присвяченому 130-й річниці від дня народження *Євгена Озаркевича*, опубліковано Відозву до лікарської громадськості, статтю про *Євгена Озаркевича* — фундатора української медичної науки в Галичині, розділ «Актуальні проблеми медицини» (9 статей), оглядова стаття, три статті розділу «З нашої історії», матеріали «Із спадщини ЛК НТШ та УЛТ», ювілейні дати, знайомство з діаспорою, наш календар та хроніка. Обсяг збірника — 136 с.
- 1991** — колишнє республіканське аптекоуправління, згодом виробниче об'єднання «Фармація» реорганізовано в науково-виробниче об'єднання «Укрфармація».
- 1991** — завдяки старанням д-ра *Степана Дудяка* та пастора *Івана Шена* у США організовано проект «Медична клініка на колесах» — для надання допомоги потерпілим від Чорнобильської катастрофи; До її складу ввійшли дві рухомі амбулаторні клініки (санітарні автомашини з найновішим обладнанням) та одна стаціонарна клініка, для прямого обслуговування населення; насамперед надавали допомогу дітям і вагітним жінкам. У клініках працювали американські лікарі-добровольці та українські лікарі діаспори.
- 1991** — лікарі та науковці-медики України взяли участь у таких міжнародних форумах: міжнародний симпозіум «Актуальні проблеми стоматології» (ФРН), Сьомий Всесвітній конгрес з невідкладної допомоги і медицини катастроф (Канада), Другий інтернаціональний конгрес «Імунні наслідки травми, шоку і сепсису, механізми і терапевтичний підхід» (ФРН), Шостий конгрес Європейської асоціації гінекології та акушерства (Москва), Міжнародний конгрес з перещеплення органів (Австрія), Міжнародний щорічний конгрес судинних хірургів (Польща), Міжнародний симпозіум «Лазери в біології і медицині» (Польща), Європейський конгрес гастроентерологів (Нідерланди), Дев'ятий Європейський конгрес з клінічної хімії (Польща), Четвертий Міжнародний конгрес з гормонів та раку (Нідерланди), Другий конгрес Європейської академії дерматології (Греція), Восьмий Всесвітній конгрес

- Міжнародного товариства штучних органів (Канада), Десятий Дунайський симпозиум з нефрології (Угорщина).
- 1991** — Українське лікарське товариство в Києві видало «Російсько-український медичний словник», укладачі: *О. Мусій, С. Нечаїв, О. Соколюк, С. Гаврилюк*; містить 7 000 слів; уперше подано заборонені та невживані в роки тоталітаризму терміни. Згодом перевиданий ще 3 рази в Києві та Умані.
- 1991** — у Чикаго в «Лікарському віснику» окремим випуском опубліковано працю українського лікаря *Андрія Оларчика* та *Ренати Оларчик* «Коротка історія медицини» (160 с.); на відміну від інших книг такого роду, містить цінні дані про роль і внесок українських лікарів у світову медицину та охорону здоров'я.
- 1991** — у Ніжині видано «Словник гістологічних та ембріологічних термінів»; укладачі *В. Г. Янушевський, О. В. Евсева, О. В. Качалка* та ін.
- 1991—1996** — тривалість життя в Україні скоротилася, у чоловіків від 66,4 до 61,3 року, жінок — від 75,5 до 72,9 року.
- 1992, січень** — у газеті «Народне здоров'я» (Львів) опубліковано перший проект «Клятви лікаря України», базувалася на клятві Гіппократа з врахуванням української етнопсихології та християнської етики; влада не затвердила проект.
- 1992, 14 лютого** — створено Фармакологічний комітет МОЗ України, голова — *В. Й. Кондратюк*.
- 1992, 24 лютого** — після тривалих зволікань Міністерство юстиції України зареєструвало Всеукраїнське лікарське товариство (ВУЛТ).
- 1992, 20 березня** — іноземним членом Національної Академії наук України обраний *Джозеф Лядоу* — фахівець з медицини праці та гігієни навколишнього середовища, професор Каліфорнійського університету (Сан-Франциско, США).
- 1992, 20 березня** — у Львівській обласній клінічній лікарні з ініціативи головного лікаря *Мирослави Струк* і головного уролога області *Миколи Артищука* здійснено першу в Західних областях України операцію літотрипсії камінців нирок.
- 1992, 6 червня** — в Україну прибула група лікарів Очного інституту Медичного центру Сент-Луїського університету, яку очолював д-р *Василь Селезінка*, родом з Івано-Франківщини; вони передали лікарням у Києві, Харкові, Львові та Івано-Франківську інструменти та ліки на суму кількохсот тисяч доларів, прооперували і проконсультували багато хворих.
- 1992, 18 червня** — в Івано-Франківську вийшло перше число часопису «Колега» — газети медичної громадськості Івано-Франківщини; публікує, зокрема, історичні матеріали, про відродження традицій української медицини.
- 1992, 25—27 червня** — у Львові відбувся Перший європейський семінар з онкологічної хірургії, присвячений проблемам локалізації раку грудної залози і раку товстої та прямої кишок, в якому взяли участь хірурги Австрії та Німеччини.
- 1992, 1 липня** — постановою Кабінету Міністрів України Тернопільському медичному інституту надано ім'я *Івана Горбачевського* — уродженця Тернопільщини, видатного українського вченого.
- 1992, 9—14 серпня** — у Харкові відбувся Четвертий конгрес СФУЛТу — перший міжнародний з'їзд українських лікарів у вільній Українській державі. З програмними доповідями виступили д-р *Ахіль Хретовський*, акад. *Любомир Пиріг* та д-р *Павло Джуль*. На наукових засіданнях виголошено 190 доповідей

- з таких розділів: організація охорони здоров'я; планування сім'ї та регулювання народжуваності; синдром набутого імунodefіциту; українська медична термінологія; нове в медицині (12 підрозділів). У конгресі взяли участь 620 делегатів та 11 країн світу; із західної діаспори прибув 61 делегат. Під час зустрічей із харків'янами порушено питання пробудження національної свідомості серед жителів Слобожанщини та дерусифікації державних установ і навчальних закладів; лікарі з діаспори болісно сприймали витіснення української мови російською. Конгрес ухвалив резолюцію і кілька звернень.
- 1992, 10—11 вересня** — у Львові відбулася Республіканська науково-практична конференція онкологів «Сучасні методи профілактики та ранньої діагностики злоякісних пухлин».
- 1992, вересень** — у «Лікарському віснику» опубліковано статтю *В. О. Боброва і І. Б. Марцінковського* «Клінічна діагноза хвороби і причина смерти *Т. Г. Шевченка*».
- 1992, 20—21 жовтня** — у Львові відбувся Перший український з'їзд рефлексотерапевтів і мануальних терапевтів.
- 1992, 30 жовтня** — у Львові відбулася Перша науково-практична конференція акушерів-гінекологів Галичини з проблеми «Невіношування вагітності».
- 1992, 7 листопада** — в Ужгороді проходив Другий всеукраїнський з'їзд ВУЛТУ та наукова конференція «Природні чинники в санаторно-курортному лікуванні».
- 1992, 25 листопада** — іноземним членом Національної Академії наук України обрано *Бейзіла Воргула* — професора, керівника кафедри офтальмології в Нью-Йорку, фахівця у галузі радіаційної офтальмології, та *Ліндсея Саймона* — фахівця у галузі клінічної медицини, професора-нейрохірурга Національного шпиталю у Лондоні (Великобританія).
- 1992, листопад** — у Львові газета «Просвіта» почала друкувати рубрику «Русизми і українська медична термінологія», укладач — *Я. Ганіткевич*.
- 1992** — у Київській медичній академії післядипломної освіти створено кафедру дитячих інфекційних хвороб, очолила її доктор медичних наук *Л. І. Чернишова*.
- 1992** — у Київському НДІ серцево-судинної хірургії уперше в Україні розпочато хірургічне лікування вроджених вад серця у новонароджених.
- 1992** — у Львівській обласній дитячій спеціалізованій клінічній лікарні вперше в Україні та в країнах колишнього СРСР завдяки допомозі бельгійського лікаря *Юрія Козія* з участю львівського хірурга *Остана Могиляка* впроваджено лапароскопічну хірургію; у перший рік зроблено 20 операцій, за 10 років — майже 1000 лапароскопічних операцій, із них 120 зробив *Юрій Козій*, який щороку приїжджає в Україну, забезпечив лікарню необхідною апаратурою та інструментарієм.
- 1992** — Київський НДІ урології та нефрології НАН України та МОЗ України перейменовані в Український НДІ урології та нефрології, наступного року увійшов у склад АМН України; має близько 600 співробітників, 60 докторів і кандидатів наук, клініку на 290 ліжок, консультативну поліклініку, 15 наукових підрозділів; очолює акад. *О. Ф. Возіанов*; основні напрями наукової діяльності: сечокам'яна хвороба, запальні захворювання нирок, сечовивідних шляхів та чоловічих статевих органів, розробка і вдосконалення методів лікування вроджених аномалій розвитку та вазоренальної гіпертензії, злоякісні новоутворення.
- 1992** — засновано журнал «Медична хімія», видавці — АМН України, Тернопільська державна медична академія, Національний медичний університет і

- Українська академія наук національного прогресу, друкується у видавництві «Укрмедкнига» (Тернопіль), гол. ред. *Ю. І. Губський*; публікує українською мовою оригінальні дослідження, короткі повідомлення, огляди.
- 1992** — Харківський фармацевтичний інститут перейменовано в Українську фармацевтичну академію, у 1999 р. їй надано статус національної; за останні 10 років підготувала близько 9 000 фахівців-провізорів, має 5 факультетів, 34 кафедри, набір становить 1 300 чоловік. Упродовж 80 років випустила понад 3 000 спеціалістів-провізорів, 323 докторів наук, 179 кандидатів наук; на 25 кафедрах працює 356 викладачів, видано 42 підручники, близько 50 монографій.
- 1992** — у Києві засновано Інститут харчової хімії та технології, у якому працюють над проблемами вироблення харчових продуктів.
- 1992** — у Харкові на базі Всесоюзного НДІ хімії і технології лікарських засобів створено Державний науковий центр лікарських засобів (ДЦНЛЗ), який входить до системи МОЗ України, НАН України та є базою Державного комітету з медичної та мікробіологічної промисловості, здійснює стандартизацію, метрологію та сертифікацію лікарських засобів. На його базі створено Фармакопейний комітет.
- 1992** — у Львові вийшов з друку перший номер журналу «Стоматологічні новини».
- 1992** — американський уряд виділив 12 млн. доларів на реорганізацію охорони здоров'я у республіках колишнього СРСР, у т. ч. Україні; для цього створено Американський міжнародний альянс здоров'я (АМАЗ). В Україні організовано чотири лікарні — партнери АМАЗ (у Києві, Одесі й Львові).
- 1992** — Харківський НДІ терапії перейменовано в Український НДІ терапії, з 1993 р. увійшов у систему АМН України, очолюваний акад. *Л. Т. Малою*; є головним в Україні з науково-методичного керівництва терапевтичною службою, центром співпраці з ВООЗ з наукових досліджень і підготовки кадрів у галузі профілактики серцево-судинних та інших неінфекційних захворювань і боротьби з ними, центром клінічних випробувань лікарських засобів Фармкомітету МОЗ України; має клінічну базу на 210 ліжок, 14 науково-дослідних підрозділів.
- 1992** — у Києві у видавництві «Веселка» вийшла книга відомого українського лікаря-фітотерапевта *І. М. Носаля* «Від рослини до людини: розповідь про лікувальні та лікарські рослини України», обсяг — 606 с.
- 1992** — Україна почала налагоджувати заборонені раніше зв'язки з іншими країнами; українські лікарі та науковці-медики взяли участь у таких міжнародних форумах, як: Конгрес мануальних терапевтів Німеччини, Віденський день інтенсивної медицини, П'ятий міжнародний Швейцарський конгрес з топографії мозку, Європейський конгрес гематологів (Польща), Міжнародний конгрес з цитології (Австралія), Перший Альпійсько-Адріатичний конгрес з гепатопанкреатобіліарної хірургії і медицини (Словенія), Десятий міжнародний конгрес з анестезіології (Нідерланди), Восьма міжнародна конференція з вторинних посередників та фосфопротейнів (Шотландія), Тридцять шостий міжнародний конгрес з алкоголізму та наркоманії (Великобританія), П'ятий міжнародний конгрес з репродуктивної імунології (Італія), Дев'ятий Європейський конгрес анатомів (Польща), Міжнародний симпозіум із складних порушень ритму серця (Литва), Перший Європейський конгрес гастроентерологів (Греція), Дев'ятнадцятий конгрес Міжнародної академії патології (Іспанія), Двадцять восьмий щорічний конгрес Міжнародного коледжу хірургів (Єгипет).

- 1992 — у видавництві «Вища школа» вийшла книга *Анізія П. Олексі* «Травматологія та ортопедія», перший такий український підручник для лікарів і студентів.
- 1992 — кількість українців, що проживали за межами України, становила близько 5 млн. чоловік, серед них кільканадцять тисяч лікарів; найбільше українців у США (2 млн.) та в Канаді (1 млн.), у Бразилії, Польщі, Румунії — по 500 000, у Чехо-Словаччині — 100 000, в Югославії — 60 000, Австралії — 50 000, від кількох до кільканадцяти тисяч у Австрії, Парагваю, Уругваю, Бельгії, Великобританії, ФРН, Угорщині, Франції, Австралії; близько 7 млн. українців проживає у Росії та країнах колишнього СРСР.
- 1992 — в Україні створено Вищу атестаційну комісію (ВАК), яка остаточно вирішує питання про надання учених ступенів (кандидата і доктора наук) та звань (доцента, старшого наукового співробітника, професора) і видає відповідні дипломи; в т. ч. в галузі медицини. Збережено систему тоталітарного СРСР, у вільному світі ці функції виконують Ради професорів університетів.
- 1992 — у Києві створено Медичний інститут Української асоціації народної медицини, у якому близько 200 висококваліфікованих викладачів; має філіали в Полтаві і Дніпропетровську; готує дипломованих фахівців з п'яти медичних спеціальностей: лікувальна справа, стоматологія, фармація, сестринська справа; до 2000 р. випустив 900 спеціалістів.
- 1992 — в Києві видано «Російсько-український, українсько-російський словник для нейрохірургів і невропатологів»; укладачі *В. І. Цимбалюк і О. Р. Вінницький*.
- 1992 — у Києві вийшов «Термінологічний посібник з пропедевтики внутрішніх хвороб (російською, українською та латинською мовами)», укладачі *В. З. Нетяженко, М. С. Присяжнюк, Ю. В. Шанін, А. М. Поскрипко*.
- 1992 — у Києві видано «Українсько-російсько-латинський та російсько-українсько-латинський словник з анестезіології, реаніматології, інтенсивної терапії та гіпербаричної оксигенації»; за ред. члена-кор. АН України *Л. В. Усенко*.
- 1993, січень — у «Медичній газеті України» надруковано статтю *Вадима Когана* (Київ) — «Медичний аспект голодомору» — першу такого роду публікацію в медичних виданнях України. Медичні журнали, які замовчували тему Голодомору за тоталітарного режиму, продовжували її замовчувати.
- 1993, 24 лютого — у Києві вийшов Указ Президента України *Л. Кравчука* про заснування Академії медичних наук України; засновники — радянські вчені, академіки АН УРСР *Б. Є. Патон, О. Ф. Возіанов, М. М. Амосов, Ю. І. Кундієв, О. М. Лук'янова, В. В. Фролькіс, О. О. Шалімов*. Українські вчені — дисиденти, утискувані тоталітарним режимом, участі в організації Академії не брали.
- 1993, 22 березня — у Києві Кабінет Міністрів України Постановою № 211 призначив перших дійсних членів Академії медичних наук України. Президентом Академії призначено *О. Ф. Возіанова*; визначено наукові інститути, які перейшли з Міністерства охорони здоров'я до складу Академії.
- 1993, березень — у Києві почав виходити журнал «Екологія і здоров'я» — видання Українського державного консорціуму «Екосорб»; гол. ред. — *В. Мінченко*.
- 1993, 27—29 травня — у Львові відбувся Перший конгрес Світової федерації українських фармацевтичних товариств.
- 1993, 27—29 травня — у Львові на базі Львівського державного медичного інституту відбулася Перша міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми медичної термінології». Працювали такі секції: Аспекти історичного розвитку медичного термінознавства; Семантика та структура медичних

- термінів; Проблеми уніфікації та стандартизації медичних термінів; видано тези доповідей, розроблено рекомендації.
- 1993, 8—11 червня** — у Києві відбувся Дванадцятий об'єднаний міжнародний симпозіум «Здоров'я та ергономіка. Аспекти безпечного використання хімікатів у сільському та лісному господарствах».
- 1993, 27 червня—2 липня** — у Стокгольмі (Швеція) відбувся Вісімнадцятий міжнародний конгрес з хіміотерапії, в якому взяли участь українські фахівці, що представили 19 стендових доповідей.
- 1993, 1—5 липня** — в Торонто відбулася Тридцять друга наукова конференція УЛТПА, оргкомітет очолювала д-р *Марія Фішер-Слиж*, уродженка Коломиї. Частина наукової програми була присвячена медичним наслідкам Чорнобильської катастрофи та гуманітарній допомозі Україні.
- 1993, 14—16 вересня** — у Вінниці відбувся Перший з'їзд фтизіатрів та пульмонологів України; а також презентація першого номера «Українського пульмонологічного журналу».
- 1993, 17—18 вересня** — у Києві проходила Перша регіональна конференція Агенції міжнародного розвитку США (АМАОЗ) за участю шпиталів-партнерів з України, Білорусі й Молдови; АМАОЗ координує і фінансує в Україні чотири програми співпраці (Київ, Львів, Одеса) із медичними закладами США.
- 1993, 29—30 вересня** — у Львові проведена Перша міжнародна наукова конференція «Церква і соціальні проблеми: українська дійсність і перспективи»; брали участь лікарі і науковці-медики.
- 1993, 1 жовтня** — у Донецьку проходила конференція з актуальних проблем онкології, присвячена 50-річчю Донецького онкологічного центру.
- 1993, 27—29 жовтня** — у Києві відбулася конференція «Демографічна ситуація в Україні», присвячена кризовим явищам в проблемі народонаселення.
- 1993, 10—12 листопада** — у Харкові на базі Українського НДІ охорони здоров'я дітей та підлітків відбулася науково-практична конференція «Актуальні проблеми охорони здоров'я дівчат-підлітків».
- 1993, 23 листопада** — у Києві пройшов Перший з'їзд нейрохірургів України.
- 1993, 3 грудня** — почала виходити «Медична газета України» (Тернопіль; Львів); існувала до літа 1997 р.
- 1993, 20—21 грудня** — у Києві відбулася Перша міжнародна нарада «Інформатика у біології, медицині, екології».
- 1993, 23—24 грудня** — у Києві проходила конференція «Медицина і українська культура», організована Всеукраїнським лікарським товариством і Центральним музеєм медицини України; голова оргкомітету — президент ВУЛТУ акад. *Любомир Пиріг*. Теми засідань: медики — діячі української культури; медицина як об'єкт літератури та мистецтва, історія української медицини в загальнокультурному процесі, народна медицина як складова духовної та матеріальної культури; історико-медичні музеї та архіви України; заслухано понад 50 доповідей.
- 1993** — у Києві Інститут фармакології та токсикології (ІФТ) уведено до складу АМН України, в ньому працює близько 90 докторів і кандидатів наук, діє 15 відділів, основні напрями роботи: вивчення нейрофармакологічних механізмів регуляції болю, розробка та впровадження антидотних препаратів, гепатопротекторів, протипухлинних препаратів, нестероїдних протизапальних засобів, вивчення речовин природного походження, біохімічна

токсикологія та фармакологія. На базі Інституту функціонує Фармакологічний комітет МОЗ України.

- 1993** — Київський НДІ серцево-судинної хірургії МОЗ України реорганізовано в Інститут серцево-судинної хірургії (ІССХ) АМН України, очолює його акад. *Г. В. Книшов*; Інститут став одним із найбільших кардіохірургічних центрів світу, основними напрямками його наукових досліджень є досконалення хірургічного лікування вроджених і набутих вад серця, ІХС, порушень серцевого ритму, а також штучного кровообігу; працює 11 клінічних відділень на 370 ліжок, поліклініка, 16 лабораторій; в Інституті понад 950 співробітників, близько 50 докторів і кандидатів наук.
- 1993, жовтень** — у Києві засновано науково-практичний кварталник «Український пульмонологічний журнал», гол. редактор — *Ю. І. Фещенко*, журнал двомовний, за правилами редакції резюме українською мовою не обов'язкове.
- 1993** — на базі концерну «Укрмедбіопром» створено Державний комітет України з медичної та мікробіологічної промисловості (Держкоммедбіопром).
- 1993** — у Полтаві на базі Української медичної стоматологічної академії *А. Панков* заснував журнал «Вісник проблем біології і медицини», нині гол. редактор доктор медичних наук *М. С. Скрипніков*; публікує праці з усіх розділів сучасної клінічної і експериментальної медицини; мова українська і російська.
- 1993** — у Києві Інститут фізіатрії і пульмонології ім. *Ф. Г. Яновського* ввійшов до складу АМН України, в ньому працює 700 співробітників, у т. ч. близько 90 докторів і кандидатів наук, клінічна база налічує 410 ліжок, основні напрями роботи: профілактика, діагностика, консервативне та хірургічне лікування туберкульозу та НЗЛ, створення нових лікарських засобів і медичної апаратури; очолює його акад. АМН України *Ю. І. Фещенко*.
- 1993** — у Києві створено Українську асоціацію нейрохірургів.
- 1993** — факультет удосконалення провізорів, відкритий у Харківському фармацевтичному інституті 1984 р., реорганізовано в Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації; створено 3 провідні кафедри.
- 1993** — спільне українсько-канадське підприємство «Літопис УПА» (Торонто; Львів) видало 23-й том — «Медична опіка в УПА» — про організацію і діяльність медико-санітарної служби Української Повстанської Армії; розділи: Український Червоний Хрест в роках 1942—1950; Санітарна служба УПА на Волині; Медично-санітарна опіка в УПА; Лікарі й керівники УЧХ в рядах УПА; Лікарі чужинці в УПА; Практикуючі лікарі, які надавали медичну допомогу воякам УПА; Документи (Історії недуг, щоденники, місячні та інші звіти, інструкції для санітарів). Обсяг — 476 с. Опрацював і впорядкував книгу редактор д-р *Модест Рінецький*; видана коштом *Марії та Модеста Рінецьких*.
- 1993** — в Одесі відбувся 3'їзд дитячих лікарів України.
- 1993** — журнал «Лікарський вісник» опублікував статтю проф. *Олександра Голяченка* (Тернопіль) «Чи можливе відродження української медицини?»
- 1993** — у Львові вийшла книга «Львівський державний медичний інститут», присвячена 210-річчю відкриття та 100-річчю відновлення медичного факультету у Львові (328 с.); містить короткі відомості про історію усіх 78 кафедр та різних підрозділів і організацій Інституту, процеси національного відродження.
- 1993** — пошта України видала поштову марку, присвячену *Аганіту Печерському* — першому лікарю України-Руси.

- 1993 — у Києві вийшла з друку книжка *Ю. Квітницького-Рижова* «Некрополі Києва» (російською мовою); містить дані про видатних українських медиків та місця їхнього поховання.
- 1993 — у Львівському державному медичному коледжі вперше в Україні за розробленими викладачами освітньо-професійними програмами розпочато підготовку бакалаврів медицини за спеціальністю «сестринська справа» і «лабораторна діагностика», а згодом (1994) — «стоматологія».
- 1993 — в Києві видано «Посібник з анатомічної і клінічної термінології»; укладачі *М. М. Закалюжний, М. А. Андрейчин*.
- 1993—1994 — у Центральному музеї медицини України створені нові розділи експозиції, що висвітлюють історію медицини періоду Української національної революції 1917—1919 рр., Голодомору 1932—1933 рр., медичних аспектів Чорнобильської катастрофи, діяльності українських лікарів у діаспорі, благодійності на ниві медицини.
- 1994, 18 березня — в Ужгороді створене одне з перших громадське об'єднання медичних працівників «Школа здоров'я», готується проект «Ужгород — здорове місто для здорових людей», який повинен перерости в інший — «Ужгород — найздоровіше місто в Україні».
- 1994, 23 березня — іноземним членом НАН України обраний *Колін Грін* — фахівець у галузі кріобіології та кріомедицини, професор Інституту медичних досліджень у Великобританії, та *Берт Закман* — фахівець у галузі молекулярної фізіології, професор Інституту для медичних досліджень ім. Макса Планка (Гайдельберг, Німеччина).
- 1994, 25 квітня — у Києві відбулася конференція «Чорнобиль та здоров'я населення».
- 1994, 15 червня — Донецький медінститут отримав статус університету, на 5 факультетах (у т. ч. фармацевтичному) працювали 900 викладачів, серед них 145 докторів і 530 кандидатів наук, було 50 кафедр, НДІ травматології і ортопедії та НДІ медичних проблем сім'ї, Міжнародний фізико-хімічний центр; навчалися 3 200 студентів, із них 645 — іноземні громадяни.
- 1994, серпень — у газеті «Народне здоров'я» (Львів) опубліковано проект «Етичного кодексу лікаря».
- 1994, 1 вересня — у Львівському медичному інституті на факультеті вдосконалення лікарів і провізорів відкрито кафедру невідкладних станів і медицини катастроф.
- 1994, 4—9 вересня — у Дніпропетровську відбувся П'ятий конгрес СФУЛТу, який проходив у колишньому Потьомкінському палаці. Взяли участь близько 400 делегатів, у т. ч. 72 з діаспори; наукова програма охоплювала 300 доповідей. Під час конгресу відбулася презентація українського перекладу двотомного підручника Девідсона «Основи та практика медицини» (який видано і передано для українських лікарів і студентів з ініціативи канадських лікарів *В. Максимовича, О. Талпаша і І. Тимчака*), та біобібліографічного довідника *Павла Пундія* «Українські лікарі», т. 1. Учасники конгресу відвідали Історичний музей *Д. Яворницького* та острів Хортицю.
- 1994, 14—15 вересня — у Чернівцях проходив Міжнародний симпозіум «Медико-екологічні проблеми охорони здоров'я в Україні».
- 1994, 20—23 вересня — у Львові відбувся Перший (XVII) з'їзд хірургів України, на якому обговорювано актуальні хірургічні проблеми жовтяниць, опіків, неспецифічних захворювань легенів, кишкових нориць, ангіохірургії, дитячої хірургії, організації хірургічної допомоги населенню України. Вперше на

такому з'їзді робочою мовою була здебільшого українська. З'їзд звернувся до Президента *Л. Кучми* та Голови Верховної Ради *О. Мороза* з закликом до створення сучасної національної державної системи здоров'я. На відміну від інших подібних медичних форумів, які звичайно зберігають нумерацію з часів тоталітаризму, з'їзд названо Першим у незалежній Україні.

- 1994, грудень** — в Одесі почав виходити щоквартальний науково-практичний журнал «Вісник стоматології», засновники — Інститут стоматології АМНУ, Асоціація стоматологів України, Одеська обласна стоматологічна поліклініка; публікує статті українською та російською (переважно) мовами.
- 1994** — при МОЗ України організовано Координаційний центр трансплантації органів, тканин та клітин, почато підготовку закону про трансплантацію.
- 1994** — у Києві засновано нове видання «Агапіт» — Український історико-медичний журнал; видається Центральним музеєм медицини України на українській, англійській мовах, резюме на російській, обсяг — 53 с. Головний редактор — професор *Олександр Грандо*. До 2000 р. вийшло 13 чисел журналу. Опубліковані статті з проблем української історії медицини, про репресованих і забутих українських учених, про українських медиків XVII—XIX ст., статті з української медичної діаспори. Багато статей присвячені медицині Росії та інших закордонних країн.
- 1994** — загальний рівень забезпеченості України медикаментами становив 41 відсоток.
- 1994** — у Києві створено Національний інститут здоров'я ім. Л. Медведя.
- 1994** — в Україні різко зросла смертність осіб працездатного віку; за рік вона збільшилася від 557,6 до 604,4 на 100 000 працездатних.
- 1994** — за період з 1991 р. рання дитяча смертність (у віці до 1 року) підвищилася в Україні від 12,9 до 15,0 на 1 000 народжених живими. Кількість дітей з вродженими вадами збільшилася з 15,6 до 24,6 на 1 000 живонароджених.
- 1994** — відзначено 50-річчя Української медичної академії в Івано-Франківську: за цей час підготовлено 14 000 лікарів, 115 докторів медичних наук, 400 кандидатів наук; видано понад 70 монографій та підручників; досліджується вплив забруднення довкілля.
- 1994, вересень** — у Львівському медичному інституті встановлено дві іменні стипендії проф. *М. Панчишина*.
- 1994** — у Києві в журналі «Агапіт» опубліковано статтю *Вадима Когана* «Пошуки і знахідки: першоджерела з питань голодомору в Україні 1932—1933 рр.», присвячену 60-й річниці Голодомору.
- 1994** — у Києві вийшла з друку книга-альбом *О. Грандо* «Очима художників. Медицина в українському образотворчому мистецтві». Тексти подані українською, російською та англійською мовами.
- 1994** — у Києві у видавництві «Кобза» вийшла книга *Анатолія Болаболъченка* «СВУ»: суд над переконаннями», в якій описано суд над 45 українськими інтелігентами, в тому числі лікарями і професорами *О. Черняхівським, В. Підгаєцьким, В. Удовенком, В. Кудрицьким, А. Барбаром*.
- 1994** — у Києві видано «Російсько-український військово-медичний словник», укладачі *А. А. Бурячок, В. В. Пасько, Я. Ф. Радиш, Ю. В. Шанін*.
- 1994** — у Києві вийшла книжка *З. Болтарович* «Українська народна медицина. Історія і практика», у якій подано етнографічні світоглядні уявлення народу про хвороби і їх причини; написано про народних лікарів; докладно розповідається про зелолікування, про ліки тваринного та мінерального походження,

- про лікувальну магію та психотерапевтичні дії; а також — наукові та народні назви ліків і профілактичних засобів, численні народні рецепти.
- 1994** — Полтавський стоматологічний інститут перейменовано в Українську медичну стоматологічну академію; має 50 кафедр, на яких працює 70 докторів і 22 кандидати наук, навчається 3,3 тис. студентів.
- 1995, 6—30 березня** — у Львові відбулася Сьома наукова сесія Наукового товариства ім. Шевченка; з доповідями виступили лікарі — члени НТШ *Б. Білинський, Я. Ганіткевич, А. Гнатишак, Ю. Децик, М. Павловський, Д. Макар, М. Подільчак, Б. Качоровський, Я. Томашевський*.
- 1995, 14—16 березня** — у м. Кузнецовську на Рівненщині проходив Науково-практичний симпозіум-семінар «Медико-біологічні проблеми адаптації в сучасних умовах існування організму».
- 1995, 4 квітня** — затверджено Закон України «Про лікарські засоби», який наголошує на необхідності державної реєстрації лікарських засобів, що застосовуються в Україні; контроль за їх якістю покладено на Державну інспекцію МОЗ України.
- 1995, 28—29 квітня** — у Києві відбувся Третій всеукраїнський з'їзд ВУЛТУ та конференція «Історія української медицини»; заслухано близько 40 доповідей, зокрема, *Л. А. Пирога* «Історія української медицини — більше проблем, ніж досягнень».
- 1995, липень** — у Києві засновано «Журнал академії медичних наук України», головний редактор — акад. *О. Ф. Возіанов*. Статті публікуються українською і російською мовами, резюме — англійською.
- 1995, 16 жовтня** — Постановою Кабінету Міністрів № 820 створено вищий військово-медичний навчальний заклад — Українську військово-медичну академію; її відкрито на базі об'єднання навчально-наукових та лікувально-профілактичних установ: Військово-медичного інституту, Науково-дослідного інституту проблем військової медицини та Головного військового клінічного госпіталю Міністерства Оборони України.
- 1995, 15—17 листопада** — у Херсоні відбувся Перший Українсько-Баварський симпозіум з дитячої неврології та неонатології.
- 1995, листопад** — у Львові засновано асоціацію сімейних лікарів, об'єднала майже 200 лікарів області, налагодила професійні контакти з сімейними лікарями США, Великобританії, Канади, Франції, Бельгії, Польщі, Чехії.
- 1995** — в Ужгороді лікар-уролог вищої категорії, кандидат медичних наук *С. Т. Біляк* відкрив одну з перших в Україні приватних клінік із стаціонаром на 10 ліжок та імунологічною лабораторією; започаткував Медичний центр ім. проф. О. Фединця.
- 1995** — засновано науково-практичний журнал «Інфекційні хвороби», виходить в Тернополі у видавництві «Укрмедкнига», гол. ред. проф. *М. А. Андрейчин*.
- 1995** — у Києві вийшла книжка *О. Грандо* «Подорож у минуле медицини». Охоплює чотири окремих розділи: Розповіді про експозицію Центрального музею медицини України, Штрихи до портретів видатних українських медиків, Спогади військового лікаря часів Великої Вітчизняної війни, Думки мудрі та вічні видатних людей про життєву мудрість та медицину. Окремо видана українською та російською мовами.
- 1995** — у Львові опубліковано книжку «Рід людський в Україні»; автор *Зеновія Служинська* (114 с.), містить 4 частини: Демографія і популяція, Демографічні втрати в Україні; Деформація демографічних та генетично-популяційних

процесів унаслідок системи політично-економічних кон'юктур; Науково-технічний прогрес і морально-етичні проблеми.

- 1995** — в Україні впродовж року зареєстровано серед дорослих та підлітків 223,9 тис. переломів кісток верхніх кінцівок та 167,7 тис. переломів кісток нижніх кінцівок; порівняно з 1994 роком кількість переломів зросла відповідно на 4,7 і 2,9 тис.
- 1995** — кількість самогубств в Україні зросла до 14 587 (28,3 на 100 000 населення); у 1988 р. вона становила відповідно 9 792 (19), а в 1991 — 10 743 (20,7); найвищий рівень самогубств (1995) у Сумській (42,96 на 100 000 населення), Чернігівській (40,1) та Херсонській (39,54) областях; найнижчий у Львівській (8,76), Івано-Франківській (10,3), Чернівецькій (11,39) та Тернопільській (11,47) областях.
- 1995** — лікарі та вчені України брали участь у таких міжнародних форумах: Перший конгрес Європейської федерації фізіологічної науки (Нідерланди), Шоста світова наукова конференція «Запалення, антиревматичні, анальгетичні препарати та імуномодулятори» (Швейцарія), Одинадцятий міжнародний конгрес з мануальної медицини (Австрія), Шістнадцятий Європейський конгрес з алергології та клінічної імунології (Іспанія), Дев'ятий міжнародний конгрес з імунології (США), Двадцять перший міжнародний конгрес з педіатрії (Єгипет), Міжнародний симпозиум з спадкових рухових розладів та невропатій (Німеччина), Дванадцятий міжнародний конгрес з невідкладної хірургії та інтенсивної допомоги (Швеція), Тринадцятий конгрес Європейської асоціації з внутрішньої медицини (Греція), Десятий світовий конгрес Міжнародного товариства штучних органів (Тайвань), П'ятий Європейський конгрес з хірургії (Іспанія), Вісімнадцятий щорічний симпозиум з раку молочної залози (США), Другий міжнародний симпозиум з лихоманкової нейтропенії (Бельгія).
- 1995** — пошта України випустила дві поштові марки та ювілейний конверт на пошану найстарішого «давньоруського лікаря» *Аганіта Печерського* до 900-річчя від дня смерті.
- 1995** — у Запоріжжі відкрито Інститут удосконалення лікарів (переведений з Одеси), тепер має 25 кафедр; у ньому працює 34 доктори і 97 кандидатів наук; за час існування підвищив кваліфікацію 115 000 лікарів.
- 1995** — у Києві видано «Російсько-Український медичний (або Москальсько-Москвинсько- Московсько-, Московітсько-, ... Русинський-, Руський лікарський) словник з латинськими назвами (знадібки). Укладачі *Станіслав Нечаїв, Олекса Соколюк*.
- 1995** — у Львові вийшов друком «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник», у 2-х томах, який охоплює близько 33 000 термінів; за ред. *М. Павловського, Л. Петрух й І. Головки*.
- 1995** — почав виходити журнал «Інфекційні хвороби», засновники — Тернопільський НДІ «Проблеми людини», Тернопільська медична академія, Київський НДІ епідеміології та інфекційних хвороб, АН вищої школи України; головний редактор — проф. *Михайло Андрейчин*, мова — українська.
- 1995** — в Україні із 28 медичних журналів 14 виходили українською мовою, 7 були українсько-російські, 5 — російські, 2 — російсько-українські.
- 1996, березень** — у Львові відзначено 210 років від заснування Обласної клінічної лікарні, нині має 26 спеціалізованих відділів, в яких працює 400 лікарів і 800 медсестер, є базою 12 кафедр Медичного інституту. За останніх 10 років

- в ній лікувалися 250 тисяч хворих, виконано понад 130 тисяч операцій, зокрема, 5 тисяч на серці; імплантовано близько 3 тисяч кардіостимуляторів, прийнято майже 30 тисяч пологів; проводиться втілення нових технологій, реформування служб.
- 1996, 24—27 квітня** — у Києві відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Українська термінологія і сучасність», обговорювано питання медичної термінології.
- 1996, 16—18 травня** — у Чернівцях проходила Міжнародна науково-практична конференція «Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI століття».
- 1996, 21—23 травня** — у Львові відбулася науково-практична конференція «Актуальні проблеми первинної реанімації новонароджених в Україні».
- 1996, 8—13 вересня** — в Алушті в Криму проходив Міжнародний симпозіум «Геоінформаційний моніторинг навколишнього середовища».
- 1996, 8—14 вересня** — в Одесі відбувся Шостий конгрес Світової федерації українських лікарських товариств (СФУЛТу), організований Президією СФУЛТу, Одеським медичним університетом і місцевим відділом Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТу). Головними темами наукової програми були: організація охорони здоров'я, соціальні аспекти медицини, здоров'я матері та дитини, невідкладна допомога, нові методи діагностики і лікування; із 1 400 зголошених до програми включено 700 доповідей. У конгресі взяли участь, крім учених і лікарів України, українські лікарі й науковці із США, Канади, Великобританії, Австралії, Німеччини, Польщі, Росії, Словаччини та Болгарії — всього близько 100 лікарів діаспори. Під час Конгресу діяла Національна виставка — «Медицина в Україні'96», відкрито пам'ятні таблиці на будинках, де жили видатні лікарі України *Іван* і *Юрій Липи* та *Іван Луценко*, презентовано «Англо-український словник медичної термінології», українські підручники з акушерства і гінекології, травматології та з отоларингології і хірургії голови та шиї.
- 1996, 9—11 вересня** — у Львові відбулася Українсько-Польська конференція з біохімії, присвячена *Якубові Парнасу*, який упродовж 1920—1941 рр. працював на кафедрі біологічної хімії Львівського університету, згодом — Медичного інституту. В організації конференції взяла участь Польська Академія наук та Польське біохімічне товариство, велика група польських науковців. Заслухано 14 наукових доповідей; в будинку, де працював *Я. Парнас*, встановлено на його честь меморіальну дошку. Вчений був репресований більшовиками, загинув у січні 1949 р. у московській в'язниці.
- 1996, вересень** — у Львові почав виходити журнал перекладних та оглядових статей для широкого кола лікарів «Медицина світу».
- 1996, 17 жовтня** — Постановою Кабінету Міністрів України за № 1262, яку підписав Прем'єр-Міністр *П. Лазаренко*, «...на базі Львівського медичного інституту, що ліквідується, створюється Львівський державний медичний університет» (фактично інститут переіменовано на університет).
- 1996, 29—31 жовтня** — у Львові відбулася науково-методична конференція «Актуальні проблеми медичної та фармацевтичної освіти в Україні», організована Центральним методичним кабінетом з вищої медичної освіти та Львівським медичним університетом. Працювали 9 секцій: Загальні питання організації навчального процесу, педагогіки і психології викладання, вивчення гуманітарних дисциплін, Сучасні навчальні технології, Проблеми

викладання загальнонаукових та медико-біологічних дисциплін, Проблеми викладання дисциплін терапевтичного профілю, Проблеми викладання дисциплін хірургічного профілю, Проблеми викладання фармацевтичних дисциплін, Проблеми викладання стоматологічних дисциплін, Проблеми викладання медико-профілактичних дисциплін та Особливості організації післядипломного навчання. Заслухано понад 150 доповідей. Вражав брак питань з проблем переходу на українську мову викладання, методики національно-патріотичного виховання.

- 1996, 5—7 листопада** — у Львові проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми профілактики і лікування ревматизму у дітей та дорослих».
- 1996** — у журналі «Агапіт» *Ярослав Радич* опублікував статтю «Визначні діячі військової медицини Російської імперії другої половини XVIII—XIX ст.— вихідці з України (короткий біографічний показчик)», у якій подано біографічні дані про 38 українських лікарів цього часу.
- 1996** — засновано український журнал Дніпропетровської державної медичної академії «Медичні перспективи», гол. ред.— *Г. В. Дзяк*, публікує матеріали з теоретичної, клінічної, профілактичної та соціальної медицини, сторінки історії; подає резюме російською й англійською мовами.
- 1996** — від виробничих і побутових травм, убивств, самогубств, отруєнь алкоголем загинуло 203 особи на кожних 100 000 населення України (на 67,4 більше, ніж 1990 р.).
- 1996** — у Донецьку засновано російськомовний науково-практичний журнал «Медико-социальные проблемы семьи», видавці МОЗ України, Донецький державний медичний університет, НДІ медичних проблем сім'ї; гол. ред.— *В. К. Чайка*; публікує поодинокі статті українською мовою.
- 1996** — лікарі та науковці України взяли участь у низці зарубіжних та міжнародних конференцій, зокрема: Тридцять третій міжнародний конгрес з внутрішньої медицини (Філіппіни), Четвертий міжнародний конгрес Міжнародної асоціації комбустіологів, П'ятнадцятий австрійський геріатричний конгрес, Десята міжнародна конференція з алкоголізму (Великобританія), Сьомий конгрес Європейського товариства з шоку (Великобританія), П'ятий конгрес міжнародної асоціації з психосоціальної реабілітації (Нідерланди), Сімнадцятий Дунайський симпозіум з психіатрії (Румунія), Дев'ятнадцятий щорічний симпозіум з травми, анестезії і невідкладної терапії (Великобританія), Другий Європейський форум дослідників нирок (Італія), Щорічна конференція з клінічної імунології (США), Другий міжнародний конгрес Світової гепато-панкреато-біліарної асоціації (Італія), Третій науковий конгрес Європейської ради з реанімації (Іспанія), Перший центральний Європейський ортопедичний конгрес (Словакія), Тридцять третій конгрес Європейської асоціації неврологів (Голландія), Перший конгрес Європейської асоціації гінекології й акушерства (Угорщина), Шістнадцятий науковий конгрес Міжнародного товариства з гіпертонії (Великобританія), Перший світовий конгрес Ради з психотерапії (Австрія), Всесвітній конгрес з фармації-96 (Ізраїль), Тринадцятий Дунайський симпозіум з нефрології (Польща), Двадцять перший конгрес Європейського товариства медичної онкології (Австрія), Перша міжнародна конференція «Виховання дітей і молоді до здорового способу життя» (Чехія), Третій міжнародний конгрес Європейської біоелектромагнітної асоціації (Франція), Другий Міжнародний

- семинар «Мінералогія та життя: значення біомінералів» (Росія), Перша все-світня конференція Королівського медичного товариства (Англія), Восьмий конгрес Європейської асоціації з психіатрії «Психіатри Європи: престиж майбутнього» (Англія), Міжнародний конгрес з флебології (Греція), Тридцятий світовий конгрес Міжнародного коледжу хірургів (Японія), Десята міжнародна конференція з простагландинів та споріднених сполук (Австрія), Мейо-судинний симпозиум (США), Дев'ятий конгрес Європейської федерації товариств з ультразвукової медицини та біології (Угорщина), Четверта міжнародна конференція «Шизофренія-96: прорив крізь перепони невдач. Закон та розумове здоров'я» (Канада), Єврохірургія-96 (Італія), Двадцять перший конгрес Європейського товариства з медичної онкології (Австрія), Двадцять шостий міжнародний симпозиум з біології й медицини (Польща), Дев'яносто другий Фальк-симпозиум «Нові напрями в гепатології» (Російська Федерація), Перша всесвітня конференція Королівського медичного товариства. Магнітотерапія: медицина XXI століття» (Англія), Сьомий міжнародний конгрес з лікування раку (Франція).
- 1996** — у Харкові засновано російськомовний журнал-двомісячник «Врачебная практика», засновники Харківський державний медичний університет, ООО «Озон-Инвест», гол. ред. — *Ю. В. Одинець*; поодинокі статті публікує українською мовою, резюме подає англійською мовою.
- 1996** — у Львові вийшла книга *Павла Пундія* «Українські лікарі». Бібліографічний довідник. Книга 2. — Лікарі діаспори та їх діяльність для рідного краю. Головний редактор — *Ярослав Ганіткевич*, обсяг — 448 с. Містить біографічні довідки про 678 українських лікарів в еміграції. Книгу ілюструє 497 світлин. Іменний покажчик охоплює понад 3 000 імен лікарів, їхніх рідних, учителів.
- 1996** — у Києві вийшла книга «Зміни здоров'я населення України внаслідок Чорнобильської катастрофи: масштаби і механізм уражень, підходи до діагностики і лікування»; автори *В. М. Бугайов, А. Ю. Лагутій, О. Г. Рогожин, С. С. Казак* (170 с.).
- 1996** — у Львові засновано науково-практичний журнал «Практична медицина», головний редактор проф. *Є. Х. Заремба*.
- 1996** — у журналі «Агапіт» опубліковано статтю *Любомира Пирога* «Українська медицина і філателія», у якій подані матеріали про кілька десятків поштових марок із зображенням українських лікарів та важливих подій української медицини.
- 1996** — у Львівському медичному інституті на 76 кафедрах працювало 948 викладачів, у т. ч. 94 доктори та 522 кандидати наук, 94 професори, 292 доценти, 469 асистентів; випущено 578 лікарів та 198 провізорів; в Інституті навчалось 4 304 студенти, з них 270 іноземців.
- 1997, 30 січня** — Тернопільському медичному інституту ім. І. Горбачевського дано статус Медичної академії.
- 1997, січень** — у Дніпропетровську засновано щоквартальний науково-практичний журнал «Урологія», гол. ред. *О. Ф. Возіанов*, публікує матеріали українською мовою, резюме — російською й англійською.
- 1997, 13—14 травня** — у Львові відбулася Міжнародна конференція «Актуальні проблеми неонатології», організована разом з лікарями США (Детройт).
- 1997, 15—17 травня** — у Києві проведено міжнародну конференцію «Актуальні питання реформування охорони здоров'я в Україні».
- 1997, 17 травня** — у Києві відбувся Четвертий всеукраїнський з'їзд ВУЛТу; президентом обрано акад. *Любомира Пирога*.

- 1997, 20—23 травня — у Харкові проходив Перший український конгрес неврологів, психіатрів та наркологів.
- 1997, 21—23 травня — у Львові відбулася Шоста всеукраїнська конференція Християнської медичної асоціації України, в якій взяли участь лікарі та науковці-медики.
- 1997, 28—30 травня — у Львові відбулася Одинадцята українська науково-практична конференція «Остеопороз: епідеміологія, клініка, діагностика, профілактика та лікування», організована Академією медичних наук України, МОЗ України, Українською асоціацією остеопорозу; оргкомітет очолює В. В. Поворознюк (Київ). Відзначено гостру актуальність проблеми, оскільки остеопороз в Україні набуває характеру епідемії.
- 1997, 30 травня — у м. Запоріжжі відбулося розширене засідання правління «Асоціації лікарів України», очолюваної канд. мед. наук Ю. Гордоном, яке розглянуло питання «Християнські принципи гуманізму як невід’ємна частина сучасної медицини», звернулося відкритим листом до керівників держави із закликом вжити заходів для відродження моральності і духовності, консолідувати сили фахівців-медиків і духовенства.
- 1997, 18—22 червня — у США у Лейк-Таго (штат Невада) відбулися Двадцять сьомий з’їзд делегатів та тридцять четверта наукова конференція Українського лікарського товариства Північної Америки. Голова конвенційного комітету — д-р Марія Грицеляк. У програмі загальних зборів: вибір комісій — верифікаційної, номінаційної та резолюційної; прийняття нових членів УЛТПА, звіти керівних органів; прийняття змін статуту; наділення почесного членства УЛТПА; вибір нових керівних органів. На науковій конференції заслухано близько 20 доповідей з актуальних проблем медицини, частина — українською, частина — англійською мовами. В конференції взяв участь проф. Я. Ганіткевич (Львів), який виголосив доповідь про розвиток жовчевих конкрементів, виступив на презентації книги д-ра Павла Пундія «Українські лікарі», т. 2 (як головний редактор книги) та вручив д-ру П. Пундієві диплом Почесного доктора Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького.
- 1997, червень — у Києві заснований журнал «Лабораторна діагностика», гол. ред. — Л. Громашевська; орган МОЗ України і Українського товариства клінічної лабораторної діагностики, виходив російською мовою. З січня 2000 р. — видається українською мовою, однак текст статей необхідно подавати українською і російською мовами.
- 1997, 21—22 серпня — у Києві в програмі Другого Всесвітнього форуму українців, у числі семи секцій, створено секцію «Екологія, охорона здоров’я та українська медицина»; обговорено питання про стан і тенденції розвитку охорони здоров’я в Україні, стан здоров’я жінок і дітей в Україні, демографічну ситуацію, українська мова у сфері медицини, штучні перешкоди діяльності Міжнародного фонду «Діти Чорнобиля».
- 1997, 1 вересня — в Українській військово-медичній академії розпочато підготовку магістрів медицини і фармації.
- 1997, вересень — у Тернопільській державній медичній академії ім. І. Горбачевського створено видавництво «Укрмедкнига», за 2 роки видало понад 100 одиниць друкованої продукції, багато з них — підручники українською мовою; видається 7 всеукраїнських наукових медичних журналів: «Шпитальна хірургія», «Інфекційні хвороби», «Вісник наукових досліджень», «Медична хімія», «Медична освіта», «Вісник соціальної гігієни та організації охорони

- здоров'я», «Екологічна фізіологія»; уперше в Україні налагоджено тиражування на компакт-дисках навчально-контролюючих і наукових комп'ютерних програм, навчальної літератури.
- 1997, 2—5 жовтня** — у Трускавці на базі Інституту реабілітації В. Козявкіна відбувся Третій Українсько-баварський симпозиум з питань медико-соціальної реабілітації дітей з органічними ураженнями нервової системи.
- 1997, 10—11 жовтня** — у Любліні (Польща) відбулася Перша польсько-українська конференція офтальмологів, у якій взяли участь близько 300 окулістів із різних країн світу.
- 1997, 25 жовтня** — у Львові відбувся Білорусько-Польсько-Український Фальк симпозиум «Нові напрями в діагностиці та лікуванні розладів печінки і товстої кишки», організований і спонсорований фундацією д-ра *Герберта Фалька* (Фрайбург, Німеччина). Із понад 120 Фальк-симпозіумів уперше такий форум проведено в Україні; в ньому взяв участь засновник Фонду.
- 1997, 6—9 листопада** — у Моршині відбулася Перша Українсько-Канадська конференція керівників сирітських установ.
- 1997, 15—16 листопада** — відбулася урочиста презентація Львівського державного медичного університету; посвячено герб і прапор університету. З нагоди презентації звання професора *honoris causa* одержали видатні вчені-медики *Мирослав Грецишин* (США), *Збігнев Реліга* (Польща), *Ігор Гук* (Австрія), *Альфред Приц* (Австрія), *Олександр Шалімов* (Київ), *Теодор Гельбріге* (Німеччина).
- 1997** — в Інституті серцево-судинної хірургії АМН України щорічно виконується біля 3 000 кардіохірургічних операцій, у тому числі близько 1 500 — зі штучним кровообігом, що становить понад 80 відсотків усіх операцій на серці в Україні; з початку заснування проведено 78 927 операцій на серці.
- 1997** — у Києві почав виходити науково-практичний журнал «Фітотерапія», засновник — Медичний інститут Української асоціації нетрадиційної медицини, гол. редактор *Т. П. Гарник*. Містить розділи: Медицина, В лабораторіях учених, Експериментальні та клінічні дослідження, Фітотехнологія, Фітодієтологія, Правові основи медичної діяльності; публікує статті українською та російською мовами.
- 1997** — в Україні востаннє було виділено «дикий» вірус поліомієліту; з цього часу захворювань, викликаних цим поліовірусом, не реєстрували, що дозволило Україні пройти сертифікацію Європейської регіональної комісії з ліквідації поліомієліту як території, вільної від поліомієліту.
- 1997** — Музеєві-садиби *М. І. Пирогова* у с. Вишні біля Вінниці (тепер — мікрорайон Вінниці), де видатний російський лікар і вчений жив та працював у 1861—1881 роках, надано статус Національного.
- 1997** — поновлено видання українського науково-практичного часопису «Одеський медичний журнал», засновники МОЗ України і Одеський державний медичний університет, гол. ред.— *В. М. Запорожан*; серед членів редколегії — почесний президент СФУЛТУ *Павло Джуль* (США); публікує матеріали з теорії і експерименту, клінічної практики, профілактики, нові технології, огляди, рецензії, дискусії; подає реферати російською і англійською мовами.
- 1997** — у США українці діаспори створили Фундацію для допомоги дітям Чорнобиля; очолили її *Зенон* і *Надія Матківські*; надали значну допомогу дитячим лікувальним закладам модерним діагностичним та хірургічним обладнанням, медикаментами; організували активну допомогу Україні з боку американських продуцентів діагностичної та хірургічної апаратури і фармацевтичних компаній.

- 1997 — в Україні нараховувалося 230 433 хворих на туберкульоз (46 на 100 000 населення), смертність від туберкульозу зросла до 16,1 на 100 тис.; оголошено епідемію туберкульозу, розроблено національну програму боротьби з ним.
- 1997 — із випускників вищих медичних шкіл скеровано до державних закладів охорони здоров'я 7 467 лікарів (97,4 відсотка загального випуску) та 518 провізорів (74 відсотки); решта (переважно дружини військовослужбовців) отримали право на самостійне працевлаштування.
- 1997 — упродовж року лікарі та вчені України взяли участь у численних міжнародних форумах, це зокрема, Міжнародний конгрес з педіатрії (Австрія), Тринадцятий конгрес Австрійського фармацевтичного товариства (Відень), Тридцять друге зібрання Європейської асоціації з вивчення печінки (Лондон), Європейський конгрес Міжнародної психіатричної асоціації (Женева), Десяте міжнародне зібрання з гінекологічної онкології (Португалія), Третій міжнародний конгрес з імунореабілітації (Ізраїль), Четвертий міжнародний симпозіум з клінічної імунології (Нідерланди), Дванадцятий конгрес Європейської асоціації акушерів-гінекологів (Ірландія), Перше міжнародне зібрання з прогресу у відомостях про управління раком (Австрія), Шостий конгрес Європейського товариства з біомедичних досліджень алкоголізму (Швеція), Тридцять другий міжнародний конгрес фізіологічних наук (Російська Федерація), Шістнадцятий міжнародний конгрес Діабетичної федерації (Фінляндія), Двадцять шосте щорічне зібрання Міжнародної ради з експериментальної гематології (Франція), Четвертий міжнародний семінар «Діабетичні ангіопатії у дітей» (Німеччина), Перший міжнародний конгрес з розладу коронарних артерій та профілактичного втручання (Чехо-Словаччина), Сто третій Фальк-симпозіум «Печінка і нервова система» (Німеччина).
- 1997 — у Києві МОЗ України та Державна наукова медична бібліотека видали в серії «Медична біографістика» книгу «Медицина в Україні. Видатні лікарі. Кінець XVII — перша половина XIX століть. Біобібліографічний словник. Випуск 1». Містить персоналії кількох сот лікарів, що працювали в Україні, в Росії та інших країнах, та 12 змістовних і вартісних додатків, обсяг 239 с.
- 1997 — у Києві видано «Російсько-український медичний словник», автори *П. І. Черв'як, М. П. Захараш*.
- 1997 — Фармакологічний комітет України зареєстрував 806 лікарських засобів, з них 411 — іноземного виробництва; в тому числі 6 препаратів імуностимуляторів, 6 — сорбентів, по 2 — для профілактики і лікування променевої хвороби, педикульозу, 4 — для лікування діареї.
- 1997 — у Києві видано книгу «Голод в Україні 1946—1947: документи і матеріали»; вийшла заходами Східноєвропейського дослідного інституту ім. В. Липинського у Філадельфії, Інституту історії України НАН України, Всеукраїнської асоціації дослідників голодів в Україні та низки громадських організацій; головний редактор *В. Смолій*.
- 1997 — в Україні МОЗ офіційно визнало спеціальність «лікар з народної і нетрадиційної медицини».
- 1997 — у Львові видано «Українсько-англійсько-російсько-німецький словник для стоматологів», укладачі — *Р. А. Гумецький, Я. В. Заблоцький* та ін. (215 с.).
- 1998, 21 січня — Кримському державному медичному інституту ім. С. І. Георгієвського надано статус університету; на 5 факультетах і 60 кафедрах працює 80 докторів і 285 кандидатів наук; навчається 3 230 студентів, у т. ч. 842 іноземці; за всі роки підготовлено 25 тисяч фахівців.

- 1998, 11 лютого** — МОЗ затвердило «Положення про організацію роботи цілителя, який здійснює медичну діяльність в галузі народної та нетрадиційної медицини», узаконено і врегульовано діяльність осіб, які не мають спеціальної медичної освіти, але можуть принести користь деяким хворим, однак не стало заслоном проти шарлатанства і шахрайства.
- 1998, лютий** — у Рівному засновано часопис «Цілитель», виходить чотири рази в місяць окремо українською та російською мовами; містить розділи: Інформація, Наші зустрічі, Будьмо здорові, Сторінки для жінок та чоловіків, Світ таємниць, Талісман, Для молоді.
- 1998, 12—14 березня** — у Москві відбувся I(IV) з'їзд Конфедерації істориків медицини (міжнародної) — КІММ, яку очолює *Ю. П. Лісіцин*, глава істориків медицини СРСР. З'їзд був виразно проросійського та проімперського характеру, про розвиток історії медицини народів, що здобули незалежність, на з'їзді не йшлося.
- 1998, квітень** — у Луцьку почала виходити медична рекламно-інформаційна газета «Волинь Фарм», засновник — ТзОВ «Волиньфарм», розповсюджується безплатно по лікувально-профілактичних та аптечних закладах області.
- 1998, 28—29 травня** — у Львові відбулася Друга Українсько-Польська конференція «Прогрес в патології» — до 100-річчя Інституту клінічної патології Львівського медичного університету.
- 1998, 1 вересня** — у Львівському державному медичному коледжі вперше в Україні почато експеримент з навчанням студентів з вадами слуху за спеціальністю «Лабораторна діагностика».
- 1998, 8—11 вересня** — у Києві відбулася Міжнародна конференція «Здоров'я, навколишнє та виробниче середовище, безпека праці в сільському господарстві на межі двох тисячоліть», проведена під егідою ВООЗ.
- 1998, 21 вересня** — Постановою Кабінету Міністрів України Львівському державному медичному університету (який в різні роки входив до складу університету ім. імператора Франца Йосифа та короля Яна Казимира) надано ім'я *Данила Галицького*; вперше за роки незалежності України вищій школі надано ім'я видатного діяча княжої доби, будівничого нашої держави.
- 1998, 21—24 вересня** — у Полтаві проведено Міжнародну наукову конференцію «Вивчення і використання ехінацеї».
- 1998, 22—24 вересня** — у Львові на базі Державного університету «Львівська Політехніка» відбулася П'ята міжнародна наукова конференція «Проблеми української термінології»; розглянено, зокрема, питання медичної та фармацевтичної термінології, висловлювалася стурбованість недостатньою роботою відповідних органів з дерусифікації українських стандартів та правопису.
- 1998, 7—9 жовтня** — у Тернополі відбувся П'ятий з'їзд інфекціоністів України; створено Асоціацію інфекціоністів України, головою її обрано проф. *М. А. Андрейчина*; Асоціація видала близько 10 книг з актуальних питань інфектології.
- 1998, 27 жовтня** — у Львівському державному медичному університеті ім. Данила Галицького обрано доктором HONORIS CAUSA *Павла Джуля* — професора оториноларингології Вейнського університету (США), довголітнього президента і теперішнього почесного президента СФУЛТУ, довголітнього редактора «Лікарського вісника» — впродовж багатьох десятиріч єдиного у світі українського загальнолікарського журналу.
- 1998, 4 грудня** — при МОЗ створено Комітет з народної і нетрадиційної медицини, має право надавати особам без спеціальної освіти дозвіл на медичну діяльність

в галузі народної і нетрадиційної медицини, є головною установою МОЗ з проведення експертизи, атестації осіб, які займаються медичною діяльністю.

- 1998** — в Україні зареєстровано близько 500 000 хворих на епілепсію.
- 1998** — у Кримському медичному інституті засновано двомовний журнал «Таврійський медико-біологічний вісник»
- 1998** — упродовж року лікарі та вчені України взяли участь у численних міжнародних форумах, це зокрема, Восьмий міжнародний конгрес з антиракового лікування (Франція), Міжнародний семінар «Інтенсивна нейрофізіологічна реабілітаційна система». Метод Козьякіна» (Німеччина), Восьмий міжнародний конгрес Світового гастрохірургічного клубу (Франція), Перша Європейська конференція з охорони здоров'я матері і дитини (Угорщина), Одинадцять зібрання Європейської асоціації з гематології (Нідерланди), Шостий світовий конгрес Світової асоціації психосоціальної реабілітації (Німеччина), Третій світовий конгрес Міжнародної гепатопанкреатобіліарної асоціації (Іспанія), Третій європейський конгрес з епілептології (Польща), Фальк-симпозіум «Нові аспекти в гепатології і гастроентерології» (Грузія), Четвертий міжнародний конгрес «Реабілітація в медицині та імунореабілітація» (Росія), Вісімнадцятий Дунайський симпозіум з психіатрії (Хорватія), Двадцять перше щорічне зібрання Міжнародного товариства з отологічної хірургії (Туреччина), Друге міжнародне Мондзейське медичне зібрання (Австрія), Третя міжнародна конференція «Гіпоксія в медицині» (Росія), Фальк-симпозіум «Успіхи в лікуванні запальної хвороби кишок» №106 (Бельгія), Другий конгрес середземноморських країн з медичної реабілітації (Іспанія), Третій міжнародний конгрес з патофізіології (Фінляндія), Тринадцятий Міжнародний конгрес з фармакології (Німеччина), Двадцять другий міжнародний конгрес з педіатрії (Нідерланди), Шістнадцятий конгрес світової асоціації соціальної психіатрії (Канада), Одинадцятий міжнародний семінар з гастродуоденальної патології і *Helicobacter pylori* (Угорщина), Одинадцятий всесвітній конгрес з гастроентерології (Австрія), Сто тридцять п'ята Британська фармацевтична конференція, Четвертий європейський конгрес з фармацевтичних наук (Італія), Восьмий міжнародний конгрес дитячих неврологів (Словенія), Шостий міжнародний симпозіум дитячих ортопедів (Німеччина), Дев'ятий конгрес Європейської асоціації з психіатрії (Данія), Перша європейська конференція з раку молочної залози (Італія), Міжнародний конгрес з отоларингології (Словаччина).
- 1998** — Буковинська медична академія (до 1997 — Чернівецький медінститут) за час існування з 1944 р. підготувала 14,5 тис. лікарів, на кафедрах підготовлено понад 100 докторів та понад 450 кандидатів наук.
- 1998** — у Києві засновано двомовний науково-практичний журнал «Перинатологія та педіатрія», гол. ред.— акад. НАН України *О. М. Лук'янова*; друкує статті українською і російською мовами.
- 1998** — в Україні було 14 339 аптек, найбільше в областях — Донецькій (1 559), Дніпропетровській (1 228), Луганській (888), Харківській (863). Аптечних пунктів було 19 715, у сільській місцевості — 3 624 аптек і аптечних пунктів; на 100 000 населення припадало 29 аптечних підприємств.
- 1998** — у Києві вийшла книга академіка *Любомира Пирога* «Медицина і українське суспільство» — збірка медико-публіцистичних публікацій різного часу, що висвітлюють проблеми лікарської етики і деонтології, суспільну роль медицини і громадську позицію лікаря, питання народної медицини і парамедицини, історію української медицини; розглянено стан здоров'я населення і демографічну

- ситуацію в Україні; містить публікації та інтерв'ю 1990—1994 р., коли автор був членом Парламенту; окремих розділ має мемуарний характер. Передмову до цієї, єдиної такого роду книги в Україні, написав *Іван Дзюба*.
- 1998** — у Львівському державному медичному університеті ім. Данила Галицького на кафедрах управління охороною здоров'я і гуманітарних дисциплін розпочато викладання предмета «Біомедична та християнська етика»; читається для циклів спеціалізації і для студентів усіх факультетів, на 2 курсі — християнська етика, на 3 — біоетика.
- 1999, 1 січня** — на обліку в лікувально-профілактичних закладах МОЗ України перебувало 2 686 745 чоловік, потерпілих унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС; 78,9 відсотка з них становили дорослі та підлітки, 21,1 відсотка — діти.
- 1999, 15 лютого** — Президент України *Л. Кучма*, «... враховуючи значний внесок Центрального музею медицини України у вивчення, збереження і пропагування історії медицини України...», постановив надати Музеєві статус Національного і надалі іменувати його «Національний музей медицини України».
- 1999, березень** — у Києві засновано науково-практичний часопис «Сучасна інфекція», видавець — Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, ІВО «Медицина України», гол. ред. *Ж. І. Возіанова*, публікує матеріали українською та російською мовами.
- 1999, 28 квітня** — у Києві в приміщенні Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця відбулася установча конференція Київського лікарського товариства; обрано правління у такому складі: *Т. Є. Бліхар* (голова), *С. В. Нечайв* (заст. голови), *І. Б. Третяк*, *І. С. Турчин*, *А. М. Яніна* (секретар). Ревізійну комісію очолив *О. С. Мусій*.
- 1999, 2 травня** — у с. Іваниках біля Яворова на Львівщині відкрито пам'ятник *Юрію Липі* — видатному українському лікареві та громадському діячеві; в цьому селі він проживав перед тим, як був закатований енкаведистами.
- 1999, 28—29 травня** — у Києві відбувся П'ятий всеукраїнський з'їзд ВУЛТу та науково-практична конференція «Первинна медико-санітарна допомога (ПМСД) і сімейна медицина; 46 делегатів представляли Українські лікарські товариства 10 областей України. Президентом ВУЛТу обрано акад. *Л. Пирого*; головою — проф. *Людмилу Порохняк-Гановську*; до складу правління увійшли *В. Волянський* (Одеса), *П. Бачинський* (Дніпропетровськ), *Є. Білинський* (Київ), *Т. Бліхар* (Київ), *Ю. Гаврилюк* (Львів), *О. Іванців* (Львів), *Б. Іськів* (Київ), *Л. Максимець* (Київ), *І. Паньків* (Тернопіль), *В. Погорілий* (Одеса), *Л. Попіль* (Івано-Франківськ), *Я. Радиш* (Київ), *Н. Середюк* (Івано-Франківськ), *І. Солоненко* (Київ), *О. Тілікін* (Миргород), *О. Хонда* (Київ), *О. Ціборовський* (Київ), *В. Чмир* (Київ). Затверджено «Звернення до лікарської громадськості України», «Заяву» та «Рекомендації».
- 1999, червень** — засновано шокквартильний науково-практичний періодик — «Український бальнеологічний журнал», гол. ред. *В. Ф. Кузнецов*, видається у Дрогобичі спеціалізованим видавництвом «Юнеско-Соціо».
- 1999, 6—10 вересня** — у Харкові відбувся П'ятий національний з'їзд фармацевтів України, в ньому взяли участь представники інших держав, ВООЗ, ЮНЕСКО, української діаспори. Одним із найважливіших питань було створення перспективної програми розвитку фармацевтичної галузі «Фармація — 2005».
- 1999, 10—11 вересня** — в Одесі проведено семінар-нараду крайових і обласних організацій ВУЛТу, на якій підтримано програму громадської ініціативи за зросту націю «Пульс України» та висловлено низку зауважень до неї.

- 1999, 20—25 жовтня** — понад 20 українських лікарів (гастроентерологів, гепатологів, фізіологів) взяли участь у Фальк-симпозіумах, які відбувалися у Базелі (Швейцарія) як міжнародний конгрес «Тиждень печінки в Базелі». Вчені з України представили на конгресі стендові доповіді з питань імунології, цирозів печінки, жовчокам'яної хвороби та ендоскопічних методів дослідження гепатобіліарної системи.
- 1999, листопад** — Українське лікарське товариство у Львові нараховує 820 членів, 34 осередки.
- 1999** — упродовж року лікарі та вчені України взяли участь у численних міжнародних форумах, це зокрема, Четвертий симпозіум «Успіхи в діагностиці і лікуванні алергічних захворювань», Другий світовий конгрес з профілактики діабету і його ускладнень (Італія), П'ята міжнародна конференція «Ангіологія і революція в медицині» (Франція), Сьомий віденський шок-форум, Сьомий об'єднаний європейський гастроентерологічний тиждень (Італія), Другий з'їзд Міжнародної асоціації патологоанатомів (Росія), Міжнародна конференція з питань ранньої реабілітації дітей з перинатальною патологією (Німеччина).
- 1999** — у Дніпропетровську діє Медичний інститут народної медицини; спеціальності — лікувальна справа, стоматологія; також готує молодших спеціалістів із сестринської та лікувальної справи.
- 1999** — в Україні фармацевтичні препарати виробляє 1 214 ліцензованих підприємств, найбільші з них — «Біостимулятор», «Біолік», «Біофарма», ВО «Вітаміни», «Галічфарм», ФФ «Дарниця» та ін., вони виробляють 429 найменувань препаратів (для порівняння — у країнах Європи виробляється 3 500—6 500 найменувань).
- 1999** — захворюваність на туберкульоз в Україні становила 54,3 особи на 100 тис. населення; померло від туберкульозу близько 10 000 хворих.
- 1999** — засновано часопис «Ліки» — двомісячний науково-практичний журнал МОЗ України і Фармацевтичного комітету, виходить як додаток до «Фармацевтичного журналу». Головний редактор — *Ю. С. Каган*.
- 1999** — із 39 медичних журналів України 10 виходять українською мовою, 21 — українсько-російські, по 4 — російські та російсько-українські; кількість українських журналів за 4 роки зменшилася, російських — збільшилася.
- 1999** — в Україні функціонувало понад 40 000 суб'єктів хіміко-фармацевтичних підприємств: заводів-виробників, фармацевтичних фабрик, гуртових складів, аптек, підприємницьких структур.
- 1999** — у Львові видано книгу «Хартія працівників охорони здоров'я» (128 с.), укладену в Ватикані (1995) Папською Радою для справ Душпастирства в охороні здоров'я, перекладену на українську мову; у передмові мовиться про створення *Іваном Павлом II* Папської Академії життя, про новий предмет «Біоетика» або етика життя, дано формулювання настанов стосовно трьох періодів біологічного існування людини: народження, життя і смерті, підкреслено постулат про недоторканість життя; містить розділи: Народження, Життя, Смерть. У ній обговорено з позицій християнської релігії проблеми регуляції народжуваності, вартості життя, заборону розпоряджатися життям і втручатись у нього, донорство і трансплантацію органів, узалежнення, хворих у термінальному стані, вмирання з гідністю, правду щодо вмираючого, евтаназію, переривання вагітності.
- 1999** — у Києві засновано «Український ревматологічний журнал», видавці АМН і МОЗ України, Інститут кардіології ім. М. Д. Стражеска, Асоціація ревматологів України; гол. ред.— *В. М. Коваленко*; приймає до друку статті як українською, так і російською та англійською мовами, фактично двомовний.

- 1999** — у Тернополі у видавництві «Укрмедкнига» почав виходити науково-практичний журнал «Медична освіта», гол. ред. — *Ю. В. Вороненко*; публікує статті про вдосконалення вищої медичної освіти, досвід з організації навчальної роботи, з історії медичних закладів.
- 1999** — у Щеціні видано «Малий словник польсько-латинсько-української медичної термінології» *Григорія Шумиловича* — доктора медичних наук, професора хірургії у Поморській медичній академії в Щеціні, голови УЛТ Польщі, уродженця м. Яворова на Львівщині; містить понад 6 000 основних медичних термінів та термінів зі споріднених наук.
- 1999** — у Харкові у видавництві Української фармацевтичної академії з ініціативи ректора *В. П. Черних* вийшла книга групи авторів «Історія фармації України» (обсяг — 800 с.), містить розділи про історичні джерела української фармації, розвиток аптечної справи України в XIII—XIX ст., історію аптечної служби України у XX ст., історію фармацевтичної освіти України, наукові досягнення української фармацевтичної науки та ін. Наведено дані про забезпечення ліками в часи УНР.
- 1999** — у Тернополі видано книгу *Олександра Голяченка* «Лікарі Вінниччини», містить статті про понад 40 лікарів, що у різний час самовіддано працювали на Вінницькій землі.
- 1999** — у Львові вийшла книга *Н. Бенюх* «Історія фармації Галичини (XIII—XX ст.)», містить дані про історію розвитку аптечної справи.
- 2000, 15 березня** — у Луцьку проведена науково-практична конференція «Артеріальна гіпертонія та цукровий діабет».
- 2000, 21—22 березня** — у Києві відбулася Третя науково-практична конференція «Сучасні проблеми дитячої кардіоревматології».
- 2000, березень—липень** — у Львові в газеті «Народне здоров'я» опубліковано працю *Ярослава Ганіткевича* «Перші українські науково-медичні школи».
- 2000, 6 квітня** — впроваджено Закон України № 1645 III «Про захист населення від інфекційних хвороб».
- 2000, 18—20 квітня** — у Києві відбулася науково-практична конференція педіатрів України «Антибактеріальна, протизапальна та імуніоактивна терапія в педіатрії».
- 2000, 20—21 квітня** — в Києві проходив симпозіум «Епідеміологія, імуніопатогенез, діагностика та лікування хламідіозу».
- 2000, 25—26 квітня** — у Києві відбулася науково-практична конференція «Нейроімуніологія в неврології та нейрохірургії».
- 2000, 11 травня** — в Києві пройшов Міжнародний семінар «Ожиріння. Метаболічний синдром».
- 2000, 11 травня** — Президент України видав Указ «Про невідкладні заходи щодо боротьби з туберкульозом».
- 2000, 15—18 травня** — у Києві відбувся Український конгрес радіологів.
- 2000, 16—18 травня** — в Одесі проходив Третій національний конгрес анестезіологів.
- 2000, 17—19 травня** — у Львові відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Нове у діагностиці і терапії інфекційних хвороб».
- 2000, 19—23 травня** — в Одесі відбувся Третій національний конгрес анестезіологів України.
- 2000, 24—26 травня** — у Харкові відбувся III (XIX) з'їзд хірургів України.
- 2000, травень** — засновано журнал «Променева діагностика і променева терапія», орган асоціації радіологів України, гол. ред. *Я. С. Бабій*, публікує матеріали українською і російською (здебільшого) мовами.

- 2000, 1—2 червня** — в Одесі відбувся Третій міжнародний конгрес «Актуальні питання інфектології в акушерстві і гінекології».
- 2000, 7 червня** — у Донецьку проходила Міжнародна конференція «Центральні і периферичні механізми вегетативної нервової системи».
- 2000, 7 червня** — у Харкові відбулася Перша науково-практична конференція «Клінічна фармація в Україні: розвиток і перспективи».
- 2000, 22—25 червня** — в Одесі відбулася Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні досягнення валеології і спортивної медицини».
- 2000, 4 липня** — дійсними членами АМН України обрані ректори Донецького і Одеського медичних інститутів *В. М. Казаков* і *В. М. Запорожан*, зав. відділу Інституту молекулярної біології і генетики НАН України *Л. Г. Розенфельд*, зав. відділу Інституту урології і нефрології АМН України *А. М. Романенко*.
- 2000, 27—28 липня** — в Одесі відбувся Перший міжнародний симпозиум «Актуальні проблеми транспортної медицини».
- 2000, 8 серпня** — Указом Президента України 2001 рік оголошено Роком охорони здоров'я населення України; намічені додаткові заходи щодо поліпшення медичної допомоги населенню України.
- 2000, 13—17 серпня** — у Львові та Трускавці відбувся Восьмий конгрес Світової федерації українських лікарських товариств, у якому взяли участь 462 лікарі з України, США, Канади, Аргентини, Нідерландів та ін., всього 12 країн; відбулося 6 пленарних та 8 секційних засідань, на яких заслухано відповідно 59 і 72 доповіді. Основними були проблеми «Організація медичної допомоги та освіти», «Медичні наслідки Чорнобильської катастрофи і медико-екологічні проблеми», «Лікарська етика і деонтологія на початку третього тисячоліття», «Роль громадських організацій і недержавних фондів у розвитку медицини в Україні», «Сучасний стан і перспективи санаторно-курортного лікування». Прийнято звернення до Президента і влади України, до лікарської громадськості, підготовлені відповідні рекомендації. Обрано новий склад управи СФУЛТу, президентом його став акад. *Любомир Пиріг* — президент ВУЛТу; штаб-квартиру СФУЛТу із Нью-Йорку перенесено до Києва. Учасники конгресу взяли участь у відкритті пам'ятника *Мар'янові Панчишину* — видатному лікареві Галичини, «народному професорові».
- 2000, 5—6 вересня** — у Києві відбувся Дев'ятий з'їзд отоларингологів України.
- 2000, 11 вересня** — МОЗ України видало наказ про поетапний перехід до організації первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини.
- 2000, 12—14 вересня** — у Дніпропетровську проведено Другий Український конгрес гастроентерологів.
- 2000, 18—21 вересня** — у Києві відбувся Шостий Національний конгрес кардіологів України «Лікування тромбоемболії легеневої артерії».
- 2000, 26—28 вересня** — у Києві відбувся Третій з'їзд геронтологів і геріатрів України.
- 2000, 27 вересня** — Кабінет Міністрів України затвердив порядок проведення обов'язкових попередніх і періодичних психіатричних оглядів.
- 2000, 28 вересня** — Уряд України створив міжвідомчу комісію для боротьби з туберкульозом.
- 2000, 1 жовтня** — в Україні з 1987 р. офіційно зареєстровано 35 041 ВІЛ-інфікований громадянин України і 288 іноземців, а також 1 872 хворих на СНІД. Понад 75 відсотків всіх ВІЛ-інфікованих становлять ін'єкційні наркомани. За прогнозами фахівців, до кінця 2000 р. в Україні буде фактично 250 000 ВІЛ-інфікованих.

- 2000, 3—4 жовтня** — у Харкові відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Реформування психіатричної допомоги в Україні у світлі закону про психіатричну допомогу».
- 2000, 16—22 жовтня** — в Україні проведено Тижень підтримки грудного вигодовування.
- 2000, 19—20 жовтня** — у Києві відбулася науково-практична конференція «Сучасні підходи до профілактики і лікування алкогольних та наркотичних розладів».
- 2000, 14 листопада** — Президент України видав Указ про проведення у Києві та Київській області експерименту щодо впровадження обов'язкового соціального медичного страхування.
- 2000, 20—22 листопада** — у Києві відбулася П'ята Українська науково-практична конференція з актуальних питань клінічної імунології та алергології; Україна ввійшла до Європейської академії імунології та алергології, діє Українське товариство фахівців з імунології, алергології та імунореабілітації (УТІАІ).
- 2000, 1 грудня** — в Україні проведено Всесвітній день боротьби зі СНІДом.
- 2000, 5 грудня** — державні премії України в галузі науки і техніки 2000 року присуджено за цикл наукових праць «Тромбоемболія гілок легеневих артерій та посттромбоемболічна легенева гіпертензія: діагностика, лікування та профілактика» (*М. П. Павловський, Д. Є. Бабляк, Л. В. Кулик, О. С. Ніконенко, О. В. Губка, В. Г. Мішалов, К. М. Амосова, В. Г. Бідний, М. В. Костишев, В. Й. Сморжевський*), а також за наукову розробку та впровадження медичної системи життєзабезпечення постраждалих під час техногенних аварій і катастроф, за цикл наукових праць «Фундаментальні дослідження гіпоксичних станів та розробка методів використання адаптації до гіпоксії в медицині і спорті».
- 2000, 7 грудня** — Президент України видав Указ «Про концепцію розвитку охорони здоров'я населення України»; в наступні дні текст опубліковано в пресі.
- 2000, 7—8 грудня** — відбулася друга щорічна Міжнародна донорська конференція з питань охорони здоров'я.
- 2000, 8 грудня** — наказом МОЗ України відновлено диспансеризацію населення, впроваджувано моніторинг стану його здоров'я.
- 2000, 15 грудня** — засновано медичну газету «Здоров'я України XXI сторіччя», засновник — «Галузеве інформаційне рекламне агентство «Здоров'я України», головний редактор *Анна Ракоєд*, у редакційній колегії *В. М. Венцовський, А. П. Вікторов, Д. Заболотний, В. Н. Коваленко, Л. Т. Мала, В. І. Мальцев, М. Д. Тронько і Ю. Фещенко*. Основні розділи: Медицина, Події, Новітні технології, Практика, Рекомендації; газета двомовна, більшість матеріалів подає російською мовою.
- 2000** — в Україні нараховано — 2,4 млн. інвалідів; із них понад 60 відсотків — інваліди загальних захворювань, приблизно по 10 відсотків — інваліди війни, інваліди дитинства та діти-інваліди, близько 3 відсотки — інваліди внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.
- 2000** — в Україні проживає понад 12 000 хворих на розсіяний склероз; їхнє лікування організував Український центр з вивчення і лікування розсіяного склерозу (Київ), який очолює проф. *Степан Вінничук*.
- 2000** — протягом року в Україні у 33 339 дорожно-транспортних випадках загинули 5 185 осіб, отримали травми — 36 636 осіб.
- 2000** — упродовж року зареєстровано 28 956 випадків ВІЛ-інфікування серед громадян України, 283 — серед іноземців; найбільше в таких областях і містах: Дніпропетровська — 6 002, Одеська — 4 745, Миколаївська — 2 048, Крим — 1 795, Київ — 937, Запорізька — 857, Харківська — 822, Черкаська — 695, Полтавська — 692, Луганська — 680, Севастополь — 384.

- 2000** — *Наталія Зубицька (Земна)* — автор популярних радіопередач «Зелена планета» про лікувальні властивості рослин видала книгу «Усе знадобиться, що в землі коріниться» (Тернопіль), у якій наведено дані про оздоровчу і лікувальну дію понад 80 рослин, подано кільканадцять «рецептів зеленої планети», покажчик захворювань, при яких застосовуються лікарські рослини.
- 2000** — у Луганську Медичний університет і Українська асоціація анестезіологів заснували двомовний «Український журнал екстремальної медицини імені Г. О. Можаяєва», гол. ред. — *В. Г. Ковешніков* (ректор інституту, завідувач кафедри нормальної анатомії); журнал публікує проблемні статті, оригінальні дослідження, огляди літератури, методики, короткі повідомлення; матеріали українською і російською мовами.
- 2000** — протягом року Міжнародний фонд Сороса «Відродження» виділив 81 578 доларів США на фінансування 8 проектів для попередження СНІДу і шкоди від вживання наркотиків у «жінок секс-бізнесу» (повій) Одеси, Донецька, Львова, Миколаєва, Полтави, Вінниці і Кременчука.
- 2000** — у Києві засновано новий український шокквартильний науково-практичний журнал Міністерства оборони України «Військова медицина України», видавець — Українська військово-медична академія, гол. ред. — доцент *В. В. Васько*, начальник УВМА; реферати публікує російською і англійською мовами.
- 2000** — впродовж року лікарі та вчені України взяли участь в численних міжнародних форумах, це зокрема, Міжнародний симпозіум з біомедичної оптики (США), Сімдесять восьмий всесвітній конгрес міжнародної асоціації стоматологів (США), Четвертий європейський конгрес «Травма і невідкладна хірургія» (Італія), Європейський форум молодих учених (Португалія), Перший науковий конгрес Європейської федерації з менопаузи (Чехія), Тридцять п'ята щорічна конференція Європейської асоціації гепатологів (Нідерланди), Сьомий конгрес Світової асоціації психологічної реабілітації (Франція), Третій Центральньо-Європейський конгрес ревматологів (Словаччина), Тридцять четверта щорічна наукова конференція Європейського товариства з клінічних досліджень (Данія), Міжнародна конференція з терапії алергічних та імунних захворювань на початку третього тисячоліття (Італія), П'ятий європейський конгрес фармацевтичних наук (Ізраїль), Десятий Європейський конгрес з гіпертонії (Швеція), П'ятнадцятий дунайський симпозіум з нефрології (Австрія), П'ятий конгрес Європейської асоціації гематологів (Великобританія), Тридцять друга конференція Європейського панкреатичного клубу (Німеччина), Міжнародний симпозіум з діабету і харчування (Ісландія), Зальцбургський семінар з акушерства і гінекології, Двадцять сьомий конгрес Європейського товариства штучних органів (Швейцарія), Тридцять сьомий конгрес Європейської асоціації нефрологів (Франція).
- 2000** — у Києві Українське лікарське товариство і Благодійний фонд «Третє тисячоліття» видали «Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами», укладач — д-р *Станіслав Нечай (Нечайів)*, один із засновників Київського лікарського товариства, заступник голови. Словник містить 15 000 слів; в українській частині подано всі українські відповідники, також знечужинені медичні терміни з інших мов — російської, польської, чеської, німецької, англійської. Обсяг — 432 с., тираж — 20 000.
- 2000** — у Львові вийшла книга «Генеалогія. Побудова, аналіз та застосування родоводів» (129 с.), автори *Зиновія Служинська* (Львів), *Микола Шаменко*

- (Київ) — перша такого роду праця в Україні. Містить розділи: Коротка історія розвитку генеалогії; Клініко-генеалогічний метод у медицині; Генеалогічний метод в історії; Методичні рекомендації до ведення розширеного родоводу. Подані генеалогічні дослідження хвороб древньоруських князів з роду *Рюриковичів*.
- 2000** — у стаціонарах України здійснено 2 445 841 оперативне втручання, після операційна летальність становила 0,76; госпіталізовано 9 558 тис. чоловік, у т. ч. міського населення 6 652,8 тис.; проведено 2 459 923 амбулаторні операції, швидко медичну допомогу надано 14 014 778 особам.
- 2000** — у Тернополі вийшла книга *О. Голяченка* «Українська здравоохорона: як вийти з кризи».
- 2000** — у Криму впродовж року відпочивало і оздоровилося 4,1 млн. чоловік.
- 2000** — в Україні нараховувалося 203 006 лікарів, середніх медичних працівників — 99,1 на 10 000 населення; лікарняних ліжок різного профілю було 88,5 на 10 000 населення; загальний обсяг фінансування охорони здоров'я становив 4 306,2 млн. грн., що становить 2,8 відсотка від ВВП; або 87,4 грн. на одного мешканця; витрати з державного бюджету — 623,2, з місцевих бюджетів 3 683,0 млн. грн. Середньомісячна заробітна плата лікарів становила 210,82; середнього медичного персоналу — 135,98; молодшого — 120,20 грн. Середній рівень заробітної плати медичних працівників становив 45,7 відсотка відносно оплати праці у промисловості.
- 2000** — у Львові перекладено на українську мову найоб'ємніший (понад 120 тисяч термінів і 2 300 000 слів) і популярний у світі (29 видань англійською мовою) «Медичний ілюстрований словник Дорланда», що не тільки полегшить ознайомлення лікарів України з англомовною медичною літературою, але і дасть інформацію про найновіші медикаменти, прилади, пристрої, препарати, методи діагностики і лікування у світовій медицині.
- 2000** — в Україні було 46,2 лікарів та 110,3 середніх медичних працівників на 10 000 населення; на кінець року перебувало на обліку 156,6 тис. хворих на злоякісні новоутворення, 122,9 тис. — на активний туберкульоз, 168,1 тис. — на сифіліс, 678,7 тис. — на алкоголізм і алкогольні психози, 29 775 ВІЛ-інфікованих та 917 хворих на СНІД (останні цифри вважаються далеко неповними).
- 2000** — населення України становило 49 246,3 тис., у тому числі чоловіків — 22 877,0, жінок — 26 369,0 тис.; народжуваність становила 7,8 на 1 000 населення, смертність — 15,3; для сільського населення відповідно 9,3 і 19,0, для міського — 7,1 і 13,6; смертність дітей першого року життя 11,9 на 1 000 живонароджених; материнська смертність 26,2 на 100 000 живонароджених; смертність від хвороб системи кровообігу становила 937,1 на 100 000 населення, злоякісних новоутворень — 196,2, нещасних випадків, отруень і травм — 148,7; хвороб органів дихання — 76,6; хвороб органів травлення — 44,9. Захворюваність на хвороби системи кровообігу становила 4 727,2 на 100 000 населення, злоякісні новоутворення — 316,6; травми і отруєння — 4 728,3; цукровий діабет — 131,6; туберкульоз — 60,2; сифіліс — 91,5; хронічні алкогольні синдроми — 83,1. Первинна інвалідність дорослого населення становила 54,0 на 10 000 дорослого населення. Чисельність потерпілих від аварії на ЧАЕС ліквідаторів становила 240 800 чоловік, евакуйованих — 56 377 чоловік.

ПЕРСОНАЛІЇ

- 980** — народився *Іван Смера*, один з перших світських цілителів-лічців Київської держави; був у почті київського князя Володимира. Помер 1015 р.
- 983** — народився *Антоній Печерський*, засновник Києво-Печерської лаври (1051), лікував хворих. Помер 1073 р.
- 1071** — помер чернець Києво-Печерської лаври *Даміан* — перший лічець-педіатр, лікував молитвою, травами, освяченою водою, олією та ін. Дата народження невідома.
- 1095, жовтень** — у Києво-Печерській лаврі помер перший лікар-цілитель України-Руси *Аганім Лічець (св. Аганім Печерський)*, дата народження невідома. Один з перших ченців (монахів), прийнятий ігуменом монастиря Антонієм. Жив у добу володарювання князів Ярослава Мудрого, Святослава, Ізяслава, Всеволода, Володимира Мономаха, лікував князя Володимира Мономаха. Зціляв молитвою і зіллям, переважно внутрішні хвороби; читав праці Гіппократа і Галена грецькою мовою. У «Патерику» сказано, що він без виклику йшов до хворих: внутрішнє чуття підказувало йому, де потрібна допомога; ніколи не брав плати за свої труди. Похований у Ближніх Печерах Лаври, муміфіковані останки його зберігаються там уже понад дев'ять століть.
- 1108** — у Києві народилася *Зоя-Євпраксія*, донька князя Мстислава, онука князя Володимира Великого, дружина (з 1122 р.) візантійського царя Олексія Комніна. Замолоду вивчала народну медицину й лікувала хворих, за що її називали Зоєю-Добродією. В 1130-х роках популяризувала (на думку деяких вчених, написану нею) працю «Allima» («Мазі»), в якій подано поради з гігієни, описано різні ознаки захворювань, а також ліки і лікувальні поради, мовиться про сприятливий вплив повітря і руху на здоров'я людини, висвітлюється гігієна вагітних жінок, питання опіки над новонародженими і немовлятами, описано конституціональні типи людини. Померла 1172 р.
- 1114** — помер чернець Києво-Печерської лаври *Алімній* — перший лічець-дерматолог, перший іконописець; фарбами, якими писав ікони, лікував і шкірні хвороби, виліковував хворих на проказу. Дата народження невідома.
- 1450** — у м. Дрогобичі недалеко Львова народився *Юрій Котермак (Дрогобич)* — один з перших видатних українських учених того часу, доктор філософії та медицини, професор астрономії й медицини та ректор Болонського університету (1481—1482), професор анатомії Краківського університету (1487—1494), читав лекції з медицини. Був професором Ісполітанської академії у Братиславі, працював також лікарем при дворі герцога в Феррарі (Італія). Автор астрологічної праці (латинською мовою) «Прогностична оцінка поточного 1483 року», в якій зазначає, що автор походить з Русі, торкається медичних питань. Помер у Кракові 4 лютого 1494 р.
- 1570** — у Львові народився *Сикст Еразм (Львів'янин)* — доктор медицини, професор Замойської академії (1614—1629), лікар Львівського католицького шпиталю, дослідник мінеральних вод курорту у Шклі. Описав методи лікування мінеральними водами та пелоїдом (боровиною) різних захворювань. Помер 1635 р.

- 1595, грудень** — у Чигирині в родині сотника народився **Богдан (Зіновій) Хмельницький** — гетьман України, визначний державний діяч, воїн і дипломат. При гетьмані були дипломований лікар, хірург і цирюльник. У війську Богдана Хмельницького належно організовано медичну допомогу: в кожній сотні були цирюльники; поранених та хворих козаків лікували в лічницях Трахтемирівського або Межигірського монастирів. Навесні 1656 р. гетьман важко захворів, помер у Чигирині 27 липня 1657 р.
- 1597, 10 січня** — народився **Петро Могила** — Київський православний митрополит, видатний український культурно-просвітницький діяч, засновник Києво-Могилянської академії — першої вищої школи з медичним відділом у Наддніпрянській Україні. Помер 10 січня 1647 р.
- 1609** — в Україні народився **Єпіфаній Славинецький** — викладач латинської, грецької та церковнослов'янської мов у Києво-Могилянській академії, засновник і перший ректор греко-латинської школи в Чудовому монастирі (з 1653 р.), переклав працю Андреаса Везалія «Епитоме» (1657), яка під назвою «Врачевська наука» започаткувала проникнення західноєвропейського просвітництва на українські та російські землі, її використовували у викладанні анатомії. Написав близько 150 праць освітницького спрямування, у т. ч. ті, що торкалися медицини. Помер 1675 р.
- 1613** — помер **Ян Урсин (Урсин-Недзвецький)** — доктор медицини, організатор медичного класу в Замоїській академії (1595), професор і ректор академії, автор першого на західноукраїнських землях тритомного посібника з анатомії; уродженець Львова; медичну освіту здобув у Краківському університеті. Дата народження невідома.
- 1642** — помер **Пилип Ляшковський** — доктор медицини, один з перших українських учених та громадських діячів. Народився у Львові, навчався в Падуанському університеті. Написав латинською мовою книгу з нагоди закінчення філософської освіти українцем Григорієм Кирницьким. Дата народження невідома.
- 1722** — у м. Ромнах на Полтавщині народився **Іван Андрійович Полетика** — лікар і вчений, професор Кільської медичної академії (1755—1776), другий після Юрія Дрогобича український вчений, що у XVIII ст. очолював університетську кафедру у Західній Європі. Навчався у Київській академії, медицину студював у м. Кіль (Гольштинія) і в Лейдені. Працював у Петербурзі, дивізійним лікарем у Генеральному сухопутному шпиталі. З 1763 р. у Василькові під Києвом як карантинний лікар брав участь у боротьбі з епідеміями чуми. Помер 3 травня 1783 р.
- 1736** — у Києві народився **Касян Йосипович Ягельський** — лікар-епідеміолог, доктор медицини, професор Московського генерального шпиталю. Помер 1774 р.
- 1739** — в с. Безуглівці на Чернігівщині у дворянській сім'ї народився **Михайло Якович Трохимовський (Трофимовський)** — військовий штаб-лікар, закінчив Києво-Могилянську академію і Медико-хірургічну школу в Петербурзі, повітовий лікар в с. Великих Сорочинцях (з 1782 р.), дослідив лікувальні властивості Миргородської мінеральної води, запропонував настій «Трохимівка», який у XVIII ст. широко застосовувався для лікування шлункових хвороб, заснував своїм коштом лікарню для незаможних. У його домі народився Микола Гоголь. Помер 1813 р.
- 1740, 13 грудня** — у м. Сосниці на Чернігівщині в дворянській сім'ї з козацького роду народився **Опанас Філімонович Шафонський** — доктор медицини, військовий лікар та лікар шпиталів у Москві, викладач Московської

шпитальної школи, автор книги про чуму (1774), один з основоположників епідеміології та санітарії у країні. Навчався у закордонних університетах; з 1781 р. працював у Чернігові. Помер 27 березня 1811 р.

- 1740** — у с. Черногородках біля Фастова на Київщині народився *Петро Іванович Погорецький*. Викладав у Московській шпитальній школі, пізніше приватно практикував у Москві. Працював над удосконаленням системи навчання лікарів, опублікував низку перекладів, які відіграли вагому роль у розвитку російської медичної термінології. Помер 1780 р.
- 1740** — у м. Гадячі на Полтавщині народився *Мартин Матвійович Тереховський* — лікар і біолог, доктор медицини, професор анатомії в Петербурзькому госпіталі; був також директором Ботанічного саду. Загальну освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Автор проектів реорганізації медичних шкіл; у докторській дисертації «De vermibus infusoriis» (1775) заперечував самовільне зародження мікроорганізмів. Праця його лягла в основу протиепідемічних заходів в Україні та у Росії у XVIII ст. Помер 1796 р.
- 1740** — у с. Підлісному Козелецької сотні Київського полку (за іншими даними 1750 р. в с. Церковищі біля Козельця) на Чернігівщині в бідній козацькій сім'ї народився *Опанас Федорович Масловський* — доктор медицини (1792), губернський лікар у Києві, голова Київської лікарської управи, перший професор медицини у медичному класі Києво-Могилянської академії (1802—1804 рр.); започаткував викладання медицини у вищій школі на Лівобережній Україні. Закінчив клас риторики КМА, Московську госпітальну школу (1774), першим з лікарів Росії захистив докторську дисертацію, не виїжджаючи для цього в інші країни. Автор понад 15 оригінальних і перекладних наукових праць з хірургії, акушерства, інфекційних хвороб, офтальмології, ботаніки, токсикології, психічних захворювань; написав підручник про застосування домашніх засобів як ліків при деяких хворобах; переклав з німецької мови підручник акушерства Маренгайма (1803). Викладав анатомію, фізіологію, хірургію; один з найкращих організаторів медичної справи в Україні, заснував низку цивільних лікарень, у т. ч. першу в Україні Кирилівську психіатричну. Помер у Києві 25 квітня 1804 р.
- 1740** — у м. Ле Конке (Нижня Бретань, Франція) народився *Бальтазар Гакет* — доктор медицини, професор історії природничих наук, історії та філософії медицини Львівського університету (1787—1805); вивчав флору, фауну і природні багатства Карпат, разом із студентами філософського і медичного факультетів мандрував по Карпатах; видав чотиритомну працю з фізичним описом Карпат (1796), вказав у ній джерела мінеральних вод. Відвідав багато країн і знав багато мов, був ученим-енциклопедистом, написав понад 40 фундаментальних томів з питань медицини, ветеринарії, біології, хімії, геології, географії, етнографії та антропології. Медицину студював у Монпельє і Парижі, був військовим лікарем-хірургом, завідував кафедрою анатомії, хірургії та акушерства в Люблянському ліцеї (Словенія). Після закриття університету у Львові працював у Краківському та Віденському університетах. Помер у Відні 1815 р.
- 1741** — у с. Високому біля Прилук у козацькій сім'ї народився *Ілля Васильович Руцький* — акушер, доктор медицини Страсбурзького університету, лікар Петербурзького сухопутного госпіталю та професор Московської акушерської школи; захистив дисертацію «Про чуму» (1781). Помер 13 жовтня 1786 р.
- 1744, 7 листопада** — у с. Веприку у Гадяцького полку на Полтавщині в сім'ї священика народився *Нестор Максимович Максимович-Амбодик (Амбодик-*

- Максимович*) — доктор медицини Страсбурзького університету, вчений-енциклопедист і просвітитель, випускник Києво-Могилянської академії. Очолив акушерську школу в Петербурзі (1781), перший професор акушерства в країні, видатний лікар того часу, якого називали «батьком російського акушерства», впровадив в акушерську практику низку хірургічних інструментів. Уклав перший підручник з акушерства і педіатрії, друкував також праці з фармакології, фітотерапії, автор першого посібника з лікознавства (1783), а також трьох словників латинських, французьких і російських термінів. Помер у Петербурзі 24 липня 1812 р.
- 1744, 11 листопада** — у містечку Белянах поблизу Кетів Краківського воєводства в багатодітній сім'ї збіднілого шляхтича Юзефа Крупинського народився *Андрій (Андрей) Крупинський* — доктор медицини Віденського університету (1772), перший «протомедик» (головний лікар) Галичини, організатор і перший директор та професор «Медичного колегіуму» у Львові. Одружений з дочкою вірменського купця Анною Бернатович. Автор низки праць, надрукованих польською та латинською мовами у Львові та Почаєві, в тому й таких підручників медицини, як «Описання хвороб», «Спланхнологія або наука про нутроші»; чимало зробив для підготовки медичних кадрів та підвищення рівня медичної допомоги в Україні та Польщі. Автор трактатів про гарячку (латинською мовою, 567 с.), про причини виникнення гарячки та її лікування (німецькою мовою, 350 с.); досліджував води курорту у Шклі, організовував заходи для відкриття у Львові університету з медичним факультетом. Зібрав унікальну бібліотеку праць корифеїв, видатних вчених медичних, природничих та гуманітарних наук стародавніми та європейськими мовами, яка налічувала понад 6000 томів. Помер 27 квітня 1783 р. Заснована ним школа діє як Львівський державний медичний коледж ім. А. Крупинського.
- 1744** — у с. Янівці на Чернігівщині в сім'ї священика народився *Данило Самійлович Самойлович (Суцинський)* — видатний лікар і вчений європейського рівня, засновник епідеміології, член низки іноземних академій. Одним із перших вказав на можливість бацилоносійства у людей. Закінчив Києво-Могилянську академію, працював у Москві, один з ініціаторів реформи медичної освіти в країні. Очолював боротьбу з епідеміями чуми на Херсонщині, в Кременчуці, Катеринославі, Одесі; запровадив карантини для людей, спалювання одягу хворих. З 1793 р.— головний лікар карантинів в Україні. Помер у Миколаєві 1805 р.
- 1745** — у с. Денисівці Лубенського повіту на Полтавщині народився *Никон Карпинський* — доктор медицини Страсбурзького університету, професор анатомії, фізіології й «матерії медичної» в Петербурзькій медико-хірургічній академії та професор анатомії в Академії художеств. Один із найвизначніших анатомів і хірургів того часу, автор одного з перших у Росії оригінальних підручників анатомії, опрацював першу фармакопею Росії (1778). Помер 1810 р.
- 1748** — в с. Яківцях (Малі Будищі, нині територія Полтави) у козацькій сім'ї народився *Олександр Михайлович Шумлянський* — доктор медицини Страсбурзького університету, професор патології і терапії медико-хірургічного училища в Москві, професор акушерської школи. Навчався у Києво-Могилянській академії. Він першим у світі найдосконаліше дослідив гістологічну будову нирок, описав судинний клубочок і капсулу, яка дістала назву «капсула Шумлянського-Боумена». Його дисертаційна праця «De structura renum»

(«Про будову нирок», 1782) стала відомою, її високо оцінено в Європі. Автор низки праць з акушерства, брав участь в реорганізації шпитальних шкіл. Помер 1795 р.

- 1749** — у с. Круподерниці Золотоніського повіту на Полтавщині народився *Михайло Леонтійович Гамалія (Гамалія)* — земський і військовий лікар та науковець (дід М. Ф. Гамалії). Навчався у Києво-Могилянській академії, працював у Пермі, в Тулі, вивчав шкідливі чинники на заводах та захворюваність робітників Уралу. Один з перших дослідників сибірки, написав посібник «Про сибірку», переклав з німецької мови книгу про щеплення віспи та впроваджував його. Помер 1830 р.
- 1750** — в с. Малих Будищах (тепер територія Полтави) народився *Павло Михайлович Шумлянський* (брат О. М. Шумлянського) — доктор медицини Стасбурзького університету, професор фармакології та хірургії в московських медичних школах. З 1805 р.— у Харкові, один із засновників Харківського університету, а також найвідоміших вчених, професор хірургії (до 1817 р.) та декан медичного факультету, обирався ректором університету. Автор низки праць з хірургії, запобігання інфекційних недуг; писав про мінеральні води Полтавщини. Помер 1824 р.
- 1754** — у містечку Семенівка на Чернігівщині народився *Йосип Кирилович Каменецький* — доктор медицини, військовий лікар, академік Петербурзької медико-хірургічної академії, почесний член Російської академії наук. Написав перший підручник з медицини для духовних семінарій, який перевидавали дев'ять разів. Його називали «патріархом лікарів російських». Навчався у Чернігівському колегіумі, подорожував по Україні для вивчення ботанічних садів з лікарськими рослинами. Помер у Москві 1823 р.
- 1760** — у с. Срібному поблизу Прилук на Київщині в козацькій сім'ї народився *Яків Йосипович Саполович* — хірург, почесний доктор медицини, професор хірургії Петербурзького медико-хірургічного училища, згодом — директор медико-інструментального заводу. Першим у країні почав застосовувати методи перкусії та аускультатії, багато працював над вдосконаленням хірургічних інструментів; брав участь у реформуванні медичної освіти. Помер у Петербурзі 14 серпня 1830 р.
- 1760** — на Чернігівщині народився *Степан Андрієвський* — доктор медицини, директор Медико-хірургічної академії в Петербурзі. Навчався у Києво-Могилянській академії, склав «Медико-топографічний опис Чернігівської губернії» (1785), уперше провів дослід зі самозараженням сибіркою, довів тотожність тваринної і людської сибірки. Помер 1818 р.
- 1760** — у містечку Омельник Миргородського полку на Полтавщині в шляхетській сім'ї народився *Петро Андрійович Гординський* — професор медичного класу Києво-Могилянської академії (1804—?). Навчався, імовірно, в КМА, медицину вивчав у Петербурзькому генеральному сухопутному госпіталі, з 1792 р.— київський штаб-лікар; служив у Молдові, Польщі, на Кавказі, з 1802 р.— знову в Києві. Після смерті О. Масловського (1804) замінив його в медичному класі КМА, викладав патологію, терапію, фітотерапію. Помер 1834 р.
- 1764** — у с. Понорничах на Чернігівщині в сім'ї священника народився *Петро Андрійович Загорський* — видатний анатом і фізіолог, академік, засновник першої в країні анатомічної школи. Закінчив Чернігівський колегіум, деякий час працював полковим лікарем у Хоролі, згодом — у Москві та в

- Петербурзькій медико-хірургічній академії, де очолював кафедру анатомії та фізіології. Відкрив ядра відвідного, додаткового і під'язикового черепно-мозкових нервів; написав перший у країні підручник з анатомії «Скорочена анатомія», автор понад 100 наукових праць. Помер у Петербурзі 1846 р.
- 1766, 6 лютого** — в м. Чугуєві на Харківщині у дворянській сім'ї народився *Єфрем Йосипович Мухін* — доктор медицини, професор анатомії та фізіології Московської медико-хірургічної академії та Московського університету (1808—1835), один із основоположників анатоμο-фізіологічного напрямку та вчення про провідну роль головного мозку в життєдіяльності організму; першим подав основні положення рефлекторної теорії; автор посібників з хірургії і анатомії, засновник травматології, брав участь у боротьбі з епідеміями, запровадив щеплення віспи. Обраний почесним членом Харківського університету. Помер у січні 1850 р.
- 1767** — у м. Лебедині на Сумщині народився *Василь Якович Джуньковський* — один з найвидатніших вчених того часу, автор понад 30 оригінальних та перекладних праць з медицини, хімії, сільського господарства. Викладав грецьку та латинську мови, перекладач у Медичній колегії, бібліотекар Медико-хірургічної академії у Петербурзі, професор і ректор Харківського університету. Навчався у Харківському духовному колегіумі, голова Харківського наукового товариства, ініціював видання при Харківському університеті «Українського журналу». Помер у Харкові 1826 р.
- 1767** — у Воронежі народився *Євфимій Олексійович Болховітін* — видатний вчений-історик, бібліограф, археолог; останні п'ятнадцять років життя — митрополит Київський під чернецьким іменем Євгеній. Автор ґрунтовної двотомної енциклопедичної праці «Словник російських світських письменників, співвітчизників і чужоземців, які писали в Росії» (1845), що містить цінні відомості про десяток лікарів-українців. Помер 23 лютого (7 березня) 1837 р.
- 1769, 9 вересня** — народився *Іван Котляревський* — видатний український письменник, автор знаменитої «Енеїди»; був одним з перших «попечителів богоугодних закладів» (благодійно-лікувальних закладів) на Полтавщині, приділяв багато уваги і сил організації медичної допомоги населенню. Помер 10 листопада 1838 р.
- 1770** — у с. Паладі Ужгородського повіту народився *Іван Орлай* — лікар, науковець, реформатор медичної освіти. Деякий час був секретарем Медичної колегії у Петербурзі та придворним лікарем російських царів. Директор лицею князя О. Безбородька в Ніжині (1821—1826), Рішельєвського лицею в Одесі (1826—1829), автор праці «Pharmacopoea costrensis Ruthenica», праць з медицини, історії, педагогіки; вимагав запровадження загальної освіти для всіх прошарків населення. Написав працю «Історія про Карпато-Росів». Його високо цінували І. Франко, М. Гоголь, Й. Гете. Помер в Одесі 27 лютого 1829 р.
- 1772** — у с. Василькові на Київщині в сім'ї священника народився *Іван Григорович Кашинський* — військовий лікар, почесний доктор медицини і хірургії, автор книжки «Наука про ліки», в якій подав класифікацію, опис та спосіб уживання понад 400 лікарських засобів, показав можливість лікування сечокам'яної хвороби мінеральними водами. Першим у країні піднявся на повітряній кулі. Працював у Росії. Помер у 1846 р.
- 1774** — у м. Борзні на Чернігівщині в козацькій сім'ї народився *Данило Михайлович Веланський (Кавунник)* — доктор медицини, професор, керівник кафедри

фізіології і загальної патології Петербурзької медико-хірургічної академії (1814—1837), працював також у військовому шпиталі. Закінчив Києво-Могилянську академію, спеціалізувався в університетах Відня, Парижа, Берліна, Вюрцбурга; написав підручник з фізіології, перекладав праці Прохазки, Гуфеланда, розвивав напрям натурфілософії. Помер 1847 р.

- 1776** — у Києві народився *Христіан Георгійович Бунге* — доктор медицини, випускник Києво-Могилянської академії. Написав дисертацію «Про епідемічні хвороби в Києві» (1798), працював у Києво-Могилянській академії, а також лікарем у військовому шпиталі. Один з перших відомих педіатрів м. Києва. Помер 1857 р.
- 1784, 2 жовтня** — у с. Вільшанці на Київщині в сім'ї священика народився *Євстахій Петрович Рудиковський* (псевдонім — *Остан Київський*) — лікар Київського військового шпиталю та цивільних лікарень, один з перших хірургів, здійснював складні операції. Учасник війни 1812 р. Вивчав український фольклор, публікував епіграми та байки в «Киевской Старине». Помер 1851 р.
- 1784** — у Катеринославі народився *Іван Гоголь-Яновський* — військовий лікар, випускник Києво-Могилянської академії (брат діда М. В. Гоголя), працював штаб-лікарем намісництва; під керівництвом Д. С. Самойловича у Кременчуцькій лікарні лікував хворих на чуму, був лікарем у Хоролі, Кобеляках на Полтавщині та в Полтаві. Дату смерті не встановлено.
- 1789, 7 липня** — в с. Вороб'ївцях на Чернігівщині в сім'ї священика сімнадцятою дитиною народився *Ілля Васильович Буяльський* — талановитий хірург, академік, професор анатомії Петербурзької медико-хірургічної академії та Академії мистецтв, засновник пластичної анатомії, вчений європейського рівня. Після закінчення Чернігівської семінарії його, як багатьох українців, забрали в Петербург. Був як чудовим анатомом, так і блискучим хірургом. Ще до впровадження асептики й антисептики пропагував спеціальне миття рук і знезараження ран. Опублікував близько 100 наукових праць, його атласом «Анатоміко-хірургічні таблиці» (1828) багато років користувалися хірурги Європи і Америки. Розробив метод заморожування трупів, низку хірургічних операцій. До М. І. Пирогова був першим хірургом країни. Помер 20 грудня 1866 р.
- 1789, 7 вересня** — народився *Теодор Торосевич (Торосян)* — магістр фармації, створив у Львові лабораторію при аптеці «Під римським імператором Титусом», дослідив фізико-хімічні властивості мінеральних вод Трускавця, Моршина, Немирова, Великого Любена; запропонував використовувати посуд із темного скла для зберігання світлочутливих препаратів, опублікував понад 120 наукових праць. Помер 1876 р.
- 1790, 21 лютого** — у с. Пологах на Полтавщині (біля Переяслава) народився *Прохор Олексійович Чаруківський* — лікар-терапевт, професор Медико-хірургічної академії. Опублікував праці «Загальна патологічна семіотика або вчення про ознаки хвороб взагалі» (1825), «Досвід системи практичної медицини» (1833—1840), сприяв розробці та поширенню у країні методів перкусії і авскультації, на основі фізіологічних міркувань створив свою класифікацію хвороб. Помер 1842 р.
- 1790** — у с. Макіївці на Черкащині народився *Петро Пелехін* — професор Петербурзької медико-хірургічної академії та медичного класу Києво-Могилянської академії, видатний український лікар XIX століття. Викладав «Окулістику», «Історію і літературу медицини та висловлювання древніх медичних авторів»,

- а також судову медицину, медичну поліцію і гігієну; палкий прихильник українського національного відродження. Заповів велику суму грошей на відкриття у Львові українського університету та побудову хірургічної клініки (за які куплено будинки для НТШ). Помер 3 жовтня 1871 р.
- 1792** — у с. Соловіївці на Житомирщині у сім'ї дяка народився *Йосип Калинський-Гелита*, академік, видатний офтальмолог і терапевт свого часу, вихованець Київської академії. Працював у Петербурзі, автор праць з терапії і фармакології, написав один з перших підручників з рецептури, редактор «Воєно-медичного журналу». Помер 1858 р.
- 1796, 11 квітня** — у м. Красилові на Волині (нині — Хмельницька обл.) у сім'ї священика народився *Степан Хомич Хотовицький* — видатний акушер і педіатр, академік, професор кафедри акушерства, жіночих і дитячих хвороб Петербурзької медико-хірургічної академії (1831—1847). Уперше в країні почав викладати систематичний курс дитячих хвороб, основоположник педіатрії, написав великий підручник «Педіятрика» (1847), один з кращих у світовій літературі; автор «Лікарсько-народного poradника», що перевидавався п'ять разів. Помер 11 квітня 1885 р.
- 1796** — на Харківщині в сім'ї священика народився *Микола Іванович Єллінський* — доктор медицини, хірург, професор (з 1820 р.), завідувач кафедри хірургії (з 1825 р.), декан та ректор (1829—1833) Харківського університету; проводив складні хірургічні операції, організував амбулаторію для хірургічних хворих, заснував хірургічний музей. Автор посібника «Огляд десмургії» (1931—1932). Дату смерті не встановлено.
- 1798** — у с. Пологах Переяславського повіту на Полтавщині в сім'ї священика народився *Яким Олексійович Чаруківський (Чаруковський)* — доктор медицини, військовий лікар і науковець, один із засновників військової медицини в країні. Автор фундаментальної праці в п'яти томах — «Військово-похідна медицина» (1836—1837). Наприкінці життя служив у Воронежі. Помер 1848 р.
- 1801** — на Слобожанщині в сім'ї священика народився *Петро Олександрович Бутківський* — доктор медицини, професор кафедри хірургії і душевних хвороб Харківського університету (1834—1844), уперше в країні почав викладати психіатрію, написав перший посібник з психіатрії «Душевні хвороби, викладені відповідно до основи сучасного вчення про психіатрію в загальному і частковому теоретичному і практичному змісті», першим запровадив фізіологічний напрям у психіатрії, описав деякі психози. Помер 1844 р.
- 1802, 22 березня** — у с. Тибаві на Закарпатті народився *Юрій Гуца-Венелин* — лікар та історик-дослідник. Закінчив медичний факультет Московського університету, вивчав усну творчість українців, історію болгар; його праці сприяли болгарському національному відродженню. Помер 1839 р. в Москві. В Софії та Одесі споруджено йому пам'ятники.
- 1810, 13 (25) листопада** — у Москві народився *Микола Іванович Пирогов* — видатний хірург і анатом, основоположник військово-польової хірургії, організатор і керівник шпитальної хірургічної клініки Петербурзької медико-хірургічної академії (1841—1856), директор Інституту практичної анатомії (1846), першим у країні застосував у воєнних умовах ефірний наркоз. Був попечителем Одеського (1856—1858) та Київського (1858—1861) навчальних округів, сприяв відкриттю Одеського університету та медичного факультету Університету св. Володимира, що, однак, мало на меті не лише розвиток освіти, але й русифікацію краю. Останні роки життя (1866—1881) провів у своєму маєтку

в с. Вишні поблизу Вінниці, де лікував населення Поділля. Помер 23 листопада (5 грудня) 1881 р. Його останки, набальзамовані співробітником Петербурзької медико-хірургічної академії, зберігаються у склепі спеціально збудованої церкви в с. Вишні біля його будинку-музею.

- 1811, 8 липня** — у В'ятці в сім'ї купця народився *Володимир Опанасович Караваєв* — доктор медицини, професор хірургії (1841—1891), організатор та перший декан медичного факультету Університету св. Володимира, видатний хірург того часу. Засновник і керівник факультетської хірургічної клініки. Запровадив в Україні ефірне знеболювання (1847), переливання крові у воєнно-польових умовах, опрацював оперативні способи ампутації стегна, пластики носа, лікування косоокості та катаракти. Заснував першу в країні клініку очних хвороб, провів 16 000 операцій, з них 3 000 з видалення катаракти. Видав підручник і атлас з оперативної хірургії. Обраний почесним громадянином м. Києва. Помер 3 березня 1892 р.
- 1812** — у Переяславі на Київщині в сім'ї ректора семінарії народився *Андрій Козачковський* — український лікар, приятель Тараса Шевченка. Закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію, працював у Переяславі, з жовтня 1845 по січень 1846 р. гостив і лікував хворого поета. В його садибі Т. Шевченко написав поеми «Наймичка», «Кавказ», посвяту П. Шафарикові до поеми «Єретик» та «Заповіт», присвятив йому вірш «А. О. Козачковському», листувався з ним до кінця заслання, а в 1859 р. знову відвідав Переяслав. А. Козачковський зібрав колекцію Шевченкових малюнків, опублікував спогади про поета. Помер 2 серпня 1899 р. У його будинку в Переяславі створено Історичний музей, де є експозиція, присвячена Т. Шевченкові.
- 1816** — народився *Олександр Павлович Матвєєв* — доктор медицини, професор акушер-гінеколог, організатор і перший керівник кафедри акушерства, жіночих і дитячих хвороб Університету св. Володимира (1844—1878), декан медичного факультету (1862—1865); його двічі обрано ректором університету. Автор посібника з акушерства, праць про післяпологові захворювання. Опрацював і впровадив у практику метод профілактики бленорії новонароджених (1853). Помер 23 травня 1882 р.
- 1817, 22 квітня** — у Ризі в дворянській сім'ї народився *Юлій Іванович Маџон* — доктор медицини, професор, завідувач кафедри патології і патологічної анатомії Університету св. Володимира (1854—1875), голова Товариства київських лікарів (1871—1881), один із організаторів і перший директор Олександрівської (нині — Центральної міської клінічної) лікарні (1875—1885). Автор праць з клінічної діагностики, а також про захворювання нирок і печінки, мікроскопічні зміни тканин при запаленні. Очолював боротьбу з епідеміями холери в Києві. Помер 20 грудня 1886 р.
- 1817, 28 грудня** — у м. Ревелі (нині — Таллінн, Естонія) у дворянській сім'ї народився *Олександр Петрович Вальтер* — доктор медицини, професор-анатом, засновник і керівник кафедри анатомії Університету св. Володимира (1844—1868), ініціатор будівництва Анатомічного театру (нині — Національний музей медицини України). Викладав також фізіологію, фармакологію, хірургію та історію медицини. Автор низки анатомо-фізіологічних праць, відкрив судинозвужувальну дію симпатичної нервової системи (1842), завдяки дослідям над теплоутворенням і терморегуляцією (1862) став піонером гіпотермії. Своім коштом упродовж 20 років видавав перший на українських землях медичний журнал «Современная медицина» (1860—1881). Помер 4 жовтня 1889 р.

- 1821** — у м. Прилуках на Полтавщині народився *Олексій Миколайович Орловський* — один із перших спеціалістів у галузі порівняльної фізіології. Працював у Москві. Помер 1856 р.
- 1822, 26 лютого** — в м. Доні поблизу Дрездена (Німеччина) у німецькій родині міського лікаря народився *Фрідріх Мерінг* — доктор медицини, професор, завідувач кафедри спеціальної патології й терапії та факультетської терапевтичної клініки Університету св. Володимира (1853—1886), викладав курс історії медицини, брав активну участь у боротьбі з епідемією висипного тифу в Києві. Заснував одне з перших в Європі Клінічне товариство студентів-медиків, видав «Курс клінічних лекцій», «Лекції з гігієни». Був у дружніх стосунках з Г. П. Галаганом — засновником відомої колегії. Один з найпопулярніших у Києві в той час лікарів-практиків, одну з вулиць Києва названо його іменем. Помер 19 жовтня 1887 р.
- 1824** — у Чехії народився *Душан Лямбль* — професор нормальної і патологічної анатомії Харківського університету (1860—1971), чех. Закінчив Празький університет, відкрив паразита лямбллі (названі так 1888 р. на його честь), описав хворобу — лямбліоз, уперше описав вусоподібні вирости на клапанах серця у людей похилого віку (нарости Лямбля); був президентом і віцепрезидентом Харківського медичного товариства; згодом працював у Варшаві. Помер 25 лютого 1895 р.
- 1825** — у с. Бочавці Ізюмського повіту на Харківщині народився *Володимир Александров* — доктор медицини (1859), закінчив Харківський університет (1853), служив лікарем у Чугуєві, старшим міським лікарем у Харкові, пізніше — дивізійним лікарем. Автор відомої музикальної драми «За Неман іду», «Малоруських співанок», трилогії «Тихомовне кохання», написав лібретто до опери Щуровського «Богдан Хмельницький». Помер 1893 р.
- 1829, 6 травня** — у с. Понорах на Чернігівщині в родині власника маєтку народився *Степан Данилович Ніс* (літ. псевдонім *С. Волошин*) — український лікар, етнограф-фольклорист і письменник. Закінчив Університет св. Володимира (1854), працював земським лікарем у містах України, Росії та Болгарії; був активним членом Чернігівської української громади, вивчав умови життя та побут українських селян, їхню захворюваність. Автор праць з етнографії, про народну медицину, лікування горицвітом, написав і видав перші в Наддніпрянщині науково-популярні книжечки на медичні теми українською мовою (Про хвороби і як їм запобігти.— Київ, 1874), друкував оповідання в «Основі». За поширення українських книжок його заслано до Білозерська. Помер 29 грудня 1900 р.
- 1829** — в Україні народився *Іван Павлович Лазаревич* — видатний акушер, професор кафедри акушерства, гінекології та дитячих хвороб Харківського університету (з 1862 р.), організатор Повивального інституту (1869) для підготовки акушерок, винахідник низки акушерських та гінекологічних інструментів (зокрема, щипців Лазаревича). Першим виявив зв'язок між станом матки і діяльністю серця плоду, опрацював профілактику еклампсії, діагностику захворювань органів малого таза; публікуючись у закордонних журналах став широковідомим. Помер 1902 р.
- 1831, 1 січня** — у містечку Семенівці на Чернігівщині в сім'ї священика народився *Василь Андрійович Страдомський* — військовий лікар, брав участь у Кримській війні, служив на кораблях Чорноморського флоту; публіцист; зібрав велику бібліотеку, частину невиданих творів Т. Шевченка, колекцію морських організмів. Помер у Миколаєві 13 травня 1902 р.

- 1833, 12 липня** — у с. Риботині Бахмацького повіту на Чернігівщині у дворянській сім'ї народився *Петро Іванович Перемежко* — засновник і перший керівник кафедри гістології, ембріології і порівняльної анатомії (1868—1890), декан медичного факультету (1872—1875) Університету св. Володимира, очолював Товариство київських лікарів. Автор близько 30 наукових праць з гістології щитовидної залози і гіпофіза, селезінки; вперше описав непрямий поділ тваринних клітин (мітоз); співавтор першого в країні підручника з гістології. Помер 27 грудня 1893 р.
- 1833, 25 грудня (1834, 6 січня)** — у с. Хомутинях Жмеринського повіту на Вінничині в сім'ї священика народився *Степан Руданський* — лікар, поет і перекладач, палкий прихильник рідної мови. Навчаючись у Петербурзькій медико-хірургічній академії, дуже бідував, захворів на туберкульоз; закінчив навчання 1861 р. Працював у Ялті міським лікарем та домашнім лікарем графа Воронцова, швидко здобув широку популярність, особливо серед бідних верств населення, брав активну участь у ліквідації епідемії холери в Криму (1872). Писав вірші, балади, співомовки, використовуючи фольклор, перекладав українською мовою твори світової літератури. Оспівував ідеї відродження України, закликав інтелігенцію «орати рідну ниву, сіяти зерна науки і просвіти». Помер під час епідемії холери 3 травня 1873 р., похований на Массандрівському кладовищі.
- 1833** — у Харкові народився *Іван Петрович Щолков* — лікар-фізіолог, професор (1863—1890) та ректор (1884—1890) Харківського університету. Створив першу в Україні експериментальну лабораторію при кафедрі фізіології, автор підручника з фізіології (1871). Вивчав фізіологію нервової системи, сечовиділення, газообміну. Його учнями були І. Мечников та В. Данилевський. Помер 1909 р.
- 1834, 14 квітня** — у м. Острі на Чернігівщині у дворянській сім'ї народився *Володимир Олексійович Бец* — видатний анатом, доктор медицини, професор анатомії Університету св. Володимира (1868—1890). Автор близько 40 наукових праць, описав (1874) великі пірамідні клітини кори головного мозку, які названо його іменем; склав один з перших атласів мікроскопічної анатомії головного мозку людини; основоположник учення про архітекtonіку кори головного мозку. Помер 30 вересня 1894 р.
- 1834, 6 (18) січня** — у містечку Махнівці Бердичівського повіту Київської губернії народився *Володимир Антонович* — лікар, видатний український історик і археолог, закінчив медичний факультет Університету св. Володимира (1855), деякий час працював лікарем. Помер 8 (21) березня 1908 р.
- 1835, 19 вересня** — народився *Григорій Миколайович Мінх* — доктор медицини, професор патологоанатом, завідувач кафедри патологічної анатомії Університету св. Володимира (1876—1895), голова Товариства київських лікарів. Закінчив Московський університет. Проводив на собі досліди з самозараження поворотним тифом, разом з Й. Й. Мочутковським (який провів на собі такий же дослід в Одесі) уперше встановив заразливість хворих паразитарними тифами. Автор фундаментальних праць про проказу, яку досліджував під час експедицій по Україні, Єгипту і Палестині. Вивчав чуму, сибірку. Помер 11 грудня 1896 р.
- 1836, 6 квітня** — у с. Яківцях над Ворсклюю на Полтавщині у дворянській сім'ї народився *Микола Васильович Скліфосовський* — видатний хірург того часу. Після закінчення Московського університету (1859) працював в Одесі, захистив

- у Харкові (1863) докторську дисертацію, був професором хірургії Університету св. Володимира (1870—1871). Пізніше очолював хірургічні кафедри в Петербурзькому і Московському університетах. Один з піонерів черевної хірургії, антисептики і асептики в країні, зробив вагомий внесок у розвиток військово-польової хірургії, автор понад 100 наукових праць з питань хірургії, травматології, гінекології. Один з основоположників металоостеосинтезу. Часто бував у Полтаві, оперував хворих у земській лікарні. Помер 30 листопада (13 грудня) 1904 р. у родинній садибі над Ворсколю, там же похований.
- 1836, 26 червня** — народився *Никанор Адамович Хржонцевський* — видатний гістолог і патолог, професор першої в країні кафедри загальної патології Київського університету (1868—1887). Після закінчення Казанського університету вдосконалював свої знання за кордоном у лабораторіях Й. Мюллера, К. Людвіга, Р. Вірхова, організував у Харківському університеті першу в країні самостійну кафедру гістології, ембріології та порівняльної анатомії (1867), провів перше велике дослідження у галузі ендокринології, розробив класичний метод прижиттєвого фарбування клітин і тканин (1864), чим започаткував експериментальну гістофізіологію; був прогресивним громадським діячем, одним з піонерів санітарної просвіти, очолював Товариство київських лікарів, при якому організував «Комісію народних медичних читань», був президентом Київського товариства природодослідників (1870—1872). Помер 19 серпня 1906 р.
- 1836** — у Києві народився *Володимир Іванович Дибковський* — лікар-фармаколог, професор фармакології Університету св. Володимира (1868—1870). Зробив вагомий внесок у вивчення отрут, що специфічно діють на серце; автор фундаментального посібника з фармакології, який перевидано чотири рази. Помер 12 червня 1870 р.
- 1837** — у м. Вільні народився *Савелій Григорович Ковнер* — лікар та історик стародавньої медицини. Закінчив рабинську школу, працював викладачем єврейського училища, а після закінчення Університету св. Володимира — земським лікарем, довгий час — у м. Ніжині та Києві. Знав багато мов, у тому числі стародавніх; автор фундаментальних праць з історії медицини Стародавнього Сходу, Греції та Риму, зокрема таких, як «Історія медицини», «Історія середньовічної медицини», основаних на першоджерелах. Помер 22 вересня 1896 р.
- 1838, 22 грудня** — у Харкові народився *Олександр Якович Данилевський* — доктор медицини, основоположник біохімії у країні, професор медичної хімії Харківського університету, пізніше член-кор. Петербурзької академії наук; працював також у Казані та Петербурзі. Вивчив структуру білкових тіл, уперше довів можливість синтезу білковоподібних речовин з участю ферментів, відкрив антиферменти антипепсин і антитрипсин (1901). Разом із братом В. Я. Данилевським заснував у Харкові вперше в країні фізіологічне видання «Фізіологічний збірник». Помер 18 червня 1923 р.
- 1839, 25 березня** — у м. Тукумі в Латвії народився *Леонард Леопольдович Гіршман* — доктор медицини, засновник першої в Україні самостійної очної клініки (1870), організатор і професор кафедри очних хвороб Харківського університету, почесний голова Харківського медичного товариства, ініціатор створення у Харкові училища для сліпих, очної лікарні з амбулаторією. Досліджував сприймання кольорів, лікування трахоми, хвороб сітківки; відомий як лікар-гуманіст: лікував безплатно близько мільйона незможних хворих. Його ім'я надане Українському НДІ очних хвороб. Помер 3 січня 1921 р.

- 1840** — на Київщині народився *Всеволод Любинський* — лікар-фармаколог і громадський діяч, перший Міністр народного здоров'я і опікування в уряді гетьмана Скоропадського (1918), належав до групи міністрів, які здійснювали українізацію держави. Помер 1920 р.
- 1840** — у м. Стародубі на Чернігівщині народився *Микола Пилипович Толочинів*, акушер-гінеколог, професор і завідувач кафедри акушерства і жіночих хвороб Харківського університету (з 1885 р.), директор земського пологового будинку і викладач повивальної школи. Автор трьох підручників, описав вроджену ваду серця (хвороба Толочинова-Роже). Помер 1908 р.
- 1842** — у м. Сімферополі народився *Олександр Степанович Яценко* — хірург, доктор медицини, професор кафедри теоретичної хірургії Університету св. Володимира (1882), довголітній завідувач хірургічного відділу Київського військового шпиталю, учасник північно-американської та франко-пруської війни. Був новатором, одним з піонерів пластичної хірургії, опрацював метод вільного перещеплення шкіри, провів першу в країні операцію гастротомії, виконав понад 5000 операцій. Великий гуманіст і благодійник, один із найпопулярніших того часу лікарів Києва. Помер 5 жовтня 1897 р. Його могилу на цвинтарі «Аскольдова могила» зруйнували більшовики у 1934 р.
- 1842** — у Петербурзі в родині професора медицини з давнього козацького роду Петра Пелехіна народився *Павло Пелехін* — лікар-хірург, науковець і меценат, завідувач хірургічної клініки Петербурзької медико-хірургічної академії. Одним із перших у Росії запровадив антисептику, з якою ознайомився у клініці Лістера в Лондоні; публікував наукові праці. Палкий прихильник української культури та національного відродження, разом з батьком передали НТШ у Львові великі кошти (80 000 корон) на побудову хірургічної клініки майбутнього Львівського українського університету. Помер 1917 р.
- 1842, 26 травня** — на Київщині народився *Іван Олексійович Сікорський* — доктор медицини, професор, керівник кафедри нервових і психічних захворювань (1903) та кафедри психіатрії (1903—1918) Університету св. Володимира, основоположник дитячої психології та психопатології; заснував у Києві Лікарсько-педагогічний інститут для розумово відсталих дітей, створив Інститут дитячої психології (1912). Підтримував шовіністичні та антиєврейські погляди. Помер 14 лютого 1919 р.
- 1844, 1 березня** — у м. Прилуках на Чернігівщині народився *Віктор Андрійович Субботін* — лікар-гігієніст, засновник і керівник першої кафедри гігієни медичного факультету Університету св. Володимира. Очолював кафедру гігієни, медичної поліції, медичної географії і статистики (1871—1893). Опублікував понад 40 праць з питань фізіології харчування та праці, загальної та комунальної гігієни, дезінфекції, епідеміології, викладання гігієни. Створив санітарну організацію у Києві. Помер 17 вересня 1898 р.
- 1844** — народився *Аполлон Роменський* — лікар, український революціонер; у 1871—1872 рр. жив у Швейцарії, поширював на Україну закордонні видання.
- 1845, 2 лютого** — у містечку Гримайлові на Тернопільщині народився *Іван Пулюй* — видатний український учений-фізик, професор Празького університету (1884—1918), працював у Відні і Стасбурзі. 20 років проводив експерименти з катодними променями, зробив перші знімки «в X-променях» кісток руки, але не виступив з ними публічно і не опублікував цих своїх спостережень. Через кілька років ці промені винайшов К. Рентген, які в честь нього

назвали рентгенівськими. Фактично маємо право вважати І. Пулюя співвідкривачем рентгенівських променів. Разом з П. Кулішем та Нечуєм-Левицьким переклав «Псалтир» та «Євангеліє» українською мовою. Помер у Празі 31 січня 1918 р. На меморіальній дошці написано: «Іван Пулюй — український учений і дослідник».

- 1845, 15 травня** — у с. Іванівці Куп'янського повіту на Харківщині в родині власника маєтку народився *Ілля Ілліч Мечников* — природознавець, мікробіолог і біолог, творець теорії фагоцитозу, борець зі старінням, один з найвидатніших мікробіологів світу, лауреат Нобелівської премії (1908), почесний член низки зарубіжних академій. Зростав в українському селі, навчався у гімназії та університеті в Харкові. У 25-річному віці став професором зоології і порівняльної анатомії Одеського університету (1870—1882). Разом з Миколою Гамалією і Яковом Бардахом заснував у 1886 р. Одеську бактеріологічну станцію (пізніше — Одеський НДІ епідеміології і мікробіології ім. І. І. Мечникова), був членом української громади в Одесі, літо проводив у маєтку своєї дружини в Попівці під Смілою на Черкащині, збудував тут школу для сільської бідноти. Не маючи належних умов для праці у Російській імперії, на запрошення Л. Пастера переїхав (1887) до Парижа; де був керівником лабораторії та заступником директора Інституту Пастера (1905—1916); нагороджений Нобелівською премією (разом з П. Ерліхом) за працю «Імунітет при заразних хворобах», вивчав процеси старіння організму. Помер у Парижі 15 липня 1916 р. Урна з його прахом зберігається у бібліотеці Пастерівського інституту.
- 1847, 17 березня** — у с. Крячківцях на Полтавщині народився *Федір (Хведір) Вовк* — видатний український етнограф, антрополог і археолог, автор фундаментальних праць з антропології та етнографії українського народу. Зазнав переслідувань царською владою, деякий час перебував у Франції (1879—1905), викладав антропологію у Парижі, публікував наукові праці про українців французькою мовою. З 1907 р. — приват-доцент і професор Петербурзького університету, тісно співпрацював з Михайлом Грушевським, НТШ у Львові. Автор 455 праць, у тому числі книги «Антропологічні особливості українського народу». Помер 13 липня 1918 р.
- 1847, 5 вересня** — народився *Андрій Васильович Ходин* — доктор медицини, лікар-офтальмолог, завідувач кафедри очних хвороб Університету св. Володимира (1881—1903), засновник Київської школи офтальмологів і першого в Російській імперії фахового журналу офтальмологів «Вісник офтальмології» (1884), який очолював протягом 20 років. Автор підручників і праць з питань сприймання кольорів, фізіології очних м'язів, клініки очних хвороб. Помер 10 лютого 1905 р.
- 1847, 15 вересня** — у містечку Роші на Закарпатті народився *Нестор Дмитрович Монастирський* — видатний хірург, професор Клінічного інституту (вдосконалення лікарів) у Петербурзі, автор низки наукових праць про проказу, лікування ран; першим у світі розробив і успішно виконав операцію анастомозу жовчевого міхура з тонкою кишкою, а також одним із перших виконав операцію гастроентеростомії. Медичну освіту здобув у Відні. Помер 1888 р.
- 1848, 1 березня** — у с. Білобожниці поблизу Чорткова на Тернопільщині в сім'ї священика народився *Михайло Борискевич* — лікар-окуліст, один з небагатьох українців, який став професором окулістики та деканом медичного факультету в університетах Інсбрука та Граца. Вчений світової слави, автор багатьох оригінальних праць, написаних німецькою мовою. Кожного року

приїжджав на літо до батьківського дому в Білобожницю, де безплатно лікував селян. Помер 18 вересня 1899 р.

- 1848, 25 грудня** — у с. Устиницях Миргородського повіту на Полтавщині народився *Овксентій Трохимович Богаєвський* — хірург-новатор, земський дільничний лікар у Миргороді, згодом — старший лікар Кременчуцької земської лікарні. Одним з перших здійснював «на провінції» найскладніші операції резекції шлунка, опублікував понад 80 наукових праць. В його лікарню прагнули потрапити на вдосконалення лікарі й студенти. Мав багато учнів, створив школу хірургів-практиків. Рада професорів медичного факультету Університету св. Володимира надала йому звання доктора медицини *honoris causa* (1911). Помер 5 грудня 1930 р.
- 1849** — у Харкові народився *Павло Іванович Ковалевський* — доктор медицини, психіатр і психолог, створив у Харківському університеті першу в Україні самостійну кафедру психіатрії і першу психологічну лабораторію (1877—1892). Пізніше працював у Варшаві, Казані, Петербурзі. Автор підручника з психіатрії та низки праць із психіатрії та психології. Помер 1923 р.
- 1850, 31 листопада** — у с. Ярославці на Черкащині в українсько-російській багатій сім'ї камергера імператорського двору (в якій зневажали українську мову і культуру) народився *Сергій Подолінський* — природознавець і медик, економіст, громадсько-політичний діяч. Закінчив природничий відділ Університету св. Володимира, опісля захистив дисертацію з медицини у Вроцлавському університеті, заснував у рідному селі школу-лікарню, у якій лікував і навчав селян. Вивчав економічну історію й теорію, згодом працював у Лондоні, Цюриху, Відні, Бреславі, Монпельє. Видав одну з перших українських книг на медичні теми, написану народною мовою, за правописом Миколи Куліша, — «Життя і здоров'я людей на Україні» (Женева, 1878), яку високо оцінив Ів. Франко. Співпрацював з М. Драгомановим і М. Павликом. Помер у Києві після тривалої психічної хвороби 12 липня 1891 р.
- 1850** — у м. Могилеві на Поділлі народився *Микола Судзіловський-Рассел* — український лікар і революційно-політичний та суспільно-громадський діяч у різних країнах, один з перших лікарів-українців на американській землі. В Києві заснував «Американський гурток», змушений був виїхати через переслідування царським урядом. Проживав у США, Швейцарії, Румунії, на Гаваях, в Китаї; захищав українських емігрантів. Помер у Тієнціні (Китай) 30 квітня 1930 р.
- 1850** — у Західній Пруссії народився *Людвік Ридигер* — відомий хірург, директор хірургічної клініки у Львівському університеті (1897—1920), працював у Гданську, Грейфсвальді, Хелмно, Кракові. Одним з перших здійснив операцію резекції пілоричного відділу шлунку при раку і резекцію шлунку при виразковій хворобі (операція Ридигера), опрацював методику кишкових швів, операції на сечовивідних шляхах та передміхуровій залозі. Опублікував також праці з проблем ран серця і артерій, злоякісних пухлин, хірургії суглобів і кісток. Підготував низку висококваліфікованих інонаціональних хірургів, написав нариси з воєнної хірургії. В час українсько-польської війни 1919—1920 рр. вступив до польського війська як генерал. Помер 20 червня 1920 р. Похований на Личаківському цвинтарі поблизу поляків, які загинули в цій війні.
- 1850** — у Чернівцях народився *Іван Микуліч-Радецький (Микуліч)* — видатний хірург, учень Теодора Більрота, професор хірургії в університетах Відня,

- Кракова, Кенігсберга та Вроцлава (тоді Бресляу, Німеччина). Зробив вагомий внесок у світову хірургію, автор численних винаходів і операцій. Знав українську мову і не цурався свого роду, але вихований на традиціях німецької культури, писав свої праці німецькою мовою, через що його вважали німецьким ученим. Помер у Вроцлаві 14 червня 1905 р.
- 1851, 1 січня** — у м. Грязовці Вологодської губернії в Росії народився **Василь Парменович Образцов** — доктор медицини, професор-терапевт, видатний лікар і науковець, завідувач кафедр спеціальної патології і терапії (з 1893 р.) та факультетської терапевтичної клініки (1903—1918) Університету св. Володимира. Вчився у С. П. Боткіна, Р. Вірхова. Автор понад 50 наукових праць з методів клінічного обстеження, дослідження захворювань серцево-судинної системи та шлунково-кишкового тракту. Засновник оригінальної Київської терапевтичної школи, першим у світі (разом з своїм учнем М. Д. Стражеском) описав клінічну картину інфаркту (1909) і обґрунтував можливість його прижиттєвого розпізнавання, розробив метод глибокої пальпації органів черевної порожнини. Голова Київського фізико-медичного товариства та Київського товариства лікарів. Помер 27 грудня 1920 р. Його ім'я надано факультетській терапевтичній клініці КМІ (1949).
- 1851, 23 травня** — у Перемишлі (нині — Польща) у польській сім'ї народився **Генрик Кадий** — доктор медицини, вчений-анатом, ініціатор відновлення 1894 р. у Львові медичного факультету, організатор будови медичного містечка, перший завідувач кафедри описової анатомії (1894—1912) та декан медичного факультету, був ректором Львівського університету. Гімназію закінчив у Львові, медицину — в Кракові та Відні, працював у Більбота; опісля у Кракові — доцент анатомії людини і порівняльної анатомії Університету. З 1881 р. — у Львові, професор анатомії Ветеринарної школи, викладав анатомію на філософському факультеті Університету. Автор кількох десятків наукових праць, залишив колекцію препаратів; відзначався педантичністю та високою вимогливістю. Ставився лояльно до українців, асистентом його був М. Панчишин. Заснував журнал для публікації біологічних та лікарських праць, любив музику і був виконавцем аматорських концертів. Помер трагічно 25 жовтня 1912 р. від зараження, яке настало при бальзамуванні тіла намісника Галичини графа Бадені.
- 1851, 12 липня** — у с. Жовниному, тепер Чорнобаївського району на Черкащині, народився **Андрій Віталійович Лисенко** — український лікар і громадський діяч, брат Миколи Лисенка. Закінчив Університет св. Володимира (1876), працював у Знам'янці, брав участь у російсько-турецькій війні, зазнав арештів царської поліції, депортований до Вятки; деякий час жив у Швейцарії та в Галичині. Помер у Святошині (Київ) 10 (21) червня 1910 р.
- 1852, 13 січня** — у Харкові в сім'ї ремісника народився **Василь Якович Данилевський** — доктор медицини, професор-фізіолог, дійсний член ВУАН (1926), завідувач кафедри фізіології Харківського університету (1917—1921) та Харківського медичного інституту (1921—1926). Стажувався у кращих фізіологічних лабораторіях Німеччини, Швейцарії. Франції. Був організатором, професором і ректором Харківських вищих жіночих медичних курсів (з 1910 р.); організатор Українського інституту праці. У 1927 р. очолив Органотерапевтичний інститут (тепер — Харківський НДІ ендокринології та хімії гормонів). Автор праць з загальної та порівняльної фізіології, фізіології нервової системи, ендокринології, протистології. Засновник української

електрофізіологічної школи, відкрив електричні коливання у мозковій корі: довів можливість застосування закону збереження енергії в роботі м'язів. Автор тритомного підручника фізіології та понад 200 наукових праць, започаткував в Україні вивчення фізіологічних аспектів гіпнозу. Організував першу у Харкові безкоштовну бібліотеку, в якій були твори Т. Шевченка. Помер 25 листопада 1939 р.

- 1852** — у с. Колодинцях на Стрийщині народився *Щасний (Фелікс) Сельський* — лікар-гінеколог, науковець і громадський діяч в Галичині, член Найвищої ради здоров'я Австро-Угорщини. Працював у Віденських лікарнях, у Львові та в Болехові. Опублікував низку наукових праць з гінекології, частину з них у збірниках НТШ українською мовою; співзасновник Математично-природничо-лікарської секції НТШ і деякий час — голова Лікарської комісії НТШ, дійсний член НТШ. Приятелював з І. Франком, М. Павликом, О. Терлецьким. Помер 20 травня 1922 р.
- 1852** — у Самборі на Львівщині народився *Еммануїл Махек* — визначний окуліст, керівник окулістичної клініки Львівського університету (1898—1922). Закінчив Віденський університет, спеціалізувався у Кракові і Гайдельбергу; з 1884 р. — у Львові. Поєднував керівництво клінікою і відділом Загального шпиталю, обладнав клініку і налагодив інтенсивну наукову і лікувальну роботу. Талановитий хірург, першим у Галичині оперував катаракту, розробив низку методик. Клініка стала одним із європейських центрів окулістикию Її співробітники надрукували понад 100 праць польською, німецькою, французькою і англійською мовами. Автор праць про лікарів Вавилонії та історію окулістики у Львові (1772—1927). Помер 31 липня 1930 р.
- 1854, 2 березня** — у м. Гайсині на Поділлі у польській родині народився *Володимир Костянтинович Високович* — доктор медицини, професор патологоанатом і бактеріолог, завідувач кафедри патологічної анатомії Університету св. Володимира (1885—1912). Автор близько 90 наукових праць з патологічної анатомії, бактеріології та епідеміології; половину з них опубліковано німецькою мовою. Разом з І. І. Мечниковим створив учення про ретикулоендотеліальну систему. Йому належать пріоритетні праці про менінгококову інфекцію і туберкульоз. Одним з перших у світі виготовив вакцину проти черевного тифу. Неодноразово організовував боротьбу з епідеміями чуми і холери в країні та за кордоном, очолював експедицію до Індії для вивчення епідемії чуми та розробки способів боротьби з нею; один із засновників Харківського бактеріологічного інституту. Його називали «королем патологів». Помер 13 травня 1912 р.
- 1854, 20 квітня** — у Петербурзі народився *Георгій Єрмолайович Рейн* — акушер-гінеколог, професор кафедри акушерства і жіночих хвороб Університету св. Володимира (1883—1900). Заснував Київське акушерсько-гінекологічне товариство та 13 років був його головою. Розробив заходи для зменшення летальності при пологовій гарячці. Пізніше працював у Петербурзі, в Болгарії, багато зробив для реформування охорони здоров'я у Росії. Помер 1942 р.
- 1854, 15 травня** — у с. Зарубинцях біля Тернополя у сім'ї священика народився *Іван Горбачевський* — видатний лікар і хімік, професор кафедри фізіологічної хімії Карлового університету в Празі. Був деканом медичного факультету і ректором університету, першим Міністром охорони здоров'я в уряді Австро-Угорщини, членом Найвищої ради здоров'я у Відні. Засновник і довголітній ректор Українського вільного університету в Празі, професор

- хімії Українського технічно-господарського інституту в Подєбрадах, академік ВУАН (1925), дійсний член НТШ, почесний член УЛТ. Автор близько 50 наукових праць з біологічної хімії; вперше описав синтез сечової кислоти, підготував українською мовою два томи підручника органічної та неорганічної хімії, публікував праці в збірниках НТШ у Львові. Разом з І. Пулюєм організував у Празі «Українську громаду», заснував фонд допомоги українським студентам, ініціював створення у Празі Музею визвольної боротьби України і був його головою. Помер 25 травня 1942 р. у Празі. Його ім'я надано Тернопільській державній медичній академії.
- 1854, 12 жовтня** — на Сумщині народився *Сергій Петрович Томашевський* — доктор медицини, професор-дерматовенеролог, керівник кафедри сифілідології Університету св. Володимира (1897—1916), один із організаторів і керівник медичного відділу Вищих жіночих курсів у Києві (1906—1916), засновник і голова Київського товариства дерматовенерологів (1900—1916), почесний член низки зарубіжних фахових товариств. Помер 1916 р.
- 1854, 10 листопада** — в Миргороді народився *Михайло Володимирович Яновський* — професор-терапевт, керівник кафедри діагностики і загальної терапії Військово-медичної академії в Петербурзі. Помер 1927 р.
- 1855, 1 травня** — на Катеринославщині народився *Микола Феофанович Кащенко* — доктор медицини і зоології, один з перших членів Української академії наук (1918), працював у Харкові, Томську, Києві. Викладав анатомію, гістологію, ембріологію, акушерство, проводив лікарську практику, був професором зоології та порівняльної анатомії, написав підручник зоології для медиків, книгу «Смерть і довголіття з біологічної точки зору» (1914, 1938). Працював над акліматизацією лікарських рослин, практикував і пропагував лікування травами, прагнув заснувати в Києві інститут лікарських рослин. Помер 29 березня 1935 р.
- 1855** — на Жовківщині в Галичині народився *Сильвестр Дрималик* — один з найвідоміших того часу лікарів і громадських діячів Галичини. Після закінчення Віденського університету 35 років працював на посаді міського лікаря у Жовкві, де своїм чуйним ставленням, філантропією, просвітянською діяльністю здобув велику славу. Заснував «Кредитову кооперативу», активний член УЛТ. Написав «Порадник лікарський», що був дуже популярним у Галичині, а також «Слабості дітей», вів у часописах рубрику «Лікарська пошта». З 1915 р. — лікар-практик у Львові. З 1916 р. — директор «Народної лікарниці». Помер 1923 р.
- 1856, 23 травня** — на Чернігівщині народився *Іван Віссаріонович Троїцький* — відомий педіатр, приват-доцент Університету св. Володимира (1884—1903), професор Харківського університету (1909—1919) та Катеринославського медінституту (1920—1923). Ініціатор створення Товариства дитячих лікарів у Києві (1900) та Харкові (1912), заснування у Харкові відділу Союзу боротьби з дитячою смертністю (1906), скликання Міжнародного з'їзду педіатрів (1912). Автор праць з питань фармакології дитячого віку, антенатальної профілактики, гігієни дітей, етіології дитячих інфекційних недуг, видав перший в Україні підручник з педіатрії (1889). Учасник медичних з'їздів у Римі, Мадриді, Ліссабоні. Помер 18 березня 1923 р.
- 1856** — народився *Мартирій А. Галин* — хірург, доктор медицини, головний хірург Київського військового шпиталю, один із організаторів і голова Медичної секції Українського наукового товариства в Києві; виголосив першу науково-

медичну доповідь українською мовою (1908). Разом з проф. О. Г. Черняхівським видав як редактор три томи «Збірника медичної секції Українського наукового тов-ва в Києві» (1910, 1912, 1913) — перші в Наддніпрянській Україні наукові медичні книги українською мовою. Очолював термінологічну комісію, працював над медичною термінологією. Видав перші українські науково-медичні словники «Українська медична термінологія» (1918), «Російсько-український медичний словник» (1920), «Латинсько-український словник» (Прага, 1926). Опублікував кільканадцять праць з хірургії. У роки Української національної революції організував санітарну службу Української Армії, був генерал-хорунжим. У 1920 р. емігрував до Бессарабії (Акерман), написав спогади військового лікаря. Помер 1943 р. За тоталітарного режиму праці і словники М. Галина було заборонено.

- 1856** — в Україні народився *Михайло Семенович Уваров* — лікар-гігієніст і медичний діяч, один із організаторів земської санітарної служби в Херсонській губернії. Працював професором кафедри гігієни у Сімферопольському медичному інституті, у Петербурзьких навчальних закладах. Помер 1 листопада 1927 р.
- 1856** — народився *Микола Кульчицький*, доктор медицини, професор гістології Харківського (1889—1912) та Оксфордського (1918—1925) університетів. Описав аргентофільні клітини під слизовою оболонкою шлунково-кишкового тракту (названі його іменем), опрацював метод забарвлення мієлінових оболонок нервових волокон. Помер 1925 р.
- 1856** — у Влоцлавку (Польща) народився *Антоні Глюзінський* — один з провідних терапевтів Галичини, організатор і перший керівник клініки внутрішніх хвороб Львівського університету (1897—1919). В його клініці д-р Євген Озаркевич написав і опублікував уперше в нашій історії українською мовою наукові медичні праці. У 1919 р. учений перейшов до Варшавського університету. Помер 1935 р.
- 1857, 28 лютого** — у м. Костянтинограді на Полтавщині в сім'ї парафіяльного дяка одинадцятю дитиною народився *Овксентій Васильович Корчак-Ченурківський* — видатний український гігієніст та демограф, засновник соціальної медицини в Україні та в Європі, організував в КМІ (1923) вперше кафедру соціальної медицини, професор соціальної та загальної гігієни, автор праць з історії земської медицини, епідеміології та профілактики інфекційних недуг, з санітарної статистики. Один із засновників Української Академії наук, перший серед медиків академік — дійсний член ВУАН (1921), тісно співпрацював з Михайлом Грушевським, тривалий час виконував обов'язки вченого («неодмінного») секретаря Академії (1928—1934). Засновник часопису «Вісті Всеукраїнської академії наук», почесний голова медичної секції ВУАН. Організував і очолював кафедру охорони народного здоров'я — перший академічний науковий заклад (1921—1934), очолював відділ Інституту демографії і санітарної статистики (1934—1938). Склав першу номенклатуру хвороб українською мовою (1924). Активний учасник Медичної секції Українського наукового товариства (УНТ) в Києві (1910—1914 рр.). У роки Української національної революції був у числі організаторів медичного факультету Українського державного університету, став його деканом, за Директорії був другим Міністром народного здоров'я і опікування України (1919), брав участь у створенні Всеукраїнської спілки лікарів. Зазнав утисків тоталітарного режиму: сина його репресовано, праці з демографії

- заборонено. Помер у забутті 27 листопада 1947 р. Більшість праць та роль його у розвитку української медицини в УРСР замовчувалися.
- 1857, 29 березня** — у м. Золотоноші на Полтавщині (нині Черкаська обл.) народився **Олексій Миколайович Бах** — видатний біохімік, академік АН СРСР. Навчався в Університеті св. Володимира, був репресований царською владою за участь у революційному русі. В 1918 р. створив у Москві Центральну хімічну лабораторію, яка згодом (1935) переросла в Інститут біохімії АН СРСР, названий його іменем. Засновник школи радянських біохіміків, опрацював перекисну теорію повільного окислення, що стало значним внеском у біохімічну науку; розробив нові методи дослідження ферментів та заклав фундамент технічної біохімії. Помер 13 травня 1946 р.
- 1857, 24 травня** — у с. Максимівці Ічнянського повіту на Чернігівщині у зросійшеній дворянській сім'ї польського походження народився **Володимир Валеріанович Підвисоцький (Поввисоцький)**, доктор медицини, видатний патолог, мікробіолог і ендокринолог, професор кафедри загальної патології Університету св. Володимира (1887—1900), організатор і перший декан медичного факультету в Одеському університеті (1900—1905); пізніше працював у Петербурзі у Військово-медичній академії. Автор понад 90 наукових праць про регенерацію залозистої тканини, розвиток пухлин, з питань мікробіології, імунітету, інфекцій. Написав поширений в країні підручник «Основи загальної та експериментальної патології», який перекладено на німецьку, французьку і японську мови. Його учнями були Д. К. Заболотний, О. О. Богомолець, Л. А. Тарасевич. Помер 22 січня 1913 р.
- 1857, 20 січня (1 лютого)** — у с. Соролях Вятської губернії (Росія) народився **Володимир Михайлович Бехтерев** — видатний російський невропатолог, психіатр, фізіолог і морфолог, професор Військово-медичної академії в Петербурзі та Жіночих медичних курсів (з 1893 р.), засновник Психоневрологічного інституту (1908) та Інституту для вивчення мозку і психічної діяльності (1918). Дослідник головного і спинного мозку, описав низку анатомічних утворень, симптомів, хвороб (хвороба Бехтерева). Із розумінням ставився до українського питання, його обрано одним з перших чужоземних дійсних членів Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Помер раптово, за нез'ясованих обставин, 24 грудня 1927 р.
- 1857, 1 жовтня** — у Ярославській губернії народився **Олександр Дмитрович Павловський** — хірург і мікробіолог, професор кафедри хірургічної патології і терапії Університету св. Володимира (1889—1912), організатор Київського товариства для боротьби з заразними хворобами і Пастерівської станції, один із засновників і перший директор Київського бактеріологічного Інституту. (1896), завідувач відділу сироваток цього інституту. Стажування пройшов в Інституті Пастера у Парижі. Досліджував питання хірургічних інфекцій, туберкульозу, риносклерому, проблеми інфекцій та імунітету, опублікував понад 100 наукових праць, запропонував препарат для лікування риносклерому, першим виготовив і застосував протидифтерійну сироватку для лікування хвороби. Помер 8 жовтня 1944 р.
- 1857** — у Сторожинці на Буковині народився **Ярослав Окуневський** — лікар військового флоту Австро-Угорщини, був адміралом флоту. Під час Визвольних змагань був організатором і керівником Санітарної місії ЗУНР у Відні, допомагав медичному забезпеченню УГА. Автор декількох книжок і багатьох статей в українських часописах про подорожі різними країнами світу. Після

виходу у відставку працював лікарем у Городенці. Закінчив життя трагічно у важких життєвих умовах (самогубством) 24 жовтня 1929 р.

- 1857** — в Одесі в сім'ї бідного єврейського вчителя народився *Яків Юлійович Бардах* — мікробіолог, учень І. І. Мечникова, професор Одеського університету, пізніше — медичного інституту (1895—1929). Праці — з вивчення сказу, дифтерії, черевного і поворотного тифів. Один із організаторів першої в країні бактеріологічної станції з антирабічним відділом (1886), на базі якої згодом створено Бактеріологічний інститут ім. І. І. Мечникова, організував в Одесі одну з перших у країні станцію швидкої медичної допомоги (1903). Незалежно від Е. Берінга та Е. Ру, опрацював методику виготовлення протидифтерійної сироватки (1891—1894). Помер 17 липня 1929 р.
- 1857** — у с. Мишині Коломийського повіту на Прикарпатті народився *Володимир Кобринський* — відомий лікар і громадський діяч у Галичині. Працював у Коломиї та Львові, був у числі членів-засновників УЛТ, виступав із статтями на медичні теми. Знавець народної медицини, редактор розділу «Гуцульське лічництво» в монографії В. Шухевича «Гуцульщина». Підтримував дружні стосунки з І. Франком, Л. Українкою, В. Гнатюком, М. Грушевським, І. Трушем, лікував також Ольгу Франко, Михайла Коцюбинського. Помер 1942 р.
- 1858, 14 січня** — у с. Фільварках на Тернопільщині народився *Володимир Сіменович* — один з перших українських лікарів-емігрантів у США, професор акушерства Національного медичного університету в Чикаго, журналіст та громадський діяч. Працював у клініках Праги і Відня; під час Міжнародного конгресу лікарів у Парижі (1900) брав участь в організації комітету слов'янських лікарів. У Чикаго заснував «Братство УНСоюзу», «Український товариський клуб», «Земельну компанію», видавав тижневик «Україна». Помер 13 червня 1932 р.
- 1858, 28 листопада** — у м. Городні на Чернігівщині народився *Микола Маркіянович Волкович* — видатний хірург-отоларинголог, професор, завідувач кафедри шпитальної (1903), пізніше — факультетської хірургії (1911—1923) Університету св. Володимира, академік ВУАН (1928). Першим об'єднав отіатрію і ларингологію в єдину клінічну дисципліну. Один із основоположників хірургії в Україні, автор понад 80 праць, у тому числі з риносклероми; відкрив і вивчив збудника риносклероми (паличка Волковича-Фріша), а також «шину Волковича». Заснував (1908) і до кінця життя очолював Київське наукове товариство хірургів. У 1922 р. виступав проти існування української лектури в КМІ. Помер 11 липня 1928 р.
- 1859, 5 (17) лютого** — в Одесі народився *Микола Федорович Гамалія (Гамалєя)* — мікробіолог і епідеміолог, почесний член АН СРСР (1940), академік АМН СРСР (1945). Разом із І. І. Мечниковим заснував в Одесі першу в країні Бактеріологічну станцію (1896) і Бактеріологічний інститут (1899), ініціатор упровадження загального щеплення проти віспи. Після 1912 р. працював у Петербурзі й Москві. Автор праць з проблем сказу та холери, заклав основи вчення про бактеріофаг, відкрив бактеріолізину. Помер 23 березня 1949 р.
- 1859, 19 листопада** — в Петербурзі народився *Микола Петрович Трінклер* — доктор медицини, професор кафедри хірургічної патології, а після — завідувач факультетської хірургічної клініки Харківського університету (1905—1925). Автор багатьох вагомих праць з різних питань хірургії, написав монографію «Основи сучасного лікування ран», опрацював спосіб дренажу мозкових

шлуночків, одним з перших у світі застосував рентгенівську терапію в онкології, вдосконалив методи лікування ран та захворювань органів черевної порожнини. Підготував низку кваліфікованих хірургів, у нього вчився український хірург Б. Андрієвський. Створив одну з найпередовіших у країні клінік; мав великий міжнародний авторитет, йому пропонували очолювати кафедри в Росії і Західній Європі, від чого відмовився. Володів дванадцятьма мовами, був музикантом і одним із засновників Харківського музичного товариства, художником. У роки УНР заснував і редагував російською мовою журнал «Врачебное дело». Помер 1925 р.

- 1859** — у с. Поториці Сокальського повіту на Львівщині в українській родині народився *Адам Соловій* — доктор медицини, професор акушерства і гінекології у Львові, керівник університетської клініки (1920—1921), опісля директор Державної акушерської школи (1921—1930). Медицину студював у Кракові, опісля (1884) спеціалізувався у Відні; з 1897 р. у Львові. З 1900 р. — доцент кафедри акушерства і гінекології університету, з 1910 р. — надзвичайний професор; викладав акушерство в Акушерській школі, був провідним фахівцем («примарієм») акушерсько-гінекологічного відділу Загального шпиталю, приймав у Народній лікарні. Опублікував підручник з акушерства, десятки наукових праць, його вважали одним із найкращих акушерів-хірургів того часу. З липня 1941 р. його заарештовано і наступного дня розстріляно фашистами разом з онуком у групі польських учених-професорів.
- 1859** — в Україні народився *Олександр Андрійович Кисіль* — доктор медицини, професор клініки дитячих хвороб Московських вищих жіночих курсів (з 1910 р.), науковий керівник Центрального інституту охорони здоров'я дітей і підлітків (з 1927 р.), створив школу педіатрів, першим виділив ознаки ревматизму (критерії Киселя-Джонса-Нестерова), запровадив поняття хронічної туберкульозної інтоксикації. Помер 1938 р.
- 1860, 14 лютого** — у Вітебській губернії народився *Броніслав Фортунатович Веріго* — лікар-фізіолог, професор університету в Одесі (1897—1914). Опублікував праці з електрофізіології, започаткував розробку питань електроенцефалографії, встановив вплив кисню на здатність крові зв'язувати вуглекислий газ (ефект Веріго), написав двотомний підручник «Основи фізіології людини і вищих тварин». Звільнений з університету за прогресивні погляди, з 1917 р. працював у Пермі. Помер 1925 р.
- 1860, 15 березня** — в Одесі в єврейській сім'ї учителя народився *Володимир Аронович Хавкін* — лікар-мікробіолог і епідеміолог, учень І. І. Мечникова, співробітник Пастерівського інституту в Парижі (з 1889 р.), працював в Індії (1893—1915). Створив протичумну лабораторію у Бомбею, названу пізніше його іменем (з 1925 — Інститут ім. В. А. Хавкіна). Основні праці — з дослідження холери і чуми, вперше опрацював ефективні вакцини проти цих хвороб. Помер 26 жовтня 1930 р.
- 1860, 24 червня** — у містечку Миньківці на Поділлі (тепер — Хмельницька обл.) у сім'ї службовця народився *Геофіл* (рос. — *Геофіл*) *Гаврилович Яновський*, видатний український терапевт, професор Київського університету (1905—1919), завідувач кафедри Київського медичного інституту (з 1921 р.), перший серед клініцистів академік ВУАН (1927), один із організаторів Київського туберкульозного інституту (нині — Інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського), один із засновників Київської терапевтичної школи, великий гуманіст. За 45 років праці у Києві став найпопулярнішим

і найавторитетнішим лікарем, його називали «лікарським сумлінням», чарівником діагностики і лікування, «святим лікарем». Написав низку оригінальних праць, вагомий підручник із туберкульозу. Був не тільки надзвичайно ерудованим, талановитим терапевтом, але й видатним знавцем бактеріології, патологічної анатомії, лабораторної справи, курортології, заснував і очолив першу в Києві бактеріологічну лабораторію, був фундаментом перших приміських санаторіїв у Пущі-Водиці та Боярці, очолював Товариство нічних лікарських чергувань. Був по-європейськи освіченою людиною, володів іноземними мовами, добре знав українську і світову літературу; лікував Миколу Лисенка, Михайла Старицького, Лесю Українку, Марію Заньковецьку. Був релігійною, глибоковіруючою людиною, день починав з молитви у Соборі св. Софії; як особисте горе сприймав братовбивчу війну. Помер 8 липня 1928 р. На похороні його були маси народу, представники всіх релігійних конфесій Києва. Більшість даних про нього комуністичний режим замовчував, дітей його репресували, старшого сина закатували в 1938 р.

1860, 16 липня — в Україні в сім'ї службовця народився *Олександр Федорович Шимановський* — доктор медицини, професор, завідувач кафедри очних хвороб Університету св. Володимира (1903—1918). Першим у світі опрацював і здійснив операцію перещеплення переднього відділу очного яблука (1906). Помер 3 січня 1918 р.

1861, 17 травня — в с. Коритному Балтського повіту Подільської губернії у сім'ї священника народився *Кость Григорович Солуха* — лікар-гуманіст, громадський діяч, засновник Подільської «Просвіти», прихильник українського відродження. Більшість свого життя пропрацював у міській лікарні Кам'янець-Подільського. Відзначався жертівністю, освіченістю, природною шляхетністю. Лікував убогих та допомагав їм. Працював лікарем у духовній семінарії, викладав у товаристві сестер-жалібниць, наражаючись на переслідування царської влади організував місцеву Українську громаду, а пізніше (1906) — «Просвіту». Приятелював з Володимиром Чехівським, Михайлом Драй-Хмарою, Софією Русовою, Леонідом Білецьким, Дмитром Дорошенком, сестрою і донькою Михайла Грушевського. В роки Української національної революції брав участь в організації Українського Червоного Хреста, в роботі Всеукраїнської спілки лікарів, викладав на курсах сестер-жалібниць, працював університетським лікарем. Помер як лікар-подвижник, заразившись висипним тифом, 17 січня 1922 р.

1861, 9 червня — у с. Белелуї Снятинського повіту в Галичині в сім'ї священника і громадського діяча, народився *Євген Озаркевич* — український лікар і науковець, дійсний член НТШ, автор перших у нашій історії наукових медичних праць, опублікованих у Львові українською мовою, засновник і редактор «Лікарського збірника» — першого науково-медичного видання українською мовою, перший укладач наукової української медичної термінології, перший українець-доцент, викладач медичних дисциплін в Українській жіночій семінарії українською мовою, автор низки наукових праць у галузі внутрішніх та інфекційних хвороб, автор першого українського порадника-посібника з інфекційних недуг, багатьох науково-популярних матеріалів із гігієни, курортології, укладач першого медичного реферативного видання українською мовою. Автор багатьох науково-практичних та громадсько-політичних публікацій, засновник і редактор першого українського са-

- нітарно-гігієнічного журналу «Здоровлє» (1912—1914), ініціатор створення і директор першої української амбулаторії «Народна лічниця», перший голова Українського лікарського товариства у Львові, представник українських лікарів на міжнародних наукових конгресах, видатний громадсько-політичний діяч, старший санітарний радник та член Найвищої ради здоров'я у Відні. Започаткував у Галичині розвиток сучасної української національної медицини. Помер у лікарні в Відні 21 вересня 1916 р. В УРСР його ім'я переважно замовчувано.
- 1861** — у м. Новгороді-Сіверському на Чернігівщині в єврейській родині народився *Григорій Борисович Биховський* — хірург-онколог, організатор і упродовж 25 років головний лікар безплатної хірургічної Лічниці ім. Зайцева у Києві, один із організаторів Київського клінічного інституту вдосконалення лікарів (1922), а також — онкологічного диспансеру при Київському рентгенологічному інституті (1932) та онкологічної клініки (1934), чим започаткував в Україні мережу онкологічних закладів. Очолював хірургічну секцію Єдиного наукового медичного товариства у Києві, був головою єврейського благодійного товариства. Помер 1936 р.
- 1862, 7 лютого** — в м. Пирятині на Полтавщині народився *Григорій Федорович Писемський* — акушер-гінеколог, професор Київського медичного інституту (1920—1930), директор акушерсько-гінекологічної клініки Київського інституту вдосконалення лікарів (1920—1937), науковий керівник НДІ охорони материнства і дитинства (1930—1934). Автор праць з оперативної гінекології та організації акушерсько-гінекологічної допомоги, організатор першої в Києві консультації для вагітних, голова Українського та Київського наукових товариств акушер-гінекологів. Помер 25 липня 1937 р.
- 1862** — у с. Бедриківцях Заліщицького повіту на Тернопільщині в священницькій сім'ї народився *Роман Яросевич* — лікар і громадський діяч; медичну освіту здобув у Краківському університеті, філософську — у Львівському і Віденському університетах; працював у Борщеві, Станіславі, автор публіцистичних статей в українських часописах у Відні, діяльний член «Просвіти», зазнав арештів польської поліції. Помер 28 травня 1934 р.
- 1863** — у м. Миколаєві народився *Всеволод Гармашів* — військовий лікар, генерал медично-санітарної служби царської армії. З 1922 р. в еміграції у Чехо-Словаччині; професор біології та гігієни, ректор (1930—1933) Українського вищого педагогічного інституту в Празі. Заснував у Чехо-Словаччині клінічні санаторії для емігрантів. Помер 1953 р.
- 1863, 1 січня** — у Кракові в єврейській сім'ї народився *Адольф Бек* — лікар-фізіолог, керівник Інституту фізіології Львівського університету (1895—1932). Диплом лікаря отримав у Краківському університеті 1890 р. Ще студентом працював у Закладі фізіології, був там асистентом. Дістав стипендію для вдосконалення знань за кордоном. 1894 р. захистив працю «Про тиск крові в жилах». Автор низки праць з фізіології центральної нервової системи, локалізації функцій у головному і спинному мозку, про електричні явища в корі головного мозку, фізіологію залоз. Автор підручника «Фізіологія людини» (спільно з Цибульським, 1915), двотомного підручника з фізіології (1924). Публікації — польською мовою. Загинув трагічно у Львові під час фашистської окупації у 1941 р.
- 1863, 17 січня** — у с. Батятичах біля Кам'янки-Струмилової (нині — Кам'янка-Бузька) на Львівщині у сім'ї священника народився *Іван Куровець* — лікар і

громадський діяч Галичини, працював у Калуші та Львові, автор популярних медичних та публіцистичних матеріалів. Засновник Селянського банку та Народного дому, посол до Львівського та Варшавського союму. Під час визвольних змагань — державний секретар здоров'я в уряді ЗУНР. Директор Народної лікарни, член НТШ (подарував НТШ свою велику книгозбірню); був головою видавничої комісії «Просвіти», головою Трудової партії, членом центрального комітету УНДО, управи Центробанку, спілки «Карпатія». Помер 13 травня 1931 р.

1863, 10 вересня — у с. Криворівні на Гуцульщині в сім'ї священика народився *Андрій Бурачинський* — військовий лікар, у роки Визвольних змагань — начальник медичної служби УГА, належав до складу державної Ради здоров'я Секретаріату військових справ УНР, полковник Українського війська; був заарештований поляками, в еміграції у П'ятра Нянц (Румунія) приватно практикував з дерматології. Помер 10 березня 1941 р.

1863, 11 вересня — на Чернігівщині народився *Олександр Юхимович Щербак* — професор-фізіотерапевт і невропатолог. Спочатку працював у Варшавському університеті, згодом створив у Севастополі Інститут фізичних методів лікування (1924), який очолював до кінця життя (пізніше — Український науково-дослідний інститут медичної кліматології і кліматотерапії ім. І. М. Сеченова в Ялті). Один із засновників у країні фізіотерапії, курортології і фізіопротекції, автор праць про біологічну дію фізичних чинників, створив теорію рефлекторно-вегетативного механізму дії фізичних факторів. Розробив методики шийної та комірково-поперекової діатермії, йонних і регіональних рефлексів, електричну йод-йонну пробу, способи лікування прогресуючого переродження м'язів та затяжних запалень суглобів. Помер 23 квітня 1934 р.

1863, 1 грудня — у м. Комарному на Львівщині народився *Михайло Кос* — перший в Галичині українець лікар-окуліст, військовий лікар у Перемишлі (1888—1918), автор перших наукових праць з офтальмології українською мовою, що друкувалися у Львові та Києві, дійсний член НТШ. Спеціалізувався за кордоном, багато подорожував. Публікував статті на науково-популярні теми, про лікарську етику, написав статтю «Медицина перед чотирма тисячами літ». Помер 12 лютого 1930 р.

1863 — у с. Купивасі Богодухівського повіту на Харківщині народився *Микола Федорович Білоусів* (рос.— *Белоусов*) — біолог, професор кафедри зоології Харківського університету, автор численних праць з порівняльної фізіології та зоології, видав підручник загальної патології. Започаткував праці з проблеми старіння, які продовжив О. В. Нагорний. Був членом Медичної секції Харківського наукового товариства, очолював Мечниковський комітет, покликаний увічнити пам'ять всесвітньо відомого вченого. В 1930-х роках публікував праці українською мовою. Помер у забутті 1942 р.

1864, 9 листопада — у с. Низі біля Петербурга народився *Дмитро Йосипович Івановський* — ботанік і мікробіолог; працював у Петербурзі, Варшаві, Ростові-на-Дону. Вивчаючи хвороби тютюну в Україні та Бессарабії відкрив найдрібніші живі організми, пізніше названі вірусами. Захистив докторську дисертацію в Університеті св. Володимира. Його іменем названо Інститут вірусології АМН СРСР. Помер 20 червня 1920 р.

1864 — в Одесі народився *Іван Луценко* — лікар, громадський і політичний діяч, очолював Українську народну партію. У роки Визвольних змагань організував

- в Одесі військовій формування УНР, був військовим лікарем, членом Центральної Ради; мав дружні стосунки з Юрієм Липою. Розстріляний більшовиками 25 березня 1919 р.
- 1865, 21 лютого** — у м. Кролевіці на Чернігівщині народився **Федір Захарович Омельченко** — доктор медицини, академік ВУАН (1921), патоморфолог, бактеріолог і військовий лікар, організатор і директор Біологічного інституту Академії наук у Києві (1919), керівник кафедри мікробіології й патофізіології Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту (1922—1924), ректор цього Інституту. Автор понад 90 праць з питань прозекторської практики, бактеріологічної діагностики, особливостей будови ракових пухлин. Досліджував питання антропології українців. Відзначався високою ерудицією, енциклопедичними знаннями, знав шість західних мов, працював над українською медичною термінологією. Помер 4 лютого 1924 р. В УРСР його ім'я переважно замовчувано.
- 1865, 24 лютого** — у м. Керчі в Криму народився **Іван Луна** — лікар, письменник, громадський діяч. Під час навчання у Київському університеті його заарештовано за нелегальну діяльність. Працював на Херсонщині та Полтавщині, найдовше — в Одесі. Організував видавництво «Одеська літературна спілка», брав участь у діяльності українського клубу, філії товариства «Просвіта», видав альманах «Багаття». Друкував статті й прозові твори в часописах «Нова громада», «Шершень», «Громадська думка», «Рада», «Українська хата». За влади УНР був комісаром Одеси, опісля працював лікарем-інспектором Одеси. В уряді Директорії був Міністром віросповідань. Після поразки Визвольних змагань оселився у Винниках під Львовом, практикував приватно, дописував до «Літературно-наукового вістника». Помер 13 листопада 1923 р.
- 1865, 12 травня** — у м. Сторожинцях на Буковині в сім'ї повітового лікаря народилася **Софія Окуневська** — перша українська жінка-лікар у Галичині. Закінчила медичні студії у Цюриху (1894), в Австро-Угорщині змушена була нострифікувати диплом. Працювала гінекологом у Львові та інших містах Західної України. Вийшла заміж за В'ячеслава Морачевського, ректора Академії ветеринарної медицини у Львові та громадського діяча. С. Окуневська-Морачевська брала активну участь у жіночому журналі «Перший вінок», приятелювала з О. Кобилянською, Н. Кобринською. Померла у Львові 25 лютого 1926 р.
- 1865, 4 серпня** — у Москві в сім'ї службовця народився **Микола Костянтинович Лисенков** — анатом і хірург, професор анатомії університету в Одесі, читав курс пластичної анатомії в Інституті образотворчих мистецтв. Розробив низку нових анатомічних методів, написав підручник з анатомії, який перевидано дев'ять разів, і розповсюджено, зокрема, серед студентів медицини в Україні. Помер 11 жовтня 1941 р.
- 1865** — в Одесі в сім'ї купця народився **Франц Стефаніс** — доктор медицини, професор, завідувач кафедри нормальної анатомії Університету св. Володимира (1903—1917). Першим у країні почав вивчати лімфатичну систему, дослідив лімфатичні судини внутрішніх органів, запропонував масу для ін'єкції лімфатичних судин (маса Стефаніса), виготовив унікальні анатомічні препарати, які започаткували навчальний музей кафедри; його учнями були українські вчені О. Черняхівський, М. Вовкбой. Помер 14 грудня 1917 р.
- 1866, 25 серпня** — на Поділлі у давньому шляхетському роді, з якого вийшло кілька поколінь священиків, народився **Модест Левицький** — лікар і письменник,

гуманіст, громадсько-політичний діяч. Закінчив медичний факультет Київського університету, працював на Курщині, Волині, Поділлі, очолював фельдшерську школу в Києві. У 1918 р. став головою санітарного відділу Міністерства шляхів УНР. У 1919 р. спочатку був радником, а опісля — головою Української дипломатичної місії. Після поразки УНР працював у Відні, Подєбрадах, Луцьку. Писав оповідання, фейлетони, гуморески, друкувався у «Киевской старине», видав низку книжок. Знав багато мов. Часто лікував незможних безплатно, допомагав їм грошима. Помер у Луцьку 16 червня 1932 р.

1866, 24 грудня — у станиці Усть-Медведицькій на Дону (нині — Волгоградська обл. Росії) у дворянській сім'ї народився *Микола Федотович Мельников-Разведенков* — професор-патологоанатом, довголітній завідувач кафедри анатомії Харківського університету та Харківського медичного інституту (1902—1920), директор Українського патологоанатомічного інституту (1925—1930), керівник патоморфологічного відділу Українського інституту експериментальної медицини (з 1930 р.), академік ВУАН (1927). Закінчив Московський університет (1889), працював на Кубані. Автор близько 100 наукових праць з патоморфології сибірки, альвеолярного ехінококу, інфекційної гранульоми, алергічних процесів, методу консервування препаратів, широко розповсюдженого підручника. Підготував багато кваліфікованих фахівців та учнів; брав активну участь в організації Вищих жіночих медичних курсів; організував і редагував «Харківський медичний журнал» (1906), один із організаторів (1918) та згодом відповідальний редактор журналу «Врачебное дело». Помер 20 грудня 1937 р.

1866, 28 грудня — у с. Чоботарці Крижопільського повіту на Вінниччині народився *Данило Кирилович Заболотний* — видатний український мікробіолог, академік ВУАН (1922) і АН СРСР (1929), Президент ВУАН (1928), професор, завідувач кафедри Вищих жіночих медичних курсів у Петербурзі (1898—1928), організатор (1928) Інституту мікробіології та епідеміології (нині — Інститут мікробіології та вірусології НАН України його імені). Створив першу в світі кафедру епідеміології в Одеському медінституті (1920). Детально дослідив епідеміологію чуми, запровадив її лікування імунною сироваткою, поборював епідемії чуми в Індії, Монголії, Китаї; на міжнародних конгресах отримав титул «Знаменитий борець з чумою». Досліджував також холеру, один із засновників Міжнародного товариства мікробіологів, автор підручника «Основи епідеміології» (1927). Прихильник українського національного відродження, автор повчальних і глибокопатріотичних «Листів до селян про здоров'я». Помер 15 грудня 1929 р., похований, згідно з своїм заповітом, у с. Чоботарці.

1866 — у с. Сосничанах біля Радома (Польща) народився *Леон Попельський* — доктор медицини, професор фармакології Львівського університету (1904—1920). Навчався у Петербурзькому університеті, згодом — у Військово-медичній академії, яку закінчив з відзнакою (1894). Під керівництвом Тарханова і І. Павлова написав докторську дисертацію «Про значення печінки в організмі на підставі патологічних і фізіологічних даних». Працював на кафедрі фізіології Академії, став доцентом (1899). Вивчав бактеріологію в Інституті експериментальної медицини в Петербурзі, очолював у Москві лабораторію військового шпиталю, відвідав провідні європейські лабораторії. З 1904 р. — професор фармакології і фармакогнозії Лікарського відділу (факультету)

- Львівського університету. Продовжував павловський напрям досліджень, вивчав фізіологію травних залоз, їх регуляцію, дію пептонів і екстрактів. Виявив вплив уведення хлоридної кислоти на секрецію ізольованої підшлункової залози; опублікував праці з фізіології серця, щитовидної залози, статевої системи, гіпофіза, наднирників (польською, російською, німецькою мовами). Виховав низку іншонаціональних науковців. Помер 1920 р.
- 1867** — у с. Собичах на Чернігівщині народився *Григорій Семенович Іваницький* — лікар-ортопед, професор, завідувач кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Київського медичного інституту (1922—1928), голова Українського хірургічного товариства. Організував і очолював також кафедру хірургічної стоматології та кафедру ортопедії. Підняв на високий рівень у Києві рентгенодіагностику хвороб кісток і суглобів. Автор численних праць (переважно українською мовою) з різних галузей хірургії та ортопедії. У роки національної революції організував роботу Всеукраїнської спілки лікарів, працював в Українському Червоному Хресті. Започаткував у Києві викладання хірургії українською мовою. Помер 19 березня 1942 р. За тоталітарного режиму його ім'я і праці замовчувано.
- 1867** — народився *Михайло Страдомський* — доктор медицини. Закінчив Колегію Павла Галагана (1886) та медичний факультет Університету св. Володимира (1893). Брав активну участь у житті Київської української громади, був членом об'єднаного комітету для спорудження пам'ятника Т. Шевченкові в Києві.
- 1867** — у Єлисаветграді в єврейській сім'ї народився *Самуїл Абрамович Вайсберг* — доктор медицини, професор. Закінчив медичний факультет Гейдельберзького університету, працював на українській землі, цілком віддав своє життя роботі лікаря-гуманіста, громадського діяча та вченого-антрополога, автор численних медичних праць. Помер 1928 р.
- 1867** — у Ряшеві (нині — Польща) у польській сім'ї народився *Роман Ренцький* — доктор медицини, професор патології і спеціальної терапії внутрішніх хвороб Львівського університету (1920—1941). Медичний диплом здобув у Краківському університеті. З 1897 р. у Львові, брав участь в організації клініки внутрішніх хвороб, доцент (1902) і надзвичайний професор (1908); власним коштом розбудував клініку, був ініціатором розбудови курорту в Моршині. Автор багатьох наукових праць з проблем малярії, раку і виразки шлунку, злоякісної анемії, туберкульозу. Його обрано дійсним членом Польської Академії наук. Загинув трагічно: його замордовано гітлерівцями в складі групи польських вчених 4 липня 1941 р.
- 1868, 14 лютого** — в м. Тирасполі Херсонської губернії (нині — Молдова) народився *Лев Олександрович Тарасевич* — мікробіолог і патолог, академік ВУАН (1926). Закінчив Одеський університет; недовго працював в Київському (1898—1900) та Одеському (1902—1907) університетах, у Пастерівському інституті в Парижі (1900—1902), більшість життя працював у Москві. Ініціатор і організатор вакцинації проти черевного тифу і холери в російській армії в роки Першої світової війни. Створив першу в країні станцію з контролю бактерійних препаратів (пізніше — Державний контрольний інститут медичних біологічних препаратів ім Л. О. Тарасевича), засновник і директор Державного наукового інституту народної охорони здоров'я. Помер 12 червня 1927 р.
- 1868, 30 липня** — у Москві, в родині професора зоології німецького походження, народився *Володимир Карлович Ліндеман* — лікар-патолог, довголітній

завідувач кафедри загальної патології Університету св. Володимира (1901—1918), а згодом — Київського медичного інституту (1920—1922), один із організаторів у Києві Вищих жіночих медичних курсів, на яких читав лекції з зоології і загальної патології; очолював Бактеріологічний інститут (1910—1922), у якому налагодив масове виробництво сироваток та органотерапевтичних препаратів. Автор низки праць із загальної патології і токсикології, талановитий експериментатор. В його лабораторії працювали українські лікарі й майбутні професори Микола Вашетко, Марко Нещадименко, Макс Губергріц, Іван Іщенко. З його наукової школи вийшли Павло Кучеренко, Олексій Кронтовський, Микола Сиротинін. Після 1922 р. працював у Варшавському та Краківському університетах. Помер 18 квітня 1933 р.

1868 — народився *Олекса Білоус*, військовий лікар, громадський і державний діяч, керівник Міністерства і заступник Міністра народного здоров'я в уряді УНР (1919). Працював на Харківщині, Поділлі, в Бессарабії, організував боротьбу з епідеміями, написав низку праць з епідеміології та профілактики інфекційних недуг. Брав активну участь в Українській національній революції, з 1920 р. працював у місії УНР в Бухаресті, завідував відділом допомоги емігрантам з України; потім — на Поділлі (1922); у Празі (1924—1927), на Закарпатті. Один з фундаторів і найактивніших членів Співки українських лікарів у Чехо-Словаччині. Помер у Парижі 1929 р.

1868 — у с. Солотвині Богородчанського повіту на Прикарпатті в учительській сім'ї народився *Володимир Янович* — лікар і громадсько-культурний діяч. Медичну освіту здобув у Віденському університеті, провадив приватну практику у Станіславові. Голова філії «Просвіти», своїм коштом створив «Селянську бурсу» для гімназистів, один із засновників Українського лікарського товариства, «Кредитової співки», товариств «Сокіл», «Зоря», меценат. У період ЗУНРу очолював повітовий відділ влади, був головою санітарного відділу міської управи. Помер 23 грудня 1931 р.

1869, 15 травня — у с. Сердечівцях на Черкащині народився *Марко Петрович Нещадименко* — доктор медицини, професор, член-кор. ВУАН (1929), засновник і керівник першої в Україні кафедри мікробіології (1919—1941) та кафедри епідеміології (1933—1939), засновник і багатолітній директор Київського бактеріологічного інституту (1919—1931), керівник науково-дослідної кафедри теоретичної медицини при ВУАН (1925), голова Київського медичного товариства (1928). Один із творців української науково-медичної літератури, активний учасник Медичної секції УНТ у Києві, в роки Визвольних змагань один із організаторів першого українського медичного факультету. Автор близько 50 наукових праць з актуальних питань мікробіології, монографій про цереброспінальний менінгіт, дифтерію і стрептококи, запровадив в Україні вакцинацію БЦЖ. Виховав багато учнів, заклав основи української школи мікробіологів і епідеміологів. Викладав і публікував праці українською мовою; один із професорів української лектури. Помер у забутті 1 жовтня 1942 р. Був репресований більшовиками, його ім'я замовчувано за тоталітарного режиму.

1869, 11 листопада — у Києві в сім'ї лікаря народився *Олександр Васильович Леонтович* — видатний український фізіолог та нейрогістолог, завідувач відділу Інституту клінічної фізіології АН УРСР (з 1936 р.), академік ВУАН (1929). Закінчив Київський університет, деякий час працював у Москві. Автор праць з фізіології та гістології вегетативної нервової системи; встановив

- подвійну (спинномозкову та вегетативну) іннервацію шкіри, опрацював методи забарвлення нервових клітин, виявив «сплетення Леонтовича», висунув гіпотезу про нейрон як джерело змінного електричного струму. Розробив теорію нейрогуморальної регуляції молокоутворення у сільськогосподарських тварин. Разом зі своїм приятелем О. Г. Черняхівським заклали основи української школи нейрогістологів. Помер 15 грудня 1943 р.
- 1869, 9 грудня** — у с. Мазепинцях Білоцерківського району на Київщині в родині парафіяльного священика народився *Олександр Григорович Черняхівський* — професор, завідувач кафедри гістології з ембріологією Київського (1919—1929) та Донецького (1930—1935) медичних інститутів, багатолітній голова Медичної секції ВУАН, автор оригінальних праць з гістології нервової системи і злоякісних пухлин, вчений світової слави. Змолоду співпрацював з НТШ у Львові, друкував у Галичині свої праці українською мовою, активний член Медичної секції УНТ у Києві, автор і видавець перших у Наддніпрянщині наукових медичних праць українською мовою. Одним з перших почав опрацьовувати українську наукову медичну термінологію, співредактор анатомічного словника, переклав українською мовою підручники з гістології та ембріології. У 1929 р. його арештовано ГПУ та засуджено у сфабрикованій справі «СВУ». Його дружина Людмила Старицька-Черняхівська, член Центральної Ради, та донька Вероніка загинули в катівнях НКВД. Помер О. Черняхівський у Києві 21 грудня 1939 р.
- 1869** — на Сумщині народився *Олександр Іванович Ющенко* — доктор медицини, психіатр, перший президент Української психоневрологічної академії у Харкові (1932—1936). Закінчив Харківський університет (1893), працював у Харкові, Варшаві, Вінниці, в Петербурзі у В. М. Бехтерева та І. П. Павлова. З 1929 р.— у Харкові в Інституті вдосконалення лікарів та Українському інституті клінічної і соціальної психогієни. Один з основоположників біохімічного напрямку в психіатрії, автор монографії «Суть душевних хвороб та біолого-хімічні дослідження їх» (1912). Зробив внесок у вивчення прогресивного паралічу, травматичного неврозу, запропонував свою класифікацію типів конституції людини. Його обрано членом Британської психоневрологічної асоціації (1931). Помер 1936 р.
- 1869** — в Одесі народився *Микола Сергійович Бокаріус* — доктор медицини, професор, завідувач кафедри судової медицини Харківського університету (1910) та Харківського медичного інституту (1921—1931). Заснував перший в Україні НДІ судових експертиз у Харкові, названий його ім'ям (1931). Автор низки наукових праць, основоположник в Україні судової медицини та криміналістики. Помер 1931 р.
- 1869** — народився *Федір Лук'янів* — лікар-тепапевт і науковець. Працював у клініках Університету св. Володимира, брав участь у роботі Українського наукового товариства в Києві, публікував наукові медичні праці українською мовою. Помер 1918 р.
- 1870, 27 березня** — в Одесі у сім'ї ремісника народився *Олександр Михайлович Безредка* — доктор медицини, мікробіолог, працював у Франції в лабораторії І. І. Мечникова в Інституті ім. Пастера. Закінчив медичний факультет Паризького університету Сорбони (1892). Досліджував проблеми імунітету та анафілаксії, розробив разом з І. І. Мечниковим метод вакцинації проти черевного тифу, впровадив термін «анафілактичний шок» і вивчив роль нервової системи в його розвитку, розробив метод десенсибілізації (метод

Безредки). Після смерті І. І. Мечникова став його наступником в Інституті. Помер 28 лютого 1940 р.

- 1871, квітень** — народився *Антін Хомич Каковський* — доктор медицини, терапевт і винахідник, професор у медичних інститутах Києва і Харкова. Учень Т. Яновського, автор близько 90 наукових праць з питань фармакології, нових способів діагностики, лікування ракових хворих, легеневого туберкульозу. Винайшов методику підрахунку клітинних елементів у сечі (проба Каковського-Аддіса), металеве зубне дзеркало, гортанне асептичне дзеркало. Член УНТ у Києві, автор перших наукових публікацій українською мовою. В окупованому гітлерівцями Києві працював у Медичному інституті; в квітні 1942 р. колеги відзначали 45-річний ювілей його наукової діяльності. Дату смерті не встановлено.
- 1871, 3 листопада** — в м. Городищі на Київщині народився *Михайло Андрійович Левітський* — лікар-офтальмолог, професор Київського жіночого медичного інституту; завідувач кафедри офтальмології (1922—1941), декан (1922—1926) і проректор (1926—1930) Київського медичного інституту; професор і директор Київського інституту вдосконалення лікарів. Розробив методику хірургічних втручань на очі та його придатках, опрацював методи діагностик, автор кількох підручників та понад 30 наукових праць, переважно українською мовою. Виховав низку учнів, заклав основи української національної школи офтальмологів, був професором української лектури, першим почав викладання офтальмології українською мовою, опрацьовував українську медичну термінологію. Помер 1942 р. За тоталітарного режиму ім'я і праці його замовчувано.
- 1871, 26 грудня** — у с. Білій у Східній Галичині в сім'ї священника народився *Євмен Лукасевич* — лікар, видавець і громадський діяч, автор наукових праць, зокрема з питань медичної термінології та етнографії. Здобувши лікарський диплом у Цюриху (Швейцарія), працював у Києві, був популярним фахівцем з внутрішніх та дитячих недуг. Брав участь у різних українських організаціях, приятелював з письменниками і акторами. Активний член Медичної секції УНТ, працював над українською медичною термінологією. У роки Української національної революції — заступник голови Всеукраїнської спілки лікарів, редактор і видавець часопису «Українські медичні вісти» — першого на Наддніпрянщині українського медичного журналу; засновник Українського Червоного Хреста. Був головою дипломатичної місії у Швейцарії, видав спеціальний інформаційний збірник про Україну. Емігрував до Варшави, де готував відкриття власної лічниці, продовжував наукову працю. Видав власним коштом український «Анатомічний словник», у якому подав також терміни польською, російською, чеською і німецькою мовами. Помер у Варшаві 20 грудня 1929 р., похований на православному цвинтарі «На Волі».
- 1871** — у м. Куп'янську на Харківщині народився *Микола Авксентійович Валяшко* — професор фармації і фармакогнозії Харківського університету (з 1909 р.), доктор хімічних наук і професор хімії; один із ініціаторів створення Харківського фармацевтичного інституту (1921), в якому викладав фармацевтичну хімію, фармакогнозію і судову хімію; член Вченої медичної ради НКОЗ УСРР (з 1926 р.), видатний вчений і громадський діяч, підготував біля 30 вчених-фармацевтів, започаткував школу дослідників будови органічних біологічно активних сполук, автор праць про характеристики сполук бензолу, піразолу, піразолону. Помер 1955 р.

- 1872, 25 січня** — народився *Микола Олексійович Скрипник* — державний і партійний діяч Радянської України, чекіст, член колегії ВЧК, голова першого радянського уряду України, заходами партійних органів обраний академіком ВУАН (1929); підтримав напрямок на «українізацію» і сприяв упровадженню українського так званого скрипниківського правопису (1928), за яким на той час опубліковано багато праць з української медицини, матеріали охорони здоров'я. Через цькування партійним керівництвом закінчив життя самогубством 7 липня 1933 р.
- 1872, 30 липня** — у Москві в сім'ї художника народився *Олексій Петрович Кривов* — відомий хірург, професор, завідувач кафедри шпитальної терапії Київського медичного інституту (1913—1923). Після усунення з Інституту професора — українця Євгена Черняхівського замінив його на кафедрі факультетської хірургії (1930—1954). Автор понад 130 наукових праць, низки монографій, підручника зі спеціальної хірургії, який перекладено українською мовою. Підготував багато кваліфікованих хірургів. Довголітній голова Українського товариства хірургів. Помер 11 грудня 1954 р. Його ім'я надано факультетській хірургічній клініці КМІ.
- 1872, 25 листопада** — на Полтавщині народився *Дмитро Дмитрович Плетньов* — один із основоположників сучасної кардіології. Працював у Росії, директор Інституту функціональної діагностики і терапії. Помер 1941 р.
- 1872, 17 (29) травня** — у Маріуполі народився *Михайло Йосифович Авербах* — видатний офтальмолог, академік АН СРСР (1939), керівник кафедр очних хвороб Другого Московського медінституту, Центрального інституту вдосконалення лікарів та Центрального офтальмологічного інституту, засновник і голова Товариства очних лікарів у Москві. Помер 29 липня 1944 р.
- 1873, 30 квітня** — на хуторі Патичисі біля с. Зарудні Роменського повіту (нині Сумської обл.) у сім'ї землеміра народився *Василь Юрійович Чаговець* — професор-фізіолог, академік АН УРСР (1939), завідувач кафедри фізіології Харківського університету (з 1909 р.) та Університету св. Володимира (1910—1920), а згодом — Першого (з 1921 р.) та Другого (з 1936 р.) Київських медичних інститутів. Один із засновників української школи електрофізіологів, запропонував (1896) іонну теорію походження біоелектричних явищ, опрацював біоелектричну теорію нервово-м'язової провідності, розробив і впровадив у практику (1935) електрогастрографію. Помер 19 травня 1941 р.
- 1873, 26 вересня** — у м. Дрогобичі в сім'ї гімназійного вчителя народився *Ярослав Грушкевич* — лікар і громадсько-культурний діяч. Закінчив медичний та філософський факультети Львівського університету (1900), не маючи можливості (як українець) працювати в державних клініках, вів приватну практику у Львові, Тернополі, Станіславові, публікував наукові та науково-популярні праці, очолював місцеве гігієнічне товариство, деякий час був єдиним українським лікарем-офтальмологом у Галичині, безплатно лікував убогих і сиріт. Очолював ювілейний комітет зі святкування 100-літніх уродин Т. Шевченка, співробітничав з редакцією «Української загальної енциклопедії». Помер в Івано-Франківську 23 липня 1964 р.
- 1873** — у с. Мазепинцях Васильківського повіту на Київщині у сім'ї священика народився *Євген Черняхівський* (молодший брат Олександра Черняхівського) — лікар-хірург, професор і перший ректор Київського медичного інституту (1920—1921), завідувач кафедри загальної (1921—1922) та факультетської (1923—1929) хірургії. Талановитий педагог, запровадив нові лекційні

курси з хірургії, підготував сотні висококваліфікованих фахівців і кількох професорів, засновник української наукової школи хірургів. У 1918 р. — професор кафедри клінічної хірургії медичного факультету першого Українського державного університету, започаткував викладання хірургії українською мовою. Видав два томи першого українського підручника з хірургії, здійснив першу в Києві операцію зашивання рани серця, працював над перещепленням нирки (1914), розробив методику судинних швів, способи лікування абсцесів печінки, гриж, гангренни кінцівок, виразки дванадцятипалої кишки. У 1929 р. усунутий режимом від роботи в Інституті. Помер у забутті в 1938 р. Ім'я і праці вченого в УРСР переважно замовчувано.

- 1873** — у с. Угневі біля Рави-Руської на Львівщині в сім'ї священика народився **Олександр Козакевич** — лікар і громадський діяч у Коломиї. Ініціатор і голова комітету зі заснування Українського лікарського товариства (УЛТ) в Галичині (1910), сотник УГА. Співзасновник і голова філії Українського гігієнічного товариства в Коломиї, автор низки наукових статей. Помер 8 січня 1952 р.
- 1874, 8 (20) лютого** — в м. Торжку Тверської губернії в сім'ї лікаря (дід був дияконом) народився **Арсен Старков** — професор, завідувач кафедри анатомії Університету св. Володимира (з 1912 р.), Українського державного університету (1918) та Київського медичного інституту (1920—1922), один з перших академіків Всеукраїнської Академії наук (1921), очолює першу академічну лабораторію з вивчення центральної нервової системи. Автор близько 30 праць у галузі хірургії, медичної біології та порівняльної анатомії, опублікував фундаментальні дослідження з анатомії м'язів та нервів. Близкучий педагог, започаткував школу українських анатомів. Після репресування його рідних (1922) виїхав в еміграцію, завідував кафедрою біології у Вищому педагогічному інституті ім. Драгоманова в Празі, видав кілька українських підручників, деякий час очолював кафедру анатомії в Латвійському університеті. Помер у Відні 18 грудня 1927 р. В УРСР його ім'я майже повністю замовчувано.
- 1874** — в українській сім'ї народився **Олександр Мойсейович Тижненко** — вчений дерматолог-венеролог, професор, завідувач кафедри шкірних і венеричних хвороб Київського медичного інституту (1921—1941), засновник і голова Українського товариства дерматовенерологів. Автор численних наукових праць українською мовою про рак і туберкульоз шкіри, вовчак, псоріаз; першим описав ряд дерматозів, опрацював лікування сифілісу. Виховав плеяду талановитих клініцистів, заклав основи української національної школи дерматовенерологів. У роки УНР брав активну участь в організації й роботі медичних фахових товариств. Під час війни виїхав на Захід. Помер у 1944 р. За тоталітарного режиму був забороненим ученим.
- 1874** — у Львові у польській сім'ї народився **Вітольд Зембіцький** — перший професор історії медицини у Львівському університеті (1929—1944) та на українських землях взагалі. Закінчив медичний факультет у Львові (1900), працював у клініці внутрішніх хвороб. Упродовж року перебував у закордонних клініках Цюріха, Страсбурга і Парижа; очолював у Львові відділ внутрішніх хвороб Загального шпиталю. 1917 р. заснував часопис «Боротьба за здоров'я», був редактором «Польської лікарської газети». З 1929 р. почав викладати історію медицини, опублікував понад 500 праць, з них багато з історії медицини, а також з терапії, бальнеології; автор монографії про Моршинський курорт, бібліографічних та біографічних праць, співавтор «Польського біографічного словника». Його власна бібліотека нараховувала близько

- 15 000 назв. У 1945 р. виїхав до Вроцлавського університету. Помер 19 листопада 1950 р.
- 1875, 18 червня** — в м. Орлі (Росія) народився *Ісак Ілліч Файнімідт* — завідувач кафедри туберкульозу, згодом кафедри факультетської терапії Харківського медичного інституту (з 1923 р.), один із організаторів і директор Українського туберкульозного інституту в Харкові (з 1921 р.). Автор праць з проблем туберкульозу, пневмонії, серцево-судинних захворювань, організатор перших з'їздів українських терапевтів і фтизіатрів. Помер 25 квітня 1940 р.
- 1875, 1 (13) жовтня** — в Одесі народився *Максим Петрович Кончаловський* — видатний терапевт і вчений. Працював у Московських медичних інститутах. Помер 29 листопада 1942 р.
- 1875, 15 (27) лютого** — в с. Михайловці Саранського повіту Пензенської губернії (Росія) у сім'ї лікаря народився *Володимир Петрович Філатов* — видатний офтальмолог, керівник кафедри очних хвороб Одеського університету та Медичного інституту (1911—1956), засновник і незмінний директор Інституту очних хвороб і тканинної терапії МОЗ УРСР в Одесі (1936—1956), який носить його ім'я, академік АН УРСР (1939), дійсний член АМН СРСР (1944). Закінчив Московський університет (1897), до 1903 р. працював у Москві. Створив новий метод відновної хірургії (Філатовське стебло), розробив проблему перещеплення рогової оболонки, запропонував способи тканинної терапії. Виступав російською мовою і переважно нею публікував свої праці. Створив школу радянських офтальмологів; був віруючою, релігійною людиною. Помер 30 жовтня 1956 р.
- 1876, 17 квітня** — у Новочеркаську (Росія) в сім'ї службовця народився *Володимир Якович Рубашкін* — гістолог, професор Харківського медичного інституту (з 1922 р.), директор Українського протозойного інституту (з 1923 р.), заступник директора Всеукраїнського інституту біології, морфології та експериментальної медицини ім. І. І. Мечникова (з 1930 р.), автор підручника з гістології та низки праць з гістології, ембріології, груп крові. Заснував журнал «Український вісник кров'яних угруповань» (1927—1934) українською мовою. Деякий час працював у Петербурзі, Дерпті, Краснодарі. Помер 24 червня 1932 р.
- 1876, 27 липня** — в Одесі народився *Володимир Петрович Воробйов* — відомий радянський анатом, професор Харківського університету (1917—1921) та Харківського медінституту (1921—1937), керівник Українського інституту експериментальної медицини (з 1932 р.), академік АН УРСР (1934). Автор широкотиражованих підручників та атласів, видав підручник з анатомії людини українською мовою (1938—1939). Одним із перших почав розробляти функціональну анатомію, творець стереоморфології, засновник анатомічної школи. Організував єдиний у світі Музей становлення людини. Перебуваючи у Болгарії (1919—1921), організував кафедру анатомії медичної академії в Софії. Розробив ефективний спосіб бальзамування, бальзамував тіло В. Ульянова. Помер 31 жовтня 1937 р.
- 1876, 11 грудня** — народився *Василь Васильович Виноградів (Виноградов)* — доктор медицини, професор, завідувач кафедри шпитальної терапії Київського медичного інституту (1919—1927). Належав до школи Т. Яновського, автор понад 30 наукових праць з проблем хвороб крові і кровотворення, ендокринології, хвороб органів травлення. Росіянин за національністю, він у роки Української національної революції активно підтримував українське

відродження, належав до українських організацій, публікував праці українською мовою. Був близьким до діячів Центральної Ради, приятелював з С. Єфремовим, В. Дурдуківським, лікував їх. Сина його — лікаря Валерія Виноградова згодом репресували. Помер вчений 16 червня 1927 р.

- 1876, 30 грудня** — в Одесі в сім'ї юриста народився **Микола Дмитрович Стражеско** — видатний терапевт, професор, академік ВУАН (1934), АН СРСР (1943), АМН СРСР (1944). Завідувач кафедр спеціальної патології й терапії Вищих жіночих медичних курсів (1907—1919), клініки лікарської діагностики Університету св. Володимира (1917), шпитальної, а опісля факультетської терапевтичних клінік Київського медичного інституту (з 1927 р.). В 1936 р. організував Український інститут клінічної медицини (нині — Київський НДІ кардіології його імені). Відбув стажування у клініках Парижа, Берліна, Мюнхена. Автор праць з галузі патології кровообігу, ревматизму, хвороб шлунково-кишкового тракту, вперше описав (разом з В. Образцовим) тромбоз вінцевих артерій серця (1909), описав «гарматний тон Стражеска», «феномен Стражеска» при перигастриті, чимало зробив для формування функціонального напрямку в кардіології. У період українського відродження брав активну участь в українських медичних організаціях, був одним із засновників і авторів журналу «Українські медичні вісті», публікував праці українською мовою. У 1933 р. у період Голодомору мав мужність опублікувати в журналі «Врачебное дело» статтю про патогенез набряків, у якій згадував і про голодні набряки. Особисто був знайомий з багатьма діячами української культури, зокрема, з Михайлом Коцюбинським, Максимом Рильським, Павлом Тичиною, Марією Заньковецькою. Помер 27 червня 1952 р.
- 1876** — у м. Прилуках на Полтавщині в священницькій сім'ї народився **Василь Совачів** — військовий лікар і український громадський діяч; за Директорії — начальник Санітарної управи Армії, опісля — в Головній управі Червоного Хреста. Організував козацькі та народні університети, працював в армійських шпиталях, співпрацював з М. Міхновським. Після поразки Визвольних змагань оселився у Галичині, працював на українському курорті в Підлютому. Помер під час епідемії висипного тифу 3 травня 1924 р.
- 1876** — у Хотині на Буковині народилася **Софія Миколаївна Лісовська** — відомий уролог. Працювала у Ленінграді. Померла 1951 р.
- 1877, 27 квітня** — у Керчі в сім'ї фармацевта народився **Валентин Феліксівич Войно-Ясенецький** — відомий лікар-хірург, учений і священнослужитель. Закінчив Університет св. Володимира (1903), працював хірургом у Росії, професор топографічної анатомії та оперативної хірургії Туркестанського університету (з 1920 р.), автор фундаментальної монографії «Нариси гнійної хірургії» (1934). Став архієпископом Сімферопольським і Кримським під іменем Лука (1946), автор богословського трактату «Про дух, душу і тіло», понад тисячі проповідей. За релігійні переконання і церковну діяльність його переслідували більшовики, неодноразово арештовували. В роки Великої Вітчизняної війни був головним хірургом евакогоспіталю, багато зробив для розвитку військово-польової хірургії, його нагороджено найвищою премією країни. Помер 1961 р.
- 1877, 7 (19) жовтня** — у м. Сувалках біля Білостока (Польща) народився **Сергій Аркадійович Томілін (Томілін)** — видатний лікар соціал-гігієніст, санітарний статистик, демограф та історик медицини, фітотерапевт, завідувач кафедри соціальної гігієни Харківського медичного інституту (1924—1933), опісля в Києві, науковий співробітник Інституту демографії та санітарної статистики

- ВУАН (1934—1938). Вивчав санітарний стан населення України, демографічні проблеми, захворюваність, дитячу смертність. Пропагував методи фітотерапії, володів багатьма іноземними мовами, друкувався переважно в українських виданнях. Під час війни залишався в окупованому Києві, після чого його практично повністю усунуто з наукового життя, праці його майже не цитувалися. Помер у забутті 19 липня 1952 р., похований на Лук'янівському цивільному кладовищі.
- 1877** — на Львівщині народився *Степан Гриновецький* — один із перших українських лікарів—піонерів та громадських діячів у США. Медицину вивчав у Відні, 1907 р. переїхав до Чикаго, працював у шпиталях, провадив приватну практику. Організував друкарню, видавав тижневик «Січ», часопис «Наш стяг», організував хор, зібрав українську сотню при Іллінойській національній гвардії (існувала до 1940 р.). Помер 1942 р.
- 1877** — у Варшаві народився *Ян Ленартович* — доктор медицини, керівник дерматологічної клініки Львівського університету (1925—1939). Медичну освіту здобув у Краківському університеті, працював керівником відділу шкірних і венеричних хвороб лікарні в Перемишлі (з 1906 р.), провідним фахівцем такого ж відділу у Загальному шпиталі у Львові (1910—1920), у 1939 р. виїхав до Вроцлава. Автор підручників «Нарис шкірних хвороб» та «Гігієна шкіри і волосся», низки праць про діагностику і лікування сифілісу, туберкульозу шкіри, гонорею та ін. (польською мовою). Помер 1959 р.
- 1879, 25 червня** — у дворянській сім'ї народився *Федір Цешківський* — український вчений-анатом, професор, завідувач кафедри анатомії Київського медичного інституту (1922—1924), автор першого українського анатомічного словника. Навчався у Варшавському та Дерптському університетах, останній закінчив 1906 р. Трагічно помер у Києві 16 червня 1924 р. Ім'я і доробок ученого в УРСР переважно замовчували.
- 1879** — у с. Попівщині Роменського повіту на Полтавщині (нині — Сумська область) в українській родині власника маєтку народився *Аркадій Барбар* — лікар-терапевт, за Гетьманського уряду заступник директора департаменту, а за Директорії — директор департаменту в Міністерстві здоров'я, організатор служби охорони здоров'я в УНР. Закінчив медичний факультет Університету св. Володимира. Згодом старший асистент кафедри внутрішніх хвороб української лектури Київського медичного інституту; один із найавторитетніших терапевтів Києва, особистий лікар голови Раднаркому. Брав участь у діяльності медичного циклу ВУАН, був науковим співробітником терапевтичної кафедри ВУАН, належав до складу керівництва Медичної секції. 18 серпня 1929 р. заарештований ГПУ за сфабрикованою справою «СВУ». Засуджений на 8 років тюремного ув'язнення та 3 роки позбавлення прав. Термін відбував у Соловецькій тюрмі — одній із найжорстокіших у ГУЛАГу. Після закінчення терміну ув'язнення 9 жовтня 1937 р. окремою трійкою УНКВД Ленінградської області засуджений до розстрілу. Розстріляний 3 листопада 1937 р.
- 1879** — народився *Микола Стахівський* — лікар і український громадський діяч; у 1919 р. очолював Дипломатичну місію УНР в Англії. Дату смерті не встановлено.
- 1880, 5 січня** — у с. Криворівні на Гуцульщині в сім'ї священика народився *Тут-Євген Бурачинський* — лікар і громадський діяч, головний хірург Чернівецького шпиталю, у роки Визвольних змагань — військовий хірург, лікар-отаман УГА (1919), пізніше — організатор і перший директор Українського

шпиталю ім. митрополита А. Шептицького Народної лікарни у Львові (1933), керівник хірургічного відділу, дійсний член НТШ, голова УЛТ у Львові. Після війни працював у м. Тчев біля Гданська (Польща), автор низки наукових та науково-популярних публікацій. Помер 23 червня 1968 р.

- 1880, 7 лютого** — в м. Стародубі на Чернігівщині народився **Микола Памфилевич Вашетко** — видатний український вчений, доктор медицини, професор-патофізіолог, завідувач кафедри патологічної фізіології Київського (1921) та Донецького (з 1932 р.) медичних інститутів. Активний член УНТ в Києві (1910—1914). В період УНР був професором кафедри загальної патології Українського державного університету, першим почав викладання патології українською мовою. Автор понад 50 праць з проблем токсикозів, патології нирок і сечоутворення, дії мікроелементів, ролі нервової системи в регуляції обмінних процесів. Підготував 15 докторів та понад 20 кандидатів наук, його лабораторія була центром патологічної фізіології в Україні; створив першу українську національну школу патофізіологів. Репресований більшовиками у 1931 р. Помер у забутті 6 вересня 1960 р. За тоталітарного режиму його ім'я переважно замовчувано.
- 1880, 31 травня** — у Переяславі (тепер Переяслав-Хмельницький Київської обл.) за деякими джерелами в сім'ї священика народилася **Олександра Іванівна Смирнова-Замкова** — акад. АН УРСР (1951), професор-патологоанатом, завідувач кафедри патологічної анатомії 2-го Київського медичного інституту (1920—1930), відділу Інституту клінічної фізіології (1938—1953), лабораторії морфології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця (1953—1962), перша жінка-академік в Україні. Закінчила Університет у Монпельє (Франція), зазнавала значних утисків від режиму; видатний патоморфолог, автор понад 100 наукових праць з патоморфології інфекційних та променевої хвороб, походження пухлин, передракових станів. Померла 22 вересня 1962 р.
- 1880, 22 жовтня** — у с. Юрках на Полтавщині народився **Віктор Павлович Протопопов** — професор-психіатр, завідувач кафедри Харківського медичного інституту (1923—1944), директор Інституту клінічної психіатрії та соціальної психогієни (1926—1929), завідувач психіатричної клініки Психоневрологічного інституту в Харкові (1932—1941). Згодом у Києві, завідувач кафедри психіатрії Київського інституту вдосконалення лікарів та відділу вищої нервової діяльності в Інституті фізіології АН УРСР (1944—1957), академік АН УРСР (1945). Закінчив Петербурзьку військово-медичну академію (1906), працював під керівництвом В. М. Бехтерева. Розвивав патофізіологічний напрям у психіатрії, впровадив у практику обстеження психіатричних хворих фізіологічні та біохімічні методи дослідження, створив оригінальну методику вироблення рухових умовних рефлексів у людини, зробив вагомий внесок у вивчення і лікування шизофренії та депресивно-маніакального психозу. В період українського відродження публікував праці і виступав українською мовою. Помер 29 листопада 1957 р.
- 1881, 24 травня** — у Києві в Лук'янівській в'язниці в родині лікаря Олександра Богомольця та революціонерки з Полтавщини Софії Присецької народився **Олександр Олександрович Богомолець** — видатний вчений і громадський діяч Радянського Союзу, академік (з 1932 р.) і віце-президент АН СРСР (1942—1946), академік АН УРСР (з 1929 р.), АН БРСР (з 1939 р.) і АМН СРСР (з 1944 р.), президент АН УРСР (з 1930 р.) і директор Інституту експериментальної біології і патології Наркомату охорони здоров'я та Інституту

клінічної фізіології АН УРСР (пізніше — Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР). Працював професором Саратовського (1911—1925) та Другого Московського університетів (1925—1931), брав участь у створенні в Москві Інституту функціональної діагностики і експериментальної терапії, відділу експериментальної патології Інституту вищої нервової діяльності, онкологічної лабораторії, очолював новостворений Московський інститут гематології і переливання крові. Праці — з галузі патологічної фізіології, ендокринології, вегетативної нервової системи, вчення про конституції і діатези, онкології, фізіології і патології сполучної тканини, довголіття. Запропонував антиретиккулярну сироватку (АЦС), яка широко застосовувалася у лікувальній практиці, написав посібник з патологічної фізіології, створив радянську школу патофізіологів. З обранням його президентом Академії наук (після смерті Д. К. Заболотного) партійні органи почали розгром української науки, було закрито створені в часи УНР та пізніше М. Грушевським українознавчі підрозділи Академії, ліквідовано Медичну секцію, науководослідну кафедру охорони здоров'я. Виступав з політизованими та кон'юнктурними статтями про лікарів-шкідників. Помер 19 липня 1946 р.

- 1881, 30 травня** — у с. Ручках на Полтавщині народився *Андронік Архипович Чайка* — хірург-уролог, професор, довголітній завідувач кафедри урології Інституту вдосконалення лікарів та Київського медичного інституту (1946—1961), головний хірург Київського окружного військового шпиталю, генерал-майор медичної служби. В роки Великої Вітчизняної війни — головний хірург евакопункту 3-го Українського фронту. Автор близько 80 наукових праць в галузі пошкодження і захворювань нирок, передміхурової залози, гнійної хірургії, розробив оригінальну методику нефротомії. Багато років очолював Українське та Київське урологічні товариства. Помер 19 липня 1968 р.
- 1881, 30 червня** — у с. Красному біля Батурина на Чернігівщині в сім'ї військового лікаря з давнього козацького роду народився *Олександр Митрофанович Пучківський* — професор-отоларинголог в Одеському університеті (з 1920 р.), засновник і завідувач кафедри оториноларингології Київського медичного інституту (1921—1937), видатний український вчений світової слави. Автор перших українських підручників з отоларингології та понад 100 наукових праць про склерому верхніх дихальних шляхів, туберкульоз горлянки, пластичну хірургію, з історії медицини, запропонував нові методи оперативного втручання. Організував в Одесі та очолював Спілку лікарів-українців Одеського гарнізону. Викладав українською мовою. Талановитий педагог, наставник і вихователь молодих фахівців, засновник першої української наукової школи отоларингологів. Великий знавець і прихильник української культури та літератури. Репресований більшовиками, розстріляний у Києві 14 грудня 1937 р. За тоталітарного режиму переважно його ім'я замовчувано.
- 1881, 3 листопада** — у м. Городищі на Київщині народився *Михайло Андрійович Левітський* — видатний український офтальмолог, засновник першої української офтальмологічної школи; професор (1922—1941), декан (1922—1926) і проректор (1926—1930) Київського медичного інституту, чимало зробив для його українізації. Професор (з 1918 р.) і директор (з 1920 р.) Київського інституту вдосконалення лікарів, професор Київського жіночого медичного інституту (з 1912 р.); член Вченої медичної ради НКОЗ, талановитий хірург, автор кількох підручників та понад 30 наукових праць. Помер у Києві 1942 р. Праці та ім'я вченого в УРСР переважно замовчувано.

- 1881** — у Києві в родині службовця залізниці народився *Володимир Васильович Удовенко* — лікар-гігієніст, професор Київського медичного та художнього інститутів, завідувач кафедри загальної гігієни КМІ (1923—1929). Автор низки праць з гігієни поселень, зокрема українського села, гігієни води і водопостачання. Брав участь в діяльності Медичної секції ВУАН, член президії Медичної секції. У період Гетьманату працював помічником директора санітарного департаменту в Міністерстві народного здоров'я і опікування. Його заарештовано ГПУ в 1929 р. у сфабрикованій справі «СВУ» і заслано в концтабори ГУЛАГу, перебував на Соловках. Розстріляний у Сандормоку 8 грудня 1937 р.
- 1881** — у Катеринославі (Січеславі) в сім'ї священика народилася *Єлисавета Гімелрайх (Попова)* — акушер-гінеколог та науковець, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри біохімії сільськогосподарського інституту в Білій Церкві. В роки гітлерівської окупації підтримувала український національний рух, пізніше емігрувала. Один із засновників Медичного відділу УВАН, дійсний член УВАН. Померла 1956 р. в Австралії.
- 1881** — у Харкові народився *Євген Леонідович Вендерович* — невропатолог, професор кафедри нервових хвороб 1-го Ленінградського медичного інституту. Помер 1954 р.
- 1881** — у Відні в польській сім'ї народився *Тадеуш Островський* — професор і керівник хірургічної клініки Львівського університету (1923—1941). Закінчив Львівський університет, доктор медицини (1909); автор праць з хірургії шлунку, жовчовивідних шляхів, щитовидної залози, легенів, туберкульозу кісток і суглобів, перещеплення хрящів, непрохідності кишок. Загинув трагічно, замордований гітлерівцями з групою польських учених 4 липня 1941 р.
- 1881** — у м. Немирові Подільської губернії (нині — Вінниччина) народився *Валентин Михайлович Гаккебуш* — професор, завідувач кафедри психіатрії Київського медінституту (1925—1931), організатор психіатричної клініки, один із організаторів і керівник Психоневрологічного інституту в Києві (1923). Вчився у Москві, працював деякий час у Харкові; наукові праці — з питань атеросклерозу судин головного мозку, хвороби Альцгеймера, рефлексології, судової психіатрії, організації психіатричної допомоги; описав (1912) симптомокомплекс психічних розладів (хвороба Гаккебуша-Гейера-Геймановича), автор статті «До критики сучасного застосування психоаналітичного методу лікування». У 1920-х роках публікував праці українською мовою. Помер 1931 р.
- 1882, 31 травня** — у містечку Олесьниці в Сілезії у сім'ї аптекаря народився *Антоній Цешинський* — довголітній професор стоматології медичного факультету Львівського університету (1913—1941), започаткував у Галичині розвиток школи стоматологів. Закінчив Берлінський університет, доктором медицини став у Мюнхенському університеті. Впровадив у практику новокаїнно-адреналінове знеболювання зубів, підготував перший у світі атлас і підручник «Рентгенологічне дослідження зубів і щелеп», який перевидано різними мовами. Розробляв проекти організації дантистичного інституту у Варшаві, але відмовився залишити Львів і переїхати до Варшави або Петербурга. У 1939 р. налагоджував співпрацю з науковцями Києва, Харкова, Одеси, Москви, йому підтвердили звання професора, обрали його членом-кореспондентом АМН СРСР. Автор 379 праць, у т. ч. близько 10 монографій. Міжнародна федерація стоматологів нагородила його (1935) золотою медаллю Міллера. Викладав і писав праці німецькою та польською мовами, серед

- його учнів були українці. Після захоплення Львова фашистами його заарештували гестапівці разом з групою польських вчених і розстріляли 4 липня 1941 р. В УРСР його ім'я переважно замовчувано.
- 1882, 3 червня** — у м. Мензелінську (нині — Татарстан) народився *Володимир Миколайович Шамов* — видатний хірург, академік АМН СРСР (1945), завідувач факультетської хірургічної клініки Харківського медичного інституту (1923—1939), організував у Харкові та очолив Український інститут переливання крові та невідкладної хірургії (1930—1931). Голова Харківського медичного товариства (1936—1939), його обрано почесним членом цього Товариства (1939). Автор низки праць з клінічної та експериментальної хірургії, першим у світі обґрунтував можливість переливання трупної крові, запропонував метод створення позагрудинного штучного стравоходу (операція Шамова). Пізніше працював у Ленінграді. Помер 30 березня 1962 р.
- 1882, 6 вересня** — у Львові в незаможній родині селянського походження народився *Мар'ян Панчишин* — найпопулярніший в Галичині український лікар-терапевт, активний громадсько-політичний діяч. Був професором, деканом і ректором Українського (таємного) університету у Львові (1921—1925) та Львівського медичного інституту (1939—1941), дійсний член НТШ, «народний професор», автор низки наукових праць з внутрішніх та інфекційних недуг. Організатор Українського гігієнічного товариства (1928), заснував і забезпечив коштами перший в Галичині український протитуберкульозний диспансер, співзасновник Українського шпиталю Народної лічниці, голова УЛТ у Львові, співредактор журналів «Народне здоров'я» та «Лікарський вісник», активний учасник з'їздів українських лікарів Галичини. У 1939 р. — депутат Народних зборів Західної України, депутат Верховної Ради СРСР, захищав багатьох жителів Галичини від репресій тоталітарного режиму. В 1941 р. уникнув евакуації; член Української національної ради, добився в окупаційній владі дозволу відкрити Медичні фахові курси, на яких очолював кафедру терапії. Зазнав переслідувань і погроз від польських шовіністів та Армії крайової. Помер передчасно від інфаркту 9 жовтня 1943 р. Його ім'я і доробок були вилучені з медицини в УРСР. У 1990 році в будинку, де він проживав і приймав хворих, відкрито меморіальний Музей історії Галицької медицини ім. Мар'яна Панчишина.
- 1882, 15 жовтня** — у Ростові-на-Дону в українській сім'ї полковника царської армії народився *Павло Олександрович Кучеренко* — видатний лікар-патолого-анатом, професор, завідувач кафедри патологічної анатомії Київського медичного інституту (1920—1936), директор Патолого-анатомічного інституту при КМІ, завідувач кафедри патологічної анатомії Інституту вдосконалення лікарів та Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту, талановитий дослідник і педагог. Один із організаторів у 1918 р. українського медичного факультету в Київському університеті. Досліджував проблеми ендокринології та онкології, автор близько 70 наукових праць (переважно українською мовою), перших українських підручників з патанатомії, двох великих монографій. Підготував багатьох фахівців і науковців, сформував першу українську наукову школу патологоанатомів. Був одружений з донькою священика. Помер 28 травня 1936 р. Ім'я та праці вченого в УРСР майже повністю замовчувані.
- 1883, 1 березня** — у с. Максимовичах Радомишльського повіту на Київщині (тепер — Житомирська обл.) народився *Антін Іванович Собкевич* — талановитий

лікар-фтизіатр, професор Київського медичного (1924—1929) та Київського фармацевтичного інститутів (1931—1935), засновник і перший директор Київського туберкульозного інституту (1926), автор першого українського підручника з туберкульозу та низки наукових праць. Був активним учасником українських лікарських організацій в УНР, пізніше — член президії Медичної секції ВУАН, член термінологічної комісії, зазнав репресій тоталітарного режиму, працював науковим співробітником Київського науково-дослідного інституту гігієни харчування (1935—1938 рр.). Помер у Києві у забутті 23 грудня 1945 р.

- 1883, 11 березня** — у м. Козельцях на Чернігівщині в сім'ї лікаря народився **Борис Микитович Маньківський (Маньковський)** — професор-невропатолог, академік АМН СРСР (1944), завідувач кафедри нервових хвороб Київського медичного інституту (1922—1961) і Київського інституту вдосконалення лікарів (1922—1941), науковий керівник Психоневрологічного інституту (1927—1948), один із організаторів у Києві Інституту геронтології АМН СРСР (1958). Працював над проблемами нейроревматизму, нейрогеронтології і геріатрії, судинних захворювань головного мозку; опублікував понад 170 наукових праць, 25 монографій. Уперше в світовій літературі описав клініку краніофарингіом, пароксизмальний параліч і вперше запропонував патогенетичне лікування його як явища дієнцефальної патології. У період Українського відродження і пізніше публікував праці українською мовою, один із основоположників української школи невропатологів. Помер 24 листопада 1962 р.
- 1883, 25 березня** — у м. Нижньому Новгороді (Росія) народився **Олександр Микитович Марзєєв** — радянський гігієніст, академік АМН СРСР (1944), завідувач кафедри комунальної гігієни Київського медичного інституту (1944—1956). Закінчив Московський університет, очолював кафедру комунальної гігієни Харківського медінституту (1934—1941). Ініціатор створення в Києві Українського інституту комунальної гігієни (1931 р.), що тепер носить його ім'я. Автор понад 130 наукових праць, організував перші санітарно-епідеміологічні станції, започаткував в країні дослідження забруднень атмосфери. В умовах тоталітарного режиму замовчував праці своїх попередників — українських професорів-гігієністів В. Удовенка і В. Підгаєцького, репресованих більшовиками. Помер 1 лютого 1956 р.
- 1883, 4 липня** — народився **Олександр Йосипович Гейманович** — доктор медицини, професор-невролог, організатор і керівник Українського науково-дослідного психоневрологічного інституту в Харкові (1920—1921), завідувач клініки та нейрогістологічної лабораторії (1937—1953). Автор низки наукових праць з неврології та нейрохірургії, описав (разом з Т. О. Гейером і В. М. Гаккебушем) атипичну форму психічних порушень при церебральному атеросклерозі (синдром Гаккебуша-Гейера-Геймановича). Помер 18 квітня 1958 р.
- 1883, 2 листопада** — у Петербурзі (за іншими даними — в Києві) в сім'ї офіцера із давнього українського роду народився **Борис Матюшенко** — доктор медицини, професор-гігієніст і український громадський діяч. Закінчив Університет св. Володимира (1909), зазнав переслідувань царської влади. В 1917 р. організував медично-санітарну службу в Україні, очолював Головну медико-санітарну управу в УНР, за Гетьманату і Директорії — Міністр народного здоров'я і опікування, директор медичного департаменту. У 1919 р.— член української делегації на світову конференцію у Парижі, голова Закордонного

бюро Українського Червоного Хреста. В еміграції у Празі — професор кафедри гігієни Українського вільного університету і Української господарської академії, організатор Спільки українських лікарів Чехо-Словаччини та її голова, засновник і редактор журналу «Український медичний вістник» (1922—1925). Автор численних праць із суспільної гігієни, демографії, медичної генетики, проблеми старіння; співредактор Медичного латинсько-українського словника. Помер 25 березня 1944 р. В УРСР його ім'я замовчувано.

- 1883** — у с. Новоселиці біля Чигирина народився *Микола Кудрицький* — лікар-гігієніст, старший викладач кафедри професійної гігієни Київського медичного інституту (1922—1929), автор наукових праць з гігієни і посібника, активний учасник українських лікарських організацій в період УНР, член Центральної Ради. Репресований більшовиками у сфабрикованому ГПУ процесі «СВУ», дальша доля невідома.
- 1883** — на Моравах (Чехія) народився *Рудольф Вейль* — доктор філософії Львівського університету, зоолог, організатор і довголітній керівник Закладу (інституту) біології лікарського відділу Львівського університету (1920—1945). У 1918—1920 рр. очолював військову бактеріологічну лабораторію у Перемишлі. Створив у Львові науковий центр вивчення висипного тифу, праці якого привернули увагу фахівців усього світу. Налагодив лабораторне вирощування вошей (близько 300 000 в місяць) та першим розпочав продукцію протитифозної вакцини, яку розсилав по країнах світу; зібрав взірці збудників із багатьох країн, до його лабораторії приїздили вчені з різних частин світу. Опублікував понад 20 праць про висипний тиф, довів у досліді значення Рікетсії Провачека, відкрив спосіб зараження вошей без посередництва людини, перший виготовив ефективну вакцину проти висипного тифу. Після 1945 р. виїхав до Польщі, працював у Краківському університеті. Помер 11 серпня 1957 р.
- 1883** — у Станіславові (нині — Івано-Франківськ) народився *Здзіслав Штойзінг* — доктор медицини, професор і керівник Закладу гігієни Львівського університету (1919—1945). Закінчив лікарський відділ (факультет) Львівського університету (1910), автор низки праць фармакологічного характеру. За польської влади був куратором української Медичної громади, пізніше очолював комісію з перездачі іспитів окупаційних фахових курсів, лояльно ставився до українських студентів. Дату смерті не встановлено.
- 1884, 28 січня** — у с. Мокрянах на Львівщині в польсько-єврейській родині народився *Яків (Якуб) Парнас* — видатний біохімік, академік АН (1942) та АМН (1944) СРСР, член Німецької академії натуралістів «Леопольдина», член-кор. Польської АН, почесний доктор Сорбони і Афіньського університету. Працював у Львові директором Інституту медичної хімії університету (1920—1941), був евакуйованим до Москви, де організував Лабораторію фізіологічної хімії АМН СРСР. Згодом став директором Інституту біохімії АМН СРСР (1944—1948). Дослідження — у галузі тканинного обміну вуглеводів, вивчив процес фосфорилювання креатину (реакція Парнаса), ферментативні процеси, які лежать в основі м'язового скорочення, відкрив процес розщеплення глікогену за участю фосфорної кислоти. Першим у країні почав застосовувати в біохімії ізотопний метод. У 1948 р. усунений з роботи і репресований. 29 січня 1949 р. загинув у московській Лук'янівській в'язниці внаслідок відмови надати йому медичну допомогу при діабетичній комі.

- 1884, 19 травня** — у Харкові народився *Олександр Григорович Єлецький* — ортопед-травматолог, керівник кафедри ортопедії і травматології Київського медичного інституту (1932 — 1963). Одним із перших у країні здійснив велику кількість операцій артропластики на колінному і кульшовому суглобах, удосконалив методику операцій при застарілих вивихах і анкілозах кульшового і плечового суглобів. Помер 1964 р.
- 1884, 28 червня** — у Києві народився *Микола Аполлінарійович Рожанський* — радянський фізіолог, академік АМН СРСР. Працював у Ростові-на-Дону. Помер 1957 р.
- 1884, 26 жовтня (7 листопада)** — у м. Остері на Чернігівщині в сім'ї службовця народився *Михайло Птуха* — видатний український демограф, одним з перших почав розвивати українську медичну статистику; дійсний член ВУАН. Створив демографічний науковий центр у Києві в складі ВУАН, до 1928 р. підготував понад 1200 праць, розробив (разом із О. Корчаком-Чепурківським) унікальні таблиці смертності для України. З його школи вийшло багато відомих фахівців із соціальної гігієни та статистики. Помер 3 жовтня 1961 р.
- 1885, 2 лютого** — в с. Постоливцях Гусятинського повіту народився *Євген Гайдукевич* — лікар-сотник Української Галицької армії. Медицину студіював у Львові і Празі, працював у крайовому шпиталі у Чернівцях. В роки Визвольних змагань організував лікарську допомогу в Стрию, працював у військовому державному секретаріаті, брав участь в походах УГА. Помер під час епідемії висипного тифу в Жмеринці 7 січня 1920 р.
- 1885, 4 лютого** — в с. Великих Борках на Тернопільщині народився *Степан Балей* — доктор медицини і доктор філософії, професор Варшавського університету (1928—1952), очолював Інститут експериментальної психології та Інститут педагогіки, публікував праці українською та польською мовами. Автор перших підручників із психології та логіки українською мовою, брав участь в з'їздах українських лікарів Галичини. Помер 13 жовтня 1952 р.
- 1885, 4 лютого** — в Петербурзі народився *Георгій Володимирович Фольбогт* — професор-фізіолог, академік АН УРСР (1951). Після закінчення Петербурзької військово-медичної академії працював у лабораторії І. П. Павлова над докторською дисертацією про умовні рефлекси (1912), був професором Ленінградського університету (1923—1926). У 1926 р. скерований на Україну; завідувач кафедри нормальної фізіології Харківського та Київського (з 1946 р.) медичних інститутів, завідувач відділу вищої нервової діяльності і трофічних функцій Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця. Автор близько 130 наукових праць з питань фізіології вищої нервової діяльності, травлення, процесів утоми і відновлення; розвинув концепцію про закономірності процесів виснаження і відновлення. Помер 17 квітня 1960 р.
- 1885, 16 лютого** — в Чернівцях на Буковині у священницькій родині народився *Мирослав Сіменович* — лікар і громадсько-політичний діяч у США. 1907 р. емігрував до США, де здобув медичну освіту. Провадив приватну практику в Чикаго. Під час Визвольних змагань приїхав до Галичини, очолював політичну місію ЗУНР для переговорів у Лондоні. В США організував гетьманський рух, одержав отаманський пірнач з рук гетьмана Павла Скоропадського (1927). Очолював гетьманський рух у 1952—1959 рр., організатор українського павільйону на Світовій виставці у Чикаго, співорганізатор Ліги американців українського походження та відділу УЛТПА в Чикаго, фундатор і почесний президент Українського національного музею в Чикаго. Помер 14 березня 1967 р.

- 1885, 12 березня** — у м. Пензі народився *Олексій Антонінович Кронтовський* — бактеріолог і патолог, завідувач кафедр бактеріології, а пізніше — загальної патології Університету св. Володимира (1921—1924), професор Київського санітарно-бактеріологічного інституту та Київського рентгенологічного інституту. Автор близько 80 наукових праць з питань експериментальної онкології, патофізіології, радіобіології, епідеміології, регенерації тканин, культури тканин і їх обміну речовин, спадковості та конституції. Опрацював методи культивування тканин поза організмом, запропонував метод «ізолюваної пухлини» (1928). Вивчив біохімічні особливості ракової клітини, досліджував проблеми ендокринології. Член Міжнародного товариства патологів, один із редакторів міжнародного журналу в Єні. Помер 15 серпня 1933 р.
- 1885, 10 вересня** — у Москві в сім'ї вченого (професора анатомії і фізіології рослин) народився *Олександр Володимирович Палладін* — радянський біохімік, науковець і діяч комуністичного режиму, академік АН СРСР (1942), академік (1929) і президент (1946—1962) АН УРСР, академік АМН СРСР (1944), почесний член АН БРСР (1950). У дитинстві (1889—1897) проживав у Харкові, коли батько був професором Харківського університету. Закінчив природничий відділ фізико-математичного факультету Петербурзького університету і працював там. З 1916 р. — у Харкові, завідувач кафедри фізіології Інституту сільського господарства і лісівництва. У 1921 р. організує кафедру біохімії в Харківському медичному інституті, бере участь у роботі Наркомосвіти, Наркомздоров'я, організує при кафедрі біохімічну лабораторію, на базі якої у 1924 р. створюється Український біохімічний інститут. Ступінь доктора отримав за сукупністю праць. З 1931 р. — у Києві, директор переведеного туди з ініціативи уряду Українського біохімічного інституту, пізніше — Інститут біохімії АН УРСР (що носить його ім'я), завідувач кафедри біохімії Київського університету (1934—1954). Автор праць з галузі функціональної біохімії нервової системи, біохімії вітамінів, обміну речовин, порівняльної біохімії нервової тканини і головного мозку при різних функціональних станах, засновник радянської біохімічної школи. Написав підручник «Біологічна хімія», який 6 разів перевидано українською мовою та 12 — російською. У період «українського ренесансу» видав низку книг українською мовою, добре нею володів й інколи виступав. Помер 6 грудня 1972 р.
- 1885, 12 листопада** — у с. Рябушках Лебединського району на Харківщині (нині Сумська обл.) народився *Михайло Іванович Ситенко* — хірург, член-кор. АН УРСР, директор Харківського НДІ ортопедії і травматології (1926—1940), який тепер носить його ім'я, засновник харківської школи ортопедів-травматологів. Опрацював близько 20 оригінальних хірургічних операцій при вроджених вивихах стегна, звичних вивихах плеча, псевдоартрозах. Зробив вагомий внесок у розвиток воєнно-польової хірургії, кісткової пластики. Ініціатор створення у Харкові першого дитячого ортопедичного профілакторію, центру реабілітації для хворих, які перенесли травми (Слов'янськ). Голова Українського товариства ортопедів-травматологів (з 1936 р.), засновник і редактор журналу «Ортопедія і травматологія» (1927). Помер 13 січня 1940 р.
- 1885, 23 листопада** — у с. Дігтярях на Чернігівщині у сім'ї фельдшера народився *Віктор Григорович Дроботько* — мікробіолог і епідеміолог, академік АН УРСР (1948). Закінчив Київський університет, працював лікарем-епідеміологом,

завідувачем відділу мікробіології (з 1931 р.) та директором Інституту мікробіології АН УРСР (1944—1962). Автор понад 120 праць, досліджував склерому, хіміотерапію інфекційних хвороб, сформулював теорію дисоціації бактерій, що виходила з явищ мутації та натурального відбору. Публікував праці українською мовою. Помер 10 вересня 1966 р.

- 1886, 3 січня** — у м. Таганрозі в Росії у родині нащадків колишніх запорозьких козаків народився **Євген Тимченко** — військовий лікар у Росії. Закінчив військово-медичну академію у Петербурзі. Після розпаду імперії був лікарем у загоні Кубанських козаків, пізніше — в еміграції у Болгарії, Аргентині та Парагваї. За 33 роки служби став у Парагваї генералом армії. Вивчав історію України, українську пресу, Святе письмо. Помер у 1960-х роках.
- 1886, 19 січня** — у м. Дерпті (нині — Тарту, Естонія) у сім'ї лікаря народився **Макс Мойсейович Губерґріц** — радянський терапевт, академік АН УРСР (1948), завідувач кафедри спеціальної патології і терапії (з 1920 р.) та пропедевтики внутрішніх хвороб (1928—1951) Київського медичного інституту. Очолював клінічні відділи в Інституті харчування та Інституті ендокринології. Автор близько 150 наукових праць, шести монографій з питань фізіології та патології кровообігу і травлення, з ендокринології, лікувального харчування, проблеми болю. Описав низку симптомів, видав підручник з діагностики внутрішніх хвороб (1939). Помер 6 травня 1951 р.
- 1886, 11 травня** — у Єлисаветграді в дворянській родині народився **Костянтин Ерастович Добровольський** — доктор медицини, професор-гігієніст, завідувач кафедри гігієни Університету св. Володимира, пізніше — Київського медичного інституту (1914—1946, з перервами), очолював санітарний відділ Київського санітарно-бактеріологічного інституту (1932—1941). Працював у галузі гігієни водопостачання, першим запропонував визначати кількість кишечних паличок для оцінки ступеня забруднення води. Під час війни в окупованому Києві викладав у створеному українськими лікарями Медичному інституті та у Київській фельдшерсько-акушерській школі. Помер 13 грудня 1946 р. За тоталітарного режиму його ім'я замовчувано.
- 1886, 29 травня** — у м. Єльці в Росії народився **Михайло Миколайович Соловійов** — епідеміолог, учень Д. К. Заболотного, академік АМН СРСР. Завідувач відділу епідеміології Українського санітарно-бактеріологічного інституту в Харкові (1925—1931) та кафедри епідеміології Харківського медичного інституту (1932—1969). Навчався у Московському університеті, працював бактеріологом і епідеміологом в Одесі (1917—1925). Зробив вагомий внесок у вивчення особливо небезпечних інфекцій — чуми і холери, започаткував дослідження епідеміології і мікробіології харчових токсикоінфекцій. Автор перших підручників з епідеміології, низку праць з теорії та історії епідеміології, у 1930-х роках публікував праці та монографії українською мовою. Помер 1980 р.
- 1886, 1 жовтня** — у м. Лубнах на Потапщині в сім'ї українських інтелігентів народилася **Валентина Василівна Радзимовська** — лікар-науковець, професор фізіології та біохімії Інституту народної освіти, Педагогічного інституту (з 1920 р.), організувала і очолювала фізіологічні лабораторії в інститутах туберкульозу, ортопедії й травматології, психіатрії й неврології, клінічної фізіології. Автор понад 30 праць з клінічної фізіології та біохімії й фізико-хімічної медицини, які високо оцінювали в країні та за кордоном. Здібний педагог, виховала багато учнів і послідовників, створила свою наукову школу

- фізіологів та біохіміків. У 1929 р. репресована органами НКВД. Після звільнення працювала в Мелітопольському педінституті (1939—1941), викладала на медичних фахових курсах у Львові; в еміграції — професор університету УНРРА, керівник кафедри фізіології і декан ветеринарного факультету Українського технічно-господарського інституту (УТГІ). Один із засновників Медичної секції УВАН, дійсний член УВАН та НТШ. Останні роки проживала у США. Померла 22 грудня 1953 р.
- 1886, 19 листопада** — народився *Анатолій Матвійович Зюков* — терапевт-інфекціоніст, завідувач кафедри інфекційних хвороб Київського медичного інституту (1927—1953), автор близько 70 наукових праць з питань патогенезу інфекційних захворювань і методів патогенетичної терапії. Учень Т. Яновського, писав праці українською мовою. У роки війни викладав у Медичному інституті, який українським лікарям удалося відкрити в окупованому Києві. Помер 15 грудня 1953 р.
- 1886, 23 грудня** — у Славгороді (тепер — Могилівська обл. в Білорусі) народився *Данило Семенович Воронцов* — доктор медицини, електрофізіолог, академік АН УРСР (1957), завідувач кафедри нормальної фізіології Київського медичного інституту (1935—1945), організатор і керівник відділу електрофізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР (1956 — 1965). Автор близько 100 праць з фізіології нервової системи та електрофізіології, один із засновників школи українських електрофізіологів. Досліджував електричні явища в живих тканинах, з'ясував механізми електричної збудливості нервової тканини, природу повільних електричних коливань, зокрема в різних шарах кори півкуль головного мозку. Очолював Українське фізіологічне товариство (1960—1965). Видав (разом з І. А. Ємченком) підручник фізіології українською мовою (1952). Під час війни викладав фізіологію у Медичному інституті, організованому українськими лікарями в окупованому Києві. Помер 12 липня 1965 р.
- 1886** — у м. Богодухові на Харківщині в сім'ї поштового службовця народився *Микола Тимофійович Геращенко* — доктор медицини, професор фізіології у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті та лікар-практик, один з фундаторів створення Сільськогосподарського інституту (1921) та перший голова його Ради. Був учасником Медичної секції УНТ у Києві, автор низки наукових праць з фізіології людини і тварин, видавав українською мовою «Наукові записки» Інституту. В своєму будинку за містом приймав хворих селян; був популярним лікарем. Заарештований у лютому 1933 р., засуджений на 5 років концтаборів ГУЛАГу. Помер у Кам'янці-Подільському 15 травня 1963 р.
- 1886** — у м. Бориславі на Львівщині в сім'ї власника нафтоносних земель народився *Михайло Терлецький* — магістр фармації (1911), меценат. Закінчив Львівський університет, довголітній власник і керівник аптеки «Під золотим орлом» (1923 — 1940), єдиний українець серед 48 власників аптек; видавав безплатно або за собівартістю ліки незаможним хворим, пітримував тісні зв'язки з Народною лічницею, д-ром Мар'яном Панчишиним; брав активну участь в українських організаціях (Народний дім, «Просвіта»), у Товаристві аптекарів; виділяв кошти на стипендії 1—3 студентам фармації. Аптеку його націоналізували в 1940 р. Помер 1966 р.
- 1887, 7 червня** — в Одесі народився *Дмитро Михайлович Російський* — клініцист-терапевт та історик медицини. Працював у Москві. Помер 1955 р.

- 1887, 11 вересня** — у Харкові народився *Олександр Васильович Нагорний* — фізіолог, член-кор. АН УРСР (1948), завідувач кафедри фізіології людини і тварин Харківського університету (1929—1953). Досліджував вікову еволюцію вищих хребетних, характер біохімічних і функціональних зрушень, важливі чинники вікового розвитку організму. Помер 1953 р.
- 1887, 13 жовтня** — у м. Миколаєві в сім'ї службовця народився *Лев Васильович Громашевський* — академік АМН СРСР (1944), професор, завідувач кафедри епідеміології Київського медичного інституту (1948—1962), науковий керівник (з 1953 р.) Київського інституту епідеміології, мікробіології й паразитології МЗ УРСР (який названо його іменем). Після закінчення Одеського університету працював у ньому викладачем і ректором, опісля — (1928—1948) директором науково-дослідних інститутів у Дніпропетровську і Москві, 1948 р. заснував і очолив Інститут інфекційних хвороб у Києві. Праці — в галузі загальної теорії епідеміології, епідеміології висипного і черевного тифу, холери, дизентерії, епідемічного гепатиту. Автор підручника з загальної епідеміології, перекладеного в кількох країнах. Його називали лікарем-більшовиком; член комуністичної партії з 1905 р. Помер 1 травня 1980 р.
- 1887, 27 грудня** — у с. Свердликовому на Київщині народився *Іван Вікентійович Студзинський* — хірург і топографоанатом, професор, завідувач кафедр оперативної хірургії й топографічної анатомії Київського (з 1930 р.) та Львівського (з 1944 р.) медичних інститутів. Автор близько 100 наукових праць з прикладної анатомії важливих відділів периферичної нервової та судинної систем, переклав українською мовою підручник з оперативної хірургії (1938). Довголітній голова Львівського наукового хірургічного товариства, підготував низку докторів та кандидатів наук, почав формувати львівську наукову школу топографоанатомів. Брав активну участь в українських медичних виданнях 1920-х років, у роботі українського Медичного інституту в окупованому гітлерівцями Києві. Викладав українською мовою. Помер 11 вересня 1966 р.
- 1887** — у Сілезії (Польща) народився *Францішек Гроєр* — професор педіатрії Львівського університету (1919—1945). Доктором медицини, доцентом педіатром став у Відні в клініці проф. Пірке. Впровадив у науку про інфекційні хвороби поняття гігієнезу — механізму оздоровлення. Автор низки праць з проблем туберкульозу, дифтерії, скарлатини, дизентерії, шкірних реакцій. Працював над питаннями опіки дітьми, раціональним навчанням педіатрії. Виступав проти переходу на викладання українською мовою, проте в його клініці пройшло підготовку чимало лікарів-українців. З 1945 р. працював у Варшавському університеті. Помер 16 лютого 1965 р.
- 1887** — у с. Северинівці на Поділлі народився *Василь Наливайко* — лікар, громадський діяч і мандрівник, один із засновників і найактивніших членів Спілки українських лікарів у Чехо-Словаччині. Служив в Українській Армії від 1918 р. на визначних становищах у різних військових частинах. У 1920 р., після інтернування у Польщі, його обрано членом головної управи Українського Червоного Хреста та назначено завідувачем санітарного відділу. В Ченстохові лікував хворих емігрантів, допомагав їм матеріально, брав участь в організації та проведенні курсів медичних сестер. 1921—1922 рр. провадив лікарську практику в районі Біловезької пущі, боровся із пошестями в Пінську, Дрогичині, Бересті. 1923 р. переїхав до Чехії і став працювати в університетських клініках; обіймав посаду шеф-хірурга (1926—1929) у державному

- шпиталі в Скадарі (Албанія). У 1933 р. подорожував Палестиною, згодом (1936) опублікував матеріали «По Святій землі» та «Жиди в Палестині». Помер у Празі 24 серпня 1938 р.
- 1888, 7 січня** — народився *Сергій Никифорович Ручківський* — доктор біологічних наук, мікробіолог і епідеміолог, член-кор. АМН СРСР (1946), завідувач відділів Харківського і Київського бактеріологічних інститутів (1926—1937), завідувач кафедри епідеміології Київського медичного інституту (1939—1948) та Київського інституту вдосконалення лікарів (1935—1958), автор понад 100 праць з проблем ботулізму, висипного тифу, пароксизмального рикетсіозу, дизентерії, сальмонельозу, шкарлатини, першим повідомив про виживання рикетсій Провачека в тканині мозку реконвалесцентів. В 1920—1930-ті роки публікував праці українською мовою. Помер 5 квітня 1967 р.
- 1888, 22 січня (ст. ст.)** — у сім'ї парафіяльного священика в с. Ізраїловці Озаринецької волості Подільської губернії народився *Олександр Іванович Крупський* — талановитий акушер-гінеколог і хірург, професор, завідувач кафедри акушерства і гінекології Київського (з 1930 р.) та Воронежського (з 1938 р.) медичних інститутів. Автор першого підручника з оперативного акушерства українською мовою та численних наукових праць, уперше в Україні запровадив масове знеболювання пологів. Навчався у духовній семінарії, закінчив з відзнакою медичний факультет Дерптського університету (1913). В період УНР був членом Центральної Ради, брав участь у роботі Міністерства народного здоров'я і опікування, у створенні Всеукраїнської спілки лікарів. Викладав українською мовою. Репресований більшовиками 1937 р. Помер 1943 р. За тоталітарного режиму його ім'я замовчувано.
- 1888, 3 березня** — в Іспанії у графській родині Дунін-Борковських народилася *Наталена Королева* — лікар і археолог, визначна українська письменниця у Празі (Чехія). У 1919 р. працювала у Міністерстві закордонних справ УНР, у складі дипломатичної місії виїхала до Праги. Писала українською, французькою та російською мовами, переклала на українську мову «Наслідвання Христа» Томи Кемпійського, опублікувала «Легенди Старокиївські». Твори її відзначалися глибокою релігійністю та гуманністю. Померла 1 липня 1966 р.
- 1888, 22 липня** — у містечку Новій Прилуці Київської губернії народився *Зельман (Соломон) Абрахам Ваксман* — один із засновників сучасної мікробіології, професор, лауреат Нобелівської премії (1952) за відкриття першого антибіотику стрептоміцину. Навчався в Одеській гімназії. Працював у США, заснував Рутгерський інститут мікробіології (1949), працював у галузі мікробіології ґрунту, запропонував термін «антибіотик». Автор близько 30 книг та понад 350 наукових статей. Помер у Рутгерсі (штат Нью-Джерсі) 17 серпня 1973 р.
- 1888, 20 грудня** — у с. Мишкові на Тернопільщині народився *Амброзій Кібзей* — один із українських лікарів-піонерів та громадських діячів у Канаді та США. У 1905 р. емігрував з родиною в Канаду, працював психіатром у шпиталях, був першим секретарем Інституту ім. Петра Могили, секретарем та директором Інституту ім. Михайла Грушевського, видавав часопис «Українська газета» (1926), дописував до українських та англомовних часописів, організував українські клуби та народні доми. Автор популярного в діаспорі лікарського порадника «Український лікар» (734 с.), виданого українським демократичним клубом в Йорктоні (Канада) 1945 р. та перевиданого в 1954 р. Помер 25 квітня 1954 р.

- 1889, 17 січня** — у с. Лешці Королівській Перемишлянського повіту на Львівщині народився *Євген Вертипорох* — доктор хімії, професор фармації у Львові, Мюнхені, Торонто, президент Головної ради НТШ. Був добровольцем УГА, пережив бої у «чотирикутнику смерті», навчався в Українському (таємному) університеті, закінчив Високу технічну школу в Гданську. Працював у галузі фармацевтичної хімії, очолив виробництво інсуліну у Львові (1938). У 1942 р. очолив у Львові кафедру загальної хімії Медичних фахових курсів, був деканом фармацевтичного відділу. Після війни — в еміграції; професор та декан фармацевтичного факультету УТП. В еміграції у Канаді — професор Технологічного інституту (з 1948 р.), заснував відділ НТШ у Торонто, був головою Українського технічного товариства. Автор близько 30 наукових праць українською, польською, англійською і німецькою мовами. Помер 1973 р.
- 1889, 15 липня** — у Львові в бідній міщанській родині народився *Максим Музика* — лікар-мікробіолог, доктор медичних наук, довголітній керівник кафедри мікробіології Львівського медичного інституту (1940—1965), засновник Львівської української школи мікробіологів. Сформував у Львові центр вивчення склероми, проводив на собі експерименти з зараження склеромою, опублікував понад 50 праць. У роки Визвольних змагань був директором Санітарно-бактеріологічного інституту УГА в Станіславові, пізніше — директором Бактеріологічного інституту Народної лікарни, професором Українського (таємного) університету (1920—1924). Завжди викладав українською мовою. У перші роки радянської влади був коротко директором та заступником директора Львівського медичного інституту, під час війни працював в евакуації. Зазнав переслідувань НКВД, дружину його — художницю Ярославу Музику — арештували і заслали до концтаборів. Незважаючи на великий науковий авторитет і педагогічний досвід, звання професора йому не надано. Помер 24 травня 1972 р.
- 1889, 16 липня** — у Полтаві в єврейській родині народився *Віктор Мойсейович Коган-Ясний* — терапевт і науковець, професор Харківського медичного інституту (з 1930 р.). Закінчив Харківський університет (1913), разом з В. Я. Данилевським організував у Харкові Український органотерапевтичний інститут (1927), першу в країні ендокринологічну клініку (1930), Український інститут харчування (1931). Уперше в країні отримав (1923) і впровадив у практику інсулін. Помер 20 липня 1958 р.
- 1889, 27 листопада** — в Артемівці на Катеринославщині (нині — Дніпропетровськ) народився *Дмитро Лаврінович Горбенко* — лікар і громадський діяч. Після закінчення Університету св. Володимира працював лікарем у с. Леваді біля Кам'янця-Подільського, з 1923 р. — у Харківській залізничній лікарні фтизіатром, належав до Медичної секції Всеукраїнського товариства культурного зв'язку із закордоном. У період УНР брав участь у формуванні медико-санітарної служби, був членом Військово-санітарної місії УЧХ у Німеччині, очолював Віденську філію місії. Його арештовано двічі — 1933 р., і 13 лютого 1938 р. разом з лікарем-фтизіатром А. Журавлем, розстріляно у жовтні 1938 р.
- 1889, 2 грудня** — на хуторі Водоток поблизу Глухова (нині — Сумська обл.) народився *Олександр Іванович Ющенко* — психіатр, академік ВУАН (1936). Закінчив Харківський університет (1893), працював у Вінницькій психіатричній лікарні (1891—1901), біохімічній лабораторії Інституту експериментальної медицини

- (1901—1915), Харківському інституті вдосконалення лікарів та Українському інституті клінічної психоневрології і соціальної психогієни. З 1932 р. — в Українській психоневрологічній академії. Праці — з галузі психопатій і неврозів, прогресуючого паралічу у дітей, учення про конституції; один із засновників біохімічного напрямку в психіатрії. Помер 13 червня 1936 р.
- 1889** — у Кам'янці-Подільському в сім'ї учителя народився **Володимир Якович Підгаєцький** — видатний український учений-гігієніст, професор медичного факультету Українського державного університету в УНР та Київського медичного інституту (1918—1929), засновник першої в Україні кафедри гігієни праці, завідувач Інституту фізкультури Науково-педагогічної комісії ВУАН, засновник першої української наукової школи гігієністів праці. Автор понад 50 наукових праць і кількох підручників з гігієни праці, активний учасник українських Визвольних змагань 1917—1920 р., член Центральної Ради. Його засуджено 1930 р. у сфабрикованому ГПУ процесі «СВУ» і заслано на Соловки; розстріляний більшовиками 3 листопада 1937 р.
- 1889** — народився **Теодор Гринчак** — лікар-уролог, запропонував надлобкову простатектомію з первинним закриттям ложа передміхурової залози і сечового міхура (простатектомія Гринчака). Дата смерті невідома.
- 1889** — народився **Тадей Яцик** — лікар і військовий український діяч, сотник УГА, санітарний шеф 1-го корпусу УГА. Помер від тифу у Вінниці 1919 р.
- 1890, 10 лютого** — у м. Зенькові на Полтавщині народився **Олексій Якович Богасєвський** — український учений, доктор медицини, професор, засновник та керівник першої самостійної кафедри рентгенології у Київському медінституті (1924—1941), організатор рентгенологічної підсекції в Медичній секції ВУАН; автор низки наукових праць, переважно з питань рентгенодіагностики, співавтор великого довідника для лікарів з клінічної медицини українською мовою (видання 1928 і 1940 р.). Під час війни емігрував на Захід, був одним з організаторів Медичної секції УВАН у Мюнхені. Дата смерті невідома. В УРСР його ім'я замовчувано.
- 1890, 23 лютого** — у с. Нижньому Струтині Долинського повіту на Прикарпатті народився **Володимир Щуровський** — лікар, шеф санітарної бригади Українських Січових Стрільців, пізніше — лікар Української Галицької армії, лікар стрілецького шпиталю у Львові; член УЛТ і дійсний член НТШ. Працював шкільним лікарем, старшим лікарем загального шпиталю, викладав гігієну в Українському (таємному) університеті (1921—1925). Опублікував спогади про медицину в УГА. Помер в еміграції 4 травня 1969 р.
- 1890, 18 березня** — у м. Глухові на Чернігівщині у сім'ї диякона народився **Петро Рошинський** — лікар у Міністерстві шляхів УНР, згодом провадив приватну практику на Волині, активний учасник українського громадського життя; поляки заслали його до Берези Картузької. У роки німецької окупації працював у Кременці, очолював організацію УЧХ, допомагав воякам УПА. Одружений з лікаркою Ганною Струтинською-Рошинською (1890—1943). 23 лютого 1943 р. його і дружину розстріляли гестапівці.
- 1890, 5 жовтня** — у с. Джурині на Тернопільщині народився **Микола Софроневич Сисак** — лікар-патологоанатом і громадський діяч, доцент кафедри патологічної анатомії Київського медичного інституту (з 1920 р.), автор низки наукових праць про опухи нирок, первинний туберкульоз, лейкомію; описав випадки багатопалості на Полтавщині та зробив її генетичний аналіз. В роки національної революції був головним лікарем шпиталю Червоної

Української Галицької армії (ЧУГА), пізніше брав активну участь в українському культурному житті. 1935 р. його репресовано, заслано в табори ГУ-ЛАГу. Після звільнення працював у Казані. Дата смерті невідома.

- 1890, 24 листопада** — у Львові народився *Володимир Білозор* — лікар Українських Січових Стрільців та Української Галицької армії, командант шпиталю у Кам'янці-Подільському; опісля — лікар-практик у Жовкві та Коломиї, активний громадський діяч. Після війни — в еміграції у Німеччині та США. Опублікував нариси про медичну службу в роки Визвольних змагань. Помер 17 жовтня 1969 р.
- 1890, 25 грудня** — у м. Дубні на Волині народився *Борис Якович Ельберт* — мікробіолог та імунолог, завідувач кафедр мікробіології Мінського медичного інституту та Білоруського університету (1948—1962). Наукові праці присвячені біології та систематиці капсулоутворювальних бактерій, склеромі, імунопрофілактиці туберкульозу, механізмам інфекції та імунітету. Розробив живу туляремійну вакцину. Помер 1963 р.
- 1890, 20 січня** — у с. Городищі Курської губернії (Росія) народився *Юхим Васильович Маслов* — професор-психіатр, завідувач кафедр психіатрії у Ашхабадському (1935—1945) та Львівському (1946—1970) медичних інститутах; закінчив медичний факультет Донського університету; автор праць про патогенез і лікування шизофренії, неврози, проблеми алкоголізму, організацію психіатричної та психоневрологічної допомоги. Підготовляв вчених з корінного українського населення. Помер 1970 р.
- 1891, 3 травня** — у Празі в родині лікаря і громадського діяча Буковини Льва Вовєвідки народився *Кость Вовєвідка* — кошовий лікар Українських Січових Стрільців, опісля працював акушер-гінекологом в університетській клініці в Празі. В 1918 р. в Києві організував санітарну службу Армії Української держави. Працював у шпиталі в Станіславі. В березні 1944 р. розстріляний гестапівцями разом з дружиною і єдиним сином.
- 1891, 5 липня** — у с. Пустоварівцях на Київщині народився *Іван Миколайович Іщенко* — видатний хірург і клініцист, член-кор. АН УРСР (1945), очолював хірургічні кафедри Київського медичного інституту (з 1944 р.), Київське хірургічне товариство. Основні праці з питань військово-польової хірургії, патогенезу і лікування раневого сепсису, переливання крові і перещеплення тканин, операцій на жовчовивідних шляхах, теорії і практики знеболювання. Автор низки монографій і багатьох наукових статей. В 1930-х роках публікував праці українською мовою. Помер 1975 р.
- 1891, 19 грудня** — у Великій Бурімці Золотоноського повіту на Полтавщині народився *Антін Іванович Лук'яненко* — лікар-психіатр, директор психіатричних лікарень у Дніпропетровську і Вінниці. В період УНР — лікар Мазепинського полку. Під час Голодомору 1933 р. підтримував у Вінницькій психіатричній лікарні авітамінозний відділ для виснажених голодом селян, зберіг їхні історії хвороб та згодом вивіз на Захід. У роки війни брав участь у налагодженні на окупованій території роботи Вінницького медичного інституту, професор кафедри неврології та психіатрії. З 1944 р. — в еміграції в Німеччині та Англії. В Рочдейлі (Англія) лікував хворих земляків, у власному будинку заснував перший у Великобританії український дитячий садок. Брав участь в діяльності Співки українців Британії (СУБ), організував Український дім у Манчестері, українські театральні групи, співав у хорі ім. К. Стеценка. Був близько знайомий з О. Олесем, Климентом

- Квіткою, Марією Заньковецькою, Марією Грінченко. Помер наприкінці березня 1974 р.
- 1891** — народилася **Наталія Осадча-Яната** — ботанік і фольклорист, науковий працівник Інституту прикладної ботаніки, Інституту експериментальної медицини, Українського хіміко-фармацевтичного інституту в Києві та Харкові (1921—1941), опісля в еміграції; дійсний член НТШ і ВУАН. Обстежила в Україні близько 150 сіл для вивчення лікарських рослин, що використовуються в українській народній медицині, ввела до Фармакопеї нові рослинні лікарські препарати; автор низки статей з галузі народної медицини, монографії «Herbs used in Ukrainian Folk Medicine» («Рослини, що вживаються в українській народній медицині»). Померла у Нью-Йорку 9 квітня 1982 р.
- 1892, 17 січня** — у Києві народився **Микола Миколайович Савицький** — терапевт і токсиколог, професор, академік АМН СРСР, керівник кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Воєнно-медичної академії у Ленінграді, дійсний член АМН СРСР (1956). Праці — з динаміки кровообігу, патології, теорії інтоксикацій. Помер 8 жовтня 1984 р.
- 1892, 30 квітня** — у м. Маріуполі на Донеччині народився **Вадим Миколайович Іванов** — видатний український терапевт, академік АН УРСР (1957), дійсний член АМН СРСР (1953). Завідувач кафедри факультетської терапії 2-го Київського медичного інституту (з 1933), пізніше кафедр КМІ (1944—1962), завідувач відділу клінічної фізіології Інституту фізіології (з 1953 р.). Автор праць з фізіології і патології органів травлення, онкології, про клінічне і діагностичне значення томофлюорографії при захворюваннях легень, опрацював метод гастрографії. Помер 15 січня 1962 р.
- 1892, 2 липня** — у с. Ветошкіно Сергачького повіту Нижегородської губернії (Росія) народився **Михайло Сергійович Спіров** — професор, завідувач кафедри анатомії Київського медичного інституту (1930—1971), автор понад 100 праць та 5 монографій про будову центральної нервової системи, лімфатичної системи, інтерреналової системи. Закінчив Московський університет (1917), працював у Москві і Ленінграді; присланий в Київ на місце репресованих українських анатомів, створив радянську школу анатомів. Помер 17 червня 1973 р.
- 1892, 4 липня** — у Софіївці Амурського краю (на Зеленому кліні) у родині переселенця з Чернігівщини народився **Андрій Андрійович Журавель** — лікар-фтизіатр, науковець, активний учасник Української національної революції 1917—1921 р. Був лікарем 1-го куреня Українського Запорізького імені Богдана Хмельницького піхотного полку. Обирався членом Центральної Ради. У 1918 р. — у складі Військово-санітарної місії в Берліні. З 1925 р. працював у Харкові, лікар туберкульозного санаторію, за сумісництвом — в'язничний лікар; згодом доцент Інституту вдосконалення лікарів. Автор численних наукових і популярних праць, у т. ч. «Туберкульоз у в'язницях», забороненої режимом. Під час Голодомору (1932) на засіданні комісії Наркомату охорони здоров'я підняв питання про негайне припинення голоду. Заарештований НКВД, розстріляний 20 жовтня 1938 р. у Харкові.
- 1892, 19 серпня** — у Харкові народилася **Єлизавета Костянтинівна Приходькова** — член-кор. АН УРСР (1951), професор-фізіолог, науковий співробітник, завідувач лабораторії Українського НДІ експериментальної ендокринології (1919—1949), завідувач кафедри нормальної фізіології Харківського медичного інституту (з 1946 р.). Померла 12 серпня 1975 р.

- 1892, 7 листопада** — народився *Михайло Сидорович Колодійченко* — професор-хірург, завідувач кафедри загальної хірургії Київського медичного інституту (1955—1973), заступник директора з наукової роботи (1930—1935), декан стоматологічного факультету (1931—1934). Автор понад 130 наукових праць з питань хірургії стравоходу, шлунку, підшлункової залози, з невідкладної хірургії. Першим в Україні здійснив складні пластичні операції створення штучного стравоходу. Учень українського професора Євгена Черняхівського. Видав низку публіцистичних нарисів українською мовою, зокрема розповіді про хірургію і хірургів. Помер 30 травня 1973 р.
- 1892** — у с. Телешівці Білоцерківського повіту на Київщині народився *Дмитро Одрина* — військовий лікар, один з будівничих Української держави в роки Національної революції. Служив начальником санітарного поїзда, організував на фронті українські санітарні частини. Працював у секретаріаті Центральної Ради, організував Український Червоний Хрест, у червні 1919 р. став Міністром охорони здоров'я і заступником Голови Ради Міністрів, налагоджував нову службу охорони здоров'я. Мав пропозицію увійти до складу Директорії, але відмовився від цього. На посту міністра чимало їздив у край для інспекції та організації апарату. Під час поїздки до Кам'янця-Подільського в розпалі епідемії захворів на тиф і помер 16 листопада 1919 р.
- 1892** — у м. Володаві на Холмщині (нині — Польща) народився *Петро Шидловський* — хірург і анатом, професор Вінницького медичного інституту (з 1935 р.) та завідувач клініки пропедевтичної хірургії Київського медичного інституту (з 1936 р.). Автор близько 120 наукових праць з різних питань хірургії, переважно українською мовою. Викладав хірургію в окупованому гітлерівцями Києві у медичному інституті, що готував лікарів для цивільного населення. З 1943 р. — в еміграції у США. Частина праць опублікована німецькою та англійською мовами. Помер у Детройті 1986 р. В УРСР ім'я його замовчувано.
- 1893, 20 лютого** — на Харківщині народився *Олексій Івакин (Івакін)* — лікар-анатом, гістолог і ембріолог, професор Київського медичного інституту (з 1924 р.) та Київського університету (з 1927 р.). Учень і співробітник акад. В. П. Воробйова, автор перших українських підручників з анатомії та біології, інших підручників та низки оригінальних наукових праць з ембріології. Зазнав переслідувань тоталітарного режиму. Помер у Києві 5 квітня 1942 р.
- 1894, 2 травня** — у Харкові народився *Олександр Ілліч Черкес* — фармаколог і токсиколог, академік АМН СРСР (1960), завідувач кафедри фармакології Харківського (1930—1944) та Київського (1944—1971) медичних інститутів. Автор понад 150 праць з біохімічної фармакології серцево-судинних засобів та біохімічної токсикології, розробив теорію трофічної дії серцевих глікозидів, запропонував нові серцево-судинні засоби, видав низку посібників. Помер 25 вересня 1974 р.
- 1894, 1 червня** — на Поділлі народився *Павло Юхимович Заблудовський* — радянський історик медицини, професор, завідувач кафедри історії медицини Центрального інституту вдосконалення лікарів у Москві (з 1940 р.), автор підручника з історії медицини (1953). Навчався в Одеському і Київському університетах, працював військовим лікарем. Зробив чималий внесок у вивчення розвитку і лікування хвороб стравоходу, шлунка і печінки, співавтор монографії про серцево-судинну систему при старінні, першого підручника для терапевтів з геріатрії. У підручниках та статтях історію медицини

- описував з позицій марксизму, відповідно до партійних лозунгів; українських учених-медиків та їхні праці, а також факти з розвитку української медицини не визнавав. Помер 18 вересня 1993 р.
- 1894, 22 липня** — на Закарпатті у священницькій сім'ї народився *Микола Долинай* — лікар-психіатр, активний громадський діяч. Наприкінці 1920-х років був секретарем Першої руської (української) Центральної Ради в Ужгороді. Після проголошення Закарпатської України його обрано послом до сейму, став державним секретарем уряду Закарпатської України, був одним із радників Августина Волошина. Обіймав посаду Міністра охорони здоров'я. Пізніше заарештований НКВД, відбував ув'язнення у концтаборах ГУЛАГу. Помер у Празі 29 березня 1970 р.
- 1894, 20 жовтня** — у м. Крижополі на Вінничині у сім'ї священника народився *Сергій Аврамович Верхратський* — хірург та історик медицини, професор, завідувач кафедри шпитальної хірургії Івано-Франківського медичного інституту (1946—1971), виховав покоління хірургів на Прикарпатті. Навчався у Варшавському та Одеському університетах, був учасником Визвольних змагань, організував медичну допомогу воякам армії С. Петлюри. Працював лікарем на Полтавщині, асистентом Донецького медінституту. Людина енциклопедичної ерудиції, автор багатьох наукових праць з різних питань хірургії. Дослідник народної медицини та історії медицини; написав чимало праць (деякі з них досі неопубліковано) з історії української медицини, за що його звинувачували в «ярому націоналізмі». Докторська дисертація — «Матеріали з історії медицини на Україні до часів уведення земства» (1945); автор підручника з історії медицини українською мовою, який перевидано чотири рази (1964, 1974, 1983, 1991) і значно скорочено цензурою, а також праці «Медичний фольклор на Україні». Написав спогади про Визвольні змагання 1918—1919 рр. Помер 23 лютого 1988 р.
- 1894** — у м. Барвінкові на Харківщині народився *Іван Митрофанович Грабченко* — професор-хірург; завідувач кафедри шпитальної хірургії Львівського (1945—1951) та Вінницького (з 1951 р.) медичних інститутів. Автор праць з проблем клінічної онкології, кількох монографій; викладав і публікував праці українською мовою. Дату смерті не встановлено.
- 1894** — у Харкові народився *Данило Овсійович Альперн* — радянський патофізіолог. З 1930 р. — професор Харківського медичного інституту, член-кор. АН УРСР (з 1939 р.), завідувач відділів патофізіології Українського психоневрологічного інституту (1923—1955) і Українського інституту експериментальної медицини (1934—1941). Автор близько 200 наукових праць (лише російською мовою) з проблеми реактивності організму та її регуляції у патології, кількох монографій, підручника патофізіології (перекладеного на болгарську, румунську, китайську, німецьку та англійську мови — але не на українську). Помер 1968 р.
- 1895, 22 березня** — у Москві в сім'ї військового лікаря народився *Андрій Павлович Любомудров* — радянський анатом, професор, завідувач кафедри нормальної анатомії Львівського медичного інституту (1946—1970); розробляв функціональну і порівняльну анатомію судинної системи, колатеральний кровообіг. Підготував групу українських науковців; сам розмовляв і писав лише російською мовою. Помер 18 червня 1972 р.
- 1895, 9 червня** — у Києві в сім'ї професора ботаніки університету народився *Борис Євгенович Вотчал* — радянський терапевт, академік АМН СРСР, завідувач

кафедри терапії Центрального інституту вдосконалення лікарів у Москві, автор понад 250 наукових праць, монографії «Нариси клінічної фармакології»; опрацював функціональний напрям у клініці внутрішніх хвороб, першим дослідив венозний тонус, винайшов прилад для реєстрації згортання крові, пневмотахограф, артеріальний осцилограф. У роки Великої Вітчизняної війни був головним терапевтом Волховського фронту. Помер 19 вересня 1971 р.

- 1895, 13 липня** — у м. Курську народився *Володимир Олександрович Белоусов* — професор-педіатр, завідувач кафедри педіатрії Харківського медичного інституту (з 1939 р.), член-кор. АМН СРСР. Вивчав проблеми клінічної педіатрії ревматизму і туберкульозу, автор 54 праць. Помер 25 травня 1971 р.
- 1895, 19 жовтня** — у Бельску поблизу Гродна (тепер Польща) у робітничій сім'ї народився *Петро Михайлович Буйко* — професор акушер-гінеколог, директор Київського науково-дослідного інституту охорони материнства і дитинства (1933—1941), автор наукових праць про розриви промежини під час пологів, хірургічне лікування міхурово-піхвових нориць. Ще 1913 р. закінчив військово-фельдшерську школу; брав участь у революційному русі, в роки громадянської війни перебував у партизанському загоні, учасник січневого повстання, боровся проти Центральної Ради. Під час війни потрапив пораненим у полон, згодом працював на окупованій нацистами території лікарем Фастівської лікарні, надавав допомогу пораненим партизанам, врятував від вивезення в Німеччину понад 1000 громадян. Схоплений гестапо в с. Ярошівці та закатований 16 жовтня 1943 р. Його ім'я надано інституту, який він очолював.
- 1895** — на Полтавщині народився *Юрій Юрійович Вороний* — хірург-новатор, учень Є. Черняхівського, працював у Київському і Харківському медичних інститутах, в Інституті невідкладної хірургії та переливання крові, очолював лабораторію експериментальної хірургії в Києві (1950—1960). У 1929 р. встановив, що відторгнення пересадженої нирки має імунний механізм і описав комплемент-зв'язуючі антитіла, що з'являються після експериментального перещеплення. Здійснив перше перещеплення трупної нирки (1933), що стало початком нового етапу в трансплантології. У період УНР був членом Центральної Ради, зазнав утисків більшовицького режиму. Помер 1961 р.
- 1896, 21 січня** — у с. Панік Єреванської губернії (нині — Туреччина) народився *Гайк Хачатурович Шахбазян* — професор-гігієніст, член-кор. АМН СРСР (1957), завідувач кафедри гігієни праці Київського медичного інституту (1952—1972), директор Київського НДІ гігієни праці і профзахворювань (1939—1952), автор близько 200 наукових праць з питань гігієнічного нормування мікроклімату на промислових підприємствах, гігієни праці в промисловості та сільському господарстві. Закінчив Київський медінститут; дослідження українських гігієністів, репресованих режимом (яких мав особисто знати), замовчував до кінця життя. Помер 10 вересня 1982 р.
- 1896, 4 лютого** — у м. Тарасі Київської губернії в сім'ї лікаря народився *Анатолій Петрович Ніколасв* — визначний акушер-гінеколог, академік АМН СРСР (1952), завідувач кафедри акушерства і гінекології Київського інституту вдосконалення лікарів (1933), заступник директора Донецького НДІ охматдиту (1936—1944). Опісля працював у Москві. Автор понад 165 праць та кількох монографій з питань знеболювання пологів, профілактики внутріутробної асфіксії плоду. Помер 1972 р.

- 1896, 8 травня** — у с. Вільшаниці на Станіславщині (нині — Івано-Франківська обл.) у священицькій сім'ї народився *Євген Дурделло* — лікар-дерматолог і громадський діяч у Львові. Брав активну участь у Визвольних змаганнях, працював у Міністерстві шляхів ЗУНР. Як лікар Народної лікарни чимало зробив для профілактики та лікування шкірно-венеричних хвороб у Галичині; автор науково-популярних матеріалів. Займався художньою та науково-медичною фотографією, став головою Українського фотографічного товариства (УФОТО) у Львові. Помер передчасно 29 квітня 1938 р. в Берлінській клініці, похований у Львові.
- 1896, 24 травня** — у Харкові народився *Михайло Міщенко* — лікар-психіатр та психоневролог, професор Харківського медичного інституту (з 1936 р.), автор численних наукових праць, у т. ч. з експериментальної педагогіки та дефектології. В часи УНР служив старшим офіцером в Українському війську. В Харківському психоневрологічному інституті, Інституті народної освіти, Центральному інституті експериментальної педагогіки та Інституті дефектології створив і очолював наукові лабораторії, заклав основи оригінальної української психоневрологічної школи. В 1930-х роках зазнав критики та репресій тоталітарного режиму. Емігрував до США (1949), працював у психіатричних лікарнях, продовжуючи наукові дослідження. Автор понад 60 оригінальних наукових праць, опублікованих українською, англійською, німецькою та російською мовами. Дійсний член УВАН та НТШ. Помер у Міннеаполісі 20 травня 1974 р.
- 1896, 14 (26) листопада** — в Саратові у сім'ї службовця народився *Микола Миколайович Сиротинін* — радянський патолофізіолог, академік АМН СРСР (1957). Закінчив Саратовський університет, працював у Москві, Казані. З 1934 р. — у Києві, завідувач лабораторії в Інституті експериментальної біології та патології, пізніше — в Інституті клінічної фізіології та Інституті фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР, завідувач кафедри патологічної фізіології Київського медичного інституту (1955—1961). Автор праць з галузі імунології, алергії, порівняльної патології. Розробив принцип ступеневої акліматизації в горах, висвітлив можливість використання адаптації до високогірського клімату для лікування хвороб, що супроводяться гіпоксією, створив у Приельбруссі медико-біологічну лабораторію для вивчення різних аспектів гіпоксії; дослідив вплив гіпокінезії на організм здорової людини. Помер 4 квітня 1977 р.
- 1896, 15 грудня** — у м. Кишиневі в українській сім'ї лікаря, згодом академіка ВУАН Овксентія Корчака-Чепурківського народився *Юрій Корчак-Чепурківський* — економіст і демограф. Працював у галузі санітарної статистики і демографії. Упродовж 1926—1937 рр. опублікував близько 50 фундаментальних праць, які стали основою української демографічної статистики. Автор унікальної праці «Померлі в містах України в 1923 і 1924 рр. за причинами смерті» (Харків, 1926). У процесі розгрому компартією ЦСУ та наукових статистичних установ його арештовано і заслано в концтабори. Після звільнення йому не дозволили повернутися в Україну, через що деякий час працював у Самарканді. Помер 20 серпня 1967 р.
- 1896** — народився *Олександр Мойсейович Кричевський* — дерматовенеролог, завідувач відділу (з 1924 р.), директор (1937—1952) Українського шкірно-венерологічного інституту, завідувач кафедри Інституту вдосконалення лікарів у Харкові (з 1930 р.), один з організаторів боротьби з венеричними і заразними

шкірними хворобами в Україні, автор низки наукових праць, вперше в країні отримав штам саркоми щура (штам Кричевського-Синельникова), детально описав хворобу Рейтера, здійснив імунопрофілактику раку Броун-Пірса в кроликів. Його аспірантку, доктора медицини і фізіології В. Крушельницьку арештували і розстріляли (1937) на Соловках. Помер 24 липня 1956 р.

- 1896** — у м. Бердянську народився *Рафаїл Давидович Синельников* — професор-анатом, завідувач кафедри анатомії Харківського медичного інституту (з 1937 р.). Працював над морфологічним та експериментальним вивченням систем, органів і тканин у віковому і порівняльно-анатомічному плані, автор і співавтор (спільно з В. П. Воробйовим) поширених серед українських студентів підручників «Атлас анатомії людини» у 2-х і 3-х томах, перше видання 1963 р. Помер 1981 р.
- 1897, 28 березня** — у м. Сурожі на Чернігівщині народився *Олександр Федорович Білібін* — радянський інфекціоніст, академік АМН СРСР, працював у Москві. Описав принципи лікування дизентерії, черевного тифу, бруцельозу, туляремії, запропонував номенклатуру кишкових хвороб. Помер 1986 р.
- 1897, 22 травня** — у м. Устилузі (тепер — Волинська обл.) народилася *Олена Миколаївна Хохол* — професор-педіатр, член-кор. АМН СРСР, завідувач кафедри пропедевтики дитячих хвороб та шпитальної педіатрії Київського медичного інституту (1946—1964). Автор близько 80 наукових праць з фізіології й патології раннього дитячого віку, хвороб органів травлення, ревматизму. Засновник Київської наукової школи педіатрів. Публікувала окремі праці українською мовою. Померла 17 травня 1964 р., її ім'я надано кафедрі шпитальної хірургії Київського медінституту (1964).
- 1897, 7 червня** — у Києві в сім'ї селянського походження народився *Володимир Харитонович Василенко* — клініцист і терапевт, академік АМН СРСР. Закінчив Київський медичний інститут (1922), учень Т. Г. Яновського та М. Д. Стражеска, завідувач кафедри терапії Київського інституту вдосконалення лікарів (1935—1941). Був головним терапевтом 1-го Українського фронту; після війни завідував кафедрою факультетської терапії у Львівському медичному інституті (1946—1948), організував Львівське обласне товариство терапевтів. З 1948 р. — у Москві, професор 1-го Московського медичного інституту ім. Сеченова, організував і очолив Центральний НДІ гастроентерології МОЗ СРСР (1967—1974), співавтор підручника з пропедевтики внутрішніх хвороб, видав підручник з внутрішніх хвороб для медучилищ українською мовою (1966). Праці — в галузі кардіології, гастроентерології, патології нирок, легень. Разом із М. Д. Стражеском розробив класифікацію недостатності кровообігу. 1953 р. його репресовано у сфабрикованій органами НКВД «справі лікарів». Помер 19 грудня 1987 р.
- 1897, 13 червня** — у с. Малому Раківці біля Іршави на Закарпатті народився *Олександр Васильович Фединець* — лікар-хірург, завідувач хірургічними відділами, першим серед хірургів Закарпаття одержав звання професора (1962), завідувач кафедри хірургії Ужгородського університету (1952—1975). Заснував та очолив обласне Наукове товариство хірургів Закарпаття (1955). Хірург широкого профілю, опублікував близько 120 наукових праць, підготував низку докторів та кандидатів наук. Мав високий авторитет в Україні та за її межами, почесні нагороди та відзнаки закордонних університетів. Помер 24 травня 1987 р.
- 1897, 18 вересня** — у с. Куманові на Поділлі народився *Іван Розгін* — доктор біологічних наук, професор. Закінчив Київський ветеринарно-зоотехнічний

- інститут (1928), працював на кафедрі патанатомії у проф. П. Кучеренка. З 1930 р. — у Харківському інституті експериментальної ветеринарії, тісно співпрацював з О. О. Богомольцем. У роки посилення репресій проти української інтелігенції був під слідством органів ГПУ, мусив виїхати до Херсону та Білої Церкви, де продовжував викладацьку роботу. Згодом став професором Дніпропетровського сільськогосподарського інституту. У важкі роки окупації відновив з колегами роботу Дніпропетровського університету, став його ректором. Брав участь у відновленні Української Автокефальної Православної церкви, робив заходи для заснування при університеті богословського факультету. З 1943 р. — в еміграції у Німеччині та США, професор Українського вільного університету, дійсний член Української вільної Академії наук, голова Математично-природописно-лікарської секції НТШ у діаспорі, працював у Детройті в Інституті для вивчення раку. Опублікував понад 100 наукових праць, близько 80 публіцистичних матеріалів, у тому числі низку праць з історії медицини. Помер 1972 р.
- 1897, 12 жовтня** — у м. Климовичах Могилівської губернії (Білорусь) у сім'ї лікаря народився *Олександр Юдимович Лур'є* — професор акушер-гінеколог, завідувач кафедри акушерства і гінекології Київського медінституту (1938—1958). Закінчив Московський університет (1921), спочатку працював в Свердловську; згодом, присланий на місце репресованого українського професора О. Крупського, продовжив праці свого попередника із знеболювання пологів, дістав за них державну премію СРСР. Автор понад 100 наукових праць (російською мовою) про методи боротьби з материнською смертністю, запобігання і лікування раку жіночих статевих органів, один з організаторів масових профілактичних оглядів жінок в Україні. Помер 21 травня 1958 р.
- 1898, 18 (30) березня** — у м. Шполі на Черкащині народився *Олексій Сидорович Коломійченко* — професор-оториноларинголог, член-кор. АН УРСР (1967), завідувач кафедри оториноларингології Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1944), директор створеного ним Київського НДІ отоларингології (1960—1974), якому у подальшому (1978) надано його ім'я. Автор праць з проблем новоутворень вуха, горла і носа, отосклерозу; вдосконалив і широко впровадив у лікувальну практику операції з відновлення слуху; створив школу отоларингологів. Замовчував праці свого попередника — репресованого українського вченого О. Пучківського. Помер 17 вересня 1974 р.
- 1898, 19 вересня** — у м. Ревелі (Таллінн, Естонія) у міщанській сім'ї народився *Егон Олександрович Сакфельд* — професор, завідувач кафедри факультетської хірургії (1954—1968) Івано-Франківського медичного інституту. Навчався у Саратовському університеті. Автор 80 наукових праць з галузі невідкладної хірургії й травматології. Викладав і публікував праці російською мовою. Помер 1968 р.
- 1898, 24 вересня** (за іншими даними **5 жовтня**) — у селі Новій-Басані на Чернігівщині народився *Сергій Степанович Дяченко* — професор-мікробіолог, завідувач кафедри мікробіології Київського медичного інституту (1944—1973), учень М. Нещадименка, разом із ним був деякий час репресованим. Автор 220 наукових праць з питань теоретичної й ужиткової мікробіології, історії мікробіології, один із засновників київської школи мікробіологів і вірусологів. У роки посиленої русифікації був одним з небагатьох учених, що продовжували читати лекції і публікувати деякі праці українською мовою. Помер 22 січня 1992 р.

- 1898, 27 листопада — у м. Архангельську (Росія) народилася *Софія Іванівна Фудель-Осипова* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри Київського стоматологічного інституту (1953—1956), лабораторій Інституту геронтології АМН СРСР (1959—1964) та Інституту гігієни і токсикології пестицидів і пластичних мас у Києві (1964—1982); працювала радником радянського Червоного Хреста у Делі (Індія), автор понад 130 наукових публікацій. Померла 1987 р.
- 1898 — у с. Безсадах на Полтавщині в сім'ї священника народився *Борис Юрійович Андрієвський* — хірург і трансфузіолог, доктор медичних наук, професор кафедри хірургії Всеукраїнського інституту вдосконалення лікарів у Харкові (1938), згодом професор хірургії Дніпропетровського медичного інституту (з 1939 р.). Винайшов кровозамінний розчин «Українфузин», автор близько 30 наукових праць (переважно українською мовою) з питань кровозамінних розчинів, хірургії шлунку, печінки, трансплантації сечоводів, лікування туберкульозного перитоніту, резекції суглобів. Був у числі організаторів і професорів Медичного інституту в окупованому Дніпропетровську, професор медичних фахових курсів у Львові (1943—1944), лікував поранених вояків УПА. Опісля — хірург в еміграції у США. Заснував Українську суспільно-харитативну службу в Мюнхені, член НТШ і УВАН, ініціатор створення Українського лікарського товариства в Німеччині, очолював Політичну раду закордонних частин ОУН. Помер у Клівленді (штат Огайо) 20 жовтня 1962 р. В УРСР — замовчуваний вчений.
- 1898 — у м. Пензі народився *Мирон Самуїлович Туркельтауб* — радянський терапевт, професор, завідувач кафедри шпитальної терапії медичного факультету Ужгородського університету (з 1955 р.). Закінчив Харківський медінститут, працював у Москві, Одесі, Архангельську. Наукові праці з галузі кардіології, ревматології, дії кліматичних факторів та мінеральних вод. Помер 1981 р.
- 1898 — у Львові народилася *Софія Парфанович-Волчук* — лікар-гінеколог і громадський діяч у Галичині, згодом в еміграції. Працювала у Львові, в загальному шпиталі та Народній лікарні, активний член Українського гігієнічного товариства. Розвинула широко антиалкогольну пропаганду, заснувала і очолювала антиалкогольне товариство «Відродження» і редагувала однойменний часопис. Виступала за збереження здоров'я матері і дитини, за право жінки на фахову працю. Автор наукових і науково-популярних праць, понад 10 книжок, а також художніх творів. В еміграції у Німеччині та США продовжувала працювати за фахом і займатися письменницькою творчістю. Померла 27 грудня 1968 р.
- 1898, 27 лютого — в Одесі народився *Володимир Адольфович Тригер* — завідувач кафедрою шпитальної терапії, професор Чернівецького медичного інституту (1950—1971). Праці — з галузі патології травлення і серцево-судинної системи. Помер у 1986 р.
- 1899, 8 березня — у м. Путивлі (Сумська обл.) в сім'ї службовця народився *Євген Олексійович Попов* — професор-психіатр, академік АМН СРСР (1957), науковий керівник Інституту психіатрії АМН СРСР, автор праць з проблеми шизофренії, деліріозних станів, патофізіології і терапії неврозів. Помер 9 червня 1961 р.
- 1899, 11 квітня — у с. Софіївці на Чернігівщині в сім'ї селянина народився *Федір Якович Примак* — професор-терапевт, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Київського медичного інституту (1952—1973). Автор понад

- 180 праць з проблем туберкульозу, гіпертонічної хвороби, ангіології, гіпоксії, раневого сепсису та ін. Докторську дисертацію «Термінальні набряки м'язів» (1938) та деякі пізніші праці написав українською мовою. Помер 9 вересня 1981 р.
- 1899, 13 травня** — в Одесі в сім'ї лікаря народився *Михайло Олександрович Ясиновський* — визначний радянський терапевт, дійсний член АМН СРСР (1963), професор, завідувач кафедр шпитальної та факультетської терапії Одеського медичного інституту (1934—1972). У роки Великої Вітчизняної війни був головним терапевтом Чорноморського флоту. Керівник відділу ревматології Українського НДІ курортології; вивчав проблеми вірусного гепатиту, ревматизму, хвороби кровотворних органів, розробив систему профілактики ревматизму; один із засновників військово-морської терапії. Автор і співавтор понад 240 праць, 10 монографій. Помер 29 серпня 1972 р.
- 1899, 13 липня** — у Ковелі на Волині народився *Андрій Гаврилович Ліхачов* — отоларинголог, професор, завідувач кафедри отоларингології і директор 1-го Московського медичного інституту. Помер 14 травня 1988 р.
- 1899, 20 жовтня** — у Харкові народився *Георгій Григорович Караванов* — радянський хірург, професор, завідувач кафедри факультетської хірургії Львівського медичного інституту (1944—1973). Автор і співавтор понад 400 наукових праць, опрацював методи хірургічного лікування слоновості, надниркових залоз, жовчних шляхів і підшлункової залози. Довголітній керівник Львівського наукового товариства хірургів, підготував 12 докторів і 52 кандидати наук, в тому числі низку фахівців із корінного населення. Викладав завжди російською мовою. Помер 4 січня 1982 р.
- 1899, 25 жовтня** — у Харкові народився *Микола Андрійович Шмельов* — фтизіатр і терапевт, академік АМН СРСР, директор Інституту туберкульозу МОЗ СРСР. Помер 1976 р.
- 1899, 30 жовтня** — у с. Сельці на Рівненщині народився *Іван Базилевич* — терапевт і клінічний фізіолог, професор, завідувач кафедри шпитальної терапії 2-го Київського медичного інституту (1938—1941). Учень М. Стражеска та О. Богомольця, започаткував роботи з клінічної фізіології, в Інституті фізіології АН УРСР провів перші геронтологічні дослідження довгожителів, заснував першу в країні геріатричну клініку, опублікував монографію «Синдром нормального старіння», якою заклав основи української геронтології. Автор монографії «Клінічна ферментологія», з якої розпочався розвиток української ензимології. 1930 р. був репресований органами ГПУ. З 1943 р. — в еміграції, директор геріатричного відділу шпиталю у Говарді, Род Айленд (США). Автор близько 100 праць українською і англійською мовами. Помер 11 грудня 1965 р. В УРСР його ім'я замовчувано.
- 1899, 1 грудня** — у Самарі (Росія) в сім'ї лікаря народився *Ростислав Євгенович Кавецький* — радянський патофізіолог і онколог, академік АН УРСР (1951), директор Інституту клінічної фізіології АН (1946—1952), організатор і директор Інституту експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР (1960—1971), опісля — Інституту проблем онкології. Закінчив Самарський університет; праці — з проблем реактивності організму, теоретичних і практичних проблем онкології; визначив роль нервово-ендокринної регуляції, обміну речовин і стану сполучної тканини в розвитку пухлин. Помер 12 жовтня 1978 р.
- 1899** — на Катеринославщині народився *Микола Михайлович Іценко* — лікар-невропатолог, згодом професор Воронізького медичного інституту. Описав

захворювання проміжно-гіпофізарної системи (хвороба Іценка-Кушінга). Помер 1954 р.

- 1900, 21 квітня** — у Казані в сім'ї службовця народився *Микола Миколайович Горєв* — професор-патофізіолог, академік АМН СРСР (1953), завідувач відділу Інституту фізіології АН УРСР (з 1934 р.), директор Інституту геронтології і експериментальної патології в Києві (1958—1961). Закінчив Іркутський університет, працював спочатку в Хабаровську; автор низки праць з фізіології і патології кровообігу. Помер 9 листопада 1992 р.
- 1900, 5 травня** — в Одесі в сім'ї Івана Липи (відомого лікаря-патріота, письменника, міністра УНР) народився *Юрій Луна* — лікар, фітотерапевт, письменник і публіцист. У віці 17 років служив в Одесі добровольцем куреня морської піхоти збройних сил УНР. Навчався у Варшаві й Лондоні, працював у Яворові на Львівщині. Дописував до медичних журналів, видав книги «Ліки під ногами», «Фітотерапія», статті — «Лічнічі рослини в давній і сучасній українській медицині» (1937) та ін. Автор поетичних збірок «Світлість», «Суворість», «Вірую», тритомного «Нотатника» про лицарів українських Визвольних змагань, історичного роману «Козаки в Московії». Опублікував політологічні книжки «Призначення України», «Чорноморська доктрина» та «Розподіл Росії». Надавав лікарську допомогу бійцям УПА. Замордований співробітниками НКВД 20 серпня 1944 р.
- 1900, 3 жовтня** — на хуторі Калюжному Лебединського повіту на Харківщині народився *Денис Миколайович Калюжний* — радянський гігієніст, член-кор. АМН СРСР (1961), завідувач кафедри комунальної гігієни Київського медичного інституту (1956—1960), директор Науково-дослідного інституту загальної й комунальної гігієни (1956—1971). Автор понад 200 наукових праць з питань охорони атмосферного повітря, гігієни поселень та місць польового розташування військ. Помер 24 червня 1976 р.
- 1900, 30 листопада** — в с. Митрофанівці Феодосійського р-ну Кримської обл. в сім'ї службовця народився *Анатолій Маркович Воробйов* — професор-фізіолог, член-кор. АН УРСР (1951), закінчив Харківський медінститут, працював у Харківському стоматологічному інституті (з 1936 р.), завідувач кафедри фізіології та декан лікувального факультету Львівського медичного інституту (1945—1952), сприяв зарахуванню студентами і аспірантами місцевих українців, викладанню українською мовою (хоч сам розмовляв російською). З 1952 р.— директор Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР; автор наукових праць з фізіології травлення та вищої нервової діяльності. Помер 26 жовтня 1955 р.
- 1900** — у Галичині в сім'ї священника народилася *Неоніла Пелехович* — одна з перших українських жінок — лікарів-піонерів у США, педіатр у Нью-Йорку, голова Медично-допомогового фонду для потерпілих від польської пацифікації в Галичині (1930), голова Комітету допомоги голодуючим в Україні (1933), зверталася з меморандумами і листами про підтримку до президента Рузвельта, сенаторів і конгресменів, до Міжнародного Червоного Хреста. Померла 1977 р.
- 1901, 22 жовтня** — у с. Довгалівці Велико-Богацької волості на Полтавщині в сім'ї моряка народився *Яків Павлович Скляр* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри нормальної фізіології Львівського медичного інституту (1952—1971). Закінчив біологічний факультет Полтавського інституту народної освіти та Перший Харківський медичний інститут (1931),

- учень Г. В. Фольборта. У роки війни служив начальником медсанчастини, опісля (1946—1952) організував і очолював кафедру нормальної фізіології Чернівецького медінституту. Автор і співавтор 174 наукових праць з фізіології травлення та вищої нервової діяльності, 6 монографій; підготував групу науковців, у т. ч. з місцевого українського населення. Помер 1 липня 1992 р.
- 1901, 19 листопада** — у Вінниці в сім'ї службовця народився *Давид Наумович Яновський* — доктор медичних наук, професор-гематолог. Працював у Києві, Вінниці, в Інститутах клінічної медицини та клінічної фізіології, автор численних праць і 7 монографій з проблем гематології. Був головним терапевтом Південно-Західного та 3-го Українського фронтів. Помер 2 березня 1969 р.
- 1901, 20 березня** — у с. Сасинівці на Полтавщині народився *Сергій Миколайович Савенко* — завідувач кафедри нервових хвороб, професор Чернівецького медичного інституту (1945—1973). Праці з проблем бластоматозу нервової системи, раку мозку, нейроінфекцій, судинних захворювань. Помер 15 серпня 1976 р.
- 1902, 18 червня** — у м. Ерзерумі (Вірменія) в родині вчителя народився *Ара Арменакович Гарагаш'ян* — завідувач кафедри соціальної гігієни і організації охорони здоров'я (1951—1969), професор (з 1961 р.) Івано-Франківського медичного інституту. Закінчив Харківський медінститут. Досліджував ендемічне воло на Прикарпатті, чимало зробив для його ліквідації, впровадив ізотопний метод діагностики щитовидної залози, опублікував 70 праць. Писав і виступав російською мовою. Помер 12 березня 1969 р.
- 1902, 5 липня** — у с. Голошинці на Тернопільщині народився *Роман Осінчук* — видатний український лікар і громадський діяч у Львові та в еміграції, професор суспільної медицини в Українському технічному інституті в Нью-Йорку та професор пасторальної медицини Українського католицького університету в Римі. Студював медицину в Українському (таємному) університеті у Львові, диплом доктора медицини отримав у 1931 р. Першим серед лікарів Галичини спеціалізувався у Відні з електрокардіографії та створив у Львові електрокардіографічний центр. Брав участь в організації мережі державних закладів охорони здоров'я (1939), керував міським та районними здоров'їділами, був старшим асистентом у проф. Мар'яна Панчишина. У 1941 р. недовго був заступником Міністра здоров'я в уряді Ярослава Стецька. З 1944 р. — в еміграції, провадив лікарську практику в Нью-Йорку, засновник УЛТПА в Нью-Йорку, засновник і редактор відродженого в Америці «Лікарського вісника», голова Природничо-хімічної секції НТШ у діаспорі. Помер 11 лютого 1991 р.
- 1902** — у Рівному народився *Петро Павлович Кулик* — професор топографічної анатомії і оперативної хірургії Вінницького медичного інституту (з 1962 р.), голова Вінницького товариства анатомів, гістологів і ембріологів. Автор праць з фізіології і патології органів травлення, публікації — переважно українською мовою.
- 1903, 10 січня** — у Варшаві в українській козацько-шляхетській сім'ї народився *Василь Плющ* — лікар-фтизіатр, доктор медицини, професор кафедр туберкульозу в Києві (1941), Львові та Братиславі, найвизначніший історик української медицини в еміграції. Активний член УВАН, УВУ, НТШ, Інституту для вивчення СРСР. Автор близько 120 наукових праць з загальної та

експериментальної медицини, туберкульозу, внутрішніх недуг, соціальної гігієни та історії медицини, вперше описав гематогенно-дисемінований туберкульоз та дав оригінальну класифікацію легеневого туберкульозу. Автор двох томів «Нарисів з історії української медичної науки і освіти», автор і редактор книжки «Матеріали до історії української медицини», матеріалів із медицини в Енциклопедії українознавства. Один із засновників Медичної секції УВАН, заснував і очолив Спілку визволення України на чужині. Опублікував понад 50 статей на політичні, суспільні та ідеологічні теми. Помер 16 листопада 1976 р. В УРСР його ім'я і праці були заборонені.

- 1903, 28 травня** — у с. Плещині на Хмельниччині народився *Іван Андрійович Шевчук* — завідувач кафедри гістології Чернівецького медичного інституту (1951—1974), професор (1964). Вивчав закономірності вікових змін підшлункової залози, обмін цинку в ендокринних залозах. Розмовляв і писав українською мовою. Дату смерті не встановлено.
- 1903, 22 серпня** — в с. Гаях Ходорівських поблизу Тернополя народився *Матвій Лотович* — лікар-терапевт, кандидат медичних наук (1948), особистий лікар генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича, надавав медичну допомогу членам підпілля. Медицину вивчав у Варшаві та Львові, диплом дістав 1932 р., провадив приватну практику поблизу Львова; завідувач районного відділу охорони здоров'я у Кам'янці-Струмиловій (нині — Кам'янка-Бузька), асистент кафедри шпитальної терапії Львівського медінституту (1945—1948). Заарештований НКВД, засуджений на 25 років ув'язнення, помер у концтаборі в Тайшеті 9 вересня 1953 р.
- 1903, 22 жовтня** — в Маріуполі народився *Олександр Федорович Макаrenchко* — академік АН УРСР (1961), фізіолог, організував на базі медичного факультету Львівського університету Львівський медичний інститут і очолював його (1939—1941), сприяв упровадженню української мови, залученню до викладання місцевих українців. Опісля — заступник міністра ОЗ в Таджикистані, в Києві та Москві (1942—1950), директор Інституту фізіології АН УРСР (1955—1966); прийняв на роботу репресованого Івана Дзюбу; автор праць про діяльність кори головного мозку при інфекціях та інтоксикаціях. Помер 5 липня 1979 р.
- 1903, 21 грудня (3 січня 1904)** — у м. Єревані (нині — Вірменія) народився *Олександр Іванович Арутюнов* — видатний радянський нейрохірург, академік АМН СРСР (1967), завідувач кафедри нейрохірургії Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1945 р.), організатор і директор Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії (1951—1964). Пізніше очолював Інститут нейрохірургії у Москві. Помер 5 червня 1975 р.
- 1903** — у м. Коломиї в Галичині в родині відомого літератора народилася *Володимира Крушельницька* — лікар-дерматовенеролог, доктор медицини Віденського університету, публіцист і перекладач у Львові. Співредактор і автор журналу «Відродження». З 1931 р. — аспірант та науковий працівник Харківського інституту венерології та дерматології, захистила вдруге дисертацію на ступінь доктора медичних і фізіологічних наук (1934). 14 грудня 1934 р. її заарештовано ГПУ, заслано на 5 років до Біломорсько-Балтійського табору, незабаром переведено до Соловецького табору ГУЛАГу. Розстріляна в Сандормохо 8 грудня 1937 р.
- 1904, 18 травня** — у Києві народилася *Ольга Василівна Проскура* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри урології Київського інституту

- вдосконалення лікарів (1953—1969), автор наукових праць з пластичної урології при травмах сечових органів та їх вроджених вадах, проблеми сечока-м'яної хвороби. Померла 2 травня 1978 р.
- 1904, 3 липня** — у м. Конотопі (тепер — Сумська обл.) народився *Арон Михайлович Утєвський* — радянський професор-біохімік, завідувач кафедри біохімії Харківського медичного інституту (з 1939 р.), член-кор. АН УРСР (1939). Праці — про внутріклітинний обмін, біохімію ферментів і гормонів. Розробив нові методи дослідження катехоламінів. Помер 3 вересня 1988 р.
- 1904, 5 липня** — у с. Опішні на Полтавщині народився *Іван Якович Дейнека* — радянський хірург, ректор Вінницького медінституту (1944—1951), професор, завідувач кафедри (1951—1970) і ректор (1951—1967) Одеського медичного інституту. Працював завідувачем кафедри Курського медінституту (1938—1944). Автор понад 139 праць з проблем передракових станів, хірургії щитовидної залози, судин, ехінокока. Опублікував українською мовою «Короткі нариси з історії хірургії в Українській РСР» (співавт. — Ф. С. Мар'єнко). Помер 5 січня 1970 р.
- 1904, 5 серпня** — у Полтаві народився *Олексій Олексійович Мінх* — радянський гігієніст, академік АМН СРСР, керівник кафедри загальної гігієни Московського медичного стоматологічного інституту. Все життя працював у Росії. Помер 1984 р.
- 1904, 21 вересня** — у Києві народився *Ростислав Всеволодович Чаговець* — український біохімік, професор біохімії Київського медичного інституту (1932—1950), науковий співробітник, керівник відділу біохімії вітамінів Інституту біохімії АН УРСР, академік АН УРСР (1967), член Президії АН та академік-секретар Відділення біохімії, фізіології та теоретичної медицини. Автор 190 праць з біохімії м'язів, експериментальних основ вітамініотерапії, біохімії вітаміновмісних ферментів. Помер 11 вересня 1982 р.
- 1904** — у м. Слов'янську на Донеччині народився *Василь Іванович Сила* — завідувач кафедри фармакології Харківського фармацевтичного інституту (1952—1972), професор (1963). Закінчив Харківський медичний інститут, автор праць про механізм дії нових лікарських речовин, українського підручника «Основи лікарської рецептури», п'ятьма виданнями якого (1939—1971) користувалися тисячі студентів.
- 1905, 8 січня** — у Києві народився *Олександр Олександрович Імшенецький* — радянський мікробіолог, академік АН СРСР, директор Інституту мікробіології АН СРСР, лауреат премії ім. Пастера.
- 1905, 3 березня** — у с. Новій Басані на Чернігівщині народився *Максим Федорович Гулий* — радянський біохімік, директор Інституту біохімії АН УРСР, академік і віце-президент АН УРСР. Встановив залежність процесів біосинтезу білків від карбоксилювання, від трикарбонового окислювального циклу і метаболічний зв'язок з останнім цукрового діабету. Опрацював методи очистки і кристалізації багатьох білків. Проживаючи постійно в Києві, праці публікував переважно російською мовою.
- 1905, 19 березня** — у с. Просному Таращанського повіту на Київщині народився *Олександр Прокопович Маркевич* — радянський паразитолог, академік АН УРСР, заложив теоретичні основи гідропаразитології. Директор Інституту зоології АН УРСР (1948—1950), організатор і керівник Українського наукового товариства паразитологів. Праці публікував російською мовою.
- 1905, 23 березня** — у с. Новому Стародубі (нині — Кіровоградська обл.) народився *Іван Тодосійович (Феодосійович) Шевченко* — професор-онколог, завідувач

кафедри онкології Київського інституту вдосконалення лікарів (1971—1975), очолював Київський рентгено-радіологічний та онкологічний інститут (з 1945 р.), голова Наукового товариства онкологів України (з 1956 р.), автор праць про передракові стани, профілактику злоякісних пухлин, розробив метод променевої хірургії. Помер 17 липня 1993 р.

1905, 18 червня — у с. Чорній Греблі на Вінниччині народився *Лев Іванович Медвідь (Медведь)* — гігієніст, професор, завідувач кафедри гігієни праці і профзахворювань Київського медичного інституту (1943—1952), організатор і директор Київського науково-дослідного інституту гігієни праці і профзахворювань (1964 р. перетворений у Всесоюзний інститут гігієни і токсикології пестицидів, полімерів і пластмас). Був директором Вінницького (1931—1933) та Київського (1941—1945) медінститутів, міністром охорони здоров'я (1947—1952). Автор понад 200 наукових праць з гігієни села і сільськогосподарської праці, організації охорони здоров'я, історії медицини. Працював у галузі токсичності та токсикодинаміки ртутьорганічних фунгіцидів, запропонував свою класифікацію пестицидів, член комітету експертів ВОЗ. Виступав і публікував праці українською і російською мовами. Помер 22 лютого 1982 р.

1905, липень — у с. Марківцях біля Станіславова (нині — Івано-Франківськ) у сім'ї священника народився *Василь Кархут* — лікар-фітотерапевт, публіцист і громадський діяч. Працював на Волині, в Перемишлі, поблизу Снятина. Організував таємну пластунську організацію у Польщі, редагував пластовий журнал «Вогні», видав книжку «Ліки довкола нас». Був репресований у Березі Картузькій, у концтаборах ГУЛАГу в Сибіру і Казахстані. Помер у Львові 9 жовтня 1980 р.

1905, 28 жовтня — у м. Мерєфі на Харківщині народився *Степан Петрович Закривидорога* — засновник і завідувач кафедри фармакології, професор Чернівецького медичного інституту (1946—1967), автор понад 100 наукових праць про дію наркотиків, комбінований вплив ліків на організм, розробив і впровадив у практику терпентинову мазь із живиці буковинської піхти. Працював науковим консультантом (1957—1958) Пхеньянського медичного інституту (КНДР) та в Монголії (1961—1962). Помер 15 лютого 1981 р.

1906, 29 січня (11 лютого) — у Москві народився *Сергій Михайлович Гершензон* — генетик, академік АН УРСР (1976), керівник сектора вірусології в Інституті мікробіології і вірусології АН УРСР (з 1963 р.), завідувач відділу молекулярної генетики та один з організаторів Інституту молекулярної біології і генетики АН УРСР (з 1973 р.). В Україні працював з 1937 р. Відкрив і детально дослідив мутагенну дію ДНК, провів обширні дослідження мутагенної дії вірусів. Уперше експериментально підтвердив гіпотезу про зворотню передачу генетичної інформації від РНК до ДНК, автор широковідомої монографії «Основи сучасної генетики». Його переслідувано за несприйняття «теорії» Мічурінської біології Лисенка. Помер 7 квітня 1998 р.

1906, 30 січня — у с. Медведівці на Тернопільщині народився *Степан Коржинський* — лікар-педіатр, професор, завідувач кафедри педіатрії факультету вдосконалення лікарів Львівського медичного інституту (1969—1974), один з перших професорів медицини серед українців-галичан. Автор близько 50 наукових праць з діагностики та лікування дитячих хвороб, видав книгу «Невідкладна педіатрія». Медичну освіту здобув у Львівському університеті (1932), був членом Медичної громади та НТШ, почесний член УЛТ. Помер 18 січня 1998 р.

- 1906, 24 лютого** — в с. Новгородці (Кіровоградська обл.) народився *Дмитро Іванович Панченко* — професор-невропатолог, завідувач кафедри нервових хвороб та директор Львівського медичного інституту (1945—1951), професор Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1951 р.), довголітній відповідальний редактор журналу «Врачебное дело». Автор праць про судинні захворювання нервової системи, регенерацію нервів, облітеруючий ендартеріїт. Помер 1995 р.
- 1906, 29 березня** — у Києві народився *Олексій Миколайович Максименків (Максименков)* — радянський топографоанатом, член-кор. АМН СРСР, начальник кафедри оперативної хірургії Воєнно-медичної академії у Ленінграді. Помер у 1968 р.
- 1906, 30 вересня** — у Рязані народився *Володимир Олександрович Бєлицер* — радянський біохімік, академік АН УРСР (1957), керівник відділу структури і функції білка (1944) та директор Інституту біохімії АН УРСР (1969—1972). Закінчив Московський університет. Дослідив зв'язок процесів гліколізу і дихання, кількісні відносини між диханням і фосфорилуванням, фізико-хімічні основи специфічних функцій білків. Опрацював (разом з К. І. Котковою) метод отримання білкового кровозамінника з бичачої крові (БК-8). Помер 5 березня 1988 р.
- 1907, 14 січня** — у с. Черняхіві Кагарлицького повіту на Київщині народився *Василь Павлович Комісаренко* — професор-патофізіолог, академік АН УРСР (1951), директор Українського інституту експериментальної ендокринології (з 1937 р.), завідувач кафедри патологічної фізіології Київського медичного інституту (1949—1954). З 1965 р. — директор організованого ним Київського НДІ ендокринології й обміну речовин МОЗ УРСР, голова Українського товариства ендокринологів. Автор і співавтор понад 300 наукових праць, переважно щодо впливу гормонів на організм. Запропонував гормональні препарати кортикотонін, спленін. Виступав українською і російською мовами. Помер 7 квітня 1993 р.
- 1907, 1 грудня** — в с. Будилці Лебединського повіту на Сумщині народився *Платон Лукич Шупик* — лікар-хірург, директор 2-го Харківського медичного інституту (1940—1941), Міністр охорони здоров'я УРСР (1952—1954; 1956—1969), завідувач кафедри соціальної гігієни і організації охорони здоров'я Київського інституту вдосконалення лікарів (1966—1980), автор праць про здоров'я населення та управління системою охорони здоров'я. Помер 1986 р.
- 1907, 20 грудня** — у Києві в родині військового лікаря народився *Геннадій Шульц* — український лікар-гігієніст, доктор медицини, професор Фордемського університету (Нью-Йорк, США), дослідник історії медицини, постійний член Міжнародної біографічної асоціації, заступник генерального директора Міжнародного біографічного центру в Кембріджі (Англія). До 1943 р. працював в Україні, в Київському НДІ очисних споруд, завідувач санітарно-технічного відділу Донбасводтресту, київський обласний державний інспектор комунальної санітарії, обласний епідеміолог, співробітник Київського бактеріологічного інституту. Підготував низку санітарно-топографічних описів районних міст України. Дисертаційну працю «Місто Канів та гігієнічні підстави щодо його реконструкції» присвятив пам'яті Тараса Шевченка. В еміграції — директор Інституту з вивчення СРСР у Мюнхені, редактор і співредактор численних видань і часописів, опублікував 28 звітів Інституту з вивчення СРСР, зокрема про охорону здоров'я в УРСР, близько 200 статей, понад 200 біографій медиків і біологів для різних довідників.

Відзначений багатьма міжнародними нагородами, почесною грамотою Православної Церкви. Дата смерті невідома.

- 1907, 20 червня** — у Чернівцях в сім'ї письменника і педагога (згодом професора Львівського університету Дениса Лукіяновича) народився *Нарциз Лукіянович* — лікар-психіатр і поет у Львові, пізніше в еміграції. Закінчив медичний факультет Львівського університету, доктор медицини (1932). Працював завідувачем неврологічного відділу «Народної лічниці», а в 1940 р. став викладачем Львівського медичного інституту. З 1946 р. — в еміграції, викладач університету в м. Белфасті, лікар у Кембріджі (Англія), член Королівського коледжу психіатрії, автор понад 30 наукових праць про взаємини батьків і дітей, злочинність молоді, парагалюцинаційні явища. Опублікував поеми «Князь Олег Віщий», «Вона й ми», «Сонети», «Пори року», «Мандрівки — Зелена Буковина» та ін. Помер 24 липня 1985 р.
- 1907** — у Заболотті Біло-Підляського повіту (нині — Польща) у селянській сім'ї народилася *Анастасія Якимівна Гаврилюк* (сестра письменника Олександра Гаврилюка) — завідувач кафедри фармакології, професор Львівського державного медичного інституту (1957—1973). Закінчила Московський медичний інститут і працювала в ньому (1931—1940), опісля — у Дагестанському медінституті, а з 1950 р. — у Львівському медінституті. Праці з галузі пошуку нових фармакологічних засобів, зокрема аналогів амізилу; опрацювала рекомендований для виробництва «Діаміфен». Хоч виросла в російському середовищі і викладала російською мовою, розмовляла українською, сприяла підготовці місцевих українських кадрів. Померла 25 грудня 1973 р.
- 1908, 9 (22) березня** — в Актюбінську (Росія) народився *Микола Никифорович Зайко* — професор-патофізіолог, член-кор. АМН СРСР (1969), завідувач кафедри патологічної фізіології Одеського (1950—1960) та Київського (1961—1986) медичних інститутів, автор праць з питань проникливості біологічних бар'єрів, механізмів неврогенних дистрофій. Закінчив Московський медінститут, працював у Ленінграді, м. Єні (Німеччина). Помер 25 листопада 1991 р.
- 1908, 10 травня** — у м. Бершаді на Вінниччині в сім'ї робітника народився *Давид Лазаревич Ротенберг* — хірург, професор і завідувач кафедри загальної хірургії (1954—1966) та топографічної анатомії і оперативної хірургії (1966—1977) Івано-Франківського медичного інституту. Автор понад 50 наукових праць з галузі гемотерапії, дихальних властивостей крові. Лекції читав українською мовою. Помер 1994 р.
- 1908, 25 травня** — у Смоленську (Росія) в родині українського лікаря, пізніше репресованого більшовиками професора, О. Пучківського народилася *Надія Олександрівна Пучківська (Пучковська)* — видатний офтальмолог, академік НАН (1992) та АМН (1993) України, академік АМН СРСР (1971) та Міжнародної офтальмологічної академії (1975), директор Одеського НДІ очних хвороб і тканинної терапії ім. В. П. Філатова (1957—1985). Автор (співавт.) понад 300 наукових праць, 11 монографій, 10 винаходів, створила оригінальний напрям в офтальмології, розробила низку принципово нових операцій на передньому відділі ока, методи перещеплення рогівки при ускладнених більмах, способи лікування опіків ока. Голова Наукового товариства офтальмологів України (1962—1996), головний редактор «Офтальмологічного журналу». Померла 15 травня 2001 р.
- 1908, 17 вересня** — у Києві в сім'ї військового лікаря народився *Дмитро Федорович Чеботарьов* — радянський терапевт і геронтолог, академік НАН (1992)

- та АМН (1993) України, академік АМН СРСР (1965), професор 2-го Київського медінституту (1934—1941); професор, завідувач кафедри терапії Київського інституту вдосконалення лікарів (1955—1961), директор відкритого в Києві Інституту геронтології АМН СРСР (1961—1988, продовжує працювати консультантом), організатор та керівник першої в країні кафедри геронтології Київського інституту вдосконалення лікарів (1970), організатор та голова Наукового товариства геронтологів (1963—1988), президент Міжнародного конгресу геронтологів (Київ, 1972), президент Міжнародної асоціації геронтологів (1972—1975); українець. Зробив внесок у вивчення клініко-фізіологічних механізмів старіння людини, розвитку і лікування хвороб стравоходу, шлунку і печінки, співавтор монографії про серцево-судинну систему при старінні, першого підручника для терапевтів з геріатрії.
- 1908, 9 жовтня** — у с. Форпості Шум'яченського повіту на Смоленщині народився *Пилип Миколайович Серков* — радянський фізіолог, академік АН УРСР (1978). Закінчив Смоленський медінститут, працював у Києві, Вінниці, Одесі. З 1966 р. — заступник директора та завідувач відділу фізіології кори головного мозку Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР, довголітній редактор «Фізіологічного журналу», засновник школи нейрофізіологів. Основні праці присвячені вивченню діяльності м'язової та нервової систем, дослідженню електричної активності головного мозку; автор публікацій з історії радянської науки.
- 1908, 22 листопада** — у с. Кукезові на Львівщині народився *Михайло Дубовий* — лікар-дерматолог, доцент та завідувач кафедри дерматології Львівського державного медичного інституту (1973—1977), голова Львівського товариства лікарів-дерматологів. Лекції читав завжди українською мовою. Автор близько 90 наукових праць, насамперед з профілактики та клініки професійних захворювань та про значення стероїдних гормонів для шкіри, але звання професора в УРСР йому так і не надано. Був заарештований НКВД, перебував у концтаборах Воркути, зазнавав утисків тоталітарного режиму, тричі захищав докторську дисертацію. Відзначався високою ерудицією, скромністю, працьовитістю. У незалежній Україні дістав звання професора, став членом НТШ. Помер 13 квітня 1995 р.
- 1908** — у с. Рудниках на Львівщині в сім'ї священика народився *Борис Яворський* — лікар загальної практики в Україні, в роки Визвольної боротьби — лікар УПА. Був засуджений польським військовим трибуналом, після звільнення працював у Валбжиху (Польща). Помер 27 травня 1977 р.
- 1908** — у Харкові народилася *Ольга Максимівна Фуголь* — професор-фізіолог, завідувач кафедри нормальної фізіології Харківського (з 1964 р. — Полтавського) стоматологічного інституту (1954—1974), автор близько 90 наукових праць; вивчала вищу нервову діяльність, трофічні процеси слинних залоз. Померла 1980 р.
- 1909, 15 березня** — у м. Стрию на Прикарпатті народився *Богдан Собчук* — лікар-біохімік, довголітній професор і завідувач кафедри біохімії Львівського медичного інституту (1960—1974). Очолив кафедру в 1944 р.; досліджував вуглеводний обмін у ракових клітинах; автор понад 60 наукових праць; підготував низку докторів та кандидатів наук, заклав основи львівської української біохімічної школи, викладав завжди українською мовою, був членом УЛТ, товариства «Просвіта». Зазнав утисків тоталітарного режиму. Помер 9 квітня 1974 р.
- 1909, 19 березня** — у м. Козельці на Чернігівщині народився *Володимир Олександрович Неговський* — радянський патофізіолог, академік АМН СРСР, організатор

і керівник Лабораторії експериментальної фізіології з оживлення організму АМН СРСР. Розробив методи відновлення життєвих функцій організму, який є у стані агонії або клінічної смерті, очолив створення апаратури для штучного дихання.

- 1909, 1 липня** — у Тернополі народився *Леонтій-Людмир Дмоховський* — лікар, дослідник раку, професор вірусології Колумбійського та Техаського університетів, автор 450 наукових праць з імунології, серології пухлин, ендокринології, генетики і вірусології. Одним з перших відкрив вірусне походження злоякісних пухлин тварин і людини, лауреат низки міжнародних нагород, дійсний член НТШ, член УЛТПА. Помер 1981 р.
- 1909, 4 серпня** — у с. Новоолексіївці на Херсонщині народився *Борис Леонідович Радзіховський* — організатор і завідувач кафедри очних хвороб (1945), професор (1947—1973) Чернівецького медичного інституту. Автор 150 наукових праць, монографій про короткозорість і далекозорість, розробив нові методи офтальмологічної діагностики. Помер 17 лютого 1975 р.
- 1909, 9 серпня** — у Кракові в українській сім'ї народився *Степан Зошук* — лікар-хірург, автор наукових і науково-популярних книжок і статей, мандрівник. Працював у Познані (Польща), Відні (Австрія); Сирії, Ефіопії, Кенії. В Ефіопії був головним хірургом лікарні військових з'єднань цісаря Хайле Селасіє I; був директором лікарні-осередку для прокажених у Гамбо. Опублікував книгу «Який харч — таке й здоров'я».
- 1909, 30 грудня** — у м. Рожнятові на Прикарпатті народилася *Марія Ясеницька* — лікар-педіатр, асистент кафедри фізіології Львівського медінституту (1944—1945), заарештована і заслана в табори ГУЛАГу. Навчалася у Краківському університеті, за підпільну діяльність польська влада ув'язнила її у Березі Картузькій. У період війни — член Українського Червоного Хреста в Кракові та Києві, опікувалася полоненими. З 1955 р. — на практичній роботі у Львові та області, в час Угорського повстання (1956) її вислано до Караганди. Реабілітована у 1969 р. Померла 19 березня 1993 р.
- 1910, 22 лютого** — у с. Кривому Радехівського повіту на Львівщині народився *Степан Мартинів* — терапевт-гематолог, завідувач кафедри пропедевтичної терапії Львівського медичного інституту (1955—1985), один з перших професорів українців-галичан (1971). Відомий як один з кращих гематологів України, автор понад 200 праць з проблем гематології, трансфузіології та клінічної імунології, блискучий діагност, досвідчений педагог. Викладав українською мовою, був членом УЛТ. Незважаючи на утиски тоталітарного режиму, залишався відданим своєму обов'язку, людиною високої культури, підготував понад 30 кандидатів і докторів наук, заклав основи Львівської школи гематологів. Проте після його виходу на пенсію кафедру ліквідували. Помер 6 квітня 1996 р.
- 1910, 3 вересня (ст. ст.)** — у Києві в сім'ї професора університету народився *Борис Кучеренко* — лікар-патологоанатом, доктор теоретичної медицини (1937) професор кафедри патологічної анатомії Київського медичного інституту, заступник директора Центрального українського інституту туберкульозу, автор низки наукових праць з патоморфології ендокринних залоз. Один з організаторів і проректор медичного інституту в окупованому гітлерівцями Києві, арештований і розстріляний гестапівцями в квітні 1942 р. В УРСР його ім'я замовчувано.
- 1910** — у с. Сушках на Житомирщині народився *Павло Дмитрович Харченко* — професор-фізіолог, доктор біологічних наук, завідувач кафедри нормальної

- фізіології Київського університету. Вивчив фізіологічну роль йонів у процесах збудження серцевого м'язу, процеси вищої нервової діяльності, підкоркову регуляцію соматичних і вегетативних функцій. Викладав українською мовою, автор українського посібника «Практикум з фізіології людини і тварин» (1951).
- 1911, 19 лютого** — у м. Коломиї на Прикарпатті народився *Богдан-Зеновій Гординський* — лікар і громадський діяч. Працював у Львові, Берліні, Відні, якийсь час був асистентом проф. М. Панчишина у Львівському медичному інституті, асистентом Медичних фахових курсів, лікував митрополита А. Шептицького. З 1944 р. — в еміграції, відкрив приватну клініку в Північній Дакоті (США), член низки українських та американських медичних товариств. Помер 20 квітня 1955 р.
- 1911, 14 травня** — у с. Старикові Белгородської області (Росія) народився *Микола Сергійович Бакшесв* — акушер-гінеколог, член-кор. АМН СРСР (1966), завідувач кафедри акушерства і гінекології Київського медичного інституту (1959—1974). Працював у Харкові, Львові, Ужгороді, зробив внесок у вивчення впливу ендемічного зобу на перебіг вагітності, пологів і післяпологового періоду. Досліджував маткові кровотечі, емболії біляплодовими водами, проблеми реанімації новонароджених, закономірності скоротливої діяльності матки. Голова правління Українського товариства акушерів-гінекологів. Писав і виступав російською мовою. Помер 3 жовтня 1974 р.
- 1912, 22 січня** — народився *Олександр Якович Губергріц* — радянський терапевт, професор, завідувач кафедри факультетської терапії Донецького медичного інституту (з 1960 р.). Навчався у Дніпропетровську, 16 років працював в Іжевську, автор понад 255 наукових праць з галузі гастроентерології. Помер 16 лютого 1989 р.
- 1912, 22 квітня** — у м. Глинянах на Львівщині в селянській сім'ї народився *Василь Федорович Сенютович* — професор, завідувач кафедри загальної (з 1965 р.) і шпитальної (1970—1980) хірургії Івано-Франківського медичного інституту. Закінчив медичний факультет університету в Грацу (1936). Працював у галузі абдомінальної хірургії, розробив методіку гастропластики, опублікував близько 100 наукових праць. Викладав українською мовою, зазнав утисків тоталітарного режиму. Помер 18 серпня 1982 р.
- 1912, 5 серпня** — у м. Тифлісі (Грузія) народився *Яків Давидович Кіршенблат* — завідувач кафедри нормальної фізіології, професор Чернівецького медичного інституту (1954—1980). Закінчив у Ленінграді біологічний факультет університету і медичний інститут (1948). Автор 93 праць з ендокринології, експериментальної зоології, ентомології, 2 підручників (російською мовою), опрацював учення про телергони. Помер 20 жовтня 1980 р.
- 1912, 19 серпня** — в Чернівцях у родині відомого лікаря Тита Бурачинського народився *Мирослав Бурачинський* — доцент-анатом Івано-Франківського медичного інституту. Після закінчення Львівського університету (1936) працював деякий час у ньому на кафедрі анатомії асистентом професора Марковського, хірургом у Народній лікарні. Знав 15 мов, автор понад 30 праць з анатомії, української термінології, підготував докторську дисертацію, але керівництво Інституту не допустило до захисту. Помер 18 вересня 1987 р.
- 1912, 18 жовтня** у с. Поникві на Львівщині народився *Михайло Михайлович Туркевич* — український хімік-фармацевт, професор, доголітній завідувач кафедри фармацевтичної хімії Львівського медичного інституту (1945—1986); українець. Опрацював основні напрями синтезу та перетворень сполук

тіазолідину і комплексних сполук вісмуту, автор і співавтор понад 500 наукових праць, 5 монографій, 2 підручників, 60 винаходів. Викладав і публікував більшість праць українською мовою. Помер 1 липня 1988 р.

- 1912** — у с. Гречишкіні на Луганщині у сім'ї селянина народився **Дмитро Карпович Гречишкін** — завідувач кафедри факультетської хірургії (з 1955 р.), професор (з 1961 р.) Луганського медичного інституту; автор праць про патогенез хірургічного сепсису, нейроендокринну регуляцію у хірургічній патології.
- 1913, 25 червня** — у Черкасах народилася **Інна Іларіонівна Крижанівська** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри (1956—1957, 1959—1964), ректор (1964—1981) Дніпропетровського медінституту, працювала в Університеті в Улан-Баторі (Монголія, 1957—1959). Автор і співавтор понад 300 праць, у т. ч. 11 монографій, з галузі захворювань серцево-судинної системи, створила кардіологічну школу.
- 1913, 14 липня** — у с. Годях Коломийського повіту на Прикарпатті в сім'ї заможного селянина народився **Петро Дмитрович Мельничук** — кандидат фармацевтичних наук, асистент і доцент кафедри фармакогнозії (1939—1961), заступник директора з навчальної роботи (1944—1961) Львівського медінституту; українець; автор понад 30 наукових праць з фармакогнозії, низки статей з фітотерапії та спогадів. Закінчив Львівський університет (1939), його двічі засуджено до розстрілу — більшовиками (1941) та німецькими окупантами (1944); сприяв розбудові Інституту, зарахуванню на навчання місцевої молоді; звільнений з Інституту як «український буржуазний націоналіст», оскільки був прихильником рідної мови. Був добре знайомим з Богданом Лепким, Василем Стефаником, Володимиром Блавацьким, Іриною Вільде. Продовжує займатися фітотерапією.
- 1913, 26 липня** — у Дрогобичі в робітничій сім'ї народився **Мирослав Йосипович Романяк** — лікар-хірург, професор (з 1965 р.) кафедри загальної хірургії Івано-Франківського медичного інституту, Дрогобицького педагогічного інституту, один із найвідоміших лікарів Прикарпаття. Автор понад 80 наукових праць, викладав українською мовою.
- 1913, 6 грудня** — у с. Ольховому у Вологодській губернії (Росія) народився **Микола Михайлович Амосов** — видатний радянський хірург, член-кор. АМН СРСР (1961), академік АН УРСР (1969). Закінчив Архангельський медінститут (1939) та Заочний індустріальний інститут (1940); росіянин. У роки Великої Вітчизняної війни — провідний хірург польового шпиталю, опісля хірург у Брянську. У 1952 р. за збігом обставин переїхав до Києва, організував і очолив в Інституті вдосконалення лікарів першу в країні кафедру грудної хірургії (1955—1970), згодом — засновник і директор Київського НДІ серцево-судинної хірургії МОЗ УРСР (1983—1988), завідувач відділу біокібернетики Інституту кібернетики АН УРСР (1959—1990). Засновник резекційної хірургії легенів, створив першу в Україні клініку серцевої хірургії (1955), розробив і впровадив у медичну практику оригінальні апарати штучного кровообігу, вперше в країні провів протезування мітрального клапана (1963), уперше в світі створив і впровадив у практику протитромбичні протези серцевих клапанів (1965). Автор і співавтор понад 400 праць, близько 20 монографій, заклад основи школи біологічної та медичної кібернетики, підготував низку українців-фахівців. Відомий як літератор-публіцист, автор спогадів, книг «Думки і серце», «Роздуми про здоров'я», нерідко висловлювався

- критично про порядки за тоталітарного режиму, виступив із своїм баченням ідеології для України, прихильник її незалежності. Писав і виступав російською мовою. Помер 13 грудня 2002 р.
- 1913** — у м. Залізному на Донбасі в сім'ї робітника народилася *Катерина Данилівна Двужильна* — радянський хірург, професор, завідувач кафедри загальної хірургії Одеського медичного інституту (1958—1978). Працювала у Харківському та Вінницькому медичних інститутах; розробляла методи діагностики, профілактики і лікування захворювань черевної порожнини, пухлин різної локалізації, автор 118 праць.
- 1914, 13 лютого** — у с. Штепино на Катеринославщині народився *Віктор Михайлович Жданов* — вірусолог, академік АМН СРСР, директор Інституту вірусології ім. Д. І. Івановського АМН СРСР. Постійно працював у Росії. Помер 1987 р.
- 1914, 15 квітня** — у м. Коломиї в Галичині народився *Олег-Мирослав Волянський* — лікар-психіатр в еміграції, директор психіатричних шпиталів у штаті Нью-Йорк (США), громадський діяч. Президент УЛТПА, автор багатьох наукових праць і публіцистичних статей українською й англійською мовами, відзначений дипломом як «Визначний американець українського походження». Активно виступав проти надуживання психіатрії для придушення інакодумства в СРСР та УРСР.
- 1914, 24 грудня** — у м. Києві народився *Микита Борисович Маньковський* — професор-невропатолог, завідувач кафедри нервових хвороб (1962—1965), проректор Київського медичного інституту. Праці про ревматичні ураження головного мозку, з галузі нейрогеронтології та геріатрії. Продовжує працювати в Інституті геронтології.
- 1915, 18 березня** — у Галичині народився *Володимир-Євген Гординський* — лікар-науковець, почесний професор біохімії у Ротерфордському університеті, президент Американської асоціації клінічних хіміків, радник лабораторій та фармацевтичних компаній, дійсний член НТШ, член УЛТПА, віце-президент Фонду допомоги дітям Чорнобиля. Часто відвідував Україну. Наукові праці публікував українською, англійською та німецькою мовами. Помер 1 жовтня 1994 р.
- 1915, 2 листопада** — в с. Великій Слобідці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області народився *Семен Семенович Лаврик* — член-кор. АН УРСР (1979), директор Станіславського (нині — Івано-Франківськ) медичного інституту (1953—1954), перший заступник міністра охорони здоров'я УРСР (1954—1960), директор Київського НДІ гематології та переливання крові (1960—1970), ректор Київського медичного інституту (1970—1984), голова Українського товариства лікарів-гематологів. Наукові праці його сприяли впровадженню у практику пересадки кісткового мозку, створенню його запасів для довгострокового зберігання при низьких температурах (застосовано у лікуванні потерпілих від аварії на ЧАЕС). Помер 7 липня 1990 р.
- 1916, 25 лютого** — у Дніпропетровську в сім'ї інженера-залізничника народився *Євген Миколайович Мешалкін* — видатний радянський хірург, створив у Новосибірську НДІ патології кровообігу, першим у країні оперував дітей з вродженими вадами серця, видав монографію «Вроджені вади серця».
- 1916, 23 березня** — у с. Старих Санжарах на Полтавщині народився *Олексій Михайлович Чернух* — радянський патофізіолог, директор Інституту загальної патології й патологічної фізіології АМН СРСР (Москва). Помер 14 липня 1982 р.

- 1916, 28 березня** — у с. Задеревачі Стрийського повіту на Львівщині в сім'ї учителів народився **Роман Николін** — лікар-психіатр і юрист, кандидат медичних наук, доцент кафедри психіатрії Львівського медичного інституту (1966—1985). Автор близько 30 наукових праць, виконану докторську дисертацію йому як місцевому українцю не дали змоги захистити. Після розвалу СРСР організував і очолив Українську незалежну асоціацію психіатрів Львівщини, працював у Народній лікарні ім. Митрополита А. Шептицького, один з організаторів і перший директор Музею історії Галицької медицини ім. М. Панчишина. Помер 1 червня 1997 р.
- 1916, 22 листопада** — на Лемківщині народився **Богдан Роздільський** — лікар-невропатолог, професор медичного факультету в Саскатуні (Канада). Опублікував близько 100 наукових праць (українською і англійською мовами) з питань патології нервової системи; член УЛТПА, дійсний член НТШ.
- 1916, 26 грудня** — в с. Дашківському Актюбинської обл. у Казахстані народився **Василь Дмитрович Братусь** — член-кор. АН УРСР (1972) та АМН України (1993), завідувач кафедр хірургії Київського медичного інституту (з 1964 р.), ректор КМІ (1959—1966), міністр охорони здоров'я УРСР (1954—1956 та 1968—1975). Закінчив Куйбишевську ВМА (1940), автор (співавт.) понад 315 праць з хірургії шлунково-кишкового тракту, опікової хвороби, історії і організації медичної науки і практики.
- 1917, 31 січня** — у с. Юстинграді на Київщині народився **Григорій Артемович Івашкевич** — професор-хірург, завідувач кафедри (1967—1986) шпитальної хірургії Львівського медичного інституту; автор праць з галузі хірургічної гастроентерології, розвинув оригінальну гіпотезу розвитку гострого панкреатиту. Викладав російською і українською мовами. Після виходу на пенсію працював ще кілька років професором, проректором з наукової роботи Дрогобицького медичного інституту ім. Ю. Котермака. Помер 20 лютого 1997 р.
- 1917, 20 лютого** — у с. Бахові Перемишльського повіту (тепер — Польща) в сім'ї священника народився **Анатоль Гнатишак** — видатний український хірург-онколог, завідувач кафедри загальної хірургії Львівського державного медичного інституту (1961—1966), організатор і завідувач (1966—1986) першої в країні кафедри онкології, засновник львівської школи онкологів, засновник і голова Львівського товариства онкологів; підготував 30 кандидатів та 10 докторів наук, автор понад 150 наукових праць, чотирьох підручників. Був високоморальною людиною, вірним християнином, за що нерідко зазнавав утисків тоталітарного режиму, тричі захищав кандидатську дисертацію. Викладав українською мовою, виступав із доповідями і статтями про лікарську і загальнолюдську етику, про релігію і медицину. У 1997 р. медична громадськість Львова і України відзначила його 80-річчя як патріарха української хірургії. Помер 29 квітня 1997 р.
- 1917, 15 квітня** — у Харкові народилася **Олександра Іванівна Корнілова** — доктор медичних наук, професор, директор Харківського НДІ охорони материнства та дитинства (1952—1986), завідувач кафедри Харківського інституту вдосконалення лікарів (1978—1987), автор і співавтор понад 120 праць з патогенезу, профілактики і лікування токсикозів вагітності, кровотеч при пологах.
- 1917** — у м. Катеринодарі на Кубані в сім'ї козацького роду народилася **Людмила Макаренко-Починок** — лікар-науковець в еміграції. Навчалася у Празі, працювала деякий час у Львові з М. Панчишином, опісля емігрувала у

- Венесуелу. Професор гістології й ембріології університету в Каракасі, активний учасник української громади.
- 1918, 20 січня** — у с. Введенці Задонського району Липецької губернії (Росія) народився *Олександр Олексійович Шалімов* — видатний хірург, академік АН УРСР (1978) та АМН України (1993), директор Науково-дослідного інституту клінічної і експериментальної хірургії МОЗ УРСР (1972—1988), почесний директор Інституту клінічної та експериментальної хірургії АМН України; росіянин. Закінчив Кубанський медінститут (1941), працював у Забайкаллі, в Брянську. З 1957 р. — в Харкові, організатор і директор Харківського НДІ загальної і невідкладної хірургії (1965—1970). Пізніше — у Києві, керівник київської хірургічної школи. Автор і співавтор понад 800 наукових праць з галузі хірургії гастроентерологічних та судинних захворювань; опрацював методи хірургічного лікування виразкової хвороби, непрохідності стравоходу, жовчнокам'яної хвороби, портальної гіпертензії, а також пластичні операції на судинах, ендоскопічні та мікрохірургічні операції. Очолює Українське хірургічне товариство, головний редактор двомовного журналу «Клінічна хірургія». Чимало його учнів — співробітників інституту — публікують праці та виступають українською мовою.
- 1918, 5 червня** — у Станіславові (нині Івано-Франківськ) народився *Тарас-Юрій Снігурович* — лікар-дентист у Канаді, професор дентистики Манітобського університету, вдосконалив практику протезування, опрацював методику вивчення морфології зубів. Видатний український митець-іконограф, створив понад 250 «старих» українських ікон, організував близько 20 виставок. Один із найкращих українських іконописців і знавців українських ікон.
- 1918, 10 серпня** — у с. Новосимбірську Кувандикського району Оренбурзької обл. (Росія) народився *Михайло Васильович Даниленко* — член-кор. АМН СРСР (1975), НАН (1992) та АМН (1993) України, завідувач кафедри торакальної (1964—1981) і шпитальної (1981—1991) хірургії, керівник Центру серцево-судинної хірургії і ректор (1964—1981) Львівського медичного інституту. Закінчив Саратовський медінститут (1946), працював радником міністра ОЗ у КНДР (1953—1955), завідував кафедрами хірургії у Вінницькому та Тернопільському медичних інститутах (1959—1964). Автор (співавт.) понад 370 праць з хірургії серця і судин, загальної хірургії та анестезіології, реаніматології та інтенсивної терапії. Значно розбудувавши і розширивши Інститут, сприяв його «інтернаціоналізації», витісняючи українську мову з навчального процесу. Української мови не використовував. Помер 17 жовтня 2002 р.
- 1918, 20 вересня** — у с. Гологорах на Львівщині народилася *Марія Гулай-Ліон*; після закінчення Львівського медичного інституту репресована більшовиками, 9 років відбула у в'язницях та на засланні, опісля емігрувала. Працювала радіорентгенологом у Нью-Йорку, заснувала (1996) із власних заощаджень стипендійний фонд для здібних студентів Львівського медичного інституту, а також Політехніки та Університету ім. Ів. Франка.
- 1918, 29 жовтня** — у с. Глибокому на Буковині народилася *Любомира Антонівна Луцик* — одна з перших жінок лікарів-професорів медицини в Західній Україні, завідувач кафедри терапевтичної стоматології, організатор кафедри стоматології дитячого віку Львівського медичного інституту (1972—1985), один із засновників стоматологічного факультету, організувала 4 спеціалізовані кафедри, в тому числі дитячої стоматології. Автор понад 80 наукових праць, почесний член Асоціації стоматологів України, патріарх львівської

української стоматології. Підготувала чимало стоматологів, викладала українською мовою. Померла 28 грудня 2000 р.

- 1918, 17 (30) січня** — у с. Старій Соколівці Ярмолинецького повіту (нині — Хмельницька обл.) народився *Петро Григорович Богач* — професор-фізіолог, доктор біологічних наук, академік АН УРСР (1978), академік-секретар відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини, директор Інституту фізіології (1952—1977), організатор та завідувач першої в Україні кафедри біофізики, завідувач кафедри фізіології людини і тварин та проректор Київського університету, видатний вчений у галузі фізіології травлення і нейрофізіології, клітинної фізіології, біофізики. Викладав українською мовою, глибоко знав українську історію і культуру. Помер 23 червня 1981 р.
- 1918, 1 грудня** — у с. Ласківцях на Тернопільщині в родині службовця народилася *Стефанія Юсько* — лікар-педіатр, перша українка-галичанка — професор медицини (1970), одна з перших місцевих завідувачів кафедр. Очолила та розширила кафедру шпитальної педіатрії Львівського медичного інституту (1970—1977), зазнала чимало утисків від режиму, зокрема за рідну мову; була змушена передчасно залишити інститут. Автор близько 80 наукових праць з проблем патології дітей періоду новонародженості і раннього віку, почесний член УЛТ, співавтор і редактор книжки про українську гімназію І. та І. Кокорудзів у Львові.
- 1919, 8 січня** — у с. Кур'ї Алтайського краю (Росія) народилася *Анастасія Степанівна Єршова* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри акушерства і гінекології Дніпропетровського медичного інституту (з 1980 р.); закінчила Московський медінститут (1941), працювала в МОЗ УРСР (1946—1949), в Москві (1949—1952), у Львові (1960—1973), Дніпропетровську (з 1974 р.), автор близько 40 публікацій про захворювання вагітних жінок на лістеріоз.
- 1919, 13 січня** — у с. Копанях Оріхівського повіту на Катеринославщині (тепер — Запорізька обл.) народилася *Любов Трохимівна Мала* — радянський терапевт, академік АМН СРСР (1974), НАН (1993) та АМН (1993) України, завідувач кафедри шпитальної терапії Харківського медичного інституту (з 1955 р.), науковий керівник проблемної кардіологічної лабораторії (1981). У 1986 р. очолила в Харкові Інститут терапії (нині — Інститут терапії АМН України), засновник школи терапевтів і кардіологів. Автор і співавтор близько 400 праць (19 монографій) з питань захворювань серцево-судинної системи при туберкульозі, про роль нейрогуморальних механізмів регуляції, клітинної фармакології; уперше в Україні організувала кардіологічні відділення для хворих на гострий інфаркт міокарда. Померла 14 квітня 2003 р.
- 1919, 11 квітня** — у с. Белелуї (тепер — Івано-Франківська область) у сім'ї священника народився *Теодор Залуцький* — доктор фармації, професор фармацевтичної хімії Говардського університету в Вашингтоні (США), дійсний член НТШ, член УЛТПА. Працював у галузі дерматологічних препаратів. Помер 30 липня 1996 р.
- 1919, 2 травня** — у с. Ваганичах Городнянського повіту на Чернігівщині у сім'ї лікаря народилася *Ірина Романівна Кенс-Вільхова* — доцент кафедри топографічної анатомії та оперативної хірургії Львівського медичного інституту (1951—1999), автор 70 наукових праць, кількох атласів, викладала українською мовою. Померла 7 грудня 2000 р.
- 1919, 4 травня** — у с. Рогозові Київської області народилася *Олександра Семенівна Сокіл (Тарабан)* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри

- інфекційних хвороб Чернівецького (1953—1962) та Київського (1962—1989) медичних інститутів, голова Українського товариства інфекціоністів (1970—1990), автор і співавтор понад 200 наукових публікацій щодо вдосконалення методів діагностики та лікування найпоширеніших вірусних та бактеріальних інфекцій на основі вивчення природної резистентності організму.
- 1919, 14 серпня** — у с. Коровиці на Любачівщині (тепер — Польща) народився *Михайло Подільчак* — український хірург, професор, завідувач кафедри загальної хірургії (1966—1985) Львівського медичного інституту. Закінчив Празький університет, навчався також на філософському факультеті УВУ в Празі. З 1943 р. — у Львові. Першим з галичан став професором-хірургом у Львові (1961), підготував 17 кандидатів наук. Автор і співавтор понад 400 праць, монографій «Хронічне запалення і пухлинний ріст», «Клінічна ензимологія». Викладав українською мовою; дійсний член НТШ, почесний член УЛТ. Помер 11 грудня 1999 р.
- 1919, 4 жовтня** — на Волині у сім'ї священика народився *Леонід Мостович* — лікар-радіолог в еміграції, професор Медичної школи університету Кентакі (США), дійсний член НТШ, член УЛТПА, науковий референт СФУЛТУ. Публікує наукові праці українською та англійською мовами. Один з ініціаторів заснування у Києві Асоціації радіологів України, активно співпрацює з лікарями України.
- 1919, 10 жовтня** — у м. Могилеві-Подільському на Вінниччині народився *Олександр Абрамович Грандо* — професор-гігієніст, завідувач кафедри соціальної гігієни і організації охорони здоров'я Київського медичного інституту (1972—1990), організатор і директор Національного музею медицини України (з 1974 р.). Автор понад 120 праць з питань історії та організації охорони здоров'я, лікарської етики, медичної деонтології. Видав книжки «Визначні імена в історії української медицини» (1997), «Визначні імена у світовій медицині» (2001), заснував і редагує журнал «Агапіт» (з 1994 р.).
- 1919, 12 грудня** — у с. Колесниках Гошанського повіту на Рівненщині народився *Олександр Андріанович Ярош* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри нервових хвороб Київського медичного інституту (з 1969 р.), керівник республіканського центру з вивчення розсіяного склерозу, автор численних праць з проблем розсіяного склерозу, захворювань периферичної нервової системи, ураження судин головного і спинного мозку, розробив нові методи діагностики і лікування розсіяного склерозу. Викладав українською мовою. Закінчив Львівський медичний інститут (1949) і працював у ньому доцентом. Помер 1 лютого 2002 р.
- 1919** — у м. Рогатині в Галичині у священицькій сім'ї народився *Теоділ Горникевич* — лікар-радіолог в еміграції, професор рентгенології та засновник і ректор Університету в Бремені. Збудував своїм коштом клініку радіології та рентгенології, був головним радіологом ФРН. Надавав допомогу Україні в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. Помер у Фрайбурзі 18 вересня 1998 р.
- 1919** — у Дніпропетровську народився *Ярослав Борисович Максимович* — професор-фармаколог, завідувач кафедри фармакології Одеського медичного інституту (1960—1985). Закінчив Львівський медінститут і працював у ньому (1949—1953), недовго — в Донецькому і Луганському медінститутах. Досліджував фармакологію вітамінів. Виступав і друкував праці також українською мовою. Помер 1985 р.

- 1920, 31 січня** — у м. Самборі на Львівщині у сім'ї церковного художника народився **Юліан Децик** — професор-терапевт, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Львівського медичного інституту (1963—1988), відомий вчений, клініцист та педагог. Автор близько 180 наукових праць та чотирьох монографій з питань кардіології, ревматології, гепатології, алергології й клінічної ензимології, розробив експрес-спосіб визначення активності сироваткової холінестерази. Підготував 18 кандидатів і докторів наук, очолював Львівське обласне товариство терапевтів. Викладав українською мовою. Помер 23 січня 1995 р.
- 1920, 27 травня** — у с. Милованні поблизу Станіслава (нині — Івано-Франківськ) народився **Петро-Роман Моцюк** — лікар-радіолог в еміграції, громадський діяч і меценат у США. Вів приватну практику, був директором радіологічного відділу. Здобув ступені доктора економіки та магістра політичних наук. Разом з дружиною Ольгою пожертвували 100 000 ам. доларів у спеціальний науковий фонд при НТШ, сприяли виданню книги М. Семчишина «Тисяча років української культури» та «Правописного словника» Григорія Голоскевича. Видав книжку своїх спогадів «Пройдений шлях. Автобіографія» (1994). Помер 12 вересня 1994 р.
- 1920, 6 червня** — у місцевості Німецьке Яблінне у Чехо-Словаччині в українській сім'ї юриста народився **Ахіль Хрентовський** — лікар загальної практики в США, лідер українського лікарського руху в діаспорі, голова УЛТПА, засновник і президент СФУЛТу. Ініціатор і організатор першого конгресу СФУЛТу в Україні (1990), доклав багато зусиль для встановлення офіційних зв'язків української лікарської діаспори з лікарями України. Великий любитель, колекціонер та меценат українського образотворчого мистецтва, засновник і фундатор Українського інституту модерного мистецтва та музею у Чикаго. Помер 9 травня 1997 р.
- 1920, 1 жовтня** — у с. Верхньому Синьовидному на Львівщині народився **Михайло Диміцький** — професор медичної хімії Пенсільванського університету, дослідник і винахідник в інститутах Філадельфії. Досліджував метаболізм гормонів, синтезував кілька десятків анальгетиків, стимуляторів центральної нервової системи, речовин для контролю ракового росту, запатентував низку препаратів, оригінально описав спектри багатьох сполук. Досліджував Чернівецьку хворобу (алопецію), активний учасник українського громадського життя.
- 1920, 11 листопада** — у м. Лубнах на Полтавщині народився **Андрій Петрович Ромоданов** — радянський нейрохірург, академік НАН (1992) та АМН (1993) України, академік АМН СРСР (1974), директор Київського інституту нейрохірургії МОЗ УРСР (з 1964 р.), завідувач кафедри нейрохірургії Київського медичного інституту (1986—1993), нині — Інститут нейрохірургії ім. акад. А. П. Ромоданова АМН України. Всесвітньо відомий нейрохірург, учений, педагог, організатор охорони здоров'я; автор (співавт.) близько 300 наукових праць з діагностики і хірургічного лікування черепно-мозкової травми, пухлинних і судинних захворювань головного мозку і епілепсії. Голова Українського наукового товариства нейрохірургів, засновник школи нейрохірургів на Україні, головний нейрохірург МОЗ. Помер 5 серпня 1993 р.
- 1920** — у Києві народився **Петро Харів** — лікар-нарколог в Австралії, член УЛТ Австралії та Українського товариства відродження, у якому очолив лікарсько-інформаційну службу. Робив значні пожертви на церковні та громадські потреби. Помер 1 листопада 1988 р. у Сіднеї.

- 1920** — у м. Святобожіце на Мораві (Чехо-Словаччина) в українській сім'ї народився **Юрій Теофілович Коморовський** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри загальної (1957—1965) та шпитальної (1965—1987) хірургії Тернопільського медичного інституту, автор наукових праць з проблеми патологічних синдромів після резекції шлунку, спайкової хвороби очеревини, голова Тернопільського наукового товариства хірургів. Закінчив Львівський медінститут (1945) і працював у ньому до 1957 р.
- 1921, 1 січня** — у с. Чапаївці на Полтавщині народилася **Ніна Миколаївна Сачук** — доктор медичних наук, професор, науковий співробітник, завідувач лабораторії Інституту геронтології (1959—1997), автор та співавтор близько 200 праць із соціальної геронтології та демографії людей похилого віку, голова Всесоюзної проблемної комісії «Соціальна геронтологія та геронгієна». Померла 5 червня 1997 р.
- 1921, 6 травня** — народився **Леонід Васильович Тимошенко** — член-кор. НАН (1992), АМН (1993) України, завідувач кафедри акушерства і гінекології Київської медичної академії післядипломної освіти (з 1964 р.), голова Наукового товариства акушерів і гінекологів Київської області, автор і співавтор понад 500 праць, уперше в країні вивчив значення резус-фактора у виникненні гемолітичних ускладнень, досліджував стан системи адаптації жінки в нормі і патології, нейрогуморальну регуляцію скоротливої діяльності матки, акушерську ендокринологію.
- 1921, 17 травня** — у с. Вишатичах біля Перемишля народився **Богдан Скобович-Околот** — лікар-хірург, український суспільний діяч у Швеції. Був в'язнем у німецьких концтаборах; медичну освіту здобув у Стокгольмі. Фахівець у галузі ортопедичної хірургії та індустріальної (промислової) медицини, очолює відповідний центр у Карлскузі. Один із засновників української громади у Швеції (1947), репрезентував в Швеції Лігу українських політичних в'язнів, член Міжнародної амністії, виступав на захист політв'язнів у СРСР. Ініціатор створення при Шведському державному архіві Українського архіву.
- 1921, 8 червня** — у с. Грушеві біля Дрогобича народився **Євген Стецьків** — лікар-анестезіолог у Баффало (штат Нью-Йорк, США), автор низки наукових праць (опублікованих переважно українською мовою), активний громадський діяч та меценат. Відомий у США та в Україні як гуморист-виконавець, співпрацює з М. Глазовим, часто відвідує Україну, публікує матеріали в українській пресі, видав книжку «Листи до друга в Україні», організував відзначення в Україні 120-річчя від дня народження композитора Василя Безкоровайного.
- 1921, 9 червня** — у с. Яблуневі Галицького повіту на Станіславщині (нині — Івано-Франківськ) народився **Володимир Манюх** — кандидат медичних наук, асистент кафедри хірургії Івано-Франківського медінституту, підготував докторську дисертацію, але йому не дали змоги захистити її. У 1944 р. був у підпільному УЧХ, організував польовий шпиталь на Ходорівщині. 1948 р. його заарештовано і заслано на 8 років у концтабори Тайшету. Помер 3 липня 1987 р.
- 1921, 13 червня** — у Перемишлі народився **Богдан Шехович** — лікар і громадський діяч в Австралії, перший голова УЛТ Австралії. У Перемишлі був членом ОУН, брав участь у «похідних групах» на Східну Україну (1941), був в'язнем німецьких концтаборів. В Австралії став одним з організаторів української громади, очолював спортивне товариство «Сокіл», був довголітнім

головою Українського товариського клубу при Народному домі. Один із засновників СФУЛТу та його перший віце-президент. Підтримує зв'язки з лікарями України.

- 1921, 27 червня** — у Дніпродзержинську Дніпропетровської обл. народилася **Валентина Луківна Надтока** — доктор медичних наук, професор, завідувач лабораторії Харківського НДІ мікробіології та імунології (з 1973 р.), автор понад 150 праць з методів діагностики, лікування і профілактики інфекційних захворювань.
- 1921, 12 липня** — у с. Зеленому Петровського р-ну Кіровоградської обл. у сім'ї механізатора народився **Павло Федорович Кришень** — доктор медичних наук, професор, завідувач лабораторії експериментальної патології та терапії, директор Дніпропетровського НДІ гастроентерології (1967—1986); українець. Працював інструктором ОК КПУ (1953—1957), головним лікарем 2-ї міської клінічної лікарні; автор (співавт.) 300 наукових праць з розробки нових засобів лікування в гастроентерології, розвивав ендокринний напрям.
- 1921, 1 серпня** — у с. Новоселицях Катеринопільського району на Черкащині народився **Георгій Овксентійович Бабенко** — професор-біохімік, завідувач кафедри біохімії (1954—1996) та ректор (1954—1978) Івано-Франківського медичного інституту; українець. Закінчив Донецький медінститут (1951), розвивав проблему мікроелементів у медицині, їх ролі та застосування, автор і співавтор понад 500 наукових праць, 5 монографій, 10 художніх творів. Чимало зробив для розвитку Інституту, збільшення місцевих кадрів; викладав і часто публікував праці українською мовою. Помер 30 жовтня 2001 р.
- 1921, 10 серпня** — у Харкові народився **Борис Аркадійович Лапін** — радянський патолог, академік АМН СРСР. Працював у Росії, директор Інституту експериментальної патології і терапії АМН СРСР, автор оригінальних праць про хвороби мавп.
- 1921, 14 жовтня** — у с. Мильному поблизу Заложців на Тернопільщині народився **Павло Джуль** — лікар-отоларинголог, клінічний професор Вейнського університету та активний діяч української лікарської діаспори в США, автор низки наукових праць. Понад 30 років редагував «Лікарський вісник» — журнал УЛТПА, очолював СФУЛТ (1992—2000), провів кілька конгресів СФУЛТу в Україні; його обрано почесним президентом СФУЛТу. Надає значну матеріальну допомогу українським медичним осередкам, організовує фінансування деяких видань.
- 1921, 27 грудня** — у Львові в сім'ї судді народився **Модест Рінецький** — доктор медицини, сімейний лікар у США (Чикаго), меценат, один із засновників Об'єднання колишніх вояків УПА в США й Канаді, голова Видавничого комітету «Літопису УПА»; укладач і редактор двох книжок «Медична опіка в УПА». Студент медицини у Львові (1940—1944), в травні 1944 р. вступив у ряди УПА, виконував обов'язки лікаря у Лемківському курені до вересня 1947 р., написав спогади про Визвольні змагання, про санітарну службу в УПА; підтримує тісні зв'язки з Україною.
- 1921** — у м. Єльці Орловської губернії в сім'ї службовця народився **Володимир Семенович Райцес** — лікар-фізіолог, завідувач кафедри нормальної фізіології Івано-Франківського медичного інституту (1951—1990), професор (з 1963 р.). Автор понад 200 праць і 2 монографій з галузі нейрофізіології, дослідження функціональної структури патологічних інтероцептивних рефлексів. Читав лекції і публікував праці російською мовою; підготував низку науковців з місцевого українського населення. Помер 11 травня 1994 р.

- 1922, 29 лютого — в с. Загірочку біля Ходорова на Львівщині народився *Остан Волинець* — хорунжий УПА («Гуцул»), студент медицини, навесні 1944 р. вступив до санітарних частин УПА, працював у санітарній службі в Чорному Лісі на Станіславщині, пізніше виконував функції лікаря у сотні Данила Свістеля у Лемківському курені; загинув у бою з більшовицьким спецвідділом «Червона мітла» поблизу с. Ветлини 2 квітня 1945 р.
- 1922, 24 березня — у Львові народився *Богдан Надрага* — лікар-педіатр, головний лікар Народної лікарни ім. Митрополита А. Шептицького у Львові (1993—1995), виконував обов'язки голови УЛТ (2000). Аспірантом Львівського медінституту його депортовано до Сибіру (1947), реабілітований 1989 р.
- 1922, 14 квітня — у с. Косові на Тернопільщині народився *Павло Пундій* — лікар загальної практики у США, дійсний член НТШ та голова його осередку в Чикаго, довголітній член управи УЛТПА, директор бібліотеки та архівар УЛТПА, дослідник і хранитель історії української медицини, Почесний член УЛТПА та Почесний доктор Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького. Опублікував понад 200 статей про українських лікарів у діаспорі, видав 13 книг «Українського медичного архіву» (1980—1990), двотомний біобібліографічний довідник «Українські лікарі» (Львів; Чикаго, 1994, 1996).
- 1922, 27 квітня — у м. Ужгороді в сім'ї композитора і диригента народився *Юрій Трухлий* — лікар-ортопед у США, професор ортопедії Нью-Йоркського університету, меценат українських науково-культурних і церковних установ Америки. Автор наукових праць з хірургії хребта і плеча, опублікованих українською і англійською мовами. Був головою управи УЛТПА; з нагоди 1000-ліття хрещення Руси-України пожертвував 200 000 ам. доларів на будову культурного центру і Церкви св. Андрія Первозванного в Блумінгдейлі (штат Ілінойс); один із засновників фундації «Дзвіниця», яка випускала перші українські платівки в Америці. Часто буває в Україні, надає фахову і матеріальну допомогу.
- 1922, 19 травня — у м. Старому Пикові Калинівського району на Вінниччині у сім'ї лікаря народилася *Галина Костянтинівна Степанківська (Степанковська)* — член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України, завідувач кафедри акушерства і гінекології №1 Київського медичного інституту (1974—1990), почесний голова Наукового товариства акушерів і гінекологів України, автор (співавт.) 360 праць з фізіології та патології скоротливої функції матки, перинатології, онкогінекології; запропонувала нові методи лікування та профілактики.
- 1922, 13 вересня — у м. Коломиї народилася *Марія Фішер-Слиж* — лікар-педіатр у США і Канаді, член управи УЛТПА, меценат. Опублікувала в українських виданнях низку наукових і науково-популярних праць, бере активну участь в конгресах СФУЛТу в Україні, член Ліги українських меценатів, своім коштом відкрила українську бібліотеку в Севастополі.
- 1922, 22 листопада — у с. Шендерівці на Вінниччині народилася *Любов Леонітівна Громашевська* — доктор медичних наук, професор, науковий співробітник, завідувач лабораторії Київського інституту інфекційних хвороб (з 1949 р.), автор і співавтор близько 300 наукових праць, у т. ч. 15 монографій і винаходів, з питань біохімічних зсувів в організмі при патології під впливом лікарських речовин; президент Українського товариства клінічної лабораторної діагностики, головний редактор журналу «Лабораторна діагностика».
- 1922, 7 грудня — в Україні народився *Володимир Попович* — лікар-невропатолог, український історик і мистецтвознавець у Бельгії. Автор наукових праць з

електроенцефалографії, а також монографій та численних статей з історії мистецтва. Голова Українського допомогового комітету.

- 1922, 23 грудня** — у с. Берегах Самбірського повіту на Львівщині народився **Дмитро Арсенійович Макар** — професор-хірург, завідувач кафедри загальної хірургії Львівського медичного інституту (1976—1999), автор понад 160 наукових праць з різних питань хірургії, один з перших галичан — професорів медицини. Викладав українською мовою.
- 1922, 31 грудня** — у м. Кременчуці на Полтавщині народилася **Файна Григорівна Свет** — головний лікар (з 1950 р.) табору «Артек».
- 1923, 13 січня** — у м. Блоставі Менського р-ну Чернігівської обл. у сім'ї педагогів народилася **Олена Михайлівна Лук'янова** — академік НАН (1992) та АМН (1993) України, АМН СРСР (1984), директор Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України (з 1979 р.), президент Асоціації педіатрів України, редактор журналу «Педіатрія, акушерство і гінекологія» (єдиний медичний журнал в УРСР, що виходив лише українською мовою). Одна із провідних учених у галузі педіатрії, автор і співавтор понад 370 праць (8 монографій, 10 посібників) з питань порушення обміну у дітей раннього віку.
- 1923, 26 січня** — у с. Іванівці Ново-Ушицького району Хмельницької області народився **Микола Артемович Ковтуняк** — доктор медичних наук, завідувач кафедри біологічної (з 1979 р. — медичної) хімії Чернівецького медичного інституту (1966—1985); українець. Закінчив Івано-Франківський медінститут і працював у ньому до 1966 р., автор понад 70 наукових праць з вивчення обміну макро- і мікроелементів, їх взаємозв'язку з підшлунковою та щитовидною залозами; викладав зазвичай українською мовою.
- 1923, 13 квітня** — у м. Підгайцях на Тернопільщині народився **Роман Васильович Рудий** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармакології Львівського державного медичного університету (1973—2000), член Фармакологічного комітету України; українець. Автор понад 100 праць з питань медикаментозної реактивності печінки та підшлункової залози, пошуку фізіологічно-активних речовин серед нових гетероциклічних сполук тіазолідинового і тіазанового рядів, кількох винаходів. У роки війни воював у штрафному батальйоні, був пораненим. Помер 17 січня 2002 р.
- 1923, 20 травня** — в с. Русанівці на Сумщині народився **Анатолій Іванович Тріщинський** — доктор медичних наук, професор-анестезіолог, завідувач кафедри анестезіології і реаніматології Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1967 р.), головний анестезіолог МОЗ України. Автор і співавтор низки монографій і понад 300 наукових праць.
- 1923, 10 червня** — у с. Крамарівці поблизу Ярослава (нині — Польща) у священницькій сім'ї народився **Мирослав Коленський** — лікар-стоматолог у Чикаго, активний учасник українського життя, голова управи УЛТПА, віце-президент СФУЛТу. Студентом брав участь у похідних групах ОУН на Схід, зарештовувався гестапо. Один із організаторів конгресів СФУЛТу в Україні; активно бере участь у гуманітарній допомозі Україні.
- 1923, 20 серпня** — у с. Тудорковичах в Галичині народився **Іван Кохан** — лікар-імунолог, професор мікробіології та імунології Маямського університету в Оксфордї (штат Огайо, США). Автор понад 70 наукових праць українською та англійською мовами, першого українського підручника з імунології (Київ, 1944).

- 1923, 31 серпня** — у Львові народилася *Марта-Марія Полянська-Лех* — лікар-педіатр, гінеколог та психіатр, професор медичної психології університету в Буенос-Айресі (Бразилія).
- 1923, 30 вересня** — у м. Заболотіві на Прикарпатті народився *Василь Селезінка* — лікар-офтальмолог, асоційований професор університету в Сент-Луїсі (штат Міссурі, США), член УЛТПА. Активно допомагає лікарям в Україні: приїжджає для надання консультацій і оперування хворих, а також — медикаментами та інструментами.
- 1923, 5 жовтня** — народилася *Тамара Порфирівна Сиваченко* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медичної радіології Київського інституту вдосконалення лікарів (1966—1993), автор і співавтор понад 380 публікацій щодо розробки методик та радіоелектронної апаратури для радіонуклідної діагностики, променевої терапії онкологічних хворих, медичних аспектів аварії на ЧАЕС; президент Міжнародної асоціації SOS-Чорнобиль.
- 1923, 11 листопада** — у м. Житомирі в сім'ї інженера народився *Ісаак Михайлович Трахтенберг* — академік АМН України (1997), член-кор. НАН України (1992), завідувач (з 1972 р.) лабораторії промислової токсикології і гігієни праці при використанні хімічних речовин Інституту медицини праці АМН України; єврей. Науковий редактор журналу «Сучасні проблеми токсикології», автор (співавт.) близько 420 праць (17 монографій, підручників, довідників) з галузі медичної екології, профілактичної токсикології, про вплив на організм людини потенційно токсичних хімічних речовин, експериментальний аналіз дії ксенобіотиків, закономірності комбінованої дії токсичного і радіаційного чинників. Обґрунтував профілактику патології та предпатології професійного і екологічного генезу.
- 1923** — на хуторі Помелуївка Боровського району на Харківщині народився *Дмитро Павлович Сало* — доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри аптечної технології ліків та ректор (1971—1980) Харківського фармацевтичного інституту; автор понад 150 наукових праць та кількох монографій, низки винаходів, розробляв лікарські препарати, застосування високодисперсних мінералів України в технології лікарських препаратів. Помер 1980 р.
- 1923** — у Харкові у відомій родині літературознавців (батька заслани до ГУЛАГу і закатували) народився *Орест Филипович* — лікар-хірург у США, професор хірургії Міннесотського університету. Голова відділу УЛТПА, член управи православної парафії св. Михаїла, Товариства приятелів Організації демократичної української молоді; меценат.
- 1923** — у с. Жабокричі Крижопільського району на Вінниччині народився *Олекса Миколайович Зеленюк* — лікар УПА («Пастер»); з червня 1944 р. очолював операційну бригаду в підрозділах УПА на Стрийщині; його арештовано в лютому 1947 р. і засуджено на 10 років ув'язнення у концтаборах. Після звільнення закінчив з відзнакою Медичний інститут, працював хірургом.
- 1923** — у Києві народився *Олександр Йосипович Грицюк* — терапевт-кардіолог, член-кор. АМН СРСР (1978) і АМН України, професор Київського медичного інституту, завідувач кафедри госпітальної терапевтичної клініки (з 1973 р.), директор Київського НДІ клінічної медицини ім. М. Д. Стражеска (1970—1974). Праці — з кардіології, ревматології, дослідження системи зсідання крові та фібринолізу. Вперше описав перехід дрібноосередкового інфаркту міокарда у великоосередковий (1973). Помер 1990 р.

- 1924, 27 січня — у Житомирі в сім'ї лікаря народився **Володимир Веніамінович Фролькіс** — академік АН УРСР (1988), один із організаторів, академік та віце-президент АМН України (1993), керівник експериментального сектора і лабораторії Інституту геронтології АМН СРСР (з 1959 р.), згодом завідувач лабораторії фізіології та завідувач відділу біології старіння Інституту геронтології АМН України; єврей. Провідний учений в сучасній геронтології та віковій фізіології, опрацював адаптаційно-регуляторну теорію старіння, висунув уявлення про процеси антистаріння (вітаукт), гіпотезу про роль генома в механізмі розвитку вікової патології, розробляв експериментальні підходи до продовження життя, почесний член низки зарубіжних товариств, відзначений міжнародними преміями. Праці свого попередника, українця І. Базилевича замовчував. Помер 2 жовтня 1999 р.
- 1924, 31 січня — у с. Уяренцях Тиврівського району на Вінниччині народився **Микола Петрович Скакун** — професор-фармаколог, завідувач кафедри фармакології Тернопільського медичного інституту (1957—1991); автор праць з профілактики і лікування захворювань печінки, низки українських підручників; створив школу фармакологів-гепатологів, підготував низку науковців з місцевого населення; викладав українською і російською мовами. Закінчив Львівський медінститут і працював у ньому (1950—1957), видав українською мовою книгу «Зовнішньосекреторна функція печінки і жовчогінні засоби» (1964).
- 1924, 25 лютого — у с. Старому Любарі Любарського р-ну на Житомирщині народився **Федір Петрович Тринус** — член-кор. НАН (1992) та АМН (1993) України, завідувач відділу фармакології протизапальних та анестезуючих засобів (1965—1968), директор (1968—1987) Інституту фармакології та токсикології АМН України, очолював Українське наукове товариство фармакологів. Дослідник механізму дії нестероїдних антифлогістиків, протиракових засобів та антидотів, вивчив і рекомендував для практики чимало нових препаратів і антидотів, автор і співавтор близько 400 наукових праць, понад 150 винаходів, 4 патентів.
- 1924, 5 квітня — у с. Івахнівцях Чемерівецького р-ну Хмельницької обл. у сім'ї агронома народився **Франц Іванович Мамчур** — кандидат медичних наук, професор курсу урології та онкології Івано-Франківської державної медичної академії (з 1988 р.); українець. Розробив і впровадив у виробництво бальзами «Лицарський гарт», «Козацька бадьорість», «Зоряна соната», «Подільська рапсодія», «Бальзам Мамчура»; опублікував 170 наукових праць та 16 монографій, переважно з фітотерапії в урології та при захворюваннях внутрішніх органів, про вирощування лікарських рослин. Помер 11 жовтня 2001 р.
- 1924, 18 квітня — народився **Юрій Миколайович Мохнюк** — професор-хірург, завідувач кафедр загальної (з 1973 р.) та факультетської (з 1980 р.) хірургії Київського медичного інституту. Випускник Львівського медінституту, навчався у клініці М. М. Амосова. Автор понад 140 наукових праць з торакальної, ургентної, гнійної хірургії, хірургічної гастроентерології.
- 1924, 23 квітня — в с. Оболоні на Полтавщині народився **Олексій Олександрович Корж** — травматолог-ортопед, академік АМН СРСР (1988), академік НАН (1992) та АМН (1993) України, директор Харківського НДІ протезування, ортопедії і травматології МОЗ УРСР (з 1965 р.) (нині — ім. М. І. Ситенка), керівник кафедри ортопедії і травматології Українського інституту

- вдосконалення лікарів (з 1966 р.); українець. Експериментально обґрунтував, розробив і впровадив у клінічну практику метод перещеплення великих кісткових алотрансплантатів. Ініціатор і керівник досліджень зі створення і обґрунтування методу «експрес-протезування» на операційному столі. Один із засновників вертебології в країні, головний редактор журналу «Ортопедія, травматологія і протезування» (з 1967 р. виходить в Україні російською мовою).
- 1924, 8 травня** — у м. Несвіжі поблизу Мінська в білоруській сім'ї лікаря народився *Лев Михайлович Личковський* — доктор медичних наук, професор кафедри анатомії Львівського медичного університету (1982—1988), автор понад 100 праць про компенсаторні та деструктивні процеси в органах при порушенні їх кровопостачання. Викладав українською, російською, а також англійською та німецькою мовами, знав французьку, рідною вважав білоруську мову. Помер 20 вересня 1993 р.
- 1924, 21 червня** — у м. Києві народився *Ярослав Туркало* — лікар-хірург у США, науковець, мандрівник і публіцист; готує до видання підручник з хірургії у 10 томах (українською і англійською мовами). Написав монографію «Нарис з історії Вселенських Соборів 325—787», член УЛТПА.
- 1924, 16 червня** — в м. Одесі народився *Костянтин Сергійович Терновий* — академік НАН (1982) та АМН (1993) України, завідувач відділу молекулярних основ семіотики Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України (з 1970 р.), болгарин. Автор фундаментальних досліджень кістково-суглобової патології, опублікував близько 400 праць з клітинної ортопедії та травматології, 18 монографій. Здійснив комп'ютерний масовий екологічний скринінг населення у регіонах, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, голова Українського наукового товариства травматологів-ортопедів. Помер 26 жовтня 1997 р.
- 1924, 24 червня** — у м. Вознесенську Миколаївської області народилася *Олена Никандрівна Горбань (Буркацька)* — доктор медичних наук, професор, науковий співробітник, керівник відділу токсикології Київського інституту гігієни праці і профзахворювань (1947—1994), головний спеціаліст Комітету з питань гігієнічного регламентування МОЗ України, автор 320 публікацій з вивчення токсико-гігієнічних властивостей нових пестицидів різних хімічних класів, встановлення особливостей їх токсикодинаміки, вивчення умов праці при застосуванні пестицидів.
- 1924, 16 серпня** — у Києві в сім'ї лікаря народився *Юрій Соломонович Каган* — член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України, керівник відділу загальної токсикології і медико-біологічних досліджень Інституту екогігієни і токсикології ім. Л. І. Медведя (1964—1997); єврей. Автор і співавтор понад 400 праць з проблем загальної токсикології, токсикології фосфорорганічних сполук, селективної токсичності, опублікованих російською, українською, англійською, німецькою, італійською та китайською мовами, 12 винаходів. Помер 28 березня 1997 р.
- 1924, 20 серпня** — у Києві в сім'ї вчителя-психолога народився *Платон Григорович Костюк* — видатний український фізіолог зі світовим ім'ям, академік АН УРСР (1969), АН СРСР (1974), АМН України (1994) та зарубіжних академій, директор Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України (з 1966 р.), директор Міжнародного центру молекулярної фізіології НАН України (з 1992 р.); українець. Голова Українського фізіологічного товариства (з 1968 р.), головний редактор журналу «Нейрофізіологія» (1969—1988).

Закінчив біофак Київського університету (1946) та Київський медінститут (1949). Праці (понад 600 статей, 12 книг) з загальної фізіології нервової системи та нейрофізіології, уперше в країні застосував мікроелектродну техніку, розвинув напрям клітинної та молекулярної фізіології, сформував школу фізіологів.

- 1924, 22 листопада** — у с. Ксаверовому на Черкащині народилася *Людмила Терентіївна Кашинцева* — доктор медичних наук, професор, науковий співробітник, заступник директора Інституту очних хвороб та тканинної терапії в Одесі (з 1950 р.), автор та співавтор 220 наукових праць, 4 монографій з проблем глаукоми та офтальмоендокринології, голова Одеського відділення фонду «Милосердя».
- 1925, 7 лютого** — у с. Рожнівці на Чернігівщині народилася *Ніна Іванівна Смоляр* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри стоматології дитячого віку Львівського державного медичного інституту (з 1979 р.), автор і співавтор понад 200 публікацій, вивчає епідеміологію стоматологічних захворювань дітей у Західних областях України, зокрема у Соснівці біля Червонограда, розробляє методи профілактики і лікування.
- 1925, 25 лютого** — у Києві народилася *Лена Борисівна Гутман* — доктор медичних наук, професор, керівник відділення Інституту педіатрії, акушерства і гінекології (з 1960 р.), автор і співавтор понад 350 публікацій, що стосуються ефективних методів діагностики, профілактики та терапії захворювань внутрішніх органів у вагітних, Довідника з акушерства і гінекології.
- 1925, 2 березня** — у с. Мар'янівці Гайсинського району на Вінниччині народився *Леонард Петрович Чепкий* — перший доктор медичних наук і професор анестезіології в Україні, завідувач кафедри анестезіології Київського медичного інституту (1974—1990), автор 20 монографій та близько 300 наукових праць, у т. ч. підручників «Лікувальна гіпотермія», «Анестезіологія і реаніматологія» (російською мовою).
- 1925, 22 квітня** — у с. Мотовилівці Київської області народилася *Аліса Опанасівна Андрущук* — доктор медичних наук, завідувач кафедри Київського медичного інституту (1971—1991), автор 160 праць з профілактики та лікування захворювань органів дихання і травлення та формування імунореактивності дитини.
- 1925, 29 квітня** — у Єревані народився *Олександр Оганесович Навакатікян* — академік НАН (1992) та АМН (1993) України, член-кор. АМН СРСР (1988), завідувач кафедри фізіології Донецького університету (з 1965 р.), керівник відділу фізіології праці, заступник директора і директор (з 1968 р.) Інституту гігієни праці і профзахворювань у Києві (нині — Інститут медицини праці АМН України), один з провідних спеціалістів у галузі медицини праці. Закінчив Північноосетинський медінститут, аспірантуру в Москві. Автор (співавт.) понад 300 публікацій про механізми розвитку та профілактику стресу, предпатологію та патологію, що виникають під впливом трудової діяльності і факторів середовища.
- 1925, 2 травня** — у м. Житомирі в сім'ї лікаря народився *Ігор Михайлович Ганджа* — професор-терапевт, завідувач кафедри терапії Київського інституту вдосконалення лікарів (1962—1993), професор кафедри терапії Київського медінституту, голова Української асоціації народної медицини (з 1993 р.); українець. Автор (співавт.) 360 праць, зокрема понад 10 підручників і монографій (частина — українською мовою).

- 1925, 21 червня** — у Ленінграді народилася *Зінаїда Павлівна Булкіна* — доктор медичних наук, професор, завідувач відділу Інституту проблем онкології АН УРСР (1961—1989), автор понад 200 публікацій (із них 11 книг) з проблеми хіміотерапії пухлин; займалася спортом (теніс), чемпіон УРСР (1940, 1946, 1953) та СРСР (1951).
- 1925, 18 серпня** — у с. Жихорі Харківської області народилася *Галина Олександрівна Горчакова* — доктор медичних наук, професор, директор Одеського НДІ курортології (1966—1991), голова Наукового товариства фізіотерапевтів і курортологів УРСР (з 1975 р.), автор праць з вивчення природних лікувальних чинників, механізмів їх дії та застосування у санаторно-курортних закладах.
- 1925, 19 серпня** — на Чернігівщині у селянській сім'ї народився *Макар Петрович Черенько* — професор-хірург, завідувач кафедр хірургії Київського медичного інституту (з 1980 р.). Автор близько 100 наукових праць (3-х монографій) з питань гнійної хірургії, хірургії ендокринних залоз. Друковані праці та виступи — українською мовою, цікавиться українською медичною термінологією.
- 1925, 11 листопада** — у с. Андріївці Селідовського р-ну на Донеччині в сім'ї лікарів народився *Гнат Михайлович Матяшин* — професор-хірург, завідувач кафедри факультетської хірургії Київського медичного інституту (1968—1979), голова Українського товариства хірургів (1973), почесний член Міжнародного товариства хірургів (1976). Автор понад 250 наукових праць з питань трансфузійної медицини, відновної хірургії органів травлення, невідкладної хірургії. Помер 31 жовтня 1979 р.
- 1925** — у м. Середині-Буді Сумської області народився *Михайло Романович Сапін* — радянський анатом, член-кор. АМН СРСР, завідувач кафедри анатомії Першого Московського медичного інституту, автор понад 135 праць про лімфатичні і кровоносні судини внутрішніх органів.
- 1926, 3 березня** — народився *Дмитро Юрійович Наливайко* — професор, завідувач кафедри нормальної фізіології Київського медінституту (1982—1987), автор близько 80 наукових праць про механізми секреторного процесу в травних залозах; розмовляв та виступав українською мовою.
- 1926, 10 березня** — у м. Луганську в сім'ї греків-переселенців народився *Дмитро Деонисович Зербіно* — професор-патологоанатом, член-кор. НАН (1991) і АМН України (1993), завідувач кафедри патологічної анатомії Львівського медичного інституту (1966—1996), віце-президент Асоціації патологів України. Учився в Оренбурзькому та Чернівецькому медінститутах, автор (спів-автор) близько 400 наукових праць з патології лімфатичної системи, ангіопатій, екологічної патології, висунув концепцію про роль екологічних чинників (ксенобіотиків) в етіології набутих неатеросклеротичних уражень судин; організував на базі кафедри і патолого-анатомічного бюро Інститут клінічної патології (1996).
- 1926, 24 березня** — у м. Ромнах на Сумщині народилася *Ніна Василівна Братусь* — професор, завідувач кафедри нормальної фізіології Вінницького медичного інституту (з 1966 р.), член Міжнародної організації з вивчення мозку (IBRO), автор понад 170 праць про регуляторний вплив на кору великих півкуль та мозочок інформації від внутрішнього середовища організму, монографій та підручників. Померла 2002 р.
- 1926, 14 травня** — у с. Будах біля Харкова в сім'ї робітника народилася *Валентина Семенівна Приходько* — доктор медичних наук, професор, завідувач (з 1965 р.) кафедри педіатрії Харківського медичного інституту; українка. Автор і

співавтор понад 350 публікацій з проблеми гострих бронхолегеневих захворювань та кардіології дітей раннього віку, 7 підручників, 6 винаходів, 5 монографій; голова Харківського обласного товариства дитячих лікарів (з 1971 р.) та обласного фонду «Милосердя і здоров'я» (з 1989 р.).

- 1926, 2 червня** — у с. Тростянчику на Вінниччині в сім'ї учителя (згодом — професора ветеринарної медицини) народився **Віталій Гнатович Западнюк** — доктор медичних наук, професор, керівник лабораторії геріатричної фармакології Інституту геронтології АМН СРСР (1963—1998); українець. Автор понад 350 наукових праць і 8 монографій, заснував в Україні напрям геріатричної фармакології, опрацював і впровадив у практику вітамінні геріатричні препарати, очолював комісію МОЗ з експериментальної роботи, організував наукові конференції з питань використання лабораторних тварин; співавтор широковідомої книжки «Лабораторні тварини». Закінчив Львівський медінститут (1950), опублікував низку матеріалів про видатних українців Поділля, виступав і опублікував чимало книжок і статей українською мовою, за що зазнавав утисків. Помер 20 липня 1998 р.
- 1926, 8 червня** — у Львові народилася **Ірина Михайлівна Сенік** — медсестра, учасниця Національно-визвольного руху, член Української Гельсінської групи; її засуджено на 10 років концтаборів та на довічне заслання (у 1946 р.), звільнено 1968 р.; знову засуджено на 6 років таборів суворого режиму 1973 р., звільнено 1983 р. Авторка збірок віршів «Нездоланний дух» (1978, США), «Біла айстра любови» (1992), «Загратована пісня» (1996).
- 1926, 27 серпня** — у с. Добровлянах Дрогобицького повіту на Львівщині народилася **Катерина Андріївна Захарія** — доктор медичних наук, професор, організатор і завідувач кафедри клінічної лабораторної діагностики Львівського медичного інституту (1982—1999), голова Львівського товариства лікарів з лабораторної клінічної діагностики (1983—2000), професор КМАПО (з 2001 р.), започаткувала Львівську школу лікарів лабораторної клінічної діагностики. Автор 4 монографій і понад 250 наукових праць з галузі гастроентерології, цитології, гематології, біохімії; член товариства ім. Олени Теліги в Києві, виступала і публікувала матеріали переважно українською мовою.
- 1926, 15 жовтня** — у м. Зборові на Тернопільщині народився **Ярослав Барвінський** — лікар-кардіолог, професор хірургії Манітобського університету (Канада), член УЛТПА, дійсний член УВАН, член дирекції Шевченківської фундації та фундації «Свята Софія», підтримує тісні культурні та професійні зв'язки з Україною.
- 1926, 16 жовтня** — у м. Умані Черкаської обл. народилася **Марія Володимирівна Крижанівська** — доктор медичних наук, керівник відділу Всесоюзного НДІ токсикології пестицидів, полімерів і пластмаси (1969—1988), автор і співавтор понад 200 публікацій (5 монографій) з галузі алергології, імунології, патології та комунальної гігієни, член ВОЗ (1975).
- 1926, 17 листопада** — у Сихові на околиці Львова у священицькій сім'ї народився **Олег Горникевич** — професор і директор Інституту біохімічної фармакології Віденського університету (Австрія), професор фармакології і психіатрії Торонтського університету, голова департаменту психофармакології Психіатричного інституту ім. Клярка в Торонто (Канада). Автор понад 250 наукових праць; відкрив брак допаміну в смугастому тілі хворих на недугу Паркінсона та протипаркінсонову дію L-dopa; досліджував депресю та шизофренію. Отримав численні міжнародні відзнаки та премії, представлений

- до Нобелівської нагороди. Дійсний член НТШ, співзасновник і президент УЛТ Австрії.
- 1926, 20 листопада** — у м. Узині на Київщині народилася *Лідія Петрівна Павлова* — доктор медичних наук, професор, завідувач відділу Інституту урології та нефрології у Києві (з 1966 р.), автор та співавтор близько 270 наукових праць, у т. ч. понад 30 довідників, 3 винаходів, що стосуються епідеміологічних аспектів уронефрології.
- 1926, 3 грудня** — у с. Конецгор'ї Архангельської обл. (Росія) народилася *Катерина Федорівна Чернушенко* — доктор медичних наук, професор, завідувач лабораторії Київського інституту фтизіатрії і пульмонології (з 1968 р.), голова Українського наукового товариства імунологів і алергологів (1972—1994); росіянка. Закінчила Архангельський медінститут (1950), автор і співавтор 530 публікацій з фундаментальних проблем імунітету та алергії, уперше в УРСР створила «панель» сироваток для добору донора і реципієнта при трансплантації органів.
- 1926, 20 грудня** — у Харкові народився *Олександр Григорович Хоменко* — фтизіатр, член-кореспондент АМН СРСР, директор Центрального НДІ туберкульозу МОЗ СРСР у Москві. Праці присвячені діагностиці, клініці та лікуванню деструктивних форм туберкульозу.
- 1927, 6 березня** — у м. Харкові в сім'ї лікаря народився *Борис Юлійович Добрін* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медичної кібернетики, біофізики, медичної апаратури Луганського медичного університету (з 1997 р.), завідувач і професор кафедри шпитальної терапії (з 1976 р.); українець. Автор (співавтор) близько 120 наукових праць, книги «Інформатика та комп'ютерні технології в медицині».
- 1927, 24 серпня** — у с. Петриліві Івано-Франківської обл. народилася *Розалія Михайлівна Цок* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри очних хвороб Івано-Франківського медінституту (1971—1987), голова обласного товариства офтальмологів (1971—1987); українка. Автор 110 наукових праць, що стосуються лікувальної дії ультразвуку при захворюваннях очей, розробила оригінальні методики фонофорезу і фоноелектрофорезу.
- 1927, 30 серпня** — у м. Ковелі на Волині народився *Мирослав Грецишин* — доктор медицини, професор, керівник кафедри гінекології і акушерства університету в Баффало (штат Нью-Йорк, США); ініціатор допомоги медичним закладам України, видання підручників «Пролог — Акушерство», «Пролог — Репродуктивна ендокринологія і неплідність». Активний член УЛТПА, учасник конгресів СФУЛТу в Україні. Помер 24 травня 1999 р.
- 1927, 2 жовтня** — у с. Троянах на Кіровоградщині народився *Юрій Ілліч Кундієв* — радянський гігієніст, науковий співробітник (з 1954 р.), згодом директор і керівник відділу Київського НДІ гігієни праці і професійних захворювань МОЗ УРСР (1964), нині — Інститут медицини праці АМН України. Академік АН УРСР (1979) та АМН України (1993), член-кореспондент АМН СРСР (1974). Очолює Комітет з питань біоетики НАН України. Дослідження — у галузі гігієни і фізіології праці, токсикології пестицидів.
- 1927, 3 жовтня** — у с. Борятині Сокальського повіту на Львівщині народився *Анізій Павлович Олекса* — ортопед-травматолог, кандидат медичних наук, доцент кафедри ортопедії і травматології Львівського державного медичного університету (1968—1999), фахівець високої кваліфікації, автор понад 120 наукових праць, видав перші українські підручники для студентів і лікарів з

травматології і ортопедії (1993, 1996), співавтор низки словників. Упродовж 30 років викладав українською мовою на факультеті післядипломної освіти. Помер 25 липня 2002 р.

- 1927, 16 грудня** — у с. Делятині Івано-Франківської області народилася **Ганна Петрівна Парацак** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри терапії Івано-Франківського медичного інституту (1981—1986), автор понад 130 публікацій з питань терапії, ендокринології та фармакотерапії, а також — 2 монографій, підручника «Сестринська справа».
- 1927, 23 грудня** — у м. Вінниці в сім'ї інженера народився **Юрій Панасович Зогуля** — академік (1994) і віце-президент АМН України (1993), член-кор. НАН України (1991), науковий співробітник (з 1950 р.) та директор Інституту нейрохірургії АМН України (з 1993 р.); українець. Провідний нейрохірург України, автор (співавт.) 420 наукових праць з проблем нейроонкології, клінічної патофізіології мозкового кровообігу, судинної нейрохірургії, нейротрансплантації, 20 винаходів; чимало праць опубліковано українською мовою.
- 1928, 15 березня** — у Харкові народився **Леонід Андрійович Ільїн** — радіотоксиколог і гігієніст, академік і віце-президент АМН СРСР, директор Інституту біофізики МОЗ СРСР. Праці з проблем захисту людини від радіаційного впливу, розробки методів гігієнічної оцінки радіаційної ситуації. Основний науковий керівник ліквідації катастрофи на Чорнобильській атомній електростанції; гострі критичні висловлювання спричинила його позиція про високу допустиму дозу опромінення.
- 1928, 24 квітня** — у с. Мазурівці Тульчинського району на Вінниччині народився **Григорій Тимофійович Пісько** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармакології Чернівецького медінституту (1967—1972), декан лікувального факультету (1967—1970); українець. Закінчив Чернівецький медінститут (1955), автор понад 100 наукових праць, вивчив і впровадив у практику оригінальний лікарський препарат егоній. За критику ректора доцента-хірурга Р. Д. Юхимця партійні органи усунули його з Інституту і скерували на роботу лікарем санітарно-епідеміологічної станції; згодом йому вдалося виїхати до Києва, де працював завідувачем галузевого медико-токсикологічного відділу НДІ, пізніше — заступником директора Інституту харчової хімії і технології. Помер 1 січня 1999 р.
- 1928, 27 квітня** — у с. Волосатому Ліського повіту на Лемківщині (нині — Польща) народився **Петро Степанович Мошчич** — професор-педіатр, член низки академій, завідувач кафедри дитячих інфекцій (з 1971 р.) та факультетської педіатрії (з 1983 р.) Київського медичного інституту, завідувач кафедри факультетської і шпитальної терапії Київського медінституту Української асоціації народної медицини (з 1994 р.); українець. Закінчив медичний факультет Ужгородського університету (1952), автор (співавтор) понад 480 наукових праць з кардіології дитячого віку, туберкульозу, гострих інфекцій, нейроінфекцій, 42 монографій, 15 патентів; підготував до друку 7 томів першого українського енциклопедичного посібника «Медицина дитинства».
- 1928, 5 червня** — у с. Буштино Тячівського району на Закарпатті народився **Іван Юрійович Коршинський** — кандидат медичних наук, доцент, завідувач курсу дитячої хірургії Ужгородського державного університету (з 1975 р.), заступник голови Закарпатської спілки лікарів-християн, заступник голови Закарпатського крайового проводу політв'язнів; українець. Був засудженим за

- «контрреволюційну агітацію і пропаганду» (1948—1956); обирався народним депутатом України (1994—1998); автор понад 100 наукових праць.
- 1928, 1 вересня** — у с. Багатій Чернешині Сахновщанського району на Харківщині народилася **Зоя Андріївна Бутенко** — акад. АН УРСР (1990), доктор медичних наук, завідувач відділу механізмів канцеро- та лейкогенезу Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології АМН України, автор (співавт.) понад 300 наукових праць.
- 1928, 5 жовтня** — в Ємельчино Житомирської обл. народилася **Олена Герасимівна Процек** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри (з 1979 р.), проректор (з 1975 р.) Вінницького медінституту, автор близько 200 наукових праць.
- 1928, 10 листопада** — в с. Зінов'ївці Лопатинського району Саратовської області (Росія) у сім'ї вчителя народився **Андрій Семенович Єфімов** — академік НАН (1992) та АМН України (1993), АМН СРСР (1988), завідувач кафедри ендокринології Київської медичної академії післядипломної освіти (з 1992 р.); росіянин. Закінчив Горьківський медінститут (1952), до 1965 р. працював у Красноярському краї, у Горьківському медінституті. Голова Київського товариства ендокринологів, автор (співавт.) понад 400 наукових праць з галузі клінічної діабетології, член Європейської діабетичної асоціації.
- 1928, 24 листопада** — у м. Празі (Чехія) в сім'ї українських лікарів народилася **Зоря Ясінчук-Гріффо** — доктор фізіологічних наук, науковий співробітник Державних інститутів здоров'я у Меріленді (США), член УЛТПА. Автор чотирьох монографій та низки наукових публікацій, науково-популярних статей в українському жіночому журналі «Наше життя».
- 1928, 27 листопада** — у м. Харкові в сім'ї лікаря народився **Валентин Іванович Грищенко** — професор акушер-гінеколог, академік АН УРСР (1983), директор Інституту проблем кріобіології і кріомедицини (з 1978 р.), завідувач кафедри акушерства і гінекології Харківського медичного інституту (з 1968 р.); українець. Голова Наукового товариства кріобіології та кріомедицини України, головний редактор російсько- і англomовного журналу «Проблеми кріобіології» (матеріалів українською мовою не публікує), автор (співавт.) понад 670 праць, зокрема 22 монографій, з питань токсикозів під час вагітності, асфіксії плоду, гіпотермії і кріомедицини.
- 1928, 15 грудня** — у с. Новопавлівці на Дніпропетровщині народився **Анатолій Юхимович Романенко** — член-кор. АМН СРСР (1986), доктор медичних наук, професор, міністр охорони здоров'я УРСР (1975—1989); українець. Щоб догодити московському і київському партійному керівництву, сприяв злочинному обману населення про відсутність небезпеки у перші дні після аварії на ЧАЕС, погодився на проведення першотравневої демонстрації з виступами дітей на Хрещатику; обурення громадськості викликали його безпринципні виступи про «радіофобію». Усупереч цьому його назначено директором Всесоюзного наукового центру радіаційної медицини АМН СРСР (1986—1993), генеральним директором Наукового центру радіаційної медицини АМН України (з 1993 р.), обрано академіком АМН України (1997). Автор наукових праць з питань гігієни.
- 1929, 5 січня** — у с. Холодній Балці Беляєвського району на Одещині у сім'ї лікарів народився **Борис Якович Резнік** — академік АМН України (1993), член-кор. НАН України (1991), завідувач кафедри педіатрії Одеського державного медичного університету, один з провідних педіатрів. Автор (співавтор)

понад 300 праць з питань пульмонології і гематології дитячого віку, вроджених та спадкових захворювань дітей, молекулярно-генетичних основ патології дитячого віку. Опрацював триаду комплексної терапії муковісцидозу у дітей, яку визнали в багатьох державах світу. Помер 8 грудня 1997 р.

- 1929, 10 січня** — у с. Білці Тростянецького р-ну Сумської обл. народився **Іван Семенович Сміян** — член-кор. АМН України (1994), завідувач кафедри педіатрії (з 1970 р.), проректор (1975—1981) і ректор Тернопільського медичного інституту (1981—1997); українець. Працював у Трускавці, П'ятигорську (1958—1970), автор і співавтор понад 230 праць з галузі дитячої гастроентерології і курортології, низки посібників («Госпітальна педіатрія», «Факультетська педіатрія» та ін.), уперше науково обґрунтував і опрацював методи лікування дітей на питних курортах, підготував чимало науковців, приділяв значну увагу переведенню викладання на українську мову.
- 1929, 27 січня** — у м. Кам'янці-Подільському Хмельницької області народився **Аполлон Максимович Белоус** — доктор медичних наук, член-кор. АН УРСР (1988), головний науковий працівник відділу кріобіології систем репродукції Інституту проблем кріобіології та кріомедицини НАН України (з 1994 р.), завідувач філіалу кафедри біохімії Харківського державного університету; українець; автор (співавтор) понад 300 наукових праць, зокрема 16 монографій (рос. мовою).
- 1929, 19 лютого** — у м. Києві народився **Олег Васильович Коркушко** — академік АМН України (1994), член-кор. НАН України (1992) і РАМН (1991), завідувач відділу клінічної фізіології та патології внутрішніх органів Інституту геронтології АМН України (з 1978 р.), один з провідних фахівців у галузі клінічної геронтології та геріатрії. Автор праць про клініко-фізіологічні механізми старіння людини, особливості захворювань внутрішніх органів у людей похилого віку, передчасне старіння, розробку профілактичних та лікувальних заходів. Деякі праці опубліковано українською мовою.
- 1929, 24 лютого** — у Дніпродзержинську Дніпропетровської обл. народилася **Галина Григорівна Бородай** — лікар-педіатр, керівник IV Головного управління МОЗ України (1973—1980), начальник управління охорони здоров'я Київської міськради (1980—1986), головний лікар (з 1998 р.) клініки Наукового центру радіаційної медицини АМН України.
- 1929, 19 березня** — на ст. Лозовій Харківської області народилася **Ніпель Михайлівна Бережна** — доктор медичних наук, завідувач відділу Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології НАН України (1980—1997), автор близько 300 публікацій про імунологічні механізми формування автоімунної патології та з імунології злоякісних новоутворень.
- 1929, 5 квітня** — у м. Любарі Житомирської обл. народилася **Євгенія Вікторівна Коханевич** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри акушерства та гінекології Київської медичної академії післядипломної освіти (з 1981 р.), автор понад 250 публікацій, у т. ч. 11 монографій.
- 1929, 21 квітня** — у Чехії в сім'ї, що походила з Київщини, народився **Володимир-Всеволод Коритник** — професор хімії Нью-Йоркського університету у Баффало (США), член Нью-Йоркської Академії наук, Американського об'єднання досліджень раку, УЛТПА, НТШ. Відкрив нові методи редукції функціональних хімічних груп, досліджував сполуки вітаміну В з вуглеводами, синтезував препарати проти лейкемії. Працював над мікрокомп'ютеризацією кінетики ензимних реакцій. Автор понад 100 статей. Помер 31 жовтня 1985 р.

- 1929, 10 травня** — у с. Глобиному на Полтавщині народилася *Лідія Кузьмівна Єфімова* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дитячих хвороб Ужгородського університету (1981—1999), автор і співавтор 120 наукових праць стосовно фізіологічної та лікувальної дії закарпатських мінеральних вод і мікроклімату соляної шахти с. Солотвина при бронхолегеневих захворюваннях. Померла 28 жовтня 1999 р.
- 1929, 15 травня** — у с. Ромашковому на Сумщині народився *Микола Романович Палесв* — пульмонолог, член-кор. АМН СРСР. Працював у Москві.
- 1929, 23 травня** — у с. Старих Кутах Косівського повіту на Прикарпатті народився *Микола Кардашук* — кандидат медичних наук, лікар-стоматолог і громадський діяч, асистент кафедри ортопедичної стоматології Івано-Франківської медичної академії (з 1980 р.). Закінчив Львівський медінститут (1964), викладав хірургічну стоматологію у Чернівецькому медінституті, автор близько 30 наукових праць та винаходу, низки публіцистичних статей, п'єс і віршів; збудував пам'ятник героям-підпільникам ОУН, декілька разів його репресовано.
- 1929, 4 червня** — у м. Житомирі народилася *Євгенія Леонідівна Мачерет* — членкор. АМН України (1997), професор-невропатолог, завідувач кафедри неврології і рефлексотерапії Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1978 р.); українка. Засновниця школи рефлексотерапії в Україні, авторка 350 праць з судинної патології, захворювань периферичної нервової системи, черепно-мозкової травми, аналізу потерпілих від аварії на ЧАЕС та їхньої реабілітації. Розробляє спеціальні апарати для акупунктури; впровадила в Україні у медичну практику метод ехоенцефалографії. Президент Української асоціації з акупунктури та лазеротерапії; президент Української академії східної медицини і культури (з 1999 р.).
- 1929, 9 липня** — у м. Радехові на Львівщині у сім'ї ремісника народився *Ярослав Ганіткевич* — лікар-фізіолог, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фізіології Чернівецького університету (1971—1980), лабораторії жовчнокам'яної хвороби Львівського медичного інституту (з 1989 р.), автор понад 230 та співавтор 120 праць з фізіології і патології гепато-біліарної системи, фізіологічної ролі поверхнево-активних речовин, біотехнології мікробних сурфактантів; відновив і очолив Лікарську комісію НТШ та видання «Лікарського збірника», дійсний член НТШ (1992), автор і редактор низки праць з історії української медицини, зокрема опублікував книгу «Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи».
- 1929, 31 липня** — у с. Ромодані Миргородського району на Полтавщині в сім'ї лікаря народився *Анатолій Дмитрович Візір* — академік НАН (1993) та АМН (1993) України, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб (з 1966 р.), ректор Запорізького медичного інституту (з 1974 р.); українець. Праці (понад 300) — з вивчення ролі нейрогуморальних механізмів у патогенезі серцево-судинних захворювань та хвороб органів шлунково-кишкового тракту і дихання, «Довідник з клінічної фармакології і фармакотерапії» (1987, рос. мовою). Помер 19 грудня 2002 р.
- 1929, 20 серпня** — у с. Ішлеї (Чувашія) народилася *Маргарита Василівна Іванова* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри Кримського медичного інституту (з 1965 р.), науковий керівник медичної служби Молодіжно-дитячого центру «Артек» та дитячих санаторіїв Євпаторії, автор і співавтор понад 250 публікацій з дитячої курортології.

- 1929, 26 серпня** — у с. Горянівці на Волині народилася *Лідія Іванівна Іванюта* — доктор медичних наук, професор, керівник відділення реабілітації і репродуктивної функції жінок Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України (з 1982 р.), автор і співавтор 290 наукових публікацій; відкрила роль мікробного фактора та механізм розвитку жіночої неплідності, розробила нові методи її діагностики, лікування та профілактики.
- 1929, 4 вересня** — у Сімферополі народилася *Вікторія Олександрівна Єжова* — доктор медичних наук, професор, провідний науковий співробітник клініки неврології Кримського НДІ фізичних методів лікування та медичної кліматології (з 1972 р.), автор і співавтор понад 350 публікацій і 10 винаходів з проблем механізму дії та розробки нових методів лікування, реабілітації та профілактичного застосування природних і фізичних факторів для хворих доінсультними формами цереброваскулярних хвороб.
- 1929, 4 грудня** — у м. Дніпродзержинську Дніпропетровської обл. народилася *Валентина Євдокимівна Дашкевич* — доктор медичних наук, професор, керівник відділення перинатології та акушерського відділення екстрагенітальної патології вагітних Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України (з 1976 р.), автор і співавтор понад 300 наукових праць, 8 монографій, 2 посібників з акушерства і гінекології; розробила систему медичного обслуговування вагітних з екстрагенітальною патологією та систему перинатальної охорони плоду.
- 1929, 27 грудня** — у м. Боровичах Новгородської області (Росія) народилася *Ніна Сергіївна Алексєєва* — лікар-офтальмолог, завідувач міжрайонного очного відділення Яготинської центральної районної лікарні. Закінчила Ленінградський медінститут (1953), здійснила 10 000 операцій на очі, Почесний громадянин Яготина.
- 1930, 7 січня** — у с. Великому Острожку Хмільницького району на Вінниччині народився *Євген Гнатович Гончарук* — радянський професор-гігієніст, завідувач кафедри комунальної і радіаційної гігієни (з 1968 р.) та довголітній ректор (з 1984 р.) Київського медичного інституту, тепер — Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, академік АМН СРСР (1988), НАН України (1992), АМН України (1993). Автор і співавтор понад 420 наукових праць з питань санітарної охорони ґрунтів, водопостачання, гігієни сільських поселень, очищення стічних вод. Створив теорію і методологію гігієнічного нормування екзогенних хімічних речовин у ґрунті. Мало цікавиться поверненням імен і праць своїх попередників — репресованих українських гігієністів.
- 1930, 31 січня** — у селищі міського типу Войнилові Калуського району на Івано-Франківщині в сім'ї вояка УГА народився *Ярослав Іванович Гонський* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медичної хімії Тернопільської державної медичної академії ім. І. Горбачевського (1985—2003); автор близько 300 наукових праць з галузі дослідження окиснювальних процесів і їх регуляції; уперше запропонував спосіб корекції деяких метаболічних порушень, синтезував високо біологічно активні металокомплекси; має 10 патентів, написав перший український посібник до практичних занять біохімії, «Глумачний довідник з медико-біохімічної термінології» (1997). Активний учасник українського наукового життя, член проводу Конгресу української інтелігенції, організував декілька конференцій з історії української науки. Впродовж 1962—1984 рр. працював

- у Івано-Франківському медичному інституті, за тоталітаризму зазнавав утисків як український патріот.
- 1930, 3 червня** — у с. Верхньому на Луганщині в сім'ї лікарів народився *Леонід Георгійович Розенфельд* — член-кор. АН УРСР (1990) та АМН України (1993), член Президії АМН України, віце-президент асоціації рентгенологів та радіологів України, провідний вчений у галузі медичної радіології, науковий співробітник і заступник директора Київського НДІ оториноларингології (1992), начальник науково-координаційного Управління АМН України (з 1994 р.). Автор 270 праць, винаходів і патентів, довідника «Радіологічна термінологія» (1999). Розробив нові радіо- та рентгенологічні методи діагностики в отоларингології, створив службу термодіагностики.
- 1930, 1 липня** — у Березці (нині — Польща) в сім'ї пізніших переселенців акції «Вісла» народився *Іван Душкевич* — доктор медицини, військовий хірург, автор низки наукових праць українською і польською мовами. Ініціатор створення і голова УЛТ Польщі, співорганізатор медичних семінарів українських лікарів у Щеціні, активний член Об'єднання українців у Польщі.
- 1930, 9 серпня** — у м. Радомі (Польща) в сім'ї службовців народилася *Романа Волосянко (Ванджура)* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дитячих хвороб Івано-Франківського медичного інституту (з 1973 р.), автор понад 130 наукових праць з проблем гематології, шлунково-кишкової патології та інфекційних хвороб дітей раннього віку, учасниця «Просвіти».
- 1930, 12 серпня** — у м. Снятині Івано-Франківської області народилася *Ярослава Іллівна Виговська* — доктор медичних наук, професор, завідувач відділу Львівського філіалу Київського НДІ гематології та переливання крові (з 1965 р.), член НТШ, автор наукових праць про патогенез синдрому внутрішньосудинного зсідання крові, механізм виникнення автоімунних ускладнень.
- 1930, 3 вересня** — народився *Микола Сидорович Пушкар* — член-кор. АН УРСР (1978) та АМН України (1994), завідувач відділу низькотемпературного консервування (1983—1995), ініціатор створення та директор Інституту кріобіології і кріомедицини в Харкові (1972—1983). Керівник державних програм зі створення універсальних технологій кріоконсервування біологічних об'єктів, автор понад 300 праць з галузі кріомікроскопії, тензоділатометрії, теоретичного та експериментального моделювання кріобіологічних процесів. Помер 21 липня 1995 р.
- 1930, 14 вересня** — у м. Кіровограді в родині відомого лікаря-гомеопата народилася *Тетяна Дем'янівна Попова* — лікар-гомеопат, організатор гомеопатичного відділення у Київській клінічній лікарні (1987), згодом — міської гомеопатичної поліклініки, Гомеопатичного центру ім. Д. Попова (1994); видала низку книг з гомеопатії (рос. мовою), ініціатор проведення в Україні гомеопатичних конференцій та конгресів (1981, 1989, 1991), організувала перші в СРСР міжнародні курси з гомеопатії (1988), керівник гомеопатичної школи Попових.
- 1930, 15 жовтня** — у Варшаві (Польща) в сім'ї українського лікаря (розстріляного більшовиками 1940 р. у Катині) народився *Богдан Волосянко* — лікар, диригент і композитор; з 1939 р. — у Станіславові, закінчив Івано-Франківський медінститут (1952), працював у лікарнях, зокрема — доцентом кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Івано-Франківського медінституту (з 1978 р.), автор понад 30 наукових праць, організатор і художній керівник самодіяльних народних хорових капел, дипломантів всеукраїнських

конкурсів, автор понад 50 обробок народних пісень, що виконувалися в Україні та за її межами.

- 1930, 15 листопада** — в м. Берестечку на Волині в сім'ї бухгалтера народився *Михайло Петрович Павловський* — доктор медичних наук, професор-хірург, завідувач кафедри факультетської хірургії Львівського медичного інституту, пізніше — Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького (з 1970 р.), ректор університету (1981—1998), академік АМН України (1997); українець. Один з провідних учених у галузі клінічної хірургії, голова Львівського наукового товариства хірургів, Голова ради обласних науково-медичних товариств Львівщини, головний редактор журналу «Acta medica leopolitensis» («Львівський медичний часопис»). Автор і співавтор понад 700 наукових праць, переважно з питань хірургії ендокринних залоз, печінки, жовчевих протоків і підшлункової залози, портальної гіпертензії, колопроктології, із впровадження нових методів діагностики. Організатор охорони здоров'я та реформатор вищої медичної освіти. Як ректор сприяв процесам національного відродження в університеті. Дійсний член НТШ, почесний член УЛТ, обраний заступником президента СФУЛТУ.
- 1930, 15 грудня** — у Саратові (Росія) народилася *Антоніна Георгіївна Коломійцева* — доктор медичних наук, професор, завідувач відділення Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України (з 1972 р.), закінчила Саратовський медінститут (1954), автор близько 200 публікацій з проблем артеріальної гіпертензії і вагітності.
- 1930, 28 грудня** — у Полтаві народився *Вадим Григорович Пінчук* — академік НАН (1991) та АМН (1993) України, завідувач відділу цитології пухлинного росту та директор Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України (1980—1996), провідний учений у галузі експериментальної онкології. Вивчав канцерогенез, розвиток злоякісних пухлин після аварії на ЧАЕС, автор майже 300 наукових праць, чимало з них — українською мовою. Трагічно закінчив життя 28 березня 1996 р.
- 1931, 1 січня** — у м. Полтаві в сім'ї лікаря народився *Валентин Леонідович Ганул* — доктор медичних наук, член-кор. НАН України (1991), керівник клінічного відділу і відділу торакальної онкології Українського НДІ онкології та радіології (з 1971 р.); українець. Автор (співавтор) близько 170 наукових праць, 4 монографій.
- 1931, 24 лютого** — у м. Луцьку в сім'ї інженера, ветерана УГА, народився *Олександр Кіцера* — професор-отоларинголог, завідувач кафедри отоларингології Львівського медичного університету (з 1981 р.), автор близько 250 наукових праць з проблем ринології, реконструктивної хірургії носа, ендоскопічних досліджень, застосування мінеральних вод місцевих родовищ; чотирьох підручників та посібників українською мовою, співавтор двох словників. Ініціатор відновлення та перший голова УЛТ у Львові (1990—1992), відновив видання медичної газети «Народне здоров'я» (1990).
- 1931, 24 лютого** — в м. Вологді (Росія) у сім'ї голови райвиконкому народився *Ігор Васильович Комісаров* — член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України, завідувач кафедри фармакології Донецького медичного інституту (з 1962 р.); росіянин. Закінчив медінститут у Мінську і працював там до 1959 р. Автор та співавтор 300 наукових праць з галузі нейрофармакології, впровадив концепцію мембранної рецепції як основи механізму дії та створення нових нейро- та психотропних засобів.

- 1931, 1 березня** — у м. Рогатині Івано-Франківської обл. у сім'ї хлібороба народився *Любомир Антонович Пиріг* — академік АМН України (1993), член-кор. НАН України (1991), видатний український учений-нефролог, завідувач відділення терапевтичної нефрології та заступник директора Українського інституту урології та нефрології (з 1973 р.), професор та завідувач кафедри нефрології Київської медичної академії післядипломної освіти (1988). Перший незмінний голова Української асоціації нефрологів (з 1981 р.). Обирався Народним депутатом України (1990—1994), очолював парламентську підкомісію з питань збереження генофонду нації, організував демографічні дослідження та підготовку державної програми «Захист генофонду населення України». Автор (співавтор) понад 400 наукових праць, зокрема 22 монографій, посібників, довідників з галузі клінічної нефрології, курортології, організації медичної справи; опрацював концепцію еволюції гломерулонефриту, заклав наукові основи нефрокурортології в Україні. Працює над формуванням української медицини, організатор і президент Всеукраїнського лікарського товариства (з 1991 р.), президент Світової федерації українських лікарських товариств (з 2000 р.). Часто виступає з актуальними науковими і публіцистичними статтями, зокрема про ситуацію української мови у медицині, зв'язки української культури і медицини, видав книжку «Медицина і українське суспільство» (1998).
- 1931, 31 липня** — у Києві народився *Віталій Арнольдович Кордюм* — член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України, доктор біологічних наук (1970), завідувач відділу регуляторних механізмів клітини Інституту молекулярної біології та генетики АН УРСР (з 1968 р.), опрацював напрям генної біотехнології, завдяки якому одержано рекомбінантний інтерферон людини альфа-2, обґрунтував можливість використання генної терапії для лікування масових патологій.
- 1931, 18 жовтня** — у с. Блакитному Високопільського району на Херсонщині в сім'ї службовця народився *Віктор Олександрович Бондаренко* — академік АМН України (1993), завідувач кафедри невідкладної хірургії Харківського інституту вдосконалення лікарів (з 1971 р.); українець. Автор (співавт.) понад 170 праць з галузі хірургічного лікування запально-деструктивних пошкоджень, гострих захворювань органів дихання та черевної порожнини. Був Народним депутатом України (1990—1994), очолював підкомісію з медико-біологічних проблем Комісії з питань Чорнобильської катастрофи.
- 1931, 8 листопада** — в м. Борисоглебську Воронежської обл. (Росія) народився *Володимир Георгійович Ковешніков* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри нормальної анатомії і ректор Луганського медичного університету (з 1984 р.); росіянин; закінчив Саратовський медінститут. Працював завідувачем кафедри і проректором у Тернопільському медінституті (1961—1984); президент Наукового товариства анатомів, гістологів та ембріологів України (з 1998 р.), організатор Дев'ятого конгресу СФУЛТу; підготував низку фахівців-українців; викладає і виступає російською мовою.
- 1931, 26 листопада** — народився *Аркадій Федорович Фролов* — член-кор. НАН (1992) та АМН (1993) України і РАМН (1991), завідувач кафедри епідеміології Київської медичної академії післядипломної освіти (з 1992 р.), голова Українського наукового медичного товариства мікробіологів, епідеміологів, паразитологів ім. Д. К. Заболотного (з 1986 р.); автор та співавтор понад 460 праць, основний напрям — механізми персистенції вірусів в організмі і популяції носія.

- 1932, 16 квітня — у с. Вишніх Реметах Закарпатської області народилася **Оксана Миколаївна Ганич** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб медичного факультету (1981—1997), директор НДІ фітотерапії (з 1992 р.) Ужгородського університету, голова «Союзу українок Закарпаття», головний редактор журналу «Родина». Автор понад 230 наукових праць, 6 винаходів, видала книги «Фітотерапія» (1993), «Твоє здоров'я в твоїх руках» (1996), «Словник латино-української медичної термінології з внутрішніх хвороб» (1993).
- 1932, 18 квітня — у с. Великій Іловиці Шумського р-ну Тернопільської обл. в сім'ї фельдшера народився **Георгій Михайлович Петрук-Попик** — лікар, завідувач відділу Тернопільської обласної санепідемстанції (1969—1984); українець. Ініціював створення у Тернополі ТУМ ім. Шевченка, то-ва «Меморіал», крайової організації НРУ (1989), член Великої ради НРУ; член Спілки письменників України (1983), автор близько десяти збірок поезій.
- 1932, 22 квітня — в с. Іскрі Великоновосілківського району на Донеччині народився **Григорій Васильович Бондар** — професор-онколог, член-кор. АМН України (1994), завідувач кафедри онкології Донецького державного медичного університету, генеральний директор Донецького обласного протипухлинного центру, президент Асоціації лікарів Донецької обл. (з 1955 р.); українець. Автор (співавт.) понад 310 наукових праць з нових пластично-заміщувальних хірургічних методів створення штучного сечового міхура, розробки методів комплексного лікування раку, хірургічної реабілітації хворих на пухлини.
- 1932, 4 червня — у Києві народився **Володимир Іванович Скок** — радянський нейрофізіолог, доктор біологічних наук, академік АН УРСР (1979), академік АН СРСР (1987). З 1962 р. — в Інституті фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР, професор кафедри фізіології людини і тварин Київського Національного ун-ту ім. Т. Шевченка; українець. Праці з фізіології периферичного відділу вегетативної нервової системи (рос. і англ. мовами).
- 1932, 20 липня — у м. Бучачі Тернопільської обл. в селянській сім'ї народився **Ярослав Йосифович Крижановський** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри загальної хірургії № 2 з курсом воєнно-польової хірургії Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця (з 1993 р.); українець. Автор (співавт.) понад 130 праць з галузі травматології (в т. ч. українською мовою), 14 винаходів.
- 1932, 21 серпня — народився **Геннадій Михайлович Бутенко** — академік АМН (1993), член-кор. НАН України (1992) та АМН СРСР (1986), завідувач лабораторії патофізіології та імунології Інституту геронтології АМН України (з 1971 р.), член Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД. Досліджує вікові передумови та механізми виникнення патології в похилому та старечому віці.
- 1932, 22 серпня — у Торонто в українській родині народився **Володимир-Петро Бобечко** — хірург-ортопед, професор Торонтського університету (Канада), опрацював оригінальний протез для дітей з деформацією кісток. Член УЛТПА, Інституту св. Володимира, президент Фундації Бобечка.
- 1932, 7 жовтня — у с. Смотричі Дунаєвецького р-ну Хмельницької обл. народився **Євген Михайлович Нейко** — академік АМН України (1997), завідувач кафедри факультетської терапії (з 1972 р.), ректор (з 1987 р.) Івано-Франківського медичного інституту, нині — Івано-Франківської державної медичної академії. Автор (співавт.) понад 350 праць з питань патогенезу і лікування

- захворювань органів черевної порожнини, атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, корекції обміну мікроелементів. Фундатор Народної лікарни — першої в області благодійної лікувальної установи для малозабезпечених, керівник Івано-Франківського обласного фонду «Милосердя і здоров'я».
- 1932, 26 листопада** — у с. Лукачівці Кельменецького району на Буковині народився *Михайло Ткач* — лікар, поет, пісняр, кінодраматург. Закінчив Чернівецький медичний інститут (1957), Вищі літературні курси при Літературному інституті ім. Горького (Москва); автор збірок поезій «Йдемо на верховини», «На перевалі», «Житній вінок», «На смерекових вітрах»; текстів багатьох популярних пісень («Марічка», «Ясени», «Сніг на зеленому листі»); сценаріїв.
- 1932** — у Києві народився *Вадим Якимович Березовський* — доктор медичних наук, професор, завідувач відділу фізіології дихання Інституту фізіології АН УРСР (з 1974 р.), директор Науково-дослідного медико-інженерного центру «НОРТ» НАН України, куратор проблеми «Космічна медицина» Національного космічного агентства України, віце-президент Міжнародної академії проблем гіпоксії, автор і співавтор понад 300 наукових праць, 9 монографій, 26 патентів на винаходи.
- 1933, 19 липня** — у м. Новоросійську Краснодарського краю (Росія) у сім'ї лікаря народився *Віктор Миколайович Єльський* — член-кор. АМН України (1994), професор, завідувач кафедри патологічної фізіології Донецького медичного університету (з 1983 р.), закінчив Донецький медінститут (1958); росіянин. Автор (співавт.) понад 500 наукових праць про механізми екстремальних станів, створив концепцію травматичної хвороби, голова Донецької філії Товариства патофізіологів.
- 1933, 28 вересня** — у с. Щасливому Олександрівського району Кіровоградської області народився *Олексій Феодосійович Гавриленко* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри основ медичних знань і охорони здоров'я дітей Київського державного лінгвістичного університету (з 1994 р.); українець. Закінчив Дніпропетровський медінститут (1965), працював у Запорізькій і Дніпропетровській областях; директором НДІ, завідувачем облздороввідділу у Львові (1977—1988), директором НДІ в Ялті; автор 75 наукових праць.
- 1933, 30 жовтня** — у м. Яворові на Львівщині в сім'ї пізніших переселенців акції «Вісла» народився *Григорій-Ігор Шумилович* — лікар-хірург, професор Поморської медичної академії, фахівець у галузі судинної хірургії; опублікував понад 75 наукових праць. Голова УЛТ Польщі, активний учасник Об'єднання українців у Польщі.
- 1933, 15 грудня** — у сім'ї відомого вченого народився *Ігор Васильович Комісаренко* — член-кор. АМН України (1997), засновник та керівник хірургічного відділу Інституту ендокринології та обміну речовин ім. В. П. Комісаренка (1965), засновник та директор Українського науково-практичного центру ендокринної хірургії, трансплантації органів і тканин (1995), один з основоположників ендокринної хірургії в Україні, опублікував понад 230 праць, у т. ч. монографію «Медичні наслідки Чорнобильської аварії» (1996).
- 1934, 20 травня** — у с. Ліщинах на Лемківщині в сім'ї пізніших переселенців акції «Вісла» народився *Іван Королівський* — лікар-ортопед, професор Поморської медичної академії у Польщі. Автор понад 60 наукових праць з ортопедії й травматології, опублікованих українською і польською мовами. Заступник голови УЛТ Польщі, член Об'єднання українців Польщі.
- 1934, 10 липня** — у м. Дніпродзержинську Дніпропетровської обл. у сім'ї металурга народилася *Людмила Василівна Новицька-Усенко* — доктор медичних

наук, професор, член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України, завідувач кафедри анестезіології та інтенсивної терапії (з 1973 р.), ректор (1981—1996) Дніпропетровської державної медичної академії; українка. Автор (співавтор.) близько 450 наукових праць, зокрема 3 посібників, 17 монографій, про механізми адаптації та оптимальні варіанти лікування екстремальних станів (деякі — українською мовою), опрацювала нові загально-біологічні підходи до ліквідації гіпоксії, концепцію запобіжного усунення дезадаптації. Була співорганізатором Шостого конгресу СФУЛТУ (1996); голова Дніпропетровської асоціації анестезіологів, Дніпропетровського товариства тверезості (1985—1990), Дніпропетровського відділення Дитячого фонду; засновник Фонду пошуку і підтримки талановитої молоді та двох власних премій для студентів і учнів (1994).

1934, 6 серпня — у м. Дебальцеве на Донеччині народився *Геннадій Васильович Книшов* — академік АМН України (1994), член-кор. НАН України (1992), директор Інституту серцево-судинної хірургії (з 1988 р.), завідувач кафедри серцево-судинної хірургії Київської медичної академії післядипломної освіти (з 1992 р.); росіянин. Один з провідних кардіохірургів України, президент Асоціації серцево-судинних хірургів України, виконав понад 5 000 операцій на серці; автор (співавтор) 290 праць з галузі удосконалення хірургічного лікування набутих вад серця, ішемічної хвороби серця та складних порушень серцевого ритму.

1934, 7 жовтня — у с. Макиївці Носівського району на Чернігівщині народився *Євген Степанович Товстуха* — відомий лікар-терапевт, головний лікар авторського фітоцентру при НДІ фармакології і токсикології, дослідник народної медицини українців, член спілки письменників України. Закінчив Київський медичний інститут (1958), у хірургічному відділі Яготинської ЦРЛ на Київщині організував лікування рослинами (1982—1986), згодом створив районний фітоцентр, впровадив 10 фітопрепаратів. Опублікував праці «Фітотерапія» (1993), «Українська народна медицина» (1994, видана 1998 р. як підручник для медичних вищих шкіл), «Лікувальна магія українців» (1996), а також збірки оповідань, біографічні твори про М. Лисенка та К. Стеценка, написав сценарії низки хронікально-документальних фільмів «Україна Євгена Товстухи», «Здоров'я твоє, Україно»; палкий прихильник української мови та культури.

1934, 12 жовтня — у м. Києві в сім'ї інженера народився *Юрій Миколайович Щербак* — доктор медичних наук, науковий співробітник Київського НДІ епідеміології та інфекційних захворювань (1958—1987), письменник і громадський діяч; українець. Був Міністром охорони навколишнього природного середовища України (1991—1992), Надзвичайним і Повноважним Послом України в Ізраїлі (1992—1994) та в США (1994—1998), почесний член УЛТПА (1995). Член і секретар Спілки письменників України, автор понад 100 наукових праць і понад 20 книг прози, драматургії, публіцистики, поезії, у т. ч. документальної повісті «Чорнобиль», книжок про медиків («Лікарі», «Як на війні»).

1934, 25 грудня — у с. Тереміні Грубешівського повіту Люблінського воєводства (Польща) народився *Павло Іванович Віцяк* — лікар, начальник головного управління санаторної допомоги населенню МОЗ України (1994), народний депутат України (1990—1994); українець. Закінчив Львівський медінститут (1960), працював у Володимирі-Волинському, завідував відділом охорони здоров'я Волинської обласної ради.

1934 — у м. Слов'янську на Донеччині в сім'ї робітника народився *Микола Маркович Сергієнко* — доктор медичних наук, професор, член-кор. АН УРСР

- (1989) і АМН України (1992), завідувач кафедри офтальмології Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1978 р.); українець. Працював у Донецьку і Дагестані (1963—1977). Голова Київського товариства офтальмологів, організував центр мікрохірургії ока, працює над корекцією короткозорості, розробив нові моделі імплантату кришталика. Автор і співавтор близько 290 наукових праць, зокрема 4 монографій, 37 авторських свідоцтв і патентів.
- 1935, 3 січня** — у с. Задвір'ї Буського повіту на Львівщині в інтелігентській сім'ї народилася **Зоряна Болтарович** — доктор історичних наук (спеціальність — етнографія), науковий працівник Інституту народознавства НАН України, голова етнографічної комісії НТШ у Львові, видатний етнограф, дослідник народної медицини як ділянки традиційно-побутової культури. Опублікувала унікальні книги про багатівковий досвід, способи і засоби народного самолікування— «Народна медицина українців» (Київ, 1990), «Українська народна медицина: Історія і практика» (Київ, 1994). Померла 16 липня 1992 р.
- 1935, 18 січня** — у Бразилії (м. Прудентополіс) у родині українського походження народився **Альфонс Антонюк** — нейрохірург, професор Федерального університету Парани в Куритибі, член УЛТ Бразилії.
- 1935, 16 квітня** — у с. Романовому Криничанського р-ну Дніпропетровської обл. народився **Олексій Володимирович Люлько** — член-кор. АМН України (1994), завідувач кафедри урології (з 1974 р.), проректор Дніпропетровської державної медичної академії; українець. Автор і співавтор понад 500 праць (зокрема 40 монографій) з проблем сечокам'яної хвороби, неспецифічних запальних хвороб сечової та статевої систем, пластичної та відновної урології, дитячої та онкоурології, андрології.
- 1935, 9 травня** — у м. Перемишлі народився **Юрій Стабішевський** — лікар-хірург, директор шпиталю у Перемишлі, голова УЛТ Польщі, активний учасник українського суспільно-політичного життя. Помер 20 липня 1994 р.
- 1935, 5 липня** — у с. Буді-Горобіївській Канівського району на Черкащині в сім'ї учителів народився **Володимир Григорович Коляденко** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматовенерології і СНІДу Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця (з 1977 р.), проректор з наукової роботи (з 1978 р.); українець. Автор (співавтор) понад 300 наукових праць, понад 50 винаходів.
- 1935, 22 липня** — у с. Троїцькому Одеської обл. народився **Анатолій Михайлович Войтенко** — професор-гігієніст і епідеміолог, директор Українського НДІ медицини транспорту МОЗ України (1991), керівник центру гігієни робітників транспорту; українець. Автор (співавт.) понад 350 праць, зокрема 9 монографій.
- 1935, 29 листопада** — у Харкові народилася **Олена Яківна Гречанина** — доктор медичних наук; учений-генетик, завідувач кафедри Харківської медичної академії післядипломної освіти (1989—1999), директор Харківського центру клінічної генетики та пренатальної діагностики (з 1999 р.); автор і співавтор близько 220 праць з первинної профілактики генетичних дефектів — прекоцепційної профілактики, 3 монографій, 10 винаходів; президент Української асоціації фахівців ультразвукової діагностики в перинатології, генетиці та гінекології.
- 1935, 3 грудня** — у Перемишлі народився **Андрій Олеарчик** — кардіохірург і науковець у США; автор близько 150 наукових праць українською, польською, німецькою, англійською та російською мовами, член Нью-Йоркської

Академії наук, УЛТПА. Модифікував операцію обходу вінцевих артерій, опублікував українською і англійською мовами книгу «Коротка історія медицини» (Чикаго, 1991). Відзначений як видатний американець.

- 1936, 1 січня** — у с. Нижньому Березові Косівського повіту на Прикарпатті народився **Степан Генік** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри загальної хірургії Івано-Франківської медичної академії, автор (співавтор) понад 220 наукових праць, 3 монографій, 32 винаходів, 5 патентів, книг «Тернистий шлях до волі» (1997), «Усе починається з родини» (1998).
- 1936, 19 лютого** — у м. Ходорові на Львівщині у сім'ї лікаря народилася **Зиновія Служинська** — біолог-генетик, доцент кафедри біології Львівського медичного інституту (1976—1999); автор понад 180 наукових праць, книг «Рід людський в Україні», «Спадковість людини», кількох підручників, низки праць з української генеалогії. За тоталітарного режиму її не допустили до захисту готової докторської дисертації.
- 1936, 19 травня** — у м. Макіївці Донецької обл. народився **Микола Сергійович Скрипніков** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри (з 1978 р.), ректор (з 1987 р.) Полтавського медичного інституту, нині — Української медичної стоматологічної академії.
- 1936, 11 червня** — у Києві в сім'ї українського лікаря-науковця народилася **Наталія Сергіївна Дяченко** — вірусолог, доктор біологічних наук, професор, завідувач відділу молекулярної біології вірусів Інституту мікробіології і вірусології НАН України (з 1978 р.), автор і співавтор 235 наукових праць, 7 монографій про закономірності структурно-функціональної організації вірусів, розробила концепцію імунінактивації аденовірусів антитілами.
- 1936, 21 червня** — у с. Івачеві-Долішньому на Тернопільщині народилася **Ярослава Степанівна Гудивок** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармакології Івано-Франківської медичної академії (з 1991 р.); автор 140 наукових праць з фармакології і фармакотерапії серцево-судинної системи, впровадила в клінічну практику препарат «Суфан», голова регіонального відділення Науково-експертного центру лікарських засобів МОЗ України.
- 1936, 14 серпня** — у с. Лешневі поблизу Бродів на Львівщині в багатодітній сім'ї народився **Боддан Григорович Іськів** — вчений-отоларинголог, професор, завідувач кафедри отоларингології Київської державної медичної академії післядипломної освіти (з 1991 р.), голова Наукового товариства отоларингологів м. Києва та Київської області. Автор понад 120 наукових праць (переважно українською мовою) з вдосконалення хірургічного лікування гнійного середнього отиту, зокрема нового напрямку мікрохірургії вуха — меатотимпанопластики, лікування хворих на пухлини глотки, гортані та вуха, кріохірургічного лікування, чимало зробив для розвитку слухополіпшувальної мікрохірургії в Україні; запровадив на кафедрі викладання українською мовою. Був одним із шістдесятників у медицині, брав участь у заснуванні Конгресу українських націоналістів. Працює у секції «Охорона здоров'я».
- 1936, 5 вересня** — у м. Лубнах на Полтавщині народився **Віталій Миколайович Гурін** — професор-мікробіолог, ректор (з 1984 р.), завідувач кафедри вірусології (з 1985 р.) Київського державного інституту вдосконалення лікарів, заступник міністра ОЗ УРСР (1978—1984); українець. Автор (співавт.) близько 150 наукових праць. Сприяв переходу на викладання українською мовою.
- 1936, 4 жовтня** — у с. Чанькові Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. народився **Іван Сергійович Чекман** — член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України,

- завідувач кафедри фармакології з курсом клінічної фармакології Київського медичного інституту (з 1972 р.), директор Інституту фармакології (1987—1991); українець. Автор і співавтор понад 490 праць із загальної і спеціальної фармакології, понад 30 монографій, «Рецептурного довідника» (7 видань), створив новий напрям — фізико-хімічну фармакологію, — уперше дослідив здатність ліків утворювати комплекси з біолігандами та біометалами, запропонував низку оригінальних препаратів.
- 1937, 17 лютого** — в м. Криничках Дніпропетровської обл. у сім'ї педагога народився *Анатолій Павлович Чуприков* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дитячої, соціальної та судової психіатрії Київського інституту вдосконалення лікарів, завідувач відділу кризових станів, директор Українського НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології (1992—1999); росіянин. Працював у Москві (1962—1981), Луганську (1981—1992). Автор (співавт.) 260 наукових праць.
- 1937, 7 березня** — в м. Таганрозі (Росія) народився *Валерій Веніамінович Смірнов* — академік АН УРСР (1985), директор Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР, нині — АМН України; росіянин. Закінчив Дніпропетровський медичний інститут, працював у Дніпропетровську і Львові (1961—1977), президент Українського мікробіологічного товариства (з 1978 р.), автор і співавтор понад 400 наукових праць (7 монографій, підручника); головний редактор «Мікробіологічного журналу» (двомовний, більшість статей російською мовою). Помер 2002 р.
- 1937, 25 березня** — у м. Львові в сім'ї службовців народилася *Ірина Свйонтек* — лікар-хірург, лавреат премії ім. Марії Підгірянки (1992). Закінчила Івано-Франківський медінститут, протягом 25 років викладала хірургію і реаніматологію в Івано-Франківському медичному училищі, автор методичних праць; статей про етнографічні дослідження вишивок у селах і музеях регіону.
- 1937, 9 травня** — у м. Харкові в сім'ї залізничника народився *Микола Іванович Пилипенко* — доктор медичних наук, професор-радіолог, директор Харківського НДІ медичної радіології ім. С. П. Григор'єва (з 1987 р.), завідувач кафедри радіології Харківського медичного інституту (з 1982 р.), засновник і гол. редактор «Українського радіологічного журналу» (1993, виходить українською мовою); українець. Автор (співавт.) понад 275 наукових праць (частина — укр. мовою), термінологічного словника.
- 1937, 30 червня** — у с. Шоломії поблизу Львова народився *Михайло Лоба* — професор-хірург, завідувач кафедри шпитальної хірургії Львівського медичного університету (1991—1998), автор понад 120 праць з питань судинної та загальної хірургії, голова УЛТ у Львові (1994—1998). Помер трагічно 17 серпня 1997 р. унаслідок зараження гепатитом під час операції.
- 1937, 17 липня** — у с. Мостовому Мостовського р-ну Миколаївської обл. народився *Анатолій Олександрович Лобенко* — академік АМН України (1993), завідувач кафедри морської медицини Одеського медичного інституту (з 1985 р.), генеральний директор Українського науково-практичного об'єднання «Медицина транспорту» МОЗ України (Одеса, з 1992 р.); українець. Засновник у країні морської медицини, вивчає механізми фенотипової адаптації людини до умов праці у Світовому океані, особливості формування патології у моряків, автор і співавтор понад 500 праць (12 монографій), народний депутат України (1990—1994).

- 1937, 23 липня — народився *Юрій Олександрович Філіпов* — член-кор. АМН України (1994), науковий керівник відділу хвороб печінки та підшлункової залози і директор Українського НДІ гастроентерології МОЗ УРСР (з 1986 р.), завідувач кафедри гастроентерології Дніпропетровської державної медичної академії (з 1991 р.); автор близько 150 праць з клінічної гастроентерології, терапії та епідеміології захворювань, нових методів профілактики та лікування.
- 1937, 12 жовтня — у с. Боб'ятині Сокальського району на Львівщині народився *Степан Ількович Хмара* — лікар-стоматолог, голова УКРП; українець. Закінчив Львівський медінститут (1964), працював на Львівщині, за участь в дисидентському русі засуджений до 7 років концтаборів суворого режиму (1980—1987); один з керівників УГС (1987), заступник голови УРП (1990), засновник і голова УКРП (1992), обирався Народним депутатом України (1994—1998), був ув'язнений за виступи проти репресивних заходів влади.
- 1937 — у м. Харкові народився *Валентин Васильович Пугачов* — лікар-терапевт вищої категорії у санаторіях Полтавщини, закінчив Харківський медінститут (1960); українець. Поет і фотоаматор, представляє в інтернеті свою «Фотогалерею»; учасник конгресів СФУЛТУ.
- 1937 — на Прикарпатті у Підлютому в родині інженера Михайла Новицького народився *Ярослав-Василь Новицький* — інженер-радіотехнік. Пропагує протираковий лік «Україн». Студіював у Львівському політехнічному інституті, у Віденському університеті, працював у багатьох районах СРСР, з 1974 р. — у Відні, заснував там Український інститут боротьби з пістряком (раком).
- 1938, 15 січня — народився *Валерій Миколайович Казаков* — член-кор. АМН України (1997), завідувач кафедри фізіології (з 1972 р.), ректор (з 1985 р.) Донецького медичного інституту, головний редактор журналу «Архів клінічної та експериментальної медицини», автор праць з теоретичної і клінічної нейрофізіології.
- 1938, 22 січня — у м. Намангані (Узбекистан) народилася *Алла Іллівна Березнякова* — доктор медичних наук, завідувач кафедри Харківського фармацевтичного інституту (з 1983 р.); вивчає особливості патогенезу і фармакологічної регуляції запального процесу.
- 1938, 24 квітня — в с. Іванківцях Дунаєвського району Хмельницької області народився *Євген Михайлович Стародуб* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри терапії і сімейної медицини Тернопільської державної медичної академії ім. І. Горбачевського (з 1988 р.); українець; автор близько 250 праць з гастроентерологічної тематики, кількох посібників українською мовою, член ВУЛТ і НТШ.
- 1938, 25 липня — у м. Києві народилася *Аліна Михайлівна Романенко* — доктор медичних наук, професор, член-кор. НАН (1992) і АМН (1994) України, завідувач лабораторії патоморфології Інституту урології та нефрології АМН України (з 1977 р.); росіянка. Автор і співавтор понад 240 наукових праць з клінічної уропатології, віце-президент Асоціації патологів України.
- 1938, 28 серпня — у с. Товтрах Заставнівського району Чернівецької області народився *Георгій Іванович Ходоровський* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри нормальної фізіології (з 1980 р.), проректор (1977—1987) Чернівецького медінституту; українець. Народний депутат України (1990—1994), член Президії ВР України, голова постійної комісії у справах жінок, охорони материнства і дитинства. Працював доцентом Замбійського університету (1969—1973), професором-консультантом Кабульського медичного

- інституту (Афганістан, 1987—1989), був Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Індія (1993—1998). Автор понад 130 наукових праць з галузі фізіології ендокринних залоз.
- 1938, 18 вересня** — у с. Гуменцях Кам'янець-Подільського району на Хмельниччині народився *Валентин Францович Мислицький* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри патологічної фізіології (з 1997 р.— патологічної фізіології та медичної фізики) Буковинської державної медичної академії (з 1989 р.); автор понад 175 наукових праць, що стосуються впливу лімбічної системи мозку на стан ендокринних органів, кількох посібників українською мовою.
- 1938, 22 вересня** — у Вінніпезі в українській родині народився *Іван-Євген Бачинський* — лікар-радіолог, професор Альбертського університету (Канада), член клубу українських професіоналістів і підприємців.
- 1938, 2 жовтня** — у м. Мелітополі Запорізької області народився *Олександр Федорович Возіанов* — професор-уролог, завідувач кафедри урології КМІ (з 1979 р.), директор Науково-дослідного інституту урології МОЗ України (з 1987 р.), тепер — Інституту урології та нефрології АМН України, академік НАН України (1991); росіянин. У 1993 р. став президентом новоствореної Академії медичних наук України. Голова Українського урологічного товариства, автор (співавт.) понад 300 праць з функціональних методів діагностики та хірургічного лікування основних урологічних захворювань, розробив нові методики операцій та запропонував нові інструменти для видалення пухлин передміхурової залози. Заснував Українську термодіагностичну лабораторію для екстракорпорального видалення камінців із нирок, піонер ендouroлогії. Виступає і друкується переважно російською мовою.
- 1938, 15 жовтня** — у с. Гвардійському Первомайського р-ну в Криму народився *Євген Сергійович Короленко* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної медицини і організації охорони здоров'я Кримського державного медичного університету (з 1977 р.); росіянин. Був Міністром ОЗ АР Крим (1994—1995), Міністром ОЗ України (1995—1996), обирався Народним депутатом України (1990—1994); член групи «За радянську суверенну Україну», автор (співавт.) 60 наукових і 20 навчально-методичних праць.
- 1938, 12 листопада** — у с. Лисаветівці Дондюшанського району в Молдові народився *Олексій Миколайович Єдинак* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри травматології і ортопедії Тернопільської державної медичної академії ім. І. Горбачевського (з 1987 р.); українець; автор близько 200 праць (у т. ч. 92 патентів на винаходи) з галузі лікування переломів кісток; опрацював та практично обґрунтував концепцію ідеального остеосинтезу, розробив трматологічну техніку, яка не має аналогів в Україні і за кордоном, уперше в світовій практиці впровадив унікальні безкровні операції при лікуванні звичайного вивиху плеча.
- 1938, 24 грудня** — у м. Дніпропетровську народився *Андрій Михайлович Сердюк* — учений-гігієніст, доктор медичних наук, професор, член-кор. АМН України (1997), директор Українського науково-гігієнічного центру МОЗ України; українець. Був заступником завідувача відділу науки та навчальних закладів ЦК КПУ (1987—1990); завідував лабораторією еколого-гігієнічної безпеки Українського наукового гігієнічного центру МОЗ України (1990—1994), очолював Українське товариство гігієністів (з 1992 р.), Національний фонд соціального захисту матерів і дітей «Україна дітям» (з 1996 р.), був першим

заступником міністра (1994—1996) і міністром (1996—1999) ОЗ України. В умовах економічної кризи не зумів зберегти систему охорони здоров'я та забезпечити доступну медичну допомогу зuboжilим верствам населення. Автор і співавтор понад 200 праць з галузі медичної екології, соціальної медицини, гігієни, досліджує еколого-гігієнічні аспекти аварії на ЧАЕС, уперше опрацював теорію резонансної взаємодії організму з навколишнім середовищем.

- 1939, 30 січня** — у с. Свіржі Перемишлянського району на Львівщині народився *Ігор-Мирон Буцацький* — кандидат медичних наук, отоларинголог вищої категорії; автор 40 наукових праць; голова Дрогобицького міжрайонного осередку «Меморіал» ім. В. Стуса та Львівської обласної організації УХДП, 1-й заст. голови УХДП (з 1955 р.).
- 1939, 23 травня** — у Дрогобичі народився *Олег Мариняк* — лікар-науковець, спеціаліст з електроміографії, професор університету в Західному Онтаріо (Канада), член УЛТПА. Читав курси лекцій у Києві для українських лікарів, надає матеріальну допомогу медичним закладам України.
- 1939, 31 травня** — у м. Москві народився *Володимир Корнійович Гусак* — директор Інституту невідкладної і відновної хірургії АМН України (з 1999 р.), завідувач кафедри хірургії Донецького державного медичного університету (з 1984 р.), голова Наукової спілки хірургів Донецької обл., закінчив Чернівецький медінститут (1962); росіянин. Автор (співавт.) понад 300 наукових праць.
- 1939, 2 липня** — у Москві народився *Валентин Львович Зубарєв* — доктор медичних наук, професор кафедри шпитальної педіатрії Кримського державного медичного університету; росіянин. Голова постійної комісії Верховної Ради АР Крим, співавтор кількох монографій з педіатрії, член Комуністичної партії України (з 1982 р.).
- 1939, 5 липня** — у м. Калініні (тепер — Тверь, Росія) народилася *Рима Вікторівна Казакова* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри Івано-Франківського медичного інституту (з 1985 р.), декан стоматологічного факультету (1987—1990), закінчила Калінінський медінститут (1962), працювала в Калінінській обл. (1962—1967), Нововолинську (1967—1973), Москві (1973—1979). Автор понад 120 наукових праць з розробки та впровадження регіональної профілактики стоматологічних захворювань у дітей.
- 1939, 8 серпня** — у с. Ямпелі Білогірського р-ну на Хмельниччині у сім'ї залізничного робітника народився *Леонід Лукич Ситар* — кардіохірург, доктор медичних наук, професор, завідувач відділу хірургічного лікування набутих вад серця Київського НДІ туберкульозу і серцево-судинної хірургії (з 1975 р.), Інституту серцево-судинної хірургії (з 1983 р.), автор і співавтор близько 130 наукових праць. Модифікував оперативну фіксацію тристулкового клапана серця.
- 1939, 12 серпня** — у с. В. Коричинцях Деражнянського р-ну Хмельницької обл. народився *Іван Савович Зогуля* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри швидкої та невідкладної медичної допомоги Київської державної медичної академії післядипломної освіти (з 1992 р.), проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків; українець. Закінчив Чернівецький медінститут. Головний редактор журналу «Український медичний часопис» (з 1997 р.), автор і співавтор 250 наукових праць, переважно з питань неврології, частина їх — українською мовою.
- 1939, 20 жовтня** — у м. Луганську народився *Валентин Анатолійович Гамачек* — кандидат медичних наук, заступник Міністра праці та соціальної політики

- України; українець. Закінчив Луганський медінститут (1966), автор близько 30 праць з анестезіології та реаніматології, організації охорони здоров'я і соціального забезпечення.
- 1939, 12 листопада** — в м. Одесі у сім'ї агронома народився *Олександр Григорович Резніков* — доктор медичних наук, професор, член-кор. НАН (1991) і АМН (1993) України, завідувач відділу ендокринології репродукції та адаптації Інституту ендокринології та обміну речовин (з 1991 р.). Був запрошеним професором кафедри фізіології ун-тів Техасу і Західного Онтаріо (США) та Торонто (Канада); автор і співавтор 260 праць (12 монографій і підручників) з питань ендокринології, підручника патофізіології українською, російською та румунською мовами.
- 1939** — у с. Ольгіно Москаленського району Омської області (Росія) народилася *Світлана Мефодіївна Дрогвоз* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармакології (1974), проректор (1976—1983) Харківського фармацевтичного інституту, автор і співавтор 580 наукових праць з галузі гепатології, дослідження механізмів ураження печінки, створення ефективних вітчизняних гепатопротекторів.
- 1940, 13 лютого** — на Житомирщині в селянській сім'ї народився *Олександр Макарович Голяченко* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Тернопільської медичної академії ім. І. Горбачевського (з 1983 р.), провідний український фахівець з галузі соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я, автор першого і досі єдиного відповідного підручника (1997), 21 монографії, понад 150 наукових праць, сформулював основні теоретичні положення економіки охорони здоров'я як науки.
- 1940, 25 лютого** — народився *Владислав Вікторович Безруков* — член-кор. АМН України (1997), завідувач лабораторії, з 1988 р. — директор Інституту геронтології АМН СРСР (нині — АМН України), голова Наукового медичного товариства геронтологів та геріатрів України; головний редактор російськомовного журналу «Проблеми старіння та довголіття»; автор понад 230 праць (переважно російською і англійською мовами) з галузі фізіології старіння.
- 1940, 18 квітня** — у м. Бережанах на Тернопільщині в сім'ї військовослужбовця народився *Борис Семенович Зіменковський* — доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичної, органічної і біоорганічної хімії (з 1978 р.), проректор (з 1979 р.), ректор (з 1998 р.) Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького, автор і співавтор понад 300 наукових праць (у т. ч. 80 винаходів, 5 патентів) з методів синтезу та дослідження біологічної дії нових гетероциклічних сполук; автор кількох підручників українською і російською мовами, президент Галицької фармацевтичної асоціації, відзначений Державною премією України в галузі науки і техніки (2000).
- 1940, 28 серпня** — у м. Сумах у сім'ї військовослужбовця народився *Володимир Дмитрович Малинкович* — доктор медицини (1980), журналіст-політолог, директор українського відділу Міжнародного інституту гуманітарно-політичних досліджень (з 1998 р.); українець. Працював дільничним лікарем, радіологом, науковим співробітником, член Української Гельсінкської групи (1978), розповсюджував самвидав; був репресований за політичну діяльність, висланий із СРСР (1979). Член-засновник Міжнародної Гельсінкської асоціації, працював у редакції радіо «Свобода» (Мюнхен). Повернувшись в

Україну (1992), очолив Інститут проблем інтеграції (Київ), Центр політичних досліджень і конфліктології (1995—1997), директор українського відділу Міжнародного інституту гуманітарно-політичних досліджень (1998). Автор понад 40 наукових праць з медицини та радіобіології, понад 100 публіцистичних статей, книги «Голод на Україні. 1932 — 1933».

- 1940, 3 листопада** — в с. Селищі Сокирянського району на Буковині народився **Василь Павлович Пішак** — завідувач кафедри медичної біології (1974), професор (1987) і ректор (з 1993 р.) Буковинської державної медичної академії. Автор і співавтор понад 300 наукових праць, кількох монографій і підручників, 4 винаходів; досліджує ендокринну систему, структурну і функціональну організацію хроноритмів людини і тварин; засновник і головний редактор «Буковинського медичного вісника» (1997).
- 1940** — на Тернопільщині в селянській сім'ї народився **Михайло Антонович Андрейчин** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри інфекційних хвороб і епідеміології з курсом дерматовенерології (з 1981 р.), проректор Тернопільської державної медичної академії ім. І. Горбачевського (з 1983 р.); автор праць з проблем вірусних гепатитів, харчових токсикоінфекцій, сальмонельозу, шигельозу, лептоспірозу, автор та співавтор монографій «Бактеріальний ендотоксикоз» (1991), «Бактеріальні діареї» (1998), низки українських підручників, навчальних посібників і довідників; створив наукову школу інфекціоністів, очолює Асоціацію інфекціоністів України. Головний редактор журналу «Інфекційні хвороби», голова Тернопільського осередку НТШ.
- 1940** — на Орловщині (Росія) народився **Валентин Петрович Черних** — доктор фармацевтичних наук, професор, член-кор. НАН України (1997), ректор Харківського фармацевтичного інституту (з 1980 р.), автор та співавтор низки оригінальних лікарських препаратів, понад 340 авторських свідоцтв, близько 400 наукових публікацій, перший представник фармації в НАНУ. Ініціатор видання і редактор книги «Історія фармації України» (1999).
- 1941, 24 лютого** — в с. Товстому на Тернопільщині в сім'ї учителя — пізніше в'язня сталінських концтаборів народився **Богдан Годованець** — лікар-хірург, кандидат медичних наук, асистент кафедри загальної хірургії Івано-Франківської медичної академії; автор близько 50 праць з проблем онкології, організатор інститутського осередку ТУМ ім. Т. Шевченка, співголова Крайової організації ВНРУ, член правління «Просвіти», ради «Галицької Січі».
- 1941, 11 травня** — у с. Тернах Ульянівського району на Сумщині в сім'ї лікаря народився **Валерій Феодосійович Саєнко** — член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України, завідувач відділення хірургії травного каналу (з 1972 р.), директор Інституту клінічної та експериментальної хірургії АМН України (з 1988 р.); українець. Провідний вчений в галузі хірургічної гастроентерології, хірургічної інфекції, автор (співавт.) понад 380 праць (зокрема, 9 монографій) з дослідження патогенезу виразкової хвороби, трансплантології; впроваджує в Україні методи малоінвазивної хірургії; володіє англійською, німецькою, італійською та іспанською мовами.
- 1941, 9 липня** — у с. Великому Яблунці Житомирської області народилася **Людмила Іванівна Воробйова** — доктор медичних наук, професор, науковий співробітник, керівник відділу Інституту онкології АМН України (з 1970 р.), автор понад 175 публікацій з онкогінекології, президент Асоціації онкогінекологів України (з 1996 р.).

- 1941, 15 липня — в Галичині народилася *Лариса Біланюк (Зубаль)* — лікар-радіолог у США, професор Медичної школи Пенсільванського університету у Філадельфії. Дійсний член УВАН, член УЛТПА, Американсько-української медичної наукової групи, редакційної ради «Українського радіологічного журналу» (Харків), виступала з науковими доповідями в Україні.
- 1941, 1 серпня — у Львові в сім'ї агронома народилася *Ірина Йосипівна Влох* — професор-психіатр, завідувач кафедри психіатрії, психології та сексології Львівського державного медичного університету (з 1991 р.), голова Всеукраїнської асоціації з психосоціальної реабілітації (1998); українка. Автор (співавт.) понад 200 наукових праць із дослідження біологічних процесів при психічних захворюваннях, психофармакології, психології, психотерапії та реабілітації, 8 винаходів.
- 1941, 2 серпня — у м. Ашгабаті (Туркменістан) в сім'ї лікаря народився *Володимир Олексійович Павлов* — доктор медичних наук, професор, головний лікар Дніпропетровської обласної лікарні (з 1972 р.); росіянин. Автор понад 90 наукових праць з галузі психіатрії; обирався Народним депутатом України (1990—1994), очолював комісію з питань удосконалення управління охороною здоров'я, член Всеукраїнського об'єднання «Громада», фракції «Нова Україна»; працював у м. Кривому-Розі, брав участь в ліквідації наслідків землетрусу в Перу (1970).
- 1941, 4 вересня — в м. Луцьку народився *Леонід Туркевич* — лікар-рентгенолог та радіолог, полковник медичної служби, завідувач відділу військового шпиталю у Львові, голова УЛТ у Львові (1992—1994).
- 1942, 24 січня — у Києві в сім'ї відомого нейрохірурга народився *Сергій Андрійович Ромоданов* — доктор медичних наук, професор, член-кор. АМН України (1994), професор кафедри нейрохірургії Київської державної академії післядипломної освіти, заступник директора Інституту нейрохірургії ім. А. П. Ромоданова АМН України; українець. Автор (співавт.) близько 180 наукових праць, 17 винаходів.
- 1942, 25 січня — у Кіровограді народилася *Людмила Іванівна Омельченко* — доктор медичних наук, професор, завідувач відділення (з 1980 р.), заступник директора Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України (з 1993 р.), автор і співавтор понад 200 публікацій, що стосуються профілактики та лікування імунологічних порушень, браку вітамінів, дифузних хвороб сполучної тканини у дітей.
- 1942, 20 лютого — в м. Тальному Черкаської обл. народився *Анатолій Павлович Радзіховський* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри хірургії та опікової хвороби Київської медичної академії післядипломної освіти (1992), заслужений художник України (1993); автор низки пейзажів, портретів відомих лікарів.
- 1942, 5 квітня — в м. Ханті-Мансійську Тюменської обл. (Росія) у сім'ї депортованих з України народився *Володимир Павлович Ширококов* — член-кор. НАН України (1991), завідувач кафедри мікробіології, вірусології і імунології Київського медінституту (з 1979 р.); українець. Автор понад 140 наукових праць і 7 монографій, дослідив санітарну вірусологію води, вперше вивчив явище дисоціації ентеровірусів, запропонував методи визначення їх концентрації.
- 1942, 23 червня — в аулі Озек-Суат Ставропольського краю (Росія) народилася *Галина Василівна Бесполудіна* — доктор медичних наук, професор, завідувач

кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я Луганського медичного університету (з 1978 р.), член президії Міжнародної конфедерації істориків медицини (з 1991 р.); автор близько 180 праць з медико-екологічних проблем охорони здоров'я, кількох книг, учасник конгресів СФУЛТУ.

1942, 3 серпня — у м. Калуші в Галичині в лікарській сім'ї народився **Ярослав-Роман Гординський** — доктор медицини, лікар-аеронавт при НАСА, спеціаліст з космічної медицини в США. Автор понад 50 праць з питань космічної і летунської медицини українською і англійською мовами. Член УЛТПА. Помер 20 жовтня 2000 р.

1943, 1 січня — у м. Львові в сім'ї відомого українського купця народився **Зиновій-Тарас Масний** — доцент кафедри стоматології дитячого віку Львівського державного медичного університету (з 1991 р.); дитячий щелепно-лицевий хірург; автор близько 250 наукових праць, перших українських монографій «Невідкладні стани у стоматологічних хворих», «СНІД у стоматології», зі стоматологічної термінології, а також першої в Україні книги «Проблеми деонтології в сучасній українській медицині»; член управи УЛТ у Львові, голова редакційної ради газети «Народне здоров'я», видав збірку віршів.

1943, 2 січня — у с. Кадубівцях Заставнівського району Чернівецької області народився **Олександр Іванович Волошин** — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Буковинської медичної академії (з 1990 р.), автор і співавтор понад 175 наукових праць з проблем захворювань системи травлення і фітотерапії, у т. ч. монографій «Оздоровчі ресурси Буковини», «Пилок квітковий (бджолина обніжка)»; ініціатор дослідження найважливіших і реліктових рослин Карпатського регіону, продуктів бджільництва.

1943, 8 січня — у м. Запоріжжі в робітничій сім'ї народився **Володимир Олексійович Бобров** — член-кор. НАН (1991) та АМН (1993) України, завідувач кафедри кардіології та функціональної діагностики Київської медичної академії післядипломної освіти (з 1985 р.), директор Українського НДІ кардіології ім. акад. М. Д. Стражеска (з 1989 р.), Міністр охорони здоров'я України (1994—1995), президент Асоціації кардіологів України; був головним редактором двомовного «Українського кардіологічного журналу»; українець. Автор і співавтор понад 725 праць з галузі серцево-судинної патології (як працювало, російською мовою), 16 винаходів.

1943, 21 вересня — у с. Малій-Кандалі Ульяновської області (Росія) у сім'ї педагогів народився **Вадим Федорович Сагач** — лікар-фізіолог, член-кор. НАН України (1995), завідувач відділу фізіології кровообігу (з 1986 р.), заст. директора (з 1992 р.) Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, автор праць з фізіології та патофізіології серцево-судинної системи; розробив модель імуногенного інфарктоподібного ураження міокарду. Головний редактор «Фізіологічного журналу» (з 1995 р.), голова Київського відділення Українського фізіологічного товариства.

1943, 30 вересня — у м. Станіславові (нині — Івано-Франківськ) у сім'ї службовця народився **Ярема Мазурок** — лікар і громадський діяч, головний лікар II міської лікарні Івано-Франківська, голова оргкомітету I Європейського конгресу Українських лікарських товариств (1991), член оргкомітету Міжнародного конгресу молодих учених українців (1995). Закінчив Івано-Франківський медінститут (1966), ініціатор переведення в області медичної документації на українську мову, один із засновників і керівників «Просвіти».

- 1944, 28 лютого — в ст. Лазо Приморського краю (Росія) народився *Микола Дмитрович Тронько* — член-кор. НАН (1992) та АМН (1993) України, директор інституту ендокринології та обміну речовин АМН України, керівник відділу патофізіології ендокринної системи, професор кафедри ендокринології Київської медичної академії післядипломної освіти, президент асоціації наукових товариств України, автор (співавт.) понад 170 праць з експериментальної та клінічної ендокринології, радіаційної медицини, розвинув концепцію функціональної трансформації кортикостероїдів.
- 1944, 3 травня — у м. Нижній Салді Свердловської обл. (Росія) народилася *Олена Іванівна Дельцова* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри гістології, цитології та ембріології Івано-Франківської медичної академії (з 1997 р.), автор понад 120 наукових праць, 4 посібників.
- 1944, 23 серпня — у с. Підріжжі Волинської області народилася *Іраїда Борисівна Вовк* — доктор медичних наук, професор, науковий співробітник, керівник відділення дитячої та підліткової гінекології Інституту педіатрії, акушерства і гінекології АМН України (1972—1997), автор понад 180 публікацій про стан репродуктивного здоров'я дівчат-підлітків і жінок та створення системи планування сім'ї в Україні, голова Національного центру планування сім'ї, член Європейського товариства репродуктології (з 1998 р.).
- 1945, 20 березня — у м. Дніпропетровську в сім'ї лікаря народився *Георгій Вікторович Дзяк* — академік АМН України (1997), завідувач кафедри шпитальної терапії (з 1979 р.), ректор Дніпропетровської державної медичної академії (з 1996 р.); українець. Автор праць про механізми адаптації хворих на ревматичні вади серця, порушення легеневого та серцевого кровообігу.
- 1945, 7 червня — у м. Херсоні народився *Валерій Васильович Хабаров* — кандидат медичних наук, лікар-хірург, виконавчий директор Українського Фонду соціального захисту інвалідів (з 1991 р.); українець. Закінчив Одеський медінститут (1974), був на партійній роботі в Херсоні та Києві (1981—1991), автор 5 наукових статей з питань хірургії.
- 1945, 10 вересня — у Маріїнському районі на Донеччині народився *Віктор Федорович Марієвський* — Головний державний санітарний лікар України, 1-й заступник Міністра охорони здоров'я України (1995—1996); українець. Працював у Запорізькому облздоровідділі (1972—1990), з 1990 р. — у МОЗ України.
- 1946, 13 січня — у с. Красній Слобідці на Київщині народилася *Марія Павлівна Гуліч* — доктор медичних наук, завідувач лабораторії Українського НДІ харчування (з 1985 р.); автор понад 110 праць із гігієни харчування, про особливості модифікаційної дії харчових факторів на нітрозоканцерогенез.
- 1946, 10 серпня — у с. С. Дівиці на Чернігівщині народилася *Валентина Миколаївна Єщенко* — лікар-рентгенолог, головний лікар Новопетрівецької дільничної лікарні Вишгородського району на Київщині (1975—1990), Народний депутат України (1990—1994), голова комісії Верховної Ради у справах жінок, охорони сім'ї, материнства і дитинства; радник Посольства України в Білорусі (1994—1998), головний консультант Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства.
- 1947, 26 січня — у с. Симонові Гоцанського р-ну Рівненської обл. народився *Віталій Іванович Цимбалюк* — член-кор. АМН України (1993), завідувач кафедри нейрохірургії Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця (з 1993 р.), керівник клініки відновної нейрохірургії (з 1988 р.) та

заступник директора Інституту нейрохірургії АМН України (з 1990 р.); українець. Організатор і керівник нового напрямку — відновної нейрохірургії, запровадив нові методики операцій, працює у галузі нейротрансплантації центральної та периферичної нервової систем, уперше в світі виконав перещеплення ембріональної мозкової тканини хворим на ДЦП, апалічний синдром, автор (співавт.) понад 230 наукових праць, деякі — українською мовою.

1947, 2 березня — народився *Валерій Миколайович Запорожан* — член-кор. АМН України (1997), завідувач кафедри акушерства і гінекології (з 1986 р.), ректор Одеського державного медичного університету (з 1994 р.), президент Української асоціації лікарів з малоінвазивних ендоскопічних і лазерних технологій, головний редактор «Одеського медичного журналу» українською мовою, автор і співавтор понад 240 праць з охорони здоров'я материнства і дитинства, медичної біофізики, а також Українського медичного словника, розробив концепцію саногенного впливу фізичних чинників у гінекології та акушерстві, публікує матеріали українською і російською мовами, був співорганізатором Сьомого конгресу СФУЛТУ.

1947, 15 березня — у с. Горлівці Ізяславського району Хмельницької області народився *Леонід Якимович Ковальчук* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри шпитальної хірургії (з 1987 р.), проректор (з 1987 р.), ректор (з 1997 р.) Тернопільської державної медичної академії ім. І. Горбачевського, організатор і керівник видавництва «Укрмедкнига», автор та співавтор праць та монографій з проблем хірургічної гастроентерології, патології стравоходу, захворювання магістральних судин; автор і редактор першого українського підручника «Шпитальна хірургія» (1999), підручників «Клінічна хірургія» та «Невідкладна хірургія» (2000), «Анестезіологія». Під його керівництвом академія стала зразковим центром медичної освіти в Україні.

1947, 5 травня — у Вінниці народилася *Людмила Андріївна Порожняк-Гановська* — доктор медичних наук, професор, керівник науково-видавничого центру Міжнародної організації «Жіноча громада», керівник проектів «Суспільство проти СНІДу», «Жінки за впровадження сімейної медицини в Україні», «Жінка за оздоровче харчування»; автор понад 150 наукових праць, 52 винаходів та патентів.

1947, 7 травня — у м. Пирятині на Полтащині в сім'ї журналіста народився *Валерій Павлович Чмир* — кандидат медичних наук, асистент кафедри терапії Медичної академії післядипломної освіти (1995), член правління ВУЛТУ, заступник голови ДемПУ, член Спілки письменників України; українець. Закінчив Київський медінститут (1973), працював у Києві, в Астраханській області; автор понад 80 праць, численних політологічних і публіцистичних статей, роману «Росичі» (1986).

1947, 12 серпня — у Харкові в сім'ї відомого хірурга народився *Микола Олексійович Корж* — доктор медичних наук, професор, директор Харківського НДІ ортопедії і травматології ім. М. Ситенка (з 1996 р.), завідувач кафедри ортопедії, травматології та комбустіології Харківської медичної академії післядипломної освіти (з 1987 р.); українець. Автор і співавтор 240 наукових праць.

1947, 31 серпня — у с. Великих Сорочинцях Миргородського району на Полтавщині народився *Олександр Іванович Герасименко* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри судової медицини та основ права Донецького медичного університету (1998); українець; автор понад 80 наукових праць, у т. ч. «Судово-медичного російсько-українського словника-довідника» (1977).

- 1947, 10 жовтня** — у м. Горлівці на Донеччині народилася *Антоніна Макарівна Громова* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри акушерства і гінекології Української медичної стоматологічної академії у Полтаві (з 1990 р.), автор 125 публікацій з проблем невиношування вагітності, лікування гестозів, діагностики та лікування внутрішньоутробних інфекцій, підручника.
- 1947, 18 жовтня** — у м. Одесі в сім'ї лікарів народилася *Ніна Степанівна Марковська* — доктор медичних наук, завідувач кафедри психіатрії, психотерапії і наркології факультету вдосконалення лікарів Вінницького медичного університету (з 1994 р.), Народний депутат України (1994—1998), голова підкомісії з питань науки та освіти Комісії з питань охорони здоров'я ВР, член депутатської групи соціалістів; українка; автор понад 60 наукових праць; голова Всеукраїнського громадського об'єднання «Правозахист».
- 1947, 17 грудня** — у п. Гастелло Сахалінської області (Росія) в сім'ї льотчика народилася *Ольга Миколаївна Шахова* — кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішніх хвороб Полтавського медичного стоматологічного інституту (1988—1992), голова Полтавської регіональної організації Ліберальної партії України (з 1995 р.); росіянка. Закінчила медфакультет Ужгородського університету (1972).
- 1948, 15 січня** — у смт. Теофіполі Хмельницької обл. народилася *Лариса Євгенівна Ковальчук* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри медичної біології та генетики Івано-Франківської медичної академії (з 1989 р.), директор Наукового центру медичної генетики (з 1999 р.); автор 145 праць, 2 монографій; започаткувала новий напрям досліджень з екологічної генетики, розробила нові тест-системи для оцінки сумарного мутагенного навантаження факторами довкілля, у т. ч. наслідками аварії на ЧАЕС.
- 1948, 19 серпня** — у м. Комсомольську-на-Амурі (Росія) народилася *Любов Сергіївна Некрасова* — кандидат медичних наук, лікар епідеміолог, перший заступник міністра ОЗ України (1997—1999); росіянка. Закінчила Київський медінститут (1973), працювала в Києві, з 1996 р. — головний державний санітарний лікар України; автор (співавтор) близько 50 наукових праць.
- 1948, 24 жовтня** — у м. Білій Церкві на Київщині народився *Іван Семенович Вітенко* — доктор медичних наук, професор кафедри медичної психології Медичного інституту Української асоціації нетрадиційної медицини, директор Центрального методичного кабінету з вищої медичної освіти МОЗ України (з 1991 р.), автор понад 100 наукових праць в галузі психосоматичної медицини; при його сприянні для студентів медичних вищих шкіл видано близько 200 українських підручників і посібників.
- 1949, 25 січня** — у м. Кременчуці на Полтавщині народився *Віталій Федорович Москаленко* — кандидат медичних наук, доцент, заступник (1998—1999), перший заступник (з 1999 р.), Міністр ОЗ України (2000—2002); українець. Закінчив Харківський медінститут (1981), працював консультантом у Харківському ОК КПУ, проректором Харківського інституту вдосконалення лікарів, автор (співавтор) понад 130 наукових праць, 6 монографій, у т. ч. «Медицина і здоров'я населення» і «Медико-социальные последствия ядерных катастроф» (1998).
- 1949, 10 лютого** — у м. Тальному на Черкащині народився *Юрій Іванович Фещенко* — академік АМН України (1997), директор Інституту фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського АМН України (з 1991 р.), президент науково-медичного

Фонду (Асоціації) пульмонологів і фізіатрів України, президент Асоціації хіміотерапевтів України, засновник і головний редактор двомовного «Українського пульмонологічного журналу», автор понад 150 праць про вплив чинників довкілля на розвиток та перебіг хвороб легенів та епідеміологію туберкульозу, а також з проблем НЗЛ, ДНК-діагностики туберкульозу, молекулярно-генетичних досліджень хворих, про організацію в Україні боротьби з туберкульозом та НЗЛ.

- 1949, 4 березня** — у м. Кіцмані на Буковині в сім'ї філолога і письменника Михайла Івасюка народився *Володимир Івасюк* — лікар, поет і композитор, автор текстів і музики пісень «Червона рута», «Водограй», «Пісня буде поміж нами», близько 40 пісень на слова сучасних поетів. Навчався у Чернівецькому та Львівському медінститутах (1968—1973), Львівській консерваторії (1973—1979), був аспірантом кафедри патофізіології Львівського медінституту. Загинув трагічно за нез'ясованих обставин 22 травня 1979 р.
- 1949, 12 квітня** — у Києві народилася *Ольга Олександрівна Бобильова* — лікар, кандидат медичних наук, начальник головного управління МОЗ України (1991—1999), 1-й заступник Міністра охорони здоров'я України та Головний санітарний лікар України.
- 1949, 1 серпня** — у с. Підгорному Білгород-Дністровського р-ну Одеської обл. народився *Віктор Михайлович Пономаренко* — доктор медичних наук, професор-хірург, директор Українського інституту громадського здоров'я у Києві (з 1996 р.), президент асоціації «Комп'ютерна медицина», гол. ред. журналу «Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України», заступник міністра ОЗ України (1991—1996). Автор і співавтор 150 наукових праць, зокрема монографій «Чорнобиль і здоров'я дітей» (рос. мовою), «Медико-соціальні наслідки ядерних катастроф» (укр. мовою).
- 1949, 8 жовтня** — у Львові в сім'ї робітників народилася *Марія Броніславівна Шегедин* — доктор медичних наук, директор Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського (з 1993 р.), автор понад 100 наукових праць (2 монографії) з проблем патофізіології, сестринської справи та медичної освіти; українка. Працює з 1974 р. у коледжі (раніше — медучилище), організувала викладання українською мовою, перетворення у колегіум та коледж, налагодила підготовку професійно-освітніх програм та випуск бакалаврів медицини.
- 1949, 21 жовтня** — у м. Вінниці в сім'ї студентів-медиків народився *Євген Георгійович Педаченко* — член-кор. АМН України, керівник відділу нейротравми Інституту нейрохірургії АМН України (1987), головний нейрохірург МОЗ України (з 1993 р.), голова Вченої медичної ради МОЗ України (з 1994 р.), провідний фахівець у галузі нейроtraвматології, автор понад 200 праць з соматичної нейроtraвматології, патогенезу черепно-мозкової травми, геріатричного напрямку в нейроtraвматології, впровадив у практику охорони здоров'я медичні експертні комп'ютерні системи в нейроtraвматології.
- 1950, 5 травня** — народився *Валерій Володимирович Поканевич* — кандидат медичних наук, хірург, генеральний директор Української асоціації народної медицини (Київ), очолює Медичний інститут цієї асоціації. Закінчив Чернівецький медінститут (1973); працює над теоретичними основами інтеграції народної медицини з класичною, опрацював концептуальну модель та програму розвитку народної і нетрадиційної медицини в Україні, інфраструктуру і функції її органів і установ.

- 1950, 6 червня** — у с. Побірці Теплицького району на Вінниччині народився *Юрій Прокопович Спіженко* — доктор медичних наук, академік АМН України (1993). Закінчив Чернівецький медінститут (1973), кандидатську дисертацію захищав у Москві (1988), працював завідувачем Житомирського обласного відділу охорони здоров'я (1984—1986), заступником міністра (1986) і міністром охорони здоров'я України (1989—1994), (один із семи міністрів за 8 років); ухвалював не завжди продумані рішення (ліквідував Інститут соціальної гігієни); був головою Державного комітету України з медичної та мікробіологічної промисловості (1995—1998). Наукові праці — з галузі хірургії та лімфології. Був Народним депутатом України (1994—1998), президент Фармацевтичної асоціації (з 1999 р.).
- 1950, 15 червня** — у м. Дніпропетровську народився *Анатолій Володимирович Іпатов* — кандидат медичних наук, доцент, директор Українського державного НДІ медико-соціальних проблем інвалідів (з 1999 р.); росіянин. Очолював управління ОЗ Дніпропетровської держадміністрації; автор і співавтор близько 20 наукових праць з екології людини та організації охорони здоров'я.
- 1950, 8 серпня** — у с. Лесняках на Полтавщині народилася *Ірина Всеволодівна Ємельяненко* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри нормальної фізіології Івано-Франківської медичної академії (з 1990 р.); автор понад 80 праць про механізми акупунктурних впливів в умовах вісцеральних аферентацій.
- 1950, 17 серпня** — у м. Магадані Хабаровського краю (Росія) народився *Юрій Миколайович Ткач* — кандидат медичних наук, лікар-отоларинголог у Криму; українець. Закінчив Кримський медінститут; очолює Кримську організацію Партії зелених України.
- 1950, 18 вересня** — у м. Макіївці Донецької обл. народився *Олександр Вікторович Стефанов* — доктор біологічних наук, професор, член-кор. АМН України (1997), завідувач відділу експериментальної терапії (з 1992 р.), директор Інституту фармакології та токсикології АМН України (з 1992 р.), директор Державного фармакологічного центру МОЗ України; росіянин. Закінчив Одеський медінститут (1973), голова Наукового товариства фармакологів України; головний редактор журналу «Ліки». Автор (співавт.) близько 180 праць з питань регуляції клітинних механізмів біологічно активними речовинами прогнозованої природи, опрацював новий розділ — ліпософофармакологію.
- 1950, 8 жовтня** — у Бразилії в українській сім'ї народився *Лавро-Богодар Кучинський* — лікар-хірург у м. Марінга (штат Парана), організував і очолив (1990) УЛТ Бразилії.
- 1951, 11 лютого** — у Трентоні (США, штат Нью-Джерсі) в українській сім'ї народилася *Оксана Балтарович-Гудь* — лікар-радіолог, науковець, викладач Томас Джефферсон університету у Філадельфії. Голова УЛТПА у Філадельфії, співдиректор програми навчання ультразвукової діагностики лікарів з України.
- 1952, 18 травня** — в українській родині в м. Нью-Йорку народився *Адріян Баранецький*, радіолог і директор шпиталю у Норт Дженерал, клінічний асистент-професор Нью-Йоркського медичного коледжу, член управи і голова відділу УЛТПА. Секретар товариства «Приятелі радіології в Україні», заснував (1995) і видає кварталник «Umana News» (Новини Українського лікарського товариства Північної Америки).
- 1952, 10 грудня** — в м. Одесі у сім'ї професора медінституту народився *Костянтин Дмитрович Бабов* — професор-кардіолог, директор Українського НДІ медичної

реабілітації та курортології МОЗ в м. Одесі (з 1991 р.), головний редактор двомовного журналу «Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія»; росіянин. Автор понад 110 наукових праць.

- 1952** — у м. Гданську (Польща) в українській родині народився *Ігор Гук* — професор хірургічної клініки університету у Відні, член УЛТ Австрії; співпрацює з хірургами України, обраний іноземним членом НАН України (2000).
- 1952** — у м. Коростені Житомирської обл. народився *Олександр Шимонович Коротко* — економіст, заступник міністра охорони здоров'я України (1995—1998; 2000); єврей. Директор і президент СП «Свенас» та «Медисса» (1990—1995), голова комітету медичної і мікробіологічної промисловості України (з 1998 р.).
- 1953, 6 січня** — у м. Бакалі Челябінської обл. (Росія) народилася *Раїса Василівна Богатирьова* — лікар акушер-гінеколог, кандидат медичних наук; була заступником (1994), першим заступником (1998) та недовго міністром охорони здоров'я України (1999—2000); росіянка. Закінчила Харківський медінститут (1977) та юридичний факультет Київського університету (1996), працювала в Краматорську (1978—1990); обиралася народним депутатом України (1990—1994).
- 1953, 14 березня** — у Львові народився *Ярослав Михайлович Андрушків* — лікар-психоневролог, один з ініціаторів відродження молодіжно-юнацької організації «Пласт», керівник навчального відділу «Варта РУХу» (1990).
- 1953, 7 червня** — у Полтаві народилася *Наталія Миколаївна Грицай* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри та проректор Української медичної стоматологічної академії у Полтаві (з 1992 р.); автор наукових праць з психоневрології та нейрохірургії.
- 1954, 2 травня** — у Львові в сім'ї лікарів народився *Олександр Дмитрович Луцк* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри цитології, гістології та ембріології (з 1989 р.), проректор (з 1997 р.) Львівського державного медичного університету, автор понад 150 наукових праць, досліджує лектиногістохімію органів і тканин людини і експериментальних тварин. Автор першого українського підручника гістології (1992), відзначеного Державною премією України; за атлас мікроанатомії органів ротової порожнини (1999) отримав нагороду Ярослава Мудрого.
- 1954, 2 вересня** — у м. Сколе на Львівщині народився *Зіновій Митник* — кандидат медичних наук, голова Івано-Франківської обласної ради (з 1998 р.). Закінчив Львівський медінститут (1977), працював начальником управління охорони здоров'я Івано-Франківської обласної ради (1994—1996), головним лікарем обласної клінічної лікарні (1996—1998); меценат «Просвіти».
- 1954, 2 жовтня** — на ст. Насосній (Азербайджан) народилася *Галина Андріївна Лобань* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри Української медичної стоматологічної академії у Полтаві (з 1994 р.); автор 115 публікацій, що стосуються фізіології та патології гемостазу, розробки імуномодельючих та антибактеріальних препаратів.
- 1954, 16 листопада** — у с. Масловці Любомильського р-ну Волинської обл. народився *Василь Степанович Пикалюк* — доктор медичних наук, професор кафедри анатомії і фізіології людини, проректор з наукової роботи Волинського державного університету ім. Лесі Українки (з 1995 р.); українець. Закінчив Тернопільський медінститут (1978), працював професором Луганського медінституту (1994—1995), автор (співавт.) понад 200 наукових

- праць, книги «Кількісні характеристики в морфології»; пише поезії, прозу, публіцистику.
- 1954, 22 грудня** — в с. Лошневі Тербовлянського району на Тернопільщині в сім'ї лікаря народився *Сергій Олексійович Пасько* — лікар-хірург, кандидат медичних наук, головний консультант-експерт адміністрації Президента України (з 1998 р.); українець. Закінчив Вінницький медінститут (1978), працював у Києві, Адені та Судані (1990—1992), обирався Народним депутатом України (1994—1998); був секретарем Комітету з питань охорони здоров'я; автор понад 40 наукових праць.
- 1954** — у Києві помер *Микола Вовкобой* — український анатом і педагог, доктор медицини, доцент Київського медичного та Київського ветеринарного інститутів, автор низки наукових праць з анатомії людини і тварин. Був одним із організаторів медичного факультету Українського державного університету в УНР; започаткував у Києві у 1918 р. викладання анатомії українською мовою.
- 1955, 7 квітня** — в с. Олександрівці Мар'їнського району на Донеччині в сім'ї службовця народився *Микола Миколайович Загоруйко* — лікар-хірург, кандидат медичних наук, автор 27 наукових праць, директор виробничого об'єднання «Геран», голова Донецької регіональної організації Ліберальної партії України.
- 1955, 10 квітня** — у с. Шипці Григоріопільського району Молдови в робітничій сім'ї (за походженням з Черкащини) народився *Анатолій Васильович Магльований* — доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри фізичного виховання і здоров'я з курсом лікувальної фізкультури і спортивної медицини (з 1991 р.), проректор (з 2000 р.) Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, українець, автор понад 350 наукових праць з питань біології, біокібернетики, фізіології спорту та спортивної медицини; видав три монографії та два посібники українською мовою; активно готує наукові кадри, приділяє велику увагу національно-патріотичному вихованню студентів.
- 1956, 27 березня** — у с. Ладичині Тербовлянського району на Тернопільщині в сім'ї службовця народився *Степан Несторович Вадзюк* — доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри нормальної фізіології Тернопільської державної медичної академії ім. І. Горбачевського (з 1991 р.); українець; автор праць з галузі екологічної фізіології у віковому аспекті, 5 винаходів, посібників з медичної фізіології та основ функціональної діагностики (1997); вивчає психофізіологічні зміни школярів та студентів за різних типів погоди. Очолює обласний осередок Всеукраїнської екологічної ліги, дійсний член НТШ.
- 1956, 25 жовтня** — у с. Рихальську Ємільчинського району на Житомирщині народився *Віктор Леонідович Весельський* — лікар-хірург, заступник міністра ОЗ України (1998); поляк; закінчив Тернопільський медінститут (1980). Працював у лікарнях Бердичева, Базару, Попільні, Новограда-Волинського.
- 1958, 14 вересня** — у Києві в сім'ї інженера народився *Валерій Петрович Івасюк* — кандидат мед. наук, науковий експерт Українського центру прав людини при Українській правничій фундації (з 1998 р.); українець. Працював лікарем-хірургом у КМІ, обирався Народним депутатом України (1990—1994), членом центрального проводу НРУ (1992—1994). Голова Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД (1996—1998), президент Всеукраїнського фонду «Проти СНІДу» (1991—1992); автор близько 50 наукових праць.

- 1960, 1 червня** — у м. Львові народився *Юрій Гаврилюк* — лікар-генетик, доктор медичних наук, керівник відділу епідеміології вродженої та спадкової патології Львівського НДІ спадкової патології (з 1989 р.), заступник директора Інституту (з 1992 р.); автор понад 100 наукових праць, голова УЛТ у Львові (1997). Помер передчасно 24 березня 2000 р.
- 1963** — в Умані в сім'ї нащадків старої української шляхти народився *Станіслав Владиславович Нечай (Нечайів)* — лікар-анестезіолог, магістр управління охорони здоров'я, голова Українського лікарського товариства в Києві, президент фонду «Третє тисячоліття»; автор близько 20 праць та укладач словників української медичної термінології. Закінчив Київський медичний інститут (1988), брав участь у створенні Народного руху України, обирався головою Печерського об'єднання Товариства української мови ім. Шевченка («Просвіти»); працює викладачем Української академії державного управління.
- 1965, 6 квітня** у м. Кривому Розі в сім'ї службовців народився *Едуард (Артемій) Валерійович Драч* — лікар-невропатолог і рефлексотерапевт, автор-виконавець пісень у жанрі авторської пісні (фестиваль «Червона рута» та ін.), лауреат міжнародних фестивалів, автор посібника «Гітара в вільний час» (1995).
- 1966, 22 березня** — у Києві в сім'ї медиків народилася *Ольга Вадимівна Богомолець* — кандидат медичних наук, директор-засновник першої в Україні Клініки лазерної дерматології (Київ, 1994); українка. Працювала завідувачем лабораторії патогістології шкіри, спеціалізувалася з екологічної дерматології (Пенсільванський університет, США), гістопатології шкіри (Університет Т. Джеферсона, США); наукові праці з епідеміології, діагностики, лікування вад розвитку та пухлин судин шкіри, психодерматології та медичної етики. З 1983 р. — автор-виконавець пісень у жанрі авторської пісні на вірші В. Стуса, Л. Костенко, О. Теліги, на власні слова; лауреат всеукраїнських і міжнародних фестивалів.
- 1968, 7 листопада** — у м. Львові народився *Олег Ярославович Тягнибок* — лікар-хірург, Народний депутат України (з 1998 р.); українець. Закінчив Львівський медичний інститут (1993) та спецправничий факультет Львівського державного університету (1999), очолював Студентське братство Львівського медінституту (1990—1991) та м. Львова (1991—1994), голова Львівської обласної організації СНПУ (1997—1998); член блоку «Наша Україна».

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абрамова О. І. 106
Абрикосов О. 128
Август II 24
Авербах Михайло Йосифович 244
Авіценна 13, 17
Агапіт Печерський, св. (Агапіт) 14, 15, 22, 23, 174, 193, 197, 213
Адам Вжоско 92
Аддіс Т. 61
Александров В. А. 159
Александров Володимир 222
Александровський Б. А. 91, 92
Алексеева Ніна Сергіївна 305
Алеппський Павло 22, 24
Алімпій 213
Альнпек І. 21
Альперн Данило Овсійович 121, 266
Амбодик див. Максимович-Амбодик
Амертол Георгій 13
«Амікус» 144
Амосов Микола Михайлович 11, 152, 155, 157, 159—160, 162, 164, 166, 175, 191, 283
Амосова К. М. 210
Ангстурм М. В. 142
Андрейчин Михайло Антонович 194, 196, 197, 204, 319
Андрієвський Борис 7, 130, 131, 138, 143, 151, 160, 234, 271
Андрієвський Степан 31, 217
Андрюшків Ярослав Михайлович 327
Андрюшук Аліса Опанасівна 297
Антоній Печерський 213
Антонович Володимир 223
Антонюк Альфонс 312
Апостол, гетьман 25
Аптер 90
Аптульська Іванна («Підгірянка») 143
Арістотель 17
Аронов Гелій 183
Артишук Микола 188
Арутюнов Олександр Іванович 136, 153, 275
Архимович Б. З. 160
Афанасьєв Є. І. 51
Бабаян Е. 174
Бабенко Георгій Овксентійович 291
Бабій Я. С. 208
Бабляк Д. Є. 210
Бабов Костянтин Дмитрович 326
Бабський А. А. 125
Бабуняк Ірина («Ніна») 147
Баб'юк Ярослав 183
Баб'як Ольга («Уляна») 144
Багалій Д. І. 108
Бадені, граф 62
Базилевич Іван 7, 124, 126, 128, 129, 131, 272, 295
Базилевич Я. 179
Байда-Вишневецький Дмитро 18
Бак Тетяна («Ярина») 144
Бакулев А. Н. 159
Бакшеев Микола Сергійович 282
Балабан-Головата Марія («Сніжинка») 147
Балаковський Валерій Юрійович 176
Балей Степан 43, 117, 255
Балтарович-Гудь Оксана 326
Балюз Жан 25
Баран Є. Я. 170
Баранецький Адріян 326
Баран-Путко-Василівська Ірина («Галина», «Грізна») 143
Барбар Аркадій 108, 110, 112, 127, 136, 182, 186, 195, 248
Барвінський Володимир 183
Барвінський О. О. 89, 100, 115, 150, 151
Барвінський Ярослав 166, 184, 299
Бардах Теофіль 73
Бардах Яків Юлійович 47, 49, 56, 233
Баров З. Н. 127
Барон Волтер 153
Барсук-Мойсеїв (Мойсеев) Хома 32
Барсуков М. І. 78
Басов Василь А. 37
Бах Олексій Миколайович 232
Бачинський Іван-Євген 316
Бачинський Л. 72
Бачинський П. 206

- Бачинський Ярослав 152
Баштан Федір 102
Безбородько О. 218
Безкоровайний Василь 290
Безредка Олександр Михайлович 56, 113, 242
Безруков Владислав Вікторович 160, 185, 318
Бек Адольф 236
Беккер В. В. 38
Белей С. 89
Бенюх Н. 208
Бережна Нінель Михайлівна 303
Бережницький І. 59, 78
Березинський Я. 61
Березнякова Алла Іллівна 315
Березовський Вадим Якимович 310
Берензон 144
Беренштейн О. Б. 74
«Берест» 144, див. Мартинець Ярослав
Берест Осип 168
Беретті О. 39
Беринда Памва 21
Берідзе В. Ф. 142
Берінг Е. 49, 233
Бернатович Анна 216
Берник М. П. 184
Бернштейн Н. О. 40
Бесполудіна Галина Василівна 320
Бехтерев Володимир Михайлович (Бехтерев В. М.) 43, 54, 61, 62 232, 242, 249
Бец Володимир Олексійович (Бец В. О.) 43, 48, 223
Беликів Леонід 102
Беліцер Володимир Олександрович 154, 278
Белоконь Валентин Петрович 176
Белоус Аполлон Максимович 303
Белоусов Володимир Олександрович 267
Библюк Й. 184
Биховський Григорій Борисович 236
Бідний В. Г. 210
Бідюк Мартин 12
Біланюк (Зубаль) Лариса 320
Білас Ростислав 73—75
Біленька-Врецьона Ганна 134
Білецький Леонід 235
«Білий» 144
Білінський Б. 196
Білінський Є. 206
Білібін Олександр Федорович 269
Білозерський Кирило 17
Білозор Володимир 66, 74, 263
Білоус Олекса 241
Білоусів (Белоусов) Микола Федорович (Білоусів М.) 98, 102, 237
Біляк С. Т. 196
Більрот 54
Біркмаер В. 163
Бірковський Симон 20
Блавацький Володимир 283
Бланк Л. 52
Бліхар Т. Є. 206
Блонський П. 59, 60, 63
Бобечко Володимир-Петро (Бобечко Володимир) 167, 309
Бобильова Ольга Олександрівна 325
Бобрецька 135
Бобров Володимир Олексійович 177, 189, 321
Боброва О. О. 56
Богаєвський Овксентій Трохимович 7, 35, 46, 53, 89, 101, 110, 135, 227, 262
Богатирчук Федір 135
Богатирьова Раїса Василівна 177, 327
Богач Петро Григорович 8, 287
Богданна 144
Богданов Ф. Р. 167
Богданович С. 135
Богомолець Олександр Олександрович 50, 73, 90, 102, 105, 108, 109, 114, 116, 117, 120, 122, 124, 128, 129, 138, 146, 149, 156, 232, 249, 270, 272
Богомолець Ольга Вадимівна 329
Богославський 104
Бокаріус Микола Сергійович 242
Болабольченко Анатолій 195
Болгаревський М. П. 34
Болгарський Іоан 15
Болехівський Олександр («Здоровенко») 139
Болтарович Зоряна (Болтарович З.) 185, 195, 312
Болховітінов Євфимій Олексійович 218
Болярський Микола 113
Бондар Григорій Васильович 309
Бондаренко Віктор Олександрович 182, 308
Бондаренко-Ріпецька Марія 144
Бондарева З. О. 142
Боплан Гійом Левассер де 22
Бор Х. 54
Борецький Ізидор 185
Борим Іван 115
Борис Параня («Роксоляна») 143

- Борисикевич Михайло 226
 Бородаєвич Остап 74
 Бородай Галина Григорівна 303
 «Боско» 143, 144
 Боссе К. Ф. 37
 Боткін С. П. 32, 228
 «Бравий» 141
 «Бравий» 144, див. Сагайко Дмитро
 Брайловський 107
 Братусь Василь Дмитрович 160, 285
 Братусь Ніна Василівна 298
 Бращайко М. 126
 Бринза О. А. 151
 Брусенко Т. І. 142
 Брусиловський Єфрем Мойсейович 77, 106
 Брюно Г. Г. 68
 Бугайов В. М. 200
 Буйко Петро Михайлович 267
 Буланова І. 154
 Булах Світлана 12
 Булев Микола 16
 Булка Орест 133
 Булкіна Зінаїда Павлівна 298
 Бульда Володимир 176
 Бунге 180
 Бунге Христіан Георгійович 219
 Бурачинський Андрій 73—75, 237
 Бурачинський Е. 100
 Бурачинський Мирослав 282
 Бурачинський Тит-Євген (Бурачинський Т.) 43, 73, 78, 83, 100, 115, 122, 129, 248, 282
 Бурка Остап 139
 Бурячок А. А. 195
 Бутенко Геннадій Михайлович 309
 Бутенко Зоя Андріївна 302
 Бутківський Петро Олександрович 220
 Бутковський П. О. 34
 Бучацький Ігор-Мирон 317
 Буяльський Ілля Васильович 219
- Вадзюк** Степан Несторович 328
 Вайгль Рудольф 114
 Вайна Г. 126
 Вайнберг Й. М. (Вайнберг Й.) 98, 104, 110
 Вайсберг Самуїл Абрамович 240
 Ваксман Зельман (Соломон) Абрахам 139, 155, 260
 Валицький К. О. 39
 Валяшко Микола Авксентійович 82, 94, 172, 243
- Вальтер Олександр Петрович 5, 37—41, 221
 Вальтух І. Р. 48
 Вальтц Йоганн 28, 31
 Ван-Гельмонт 21
 Ванноті Л. О. 34
 Варм Шай («Рат») 144
 Вартанян Марат 179
 Василевський С. 120, 125
 Василенко Володимир Харитонович 123, 167, 269
 Василенко М. П. 71, 108, 110
 Васько В. В. 154, 211
 Вахнянин Мирон 61, 89, 100
 Вашетко Микола Памфилович 7, 63, 70, 95, 103, 135, 241, 249
 Ведель 27
 Везалій Андреас 22, 214
 Вейгль Рудольф 254
 Веланський (Веланський-Кавунник) Данило Михайлович 24, 218
 Вельвовський Ілля (І.З.) 150, 153
 Вендерович Євген Леонідович 251
 Венцківський М. 135
 Венцковський В. М. 210
 Вербенець І. 106
 Вербловський Іван Устимович 143
 Вердум У. 23
 Верес Люба 147
 Веріго Броніслав Фортунатович 54, 234
 Вернадський В. І. 74
 Вертипорох Євген 156, 261
 Верхратський 75
 Верхратський Іван 41, 52
 Верхратський Н. С. 185
 Верхратський Сергій Авраамович 5, 15, 33, 110, 148, 266
 Веселі С. 126
 Весельський Віктор Леонідович 328
 Виговська Ярослава Іллівна 306
 Винниченко Володимир 72
 Виноградів (Виноградов) Василь Васильович (Виноградів В.) 90, 246
 Виноградов Валерій 247
 Високович Володимир Костянтинович 47, 48, 50, 52, 53, 55, 58, 229
 Візір Анатолій Дмитрович 304
 Вікторов А. П. 210
 Вільде Ірина 283
 Віничук Степан 210
 Вінницький О. Р. 191

- Вірхов Р. 224, 228
Вітенко Іван Семенович 324
Вітте М. 97, 100
Віцяк Павло Іванович 311
Владимиров Олександр А. 42
Влох Ірина Йосипівна 320
Воблий К. Г. 108, 110
Вовк Іраїда Борисівна 322
Вовк Федір (Хведір) 59, 226
Вовкбой Микола 7, 71, 238, 328
Вовчак 141
Вовченецький Д. 30
Воєвідка Кость 66, 122, 263
Воздвиженський С. Д. 142
Возіанова Ж. І. 206
Возіанов Олександр Федорович 189, 191, 196, 200, 316
Возняк М. 120
Войно-Ясенецький Валентин Феліксович 247
Войтенко Анатолій Михайлович 312
Волинець Омелян 138
Волинець Остап («Гуцул») 147, 292
Волкович Микола Маркіянович 46, 48, 51, 53, 56, 59, 101, 233
Волобуєв М. 84, 96
Володимир Великий 13, 213
Володимир Мономах 213
Волосянко Богдан 306
Волосянко (Ванджура) Романа 306
Волосянський Омелян 66
Волошин Августин (Волошин А.) 129, 130, 266
Волошин Олександр Іванович 321
Волошин Я. М. 137
Волянський В. 206
Волянський Олег-Мирослав 172, 284
Вонс Ігор («Бродич») 147
Вонс Олег («Гнат») 147
Воргул Бейзіл 189
Воробець Тома 116, 134, 143
Воробій Олександра («Галья») 144
Воробйов Анатолій Маркович 273
Воробйов Володимир Петрович 64, 90, 102, 123, 149, 246, 269
Воробйова Людмила Іванівна 319
Ворожцова А. Г. 142
Вороненко Ю. В. 208
Вороний Юрій Юрійович (Вороний Юрій, Вороний Ю.) 67, 102, 111, 119, 153, 267
Воронин 150
Воронич Нестор 129
Вороновський Юліян 183
Воронцов Данило Семенович 135, 258
Вотсон 84
Вотчал Борис Євгенович 266
Врецьона Володимир 139, 143
Врублевська Галина Павлівна 176
Врублевський Арнольд Францевич 176
Всеволод 213
В'юн Г. 135
Вязлов Андрій 72
Габай А. В. 136
Гаванський Роман 65, 74
Гавриленко Олексій Феодосійович 310
Гаврилів Катерина («Зелена») 144
«Гаврило» 144
Гаврилюк Анастасія Якимівна 279
Гаврилюк Андрій 74
Гаврилюк Олександр 279
Гаврилюк Сергій 182, 183, 188
Гаврилюк Юрій 206, 329
Газенко О. Г. 163
Гайдукевич Євген 255
Гайдукевич Олександра («Богданна») 144
Гакет Бальтазар (Гакет) 34, 215
Гаккебуш Валентин Михайлович 63, 70, 92, 112, 251, 253
Галаган Г. П. 222
Галаган М. 69
Галан Я. 153
Гален 17, 213
Галин Мартирій А. 6, 7, 58—61, 68, 69, 71, 79, 98, 167, 230, 231
Гальперн Я. О. 104, 126
Гамалія (Гамалія) Микола Федорович 47, 48, 50, 53, 60, 73, 85, 226, 233
Гамалія (Гамалія) Михайло Леонтійович 217
Гамачек Валентин Анатолійович 317
Гамерський Володимир 74
Ганджа Ігор Михайлович 297
Ганицький Іван 67
Ганич Оксана Миколаївна 309
Ганіткевич Ярослав 12, 53, 130, 153, 168, 171, 181, 184, 186, 187, 189, 196, 200, 201, 208, 304
Ганул Валентин Леонідович 307
Гануша 16
Гарагаш'ян Ара Арменакович 274
Гарасим Еміль 153

- Гарасимів Богдан 65
 Гармашів Всеволод (Гармашів) 82, 83, 88, 99, 236
 Гарник Т. П. 202
 Гвоздецький Теофіль (Гвоздецький Т.) 55, 59, 61, 73
 Гейбель К. 5
 Гейер Т. О. 63, 253
 Гейл Роберт 176
 Гейманіч О. Й. 81
 Гейманович З. Й. (Гейманович З.) 96, 107
 Гейманович Олександр Йосипович (Гейманович О.) 63, 73, 100, 102, 107, 253
 Гейтер Іван (Йоганн) 25, 180
 Гельбріге Теодор 202
 Гельнер З. 184
 Генік Степан 313
 Герасименко Олександр Іванович 323
 Герасимов 22
 Герашенко Микола Тимофійович 8, 258
 Гергей П. 24
 Гертвіг Оскар 106
 Гершензон Сергій Михайлович 131, 277
 Гжездельський Єжи 134
 Гирін Віталій Миколайович 313
 Гізе Ф. І. 34, 35
 Гілярович Генрик 134
 «Гіль» 143, 144
 Гільдебранд 34
 Гільденштедт 27
 Гімелрайх (Попова) Єлисавета 251
 Гіполіт 23
 Гіппократ 17, 213
 Гіренко Л. 135
 Гіршман Леонард Леопольдович 224
 Глабах І. 30
 Глазов М. 290
 Глузман Семен 170, 185
 Глухенький Тимофій Титович 146
 Глянц Гайнріх 73
 Гмелін С. 27
 Гнатевіч Богдан 65
 Гнатишак Анатоль 196, 285
 Гнатюк В. 233
 Гнедаш Т. К. 142
 Гоголь Микола 214, 218, 219
 Гоголь-Яновський Іван 219
 Годованець Богдан 319
 Голецький Владислав 39
 Голобородько Микола 114
 Головатий Михайло 164
 Головка І. 197
 Голоскевич Григорій 83, 120, 289
 Голяченко Олександр Макарович 12, 193, 208, 212, 318
 Гольденберг М. 107
 Гонсіоровський Л. 39
 Гонський Ярослав Іванович 305
 Гончаренко А. 82, 88
 Гончарук Євген Гнатович 305
 Горбань (Буркацька) Олена Никандрівна 296
 Горбачевський Іван 43, 45, 48, 53, 55, 56, 60, 80, 83, 88, 89, 92, 96, 98, 119, 137, 188, 229
 Горбенко Дмитро Лаврінович 102, 261
 Гординський Богдан-Зеновій 78, 156, 172, 282
 Гординський Володимир-Євген 172, 284
 Гординський Петро Андрійович 217
 Гординський Ярослав-Роман 321
 Гордон З.
 Гордон Ю. 201
 Горев Микола Миколайович 160, 273
 Горникевич Олег 151, 163, 172, 299
 Горникевич Теофіл 288
 Горноставська Олена 20
 Городинський Валерій 136, 182, 183
 Городник Петро 147
 Горчаков О. К. 136
 Горчакова Галина Олександрівна 298
 Готліб 104
 Гофунг Ю. М. 82
 Гочемський А. 29
 Грабченко Іван Митрофанович 266
 Граве Д. О. 108
 Гралевський Фортунат 41
 Грам Г. 92
 Гранас-Ониськів Василь («Десна») 147
 Грандо Олександр Абрамович (Грандо О. А.) 5, 11, 157, 158, 164, 195, 196, 288
 Граунт Джон 23
 Гребенюк Мирослава («Барвінок») 144
 Грек Ян 134
 Гречаніна Олена Яківна 312
 Гречишкін Дмитро Карпович 283
 Грещишин Мирослав 202, 300
 Григор'єв М. М. 142
 Григоренко Петро 166, 170
 Григорчук М. 138
 Гриневецький Степан 248
 Гринчак Теодор 262

- Грифель 144
 Грицай Наталія Миколаївна 327
 Грицеляк Марія 201
 Грицеляк Юрій 179
 Грицюк Олександр Йосипович (Грицюк Олександр) 170, 294
 Грищенко Валентин Іванович 302
 Грищенко Михайло Павлович 143
 Грін Колін 194
 Грінченко Борис 58
 Грінченко Марія 264
 Грінштайн О. 107
 Гробельний О. 74
 Громашевська Любов Леонтіївна 201, 292
 Громашевський Лев Васильович 259
 Громов Я. М. 34
 Громова Антоніна Макарівна 324
 Гротковський Л. Ф. 37
 Грубе В. Ф. 42
 Грушевський Михайло 49, 57, 69, 83, 108, 226, 231, 233, 235, 250
 Грушкевич Ярослав 54, 101, 121, 244
 Губенко (Вишня Остап) 79
 Губергріц 112
 Губергріц Макс Мойсейович 90, 95, 110, 241, 257
 Губергріц Олександр Якович 282
 Губка О. В. 210
 Губський Ю. І. 190
 Гудивок Ярослава Степанівна 313
 Гук Богдан 143
 Гук Ігор 202, 327
 Гук Л. 169
 Гукевич В. 98
 Гулай-Ліон Марія 286
 Гулевичівна Гальшка (Гулевич Єлизавета) 20, 21
 Гулий Максим Федорович 276
 Гуліч Марія Павлівна 322
 Гумецький Р. А. 203
 Гунчак Тарас 182
 Гургула Софія 167
 Гусак Володимир Корнійович 317
 Гутман Лена Борисівна 297
 Гуца-Венелин Юрій 220
- Галє Роберт 178
 Гете Й. 218
 Глюзінський Антоні (Глюзінський А.) 52, 55, 61, 231
 Гроєр Францішек 259
- Давиденко Олександр («Юрко») 144
 Давидович Микола 14
 Давидяк Е. 80
 Дайн 68
 Дакура Осип 43, 52
 Даміан 213
 Данилевський Василь Якович 44—46, 47, 48, 53, 60, 73, 77, 95, 102, 103, 105, 108, 223, 224, 228, 261
 Данилевський Олександр Якович 40, 48, 49, 224
 Данилевський Прокіп 35
 Даниленко Михайло Васильович 286
 Данило Галицький 15, 204
 Дахно Костянтин 176
 Даценко І. 186
 Дашівець Роман 184
 Дашкевич Валентина Євдокимівна 305
 Дашкевич Ярослав 12
 Дашо Ю. 184, 186
 Двиденко Олександр 144
 Двужильна Катерина Данилівна 284
 Дейнека Іван Якович 5, 276
 Дейнека М. В. 142
 Демич В. Ф. 49
 Демчук Надія 144
 Деполович 70
 Децик Юліан 196, 289
 Дельцова Олена Іванівна 322
 Джуль Павло 9, 156, 184, 188, 202, 204, 291
 Джуньковський Василь Якович 218
 Дзегелинський Ісає 19
 Дзерович Маркіян 100, 107, 115, 124
 Дзіковський Зигмунт 44
 Дзюба Іван 206, 275
 Дзяк Георгій Вікторович 199, 322
 Дибковський Володимир Іванович 224
 Дикий Р. 174
 Диміцький Михайло 174, 289
 Дідик Галина («Анна») 142, 143
 Дітеріхс Михайло 102
 Дмитраш («Кривоніс») 144
 Дмитрюк В. 90
 Дмоховський Леонтій-Людомир 156, 160, 281
 Добжанецький Владислав 134
 Добко Тетяна 12
 Добриловський Ю. 68, 100
 Добрін Борис Юлійович 300
 Добровольський Костянтин Ерастович 135, 257

- Добронос О. П. 142
 Добруцький Густав 74
 Долинай Микола 266
 Долинський М. 87, 100
 Дорошенко Дмитро 235
 Драгоманов Михайло 43, 227
 Драй-Хмара Михайло 235
 Драпалюк С. 100, 105
 Драч Едуард (Артемій) Валерійович 329
 Драч Максим 176
 Дрималик Сильвестр 70, 78, 82, 87, 230
 Дроботько Віктор Григорович 114, 256
 Дрогобич Юрій (див. Котермак) 16, 214
 Дроговоз Світлана Мефодіївна 318
 Дроздовський Володимир 73
 Друль Григорій («Славко», «Луговий») 147
 Дубовий Михайло (Дубовий М.) 104, 181, 187, 280
 Дудко М. О. 136, 144
 Дудяк Степан 187
 Думка Микита 5, 162
 Дунін-Вонсович Мечислав 43
 Дупленко К. Ф. 159, 160
 Дурделло Євген (Дурделло Є.) 115, 268
 Дурдуківський В. 247
 Душкевич Іван 181, 306
 Дяків Василь 12
 Дяченко Е. І. 70
 Дяченко Є. Г. 67
 Дяченко Наталія Сергіївна 313
 Дяченко Сергій Степанович 5, 8, 270
 Дьордь І. 54
- Євсева** О. В. 188
 Егрепіус 17
 Ейгорн Л. Ю. 56
 Елін 127
 Еллізен 31
 Ельберт Борис Якович 263
 Енеді Ф. 25
 «Еней» 144
 «Еней» 144, див. Сагайко Дмитро
 Еразм (Львів'янин) Сикст 213
 Ерліх П. 59, 226
- Єдинак** Олексій Миколайович 316
 Єшов 127
 Єжова Вікторія Олександрівна 305
 Єлагін Володимир 176
 Єлецький Олександр Григорович 136, 255
 Єллінський Микола Іванович 220
- Єльський Віктор Миколайович 310
 Ємельяненко Ірина Всеволодівна 326
 Ємченко Андрій 8
 Ємченко І. А. 258
 Єрмаков М. А. 142
 Єршова Анастасія Степанівна 287
 Єсипенко Б. 166
 Єфімов Андрій Семенович 302
 Єфімова Лідія Кузьмівна 304
 Єфрем 14
 Єфремов Сергій (Єфремов С. О., Єфремов) 108, 112, 122, 247
 Єфремова М. 83
 Єщенко Валентина Миколаївна 322
- Жакень** 32
 Жданов Віктор Михайлович 284
 Жовтий 70
 Жуковський Антін 143
 Жуковський Аркадій 182
 Жуковський Олександр 74
 Журавель Андрій 8, 67, 70, 102, 115, 116, 128, 184, 261, 264
- Заблоцький** Я. В. 203
 Заблоцький-Десятовський Павло 39
 Заблудовський Павло Юхимович 265
 Заболотний Данило Кирилович 50, 52, 54, 56, 58, 61, 67, 73, 80, 81, 83, 84, 79, 99, 105, 107, 108, 110, 113, 119, 122, 210, 232, 239, 250, 257
 «Завіруха» 143, 144
 Зав'ялов 68
 Завада Валя («Лялька») 143, 144
 Завальняк Михайло 161
 Загоровський Василь 18
 Загорський Петро Андрійович 217
 Загоруйко Микола Миколайович 328
 Заградник Мар'ян 44
 Задорожній Едвін 183
 Заєвлошин М. М. 98, 110, 111
 Зайко Микола Никифорович 279
 Зайончковський Вільгельм 50
 Зайцев М. 156, 168
 Зайченко Я. В. 142
 Закалюжний М. М. 194
 Закман Берт 194
 Закривидорога Степан Петрович 277
 Залеська Онишкевич Лариса 12
 Залуцький Теодор 287
 Замайський Ян 19

- Заньковецька Марія 235, 247, 264
 Западнюк Віталій Гнатович 9, 167, 298
 Запорожан Валерій Миколайович 202, 209, 323
 Заремба Є. Х. 200
 Зарицька-Сорока Катерина (Зарицька Катерина) 142, 143
 Зарицький Мирон 165
 Зарицький Ярема («Прометей») 144
 Зарубін І. К. 42
 Захараш М. П. 203
 Захарія Катерина Андріївна 9, 299
 Звоников М. Д. 142
 Зеленев І. Ф. 56
 Зеленюк Олекса Миколайович (Зеленюк Олексій, «Пастер») 144, 145, 294
 Зелінський А. Н. 178
 Земляніцин О. 69
 Земськов В. Ф. 142
 Зербіно Дмитро Деонисович 180, 298
 Зембіцький Вітольд 5, 94, 124, 245
 Зигмунт 19
 Зизаній (Тустановський) Лаврентій 20
 Зільбергер Я. В. 85, 98
 Зільберман Д. Б. 163
 Зіменковський Борис Семенович 318
 Зінткевич Матвій 23
 Зленко 152
 Знойко 70
 Зогуля Іван Савович 317
 Зогуля Юрій Панасович 154, 301
 Зошук Степан 281
 Зоя-Євпраксія 213
 Зубарев Валентин Львович 317
 Зубицька (Земна) Наталія 211
 Зюков Анатолій Матвійович 135, 258
- І**
 Ібрагімов Х. М. 142
 Івакін (Івакін) Олексій І. 7, 123, 124, 135, 265
 Іван Павло II 207
 Іваницький Григорій Семенович 7, 59, 70, 95, 135, 240
 Іванов Вадим Миколайович 264
 Іванова Маргарита Василівна 304
 Іванович Володимир 178
 Іванович Євгенія 178
 Івановський А. 81
 Івановський Дмитро Йосипович 237
 Іванців О. 206
 Іванюта Лідія Іванівна 305
- Івасиків Мирослав 185
 Івасюк Валерій Петрович (Івасюк В.) 182, 328
 Івасюк Володимир 325
 Івасюк Михайло 325
 Івашкевич Григорій Артемович 285
 Івченко Людмила 135
 Ігнатович 41
 Ігнат'єва С. 49
 Ізяслав 213
 Ілля 22
 Ільїн Леонід Андрійович 301
 Імшенецький Олександр Олександрович 276
 Іост В. І. 136
 Іпатов Анатолій Володимирович 326
 Іскра Андрій 102
 Іськів Богдан Григорович 8, 206, 313
 Іщенко Микола Михайлович 96, 272
 Іщенко Іван Миколайович 136, 241, 263
- Й**
 Йосиф II 29, 30
- К**
 Кавецький Ростислав Євгенович 168, 272
 Каган Соломон 104, 122, 128
 Каган Юрій Соломонович 207, 296
 Каганович 150
 Кадий Генрик 50, 55, 62, 228
 Казак С. С. 200
 Казаков Валерій Миколайович 129, 209, 315
 Казакова Рима Вікторівна 317
 Казимир Ян 22
 Казьєр Г. В. 162
 Каковський Антін Хомич (Каковський Антін, Каковський А.) 59—61, 243
 Калина 144
 Калинович М. 130
 Калинський-Гелита Йосип 220
 Калюжний Денис Миколайович 164, 273
 Каменецький Йосип Кирилович 34, 217
 Каменецький Леонід 173
 «Камінь» 144
 Кам'янецький Ю. 106
 Кандиба Левко 102
 Канторович Соломон Ілліч 111, 118, 120, 127
 Капітан Дмитро 143
 Капко Кліма 144
 Капуано Альойзи 31
 Капшій Ольга («Оля») 143

- Караваєв Володимир Опанасович (Караваєв Володимир) 5, 37, 38, 47, 53, 221
 Караванов Георгій Григорович 272
 Караванський Святослав 171
 Каранович Євген («Караван») 144
 Кардашук Микола 304
 Кармелюк Устим 35
 Карпенко В. С. 169
 Карпинський Никон 216
 Кархут Василь 78, 277
 Кас'яненко А. М. 176, 178
 Катерина II 27
 Качалка О. В. 188
 Качоровський Б. 196
 Кашинський Іван Григорович 218
 Кашинцева Людмила Терентіївна 297
 Кашубинський В. 89
 Кашенко Микола Феофанович 230
 Квасницький Григорій 102
 Квінт Левко 102, 116
 Квітка 264
 Квітницький-Рижов Ю. 194
 Квятковський Г. 64
 Кеннеді Дж. Ф. 163
 Кенс-Вільхова Ірина Романівна 287
 Кефалі Євген Ілліч 146
 Кефер Н. І. 81
 «Кивай» 147
 Киндій Софія («Мавка») 143
 Кирило 13
 Кириченко І. 126
 Кирницький Григорій 214
 Кисельов А. Г. 137
 Кисіль Олександр Андрійович 234
 Кисільов В. Ф. 98, 107, 111
 Кібзей Амброзій 148, 155, 260
 Кінчій Д. А. 114
 Кіршенблат Яків Давидович 282
 Кіцера Олександр 9, 12, 126, 181—184, 307
 Клебанов Володимир 172
 Клеманс 16
 Клефаніус Лівій 73
 Климент 263
 Климент VIII 20
 Кліш Ізидор 143
 Клочник Павло («Сірको») 144
 Клюк Кшиштоф 30
 Ключенко Василь 49
 Кнауер Томаш 32
 Кней 33
 Книшов Геннадій Васильович 193, 311
 Кніпович М. Ф. 152
 Кобзаренко О. 64
 Кобилянська Ольга 108, 238
 Кобільник Володимир 104
 Кобринська Н. 238
 Кобринський Володимир 55, 99, 233
 Кобринський Є. 55
 Ковалевський Павло Іванович 227
 Коваленко 170
 Коваленко В. М. 207, 210
 Коваленко Григорій А. 64
 Коваль Богдан 147
 Ковальський Роман 138
 Ковальчук Лариса Євгенівна 324
 Ковальчук Леонід Якимович 323
 Коверко Дарія 133
 Ковешніков Володимир Георгійович 211, 308
 Ковнер Савелій Григорович 224
 Ковпак С. А. 135, 137—139, 175
 Ковтунович Г. 154
 Ковтуняк Микола Артемович 293
 Коган Вадим 191, 195
 Коган С. М. 118
 Коган-Ясний Віктор Мойсейович 261
 Козак Іван 24
 Козак Ірина («Лада») 143
 Козак Михайло 60
 Козакевич Олександр 117, 245
 Козачковський Андрій 221
 Коздоба А. З. 116
 Козицький Петро 184
 Козій Іван 143
 Козій Юрій 189
 Козлов М. І. 5, 38
 Козьявкін Володимир 178
 Кокорудз І. 287
 Коленський Мирослав 179, 184, 293
 Колесса Ф. 120
 Коломійцев Володимир 172
 Коломійцева Антоніна Георгіївна 307
 Коломійченко Михайло Сидорович 136, 157, 265
 Коломійченко Олексій Сидорович (Коломійченко О. С.) 91, 270
 Коломнін С. П. 42, 44
 Коляда Василь Олексійович 143
 Коляденко Володимир Григорович 312
 Коль Й. Г. 36
 Кольман Антін («Вугляр») 144

- Комісаренко Василь Павлович 166, 278
Комісаренко Ігор Васильович 310
Комісаров Ігор Васильович 307
Комнін Олексій 213
Коморовський Юрій Теофілович 290
Компанієць С. М. 91
Кондратович М. А. 166
Кондратюк В. Й. 188
Коник Лев 166
Кононенко Г. І. 142
Кононенко Н. К. 142
Кононенко Харитя 143
Константинович В. 71
Констанція 16
Кончаловський Максим Петрович 73, 246
Копистянський М. 154
Кордасевич Омелян 60
Кордюк Юліан 65, 78, 121, 122
Кордюк Віталій Арнольдович 308
Коренець Степан 115
Корж Микола Олексійович 323
Корж Олексій Олександрович 295
Коржинський М. 181
Коржинський Степан 78, 277
Корибут Міхал 23
Коритник Володимир-Всеволод 303
Коркушко Олег Васильович 303
Корнілів-Василів Микола 126, 129, 134, 135
Корнілова Олександра Іванівна 285
Корнман Й. Є. 98, 110, 111
Коробков М. 46
Коровицький Л. 98
Королева Наталена 260
Короленко Євген Сергійович 316
Короленко О. С. 177
Королів В. 82, 88
Королівський Іван 310
Король Тоня («Таня») 147
Коротко Олександр Шимонович 327
Корритарі Г. Г. 34
Кортузанська 90
Корчак-Чепурківський Овксентій Васильович 6, 7, 58, 59, 67, 69, 71, 72, 80, 82, 83, 86, 87, 90, 91, 97, 101, 104, 105, 108, 110, 114, 117, 122, 128, 169, 231, 255, 268
Корчак-Чепурківський Юрій О. 122, 128, 169, 268
Коршинський Іван Юрійович 301
Корягін Анатолій 173
Кос Йосиф (Кос Осип) 73, 74
Кос Михайло 43, 61, 63, 64, 74, 237
Косарчин-Марунчак Наталка 144
Косковський Броніслав (Косковський Б.) 42, 60
Кост Н. А. 75
Костенко Л. 329
Костилов М. В. 210
Костирко Д. 98
Костшевський Якуб 31
Костюк Платон Григорович (Костюк П. Г.) 114, 162, 296
Котермак (Дрогобич) Юрій 213
Коткова К. І. 154
Котляревський Іван 218
Кохан Іван 293
Коханевич Євгенія Вікторівна 303
Кохановська Тетяна («Мамця») 143
Коцюба Степан 115
Коцюбинський Михайло 233, 247
Кравець Людмила Степанівна 143
Кравців П. 92
Кравцов Микола Микитович 143
Кравчук Л. 186, 191
Крадотцер 33
Крамаревський В. 117
Крамаренко Н. Є. 84
Крамаренко Ю. Ю. 84, 135
Красівський Зиновій 170, 174
Красовський М. П. 82
Крассер Зоя 179
Крауснекер 33
Крвавч Тадеуш 144
Кремлер Антоній 28
Крента Ярослав («Арпад») 147
Крепелін 90
Крижанівська Інна Іларіонівна 283
Крижанівська Марія Володимирівна 299
Крижанівська Ярослава 144
Крижановський Ярослав Йосифович 309
Крилов Л. С. 167
Крилов М. М. 108
Кримов Олексій Петрович (Кримов О., Кримов) 95, 112, 132, 136, 244
Кримський Агатангел 77, 105
Кричевський Олександр Мойсейович 123, 268
Кришень Павло Федорович 291
Криштальська Ярослава 143
Крігль Августин 31
Кріль Олена 12

- Кронтовський Олексій Антонінович 86, 241, 256
 Крук Богдан («Мелодія») 144, 148
 Крупинський Андрій (Анджей, Єнджей) 28, 29, 216
 Крупинський Юзеф 216
 Крупський Олександр Іванович 7, 67, 90, 99, 104, 106, 108, 110—112, 127, 260, 270
 Крушельницька Володимира 127, 136, 275
 Кубійович В. 149, 152
 Кубішталь Станіслав 74
 Кудрицький Володимир 67, 110, 186, 195
 Кудрицький Микола 7, 8, 103, 112, 182, 254
 Кудрявцев Іван 37
 Кузеля З. 149
 Кузнецов В. Ф. 206
 Куйдич І. 174
 Кулик Л. В. 210
 Кулик Микола («Дорошенко») 143
 Кулик Петро Павлович 274
 Куліш П. 226
 Кульчицький Микола К. 52, 231
 «Кум» 144
 Кундієв Юрій Ілліч 103, 191, 300
 Куник Мирослав 138
 Купфер Карл 47
 Курило Олена 73, 96
 Курнат Наталія 12
 Куровець Іван 74—76, 78, 87, 89, 100, 113, 236
 Курчаба Леонід 134
 Курчаба Филімон 183
 Кухар В. П. 180
 Кухарук Марія («Світлана», «Тирса») 143
 Куціль Дмитро 172
 Кучеренко Борис 128, 135, 137, 281
 Кучеренко Павло Олександрович 7, 89, 90, 94, 95, 103, 111, 126, 128, 241, 252, 270
 Кучинський Лавро-Богодар 326
 Кучма Л. 195, 206
 Кушнір Роман 143
 Кушнір-Бурко А. 135
- Лабенська Ірен 182
 Лабунька Марія («Ірина») 143
 Лаврентій-затворник 15
 Лаврик Семен Семенович 284
 Лагутій А. Ю. 200
 Лазаревич Іван Павлович 43, 222
 Лазаревський Іван Павлович 41
 Лазаренко Є. 155
- Лазаренко П. 198
 Лазуренко О. 135, 137
 Лапичак Тома 138, 160
 Лапін Борис Аркадійович 291
 Ластовецький Андрій 140
 Лебедев В. 100
 Лебедев Н. Д. 36
 Лебединський 119
 Лебедович Омелян 143
 Лебедович-Кліш Олена («Звенислава», «Заграва») 143
 Лев, князь 16
 Левин 129
 Левинський 70
 Левитський Л. 94
 Левицька Н. 154
 Левицька-Загоруйко Марія («Ганна») 147
 Левицький А. 135
 Левицький Володимир 52
 Левицький Іполит 73
 Левицький Модест 57, 83, 238
 Левітський Михайло Андрійович (Левітський М.) 7, 74, 84, 94, 108, 110, 114, 116, 125, 132, 243, 250
 Лемеха Ірина («Рогніда») 144
 Ленартович Ян 248
 Леонов І. Ф. 38
 Леонтович Олександр Васильович 90, 95, 106, 241
 Леонтєв 118
 Лепкий Богдан 283
 Лепкий Дмитро 135, 153
 Лесик П. 144
 Леся 144
 Леш Ф. О. 44
 Липа Іван 198, 238, 273
 Липа Юрій 143, 175, 198, 206, 238, 273
 Липківський Василь 81
 Лисенко Андрій Віталійович 228
 Лисенко Микола 228, 235, 311
 Лисенко Т. Д. 151
 Лисенков Микола Костянтинівич 238
 Лисий Анатолій 174
 Лисовий Костянтин 176
 Лисяк Р. 163
 Литвин Юрій 184
 Литвинов Іван 172
 Личковський Лев Михайлович 296
 Лінгарт 70
 Ліндеман Володимир Карлович (Ліндеман В. К.) 55, 58, 240

- Лінней К. 33
Ліннер Б. 126
Лісіцин Ю. П. 204
Лісовська Софія Миколаївна 247
Лістер Дж. 41
Ліфшиць Я. І. (Ліфшиць) 124, 125, 127
Ліхачов Андрій Гаврилович 272
Ліхтарьов І. А. 178
Лоба Михайло 314
Лобань Галина Андріївна 327
Лобенко Анатолій Олександрович 314
Логаза Михайло 163
Логай І. М. 124
Лоза Уляна 159
Лозинська Світлана 12
Лось І. Р. 178
Лотович Матвій 275
Лужецький Євген («Шувар») 144, 147
Лукасевич В. 54, 55
Лукасевич Євмен 7, 61, 63, 64, 68, 69, 78, 83, 98, 100, 243
Лукіянович Нарциз 78, 279
Лук'яненко Антін Іванович 263
Лук'яненко Л. 170
Лук'янів Федір (Лук'янів Ф.) 61, 63, 242
Лук'янова Олена Михайлівна 111, 191, 205, 293
Лупиніс А. 170
Лур'є Олександр Юдимович 270
Лурій 118
Луценко Іван 198, 237
Луцик Любомира Антонівна 286
Луцик Олександр Дмитрович 327
Луцьків Василь 172
Любинський Всеволод 69, 225
Любомудров Андрій Павлович 266
Людвіг К. 224
Лютько Олексій Володимирович 312
Лядоу Джозеф 188
Лямбль Душан Ф. 39, 222
Лянг О. 21
Лянде 119
Ляндес А. 74
Ляховицький М. М. 137
Ляшковський Пилип 21, 214
«Льодовий» 143, 144
- Мавикін 127
Маврикій Юда 74
Магальяс Семен 107
Магльований Анатолій Васильович 328
Маєвська Надія Казимирівна 135, 142, 175
Маєвський М. М. 136
Мазепа Іван 25, 119, 161
Мазепа Н. 100
Мазох 33
Мазур А. 106
Мазурок Ярема 321
Майданник Г. В. 126
Майер Казимир 26
Майоров О. І. 142
Макар Дмитро Арсенійович 196, 293
Макаренко-Починок Людмила 285
Макарій 24
Макарушка Ярослав-Ігнатій 115, 143, 153, 158
Макарченко Олександр Федорович 132, 275
Маклецов І. І. 78
Максименків (Максименков) Олексій Миколайович 278
Максимець Л. 206
Максимович В. 194
Максимович Р. 174
Максимович-Амбодик (Амбодик-Максимович) Нестор Максимович 24, 30, 31, 215, 216
Максимович Ярослав Борисович 288
Максимонько Л. 89, 100, 116
Мала Любов Трохимівна (Мала Л. Т.) 173, 176, 190, 210, 287
Маланюк Осип 73
Маликов С. Ф. 140
Малинкович Володимир Дмитрович 318
Маломуж В. 176
Мальцев В. І. 177, 210
Мамчур Франц Іванович 295
Мантель Себастьян 73
Манюх Володимир 144, 290
Маньківський (Маньковський) Борис Микитович 106, 253
Маньковський Микита Борисович 146, 284
Маргер Антоні 31
Маргітич Віктор 182, 183
Марголін І. 52
Мар'єко Ф. С. 276
Марзєєв Олександр Микитович 146, 253
Мариняк Олег 317
Марієвський Віктор Федорович 322
«Маріян» 147
Марія-Терезія 28
Маркевич Олександр Прокопович 276

- Маркович Яків Андрійович 26
 Марковська Ніна Степанівна 324
 Марс А. 54, 61
 Мартинець Ярослав («Берест») 144
 Мартинів Степан 181, 281
 Мартинюк Ганна («Ганя») 144
 Марцінковський І. Б. 189
 Масальська 69
 Маслов Б. О. 142
 Маслов Юхим Васильович 263
 Масловський Опанас Федорович 31, 33, 215, 217
 Масляк В. 163
 Масний Зиновій-Тарас 321
 Матвеев Олександр Павлович 39, 221
 Матківський Зенон 202
 Матковська (Матківська) Надія 182, 202
 Матюшенко Борис П. 7, 63, 67, 69, 70, 72, 77, 79, 83, 85, 88, 97, 98, 100, 105, 115, 119, 253
 Матяшин Гнат Михайлович 298
 Махек Еммануїл 54, 55, 229
 Махулько-Горбацевич Г. 114
 Мацей з Мехова 17
 Мацон Юлій Іванович 39, 42, 44, 221
 Мачерет Євгенія Леонідівна 304
 Мачула Параскевія 147
 Медведчук Лариса («Тополя») 144
 Медвідь (Медведь) Лев Іванович 127, 277
 Меленевський Юрій Ф. 67, 69, 70
 Меллер Й. В. 33
 Мельник 171
 Мельник Льонгін 143
 Мельников Олександр В. 154
 Мельников-Разведенков Микола Федотович (Мельників-Разведенков Микола) 57, 73, 100—103, 108, 119, 239
 Мельничук Петро Дмитрович 283
 Мерінг Фрідріх (Мерінг Ф.) 5, 37, 222
 Мефодій 13
 Мечников Ілля Ілліч 45—47, 50, 53, 58, 59, 64, 98, 157, 223, 226, 229, 233, 234, 242, 243
 Мешалкін Євген Миколайович 284
 Мещанінов О. І. 139, 160
 Микола I 36
 Миколаєнко Анатолій Петрович 176
 Микулич-Радецький Іван 42, 46, 227
 Милик Ганна («Таня») 144
 Милостанов М. М. 136
 Мислицький Валентин Францович 316
 Митник Зіновій 327
 Митрофанов С. М. 27
 Михайленко Ганна 172
 Михайленко П. В. 142
 Михайлович Олексій 22
 Михайлюта Анна 102
 Михно Н. І. 142
 Мицик Тарас 185
 Міколяш Петро 36
 Мінкін С. Л. 122, 137
 Мінх Григорій Миколайович 43, 223
 Мінх Олексій Олексійович 276
 Мінченко В. 191
 Мірам Е. Е. 38
 Міхно М. М. 142
 Міхновський М. 247
 Міцкевич С. І. 78
 Мішалов В. Г. 210
 Міщенко Михайло 7, 116, 138, 151, 156, 162, 163, 268
 Мовчан Юліян 174
 Могила Петро 21, 24, 214
 Могиляк Остап 189
 Моловичко Є. 98
 Монастирський Нестор Дмитрович 48, 226
 Монегін Б. 23
 Мончевський Станіслав 134
 Морачевська С., див. Окуневська Морачевська Софія 43
 Морачевський Вячеслав 238
 Мороз 142
 Мороз О. 195
 Морозов А. І. 58
 Морозов Г. 174
 Морозов П. І. 66
 Мороз-Філь Ярослава («Марта», «Ева») 143
 Мосійчук Іван 143
 Москаленко Віталій Федорович 177, 324
 Мостепан Олександр Іванович 176
 Мостович Леонід 179, 184, 288
 Мостюк А. І. 180
 Мохнюк Юрій Миколайович 295
 Моцюк Петро-Роман 289
 Мочутковський Йосип Й. 43, 47, 49, 223
 Мошич Петро Степанович 8, 301
 Мриц Іван 115
 Мстислав 213
 Музика Максим 43, 78, 80, 89, 95, 100, 128, 132, 146, 169, 261
 Музика Ярослава 261
 Мулька Орест 183
 Муравецький Андрій 12

- Мусій Олег С. 183, 188, 206
 Мухін Єфрем Йосипович 32, 34, 218
 Мюллер 153
 Мюллер Й. 224
- Навакатікян Олександр Оганесович** 297
 Нагай 135
 Нагірний В. 53
 Нагорний 109
 Нагорний Олександр Васильович 237, 259
 Надрага Богдан 292
 Надтока Валентина Луківна 291
 Наливайко Василь 259
 Наливайко Володимир (Наливайко В.) 69, 85, 98, 119
 Наливайко Дмитро Юрійович 8, 298
 Наливкін П. А. 137, 160
 Нарторп Вільгельм 25
 Неговський Володимир Олександрович 280
 Недохлебов В. П. 139
 Нейко Євген Михайлович 309
 Некрасова Любов Сергіївна 324
 Немець В. 126
 Немировський С. 52
 Несмелова З. М. 85
 Нестор Літописець 15
 Нетлюх Михайло 170
 Нетяженко В. З. 191
 «Нехрист» 144
 Нечай (Нечаїв) Станіслав Владиславович 182, 183, 188, 197, 206, 211, 329
 Нечуй-Левицький 226
 Нещадименко Ів. 102
 Нещадименко Марко Петрович (Нещадименко) 7, 52, 70, 71, 77, 78, 84, 94, 95, 99, 102—106, 108, 110, 112, 130, 135, 241, 270
 Николин Роман 285
 Никон Карпинський 30
 Нікітін В. М. 156
 Нікітін Олексій 169
 Нікітін С. О. 22
 Ніковський А. В. 72
 Ніколаєв Анатолій Петрович 267
 Ніконенко О. С. 210
 Ніс Степан Данилович (Волошин С.) 43, 222
 Новак А. 126
 Новак В. («Крилатий») 144
 Новак Денис 73
- Новаківський Олекса 66
 Новаченко Н. П. 151
 Новицька-Усенко Людмила Василівна 310
 Новицький Вітольд 134
 Новицький Ярослав-Василь 315
 Нойман Самуель («В. Максимович») 144
 Носаль Іван Михайлович 161, 190
 Носаль Михайло Андрійович 161
- Оберишин Ілля** 147
 Оболонський Н. А. 58
 Образцов Василь Парменович 48, 53, 60, 68, 73, 228, 247
 Овчар Софія 144
 Огессер Франц 28
 Одинець Ю. В. 200
 Одрин Дмитро 75, 76, 265
 Озаркевич Євген 6, 43, 53, 54, 56, 59—66, 76, 89, 95, 109, 186, 187, 231, 235
 Окуневська-Морачевська С. (Окуневська Софія) 43, 238
 Окуневський Теофіл 77
 Окуневський Ярослав 232
 Олеарчик Андрій 5, 172, 188, 312
 Олеарчик Рената 188
 Олекса Анізій Павлович 191, 300
 Олександр 17
 Олексій Євген 74
 Олесіюк Андрій 173
 Олесницький Яромір 144
 Олесь О. 263
 Олійник О. 184
 Олімпієв І. Я. 113
 Ольга, княгиня 14
 Ольє 53
 Ольжич (Кандиба) Олег 135
 Омеляшко А. 184
 Омельченко Людмила Іванівна 320
 Омельченко Федір Захарович 7, 74, 91, 238
 Онопрієнко Микита 132
 Орбелі Л. А. 154
 Ординець І. О. 102
 «Орест» 144
 Орлай Іван 218
 Орлов Л. В. 51
 Орловський Олексій Миколайович 222
 Орреус Г. М. 31
 Ортинський І. 85, 119
 Ортинський Т. 23
 Осадча-Яната Наталія 104, 121, 131, 155, 264

- Осінчук Роман 78, 126, 128, 134, 138, 150, 153, 156, 157, 162, 165, 171, 172, 174, 175, 179, 274
- Островський Тадеуш 134, 251
- Острозький Костянтин 18
- Очко Войцех 19
- Очкуренко О. М. 175
- Павленко** О. 132
- Павленко Раїса 12
- Павлик М. 227, 229
- Павлишин-Гаврилів Марія («Гра», «Чайка») 144
- Павлічук М. 88
- Павлов Володимир Олексійович 320
- Павлов І. П. 32, 61, 121, 154, 239, 242, 255
- Павлова Лідія Петрівна 300
- Павловська Я. 154
- Павловський Михайло Петрович 196, 197, 210, 307
- Павловський Олександр Дмитрович 51, 52, 54, 232
- Падалка Б. 135
- Паладійчук Надя («Доля») 143, 144
- Палеев Микола Романович 304
- Палладін Олександр Володимирович (Палладін Олександр, Палладін О. 73, 90, 99, 102, 103, 105, 108, 109, 116, 119, 130, 137, 146, 157, 256
- Пальчинський В. 105
- Панасюк Б. 151
- Панасюк Є. П. 142
- Панков А. 193
- Панченко Дмитро Іванович 162, 278
- Панчишин Мар'ян 8, 43, 78, 80, 81, 89, 92, 100, 107, 108, 113, 115—117, 121, 126—128, 130, 131, 134, 140, 184, 195, 209, 228, 252, 258, 274, 282
- Паньків Іван 143, 206
- Парашак Ганна Петрівна 301
- Парін В. В. 163
- Парнас Яків (Якуб) 123, 146, 198, 254
- Парпура Максим 32
- Парфанович-Волчук (Парфанович) Софія 78, 106, 107, 111, 126, 131, 156, 271
- Пастер Л. 46, 48, 226
- Пасько В. В. 195
- Пасько Сергій Олексійович 328
- Патон Б. Є. 171, 191
- Педаченко Євген Георгійович 325
- Пелех О. 89
- Пелехін Павло 41, 225
- Пелехін Петро 5, 219, 225
- Пелехович Неоніла 273
- Пельо Іван («Тарас») 147
- Перемежко Петро Іванович 44, 223
- Перфецький Лесь 65
- Петлюк Йосип Матвійович 143
- Петлюра С. 266
- Петренко Ілля 100, 102
- Петрецький П. 126
- Петриківна С. 74
- Петришин В. 160
- Петров Б. Д. 159, 166
- Петрова Галина Костянтинівна 143
- Петровський Б. В. 182
- Петрук-Полик Георгій Михайлович 309
- Петрух Л. 197
- Петрушевич Петро 73
- Пикалюк Василь Степанович 327
- Пилипенко Микола Іванович 314
- Пильчиков Дмитро 43
- Піріг Любомир Антонович 8, 9, 12, 147, 181—183, 188, 192, 196, 200, 205, 206, 209, 308
- Пірогов Микола Іванович 40, 122, 202, 219, 220
- Пірогова О. 45
- Писемський Григорій Федорович 236
- Пискуновський Петро 32
- Підбуцький К. 76
- Підвисоцький (Подвисоцький) Володимир Валеріанович 50, 53, 54, 232
- Підгаєцький Володимир Якович 7, 70, 82, 87, 92, 95, 97, 99, 100, 102, 104—107, 110, 112, 127, 136, 164, 182, 186, 195, 253, 262
- Підгайний Семен 136
- Піддубик-Сушевський Петро Карпович 34
- Підлісецький Теофіл 184
- Підріз (Подрез) А. Г. 46, 48, 52
- Пілсудкевич Ольга 143
- Пінчук Вадим Григорович 307
- Піпес-Поратинський Якуб 41
- Пірке 259
- Піснячевський Віктор 69, 77
- Пісько Григорій Тимофійович 301
- Пішак Василь Павлович 319
- Платонов Костянтин 153, 159
- Плахотнюк Микола 170, 174
- Плетньов Дмитро Дмитрович (Плетнев) 129, 244

- Плотічер В. А. 150
 Плюгавка Андрій-Тадей 145
 Плющ Василь 5, 7, 9, 11, 131, 135, 136, 138, 151, 155, 160, 163, 167, 168, 170, 171, 274
 Плющ Л. 170
 Поворознюк В. В. 201
 Погорецький Петро Іванович 24, 215
 Погорілий В. 206
 Погружальський 166
 Подільчак Михайло 187, 196, 288
 Подкамінер 69
 Подолинський О. 89, 100, 115
 Подолинський Сергій 44, 227
 Подольський М. П. 151
 Познанський М. С. 144
 Поканевич Валерій Володимирович 325
 Покетило В. Л. 98, 110
 Полетика Іван Андрійович (Полетика І. А.) 24—27, 214
 Полинюк Василь 172
 Полікарп 15
 Полонська В. 135
 Полохайло Іван 54
 Полянська-Лех Марта-Марія 294
 Пономаренко Віктор Михайлович 325
 «Попер» 143, 144
 Попельський Леон 239
 Попіль Л. 206
 Попов Євген Олексійович (Попов Є.) 107, 271
 Попов О. 84, 96
 Попова (Гімелрайх) Єлизавета 151
 Попова Антоніна 12
 Попова В. С. 144
 Попова М. М. 142
 Попова Тетяна Дем'янівна 306
 Попович Володимир 292
 Попович Марія («Гуцулка») 143
 Порохняк-Гановська Людмила Андріївна 206, 323
 Поскрипко А. М. 191
 Постишев 119
 Постолювський Яків 31
 Потоцький 35
 Потульніцька З. 135
 Преображенський 121
 Прессен Вавжинець 31
 Прийма Остап 74, 75
 Примак Федір Якович 271
 Присецька Софія 249
 Присяжнюк Марія С. 157, 191
 Приходько Валентина Семенівна 298
 Приходькова Єлизавета Костянтинівна 264
 Приц Альфред 202
 Прогульський Станіслав 134
 Проскура Ольга Василівна 275
 Протопопов Віктор Павлович (Протопопів Віктор) 84, 90, 96, 102, 107, 121, 124, 249
 Прохаско О. П. 61
 Процек Олена Герасимівна 302
 Проценко В. Я. 142
 Процик Нестор 138
 Птуха Михайло 122, 255
 Пугачов Валентин Васильович 315
 Пулюй І. 51, 100, 225, 226, 230
 Пундій Павло 5, 10, 163, 173, 179, 181, 194, 200, 201, 292
 Пучківська (Пучковська) Надія Олександрівна 124, 157, 279
 Пучківський Олександр Митрофанович 7, 70, 72, 79, 94, 95, 98, 99, 104, 105, 114, 117, 118, 121, 126, 127, 130, 250, 270, 279
 Пушкар Микола Сидорович 306
 Пфейфер Г. В. 108
 Пчілка 144
 П'ясецький Венатій 44
 Пятак Вадим 176
 П'ятак О. А. 117, 178
 Рава А. Л. 46
 Радзивилл Миколай 18
 Радзикович Юліян 143
 Радзимовська Валентина Василівна 7, 87, 92, 99, 103, 108, 138, 151, 152, 257
 Радзієвський А. Г. 78
 Радзіховський Анатолій Павлович 320
 Радзіховський Борис Леонідович 281
 Радиш Ярослав Ф. 195, 199, 206
 Радченко Г. 100
 Райцес Володимир Семенович 291
 Раковський Іван 53, 103, 121, 149
 Ракоєд Анна 210
 «Рат» 144, див. Варм Шайн
 Ратмиров-Щавинський 142
 Рафалович О. П. 42
 Резнік Борис Якович 302
 Резніков Олександр Григорович 318
 Рейн Георгій Єрмолайович (Рейн Г. Є.) 47, 229

- Рейнгардт В. Л. 71
 Реліга Збігнев 202
 Рембрандт 21
 Рентген Конрад (Рентген К.) 51, 225
 Ренцький Роман 134, 240
 Решетило Теодор 151
 Рибачевський 74
 Рибачук Леся 135
 Рибінський 81
 Ридигер Людвік (Ридигер Л.) 45, 52, 61, 227
 Риліів Роман 24
 Рильський Максим 247
 Риндер 27
 Риндовський Г. С. 40
 Рихло Іван 66
 Ріпещька Марія («Оксана») 143, 193
 Ріпещький Модест («Горислав») 145, 147, 193, 291
 Ровенчук Марія («Ірина») 144
 Рогальський Леонід 163
 Рогожин О. Г. 200
 Рогоза 70
 Рожалін 70
 Рожанський Микола Аполлінарійович 255
 Розгін Іван 149, 269
 Роздільський Богдан 285
 Роздобудько Любов 12
 Розенфельд Леонід Георгійович 209, 306
 Розенфельд О. Д. 82
 Розумовський Кирило 26, 27, 34
 Романенко Аліна Михайлівна 209, 315
 Романенко Анатолій Юхимович, Романенко А. Ю., Романенко) 176, 177, 180, 302
 Романина-Левкович Слава («Марта», «Оля») 143
 Романина-Чорній Євгенія («Галина») 144
 Романчук Р. 184
 Романяк Мирослав Йосипович 283
 Ромарін Гнат 74
 Роменський Аполлон 225
 Ромоданов Андрій Петрович 154, 289
 Ромоданов Сергій Андрійович 320
 Російський Дмитро Михайлович 258
 Росткович М. 86
 Ротенберг Давид Лазаревич 279
 Рохлін Л. Л. 73
 Рощинська Ганна 139, 143
 Рощинський Петро 139, 143, 262
 Ру Е. 49, 233
 Рубан Василь 170, 172
 Рубашкін Володимир Якович 85, 100, 246
 Рудавська О. 184
 Руданський Степан 223
 Руденко А. Ю. 74
 Рудий 140, 141
 Рудий Роман Васильович 293
 Рудиковський Євстахій Петрович (Остап Київський) 219
 Рудницька Анна 187
 Рудницький Яр. 172
 Русин Василь (Базилій Рутенус) 16
 Русин С. 18
 Русова Софія 77, 235
 Руцький Ілля Васильович 215
 Ручківський Сергій Никифорович (Ручковський С.) 135, 260
 Рюриковичі 212
 Сабанєєв І. Ф. 48, 51
 Савенко Сергій Миколайович 274
 Савицький В. 117
 Савицький Микола Миколайович 264
 Савка Богдан («Софрон») 144
 Савула Леся 12
 Савур Клим (Клячківський Дмитро) 140, 141
 Савчак Надія («Христя», «Соня») 147
 Савченко І. Г. 50
 Савчик Сидір 140
 Савчин Марійка 144
 Сагайко Дмитро 143, 144
 Сагач Вадим Федорович 321
 Садовень А. А. 58
 Саєнко Валерій Феодосійович 169, 319
 Саймон Ліндсей 189
 Сакфельд Егон Олександрович 270
 Саламаха Ярослава («Рента») 143
 Сало Дмитро Павлович 294
 Салюк Любомира 180
 Самовидець 21
 Самойлович (Сущинський) Данило Самійлович 24, 30, 31, 35, 216, 219
 Сапежина Ядвіга 38
 Сапін Михайло Романович 298
 Саполович Яків Йосипович 217
 Сапун Тереса 183
 Сасовер Данило 74
 Сатановський Арсеній 22
 Сачук Ніна Миколаївна 290
 Свєрстюк Є. 170
 Свет Фаїна Григорівна 293

- Свита П. 144
Свідерський Володимир 66
Свістель Данило 292
«Світлана» 144
Світлична Надія 175
Світличний І. 170
Свйонтек Ірина 314
Святополк 14
Святослав 14, 213
Святоша 14
Седей 33, 34
Селезінка Василь 188, 294
Селецький О. 135
Селіванов Федір 47
Сельський Щасний (Фелікс) 43, 52, 54, 229
Сембратович Сильвестр 53
Семчишин М. 289
Семчук Мирон («Вітер») 147
Сеник Ірина Михайлівна 299
Сеник Льоня 143
Сенютович Василь Федорович 282
Сергієнко Микола Маркович 180, 311
Сердюк Андрій Михайлович 177, 180, 316
Середюк Н. 206
Серадський Владислав (Серадський В.) 54, 134
Серков Пилип Миколайович 280
Сибірцева 90
Сиваченко Тамара Порфірівна 294
Сиваш К. М. 161, 172
Сидоренко О. 69
Сидоренко Тетяна («Галичанка», «Надя») 144
Сила Василь Іванович 131, 276
Симельников З. 123
Симінський К. К. 108
Симон 15
Синельников Рафаїл Давидович 269
Сиреніус (Сиренський) Симеон (Шимон) 20
Сиротинін Микола Миколайович 241, 268
Сисак Микола Софронович 8, 262
Ситар Леонід Лукич 317
Ситенко Михайло Іванович 104, 122, 124, 256
Сікора Т. 29
Сікорський Іван Олексійович 63, 225
Сікст Еразм 21
Сіменович Володимир 51, 55, 233
Сіменович Мирослав 255
Сірко Іван 23
Скакун Микола Петрович 295
Скачок Олександр 176
Скегар Григорій 116
Скірка Анна («Дора») 144
Скліфосовський Микола Васильович 41, 44, 45, 223
Склярів Яків Павлович 273
Скобельський Петро 144
Скобович-Околот Богдан 290
Сковорода-Зачиняєв 94
Скок Володимир Іванович 309
Скоморовський 74
Скоропадський Павло 70, 71, 225, 255
Скосогоренко Г. Ф. 152
Скочок Павло 172
Скрипник Микола Олексійович 85, 102, 109, 244
Скрипниченко Д. Ф. 139, 142
Скрипніков Микола Сергійович 193, 313
Славинецький Єпифаній 22, 214
Сліпий Родіон-Пилип 143
Слоколовський М. П. 160
Служинська Зеновія 196, 211, 313
Смаль-Стоцький Роман 162
Смера Іоан (Іван) 13, 213
Смеречинський Т. М. 110, 111
Смирнов Є. І. 150
Смирнова-Замкова Олександра Іванівна 249
Смілівський Тимофій 33
Смірнов Валерій Веніамінович 122, 314
Сміян Іван Семенович 303
Смолій В. 203
Смоляр Ніна Іванівна 297
Сморжевський В. Й. 210
Смотрицький Герасим 18
Снегірьов Гелій 185
Снежневський Андрій 174, 179
Снігурович М. 164
Снігурович Тарас-Юрій 286
Сніжков В. 98
Собкевич Антін Іванович 7, 83, 102, 104—106, 108, 252
Собчук Богдан 280
Совачів Василь (Совачів) 68, 75, 76, 247
Сокіл (Тарабан) Олександра Семенівна 287
Сокол Є. С. 142
Сокол М. 105
Соколовський В. Г. 162
Соколовський М. П. 136
Соколюк Олекса 188, 197
Соколянський Г. 116

- Соколянський І. О. 90, 125
 Солган Ярослав («Нехрист») 143
 Соловій Д. 164
 Соловій Адам 44, 134, 234
 Соловійов Михайло Миколайович 257
 Солодюк Н. Ф. 142
 Солоненко І. 206
 Солуха Кость Григорович 235
 «Сопран» 147
 Сосновський А. Г. 125, 137
 Сочинський Ростислав 138
 Спавенті Йоганн (Ян) 28
 Спасокукоцький 104
 Спиненко Василь 172
 Спіженко Юрій Прокопович 177, 183, 326
 Спіров Михайло Сергійович 5, 264
 Стабішевський Юрій 183, 312
 Сталин І. 112
 Станішевська М. Б. 102
 Станканинець І. 126
 Станько С. («Софія») 144
 Старицька-Черняхівська Людмила див.
 Черняхівська-Старицька Людмила 81, 242
 Старицький Михайло 235
 Старко Богдан 133
 Старков Арсен Вікторович 7, 54, 82, 88, 96, 245
 Старовойт Клавдія Іванівна 176
 Стародуб Євген Михайлович 315
 Старух Михайло 123
 Старух Ярослав («Стяг») 147
 Статкевічус Альгірдас 174
 Стахівський Микола 248
 Стемповський Ст. 76
 Степанківська (Степанковська) Галина
 Костянтинівна 292
 Стернюк Володимир 183
 Стефа 144
 Стефанік Василь 108, 283
 Стефанів М. 172
 Стефаніс Франц 238
 Стефанов Олександр Вікторович 326
 Стефанович І. 74
 Стефанський В. К. 49, 56
 Стефурак Василь 143, 144, 155
 Стефурак Емілія 144
 Стеценко Д. Ф. 151
 Стеценко К. 311
 Стецьків Євген 159, 290
 Стецько Анна 139, 147, 149
 Стецько Ярослав 134, 274
 Стецькович 70
 Стобуненко-Заїченко Я. В. 142, 152
 Стокотельний Павло 175
 Столярчук Тамара 12
 Страдомський Василь Андрійович 222
 Страдомський Михайло 240
 Стражеско Микола Дмитрович 57, 60, 73, 94, 95, 102, 112, 123, 126, 228, 269, 272, 247
 Строката-Караванська (Строката) Ніна 171, 174
 Строкон Андрій 174
 Струк Мирослава 188
 Струтинська-Рошинська Ганна 262
 Студзинський Іван Вікентійович (Студзинський І.) 135, 160, 259
 Студинський К. 83, 108, 120
 Стуккей О. Л. 142, 144
 Стуковенков М. І. 52
 Стус Василь 184, 329
 Субботін Віктор Андрійович 42, 225
 Судзіловський-Рассел Микола (Судзіловський Микола) 47, 227
 Сук Іван Степанович 169
 Сулима 69
 Сумбаєв П. П. 98
 Супруненко 67
 Сурянин (Сиріянин) Петро 14
 Сушко Олексій Овксентійович 152
 Талпаш О. 194
 Талько-Гринцевич Й. 50
 Танячкевич Кость 59, 75
 Тарас о. 183
 Тарасакі 176
 Тарасевич Лев Олександрович 63, 232, 240
 Тарасов М. М. 142
 Тарашук П. 164
 Тарнавська Марта 12, 144
 Тарханов 239
 Теліга О. 329
 Телятинська Анна («Рома») 144
 Тененбаум 148
 Теодорович Т. 74
 Теппа Владислав 42
 Тереховський Мартин Матвійович 24, 29, 215
 Терещенко М. А. 49—51
 Терлецький Михайло 167, 258

- Терлецький О. 229
Терновий Костянтин Сергійович 179, 296
Терновський Леонід 174
Тесля-Павлик Марія («Мотря») 143
Тесля-Шумик Катерина («Ручай») 143
Тижненко Олександр Мойсейович (Тижненко О.) 7, 83, 94, 95, 108, 124, 125, 245
«Тимець» 147
Тимків Максим 143
Тимофієв С. Л. (Тимофієв С.) 67, 95, 160
Тимочко-Камінська Ірина («Христя») 143
Тимошенко Леонід Васильович 290
Тимошук Ростислав 178
Тимчак І. 194
Тимченко Євген 257
Титова Н. О. 142
Тихий Олекса 184
Тихорський Хома 24
Тичина Павло 247
Тичинський Т. 49
Тишевський Іван 32
Тілікін О. 206
Ткач Михайло 310
Ткач Юрій Миколайович 326
Товстуха Євген Степанович 167, 311
Толочинов Микола Пилипович 225
Томашевський Сергій Петрович 55, 58, 230
Томашевський Я. 196
Томенко І. 184
Томилін (Томілін) Сергій Аркадійович 5, 75, 76, 102, 114, 135, 155, 170, 247
Торосевич (Торосян) Теодор 36, 219
Трахтенберг Ісаак Михайлович 294
Трегуб І. М. 130
Третяк І. Б. 206
Тржецький А. 71
Тригер Володимир Адольфович 271
Тринус Костянтин 183
Тринус Федір Петрович 295
Тритшель К. Г. 58
Трінклер Микола Петрович (Трінклер М. П.) 62, 73, 233
Тритшель К. 55
Тріщинський Анатолій Іванович 293
Троїцький Іван Віссаріонович 230
Тронько Микола Дмитрович (Тронько М. Д.) 166, 210, 322
Тропінін В. 35
Трохимовський (Трофимовський) Михайло Якович 214
Трошко Богдана («Богдана») 144
Трухлий Юрій 292
Труш І. 233
Туркало Ярослав 296
Туркевич Леонід 320
Туркевич Михайло Михайлович 154, 282
Туркевич Юрій 183, 186
Туркельтауб Мирон Самуїлович 271
Турнер Г. 98
Туровець О. 117
Турчин І. С. 206
Тушинський Омелян 155
Тюрічев Валерій 172
Тягнибок Олег Ярославович 329
- У**
Уваренко А. Р. 181
Уваров Михайло Семенович 47, 231
Удовенко Володимир Васильович 7, 76, 92, 94—96, 108, 110—112, 127, 136, 164, 182, 186, 195, 251, 253
Украдига Ф. 163
Українка Леся 233, 235
Уланова 90
«Уляна» 139
Уринсон Е. 90
Урін 69
Урсин (Урсин-Недзвещький) Ян 19, 214
Усенко Л. В. 191
Усков А. І. 77
Утевський Арон Михайлович 276
- Ф**
Фавр В. П. 73
Файншмідт Ісак Ілліч 246
Фалімир Степан (Фаліміж) 17, 18
Фальк Герберт 202
Фастман 74
Фединець Олександр Васильович 126, 269
Федоров О. М. 142
Федоровський О. Р. 122
Федотівна 144
Федотов О. В. 175
Федотчев І. Ф. 142
Феник Оля 144
Фенчин Кость М. 147, 175
Феодосій Печерський (Феодосій) 14, 19
Ференц Ольга («Підгірянк») 147
Фещенко Юрій Іванович 193, 210, 324
Филипович Орест 294
Філатов Володимир Петрович (Філатов В.) 11, 59, 62, 64, 66, 68, 85, 99, 114, 115, 121, 124, 127, 138, 148, 149, 157, 165, 246

- Філіпов Юрій Олександрович 315
 Філіппов Н. Н. 48
 Філомафітський Олексій М. 37
 Філяс О. 78
 Фінк Ю. Ф. 51
 Фішер-Слиж Марія 192, 292
 Фольборт Георгій Володимирович (Фоль-
 борт Ю. В.) 255, 274
 «Фока» 144
 Франко Іван 51, 66, 218, 227, 229, 233
 Франко Ольга 233
 Франц-Йосиф I 51
 Фролов Аркадій Федорович 308
 Фролькіс Володимир Веніамінович 191, 295
 Фуголь Ольга Максимівна 280
 Фудель-Осипова Софія Іванівна 271
- Хабаров Валерій Васильович 322
 Хавкін Володимир Аронович (Хавкін Во-
 лодимир) 48, 234
 Харів Петро 289
 Хармандар'ян 119
 Харченко Павло Дмитрович 281
 Хвиля 120
 Хвильовий 85
 Хенкін В. Л. 136
 Хенцинський Ч. 56
 Химка Зена («Зоя») 144
 Хмара Степан Ількович 315
 Хмельницький Богдан (Зіновій) 18, 21,
 22, 214
 Хміль Ольга 12
 Ходин Андрій Васильович 226
 Ходоровський Георгій Іванович 315
 Холодний І. І. 72, 92, 100
 Холодний П. 100
 Хоменко Олександр Григорович 300
 Хом'як Іван 172
 Хонда О. 206
 Хотовицький Степан Хомич 38, 220
 Хохол Олена Миколаївна 269
 Хрептовський Ахіль (Хрептовський А.) 9,
 162, 171, 172, 175, 179, 183, 184, 188,
 289
 Хржонщевський Никанор Адамович
 (Хржонщевський Н. А.) 45, 47, 224
 Хрущов М. 151
 Хюббенет Х. 5
- Цайс Гайнц 146
 Цегельський М. 98
- Цегельський Р. 100
 Цейтлін А. З. 136
 Целевич Амврозій 73
 Целевич Володимир 74
 Цельпнер 92
 Ценковський Лев Семенович 46
 Церкевич К. 172
 Цесарський А. В. 142
 Цешківський Федір 96, 169, 248
 Пешинський Антоній 62, 99, 134, 251
 Цибульський 236
 Циганков Т. І. 102
 Циганков Ф. Д. 142
 Цимбалістий П. 148
 Цимбалюк Віталій Іванович 191, 322
 Цициурин Ф. С. 38
 Ціборовський Олег 182, 183, 206
 Цок Розалія Михайлівна 300
 Цуркан О. О. 106
 Цюпка Надія 144
- Чаговець Василь Юрійович 52, 56, 108,
 124, 244
 Чаговець Ростислав Всеволодович 276
 Чазов Є. І. 178, 179
 Чайка Андронік Архипович (Чайка) 95,
 104, 160, 250
 Чайка В. К. 199
 Чайковський М. 106
 Чалісов М. 107
 Чапельський Лев 150
 Чаплінський А. 115
 Чаругін А. І. 160
 Чаруківський Прохор Олексійович 219
 Чаруківський Яким Олексійович (Чару-
 ковський Я.) 36—38, 220
 Чеботарьов Дмитро Федорович 160, 279
 Чекалов І. В. 25, 32
 Чекман Іван Сергійович 313
 Чепкий Леонард Петрович 297
 Черв'як П. І. 203
 Черенько Макар Петрович 298
 Черкеїч 26
 Черкес Олександр Ілліч 121, 265
 Черних Валентин Петрович 208, 319
 Чернишов Л. І. 189
 Чернов В. Е. 55
 Чернух Олексій Михайлович 284
 Чернушенко Катерина Федорівна 300
 Черняєв В. М. 39
 Черняхівська Вероніка 242

- Черняхівська-Старицька Людмила див.
Старицька-Черняхівська Людмила 77,
81, 242
- Черняхівський Євген (Черняхівський Є.)
7, 57—60, 63, 64, 71, 88, 90, 95, 103,
108, 117, 119, 125, 244, 265
- Черняхівський Олександр Григорович 6,
7, 43, 50, 53, 54, 58—61, 63, 67, 71, 77,
79, 81, 90, 91, 93, 96, 99, 103, 106—108,
110, 112, 113, 117, 169, 182, 186, 195,
231, 238, 242, 244
- Черський А. 54
- Чехівська Олена 135
- Чехівський Володимир 235
- Чеховський Андрій 143
- Чижевич Адам 51
- Чикаленко Н. І. 182
- Чмир Валерій Павлович 183, 206, 323
- «Чорний» 144
- Чупіль Богдан («Бей») 147
- Чуприков Анатолій Павлович 314
- Чухрієнко Д. П. 159
- Шалімов Олександр Олексійович** 165, 169,
191, 202, 286
- Шаменко Микола 211
- Шамов Володимир Миколайович (Шамів
Володимир) 73, 96, 102, 104, 112, 113,
120, 126, 252
- Шандала М. 178
- Шанін Ю. В. 191, 195
- Шафарик П. 221
- Шафонський Опанас Филімонович 214
- Шахбазян Гайк Хачатурович 267
- Шахова Ольга Миколаївна 324
- Шацило Б. А. 98, 110
- Швак-Шуль Іван («Орлик») 147
- Шевандін М. Н. 139
- Шевченко Іван Тодосійович (Феодосійо-
вич) 276
- Шевченко Тарас 162, 163, 189, 221, 222,
229, 244
- Шевчук Іван Андрійович 275
- Шевчук О. І. 106
- Шегедин Марія Броніславівна 325
- Шелест В. 154
- Шенборн Фрідріх 149
- Шенгера Петро 133
- Шеп Іван 187
- Шепицький Андрей 53, 56, 62, 113, 129,
183, 282
- Шепченко П. 78
- Шерер 22
- Шехович Богдан 171, 290
- Шидловський Петро С. 7, 125, 135, 265
- Шимановський Олександр Федорович 52,
63, 235
- Шимановський Ю. К. 40, 41
- Шиманський Г. 159
- Широ І. 54
- Широбоков Володимир Павлович 320
- Шіверек Свіберт 31, 34
- Шік 33
- Шкавера Г. 135
- Шліхтер О. Г. 109, 122
- Шмальгавзен І. І. 108, 124
- Шмальгаузен І. Ф. 41
- Шмельов Микола Андрійович 272
- Шмигельський В. 55
- Шмигельський М. 59, 60
- Шпак Ярослав 12
- Шрайбер Йоганн 26
- Штерцер Абрагам 144
- Штіллер Боніфаций 46
- Штойзінг Здзіслав (Штойзінг З.) 60, 254
- Штокала Й. З. 164
- Шуба Михайло 8
- Шула З. А. 150
- Шульц Геннадій 5, 278
- Шумилович Григорій-Ігор 173, 181, 183,
208, 310
- Шумлянський Олександр Михайлович 24,
30, 216, 217
- Шумлянський Павло Михайлович 34, 217
- Шумовський Владислав 58
- Шупик Платон Лукич 160, 164, 278
- Шуринок А. 117
- Шухевич В. 233
- Шухевич Роман 275
- Щасний-Сельський Ф.** див. Сельський
Щасний
- Щеглов В. І. 171
- Щепін К. І. 24
- Щербак Олександр Юхимович 237
- Щербак Юрій Миколайович 177, 311
- Щербаков М. М. 78
- Щербаненко В. 102
- Щербицький 176
- Щолков Іван Петрович 40, 223
- Щудрик Ярослав 182
- Щурат Василь 80, 120

- Щуровський Володимир 66, 68, 74, 262
- Ю**
Юдин Т. 107
Юркевич Амврозій 73
«Юрко» 147
Юрчак-Дужа Марія 143
Юсько Стефанія 287
Юцевич О. А. 49, 59
Ющенко Олександр Іванович 52, 107, 242, 261
- Я**
Яворенко Леонід 141
Яворницький Д. 194
Яворський Борис («Яким») 144, 280
Яворський І. 186
Ягельський Касян Йосипович (Ягельський Касян) 24, 214
Яковенко В. І. 53
Якубовський О. 119
Якубюк Галина 144
Яловий Болеслав 140
Ямполер Осип 73
- Яніна А. М. 206
Янович Володимир 74, 75, 241
Яновський Давид Наумович 274
Яновський Михайло Володимирович 230
Яновський Теофіл (Феофіл) Гаврилович 49, 53, 55, 58, 77, 83, 87, 97, 101, 119, 234, 243, 246, 258, 269
Янушевський В. Г. 188
Ярмолюк Петро Романович 176
Яросевич Роман 236
Ярослав Мудрий 14, 132, 213
Ярослав С. 108
Ярош Олександр Андріанович 288
Ясеницька Марія 135, 281
Ясиновський А. А. 48
Ясиновський Михайло Олександрович 272
Ясінчук-Гріффо Зоря 302
Яснопольський Л. М. 108
Яцемирська-Кронтовська М. К. 136
Яценко Олександр Степанович 42, 225
Яцик Тадей 262

SUMMARY

After Ukraine's declaration of independence mass media and scientific literature have increasingly started using the term Ukrainian medicine. At first sight this can't be but logical, while terms like German, American, Chinese, Polish, Russian medicine are generally accepted. Even during the Soviet times the terms Russian medicine and Soviet medicine were proudly used along with medicine in the UkrSSR and in the USSR.

However the attitude towards the concept of Ukrainian medicine is ambiguous. The objections to the usage of the term are grounded by the fact that medical knowledge is gathered for millennia by many peoples and nations, and thus is of international character. Besides there isn't a clear definition to the concept of Ukrainian medicine, and different authors interpret it differently. Most frequently used is the clear term medicine in Ukraine that bares an idea of geographical location. This term often constitutes a part of titles of new magazines and editions.

The primary reason for such state of matters is that Ukraine was for centuries deprived of its sovereignty, and various fields of science and practice were subordinate to the ruling states. When Ukrainian territories were divided between Russia, Poland, Austro-Hungarian Monarchy, Romania, Czechoslovakia, and Hungary, the oppressors often prohibited or in many ways hindered the development of national culture and science. Under these conditions medicine on the Ukrainian territories was developing as a part of Russian, Austrian, or Polish medicine. As a result both in Soviet and Russian literature, and sometimes even in new Ukrainian publications the activity and successes of Ukrainian doctors are posed as achievements of a foreign medicine.

The origin of Ukrainian medicine may be dated back to the folk medicine of Kyiv Ukraine-Rus' epoch. It then developed as monastery medicine and medicine of the Kozak State. The development of Ukrainian medicine was slowed down for a long time after Ukraine lost its independence.

The first steps in the making of modern Ukrainian medicine as a science were made in 1898—1910 when the first scientific associations of Ukrainian doctors were established (Ukrainian Scientific Society in Kyiv, and Shevchenko Scientific Society in Lviv), first works on medicine in Ukrainian were published (by Yevhen Ozarkevych, Martyn Halyn, Oleksandr Cherniakhivskyi, and others), and the first disease prevention and treatment institution of clearly Ukrainian orientation — «Narodna Lichnytsia» («People's clinic») — was established. At the same time Ukrainian doctors made themselves heard at European international medical forums in Paris, Madrid, Prague, and Belgrade; and the formations of Ukrainian Sichovi Stril'tsi and Ukrainian Halyts'ka Army health service established the new Ukrainian military medicine.

The term Ukrainian medicine or the equivalent Ukrainian national medicine itself came into use only after the collapse of Russian Empire and the creation of Ukrainian People's Republic. In January 1918 the first in the Eastern Ukraine Ukrainian medical journal «Ukrains'ki Medychni Visti» («Ukrainian Medical News») was published. In its editorial «Our Tasks Today» Ovksehtiy Korchak-Chepurkivskyi, the oldest Ukrainian professor-hygienist, the founder of social hygiene, wrote the following: «Our main task is to develop Ukrainian national medicine as a science and a practical field of

knowledge». To achieve this he thought it was necessary to: «open our own scientific and educational medical establishments; draw on the experience of folk medicine; promote unification of nationally aware doctors — social figures, avail ourselves of support from doctors and other medical workers of non-Ukrainian origin, return all Ukrainian medical resources that have been spread out all over the distant foreign lands to the home country». Korchak-Chepurkivskyj himself organized and headed the first Ukrainian medical university department, he was among the founders of the All-Ukrainian Academy of Science where he established a medical section to serve the functions of a center of Ukrainian medical science development, organized a health research department, a prototype of later academic institutes. He also researched Ukrainian medical terminology as well as health condition and demographic situation of Ukraine's population.

The Ministry of People's Health and Care of Ukrainian State, Medical Department of Ukrainian Army, Ukrainian Red Cross, and a number of clinics were established at the same time. Ukrainian scholars began lecturing at medical schools in Ukrainian; they also took active part in organizing scientific and medical institutions. Medical educational establishments created in the following years were clearly Ukrainian in their form and content. These were Pathologoanatomical Institute headed by professor Pavlo Kucherenko, Kyiv Bacteriological Institute headed by professor Marko Neshchadymenko, Institute of Microbiology of All-Ukrainian Academy of Science headed by professor F. Omelchenko, Kharkiv Institute of Experimental Medicine, Kharkiv Psychoneurological Institute, and others.

Centers of Ukrainian scientific medicine also developed in this period — these were scientific schools of major medical specializations that researched actual problems of medicine; educated doctors, post-graduate students, and scholars; published Ukrainian dictionaries, text-books, scientific monographs, and collections; and their work was up to the European level. Among the first national scientific schools were those of surgeons (by Yevhen Cherniakhivskyi), obstetrician-gynecologists (by Oleksandr Krupskyi), physician-gerontologists (by Ivan Bazylevych), otolaryngologists (by Oleksandr Puchkivskyi), ophthalmologists (by Mykola Levitskyi), dermatologist-venerologists (by Oleksiy Tyzhnenko), specialists in occupational hygiene (by Volodymyr Pidhayetskyi), pathologists (by Pavlo Kucherenko), microbiologists (by Marko Neshchadymenko), physiologists and biochemists (by Valentyna Radzymovska), and pathophysiologicalists (by Mykola Vashetko). Surgeons Borys Andriyevskyi, Hryhoriy Ivanytskyi, Petro Shydlovskyi, psychoneurologist Mykhaylo Mishchenko, phthisiatricians Vasyl Plushch and Antin Sobkevych, radiologist O. Bohayevskyi, clinical physiologist and physician-gerontologist Ivan Bazylevych, histologist Oleksandr Cherniakhivskyi, sanitarians Ovksehtiy Korchak-Chepurkivskyi and Volodymyr Udovenko, anatomists Arsen Starkov and Oleksiy Ivakyn, and microbiologist Fedir Omelchenko also began developing their schools. These scientists prepared dozens of special text-books, monographs, collections of scientific articles, and brought up many specialists.

A real contribution to the development of Ukrainian medicine was made by Yevmen Lukasevych and Borys Matiushenko — the authors of works on medicine and medical terminology, editors and publishers of first Ukrainian medical journals; Martyriy Halyn — the author of the first scientific medical dictionary and first Ukrainian publications on surgery; Maryan Panchyshyn — the founder and the dean of the Medical Department of underground Ukrainian University in Lviv (1921—1925), as well as Andriy Zhuravel, Mykola Kudrytskyi, Mykola Herashchenko, Mykola Sysak, and many others. It is important to mention first Ukrainian scientific medical journals that published

researches and methodic materials, synopses of the achievements of medicine in the world, and news items about Ukrainian medicine. They are «Ukrayins'ki medychni visti» («Ukrainian Medical News», Kyiv, 1918, 1925—1931), «Ukrayins'kyi medychnyi arkhiv» («Ukrainian Medical Archive», Kharkiv, 1927—1932), «Profilaktychna medytsyna» («Preventive Medicine», 1929—1937), and «Likars'kyi visnyk» («Doctors' herald», Prague, 1923—1925). Another «Likars'kyi visnyk» was being published in Lviv in 1921—1939, it was later resumed in Diaspora (1954- until now).

Practical medicine and health care also turned to the language of indigenous population; they were brought closer to people, and reorganized on the basis of doctors' achievements in Ukrainian and the whole world.

Thus from the very start Ukrainian medicine consisted of Ukrainian scientific medical institutions, Ukrainian high medical schools, and Ukrainian health care establishments; it developed scientific, educational, practical and popular scientific literature.

In 1930-s, within the process of severe suppression of Ukrainian Renaissance by the totalitarian regime, when Ukrainian villages were wiped out by famine, and Ukrainian intellectuals were exiled to GULAG, the founders of Ukrainian scientific schools were done away with or dismissed from their work, pro-Ukrainian tendencies were hindered by administrative means, and scientific and educational establishments, as well as health-care institutions gained Russian orientation.

Ukrainian officials were substituted by international specialists, works by Ukrainian scholars were seized, and it was forbidden to mention them. This all was an attempt to erase the period of the development of Ukrainian medical science, Ukrainian medical schools and health care establishments from our history.

Instead of everything that had been dismissed Soviet higher schools — universities absolutely deprived of traditional in the whole world autonomy, as well as Soviet scientific institutions and health-care establishments, based almost exclusively on the traditions of Russian imperial medicine, started developing under the leadership of the Communist party. It was a period of russified and ideologized Soviet medicine in the UkrSSR, the time when it blew its own trumpet while hushing up or neglecting achievements of medicine in the world. The party leaders rudely interfered in the development of medicine, preventing sometimes by their decisions the establishment of whole branches of medical science, e. g. social medicine or genetics. The achievements of Ukrainian medicine of the «Ukrainian Renaissance» period, in particular text books, monographs, medical terminology, and Ukrainian lectures of Kyiv Medical Institute were claimed by communist authorities to be «nationalistic» and thus hostile and counter-revolutionary; and they were excluded from the history of Soviet medicine.

During the years of highly promoted so called «prosperity of Soviet Ukraine», when in reality thousands of Ukrainians were exiled to Solovki, Siberia, and camps of GULAG, and when millions of countrymen died of artificially created famine, only a few doctors and scholars in scientific, educational, and health-care establishments of UkrSSR dared not to deny their language and culture, faith and traditions of their people. They presented speeches, publications, and theses in their native tongue.

During this period a great contribution to Ukrainian medicine and its history came from doctors in Ukrainian Diaspora. A number of essays on the history of Ukrainian medicine and health care were published in «Likars'kyi visnyk» («Doctors' herald», New York — Chicago, 1954—2000, edited in the last 30 years by Pavlo Dzhul). Encyclopedia of Ukraine was edited by Shevchenko Scientific Society both in English and Ukrainian. Works of professor Vasyl Plushch «Outlines on the history of Ukrainian medical science and education» (Munich.— 1970.— Part 1.— 342 p.) and «Outlines on the history of

Ukrainian medical science and education (19th and 20th cen.)» (Munich. UVAN.— 1983.— Part 2.— 372 p.) are of great importance. Besides, under Vasyl Plushch's editorship «The materials on the history of Ukrainian medicine» (New York — Munich.— 1975.— v. 1. — 336 p.) were issued. The second volume of «The materials...» was published in Chicago in 1988 under the editorship of Pavlo Dzhul.

Ukraine's declaration of its independence marked the beginning of the new stage of Ukraine's medicine revival. It brought about the shift onto the state language at scientific, educational, and health-care establishments (in the Western region this shift was practically complete); research institutions also started working in this field. This has resulted in the establishment of several new periodicals, and publication of many medical dictionaries and text-books. Some medical forums were held almost exclusively in Ukrainian, e. g. I (XV) congress of surgeons of Ukraine. Some traditions of Ukrainian medicine are reviving: Ukrainian Physician Society in Lviv (O. Kites) has resumed its operation, while in Kyiv All-Ukrainian Physician Society (L. Pyrih) has been established. These processes were promoted by 6 Ukrainian congresses of World Federation of Ukrainian Medical Associations (A. Khreptovskyi, P. Dzhul, and L. Pyrih).

However, in many scientific and educational institutions, and health-care establishments we can often hear the language of our neighbor state; Ukrainian publications are still in minority in the bulk of new medical literature; new periodicals are often non-Ukrainian or bilingual with a small percentage of Ukrainian language, and they often contain chauvinistic, anti-Ukrainian materials. Quite a few scholars and doctors demonstrate their neglect of the state language when speaking for the mass media. After a number of years the scope of Ukrainian language in many medical institutions and health-care establishments has not widened, and on the contrary — it often has narrowed. Nowadays there are many doctors and scholars in Ukraine who would like to see Ukrainian medicine in Russian language, based on achievements of mostly Russian scholars, and on traditions of Russian imperial autocracy that have always had anti-Ukrainian coloring; thus they want to leave everything as it was during the tsar and totalitarian regimes. Unfortunately, the presidium and institutes of the Academy of Medicine in Ukraine are not an exception in this paradoxical situation.

It is clear that the continued ideological influence of the communist regime explains the fact that there is still no objective text-book on the history of medicine for higher medical schools. This course is read from the books of the Soviet times according to somewhat corrected old program.

Thus a lot has to be done in order for our modern medicine (including health care) to become Ukrainian in its form and content. Our task and the task of Ukrainian (in the essence, and not only in the citizenship) intellectuals, and Ukrainian scientific and medical elite (either of Ukrainian or of other origin) is to intensively develop Ukrainian medicine as a part of European and world medicine. This includes retreating the achievements and traditions of Ukrainian doctors, Ukrainian scientific medical schools of the 20th and 30th of the XX c. and later years, condemning and getting rid of the deformations created during the totalitarian regime, giving up the usage of the language that was imposed to us by the oppressor, and returning to the language of our people, as well as using the sources of world and Ukrainian culture and science. Ukrainian medicine can and should become an important part of the world medicine.

The information in this book is the result of ten years of painstaking research of various sources, including literature of previously unavailable special funds and deposits, archives, Diaspora editions, web-pages of medical establishments, and Ukrainian manuals («Who is who in Ukraine» and others).

The first part of the book — «Dates» — gives data about approximately 2000 events of Ukrainian medicine, those on the Ukrainian terrains under the rule of other countries, and in the Diaspora among them; it also presents dates and events of the Soviet time, and of the period of Ukraine's independence up till the year 2000. Special emphasis is placed on inventions and achievements of world importance accomplished by Ukrainian doctors or people born in Ukraine and working either within or beyond its borders. The book also presents data on the history of pharmacy in Ukraine.

The second part of the book «Personalii» presents over 700 names. In the first place these are of doctors and medical scholars who developed Ukrainian national medicine, at first at the Medical section of Ukrainian Scholarly Society in Kyiv and Shevchenko Scholarly Society in Lviv, and then — during the period of Ukrainian nationalistic revolution and later during Ukrainian Renaissance — all over Ukraine. There are also names of doctors — ministers and founders of health care in Ukrainian People's Republic, creators of Ukrainian Red Cross, members of diplomatic missions and delegations, those who even earlier had formed health-care service in the troops of Ukrainian Sichovi Stril'tsi, and in Ukrainian Halyts'ka Army. Names of first doctors and healers are also given.

The book gives the most important data on the doctors that worked during the XVIII — beginning of XX centuries on the Ukrainian terrains that were not only under Russian, but also under the rule of Austro-Hungarian Monarchy and Poland. It also presents information about doctors and scholars of non-Ukrainian origin that either were born on Ukrainian territories or were sent here by regime leaders to develop medicine of the neighbor nations. The manpower policy of the Soviet, Polish, and Romanian government created a situation that it was not local Ukrainian doctors, not Ukrainian by origin people, but foreign specialists were instrumental in the development of medicine on Ukrainian lands.

A great part of the book contains materials from the Soviet period, when a big network of scientific, educational, health-care, and sanitary establishments was created; the Soviet health care system was developed, outstanding doctors-scholars who often gained world recognition (V. P. Filatov, M. M. Amosov, and others) studied and worked on Ukrainian land. The ethnical background when known was also indicated (though some people keep it a secret or tell incorrect information). It can't be ignored that the Soviet regime was very active in mixing medical specialists in the «Soviet pot». Thus graduates of medical establishments of UkrSSR (those that had the all-Soviet status) were sent to the Russian and other republics while doctors and scientists mainly from Russia were sent to Western and Eastern Ukraine in order to speed up russification of the region, develop «Soviet» medicine, primarily based on Russian traditions, with the use of the foreign language.

The newly arrived personnel played the major role in the development of medical science and health-care system in UkrSSR. It was also them who presided in educational, scientific and health-care establishments.

Many of the newcomers took in and grew fond of Ukraine as their new Motherland; they mastered the language, became interested in the history and culture. However, party ideologists were doing everything possible in order to prevent such rooting in, so they would often swap specialists from one republic to another propagating a motto «Our house is the Soviet Union». In spite of this, thanks to the work of these doctors medical science and practice continued developing on Ukrainian land.

The book specifies the names of the doctors of Ukrainian and other origin, who were born in Ukraine, often received their education there, but later studied and worked in

other countries; many of such doctors and scientists moved to Russia, where they contributed greatly to the development of medical science and practical medicine. Many Ukrainians emigrated to the West, primarily to the USA and Canada, where they created strong Ukrainian Diaspora; and did much to preserve the traditions and history of Ukrainian medicine. The doctors of Ukrainian Diaspora have been helping medical establishments of independent Ukraine greatly, in particular while dealing with the results of Chernobyl catastrophe.

The author will consider his task accomplished, if the given materials help Ukrainian doctors to become proud of the significant achievements of the centuries-long period of Ukrainian medicine's coming into being, and stream its further development in the direction of forming Ukrainian medicine.

In future, the Ukraine state, just as the other states, should have its own medicine, Ukrainian by roots, traditions, language and content; worthy of becoming a part of the world medicine.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АК — Армія крайова
- АН — Академія наук
- АМН — Академія медичних наук
- АМНУ — Академія медичних наук України
- АЦС — антиретикюлярна цитотоксична сироватка
- АШК — апарат штучного кровообігу
- БМЭ — Большая медицинская энциклопедия
- БЦЖ — вакцина Кальметта і Герена
- ВАК - Вища атестаційна комісія
- ВАУ — Всеукраїнське аптечне управління
- ВИШ — вища школа
- ВМА — Військово-медична академія
- ВООЗ — Всесвітня організація охорони здоров'я
- ВУАН — Всеукраїнська Академія наук
- ГПУ — Государственное политическое управление
- ГУЛАГ — Главное управление лагерей
- ДНК — дезоксирибонуклеїнова кислота
- ДЦП — дитячий церебральний параліч
- ЗУНР — Західноукраїнська Народна Республіка
- ИЦ — інформаційний центр
- ІРО — Міжнародна організація в справах біженців
- КІММ — Конфедерація істориків медицини (міжнародна)
- КМАПО — Київська медична академія післядипломної освіти
- КМІ — Київський медичний інститут
- ЛМІ — Львівський медичний інститут
- МОЗ — Міністерство охорони здоров'я
- МПЛС — Математично-природничо-лікарська секція
- НАНУ — Національна Академія наук України
- НДІ — науково-дослідний інститут
- НЗЛ — неспецифічні захворювання легень
- НКОЗ — Народний комісаріат охорони здоров'я
- НКОЗУ — Народний комісаріат охорони здоров'я України
- НТШ — Наукове товариство ім. Шевченка
- ОЗ — охорона здоров'я
- ОЗДП — охорона здоров'я дітей і підлітків
- ОУН — Організація українських націоналістів
- ПАР — поверхневоактивні речовини
- РАМН — Російська Академія медичних наук
- РНК — Рада народних комісарів
- РНК — рибонуклеїнова кислота
- СВУ — Спілка визволення України
- СЛОН — Соловецький лагерь особого призначення
- СНІД — синдром набутого імунодефіциту
- СУБ — Союз українців Британії
- СФУЛТ — Світова федерація Українських лікарських товариств
- УАН — Українська Академія наук
- УВАН — Українська вільна Академія наук
- УВМА — Українська військово-медична академія
- УВУ — Український вільний університет
- УГА — Українська Галицька армія
- УГС — Українська Гельсінська спілка
- УЗЕ — Українська загальна енциклопедія

- УЛТ — Українське лікарське товариство
УЛТА — Українське лікарське товариство Америки
УЛТВБ — Українське лікарське товариство Великобританії
УЛТПА — Українське лікарське товариство Північної Америки
УЛТУП — Українське лікарське товариство у Польщі
УЛТЧС — Українське лікарське товариство Чехо-Словаччини
УМА — Українська медична асоціація
УМВ — Українські медичні вісті
УКРП — Українська консервативна республіканська партія
УНДО — Українське національно-демократичне об'єднання
УНР — Українська Народна Республіка
УНРРА — Адміністрація Об'єднаних націй для допомоги і відбудови
УНСоюз — Український народний союз
УНТ — Українське наукове товариство
УПТ — Українське професійне товариство
УРЕ — Українська радянська енциклопедія
УРП — Українська республіканська партія
УСС — Українські січові стрільці
УТГІ — Український технічно-господарський інститут
У(т)У — Український (таємний) університет
УФОТО — Українське фотографічне товариство
УХДП — Українська християнсько-демократична партія
УЧХ — Український Червоний Хрест
ЦВК — Центральний виконавчий комітет
ЦНС — центральна нервова система
ЦП — центральне правління
ЦРЛ — центральна районна лікарня
ЦСУ — центральне статистичне управління
ЧАЕС — Чорнобильська атомна електростанція
ЧУГА — Червона Українська Галицька армія

ЛІТЕРАТУРА

Українською мовою

Періодичні видання

- Збірник медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві / Ред. О. Черняхівський і М. Галин. — 1910.— Кн. 1; 1912. — Кн. 2; 1913. — Кн. 3; 1916. —Кн. 4.
- Здоров'я / Редактор Євген Озаркевич. — Львів, 1912—1914.
- Лікарський вісник. — Львів, 1920—1939.
- Лікарський вісник / Редактори Р. Осінчук, Т. Лапичак, П. Джуль. — Нью-Йорк; Чикаго, 1954—2003.
- Лікарський збірник НТШ / Ред. Є. Озаркевич. — Львів, 1898—1901. — Т. 1—5.
- Лікарський збірник НТШ. Нова серія / Редактори Я. Ганіткевич, І. Даценко. — Львів, 1991—2003. — Т. I—IX.
- Матеріали конгресів СФУЛТУ. — Київ; Львів, 1990; Там само. — Харків, 1992; Дніпропетровськ, 1994; Одеса, 1996; Ужгород, 1998; Львів; Трускавець, 2000.
- Народне здоров'я. — Львів, 1991—2003. — № 1—172.
- Профілактична медицина. — 1929—1937.
- Український медичний архів. Видання архіву і бібліотеки УЛТПА / Ред. і укладач Павло Пундій. — Чикаго, 1980—1993. — Ч. 1—13.
- Український медичний архів. — Харків, 1927—1932.
- Український медичний вістник / Редактор Борис Матюшенко. — Прага, 1923—1925.
- Українські медичні вісти / Редактор Євмен Лукасевич.— К., 1918. — Ч. 1—13.
- Українські медичні вісти. — Київ: КМІ, 1925—1934.

* * *

- Академія медичних наук України. — К.: Видавничий дім «Авіценна», 1998. — 284 с.
- Бенюх Наталія.* Історія фармації Галичини (XIII—XX ст.). — Львів, 1999. — 215 с.
- Болтарович З. Є.* Народна медицина українців. — К.: Наукова думка, 1990. — 230 с.
- Болтарович З. Є.* Українська народна медицина. — К.: Абрис, 1994. — 320 с.
- Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю.* Історія медицини. — К., 1991. — 432 с.
- Визначні імена у світовій медицині / За ред. О. А. Грандо. — К.: РВА «Тріумф», 2001. — 320 с.
- Ганіткевич Ярослав.* Українські лікарі-вчені першої половини XX століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія. — Львів: В-во НТШ та ін., 2002. — 542 с.
- Голяченко О. М.* Лікарі Вінниччини. — Тернопіль: «Лілея», 1999. — 144 с.
- Голяченко О. М.* Українська здравоохорона: як вийти з кризи. Вид. друге. — Тернопіль: «Лілея», 2000. — 92 с.
- Грандо О.* Подорож у минуле медицини. — К.: РВА «Тріумф», 1995. — 175 с.
- Грандо О. А.* Визначні імена в історії української медицини. — К.: РВА, «Тріумф». — 1997. — 336 с.
- Воронцов Д. С., Нікітін В. М., Серков П. М.* Нариси з історії фізіології на Україні. — К., 1959. — 256 с.

Дати з історії медицини в Україні // Агапіт / Гол. ред. В. Грандо. — К., 1992—2000. — Ч. 1—13.

Дейнека І. Я., Мар'єнко Ф. С. Короткі нариси з історії хірургії в Українській РСР // Здоров'я. — К., 1968. — 255 с.

Д-р Є. Озаркевич. Праці / Упорядники Ярослав Ганіткевич, Павло Пундій. — Львів: Каменяр, 1999. — 302 с.

Думка М. С. Про медицину Скіфів (Історико-медичне дослідження). — К.: Держмедвидав УРСР, 1960. — 116 с.

Енциклопедія Українознавства: Словникова частина: У 10 т. / За ред. В. Кубійовича. — Львів: Вид. НТШ, 1994—2002.

Жінки України. Біографічний енциклопедичний словник. — К.: Фенікс, 2001. — 560 с.

Історія Академії Наук України. 1918—1923: Документи і матеріали. — К.: Наукова думка, 1993.

Історія Національної Академії Наук України. 1924—1928. Документи і матеріали. К.: НБУВ, 1998. — 763 с.

Історія соціальної медицини // *О. М. Голяченко, А. М. Сердюк, О. О. Приходський.* Соціальна медицина, організація та економіка охорони здоров'я. — Тернопіль; Київ; Вінниця, 1997. — С. 13—24.

Історія української медицини (курс лекцій) / Ред. М. С. Небелюк, відпов. за випуск П. Г. Берко. — Борислав; Львів: Вид. Бориславського медучилища, 1998. — 146 с.

Історія української медицини. Матер. Конференції, Київ, 29 квітня 1995. — К.: ВУЛТ, 1995. — 74 с.

Історія фармації України. — Харків: Вид-во Укрфа, «Прапор», 1999. — 800 с.

Кавецький Р. Є., Балицький К. П. Вклад учених АН УРСР в розвиток медицини. — К., 1957.

Києво-Могилянська академія в іменах. XVII—XVIII століття / Гол. ред. Брюховецький. — К., 2002.

Корчак-Чепурківський О. В. Основні етапи будівництва та розвитку вищої медичної школи у Києві за перше десятиліття Радянської влади на Україні // Українські медичні вісті. — 1928. — № 9—10. — С. 978—990.

Криштопа Б. П., Дяченко М. О. Знаменні та ювілейні дати історії медицини України. — К., 1993. — 14 с.

Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів / Під ред. О. Голяченка. — Тернопіль: «Лілея», 1996. — 100 с.

Львівський державний медичний інститут / За редакцією М. Павловського та ін. — Львів: Видавнича Спілка «Словник», 1994. — 328 с.

Маєвська Н. К. Медична служба в партизанських загонах. — К., 1985. — 168 с.

Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні / Під ред. К. Ф. Дупленка. — К.: ДМВ УРСР, 1957. — 382 с.

Матеріали до історії української медицини // Видання УЛТПА / Гол. ред. Василь Плющ. — Нью-Йорк; Мюнхен, 1975. — Т. 1. — 336 с.

Матеріали до історії української медицини // Видання УЛТПА / Голова редкол. Павло Джуль. — Чикаго, 1988. — Т. 2. — 298 с.

Медицина в Україні. Видатні лікарі. Кінець XVII — перша половина XIX століть. Біографічний словник. — К., 1997. — Вип. 1. — 240 с.

Медична опіка в УПА. Літопис Української Повстанської Армії // Редактор Модест Ріпецький. — Торонто; Львів, 1992—1993. — Т. 23. — 477 с.

Медична опіка в УПА. Книга 2. Літопис Української Повстанської Армії // Редактор Модест Ріпецький. — Торонто; Львів, 2001. — Т. 32. — 581 с.

Мошич П. С. З історії розвитку педіатрії в Україні // Медицина дитинства. — К.: Здоров'я, 1994. — Т. 1. — С. 12—43.

Нариси з історії клінічної інфектології в Україні / За редакцією М. А. Андрейчина. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. — 307 с.

Олеарчик А., Олеарчик Рената. Коротка історія медицини. — Чикаго, 1991. — 160 с.
Пиріг Любомир. Медицина і українське суспільство. Збірка медико-публіцистичних праць. — К., 1998. — 472 с.

Плющ Василь. Нариси з історії української медичної науки та освіти. — Мюнхен, 1970. — Кн. 1: Від початків української державности до ХІХ століття. — 342 с.

Плющ Василь. Нариси з історії української медичної науки та освіти. — Мюнхен, 1983. — Кн. II: Дев'ятнадцяте і двадцяте століття. — 372 с.

Пундій Павло. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник / Гол. редактор — Я. Ганіткевич. — Львів; Чикаго, 1994. — Кн. 1: Естафета поколінь національного відродження. — 327 с.

Пундій Павло. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник / Гол. редактор — Я. Ганіткевич. — Львів; Чикаго, 1996. — Кн. 2: Лікарі діяспори та їх діяльність для рідного краю. — 448 с.

Спіров М. С. Київська анатомічна школа. — К.: Здоров'я, 1965. — 131 с.

Сторінки історії. Біографічний довідник завідувачів кафедр та професорів Буковинської державної медичної академії (1944—1998). — Чернівці, 1999. — 225 с.

Україна. Статистичний справочник. Центральне статистичне управління У.С.Р.Р. — Харків, 1926. — 516 с.

Українська загальна енциклопедія. — Львів; Коломия, 1933—1936. — Т. I—III.

Українська радянська енциклопедія. — К., 1962; Вид. 2-е. — 1977—1985.

Українські лікарі Прикарпаття. — Коломия: «Вік», 1995. — 96 с.

Учені вузів Української РСР. — К.: Вид. Київського університету, 1968. — 516 с.

Хто є хто в Україні. — К.: Вид. К.І.С., 2000. — 568 с.

Іншими мовами

Богоявленский Н. А. Древнерусское врачевание в XI—XVII вв. — Москва: Медгиз, 1960. — 324 с.

Большая медицинская энциклопедия (БМЭ). Изд. 3-е. — Москва, 1974—1989. — Т. 1—30.

Груздев В. Ф. Русские рукописные лечебники. — Ленинград: Изд. ВММА, 1946. — 70 с.

Заблудовский П. Е. История отечественной медицины. — Москва, 1960. — Ч. 1. — 398 с.

Зархин И. Б. Очерки из истории отечественной фармации XVIII и первой половины XIX века. — Москва: Медгиз, 1956. — 188 с.

Здравоохранение и медицинская наука в Украинской ССР / Под ред. д. м. н. А. Е. Романенко. — К., 1987. — Т. 1. — 479 с.

Знаменательные и юбилейные даты истории медицины. — Москва, 1955—1990.

Золотарев А. Е., Ильин И. И., Луки Л. Г. Биографический словарь профессоров Одесского медицинского института имени Н. И. Пирогова (1900—1990). — Одесса: «Маяк», 1992. — 324 с.

Крочок Г. Р. Очерки истории медицины Белоруссии. — Минск: «Белорусь», 1976. — 264 с.

Кузьмин М. К. История медицины (Очерки). — Москва: Медицина, 1978. — 197 с.

- Кузьмин М. К.* Медицина Древней Руси. — Москва, 1961. — 45 с.
- Левинштейн И. И.* История фармации и организация фармацевтического дела. — Москва; Ленинград: Медгиз, 1939. — 224 с.
- Макаренко И. М., Полякова И. М.* Биографический словарь заведующих кафедрами и профессоров Киевского медицинского института (1841—1991). — К.: «Здоров'я», 1991. — 160 с.
- Мирский М. Б.* Медицина России XVI—XIX веков. — Москва, 1996.
- Очерки истории медицинской науки и здравоохранения на Украине / Под ред. Б. Д. Петрова и др. — К.: Гос. Мед. Издат. УССР, 1954. — 435 с.
- Петров Б. Д.* Очерки истории отечественной медицины. — Москва: Медгиз, 1962. — 302 с.
- 150 лет Киевскому медицинскому институту. — К.: «Здоров'я», 1991. — 264 с.
- Шилинис Ю. А.* Важнейшие события в истории медицины и здравоохранения (Хронологическая таблица) // Большая медицинская энциклопедия. Изд. 3-е. Указатели. Хронологическая таблица. — Москва, 1989. — Стлб. 1755—1922.
- Encyclopedia of Ukraine. — Toronto; Buffalo; London, 1985—1993. — Vol. 1—5.
- Rembieliński R., Kuźnicka B.* Historia farmacji. — Warszawa, 1987. — 455 s.
- Seida B.* Dzieje medycyny w zarysie. — Warszawa, 1997. — 607 s.
- Ziembicki Witold.* Zakład historii medycyny we Lwowie. Kronika lat 1942—1944 // Archiwum historii medycyny. — 1991. — Т. 44. — N 2. — S. 189—215.
- Zwoździak Włodzimierz.* Historia wydziału lekarskiego uniwersytetu Lwowskiego // Archiwum historii medycyny. — 1964—1965. — Т. 27—28.
- Szumowski W.* Galicja pod względem medycznym. 1772—1783. — Lwów, 1907.

Електронні джерела інформації

- <http://vnmu.vn.ua/> — Вінницький національний медичний університет ім. М. І.Пирогова. — 2003.
- <https://dnmu.edu.ua/> — Донецький медичний університет. — 2003.
- <http://www.meduniv.lviv.ua/> — Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. — 2003.
- <http://www.reha.lviv.ua/> — Міжнародна клініка відновного лікування. — 2003.
- <http://www.health.gov.ua/> — Міністерство охорони здоров'я України; Інститут громадського здоров'я. — 2003.
- <http://nmmu.org/> — Національний музей медицини України. — 2003.
- <http://sfult.org/> — Офіційна сторінка Світової федерації Українських лікарських товариств. — 2003.
- <http://www.uacm.kharkov.ua/> — Українська асоціація комп'ютерної медицини. — 2003.
- <http://www.webmaisternia.com/ua/portfolio/project/details/ukrmed/> — Український медичний каталог. — 2003.
- <http://www.ukrweekly.com/old/archive/1996/079622.shtml> — Jeff Picknicki Morski. Speaker spotlights Ukrainian folk medicine. — 2003.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ДАТИ	13
ПЕРСОНАЛІЇ	213
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	330
SUMMARY	353
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	359
ЛІТЕРАТУРА	361

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Ярослав ГАНІТКЕВИЧ
**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЦИНИ
В ДАТАХ ТА ІМЕНАХ**

Літературний редактор *Леся Савула*
Технічний редактор *Софія Довба*
Виготовлення оригінал-макету *Андрій Муравецький*

Здано до складання 09.07.2003. Підписано до друку 05.12.2003.
Формат 70×100/16. Папір офсетний. Гарнітура «Newton»
Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 29,64. Умовн. фарбовідб. 29,8.
Обл. вид. арк. 30,67. Тираж 1100 прим. Зам. № 1/11-12

Віддруковано ПТВФ «Афіша», м. Львів, вул. К. Левицького, 4.

Ярослав Ганіткевич

Г192 Історія української медицини в датах та іменах. Львів, 2004. — 368 с.
ISBN 966-7482-15-9

Подані матеріали з історії розвитку української медицини та фармації з найдавніших часів до 2000 року. Наведені дані про медицину княжих часів, козацької держави, про монастирську, народну та цехову медицину, про початки сучасної наукової медицини на українських землях. Максимально повно представлені замовчувані за часів тоталітаризму події та факти з розвитку української наукової медицини, матеріали про діяльність українських лікарів і вчених в період «українського ренесансу» 20-х років, у діаспорі. Подані статистичні дані різних літ про стан охорони здоров'я, демографічні показники. Наведені дані про видатних лікарів різних національностей, які працювали на українських землях, про лікарів-українців за межами України.

Розрахована на викладачів і студентів медичних університетів і академій, істориків медицини та істориків української науки, на широке коло лікарів і науковців, а також на читачів, яких цікавлять проблеми відродження української науки і культури.

ББК Р.д. (4 Укр.)

ISBN 966-7482-15-9

ДО УВАГИ КНИГОТОРГОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ЧИТАЧІВ

Вийшли у світ і знаходяться в продажу книги:

Ганіткевич Ярослав. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія. — Львів, 2002. — 544 с., 172 іл.

Подано 40 біографічних нарисів про українських лікарів-учених, які жили у першій половині ХХ ст. та були викреслені тоталітарним режимом з історії медицини в УРСР. Найбільш повно представлена діяльність лікарів-науковців у період української національної революції, в УНР і в Українській Державі, а також під час «українського ренесансу» в 20-х і на початку 30-х років, коли бурхливо розвивалася українська наука і культура. Більшість вчених (31) працювали в Києві, заснували перші українські науково-медичні школи. В основу книги покладені матеріали колишніх спецфондів бібліотек України, архівні дані та діаспорна література. Зібрана бібліографія охоплює близько 1100 праць вчених та понад 500 джерел літератури про них. Книгу ілюструють 172 світлини.

Пундій Павло. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник. Кн.2. Лікарі діаспори та їх діяльність для рідного краю. Гол. редактор і автор передмови — Ярослав Ганіткевич. — Львів-Чикаго, 1996. — 446 с. , 497 іл.

Довідник містить біобібліографічні матеріали про 678 українських лікарів діаспори та 49 фармацевтів — членів УЛТПА. Охоплено декілька поколінь лікарів, останні відомості відносяться до початку 1996 р. Представлені лікарі-практики усіх спеціальностей, викладачі і професори коледжів і університетів, дослідники і науковці, лікарі — громадські політичні та церковні діячі, письменники і митці, меценати, що проживали і проживають у різних країнах світу. Біобібліографічні дані включають понад 900 публікацій, література про них — близько 500 джерел. В додатках подані статті про українських лікарів-піонерів у США та розвиток українських лікарських організацій у діаспорі. Книгу ілюструють 497 світлин. Іменний покажчик включає понад 3000 імен лікарів, їхніх рідних, вчителів.

Д-р Євген Озаркевич. Праці. Упорядники *Ярослав Ганіткевич і Павло Пундій.* Загальна редакція і вступна стаття *Ярослава Ганіткевича.* — Львів, 1999. — 302 с.

Книга містить основну спадщину Євгена Озаркевича — видатного лікаря, науковця і організатора, який започаткував формування українських національних науково-медичних шкіл. Наукові та науково-практичні праці, науково-публіцистичні матеріали, реферативні статті, термінологічні матеріали та листи дадуть читачам уявлення про те, з чого почалося століття тому становлення новітньої української медицини, як частки української культури і науки. Ряд положень і міркувань автора не втратили своєї актуальності до сьогодні.

Книги розраховані на науковців, лікарів, студентів вищих медичних шкіл, істориків медицини та істориків української науки, на широке коло читачів, яких цікавлять рідна історія та проблеми національного відродження.

Книги можна придбати через Ваші книготоргові фірми, накладною післяплатою або безпосередньо: 79008, м. Львів, пл. Галицька, 12. Книгарня «Глобус», Г. М. Лозова, тел./факс (0322) 74-01-77;

або: 79005, м. Львів, просп. Шевченка, 8; Книгарня НТШ, тел.(0322) 79-85-80.